BIHARI KLÁRA

A BŰNVALLÓ

BIHARI KLÁRA: A BŰNVALLÓ

(Novellák)

Szkennelte, javította: Simon József; 1999.
Tördelte: Dr. Kiss István;
2001.

Tartalomjegyzék.

Micsoda lány!
Nők.
Dédi.
A rendes lány.
Duci.
Helycsere.
A beteg.
A próba.
A fekete ruha.
Az após.
Majd ha.
Diadal.
A gazdagok.
A megbízás.
A pálma.
Elintézett ügy.
Soha sincs vége.
Bontás.
Gyónás.
Apróhirdetés.
Késő.
Tíz év.
Ördögi kör.
A végtisztesség.
Ügyesnek kell lenni.
Emőke.
A kislány.
A sérelem.
Az ajtó.
Igazán.
Udvar koporsókkal.
Nem lehet.
Rendőri felügyelet.
Ne jöjjön el.
A kis kaland.
Életem legszebb ideje.
A leckék.
A bűnvalló.
Ő az!

* *

MICSODA LÁNY!

Ha elmentek a hosszú asztal mellett, ahol Szabó Andrea a többi nő között ülve kicsiny, tüzes végű pákájával parányi alkatrészeket forrasztott az arasznyi műszerlapra, a fiúk szeme sokatmondón összevillant. Ha pedig a tizenkilenc éves lány került keskeny csípőit ringató, lassú lépteivel a közelükbe, abbahagyták a távközlő készülékek kazettáinak szerelését. Lenéző és egyértelmű pillantással néztek rá, mint az olyan nőre szokás, aki előtt fölösleges a közeledés szokott kis színjátékaival megerőltetni magukat, s akinek egy pillantás is elég, hogy értse, mire gondolnak és mit akarnak tőle.

Neked már volt vele dolgod? kérdezték egymást. Nem azért, mintha nem tudták volna, melyikük hányadán áll a lánnyal. De ez a kérdés alkalmat adott a felbuffogó, elégedett és csúfondáros nevetésre, s olyan gátlás nélkül kiejtett szavakra, amelyek Andrea alacsony árfolyamát, s egyben az általa nyújtott élmény mivoltát jelezték. Andrea majdnem mindegyik fiúnak odaadta már magát a műhelyben, s néhány idősebb férfinak is, olyanoknak, akik nem törődtek a megszólással; vagy nem törődtek azzal, hogy a szállongó hírek netán eljutnak a családhoz. Ettől annál is inkább lehetett tartani, mert Andrea, akár a holdkóros, aki behunyt szemmel lépdel a háztető gerincén, mintha nem tudna sem akadályról, sem veszélyről, nem értékelte a körülötte sustorgó rosszallást, leplezgetés, óvatoskodás nélkül kötötte meg és változtatta kapcsolatait. Sokszor meg sem várta a közeledést, felhívást, önként és félreérthetetlenül ajánlotta fel magát. Nem szavakkal, s még csak mosollyal sem, inkább azzal, ahogyan odaállt a dolgozó fiú vagy férfi mellé. Nagy, kissé lázas fényű szemével mindent megértetett. Afölött, hogy szép-e Andrea vagy sem, a fiúk ebédidőben, cigarettaszünet alatt olykor hevesen és hosszan elvitatkoztak. S az, hogy a kelleténél soványabb, vékony, apró mellű lány ilyen talányosan meghatározhatatlan, arra mutatott, hogy van benne valami, ami kevesebb is, több is a szépségnél, s a pőre beszéd és izgatott nevetés is arra vallott, hogy nem lehet egykönnyen megfeledkezni róla.

A nők még inkább lenézték Andreát, mint a férfiak. Nem azért, mintha kívüle nem dolgozott volna még jó néhány szabadosan élő lány a műhely munkaasztalai körül. De abban a közömbösségben, amellyel nem látszott tudomásul venni a közösség véleményét, volt valami ingerlő kihívás. Mégsem prédikáltak neki, nem rótták meg a goromba vagy jóakaratú kioktatás hangján, mint nem egy kis társnő jüket, hogy eszére térítsék, inkább csak példálóztak előtte.

Vannak lányok, méghozzá szép számmal, akikben semmi szégyenérzet nincsen.

Akadnak itt olyanok, akiknek még inteni se kell, hogy lefeküdjenek.

A régi világban az ilyenek egy bizonyos házban voltak, nem a gyárakon belül.

Ezek a beszélgetésekbe szándékosan beleillesztett célzások, helyeslő bólogatásokat, egyetértő pillantásokat meg fojtott, jókedvű kuncogásokat váltottak ki. S még azoknak a fiatal lányoknak is emelték az önérzetét és erkölcsi felsőbbségét, akik mohón, de okosabban éltek az iskola után rájuk szakadt felnőtt szabadsággal.

A furcsa, gátló erő fölött, ami a megbotránkozókat, a szigorral ítélkezőket visszatartotta a megvetés nyílt hangoztatásától, attól, hogy felelősségre vonják, miért herdálja el magát, s miért mutat rossz példát a még fiatalabbaknak, akik szomjas kíváncsisággal lesték, fürkészték a többiek életét, talán egyikük sem gondolkozott el. Kétségtelenül abban a zárkózottságban rejlett a gyökere, amin nem lehetett rést találni, s ami Andreában megmagyarázhatatlanul együtt volt az odaadás gátlástalan készségével.
A titok által, aminek jelenlétét és súlyát megsejtették a hallgatásában, nem vált rokonszenvesebbé. Inkább még nagyobb távolságot teremtett, mert mindazt gyanússá tette, amiről hallgatott. Hiszen a fájdalmak görcse kioldódott a mindennapi együttlétben, a közössé vált nagy szív befogadta a panaszt, a gondot, az örömöt, és ha szükség volt rá, melegen és bőven ontotta a vigaszt, a részvétet. De aki nem szólalt meg, aki nem tartott igényt erre a szívre, s láthatóan nem is vette észre a létezését, az a közös munka ellenére is kívül került a szerelőasztallal összekapcsolt körön.
Andrea csakugyan nem törődött azzal a lenézéssel, aminek mindkét nem részéről érkező jeleit felfogta. Amivel ő küszködött, az több és fontosabb volt ennél, és teljes belső lekötöttséget jelentett. Hiszen ha csak a szerelőasztal közössége húzódott volna el tőle, ezen könnyű lett volna segíteni. De máshonnan, az egyedül fontos helyről lökték ki, az egyetlen kapaszkodót sem nyújtó idegen szférába, ahol az egyensúly, mint a rossz töltésű biztosíték, véglegesen kiolvadt belőle, és ahol testetlen lebegéssel létezik, és nem lesz képes soha a talpára állani. Milyen jogon? Milyen ítélet alapján?
Tizenöt éves lehetett, amikor erősebben kezdte érzékelni azt, amit gyerek létére az idegeiben már megsejtett, hogy az anyja és apja között valamiféle harc folyik. Ez a harc egyre kijjebb szorította őt a helyéről, mintha akadálya lenne sűrűsödő csatározásaiknak és szembenállásuknak. Apja hivatásos katona volt, s minél feljebb hágott a ranglétrán, annál fölényesebbé vált. S nem is azért, mert felesége megmaradt gyári adminisztrátornak. Inkább egy növekvő hatalmi érzés uralkodott el rajta, egy olyan magatartás erősödő biztonsága, ami otthonában sem tűrte el, hogy akár a legkisebb engedékenységre késztessék. A kelleténél vaskosabbra, szélesebbre hízott, az egyenruha szövetét feszítő teste is ezt a kemény, kikezdhetetlen öntudatot mutatta. Andrea, ahogy nőtt és magába szívta a benyomásokat, mind sebezhetőbb idegein keresztül megsejtette, hogy anyja már nem is azért küzdött, hogy megőrizze asszonyi értékét és vonzását. Annak tudatában, hogy már nincs hatással a férjére, s annak fölénye őt mind mélyebbre nyomja, reménytelenül és konokul mégis az egyenlőségért kelt vele birokra. Az emberi egyenlőség követelésébe sűrítette mindazt az igényt, amiről fokozatosan ridegebbé és keserűbbé válva, le kellett mondania.
Mit pöffeszkedsz, én is vagyok annyi, mint te, ha nem is végeztem olyan sok iskolát, vágta a szemébe. És még gyakrabban ezt: Hiába parancsolsz a laktanyában annyi embernek, itthon te se vagy több, mint azok, akik a talponállóba járnak!
Fogd be azt a nagy szádat, mert könnyen megkaphatod a magadét!
Andrea is megfigyelte, hogy az apja egyre többet iszik. Baráti

találkozások, férfikörben megünnepelt név- és születésnapok, kinevezések fokozódó gyakorisággal nyújtották ehhez az alkalmakat.
A kislány, helyéről kitaszítva, mellőzve, lelkével mégis a két felnőtt harcához kötve élte át a napjaikat. Azok nem tudták, miért, de anyja részéről izgatott, apja részéről kemény nehezteléssel, végül is tudomásul vették, hogy a gimnázium helyett szakközépiskolában akar tovább tanulni. Az ok felől nem is faggatták, őket különböző indoknál fogva csak a végső eredmény, lányuk makacs elhatározása érdekelte.
Az okot Andrea az első időkben meg sem tudta volna magyarázni, még önmagának sem. Azt homály takarta, de mögötte valami gyötrő és félelmes átalakulás kezdődött el benne. Olyanfajta mozgás, mint amikor álmában megringó állványokat látott, s tudta, hogy rá fognak dőlni, de nem menekülhetett, mert valami beton-nehéz súly lecövekelte, akármennyire is erőlködött, nem volt képes megmoccanni. Ezzel a tehetetlenséggel érezte, hogy azok a kisarjadt érzések, indula tok, friss várakozások, amelyekkel a még nem ismert élet felé fordult, más színt, formát vesznek fel, másféle tartalommal telítődnek, a remény kiszikkadt belőlük a rájuk nehezedő súly alatt. S ezen, akár az álombeli szorongás okán, nem tud változtatni. Nappal éppen olyan tehetetlen, akár alvásában, sőt még inkább, mert a valóságból nem lehet erőlködő akarattal felébredni. Ideges éjszakai felriadásai során, meg a gépiesen olvasott, de fel nem fogott iskolai leckék fölött a levegőbe bámulva lett világossá előtte, hogy a megszűnt bizalom gyötri, és hogy ennek alattomos, szívós munkáját nem tudja megszakítani.
Volt idő, amikor büszkén nézett az apjára. Tetszett neki az egyenruhája, tartása, a kihangsúlyozott ereje és tekintélye. Be is írta egyik dolgozatába, ami a példaképeiről szólt, hogy az én apám a néphadsereg tisztje, ő neveli a bevonuló fiatalokat, hogy jó katonákká és igaz hazafiakká váljanak. Ám az apai eszménykép egyre kevésbé igazodott a dolgozatban mértani pontossággal és tiszta örömmel meghúzott vonalakhoz. Ahol szélesedő rések nyíltak az apa képzeletben és papíron megformált, illetve hús-vér alakja között, Andrea vacogva, rémülten fedezte fel a hazugságot, s azt, hogy egy ember élete különböző színhelyein különbözőképpen viselkedhet. Az oktató-nevelő, mások számára is követendő példát és mintát nyújtó tiszt élesen elütött a hatalmaskodó, a kedvteléseit korlátozni próbáló szándékot és szemrehányásokat nem tűrő, mind gorombább apától. Hiába voltak nagyszerűek a kötelező olvasmányok hősei, és szívéhez közelállók a kedvenc tanárnők, ő a szüleit kívánta volna a legigazibb mintának látni, akik nem csupán kivételes tettek és nagy érzések csúcsain jelennek meg előtte, hanem nap mint nap az együtt lét testi közelségében. Az igazi, lelket kitágító, a csírázó reményeket fényes sugárzással átható bizonyíték az lett volna, ha hozzájuk tapadva, őket figyelve az ő lenyomatuk, pontos másuk kívánt volna lenni. De az évek múlásával egyre távolabb került tőlük, mert mind kevésbé vettek róla tudomást. Csúnya színjáték pergett előtte gyorsuló iramban, aminek a szégyenét érezte egyedül, ő, akiről szülei az egymással vívott harc átélésének lázában mEgfeledkeztek. Mégis az ő szerepe volt a legnagyobb és a legkeservesebb. Minden pillanatában ott volt a színen, azaz a szín peremén, s minden taglejtés, kiabáló hang mellőzöttségére, észre nem

vett személyére mutatott.
A mindhármójukat megalázó, távolságot növesztő, fokozatosan sűrűsödő csatározásoknak mindig az apja volt a győztese. A parancsoló magatartás, növekvő méltóság fonák tudata nem tűrte a megadást. Mintha egyetlen visszavonulás is veszélyeztetné annak az építménynek a biztonságát, amit önmagában felrakott.
Mért iszol annyit? Mért maradozol el? ismételgette anyja az örökös vesztes sötét szemrehányásával az arcán, de konok harckészséggel.
Mért hazudod azt, hogy én sokat iszok? És ha igen, mi közöd hozzá! Az istenit az értetlen fejednek!
Apja szitkai közben nemcsak az illetéktelen számonkérést hárította el, de a feleségét is nyersen félrelökte, mint egy örökösen útjába álló kellemetlen akadályt, ami meg meri zavarni az ő szórakozásait.
A múló idő apját még gorombábbá, anyját még ridegebbé tette. Nemcsak vékonysága, kicsi arca vált kopáran szikárrá, hanem a lelke is. Andrea az együttérzés, az összetartozás szomorú boldogságával bújt volna hozzá, hogy megossza a bánatát, síró panaszait és vigasztalva vigasztalódjék, de anyjának erre nem volt igénye. Megtette mindazt, amire az anyaság kötelezte, de kedvesség és a viszonzás elvárása nélkül, egyre idegesebben, türelmetlenebbül és keményebb szavak közben, mint akinek szüksége van arra, hogy a beléfojtott sérelmeket továbbadja. Andrea, ha egyedül volt otthon és a szülei hazajöttek, azonnal és hangosan becsapta szobájának addig szándékosan nyitva tartott ajtaját.
Mi a baja ennek a lánynak?- kérdezte Szabó bosszúsan a feleségét, őrá hárítva a harmadik családtag viselkedésének helytelenségét.
Kérdezd meg tőle te magad, ha kíváncsi vagy, vágta rá Szabóné ugyanazon a bosszús hangon, mint az ura, visszafordítva a szemrehányást. De azért odakiabálta Andreának: Légy szíves, ne csapkodd az ajtót, azt akarod, hogy széthasadjon a fejem?
Pedig Andrea nem ezt akarta, hanem rimánkodó ösztöneinek és vágyának parancsára hallható jellel próbálta maga felé fordítani a figyelmüket. Hívó és felhívó jellel, hogy megszűnjék a távolság, hogy azok ketten fogadják őt be és törődjenek vele. De csak annyit ért el, hogy szülei egymásnak dobálták a dühüket fokozó kérdést, hogy neki mi baja lehet, miért löki be jöttükre az ajtót, kitől örökölte lányuk az idegbajt, de egyikük sem fordult feléje. Így kerülték ki, mint valami vermet, gyanús csapdát, amiben ismeretlen veszély leselkedik rájuk, ezért nem tanácsos megközelíteni. Vagy talán sejtették, mivel kellene szembenézniük, és ezért menekültek előle? A kiabálásban ez az ingerültség is benne rezgett, de azért változatlanul úgy tettek, mint akiket csupán a következetes ajtócsapkodások, a szándékos elkülönülés szemtelensége izgat.
Egy este, amikor az apja későn és italtól tüzelő arccal lépett be a lakásba, az indulatos veszekedés nem állt meg a goromba szóharcnál. Az ígért verés, ami márjó ideje ott viszketett Szabó vastag markában és szitkaiban, hathatósan nyomta vissza az asszonyba a kiabáló szemrehányást.
Andrea a sikításokra kitört a szobájából. Amint megpillantotta anyja görnyedt hátát, s fejét takaró kezeinek védekező mozdulatát, addig nem érzett harag öntötte el. Az égő fájdalom és részvét olyan

erőt adott vékony tagjainak, hogy elrántotta és lefogta az apja egyik kezét. Szabó az italtól elvakult ember dühével feléje fordult, nagy markával hátracsavarta a karját, és csak a jajgató hangokra engedte el. Mindez nagyon rövid idő alatt ment végbe, az indulat csupán néhány pillanatra forrasztotta egyetlen, összetartozó gubancba őket. Az apja azután nagyot lökött Andreán, és kirohant a hallba, ahol már jó ideje aludt, az anyja meg levágta magát a rekamiéra. Látta, vagy talán csak érezte, hogy a kislány határozatlanul ott áll mellette.
S mint aki megint csak arra a harmadikra haragszik, aki megszégyenülésének tanúja volt, mérges sírással sikongani kezdett:
Hagyjál! Hagyjál!
Andrea ezen az éjszakán sokáig feküdt ideges reszketéssel a takaró alatt. Karján nyomot hagytak a rövid, vaskos ujjak, a szorítás fájdalma is lassan enyhült. De nem emiatt reszketett, Hanem mert megérezte legnagyobb reménysége kihunytát, s azt a végleges elhagyatottságot, amibe taszították. Hirtelen felnőtté vált, azzal a kemény, kegyetlen gyorsasággal, ami örökre elvágta a lassú, izgalmas érlelődés útját. Fiatalságának láthatára elborult. Az apjának, anyjának nevezett két lény az egész jövőt, s a körülötte lévő embereket is megváltoztatta, mert nem tudott többé hinni annak, ami látszik és látható. Tekintete zavarba hozó mosollyal azt mondta, bárkivel beszélt is, lám, jónak mutatod magad, de én tudom, mit takargatsz, hogy viselkedsz otthon.
A csalódástól való félelem kihívóan szemtelenné tette. Félt a megtévesztéstől, s egyben önmagának szánt bizonyítékul elő is akarta kényszeríteni a szerinte mindenkiben ott rejtőző rossz, igazi természetet. Keserű örömmel vette tudomásul, hogy nemcsak otthon, de a műhelyben sem szerették. Ez is az ő hitét igazolta.
Egy este, amikor egyedül volt otthon, le nem gyűrhető kényszernek engedve, beleolvasott az apja brosúráiba. A sok szép, lelkesítő mondat az epe keserűségével ömlött át rajta. Elképzelte az apját, amint feszülő zubbonyában feszítő önbizalmával és öntudatával arról beszél a ráfüggesztett szemmel figyelő újoncoknak, hogyan kell viselkednie a katonának, hogy méltó legyen az egyenruhára. Látta magyarázó kezét, amellyel már több ízben lecsapott a feleségére és amelyekkel kis híján eltörte az ő vékony karját.
Szabó így lepte meg, amint szertehányt papírosok fölé hajol. Az ingerültség mindjárt kitört belőle:
Mit keresel te az én asztalomon? Teszed le mindjárt azt a füzetet!
Nem a te kezedbe való!
Te ezeket a szövegeket mondod el a laktanyában? kérdezte Andrea. Belső reszketése ellenére sem mozdult odébb, és állával a papírosokra mutatott.
A kérdés ártatlan lett volna, de a hangsúly félreérthetetlen élt adott neki. Szabó elvörösödött, s most már teljes dühhel emelte rá kezét a lányára. De nem ütötte meg, csak durván félrelökte:
Takarodj innen! Menj a magad szobájába!
Később Andrea meghallotta, amint kiabálva és vádlón azt mondja az anyjának:
Olyan szemtelennek nevelted, hogy nem lehet kibírni!
Andrea keserű elégtétellel gondolt arra, hogy ő voltaképpen semmi

bántót nem kérdezett. Az apja mégis megértette, mire céloz, azt azonban már nem, hogy ezt maga elől is eltagadja, de a lánya elleni váddal mégis elárulja, hogy hiúsága hol horzsolódott fel. Anyja, mint akiben összegyülekezve mindig készen állottak a sértést sértéssel megtorló szavak, dühös bosszúsággal visszakiabálta:
Mit gondolsz, téged talán ki lehet bírni?
A szembefeszülő indulatok ismét kizárták és észre nem vehető távolságba taszították Andreát. Az összecsapást elindító két mondat után már csak egy fölényét mindenben érvényesítő férfi és egy folytonos veresége ellen hadakozó nő marakodása folyt, ki tudja hányadszorra, ugyanazzal az elvakult haraggal, s az elkövetkező napokra is hasonló kirobbanásokat ígérve.
Ettől az estétől kezdve véglegesen meggyűlölte az apját. Hiszen tőle függött mindhármójuk viszonyának alakítása, ő rútította el közös sorsukat. Az anyját inkább csak megvetette, most már együttérzés és sajnálat nélkül.
Árván a megutált otthonban és egyedül a műhelyben, Andreában egy újonnan született vágy szökkent hirtelen szárba, mintha ennek gyökere szívta volna fel mindazt az érzést, amit senki sem viszonzott.
Felébredt a fiúk iránti érdeklődése, olyan mohón, ami mindjárt a teljes odaadásra tört. Nem akart barátkozást, mert félt a szavaktól. Azt hitte, hogy mögéje lát, és akkor elveszíti a fiúkat is, Mint ahogyan nem akarta hallani az idősebb asszonyok intő figyelmeztetését sem. De nem fojthatta beléjük a szót, csak ajkát elgörbítő mosollyal nézett rájuk, és közben anyjára és nehéz tudására, tapasztalataira gondolt, amelyek üres szólamokká tették a kezdetben még sűrűn érkező tanácsokat és kioktatásokat. Az asszonyokat nemsokára elnémította a zavarba ejtő tekintet és mosoly. Lemondtak a lányról, és sajnálkozva a javíthatatlan, vagy elítélő fejcsóválással a rosszvérű jelzőt ragasztották rá. A fiúkkal Andreának nem volt gondja. Miután könnyű és kényelmesen elérhető zsákmánynak tekintették, a néhány szükséges szónál többet nem vesztegettek rá. Andrea tudta, hogy még a legkevesebbre becsült fiúk is csúfolódnak rajta a háta mögött, mert önkéntelen hasonulással átveszik a műhely szigorú, lenéző véleményét. De ezzel sem törődött. A szeretet iránti szomjúságát csupán a testi együttlét csillapította, az a percekig tartó eggyé válása és forrósága a testnek, ami néma követelésében és adakozásában soha nem hazudott. Ezt kereste, ezt akarta, s ennek a hiánya kínozta, eggyé olvasztva mindenféle belső, kielégítetlen vágyat.
Ha éppen nem volt senkije, akkor egyedül csavargott az utcákon, hogy minél hosszabbra nyújtsa azt az időt, amit nem tölt otthon. Szokatlan módon érzékisége is a csúfolódás ingerét váltotta ki a fiúkból. Azokat az indulatokat, amelyek kiváltották és felfokozták, nem értették meg, de mégis érzékelték, s ez fölösleges, idegen, elutasítandó terhet jelentett.
Szabóné eleinte megszidta lányát a késői hazatérésekért, s a szidalmai hétről hétre nyersebbek és vaskosabbak lettek, mert Andrea látszólag közömbösen tűrte el valamennyit, és nem nyitotta válaszra a száját. Az asszony azután, mint aki belefáradt az eredménytelen számonkérésbe, abbahagyta a dühös kifakadásokat, s nem próbálta lánya magatartásának okait kibogozni. A látszólagos hasonlóság az

ura és Andrea viselkedése között csupán szerencsétlensége tudatát növelte nagyobbra benne, s azt a folytonos kényszert, hogy ezzel foglalkozzék. Úgy nézett Andreára, mint arra a másik lényre, akiben szintén csalódott, holott kötelessége szerint ragaszkodnia kellene őhozzá. Így azután a néma szemrehányásra és megvető pillantásokra hagyatkozott. Elgyötört lelkében nem volt arra hely, hogy felmérje: ő volt az, aki a csukott ajtaja mögött idegenként élő gyermekét cserbenhagyta.
A gyárban ledolgozott műszak, az ismeretlen lakások, albérletek, munkásszállások ágyán, üres üzlethelyiségek, felnyitott pincék vackán és az utcán töltött hosszú órák után hazakerülő lány alig evett, mintha másokat lopna meg, holott keresetének felét a háztartási költségbe adta. Soha nem volt igazán éhes, és sokszor nagyokat kellett nyelnie, hogy a lenyomott falat vissza ne jöjjön a torkán. Fáradtsága ellenére is rosszul aludt. Minduntalan felriadt, vékony teste és összeszűkülő gyomra idegesen reszketett. Az éjszaka sötétségében homályos, mégis fenyegető kérdések gomolyogtak előtte. Mi lesz vele? Hogy szabadul ki abból a rabságból, amiben él? Ha a férjhezmenetel ötlött az eszébe, tetőtől talpig elutasítón megfeszült, mint aki keze-lába erőszakos megkötözése ellen küzd. A házasság azt jelentette, hogy ő apja anyja életét lenne kénytelen folytatni. Erre pedig semmiképpen nem hajlandó. De hát akkor mi lesz vele, milyen lesz a jövő?
A köd nem tisztult, a gondolatok tompán vonszolódtak körbe kimerült agyában. De másnap éppen olyan túlzó, felfokozott vidámsággal haladt el a fiúk szerelőállványai mellett, mint az előző napon. Az egyértelmű tréfák ugyanúgy megállították, mint máskor és az asszonyok közül is néhány ugyanúgy csóválta meg a fejét, egyik részvéttel, a másik rosszallón odaszólva a szomszédjának: Micsoda lány! Nem fogja ez simán végezni. Micsoda lány!

NŐK.

Hat év óta dolgoztak ugyanannak a gyárnak az irodaházában. Duditsné mint főkönyvelő, Kornainé mint a beosztottja. Egy ünnepi összejövetelen le is tegeződtek. Kornainé ezt a bizalmasságra csábító tényt nem használta ki, mert nem felejtette el, hogy az osztály hierarchiájában hol a helye. Önérzete is tiltakozott az ellen, hogy a tegeződés kihasználásával a főnöknőhöz törleszkedjen és a kegyeibe férkőzzék. Duditsné különben is jól értett ahhoz, hogy távolságot tartson maga és a beosztottjai között, közvetlenségével és kissé szándékolt kedvességével párhuzamosan mindig érzékeltette, hogy ő áll a ranglétra tetején és a közeledés csakis az ő oldaláról indulhat el.
A kapcsolatuk azután lett barátságnak nevezhető, hogy egy ízben, amikor a hivatalos megbeszélés után Duditsné az utóbbi hónapok szokása szerint ott tartotta különszobájában a másik nőt egy kis fecsegésre, kiderült, hogy Kornainé férje a munkahelyén, egy jelentős külkereskedelmi vállalatnál párttitkár lett. Ez, minthogy Duditsné tagja volt a gyári csúcsszervezetnek, kimondatlanul is a rokonság, az együvé tartozás közösségét teremtette meg köztük. Egyébként az ilyen feloldozó percekben, amelyek alatt Kornainé végigszívta a felkínált cigarettát, általában a munkáról, de még inkább a gyermekeikről

esett szó. Duditsnénak lánya volt, Kornainénak fia. A nagy testű, nagy keblű szőke asszony határozott szavakkal, s úgy dicsérte az ő Beáját, mint aki nemcsak sok előnyös tulajdonsága, de a céltudatos, jó nevelés révén is kiválik osztálytársai közül.

Tudod Magdám, komoly öröm az, ha az ember eléri, hogy a gyermeke olyanná fejlődik, amilyennek látni akarja. Szerény, de önérzetes, megbecsüli magát, de mások érdemét is elismeri, igyekszik minden tekintetben kiválni, és mégis erős benne a közösségi szellem. Amellett szép is, nem tagadhatom.

Nekünk is sok örömünk van Pistában, jól tanul, kitűnő sportoló és megfelelő adag egészséges becsvágy van benne. Már most bizonyosra vehető, hogy kiemelkedik a korosztálya átlagából.

Kornainét a fia dicséretében nem gátolta semmiféle meggondolás. Hiszen Nellinek lánya volt, így szíve szerint dicsekedhetett egyetemi hallgató fia képességeivel, ez nem jelenthetett sem szándékos túllicitálást, sem elvakultságot.

Egy napon úgy hozta a véletlen, hogy a lány és a fiú ugyanabban az órában kereste fel anyját a munkahelyén. És Duditsné ugyanakkor hívta be magához telefonon Magdát.

Elnézésedet kérem, Pista éppen most szaladt be hozzám, és ezért egy kicsit később jelentkeznék, ha lehet.

Nincs elnézés, gyere azonnal és hozd magaddal Pistát is! hangzott a barátian és tréfásan hangzó, de mégiscsak főnöki utasítás.

Nálam meg amint látod, itt van a lányom, mondta Nelli, amikor anya és fia beléptek hozzá. Szinte ünnepélyes mozdulattal vezette íróasztala elé Beát, a nagy szőnyeg közepére, mint aki valamilyen nagyon becses tulajdonára akarja a figyelmet ráirányítani.

Ismerkedjetek össze, fiatalok, azután vonuljatok félre, míg mi ketten megbeszéljük a hivatalos dolgokat, mondta az előbbi tréfás, de mégis pártfogóan felsőbbséges színezetű hangon.

A sápadt szőke tizennyolc éves, vékony lány engedelmesen a sarokba húzódott, a három székkel körülvett kis asztalkához. Kornainé még elfogta a fia tekintetét, azt a ragyogást és élénkséget, amellyel húszéves éhségében és örökös várakozásában mindenre és mindenkire nézett.

Kornainé otthon megtudta, hogy a tízperces együttlét alatt a fia találkozót beszélt meg Beával.

Ennek nem örülök, mondta fejcsóválva, miért éppen a főnöknőm lányával kell randevúznod? Ez nekem nem kellemes.

De nekem igen. Tudod, ez tartózkodó lány, kíváncsi vagyok rá, érdekel engem, közelről milyen. A fiú nekiugrott az alacsony, zömök kis asszonynak és összecsókolta. Vedd végre tudomásul, a férfi ügyeimhez nincs semmi közöd.

Hagyj békén, védekezett félig bosszús, félig megadó szeretettel az anyja. Tudd meg, nem értem, miért nevezed Beát tartózkodónak, ha már az első percekben hajlandónak mutatkozott.

Ezt bízd rám, vágott a szavába Pista, nekem jó a szimatom.

Találkozgatsz még Beával? kérdezte úgy tíz nappal később Kornainé a fiát. Pista gúnyos vidámsággal ránevetett:

Jaj de diplomatikus vagy, anyu! Képzeld, találkozgatok.

Nagyon kérlek, hogy ne! Ne tegyél semmi olyat, Hiszen nem is a te ízlésed ez a kislány. Nem csúnya, de nem is szép, olyan

színtelen és.
Úgy érted, hogy hagyjam békén, és egy ujjal se nyúljak hozzá, igaz? Légy nyugodt, nem teszek több kárt benne, mint amit ő maga megkíván.
Kornainé nem mert tovább érdeklődni, És nem volt nyugodt. Gyakran nézett vallató tekintettel a fiára, aki nevetve válaszolt:
Kis kíváncsi! Tudom, mi fúrja az oldaladat! Tudd meg, ma is együtt voltam Beával és nem ettem meg, nincs semmi baja! Értsd úgy, ahogy akarod!
Három héttel később Duditsné a hivatalos megbeszélés után rámosolygott Kornainéra:
Tudod, nem szép dolog, hogy ilyen régi munkatársi viszony és barátság után még mindig csak itt a hivatalban beszélgetünk, és nem jöttünk össze úgy, kötetlenül. Szombaton délután elvárunk benneteket, mégiscsak más az otthoni társalgás, nem igaz? Bálint is nagyon örül, hogy megismerheti a férjedet.
Kornainé érezte, hogy nem mondhat nemet. Kissé erőltetett mosollyal felelt:
Köszönöm a meghívást, Nellikém, igazán, igazán kedves vagy.
Kifelé menet még megállította a kedveskedő, de mégiscsak főnöki hang:
A kis mérnököt is hozd el, Bea is otthon lesz.
A fiára vonatkozó pótmeghívás nem kis gondot okozott Kornainénak, mert nem tudhatta, hogy Pista hajlandó lesz e hozzájuk alkalmazkodni. De nagy megkönnyebbülésre nem kérette magát, és így szabályos családi együttesként jelenhettek meg Duditsék lakásában.
Beám, vidd át a vendégedet a te szobádba! Tudom, ti fiatalok jobban érzitek magatokat egymás közt, mint az öregek társaságában, mondta egy félórai együttlét után Nelli. Fehér, vaskos karját engedélyt, s egyben utasítást adó mozdulattal nyújtotta a szomszédos szoba ajtaja felé. Kornainé, míg fia a kislány nyomában elment előtte, felfogta csúfondárosan vidám, kacsintó tekintetét.
Ezután az ide-oda szóló meghívások kényszerűen gyors ütemben követték egymást, ebben Magda kénytelen volt a másik nőhöz alkalmazkodni.
Hadd könnyítsük meg a fiatalok dolgát, mondta egy ízben Duditsné, meg azután nem árt egy kis közös szülői ellenőrzés.
Ezt azon a kijelentő hangon mondta, amelyen oly sokszor nyilvánította ki a munkára vonatkozó véleményét, azzal a nyomatékkal, hogy beosztottjai az egyetlen lehetséges összegezést hallják a szájából. Kornainé megint csak erőltetetten mosolygott, s anélkül hogy tudta volna, ugyanolyan arckifejezéssel, amellyel rendelkezést várva és elfogadva a másik nő íróasztala előtt szokott állani.
Mondd, mi a célod Beával? kérdezte a negyedik hónap vége felé aggodalmasan Pistát. A fiú nagy szemeket meresztett rá:
Mi a célom? De furcsa vagy, anyu. Ezen nem volt szükséges gondolkodnom, ne várj hát tőlem kinyilatkoztatást. Megpaskolta az anyja gömbölyű karját: Mi az, rabszolgaszíved nyugtalankodik?
Nem sokkal ezután Magdának észre kellett vennie, hogy a levegő a főnöki szobában hétről hétre hűvösebb lesz körülötte, s a feszültség kettőjük viszonyában észrevehetően növekszik. Ezt főképpen az elmaradó magánbeszélgetések és meghívások, s a hideg pillantások érzékeltették.

Már régen nem érdeklődtem, hogy állsz Beával? kérdezte egy napon Pistától, a könnyed, mellékes kíváncsiság látszatával.
Beával? Vagy úgy, azzal a színtelen kislánnyal. Halványan még emlékszem rá. Ő már csak ködös emlék, anyu, hogy költőien fejezzem ki magamat.
Ő szakította meg a kapcsolatot? kérdezte az asszony remény-kedve.
Még hogy ő, Ez igazán sértő feltételezés, anyu! Pista tréfásan kidüllesztette a mellét, és két öklével rácsapott: Ilyen rosszul ismered a fiadat?
A következő héten Duditsné hirtelen megállította a szobájából kifelé induló Magdát:
ŤÚgy látom, hiába várok arra, hogy nyilatkozz, mondta érdesen.
Hogy nyilatkozzak? Nem értem, válaszolt rossz előérzettel a másik nő.
Igenis, hogy nyilatkozz a fiad lehetetlen magatartásáról. Minden érthető ok, magyarázat nélkül egyszerűen búcsút mondott Beának.
Ne haragudj Nellikém, de egy húszéves fiúnak még sok lányismerőse lesz addig, amíg úgy érzi, hogy megtalálta az igazit.
Úgy látszik, ha a fiadról van szó, te is nagyon modern elveket vallasz, mondta Duditsné epésen. De ha nem gondolnál erre, hát én figyelmeztetlek, hogy nem néhány napos, hanem egy közel hat hónap óta tartó udvarlásról van szó, ami már kötelez egy másodéves egyetemi hallgatót! Igenis kötelez! Felkapta és ismét lecsapta az előtte fekvő iratcsomót.
Ne haragudj, de én nem vállalhatom a felelősséget azért, hogy húszéves fiú.
Először is már betöltötte a huszadik esztendejét, jól tudom. Másodszor, az ő korában már sokan férjek és apák! A felelősséget pedig nem rázhatod le sem te, sem az urad! Eljártatok hozzánk, hoztátok a fiatokat, ennek meg kellett volna fontolni a következményeit!
Már megbocsáss, először te hívtál meg bennünket, és amint látom, nem minden mellékgondolat nélkül, mondta égő arccal és már emeltebb hangon Kornainé.
Micsoda mellékgondolatról beszélsz? A fiatok céljának ismeretében meg kellett volna gondolnotok, hogy igent mondjatok-e. Duditsné is feljebb emelte a hangját, jobb keze rövid mutatóujjával szavai ütemére kopogott az íróasztalon. Hiszen napnál világosabb volt, hogy mi, mint tisztességes emberek, kellő formát és alkalmat akartunk adni a fiatalok egymáshoz való közeledésének.
Megbocsáss, mi a ti helyetekben nem vettük volna ennyire komolyan ezt a pajtásságot, hogy emiatt szülői összejöveteleket rendezzünk, pedig mi is tisztességes emberek vagyunk, vágott közbe Kornainé remegő hangon.
A tisztességet sok féleképpen lehet felfogni. Most már a Duditsné telt, világos arcán is kigyulladtak a harag, a sértettség tüzes foltjai.
De az már, ha megengeded, igencsak egyértelmű, hogy párttagok is vagytok, akárcsak mi, és kötelességetek lett volna helytállásra és felelősségvállalásra nevelni a fiatokat.
A jó ég áldjon meg, hogy jön ez ide? Párttagok vagyunk, de ennek semmi köze a fiunkhoz.

Nagyon is ide tartozik! Nagyon is! Duditsné mutatóujja megint kopogni kezdett az asztal lapján. A mi kislányunk olyan nevelést kapott, hogy mindenkivel szemben megfeleljen a bizalomnak és komolyan vegye a kimondott szavakat.
Ne haragudj, de mint párttagok sem vehetjük rá a fiunkat a nősülésre, mert ugyebár ezt kívánnátok tőlünk, kiáltotta most már a beosztott-magatartásból kitörve remegő hangon és gúnyosan Kornainé. Akkor nősül, amikor majd megkapja a mérnöki diplomáját, és azt a lányt veszi el, akit igazán megszeret!
Ez azt jelenti, hogy Beát nem lehet igazán szeretni? kiáltott fel Duditsné vérig sértve és gúnyosan.
Azt nem mondtam! Ne forgasd ki a szavaimat! De ez még nem volt az az igazi nagy érzés.
Úgy! Tehát a fiatok csak bolondította Beát, amikor a szerelmét bizonygatta neki! És ezt ti tudtátok, ne is tagadd, és nem vontátok felelősségre Pistát kényelemből, felelőtlenségből.
Kikérem magamnak, hogy ilyet.
Ne önérzeteskedj! Megvan rólatok a véleményem! mondta fagyosan Duditsné.
Nekem is rólatok! Kornainé a méltatlankodó harag lendületével becsapta maga mögött az ajtót, megszüntetve a visszavágás lehetőségét.
Este még mindig dúltan fogadta az urát:
Pista végleg szakított Beával. Új állás után kell néznem.

DÉDI.

A kórház folyosóján nagyanyja és nagyapja kezébe kapaszkodva Andriska még játszogatott. A fekete kőkockákon keresztül a fehérekre ugrott. De amikor beléptek a kórterembe, figyelmeztetés nélkül abbahagyta az ugrándozást. Itt már felerősült , sőt innen és a többi, nyitott szobából áradt ki az a furcsa szag, ami annyira különbözött az utca és az ő kertes házuk levegőjének illatától, Hat fehér ágyat látott a kórteremben. Mindegyiken feküdt valaki, s mindegyik körül látogatók sürgölődtek, de olyan lefokozott mozgással és olyan halk beszéd közben, hogy ettől Andriska végképp elnémult, mintha egy nagy tenyér erős nyomását érezné a száján.
Nagyanyja lehajolt hozzá, szépen fésült szőke haja az arcához ért, és így suttogott, miközben kezével gyengén, de biztatón megtaszította többször is a hátát:
Nézd csak, ott fekszik dédnagymama. Menjünk oda hozzá!
Andriska szerette Dédit, bár egy kissé mindig csodálkozott, hogy nemcsak az ő huszonhat éves mamájának van apja és anyja, hanem a nagyapja is fia valakinek, éppen úgy, mint ahogyan ő. És mamának szólítja a velük élő öregasszonyt, akár ő, Andriska a saját anyját, aki meg anyuskájának mondja a nagymamát. Mindez már megszokott dolog volt, mégis kicsit szédítő, mint sebes forgás közben a kert, amit eszmélése óta ismert. Mert ha forgó játékot játszott, s a kábultságig keringett kitárt karokkal, a fák összecsúsztak, szétszaladtak, elferdültek, s mögöttük félresiklott, helyet változtatott az esőgyűjtő medence, a virágok sora, a ház terasza.

Andriska megszokta, s szerette azokat, akik körében élt. A köztük lévő kapcsolat titokzatosságán csak ritkán tűnődött el, s leginkább akkor, ha mindannyian kinn ültek a kertben, egymás mellett. Ilyenkor volt bennük valami rejtélyesen összetéveszthető, bár azt pontosan látta, hogy szülei fiatalabbak a nagyszüleinél, meg Dédinél, s ezt a számára kiismerhetetlen összetartozásuk okozta. Vagy olyan alkalommal, amikor nagymamája sétálni vitte, s különböző ismerősök, akikkel összetalálkoztak, kezüket csapkodva ismételgették:

Bárki azt gondolhatná magáról, hogy anyja a kisfiúnak, olyan szép és fiatal!

Hát persze, az vagyok, csak egy kis áttétellel! felelt az effajta megjegyzésekre a nagymama vidám elégedettséggel. Ugye, az én kisfiam is vagy, Andriska?

Igen, ő nemcsak az anyjáé, apjáé volt, hanem a nagyszüleié, sőt a Dédié is, azok meg az övéi, s ez a természetes és állandó egybeforrottság megint csak azt a bizonyos szédítő és rejtélyes összetartozást és a vele élő felnőttek furcsa azonosságát erősítette.

Most hátán nagyanyja biztató kis mozgásokkal teli tenyerével, mégis vonakodva közeledett a kórházi fehér vaságyhoz. Valami idegenség volt Dédi
ben, ami megijesztette, de egészen másképpen, mint amikor együtt eljátszottak egy mesét, s a Dédi mutatóujjával lepitytyesztette a saját alsó ajkát, vagy lefelé nyomta orra hegyét és összehúzta a szemöldökeit meg a száját, hogy arcával is elbújjon a mesebeli, vénségesen vén anyóka mögé. De ő éppen azért mulatott és kacagott a félelem apró karmolásai ellenére is olyan önfeledten, mert azért igazából nem kellett félni a boszorkány vagy az erdei anyóka álarca alól világosan és elrejthetetlenül a dédnagymama bonyolult ráncok sűrűjéből előragyogó szeme nézett rá. Az az idegenség azonban, amit most látott rajta, másfélének tetszett, mint a vidám játék ijedős perceiben. Ezt az idegenséget nem a tréfálkozó Dédi idézte elő, sőt érezhetően éppen szándékai ellenére történt. Ijesztően véglegesnek, el nem mozdíthatónak látszott, mintha az az erő, ami változásra kényszerítette, egy nem látható, de roppant kemény és széttörhetetlen formába szorítaná. Az arca sokkal soványabbá vált, az orra megnőtt, s már nem kellett ujjal lenyomnia, hogy besüppedt szája fölé hajoljon.

Szeme nedves volt és homályos, s olyan apró csillámokra tört, akár az eltaposott üveg. Ez a szem a ráncok összeszűkült nyílású hálójából őfelé fordult, s keze, a tenyerébe görbült ujjakkal is feléje moccant a takarón. De ez a régről ismert hívó mozdulat is olyan különös és törött volt, mint a tekintete.

Beszélj kicsim a Dédihez, mondd azt neki, hogy szereted, és nagyon várod már, hogy hazajöjjön. hallotta a nagymama suttogását.

Andriska gépiesen és üresen elismételte ezt a szöveget. Az, amit érzett, a szavak felszíne alatt dolgozott benne, és sokkal jobban lefoglalta, semhogy a ráerőltetett mondat értelmével törődött volna.

Ő Dédit kereste, az igazit, akinek a szeme mindig eleven csillogással válaszolt az ő tekintetére, s aki oly sokszor ölelte lappadt mellére, míg keze a haján, vállán, nyakán motozott. Akkor az ujjai ha kicsit befelé görbültek is, nem voltak ennyire karomszerűek és hidegek, mint most,

amikor nyitott tenyérrel egy pillanatra hozzájuk ért, csak jólesően hűvösek, és mindenféle tréfás játékot játszottak az ő meleg, vaskos kis ujjaival. Ha olykor fekve találta is Dédit a szobájában, akkor sem volt ilyen, mint itt a kórházi ágyon. Érezni lehetett benne azt az elevenséget, amit a pihenés csak eltakart, de nem fagyasztott meg olyan csúnya erőszakkal, mint most.

Mikor jön haza Dédi? Mikor? kérdezgette Andriska az elkövetkező tíz nap alatt. Nemcsak azért érdeklődött, mert nem érezte Dédi nélkül teljesnek azt a forró áramkört, ami őt körülvette, hanem mert úgy gondolta, hogy attól a pillanattól kezdve, amint újra átlépi a küszöböt, éppen olyan lesz, mint régen.

Nemsokára drágám, nemsokára, válaszolt ilyenkor anyuka meg a két nagyszülő. És összenéztek úgy, ahogy eddig soha. Mintha közös titkuk lenne, de nem olyanféle, mint amikor neki megvették az ígért ajándékot, s még nem akarták elárulni, hová dugták. Ezúttal nem az ajándékról hallgattak, hanem valami egyébről. Ez az egyéb fordította egymás felé a pillantásukat. S látható volt, hogy nem érdemes kutatni a szekrényekben, mert azt, amit most rejtegetnek előle, sem a polcokon, sem a fiókokban nem találja meg.

Egy vasárnap Andriskát átvitték a szomszédba. Ezen nagyon elcsodálkozott, mert hiszen mindenki otthon volt, mint más hétvégeken. Azután látta őket elmenni, a szomszédék ablakából, s még jobban csodálkozott, mert valamennyien a sötét ruhájukat vették fel. Ez a nap mindenképpen különös volt. A szomszéd néni úgy nézett őrá, mintha valamit figyelne rajta, az ebédet is olyan lágy, sírós szavakkal adta oda, ahogyan kisgyerekkel akkor szokás beszélni, ha lázas vagy nagyon fáj valamije. Az urához is olyan halkan és sóhajtozva szólt, mintha az is beteg lenne, s az ura is hasonlóképpen felelt neki. Úgyhogy Andriska ezúttal nem is érezte jól magát náluk, pedig máskor, amikor nagyanyja hazahozta az óvodából, gyakran átkéredzkedett hozzájuk.

Otthon furcsa csend fogadta. Nagyszüleinek vörös volt a szeme, a nagypapa hangja beszéd közben többször elcsuklott, ilyenkor félrefordult, vagy gyorsan kiment a szobából. Andriska gyanakodott, hogy mindannyian sírtak, mert éppen úgy szipogtak körülötte, mint ő és kis társai szoktak az óvodában, ha megdorgálták őket. De ki szidhatta meg a szüleit és a nagyszüleit? És erről a gondolatról mindjárt a másikra ugrott, mint nyaralás idején a patakban sorakozó kövek egyikéről a másikára, hogy átjusson a túlsó partra. Miért nem látogatták meg olyan régen Dédit? Mikor mennek el hozzá?

Ez a kérdés azonban elhalványult benne, mert egyszerre mindenki ővele kezdett foglalkozni. De nem úgy, mint máskor, mint amikor közösen bolondoztak, náluk mindenkivel nagyszerűen lehetett játszani, hanem egészen másként. Megölelték, megcsókolták, arcukat vaskos kis kezére fektették, nagyapja meg az ölébe térdeltette és az ő vállára tette a fejét. Érezte, hogy a testén rángás fut keresztül, mintha sírni kellene neki, de mégsem jött ki hang a száján.

Másnap reggeltől kezdve azután minden úgy ment, mint addig. Eltűntek a sötét ruhák, a vöröslő foltok a szemek körül, a különös csend is észrevétlenül a mélybe ereszkedett, mintha a házi tevékenység szokott nesze, zaja, a kert illatai, hangjai legyűrték volna. Andriskának mégis hiányzott valami, mint amikor váratlanul üreg támad a

földben, rés a kerítésen, nem tudni, miért, mi okból, miféle láthatatlan erő munkája nyomán. Különösen akkor érezte ezt erősen, amikor hozzátartozói kinn ültek a kertben. Anélkül, hogy megszámolta volna őket, észrevette, hogy kevesebben vannak, mint azelőtt, hogy a rejtélyes, érthetetlen, de mégis természetes lánc és összetartozás megszakadt. Hiába ültek egymás mellett, hidegen ásító nyílás támadt köztük. ŤÍgy jutott eszébe, hogy nem valami, hanem valaki hiányzik, egyféle szeretettel és simogatással, egyféle tartóerővel kevesebbje van.
Egy délután, amikor nagyanyja hazahozta az óvodából, és ő ott állt mögötte a konyhában a meleg kakaóra várva, egyszerre megkérdezte:
Nagymama, hol van Dédi?
Nagyanyja hirtelen megfordult, hosszan nézett rá, azután ezt mondta:
Elment. Dédi elment Andriskám.
Hová ment? Hol van most? - ismételte meg makacsul Andriska. És hozzátette, mert egyszerre tudta, hogy ez a legfontosabb: Visszajön?
Nagyanyja elzárta a gázt. Leült a székre és őt az ölébe fogta. Arca, lélegzete arról árulkodott, hogy izgatott. Néhány pillanatra a szemét is lehunyta, látszott, nehéz dologra szánta el magát.
Dédi nem jön vissza, kicsim, soha többé. Nagymamád még nem öreg, de ő is megöregszik, hiszen tudod, hogy fél éve már nyugdíjas, ötvenhat éves és esztendőről esztendőre idősebb lesz. Így öregedett meg Dédi is. Az emberek nem élnek örökké. Dédi nagyon öreg volt már, nyolcvanhét esztendős, elfárasztotta az élet. Ezért ment el. Meghalt, Andriskám.
Meghalt! a szó üresen zörgött Andriska fogai között. Azt, hogy elment, jobban értette, de éppen ezért sötét félelmet támasztott benne.
Mindenki elmegy? kérdezte gyorsan. Te is, nagypapa is, meg anyuka és apuka?
Majd egyszer, nagyon-nagyon sokára, felelt habozva a nagyanyja. Erősebben ölelte magához. De ez nem neked való, hagyjuk ezt Andriskám. Inkább mesélek neked, jó?
Andriska megrázta fejét, két erős kis tenyerével nagyanyja mellének támaszkodott.
Én is? kérdezte, tudomásul sem véve az elhárító szavakat. Én is elmegyek majd messzire?
Nagyanyja a testéhez szorította, fejét a fejére fektette:
Dehogyis kicsim, mondta felindultan, dehogyis. Te sohasem mész el. Mindig itt maradsz, mindig a mi örömünk, a mi boldogságunk leszel.
Andriska nem hallgatott rá. Könyökével, kezével dolgozva, lábaival rúgkapálva igyekezett kiszabadítani magát a szoros, nehezen engedő ölelésből. Háttal csúszott le nagyanyja derekáról, térdeiről, s mint akinek halaszthatatlanul meg kell győződnie valamiről, úgy szaladt az ajtóhoz, azután a másodikhoz, harmadikhoz, mindenütt felágaskodva és lerántva a magas kilincset. Szaladó lábait nagyanyja gyors léptei követték.
A negyedik szobában megtorpant. Ebben lakott a Dédi, érdekes faragásokkal díszített bútorok között. Itt a szag mindig másféle volt, mint náluk. Ez is Dédihez tartozott, akár az, hogy lapos volt a melle,

és ezért nagyon jól el lehetett fészkelődni a karjai között, mint egy homorú kis zugban. A szagot most alig érezte, olyan gyengén és bátortalanul szálldosott a padló és a mennyezet között, alig lehetett egy-egy mély szippantással elkapni. De igazában nem ez ijesztette meg, hanem a szoba különös, eddig soha nem észlelt rendje. A bevetett, régimódi ágyról nem lógott le semmiféle hanyagul odavetett ruhadarab vagy kendő. A székekről sem, amelyek rideg szabályossággal sorakoztak az ovális asztal körül. A szemüvegek és rugós fedelű tokok, amelyek az éjjeliszekrényen, asztalon, sublódon mindig szanaszét hevertek, hogy mindig elérhetők legyenek, most nem voltak sehol.
És a könyvek sem, amelyeket Dédi folytonosan olvasott, s hol a fotelben, hol az ablakpárkányon és éjjeliszekrényen hagyott széttárt lapokkal lefelé borítva, mert ez volt a szokása. A sublódról is hiányzott az a szép kis doboz, amiben az orvosságait tartotta. Andriska gyorsan lehajolt, feje búbja majdnem a padlót érte, az ágy alatt sem volt semmi, eltűnt a hegyével fal felé néző, puha bélésű papucsa.
Ebben a minden tárgyat pontosan a láthatatlan vagy látható helyére utaló, a mozgást és esetlegességet, a hangulatoknak engedő hanyagságot kizáró rendben Andriska megérezte egy meg nem másítható véglegesség szigorát. Azt a mozdulatlanságot, ami olyan furcsán megváltoztatta Dédit a kórházi ágyon. Ebben a dermedt szobában, aminek minden bútordarabja úgy becsukódott, lezárult, mintha megfagyott volna, elnyelve az ismerős ruhadarabokat, apró tárgyakat, teljesen érthetővé vált, hogy Dédi csakugyan elment. Elment messzire és ide nem léphet be soha többé.
Andriska nagyanyjához hátrált és a ruhájába kapaszkodott.
Elment, mondta ki hangosan, remegő szájjal.
A rémület nem Dédi miatt lepte meg. Valamit megsejtett ebben az eltávozásban, ami nemcsak Dédire, hanem őrá is vonatkozott. Egy titkot, ami nagyon homályos, nagyon távoli, ott rejtőzik, lappang a messzeség mögött, de mintha szeme lenne, aminek a fényét semmivel sem lehet eltakarni. S ez a szem őrá néz, és nem mozdul el róla, akárhová bújna is előle.
Kicsim. suttogta ijedten a nagyanyja és ráhajolt, gyere, menjünk innen! Elővesszük az építőkockákat és hidat építünk, meg várat, s aki ügyesebb lesz, az ajándékot kap.
Andriska engedte, hogy elvezessék. A saját szobájában azután felvidult és teljes odaadással belemerült nagyanyjával a játékba. Elfelejtette Dédit, s azt is, hogy Dédi elment. Mégis, lelke legmélyén megtapadt a gyanú és félelem, mint egy alig észlelhető, de növekedésre hajlamos csíra, ami alattomosan és elűzhetetlenül odaeresztette gyökerét az eddigi, boldog védettségen támadt parányi repedésbe.

A RENDES LÁNY.

Ahányszor Péter hazament a pesti kollégiumból a faluba, az apja, de még inkább az anyja apróra kikérdezte mindenről. A fiú még olyan ügyeiről is kénytelen volt beszámolni, amelyekről szívesebben hallgatott volna.
Van már valakid? Udvarolsz valakinek? A fiúk nemigen tartóz-

tatják meg magukat. Te se lehetsz kivétel.
A faggatózás nem szűnt meg, csak akkor, amikor Péter némi zavarral ugyan, de mégiscsak színt vallott. Így derült ki, hogy a második egyetemi év közepéig két egyetemista lánnyal volt kapcsolata, s a harmadikkal néhány hete kezdődött el a barátság.
Tudtam én, tudtam, rosszak azok mind. Tanulás helyett csakis azt nézik, melyik fiút fonhatják be. Odadobják magukat kéretlenül is, ismételgette Dobákné.
De anyuka, rendes lányok azok. Csak akit megszeretnek, egyedül annak, kezdte érvelését a fiú bizonytalanul, mert a nevelés, amit a szülői házban kapott, a megnyílt szabadság és önállóság örömében is megkötötte. S a hatása, akár egy öv, aminek a szorítása lazábbá vált ugyan, nem hullott le róla, rejtetten megmaradt. Más az élet a fővárosban, mint itt falun, ezt anyukának nem szabad elfelejteni!
A becsület Pesten is becsület, csakúgy, mint itt! vágta rá Dobákné keményen. Az erkölcs csak olyan ott is, ha van, akár itthon. De hiszen tudtam én azt! Juliska nénédnek is ez a véleménye, emlékezhetsz. A fiához ötödéve a szünidőben a fiúpajtásokkal együtt lányok is ellátogattak, nem restellték magukat. Rágyűltek Tamásra, akár a legyek!
De anyuka, csak barátságból látogatták meg, mert.
Mit véded te őket! Juliska nénéd megleste őket, amikor hancúroztak, egyik evwel, a másik meg amavval.
Mert, mert összetartoztak. Ne higgye anyuka, hogy csak úgy, akármelyik akármelyikkel, hiszen.
Nekem ugyan védheted őket, rosszféle az mind! szakította félbe az anyja. Megvan róluk a véleményem, azt senki sem változtatja meg.
Amikor Dobákné észrevette, hogy fia a harmadik lánnyal szemben mélyebben érez és célozgatásai is bizonyos szándékokat sejtettek, rátámadt:
A mi családunkba nem hozhatsz olyan feleséget, akinél te ki tudja, hányadik vagy a sorban, akármilyen is a divat mostanában. Mert azt ugye nem mered a szemembe mondani, hogy te vagy az első szeretője?
Péter érezte, hogy most nemcsak a lány miatt, hanem önvédelemből is hazudnia kellene. De amikor az anyja kemény tekintetű szemébe nézett, az a bizonyos öv szorosabbra húzódott rajta. Önkéntelenül hebegni kezdett, és még a szúrós szerető szó ellen sem volt ereje tiltakozni.
Nem, nem én voltam nála az első, de ennek nincs jelentősége, mert én.
Már te is azt fújod, amit a többi? csattant fel Dobákné. Csakis az erkölcs számít, csakis az! A mi családunkban eddig nem volt más, csak tisztességes asszony. Ilyen lányt, mint amilyen rád akaszkodott, te sem vehetsz el, ha csak nem akarsz bennünket megcsúfolni. De ha tönkre akarod tenni a szüleidet, meg magadat, csak házasodj akaratunk ellenére! De akkor a küszöbünket nem lépheted át, és egyetlen fillérre se számíthatsz tőlünk.
Ez az utóbbi már súlyos fenyegetés volt, mert azt Péter meg sem merte mondani, hogy a lány kiskeresetű anyja elvált asszony, így a

jövendőbelije által sem lakásra, sem a berendezkedést lehetővé tévő pénzre nem számíthat. S hogy a lány hetenként háromszor takarítani jár más családokhoz, így könnyít az anyja gondjain. A szülei, ezt bizonyosra vehette, elzárkóznának mindennemű anyagi segítség elől. Az albérleti tengődéshez neki sem volt kedve, így azután ezért e vagy más okból, a nősülési kedve is lelohadt.
A harmadik egyetemi év elején ismerkedett meg a húszéves Szebeni Gizellával, a közeli Dunakecelen, ahová egy ott lakó évfolyamtársa hívta meg a húga esküvőjét követő vacsorára. Gizike a menyasszony egyik barátnője volt, és Péter majdnem mindig vele táncolt, amikor a fiatalokból álló zenekar megszólalt. A vékony lányból tánc közben szokatlan szilajság csapott ki. Péter ennek nem ismerte a forrását, s annak tulajdonította, hogy ő első látásra megtetszett neki. Meg is kérdezte tőle, mikor találkozhatnak újra.
Azt hiszed, ez olyan könnyen megy? kérdezte keserű gúnnyal Gizi. Vékony kis orra és hosszú, hegyes álla kipirult. Úgy őriznek engem otthon a szüleim, akár a sárkányok. Jaj de unom! kiáltott fel olyan hangon, mint amikor valakiből már akarata ellenére csordul ki a keserűség. Harmadik vele egykorú barátnője ment ezen a napon férjhez, s ő emiatt annyira szenvedett és olyan megszégyenülést érzett, mintha mindenki szeme láttára a pellengéren állana.
Gyere el hozzánk vasárnap, a többit majd meglátjuk, súgta Péter fülébe, s hirtelen olyan szorosan simult hozzá, hogy a fiú belere-megett.
Tíz órára Gizinek otthon kellett lennie. Péter hazakísérte. A szép, nagy ablakos ház előtt, amikor Péter átölelte, felkínálta a száját. De egyszerre abbahagyta a csókot és belecsípett:
Hallod? Nyílt a tornácajtó. Már azt lesik, jövök-e. Egy percet se késhetek!
Vasárnap délután Péter a szülőkkel is megismerkedett. Szebeni sovány, komor, inas ember volt, Péter mindjárt megértette, hogy Gizi miért nem meri a parancsait áthágni. A felesége magatartásban hasonlított hozzá, a nyájassága mögött is ott lehetett érezni a gyanakvást meg a folytonos figyelmet.
A szülők manapság szabadjára engedik a gyermekeiket, azért nincs a fiatalokban tisztesség meg becsület, fejtette ki a második vagy harmadik látogatás alkalmával Szebeni. Ezt is, intett hosszú, csontos állával Gizi felé, az ismerkedés után mindjárt otthagyják, mert nem teszi meg azt, amit a többi semmirevaló lány. Én csakis olyan fiúnak adom oda a lányomat, aki megkívánja a tisztességet. A másféle az rövid idő után ráun a feleségére, és a válást emlegeti, mert már új nőt akar. Azért nem küldtem magasabb iskolába a lányomat, mert ott már úgy viselkednek a fiatalok, hogy nem ismernek semmiféle határt, Igaz? kérdezte Szebeni, és szemét Péterre meresztette.
Hát, hát vannak ilyenek is, de azért a legtöbben, kezdte Péter zavartan, mert érezte, hogy akárcsak a saját szülei, Szebeniék is teljes helyeslést várnak tőle.
Tudok én olyan lányról is, aki tanárnőnek tanul, szólt közbe szigorúan az asszony, és gyermeket szült, esküvő nélkül. Ugyan mi jót tanulhatnak az ilyentől az iskolások?
Szebeni kőműves volt, de nem járt el messzire, mert a nagyközség-

ben is akadt elég dolga. Felesége csak házi és kerti munkát végzett, s a férfi parancs szerint vigyázott a lányára, aki az utcában lakó varrónőnél szerezte meg a szakismeretet és nála is dolgozott egy bármikor ellenőrizhető kis női közösségben.
Hamarosan kiderült, hogy Péter hasonló gondolkodású családi környezetből került ki, mint a Szebeniéké, s ez bizalmat ébresztett iránta. Ez abban is megnyilvánult, hogy az apa elmondta, milyen szép házat épített két idősebb lányának hozományul, s még az autót is beállította a garázsukba. Meg abból is kitetszett, hogy a felesége, amikor Szebeni nem volt otthon, egyszer-egyszer egyedül hagyta Pétert a lányával. Gizi ilyenkor, fölösleges szavak nélkül, mindjárt a fiú nyakába kapaszkodott, annyira hozzátapadt, amennyire csak lehetett, s meglepő találékonysággal használta ki a szűkre szabott időt. Péter mindig úgy indult vissza a városba, mint az olyan ember, aki a teli pohár helyett csupán néhány kortyot kapott, s így csak nő a szomja. A játékok az ellenőrzés nélkül maradt perceket szüntelen izgalommal töltötték meg, s ezeket még fokozta a ház és főképpen az autó ígérete. Ezért egy ízben, amikor elengedték őket a főutcai moziba, megkockáztatta a kérdést:
Nem mennénk máshová a mozi helyett?
A Gizi szemében és fejében az anyjáéhoz hasonló gyanakvás villant meg. S mint aki vissza akarja terelni kapcsolatukat a legmegbízhatóbb útra, teljes határozottsággal felelte:
Nem! Az apám agyonverne, ha megtudná, hogy senki nem látott bennünket a moziban.
Összefonódva ültek a nézőtéren. S míg a film szerelmes és a nézőtéri fiatalokat izgatott kuncogásra és hangos, biztató megjegyzésekre ingerlő jelenetei folytak, Gizi hol sürgető, hol elhárító mozdulatok közben vadul csókolózott a fiúval.
A szüleinek Péter csupán annyit mondott el Giziről, hogy most egy nagyon rendes, tisztességes lánynak udvarol. Ennek a közlésnek nem adott különösebb nyomatékot, mert arra nem volt ok, hiszen nőügyben kirobbant vitájuk után ismét ígéretet tett, hogy csakis az egyetem befejezése után házasodik. De nem számolt azzal, hogy szerelmes lesz, mégjobban, mint amikor az évfolyamtársába habarodott bele. Az az adok és nem is adok játék, amit Gizi folytatott vele, eleget téve a szülői tiltásnak, s az ösztöneinek is, egészen megszédítette.
Legyél az enyém, hiszen úgyis elveszlek feleségül, ha megkapom a diplomát, suttogta lázasan egyik délutánon, amikor Szebeniné kiment a konyhába, hogy behozza a már megrakott tálcát.
Kérjél meg az apámtól, súgta vissza Gizi és térdét a fiúchoz szorította.
Így történt, hogy Péter még ezen a napon vőlegény lett. A szülők végighallgatták az eldadogott kérést és ünnepélyes szavakkal odaígérték neki a lányukat. A saját szüleiről, mintha ebben közösen megegyeztek volna, nem esett szó. Péter elhatározta, hogy egyelőre nem is számol be nekik a nagy eseményről, majd szép lassan, fokozatosan vall arról, milyen változás történt az életében.
Másnap már több időt tölthettek egyedül, és a marcangoló ölelések és csókok között Péter nyíltabban követelte a jussát.
Majd ha összeházasodunk, akkor, mondta Gizi meglepő józansággal. Összezárt térdei körül elrendezte a szoknyáját és melléről

eltaszította a fiú kezét.
Mit gondolsz te, hogy én várok még két esztendeig? kiáltotta Péter.
Miért? Te azt gondolod, én várok? felelt megbántottan a lány és leszegte nyújtott, hegyes állát. Eszem ágában sincs. Gizi arra gondolt, hogy sietnie kell, már két férjhez ment barátnője terhes a három közül, nem nevettetheti ki magát a véget nem érő jegyességgel.
Vagy hamarosan összeházasodunk, és ha igazán szeretsz, te is beleegyezel ebbe, vagy keress egy másik lányt, ha ugyan találsz, aki annyira szeret, mint én. Apám azt mondta, hogy míg felépül a házunk, addig ellakhatunk itthon. Az ellátásunk is meglesz.
Péter gyors számvetést csinált. Miért ne tanulhatna ő úgy, mint házasember? Hiszen a karon nem egy nős hallgató akad. Ha szülei megtudják, milyen jómódba kerül a házassága által, bizonyosan nem fognak ellenkezni.
Mit beszélsz te? Dehogy is keresek én más lányt! Senki nem kell nekem rajtad kívül. Péter magához húzta Gizit. Jól van, megbeszélem az esküvőt a szüleimmel. Igaz, megígértem nekik, hogy amíg tanulok, addig nem nősülök meg, de remélem, nem lesz kifogásuk.
Igaza van a lányomnak, minek várnátok annyi ideig, amikor nincs előttetek semmi akadály, mondta Szebeni. Karácsony táján megtartjuk a lagzit. Az autót még aznap megkapjátok, márciusban pedig megkezdjük a házatok építését.
Szebeni nemcsak jogos, hanem okos dolognak is tartotta a gyors esküvőt. Igaz, Péter tisztességtudó, meglátszik rajta a jó nevelés, nehezen találhatna még egy ilyen fiatalembert, aki hétszámra illedelmesen elüldögél a lány szülei mellett, de nem tanácsos és nem is szükséges túl sokáig feszíteni a húrt.
Akkor hát autón járhatok az egyetemre, jegyezte meg Péter a boldogság elnyomhatatlan mosolyával az arcán. Ez nagyon jó lesz, sokkal előbb érek haza, mintha autóbuszon indulnék el Pestről.
Én nem akarom, hogy tovább tanulj, vágta rá durcásan Gizi.
Nem akarod? De miért nem? kérdezte csodálkozva Péter.
Gizi arra a sok főiskolás lányra gondolt, akik a hírek szerint nem kéretik magukat, szabadon élnek, különösen azok, akik vidékről kerültek fel Pestre, és semmit nem tagadnak meg a fiúktól. Még azokra is rávetik magukat, akik nősek vagy családosak. Ezek közé ő nem engedi el nap mint nap az urát. De hangosan csupán ennyit mondott:
Csak, Nem akarom.
Igaza van a lánynak, mondta váratlanul Szebeni. Mit érsz azzal, hogy építészmérnök leszel? Annyi fizetéssel kezded, tette hozzá gúnyos lenézéssel, amennyinek az én segítőim hónapról hónapra a háromszorosát keresik meg. Semmit nem számít a pecsétes papiros meg a cím, csak az, ki mennyi pénzt számol le az asztalra. Ha beállasz mellém, már az első hetekben többet keresel, mint mérnökként keresnél az ötödik esztendőben.
A következő héten jövendőbeli apósa felszólítására Péter elkészítette a felépítendő háromszobás ház tervrajzát. A gépkocsiját is látta, Szebeni előtte fizette ki az árát annak az embernek, akinek külföldi rokonok küldték ajándékba a gyönyörű volvót.
Péter ezen a héten szédülten és mégis gyakorlatias számvetés útján

meggyőzte magát arról, hogy a sok jó: a lány, a ház, az autó ellenében nem túlságosan nagy áldozat a tanulásról való lemondás, még ha három egyetemi esztendeje, aminek nem lesz folytatása, sajnálatos veszteség is. Igaz, a szülei nagy álma az ő építészmérnöki diplomája. De majd kész helyzet elé állítja őket. Gizi találta ki, hogy utólag jelentsék be nekik a házasságukat. Meglepő módon ezzel a szigorú Szebeniék is egyetértettek, nehogy Dobákék valamilyen akadályt támaszthassanak, tekintettel a fiuk pályaváltoztatására. Péter is attól tartott, hogy emiatt ismét útjába állanának a nősülésének. Úgy vélte és úgy remélte, hogy lassan-lassan sikerülni fog kiengesztelni őket, hiszen mindent egyszerre kap meg, amiért diplomával a zsebében hosszú évekig kellene dolgoznia. S ami számukra a legfontosabb, igazi rendes lányt vesz feleségül.

DUCI.

Az általános iskola nyolc éve alatt Duci egyszer sem bukott meg. Az a pedagógiai segítőkész remény, ami az első osztályból a másodikba engedte, a harmadikban végképp elszivárgott. Ducit nem volt érdemes pótvizsgára vagy osztályismétlésre szorítani, mert tanulásra való képtelensége napnál világosabb lett. Egyetlen módja annak, hogy a többi gyermeket megóvják a csalogató példától, az volt, hogy minél gyorsabb ütemben megszabadítják tőle az iskolát.
A zömök kislány alacsony termete miatt mindig az első sorban ült. A keskeny, kínai szabású résen kicsillanó szeme ide-oda vándorolt a katedrán, a tábla nagy, fekete síkján, az ablakokon, kedvtelve követte a betévedt legyek röptét, a napfényben látható porszemek táncoló mozgását. Ha a tanítónő ránézett és megcsóválta a fejét, Duci mindjárt egyenes tartásba igazodott, nagyon figyelmesen visszanézett az asztal mögött ülő nőre, és készségét a pillanatokig tartó helyes viselkedéssel kimutatva, jóindulatúan elmosolyodott. Ilyenkor pufók arca, ami amúgy is olyan volt, mintha kétfelől egy-egy odadugott pogácsa nyomná kifelé, még szélesebbé vált.
Duci szívesen járt iskolába, nem sértette sem az, hogy a pedagógusok lemondtak róla, sem az, hogy osztálytársai játékos vidámsággal vagy gúnyos fölénnyel tréfálkoztak vele, nevettek rajta. A megfelelő könyveket mindennap a táskájába rakta, a füzeteket gondosan elhelyezte a pad tetején. Érzése szerint ezzel mindent megtett, amit megtehetett. Ha felelésre szólították, olyan nagy lélegzetvétel után nyitotta szóra hófehér rizskásafogakkal teli száját, mintha hosszú mondatok folyamatosan kanyargó csőrendszeréhez szívná domború kis mellkasába a levegőt. De alig ismételte el nyugodt lassúsággal azt a néhány szót, ami a leckéből emlékezetében megmaradt, máris elhallgatott. Félrebillent fejjel állt a helyén, a teljes tudatlanságnak azzal az ártatlanságával, ami mindenre mentséget ad, s ami a maga nemében éppen annyira meggyőző, akár a teljes tudás. S mert a körülötte ülő had suttogása és nevetése erre késztette, ő is nevetgélni kezdett. A kuncogása úgy buggyant elő, akár az anyatej a csecsemő száján. Így csatlakozott vidámsága a többiekéhez, nem törődve azzal, hogy ő a mulatság tárgya, mert a játékot, a szórakozást nagyon szerette. Nem bántotta a tanítónők lemondó közönye sem, ami abban

a szóban és kézlegyintésben is kifejeződött, amellyel a türelmes várakozás után leültették, mert ez megfelelt annak a tunya jóérzésnek, amellyel ő a padban üldögélt. Mindaz, ami körülötte történt, éppen csak hogy megérintette, de neki alig volt köze hozzá. Ha valamelyik osztálytársa jól mondta fel a leckét, elgyönyörködött benne, de nem a szövegre figyelt, hanem a hang kellemesen zsongító ütemére, a szájmozgásra, s úgy érezte, ő is benne van abban az örömben, amit a kitűnő felelés jelent.
A szünetekben azután el nem használt erejét teljes odaadással vetette be az udvar nyüzsgésébe. Itt soha nem volt segítségre szüksége. A legcselesebb labda- és csoportos játékban is tüstént kiismerte magát, nem kellett semmire sem kitanítani. Ilyenkor sem mutatkozott érzékenynek. Azt is elfogadta játékbeli párjának, aki máskor kímélet nélkül kigúnyolta. Csupán egyetlen dologban tett különbséget. Ha olykor a nemek szerint két pártra szakadtak, akkor inkább a fiúkhoz csatlakozott, s velük futkározott vagy rúgta a labdát. Nem azért, mintha a fiúk nem nevettek vagy nem gúnyolódtak volna rajta. De az ő csúfolódásuk valahogyan másféle volt, mint a lányoké, s valami furcsa izgalom is sejlett mögötte, ami őt is áthatotta.
Duci gömbölyű, kövérkés anyja minden szülői értekezleten pontosan megjelent, s piros arca még pirosabb lett, amikor aggodalmas kérdéseire az osztályfőnöknőtől tapintatosan kitérő válaszokat kapott. Sejtette, hogy a sok büszke, elégedett anya előtt kíméli őt, nem akarja, hogy a közösség füle hallatára megszégyenüljön. Lévai Magdolnának sok a pótolnivalója, egyetlen tárgyban sem tanúsított eddig kellő előrehaladást. Az ilyen és hasonló megjegyzések ugyan sokat elárultak, de mégsem tisztázták megfelelő módon Lévainé előtt lánya helyzetét.
Négyszemközt azután az osztályfőnöknő minden alkalommal nyíltan beszélt, annál is inkább, mert az asszony évről évre nehezebben fogadta el azt a tényszerű, tárgyilagos közlést, hogy a lánya képtelen egyetlen leckét is végig megtanulni.
De hiszen minden osztályból átengedik a következőbe. érvelt felhevülten, félig rimánkodva, félig számon kérőn Lévainé.
Céltalan lenne megbuktatnunk, hiszen javítani sem képes, ismételgette sajnálkozva az osztályfőnöknő. Nem ülheti végig kétszer-háromszor valamennyi osztályt. Erős, egészséges kis teremtés, írni-olvasni, számolni valamelyest megtanult, de nem képes koncentrálni, szétszóródik a figyelme. Több ilyen gyermekünk is van az iskolában, mint ő. Olyan foglalkozást kell választaniuk neki, amihez csekély ismerete is elegendő.
Lévainé lehajtott fejjel köszönetet motyogott, de a belső dacot, ami fenntartotta a gyanúját, hogy az ő Ducijával rossz értelemben kivételeznek, az ilyen vigasztalás nem tudta elaltatni. Ellenséges, ellenőrző pillantással figyelte az ismerős iskolatársakat és az anyákat-apákat a szülői értekezleteken. Azt a készséget, amellyel a pedagógus tanácsait fogadták, a legutálatosabb hízelgésnek minősítette. Ő is megpróbálkozott a kedveskedéssel, a mindenfajta társadalmi munkára való felajánlkozással, de hasztalan. A Duci képességeiről való vélemény nem változott meg. A kislány kitervelt jövője, amit esztendők óta alakítgatott, kontár módon emelt falak módjára ingadozni kezdett, s ő mindent megpróbált, hogy a ledőlés pillanatát hátráltassa. Azt

szerette volna, ha Duci gimnáziumban folytatja majd a küzdelmet a feljebb jutásért, és érettségi után irodába kerül, nem pedig, mint ő, a szövőgyár valamelyik mennydörgő műhelyébe.
Otthon a délelőtti műszak, a gyors főzés és mosogatás után beparancsolta az udvaron kergetőző Ducit, s leültette a konyhaasztal mellé.
Tanulj! kiáltott rá szigorúan. Ott állt a háta mögött, és figyelte, amint a kislány elővette könyveit, füzeteit és a megszakadt játékot az asztal kicsiny terén folytatva, ide-oda tologatta őket.
Mi a lecke? kiáltott rá Lévainé.
A kislány tömpe kis mutatóujját bizonytalanul végigcsúsztatta a könyv lapjain.
Ez meg eeez, felelt elnyújtva a szót.
Akkor hát láss hozzá, tanulj!
Duci lassan, meg-megdöccenő hangon kezdett hozzá az olvasáshoz, de néhány perc múltán, mintha úttalan őserdőben járna, elvétette a szöveget, s többé nem is talált rá az elveszett sorra. Ehelyett a viaszosvászon terítő mintáit kezdte nagy pontossággal kirajzolni vagy a földszinti ajtó függönyére bámult elmerülten, amin a színes kis petytyek gyönyörködtető táncot kezdtek járni. Vagy egyszerűen csak a levegőbe nézett elégedett jóérzéssel, félkönyökre dőlve, boldog mosollyal pufók arcán.
Mit csinálsz, az istenedet? rivallt rá elkeseredetten az anyja.
Tanulok, válaszolt a kislány biztató, jóindulatú bólintással.
Ez neked tanulás? Olvasd tovább a leckédet!
Duci engedelmesen kapott bele abba a sorba, ahová az anyja mérgesen odabökött, de nemsokára megint körülvette az a homály, ami elmosta előtte a betűket, a mondatok értelmét, s amibe olyan kellemes volt belémerülni.
Lévainé megtört önérzettel és büszkeséggel megkérte a harmadik emeleten lakó Sas Karcsit, a jó tanuló osztálytársak egyikét, hogy magyarázza el Ducinak a leckéket. A fiú néhányszor le is jött a földszinti lakásba, és ravasz kis rókaarcán gúnyos vigyorgással, sovány vállát vonogatva leült Duci mellé. Lévainénak fejébe szaladt a vér, nagyon jól megértette, mit jelent a lenéző mosoly. A már régen megszilárdult véleményét jelentette az osztály közösségének, s a véglegesen meghozott ítélet elleni küzdelem hiábavalóságát. Mégis kedveskedve forgolódott körülötte, de később tapintatosan kihúzódott a konyhába, mintha orvos lenne odabenn, akit nem illik ellenőrizni, s akinek titokzatos tudományától csodát vár. Minden alkalommal arra lépett be a szobába, hogy azok ketten pukkadozva vihognak. Játékosan ököllel bökdösik egymást, s különösen akkor nevetgélnek zavart kis sikkantásokkal, amikor a fiú ökle súrolja a Duci mellének ruhán átütő kemény kis almadomborulatait.
Hát ti tanulás helyett így töltitek az időt? kérdezte Lévainé megütődve.
Tanulni nem érdemes ővele, néni kérem, nem fog a feje, válaszolt a fiú tisztelettudón, mégis szemtelenül. Utána Ducira hunyorított, aki helyeslőn ránevetett.
Ostobának tart téged ez a Karcsi, és még csak nem is titkolja. A te helyedben én a föld alá süllyednék szégyenemben. Lévainé indula-

tosan hátba vágta a lányát.
Duci azonban nem érzett restelkedést, hiszen Karcsi olyasmit nyilvánított ki, amiben ő teljesen egyetértett vele, s ráadásul fel is mentette őt mindenféle céltalan erőfeszítés alól. Ezért csak jóindulatúan mosolygott méregtől piros anyjára, s az elégedett, boldog mosoly sem tűnt el a láthatatlan pogácsáktól szélesre nyomott arcról.
Két és fél esztendővel később a kettesekkel teleírt bizonyítvány birtokában már nem volt elodázható a gond, milyen szakmát tanuljon a tizenöt éves Duci. Ő maga semmihez sem mutatott hajlandóságot, de mindenre rábólintott, amit a szülei ajánlottak.
Akarj már te is valamit! kiabált az anyja. Mit tudsz, mihez értesz? Nyolcévi iskolázás után csak konyítasz valamihez!
De a zömök, gömbölyded kislány csak a vállát vonogatta, és mosolya, amiből meg nem zavarható belső boldogság sugárzott, elővillantotta apró fehér fogait. Ez, anélkül hogy tudta volna, miért nyugtalanította Lévainét. A hajlam hiánya, hiszen sok gyerek márjól tudta, hogy mit akar, vagy legalábbis azt, hogy mit szeretne, párhuzamban a rendületlen boldogságérzettel, ugyanannak a közönynek a megnyilvánulása volt, amivel Duci nyolc éven keresztül az iskolapadban üldögélt. Mégis volt emögött valami csendesen, de kitartóan működő titkos mozgás, ami Lévainénak gondolkodás és megfontolás nélkül azt diktálta, hogy visszakézből mérgesen képen legyintse a lányát.
A gyorsan megjelenő könnyek hamar felszáradtak, és Duci megbántottság és dac nélkül teljes odaadással bekapcsolódott az udvaron folyó játékba.
Lévai egyik cipőgyári ismerősének a tanácsára azután cipőfelsőrész-készítőnek adták oda a kislányt. Szép szakma, jó szakma, úgyahogy meg is fizetik, nem kell egész nap lábon lenni, egyszóval az ismerős melegen ajánlotta. Így hát Duciból ipari tanuló lett. Újra iskolapadba került, és anyja parancsára, hogy tanuljon, megint csak gondosan szétteregette könyveit és füzeteit a konyhaasztalon. Néhány mondatot buzgón elismételgetett anyja figyelő és fenyegető tekintete alatt, azután lelassult a hangja, s mint a tárcsáról lesikló magnószalag, egyszer csak hallhatatlanná vált. Kerek fejét kis öklére döntve, Duci a függöny pettyeit nézte, füle pedig a kinti hancúrozás zsivaját hallgatta.
Nem fogod fel, hogy a jövődet kell előkészíteni? Hát semmi sem érdekel, nem akarsz érteni semmihez? lármázott indulatosan az anyja. Tanulj, igyekezz, az istenedet, mert laposra verlek!
Egy félévvel később a Lévai szülőket beidézték a szakiskolába. Az asszony ment be egyedül, mert férje a soros műszakja miatt nem ért rá.
Azt tanácsolom, vigye el innen a lányát, mondta Lévainénak az igazgató. Nem rossz gyerek, de nem tanul semmit. Már úgy értem, hogy nem tud tanulni. Kár az időért, nincs értelme annak, hogy idejárjon. Egyszerűbb munkára kell fogni.
Hogyhogy egyszerűbbre! csattant fel az asszony, a hiábavaló ellenállás bizonyosságától pirosra gyulladva. Annyit csak meg tud tanulni ebből a szakmából, amennyi ahhoz kell, hogy.
Nagyon téved asszonyom, vágott közbe a sértő lekicsinylés miatt az igazgató. Nálunk sokat kell tanulni és tudni. Elméletet, anyagismeretet, számtant, szakrajzot. Azt tanácsolom, adja a gyermekét sebésznek. Ha rossz helyen vágja fel a beteg hasát, azt a kutya

se veszi észre. De ha helytelenül rajzolja és szabja ki a felsőrészt, azt mindjárt bepanaszolják, akik megvették a cipőt, még az újságok is írnak róla.
Lévainé köszönés nélkül csapta rá az igazgatóra az ajtót. Hazarángatta Ducit az iskolából, s otthon mindjárt nekiesett:
Mit csináljak veled? Csak tudnám, hová tetted az eszedet? Hát nem tudsz semmit megtanulni, nem fogsz érteni semmihez?
Duci szokása szerint jóindulatú és egyetértő mosollyal vonogatta a vállát, mégis úgy, mint akinek alig van köze az egészhez. Félórával később már az udvaron rugdosta a labdát a magánál fiatalabb fiúkkal, teljesen belemerülve a rohangálás, lökdösődés, a gólok kivédéseinek gyönyörűségeibe.
Néhány héttel később Lévainé, lemondva minden magasabbra törő anyai vágyról, egy takarítóvállalathoz vitte el Ducit. Otthon sokszor takarított már, ha kicsit hanyagul és gondatlanul is, de ami a háziasszonyi igénynek nem felelt meg, az másutt talán megteszi. Lévainé most már ebben reménykedett. Ducit egy brigádba osztották be, 1 1 három középkorú, gyakorlott nő és egy izmos fiatal fiú mellé, aki mint ablaktisztító működött. A kislány délutánonként fáradtan került haza. Evett, méghozzá jó sokat, azután ásítozva lehevert, és nyugodt szuszogással aludt mindaddig, míg a házbeli leány- és fiúpajtásai fel nem verték. Akkor a szokott örömmel ugrált az udvaron vagy csellengett a többiekkel a ház körül az utcán. Lévainé feszült várakozással számolta a napokat, hátha a takarítóvállalat is kiveti magából a lányát, mint test a nem nekivaló, idegen anyagot. Ezt a szégyent és csalódást már nehezen tudta volna elviselni.
A vállalattól nem jött értesítés, de néhány hónap elmúltával egy ismeretlen nő kopogott a konyhaajtón.
Szekeresné vagyok, mutatkozott be Lévainénak, az én csoportomban dolgozik a maguk Ducija.
Valami baj van? kérdezte mindjárt gyanakvón Lévainé.
Baj éppen nincsen, mondta a másik nő, szeretjük a kislányt, kedves teremtés, csak hát lusta, és hanyagul végzi a feladatát. Ezt ki kell mondani. Mi nem akarjuk a kárát, de hát dolgozni se akarunk helyette. Ne birkózzon annyit az ablaktisztítóval, nem játszani jött közénk. Szóljon rá, szedje ráncba, és értesse meg vele, hogy mint fiatalnak sok mindent elnézünk, de ez nem megy a végtelenségig, bele kell neki tanulni a felnőtteletbe meg a munkába.
Hiszen azt teszi. Még az új, nagy étvágya is azt mutatja, hogy nem tétlenkedik, hebegte védekezőn Lévainé.
Ne az étvágyával hozakodjon elő, az sok mindentől lehet, válaszolt nyomatékkal Szekeresné. Engem a jóindulat hozott el ide, ezt ne felejtse el, és fogadja meg a tanácsomat.
Nem sül le a képedről a bőr, te világ lustája, te! Még a takarítási munka se megy úgy neked, mint ahogy kellene. Az elébb volt itt a csoportvezetőd, Szekeresné, az panaszkodott rád. Falni van kedved, de a kötelességedet megtenni nem! Hát te semmit se tudsz, semmihez se értesz?
Ebben a pillanatban, amint a kislány ruhát feszítő gömbölyűségére nézett, emlékezetébe villant a látogató célzatosnak tetsző megjegyzése a Duci étvágyáról. S mint aki hirtelen újnak látja azt a látványt, amin eddig száz szor is átsiklott vak tekintete, hirtelen rémülettel felkiáltott:

Hiszen te állapotos vagy! Gyere közelébb, mutasd magad! Isten az égben, téged teherbe ejtettek! Ne is tagadd, már hemperegtél valakivel, te gyalázatos! Talán éppen avwal az ablakmosó fiúval, akivel birkózni szoktál!
Duci, mint akinek esze ágában sincs tagadni, felvonta a vállát, és félrehajtott fejével buzgón, egyetértőn bólintott. A pofonoktól pufók arca elfancsalodott, de utána megjelent rajta a bocsánatkérő mosoly, miközben két kezével lefogta anyja nehéz kezét.
De bűnbánata mögött most is ott fénylett az a bizonyos rendíthetetlen boldogság, aminek okát Lévainé most már nagyon isjól megértette. S egyúttal azt is, mi az, amit szakoktatás, gyakorlat és nógatás nélkül is megtanult Duci.

HELYCSERE.

Már megint sírtál? kérdezte a lányát Karácsiné. Tésztát gyúrt, asztalnak dőlő teste ütemesen mozgott, amint öklével dömöckölte, nyomkodta a bal kezével forgatott, rugalmas masszát. Pillantása ott járt a tizennyolc éves lány arcán.
Ági a cipőit kefélte. Haja előrehullott, szemöldökét összeráncolta.
Nem kér meg engem ez az Anti soha, dünnyögte sértődötten, morcos panasszal. Tegnap este sem szólt semmit a házasságról. Még csak nem is célozgatott rá.
Az asszony mozdulatlanná vált, dereka megfeszült.
Mondtad, hogy más is szívesen udvarolna neked? Hogy tetszel te másnak is?
Mondtam hát. Ági szája nevetségesen összehúzódott és megduzzadt, akár a durcás csecsemőké. Azt felelte, hogy ezt nagyon is megérti. Engem ne ugrasson! tört ki belőle váratlan haraggal és női sebzettséggel. Ha nem akar feleségének, akkor minekjár hozzánk, miért hív táncolni, szórakozni! Nem szorulok én őrá!
Nem a szerelem beszél tebelőled? kérdezte Karácsiné. Tekintete óvatosan, de szakértelemmel tapogatta végig Ági lágy vonásait, homlokától az álláig.
Még mit nem! válaszolt a kislány, és megrándította a vállát.
Csak azért sírtam, mert sírtam. Nem mondom, Anti jobban tetszik, mint a többiek. Tudnám szeretni, ha úgy viselkedne, ahogy kell, de bolondítani nem engedem magam. Mit gondol, kicsoda-micsoda ő, hogy ilyen nagyra tartja magát? fejezte be az előbbi sértődöttséggel.
Jól van, ne is legyél oda a férfiakért, egyik se érdemli meg, hogy esengj utána, mondta az asszony. Megkönnyebbültnek látszott, és újra nekidőlt a gyúrásnak. Látod, mi apáddal mindent megtettünk, hogy ide édesgessük Antit, szólalt meg újra kis szünet után. Szemét lesütötte. Gyorsan, s kissé mesterkélten beszélt, hangjából hiányzott az előbbi természetesség. Megmutattuk a kis szobában a bútoraidat, a szekrényedben a kelengyét. Vendéglőbe hívtuk, nem sajnáltuk a pénzt vacsorára, italra. Igaz, ő is kitett magáért, mert gavalléros természetű, meg azt is láthatta, hogy nem akárkik közé keveredett. Nem rajtunk múlt, hogy máig sem nyilatkozott. Lassulva forgatta a tésztát, a hangja elmélyült: Mondjad meg nekem, de igaz lelkedre, nagyon odavagy érte?

A fiatal lány a kezében tartott cipőre nézett.
Hát egy kicsit, felelt vonakodva, mintha önérzete nehezen viselné el, hogy ő a gyengébb. De azért nem halok bele. Ha én nem kellek neki, ő se kell nekem. Találok én különbet nála, tette hozzá gyorsan, és kigyulladt arccal tovább kefélte a már amúgy is fényes cipőt.
Az asszony fülönfüggőjének apró kövei, mint villámsebességgel lecsukódó és felnyíló szemek, nyugtalanul és izgatottan csillogtak.
Várjál csak, várjál, mondta, nem kell mindjárt meghátrálni.
Ne sírjál, ne szenvedjél, de ne is mondj le hebehurgyán erről a ritka kedves fiúról. Ráérsz erre később, ha majd megbizonyosodsz arról, hogy esze ágában sincs nősülni. Akkor szidhatod kedved szerint, még én is segítek neked.
Valamilyen okból elpirult, és míg szeretettel nézett a lányára, megkönnyebbülten elmosolyodott.
Délben Karácsi hazajött a vendéglőből, ahol barátaival vasárnap délelőttönként megivott két-három pohár sört. A konyha szépen terített asztalánál, az ebéd végén az asszony, anélkül, hogy ránézett volna, könnyedén és természetesen így szólt az urához:
Tudod, arra gondoltam, beszélek Antival. Hatodik hónapja, hogy idejár. Elfogadja a vacsorákat, ajándékot hoz és mindenképpen kedveskedik, csak éppen arról hallgat, mi a szándéka. Nem való az egy lánnyal, meg a jövőjével így játszani. Megkérdezem, mi a terve Ágival. Hat hónap után egy anyának kötelessége ezt a lánya udvarlójától megtudakolni.
A köpcös, rövid nyakú művezető papírszalvétával megtörölte a száját, s a jóllakottságtól és elégedettségtől fénylő arccal dőlt hátra a széken.
Hát bizony nem árt eszébe juttatni, hogy ez így nem mehet a végtelenségig, válaszolt megfontoltan. Meg kell adni, derék fiú, okos, igyekvő, jó keresetű, szívesen elfogadnám vőnek. Élénken csillogó, derűs pillantása Ági arcára ugrott: Miért nem mosolyogtál rá szebben? Vagy talán nem tetszik neked?
A fiatal lány a tányérjába nézett. Összeráncolta sima homlokát, s jobbra-balra húzogatta előrebiggyedt alsó ajkát. Ettől az arca elutasítón zárt és megbántott lett.
Ugyan már, apuka. Hagyjon engem békén evwel az Antival, szólalt meg szárazon, erőltetett közönnyel. Tőlem ugyan megkérdezhetik, hogy mit akar, ez a maguk dolga. De engem nem érdekel, én nem futok utána.
Az asszony az ura felé fordult. Látod, látod! Itt csakugyan tenni kell valamit! mondta a szeme. Jelentőségteljesen bólogatott, fejének mozdulatával ő maga hagyta helyben tulajdon anyai tervét. Intett neki, hogy ne feleljen a kislány védekezésről árulkodó szavaira.
Ő is a tányérjába nézett, s mintha valami rejtegetett, de nagyon kellemes dologra gondolna, lehajtott homlokán megjelent az elmerült, szinte álmodozó tűnődés fénye. És szája sarkában megcsillant a mosoly.
Csodálkozik ugye, hogy csak engem talál itthon? kérdezte Karácsiné, míg a kis eszpresszógép villásdugóját kihúzta a fali konnektorból. Mosolyogva beszélt, de a szavak közén kibújt izgatott lélegzete.

A huszonhat éves Anti keresztbe vetett lábakkal ült az alacsony fotelben, az asztal mellett. Sötétkék öltönyt és fehér inget viselt. Kisujján vastag, szeszélyes cirádákkal díszített pecsétgyűrű fénylett. Élénk, magabiztos pillantásával figyelmesen követte Karácsiné házi-asszonyi tevékenységét.

Mért csodálkoznék? Jól érzem én magam itt, akárhányan vannak is itthon, felelt udvariasan. A mosoly még kellemesebbé tette az arcát. A dolog úgy áll, hogy négyszemközt kívántam magával beszélni,

szólalt meg újra az asszony. A sublódról az asztalra tette a tésztával megrakott tálat, kitöltötte a feketét és leült ő is a fotelbe.

Mint anya, mondta nyomatékkal. Nem nézett fel. Szoknyájáról láthatatlan piheket próbált felcsipegetni. Tessék csak. Én készen vagyok arra, hogy meghall-
gassam.

A fiatalember meglepetés nélkül, szívélyesen válaszolt. Cukrot kana-lazott a kávéjába, elkavarta, azután két ujjal felemelt egy tésztaszele-tet. Szeme várakozással, barátságosan csillogott a szájához vitt süte-mény fölött.

Maga, Anti, ősz óta ismeri a mi Áginkat, kezdte az asszony. Nemcsak amolyanjövő-menő udvarló volt, hanem a házhoz is eljárt, ami azt mutatta, hogy komolyak a szándékai. Beleharapott a kissé finomkodó mozdulattal ujja hegyei közé fogott tésztába. Ágikánk szerelmes magába és szenved is emiatt. Lesütött szemmel kavarni kezdte a kávéját. Nekem, az anyának ez fáj, megértheti. Férjemmel együtt elvártuk, hogy maga nyilatkozzék. Hiszen ha fiatal is, nem gyerek már. Abban a korban van, amikor. Megérintette tulajdon jegygyűrűjét, és hirtelen elhallgatott.

Ez így van, igaza van. De nekem még nincs szándékomban házasodni, mondta a fiatalember. Semmi zavar nem látszott rajta, az önelégültsége mégsem volt bántó. Ezt én említettem is Ági előtt, még az ismeretségünk elején. Úgy látszik, ő az én szavaimat nem vette komolyan, vagy úgy hitte, majd csak megváltozik a véleményem. Ő ajánlotta azt is, hogy mutatkozzam be a szüleinek. Azután meg maguk hívtak, gorombaság lett volna visszautasítani a kedves invitá-lást. A férjével jól megértettük egymást. Sok közös témánk akadt. Ágival is szívesen voltam együtt.

Nem szerelmes belé? kérdezte Karácsiné fojtottan. Most először nézett a fiatalember szemébe.

Ha akarom, igen, ha akarom, nem. Csak úgy, mint a többi lányba, akinek eddig udvaroltam. Hogy jól teljen az idő. Anti elmosolyodott és felhúzta a vállát. De hát, az igazat megvallva, őbenne sem találtam meg azt, ami úgy megkötne, hogy,

Nem fejezte be a mondatot, csak a két kezét tárta szét véglegesítő mozdulattal.

Az asszony azzal a mosollyal sütötte le a szemét, mint délben az asztalnál. De mindjárt utána gyorsan megváltoztatta az arckifejezé-sét. Számonkérő szigorúsággal és figyelmesen nézett Antira.

Szóval, semmiképpen nem venné el Ágit? Mi szülők örülnénk, ha mégis meggondolná magát.

A fiatalember megrázta a fejét. Nem, felelt határozottan. És ezután, nehogy mégjobban megszomorítsam, nem is szórakozok vele. Igaz, akkor a maguk kedves társaságáról is le kell mondanom, de hát

ezen már nem segíthetek, tette hozzá udvariasan. És remélem, Ágika nem sokáig búslakodik miattam.

A lányok már olyanok, hogy a nehezebben meghódítható fiúk után esengenek. De azért ne féljen, kinövi ő ezt a csalódást hamarosan. Sokan közelednének hozzá, csakis a lányomon múlik, kinek az udvarlását fogadja el, mondta Karácsiné nyomatékkal.

Kívánok neki sok boldogságot, felelt Anti nyugodt könnyedséggel, szívélyesen.

Kis ideig hallgattak. Kortyolták a kávét és süteményt haraptak hozzá. A csend nem volt sem kellemetlen, sem üres. Anti arcáról, tartásáról le lehetett olvasni az elégedettséget. Tetszett neki, hogy ebben a helyzetben is érezhette tulajdon fontosságát, S hogy a kényes beszélgetés az ő kívánságának és természetének megfelelően, őszinte szavakkal és kellemesen zajlott le. Azzal a biztonsággal ült az alacsony fotelben, ami nemcsak szabad idejében, szórakozás közben, hanem a munka órái alatt is eltöltötte, s amit értékének, egészségének, erejének tudata adott.

Úgy gondolja, hogy most már mi sem találkozhatunk? szólalt meg kissé rekedten az asszony. Hiszen nincs köztünk harag.

Zajtalanul letette a csészét, s egyik karjával átfogta a fotel támláját. A fiatalember most első ízben mutatott meglepetést. Előrehajolt, alsó karját széttárt térdeire támasztotta.

Hogy érti? kérdezte érdeklődéssel. Hogy mi hárman, Ági nélkül?

Valahogy így, de mégse egészen. mondta halkan Karácsiné. Zavarában szabad kezével többször egymásután elsimította a csipketerítőt az asztal szélén.

Anti egy pillanatig csodálkozva, majdnem ostobán nézett rá. Azután, mint aki villámgyorsan követi a másikat egy logikusan összekapcsolt gondolatlánc hosszán, és szinte vele együtt ér célba, arca és szeme kivilágosodott.

Vagy talán csak mi ketten, úgy értette?

Hát, igazat szólva így. felelt Karácsiné. Még mindig a terítőn babrált. S mint aki ezzel a néhány szóval nagy terhet dobott le, szaggatottan, de sebesen folytatta: Megmondom úgy, ahogy van. Maga igen-igen megtetszett nekem. Amíg Ágikámnak udvarolt, tapasztalhatta, hogy én a világért se. Reméltem, hogy megkéri a kezét, mert nekem az ő boldogsága mindennél fontosabb. De most, amikor kinyilvánította, hogy semmiképpen sem venné el, hát arra gondoltam, hogy mi ketten.

Felnézett. Tekintete összekapcsolódott az Antiéval. Most már asszonyi elszántsággal, s a fiú döntését megkönnyíteni kívánó, szándékos tárgyilagossággal folytatta:

Igaz, hogy tizenegy esztendővel idősebb vagyok magánál, de hát engemet úgyse kell feleségül venni.

A fiatalember új, felmérő pillantással, de szemtelenség nélkül végignézett Karácsiné keményen telt, csinos alakján. Azután két tenyere közé fogta az asztalon motoszkáló kezét:

Nekem ez, talán Ágika miatt, soha nem jutott eszembe. De most úgy érzem, nem is történhetne másképpen, mondta férfiönérzettől sugárzó, de kedves mosolyával. Világos, apró szikráktól kifényesedett pillantása mindjárt ezután az előszoba irányába siklott.

Nem kell félni, Ági meg az apja este tízig nem jönnek haza. Kiutaztak Vácra a nagymamához, hogy mi nyugodtan beszélgethessünk. A kulcsot meg a zárban felejtettem, úgyhogy csak én nyithatom ki az ajtót, mondta az asszony gyorsan. A fiúra nézett, s az ő mosolya is megcsillant a feje mozgásától remegő, káprázón és szivárványosan villogó fülönfüggők között.

A BETEG.

Az esküvő olyan volt, ahogyan azt Jutka elképzelte. Pap előtt, fehér ruhában, fátyollal, mirtuszcsokorral, örvendező meg irigy barátnőkkel. A lakás is készen állott már, mutatós bútorzattal és a szükséges háztartási gépekkel felszerelve. Még az anyós is rendesnek mutatkozott, nem sajnálta tőle a fiát. Igaz, sokan szorongtak a kétszobás lakásban, mert a Laci öccse is otthon lakott, meg a huga a férjével, kislányával, nyilván még örültek is, hogy a nagyfiú elköltözött hazulról.

Laci csinos fiú volt, huszonöt éves, Jutkánál három esztendővel idősebb. Mint műszerész meglehetősen jól keresett és különmunkát is vállalt, egy kisiparos szokta segítségül hívni, és olyankor igen magas volt a munkabér.

Úgy kilenc-tíz hónapig nagyszerűen ment minden. Jutka élvezte az önállóságot, a felnőtt függetlenséget, a lakás birtokbavételének, folytonos csinosításának gyönyörűségét. Az urával, ha ilyen kedvük támadt, moziba, színházba mentek, vagy beültek valamelyik zenés helyre egy pohár sört meginni. És rendszeresen összejöttek a férjes barátnőkkel, nős barátokkal, mindegyik hozta a maga jó ismerősét, és ez külön örömet jelentett, mert tágította a kellemes szórakozások körét. S rendszeresen látogatták családjukat is.

Egy napon azonban Laci kedvetlenülj ött haza a munkából. Estefelé egy kerti vendéglőben találkozójuk lett volna két házaspárral, s ezért Jutka sürgette az urát, hogy egye meg a vacsoráját és öltözzön át. A fiú étvágytalanul piszkált az ételben, s elővette ugyan a szükséges ruhadarabokat, de a friss ing gombolása közben egyszerre csak leejtette a két kezét és a háta mögött álló székbe huppant.

Mi van veled? kérdezte Jutka. Úgy látom, még nem múlt el a rossz hangulatod. Pedig te is nagyon akartad ezt a ma esti sörözést.

Akartam, ez igaz. De nem tudom, miért, olyan gyengének érzem magam. És mintha lázam is lenne.

Ugyan már, mitől lenne lázad, csak beképzeled. Hiszen nyár van, nincsen most influenzajárvány. a fiatalasszony férje homlokára tette a tenyerét. Csakugyan forró, ez a belső részedből jön. A hideg sör majd elmulasztja.

De azért mégse mennék el. Laci a szék hátának döntötte a fejét. Inkább pihennék most.

Jól van Lacikám, akkor megvetem az ágyadat. Jutka kihúzta a széles rekamié fiókját. A fekhely körül sürgölődve elsimította a lepedőt, duzzadtra paskolta és elhelyezte a párnákat meg a két takarót. Te csak feküdj le, én meg elszaladok Irmusékhoz, nem akarom, hogy hiába várjanak ránk. Sajnos, nekik sincs telefonjuk, csak így

tudom őket értesíteni. Félóra alatt megjárom oda-vissza az utat. Jó lesz így, Lacikám? Nem akarom, hogy megbántódjanak.
Jó lesz. felelt Laci erőtlen hangon.
Meglásd, reggelre elmúlik az a kis gyengeség. A fiatalasszony buzgón feltámogatta és az ágyhoz kísérte az urát. Nagyon sajnálta az esti szórakozás elmaradását, annál is inkább, mert az új ruháját vette fel. De ha Irmusékhoz elmegy, legalább nekik megmutathatja.
Félóra helyett éjféltájban került vissza. Laci ébren várta, az arcán nyugtalansággal és szemrehányással.
Ne haragudj. Tudod, annyira erőszakoskodtak, hogy csak egy órára menjek el velük, hogy nem lehetett nekik ellenállni. Ugye, nem haragszol érte?
Nem. Csak nem tudtam elgondolni, hogy hova lettél, mert azt mondtad, hogy.
Pedig könnyen kitalálhattad volna. Tudod, hogy az Irmus ura milyen, nem lehet neki nemet mondani. Ahányszor megpróbáltam elindulni, annyiszor húzott vissza a székre. Jaj, de sajnálom, hogy itthon maradtál, az a finom, jégbe hűtött sör biztosan meggyógyított volna. Jutka felajzottan a két pohár italtól meg a tüzes cigány muzsikától, ráborult az urára és megcsókolta forró arcát, nyakát.
A fiú néhány napig még eljárt a gyárba, de a hét végén már az egyik munkatársa kísérte haza.
Be akartam vele menni az üzemi rendelőbe, mondta Jutkának, de ezt nem engedte meg. Pedig hát az lett volna részéről a leghelyesebb, ha szót fogad nekem.
Összeszedem én magamat nemsokára meglásd, bizonykodott Laci, míg a felesége ágyat vetett. Vége a hétnek, két teljes napig itthon maradhatok pihenni. Nem voltam én még sohase beteg, lábra állok hamarosan, tette hozzá magát és Jutkát vigasztalva, míg elnyúlt a hűvös lepedőn.
Hát persze hogy hamarosan jobban leszel, válaszolt Jutka teljes hittel. Hiszen nem lehet komoly baja egy makkegészséges, erős fiatalembernek, És kedveskedőn megkérdezte: Mit ennél, Lacikám?
S azután, hogy kikényszerítette az óhajt, frissen forgolódni kezdett a szép kis konyhában.
De hiába pihent teljes negyvennyolc órán keresztül, hétfőn reggel Lacinak alig volt jártányi ereje, annyira elgyöngítette a láz, és a csípőjét meg a lábszárait is fájlalta. Néhány napig bot segítségével vánszorgott egyik helyiségből a másikba, s végül mégis beleegyezett abba, hogy ketten együtt elmenjenek a kerületi rendelőintézetbe.
S ezzel párhuzamosan, mintha megadta volna magát a lehúzó gyöngeségnek, még erőtlenebb lett. Már taxin mentek haza.
Az orvos mindenféle vizsgálatokat írt elő, s végül megszületett a diagnózis: prosztatarák. Jutka tudta, hogy ez nagyon nehéz betegség, s hogy az urának nem szabad tudnia erről, de fiatalságának tapasztalatlanságával és a bajtól való menekülés ösztönével megkérdezte az eredményt közlő professzortól:
Ugye, beutalót kap a kórházba? Ugye, meg tetszik gyógyítani? Hiszen még csak egyéves házasok vagyunk.
Majd a beutalásnak is elérkezik az ideje, addig otthon kell ápolnia, felelt a professzor.
Az első hetek azzal teltek el, hogy Jutka a délelőtti műszakja után

az üzletekbe szaladt, bevásárolt, otthon gyorsan, ügyesen megfőzött másnapra, felmelegítette és kitálalta az előző délután elkészített ebédet és teljesítette az orvosi előírásokat, azzal a meggyőződéssel, hogy egy betegségnek, akármilyen komoly is, egy bizonyos idő után véget kell érnie. Naponta többször is megkérdezte, olykor a vágy mosolyával az arcán, hiszen márjó ideje nem éltek házaséletet:

Jobban vagy már, Lacikám?

Úgy hiszem igen, válaszolt a fiú, akit a könnyebbség időszakaiban elárasztott a reménység.

Az ápolás azonban egyre több időt követelt, és megkezdődtek az erősebb fájdalmak is. Jutka nemegyszer az ura jajgatására ébredt. A házhoz járó kezelőorvos most már olyan műveletek elvégzésére tanította meg Jutkát, amelyektől visszariadt, s amelyeket mégis be kellett gyakorolnia. A belső vonakodás hamarosan az egész lényét ellenállásra késztető undorrá vált, s ez olyan távolságba rántotta tőle Lacit meg a szerelmet, hogy meg sem értette, mi köze van ehhez a teljes tehetetlenségével belekapaszkodó idegenhez. Hiszen még az arca is elváltozott, már nem olyan, mint amikor megszerették egymást.

A harmadik hónap végén megértette, hogy nincs és nem is lehet javulás, hiszen a fájdalom és az elváltozás fokozódik, éjszakánként egyre gyakrabban kell Lacit a kibírhatatlan feszültségtől megszabadítania. Már haragudott is rá, és felmerült benne a gondolat, hogy ugyan mi köze hozzá, hiszen mindössze másfél esztendeje, hogy ismeri. Néha úgy tett, mintha nem hallaná, hogy az ura szólítja, megpróbált újra elaludni, azután meg bűntudattól hajtva hajolt föléje, megbántott arccal és hangjában, amint csitította, ott rezgett az ingerültség.

Egy napon azután kialvatlanul és igazának tudatában elment az anyósához.

Anyuka, maga csak sírni jár hozzánk, de ez nem elég. Én már nagyon kimerültem, vegye át az ápolást.

Hogy érted ezt? Te vagy a felesége, az ő baja most már a tiéd is, felelt méltatlankodva Kormosné.

De Laci a maga fia, én még csak rövid ideje vagyok mellette. Én már nem bírom tovább.

Hát ki fogadott örök hűséget Lacinak, talán nem te? Jaj, lányom, ha az első bajnál én is megfutottam volna, hol lenne most a család?

De én nem bírom tovább, értse meg! kiáltotta Jutka azzal a félelemmel, hogy nem fog célt érni. Maga előtt látta az ura mindig egyformán boldogtalan arcát, amellyel őt mindennap hazavárta az áruházi pénztár mellől, s körülötte a nyitott könyveket, a kis táskarádiót, az időtöltés próbálkozásainak szánalmas jeleit. Maga az anyja, mondta indulatosan, hozza haza a fiát!

Még hogy hazahozzam! Az urammal, a másik fiammal meg a lányomékkal hatan szorongunk ebben a szűk lakásban. Hova tennék egy nehéz beteget? Eljárok dolgozni, takarítok, főzök, mosok. Meg a bánat a nagyfiam miatt! Mit akarsz tőlem? Megszeretted, hozzámentél, a felesége vagy, jóban-rosszban mellette kell állnod. Kormosné még feljebb emelte a hangját: Csak azt tudjam meg, hogy nem teljesíted a kötelességedet, elátkozlak még a haló porodban is!

Szép családod van, mondhatom! A drágalátos anyád nem akarja

vállalni az ápolásodat! Jutka nem állta meg, hogy dúltságában ezt meg ne mondja Lacinak.
Az ura szemében megjelent a félelem:
Hát te, hiszen te.
Én már nagyon kimerültem, beláthatod. Kora reggeltől délután kettőig a pénztár, onnan kezdve megállás nélkül a te gondozásod meg a többi munka. Egy kis könnyebbség igazán járna nekem.
És az anyám nem akarja vállalni? Nem csodálom, annyi a dolga. És, és én is azt szeretném, ha te. Hiszen én jobban leszek, jobban leszek nemsokára! Az orvos is ilyenformán beszélt, hebegte Laci.
Arra még várni kell, nem gondolod? A feltörő ingerült sírástól Jutka hangja elbicsaklott. Eszébe jutottak férjes barátnői, akik tervezgetnek és szórakozni járnak, neki meg a legrosszabb fajta ápolási munkát kell elvégeznie, nehéz szagban, panaszokat hallgatva és gépiesen vigasztaló szavakat ismételgetve.
Az anyósa után Jutkának nem sokkal eszébe jutott a Laci anyai nagyanyja. Igaz, öreg már, hetvennégy éves, a lába is rossz, meg azután el is hanyagolták az esküvő után, de azért a nagymamák mégiscsak nagyon szeretik az unokákat, könnyen ki lehet engesztelni őket. Hogy sírt, milyen kétségbeesetten, amikor hírt hallott a Laci betegségéről és nehéz sántikálással eljött meglátogatni.
Egy héttel később munkája végeztével elszaladt a fiánál lakó Monokhéhoz, akinek amint meglátta, mindjárt felrajzolódott ráncos arcára az aggodalom:
Ugye azért jöttél, mert jobban lett az urad? Ugye nincs baj, meggyógyul?
Jaj nagymami, éppen ellenkezőleg. Nem javult az állapota, inkább még romlott az utóbbi hetekben. Hogy én mit szenvedek mellette, azt ki sem tudom mondani. Még nappal megjárja, csendben van, olvasgat, hallgatja a rádiót, de éjszaka, Akkorjön rá a szenvedés, ki kell üríteni a hólyagját, és azt nekem kell megcsinálni azzal a szerkezettel, amit kiutaltak részére. Már nem bírom, nagymami. Ha segítene.
Az öregasszony elgyöngülve leült, puffadt kezeit összekulcsolta és előrenyújtotta két vastagra dagadt lábát:
Látod? Ezeket naponta kenni, fáslizni kell. Bevásárolni még elcsoszogok, meg hol állva, hol ülve megfőzök, de hogy én naponta elmenjek hozzátok. Hirtelen elsírta magát és két kezét a szeméhez emelte: Jaj, jaj, drága Lacikám!
Nem úgy gondolom nagymami, hogy naponta, Az csakugyan nagyon kimerítené, Hanem úgy, hogy odaköltözne hozzánk. Én meg kitennék egy keskeny ágyat a konyhába és ott aludnék. Be is vásárolnék, nagymaminak még a házból se kellene kilépni.
Hogy én odaköltözzek hozzátok? Megtenném az unokámért, drága Lacikámért szó nélkül, de tudom, hogy a fiam meg a menyem nem engedne el. Szükségük van rám, ők is négyen vannak, és az nagy könnyebbség nekik, hogy én vezetem a háztartást. Ezért hát lányom, egyedül kell elviselned a megpróbáltatást, amit az Isten rád mért.
De már nem bírom nagymami, nem bírom!
Az ember mindent kibír, csak tűrő lélek kell hozzá. Én három évig ápoltam szegény megboldogult uramat, tudod-e!

De akkor nagymami már öreg volt! csattant fel ingerülten, a kudarc rossz előérzetével Jutka. Én meg alighogy betöltöttem a huszonharmadik évemet!
Az igaz. De ha korábban veri le a lábáról a betegség, akkor is csak azt teszem, amit tettem. Te is megfogadtad az Úr előtt a templomban, hogy amíg csak élsz.
Jutka, aki másodszor szembesült ezzel az érvvel, sötét haraggal vágott közbe, mint aki ezt a tényt mindenestül félre akarja lökni:
De én nem azért mentem férjhez, hogy beteget ápoljak, nem azért!
Sokat érsz a drágalátos nagyanyád szeretetével, nagyon sokat! mondta gúnyosan még aznap este az urának.
Miért mondod ezt? kérdezte a fiú, és riadtan nézett a feleségére. Megijesztette az a sejtés, hogy megint az ő ápolásáról lesz szó.
Azért mondom, mert ő se akar rajtam segíteni. Sírni meg sápítozni azt tud, de egyéb nem telik ki tőle. Hát milyen nagyanya az ilyen!
A fiatalember lefogyott, egészségtelenül sápadt arca még fakóbb lett. Most értette meg, hogy az a lány, akivel tíz boldog hónapot élt le, felismerhetetlenül, félelmetesen megváltozott, s hogy továbbra is belekapaszkodnia éppen úgy nem sikerül, mint fuldoklónak a közönyösen továbbsikló, felborult csónakba. S hogy most már hiába számít az együttérzésére, nem őhozzá, hanem ahhoz kell ragaszkodnia, aki elvállalja a gondozását.
Hátha én beszélnék anyámmal, mondta nyugtalanul és az elhagyatottság nehéz érzésétől megalázottan.
Mondtam már, hogy rá nem számíthatsz! válaszolt keserű gúnnyal Jutka. Megmondta kereken, nincs többé helyed otthon. Nem gondolt arra, hogy súlyos beteggel beszél, a megbántottság, a harag, a vállalás kényszere arra indította, hogy utat engedjen az ellenséges érzésnek. Csak addig voltál nekik kedves, amíg nem volt semmi bajod. Így nem kellesz nekik. Ki látott már ilyen családot!
Szállíttassa már be az uramat a kórházba, drága doktor úr! kérlelte a következő látogatásnál az orvost az előszobában. Nem tudom nézni a szenvedését.
Az orvos megcsóválta a fejét:
Márpedig azt nézni kell, és segítenie is kell rajta a szokott módon.
Sajnos nincs annyi kórházi ágyunk, hogy már ebben a szakaszban beutaljam. Majd, majd néhány hét múlva annak is eljön az ideje. S hogy onnan hazakerül-e még, vagy sem, az a mai napon még nem tudható.
Jutka visszament a szobába. Sötét arccal nézte az ágyból a karosű székbe kiülő férjét, aki mostanában minden módon mutatni akarta a javulását, de elkerülte a furcsa, bocsánatért esdő tekintetét. Sajnálta ezt a külsejében is elváltozott, görnyedten üldögélő lényt, de még jobban sajnálta önmagát, akit még hosszú hetek, esetleg hónapok választanak el a szabadulás pillanatától.

A PRÓBA.

Nyolc hónapig tartott külföldön a szerelési munka, s ezalatt Borsos hű maradt a feleségéhez, nem fogadta el az adódó alkalmakat. Körülötte a munkatársai kedvükre szórakoztak, s megrótták őt az állhatatosságáért.

Ugyan minek tartod vissza magadat? Ami itt történik és nem otthon, az nem számít, ismételgették Borsos előtt. Nemsokára hazamegyünk, elfelejtjük az itteni nőket, az otthoniaknak meg fel kell érni ésszel, hogy majd egy esztendeig nem lehet nélkülözni. Amelyiktől meg nem lenne nyugtunk, az előtt keményen le kell tagadni a kalandokat. Az ilyen járjon utána, ha kételkedik a szavunkban. Ne tartóztasd meg magadat, itt még azt hiszik, hogy nem vagy férfi, káposztalé folyik az ereidben.

De Borsos csak a fejét rázta. Nem sértődött meg, s azzal hárította el a rábeszélést meg az ugrató tréfákat, hogy mindenki maga tudja, mit miért tesz.

Nem akarok semmiféle zavart, mondta rendületlen nyugalommal, ha már nagyon megszorították. Se itteni sírás-rívást, hogy nemsokára elmegyek, se nős, családos létemre apasági keresetet a nyakamba.

Annál kevésbé sértődött meg, mert igazi férfinak tudta magát, akinek erős akaratra volt szüksége az önfegyelemhez. Ebben nagy segítségére volt az, hogy vágyait a feleségéhez kötötte, s őrá gondolt, ha a kínálkozó kaland orvul megtámadta a nyugalmát. Nyolc év szeretete, megszokása kötötte Boriskához, s nem akarta még tudta nélkül sem kijátszani. Meg a két és fél éves kislány léte is arra kötelezte, hogy tisztességgel élje végig a külföldi tartózkodás hónapjait, ennyit csak megtehet a családért.

Hazaérkezése nem volt olyan öröm, mint elvárta volna. Egyheti távollét után is másképpen kellett volna fogadni őt, nemhogy olyan hosszú idő elteltével. Éjszaka is hiába súgta a felesége fülébe, hogy senki nem férkőzött közéjük, Boriska mégsem olvadt fel igazán.

Csak nem szoktál el tőlem? kérdezgette az asszonyt aggodalmasan. Vagy talán neheztelsz, amiért elmentem? De hiszen nem tehettem másképpen, a kötelességemet teljesíteni kellett. Vagy valami bánatod van, csak titkolod? Hidd el, nem csaltalak meg, pedig alkalom lett volna erre éppen elegendő.

Énfelőlem ugyan, buggyant ki az asszonyból az egyik éjszaka hajnalán, amikor az ura már harmadszorra bizonygatta a hűségét. Tenyere alatt Borsos pontosan megérezte a gömbölyű váll rándítását. S nem annyira a szó, mint ez a mozdulat tette nyugtalanná.

Nem hisz nekem, gondolta másnap a műhelyben, s ez a gyanú a műszak alatt újra meg újra visszatért. Aki ilyen tagbaszakadt, meg jóvérű, mint én, annak nehéz is az állhatatosságot elhinni.

Az elkövetkező napokban a szokottnál is kedvesebb volt a feleségéhez, de az egyre morcosabb lett, mintha a kedvességért is neheztelne.

A csuda vigye el a rosszkedvedet, mondd meg már mi a bajod, hidd el, én nem adtam semmi okot rá, noszogatta az asszonyt.

Hagyj békén, ne faggass! hárította el a kérdezősködést Boriska.

Nem azért cirógatlak én meg annyiszor, mert rossz a lelkiismere-

tem, duruzsolta éjszaka felesége fülébe restelkedőn, hanem mert szeretlek. Ölelj már meg, ne kelljen annyira erőltetni!
Borsos először találta magát szembe azzal a talánnyal, amit a másik ember érthetetlen magatartása és furcsa változása jelent, s aminek a kisugárzása őt is megzavarja. Természete szerint nem veszekedett emiatt, nem kiabált, hanem türelmesen próbálta kioldani a bogot, elsimítani az egyenetlenséget. Azt már mindenesetre elhatározta, hogy a jövőben kitér a külföldi szerelés feladata elől. Nem használ az a házasságnak, ha a férj és feleség hosszabb időre elszakad egymástól, Az összeszokottságuk sínyli meg.
A változást azonban Borsos nemcsak az otthonában észlelte, hanem rövid idő múltán a szomszédoknál is. Beszélgetés közben úgy figyelték, olyan kutatón néztek a szemébe, mintha arra várnának, hogy kivalljon valamit, amit titkol előttük. Amikor meg azt bizonygatta, menynyire örül, hogy végre hazajöhetett, mert itthon a legjobb, csak köszörülték a torkukat, meg bólogattak, de szóval nem helyeseltek neki. Ez meg azt a sejtést ébresztette benne, hogy inkább ők tudnak valamit, amiről neki nem akarnak említést tenni. Végül is egyik este, amikor a körfolyosón összeakadt Vass Gézával, a nála alig idősebb szomszédjával, rászólt:
Az istened, Géza, úgy beszélsz velem, mintha eleredt volna az orrod vére. De nemcsak te csinálsz ilyen fancsali képet, hanem a többi szomszéd is. Haragusztok rám, vagy mi a csuda, mi van veletek?
Hát tudd meg az igaz ságot, mért viselkedünk különösen, felelt váratlan felindulással Vass, ha magadtól eddig nem jöttél volna rá, hiszen elébb-utóbb a szemedbe mondaná valamelyik asszony. Megcsalt téged a feleséged, amíg távol voltál. És az a másik férfi még mindig idejár, amikor te a délutáni műszakban dolgozol.
Azt mondod, idejár egy másik férfi? lihegte Borsos.
Nem azért tette fel a kérdést, mert az, amit közöltek vele, annyira hihetetlen lett volna. Sokkal inkább azért, mert amíg elismételte a hallott szavakat, átélte tartalmuk teljes igaz ságát. Boriska azért szokott el tőle, mert nagyon is hozzászokott egy másik emberhez, s ő éppen a nagy ragaszkodásával volt a terhére, hiszen inkább annak örült volna, ha nem marad annyira hűséges.
Otthagyta Vasst, szó nélkül berohant a feleségéhez, aki a konyhában éppen az ő vacsoráját melegítette. Megragadta és megrázta a karját:
Te más férfival éltél, amíg én nem voltam itthon?
Boriska szembefordult vele, kihúzta magát, mint szokta, ha az övénél magasabb termetével is éreztetni akarta az igazát, azután lerázta karjáról a tenyerét. Az arca piros lett, de hangja meg se rezdült, nyugodtan, szinte súlyosan szólt, mint aki a magában már többször elismételt szavakat mondja ki:
Tudd meg, így van, ez az igaz ság. És a még nagyobb igazság az, hogy szerelmes lettem. Erről nem én tehetek, hanem te egyedül.
Szerelmes lettél? kérdezte Borsos elámulva. Férjes asszony létedre szerelmes lettél? Az istenedet, ezt mered a pofámba vágni?
Igenis ezt! csattant fel az asszony most már sértett indulattal.
Te mentél el, te hagytál itt. Nem maradtam én még soha nyolc hónapig magamra! Nem volt kihez szólani, a kislány miatt még

munkába se állhattam, hogy ne legyek egyedül.
Te bitang, te! hördült fel Borsos. Jucika, nem volt neked elég?
Az egészen más.Ővele nem tudtam felnőtt módjára elbeszélgetni. A szomszédok se nagyon értek rá, az asszonyok,jól tudod, ha hazajönnek a gyárból, mindjárt nekiesnek az itthoni munkának. Nem lehetett kibírni azt a nagy magányt. Magadra vess azért, ami történt, mert te vagy mindennek az oka.
most mi lesz? kérdezte Borsos inkább kétségbeesetten, mint támadón. Lehengerelte az asszony érvelése, hiszen külföldön hiába volt éjjel-nappal körülvéve a magyar munkatársakkal, a felesége nélkül, a házastársi együttlét hiányában ő is nagyon egyedül érezte magát.
Most az lesz, hogy én elmegyek Pistával, ahogy elterveztük, mert ráébredtünk, hogy nem tudunk egymásról lemondani, válaszolt az asszony. Az ő hangja viszont támadó volt, mint aki egy sebző bántalo mért vesz elégtételt magának.
És ezt csak most mondod? kiáltott fel Borsos. Mért nem álltál elém azon a napon, amikor hazajöttem!
Mert akkor még nem volt ennyire világos, hogy nem élhetünk egymás nélkül. Ki kellett ezt próbálni.
Ez az érvelés is világos volt. Borsos, bármilyen becsapottnak is érezte magát, az élet vastörvényű tényeit, s a gyakorlatiasság parancsát elfogadó természete szerint ezt is kénytelen volt elismerni. Csak egyet nem fogott fel ésszel: hogy egy ember, aki jó férj volt, hűséges és tisztességes, így ki van szolgáltatva a másikban zajló testi-lelki folyamatoknak. Ez a töprengés a válás hónapjai alatt sem szűnt meg, s különösen akkor mélyült keservessé, amikor megismerte a Boriska jövendőbelijét, a vékony, nyápic Tóth Istvánt, akihez az asszony gyerekestül odaköltözött, s ő meg gyakran látogatta a már óvodába került kislányt. Ezt a nála fiatalabb férfit ő félkézzel a levegőbe tudta volna emelni. Igaz magasabbra nőtt mint ő aki Boriskánál is alacsonyabb volt, de izmosság meg erő tekintetében a közelébe sem jöhetett. Haragudott rá, mert közéjük tolakodott, de nem bántotta, mert egyrészt ő lett a kislány nevelőapja, másrészt, mert ha Tóth nincs, #Boriska nagy magányában bizonyosan talált volna más férfit magának.
A válás után Borsos még inkább kénytelen volt belátni volt felesége igazát. Egyre árvábbnak érezte magát egyedül. S m„r nem is annyira Boriska hiányzott neki személy szerint, mint az a fövő ételtől jó szagú konyhában körülötte sürgölődő másik lény, akivel, ha leoltják a villanyt, olyan jólesik összemelegedni a paplan alatt.
ŤÍgy azután hamarosan megnősült. Ezúttal egy elvált asszonyt vett el, aki nagy elhagyatottságában jó szemmel rátalált és vigasztalgatni kezdte. Már az esküvő előtt odahurcolkodott hozzá az albérleti szobájából. Alig múlt huszonöt esztendős, nála tíz évvel, Boriskánál meg héttel volt fiatalabb. És olyan tűz égett benne, amilyet Borsos nő részéről még nem tapasztalt. Boriska hamarosan lehiggadt az esküvő után, de ez a Jutka folytonosan égett és gyújtott. Soha nem kellett hízelegni neki a kedveskedésért, mint az elődjének, úgy hogy Borsos nagyon is elégedett volt a választásával.
Úgy hat hónappal később a nagy boldogságot időnként kellemetlen

tünetek szaggatták meg. Borsost mind gyakrabban jelentkező görcsök fogták el, olyan heves fájdalommal, hogy belegörnyedt és nem tudta visszafojtani a panaszos nyöszörgést. De tűrt, nehezen adta meg magát a betegségnek. Végül mégis orvoshoz kellett fordulnia. A vizsgálatok megállapították az epekövet és az operáció szükségét. Emiatt Borsos, talán a kikezdhetetlennek tartott erejébe és egészségébe vetett hit volt ennek az oka, olyasféle szégyenkezést érzett, mintha valamilyen rejtett bűne került volna napvilágra. A műtét után egy kis komplikáció lépett fel, úgyhogy öt teljes hétig feküdt a kórházban. Felesége hetenként háromszor, az engedélyezett látogatási napokon hűségesen bejárt hozzá. Már nemcsak ő várta, hanem az ágyszomszédjai is, mert Jutka rajta kívül azokkal is foglalkozott, akikhez nem jött látogató. Különösen Laci, egy szőke fiatalember kérte nagyon szépen apróbb szívességekre, pedig már nem lehetett komoly beteg, hiszen nyolc nappal később mint gyógyultat elbocsátották.
Borsos úgy tért haza, hogy nem akart a lábadozás idejére és az operációra emlékezni, mintha ezek valamilyen értékcsökkenést jelentettek volna. Ott próbálta folytatni önbizalma erősítésére, ahol öt héttel azelőtt abbahagyta. A nagy, még érzékeny vágás helyét néhány napig, mint valami kellemetlen figyelmeztető jelet, nem is akarta az érthetetlenül kíváncsi Jutkának megmutatni. De kénytelenségből mégis megtette, mert indokolni kellett azt, hogy az első hetekben nem közeledett hozzá. Minden rendjén ment volna, ha a szomszédok viselkedésének változása nem lett volna ismét feltűnő és gyanút keltő. Végül, mielőtt nehéz szívvel nekigyürkőzve rászánta volna magát a kérdezősködésre, Vassné megállította a ház előtt, ahol összetalálkoztak. Szinte rátámadt nagy felindultságában:
Géza nem akarja elbúsítani, azért hallgat, de én azt tartom, hogy a rossz asszony nem érdemel kíméletet. Tudja meg, hogy Jutkához majdnem az első héttől, hogy maga kórházba került, idejár egy szőke fiatalember. Nagyon vigyázott, hogy ne vegyük észre, az udvarról elébb mindig fellesett az emeletre, de azért mégse tudott észrevétlenül a lakásajtóig lopakodni.
A kérdezgetés nyomán az ismertetőjegyek a korán gyógyult ágyszomszédra vallottak. Borsos kigyulladva rohant fel a lépcsőn, s a konyhában a keserű harag nem szavakban, hanem egy jókora pofonban robbant ki. Csak azután dörrent rá szóval is Jutkára:
Megcsaltál, te gyalázatos! Amíg a pohár vizet odaadtad a kórházban annak a senkiházinak, meg is egyeztél vele! Idejárt hozzád, a hátam mögött cicáztatok!
Nem igaz! felelt vissza a fiatalasszony tüstént felemelt hangon, szemtelen merészséggel.
Ne hazudj, az istenedet! Most már értem, hogy miért hagyott el két esztendő után az urad! Hát öt hétig se bírtad ki egyedül, te utolsó!
Hosszú idő az az öt hét! vágott vissza Jutka. S mert mindjárt észbe kapott, hogy elárulta magát, gyorsan hozzátette:
Ahogy hazajöttél, vége szakadt az egésznek, pedig hát te még, Csak pótlásul kellett ez a Laci, ennyit igazán elnézhetnél.
Pusztulj innen, eltakarodj még ebben az órában, mert kitekerem a nyakadat!
A felgerjedt düh annál is sötétebbé vált Borsosban, mert lelke mélyén ott kísértett a hajlandóság, hogy elfogadja a Jutka védekezé-

sét. De ennek erejét erősen csökkentette az a bizonyosság, hogy Vassné még az előző napon is a házban látta Lacit, és az a kínos tudat, hogy a tájékozott szomszédok figyelnek és ítélkeznek.
ŤÍgy azután a második válásra is sor került. Ennek hónapjai alatt Borsos, maga sem tudta hogyan, feszült viszonyba került a szomszédaival, s azok a folyosón átbeszélve egymáshoz az ő feje fölött, mindenféle egyéb esetekkel kapcsolatban, de mégis neki címezve, nemegyszer elismételték:
Így segítsen az ember másokon! Jótettért jót ne várj!
Félévnél tovább Borsos megint csak nem bírta a magányt és harmadszorra is megházasodott. Ezúttal nem annyira a szívével és érzékeivel, mint inkább az eszével választott. Vilma sápadt szőke, vékony, harmincnégy éves lány volt, s olyan csendes, hogy a szavát is alig lehetett hallani. Az ura volt az első férfi az életében, s talán a váratlan szerelmese, az asszonyi és feleségi rangra való emelkedés tette olyan engedelmessé és alázatossá. Valódi pihenést, nyugodt elégedettséget jelentett mellette élni. Igaz, Borsos néha azt kívánta, lenne egy kicsit beszédesebb, mert a fölösleges fecsegés, de még a civakodás is kívánatosabb olykor a nagy nyugalomnál. De azért értéke szerint megbecsülte az egyenletes, meg nem döccenő életet. Annál is inkább, mert az éjszakák is kellemesen teltek el, Vilma, ahogyan múlt az idő, egyre meglepőbb alkalmazkodási készséget tanúsított.
Úgy másfél esztendővel később egy jó töltött káposztás vasárnapi ebéd után gyanús görcsök rontották el a délutáni ejtőzést. Borsos arra fogta a rosszullétet, hogy egy-két töltelékkel többet evett a kelleténél, s megszűnte után igyekezett a görcsről megfeledkezni. De az nem hagyta magát, újra meg újra gyötörni kezdte. Nagy akaraterővel gyűrte le a fájdalmat a Vilma egyre aggódóbban figyelő tekintete alatt. Végül is az asszony rábeszélésére elment a kerületi rendelőintézetbe. Az orvos a vizsgálat után kezébe nyomta a beutalást azzal, hogy kivizsgálásra be kell feküdnie a kórházba, minden valószínűség szerint vakbélműtétre lesz szükség. Ha húzza az időt, mint eddig is tette, annak nagyon rossz következménye lehet. Jobb elejét venni a bajnak, és minél hamarabb túlesni az operáción.
Borsos keserű káromkodások között tért haza. A folyosón beszélgető szomszédok láttára olyan harag fogta el, hogy köszönés nélkül ment el mellettük, nem törődve a tüstént felcsapó epés megjegyzésekkel.
Mit mondott a doktor úr? Kórházba küld? kérdezte aggodalmasan Vilma.
Borsos leült a sarokba, onnan nézte az asszonyt. Hogy lehet, hogy mindjárt a kórházat említette, mijárhat az eszében? Jó feleség az igaz, nagyon jó, de ő az első férfi az életében, s hátha suttyomban arra vágyik, hogy másokat is megismerjen? Mit lehet azt egy ilyen hallgatag teremtésnél tudni! Most ébredt rá, míg a nesztelen jövés-menését, a sápadt szőkeségét, lefokozott mozdulatait nézte, hogy ezt az asszonyt se ismeri. Fogalma sincsen arról, mi rejtőzik a sima homloka mögött. Igaz, nagyon odaadó és engedelmes, de kérdés, hogy nem lenne e egy felbukkanó, másik férfival szemben is az, hiszen meglepően hamar megszokta, hogy ne csak nappal legyen készséges, hanem éjszaka is. Elég hamar beletanult abba, amit meglehetősen későn kezdett el.
Borsos egyre komorabban meresztette szemét a feleségére. Vajon

miért veri őt a sors avval, hogy minduntalan bajt hoz rá és próbára teszi a házasságát? Mivel érdemelte meg ezt? Más férjek évtizedekig élhetnek úgy, hogy egyetlen napra se kell megválniuk az otthonuktól! Csak ő lett ilyen szerencsétlenné egyedül.

Mért nem árulod el, mit mondott a doktor úr? Megint ki kell venni a köveidet? kérdezte az asszony.

Fogd be a szád! mordult fel Borsos szokása ellenére gorombán.

Hiába is emlegeted, nem megyek még egyszer kórházba. Nem én, ha beledöglök, akkor se!

A FEKETE RUHA.

Együtt laktak, a már évek óta megözvegyült Dunainé meg a lánya és a vő. Soha nem volt közöttük szóváltás, simán folyt az életük. Dunainé titokban szinte kívánt egy kis lármát, hiszen Paula, a lánya még csak harmincöt éves volt, illett volna életkorához az élénkség, s időnként a változatosság kedvéért egy kis hangoskodás is. De sem templomjáró vallásossága, sem természete, sem bizonyos vezérlő elvekhez való szigorú ragaszkodása nem tűrte a vitát és életük rendjének megbillenését.

Hetenként egyszer hármasban meglátogatták az öregeket, az asszony magas korú anyját-apját. A vasárnapi látogatásokat Paula vezette be, az asszony szabálytalan időközökben és egyedül hetenként többször is elszaladt hozzájuk. Nagyon méltánylandó volt Paulának ez a szokása, Dunainé mégsem volt bizonyos abban, hogy Paula igazán, szíve mélyéből szereti a nagyszüleit, de ennek a kételyének soha nem mert volna hangot adni. Az unoka megadta nekik a tiszteletet, hetenként felkereste őket, ahogy illett, többet nem is lehetett volna kívánni. Mint egyéb kötelességét, ezt sem hanyagolta el.

Amikor a csendes és csendre szoktatott férjet szívroham érte, Paula szabadsága terhére egy hetet kért a hivatalában, s szinte egész napját a kórházban töltötte. Mint olyan beteg hozzátartozójának, akinek napjai, órái meg vannak számlálva, az orvosok ezt megengedték neki.

Az ura még élt, amikor Paula már elhívta azt a nagyon öreg nőt, aki gyermekkora óta varrt neki. Bár keskeny, egyenes alakján a készen kapható holmik is jól álltak, mégis a csináltatott ruhákat hordta szívesen, mert így sok apró kívánsága is teljesülhetett. Nagy gonddal választotta ki az üzletben a fekete anyagot és a divatlapból a fazont.

De hiszen József még él és hátha csoda történik, Mégse kellene annyira sietned, mondta Dunainé a lányának bátortalanul.

Nem éri meg a hétfőt anyus, az orvos úr ezt már közölte velem, válaszolt Paula, és kisírt szemét az anyjára emelte. Nem kapkodhatok az utolsó napon és nem mehetek a koporsó után világos szoknyában meg blúzban, ezt nem viselném el, és mások is megszólnának érte. Be kell látnia, hogy a gyászruhára okvetlenül szükségem van. Annál is inkább, mert én egy esztendeig abban fogok járni.

Dunainénak el kellett ismernie az érvelés helyességét. A ruha három nap alatt elkészült. Dunainé egyszer a próba idején nyitott be a Paula szobájába, aki éppen a tükör előtt állt, szigorúan, de hosszan nézte tükörképét, azután a melléhez nyúlt, ujjai közé csípte az anya-

got és fejét meg sem mozdítva szólt oda a görnyedt kis varrónőnek, akinek figyelő szempárja kibukkant a válla mögül:
Ide néhány kis hajtás kell, tudja olyanok, amilyeneket a zöld ruhámra tett.
Igen, azok Paula minden ruhájára odakerültek. A hajtások alatt megbuggyant anyag elhazudta Paula lapos mellét. A kis hiúság természetes volt, de ezúttal mégis megütötte Dunainét. Mégsem szólt, mert ez fölösleges piszkálódásként hatott volna. Ettől a sápadt, megviselt arc látványa is visszatartotta.
A gyászév letelte után Paula naptári pontossággal kezdte újra hordani világos ruháit.
Hajtsd össze azt a feketét, tedd el, minek lógjon a szekrényben, megfájdítja az ember szívét, kérte a lányát Dunainé. Hiszen már nincs szükséged rá.
Meggyűrődne, beletörnének a ráncok, azokat vasalóval sem lehet többé elsimítani, felelt megrovón Paula. Lefelé húzogatta a ruha szélét, azután tenyerével könnyedén megcsapkodta a szoknya rakásait:
Utálom a gyűrött ruhát, abban mindig rendetlennek látszik az ember.
Hiszen már nem hordod, érvelt az anyja, de Paula mint máskor is, ha jelezni akarta, hogy a szándéka nem változtatható meg, egyetlen szóval sem felelt.
A temetés idején a Dunainé apja már beteg volt, s az asszonyt éppen emiatt izgatta az a tudat, hogy a gyászruha ott vár sorára a szomszédos szoba szekrényében, mint valami makacs, el nem távolítható előjel. Paula is nyilván arra gondolt, amire ő, hogy nemsokára szükség lesz rá, de nyugodtan, máris beletörődve a változhatatlanba, nem olyan kínzó fájdalommal, mint az anyja. A rendszeretet, ami a vérében volt, összhangban a természet rendjével és az isteni akarattal, nem idézett elő benne érzelmi megrázkódtatást.
Az újabb temetésre nemsokára sor került. Dunainé, mint veje halálakor, ezúttal is a szomszédoktól kapott kölcsön a fekete szoknyájához egy fekete blúzt. Sokkal tovább nem is tűrte magán, úgy érezte, másoknak, akiknek a szeme megakadna tetőtől talpig sötétbe borult alakján, semmi köze az ő bánatához. Lánya ezt csak egyszer tette szóvá, azontúl csupán a tekintete mutatta rosszallását amiatt, hogy anyja szürke-barna blúzait kezdte hordani. Tüntető éllel a hangjában kijelentette, hogy ő három hónapig fogja viselni a fekete ruhát. Ezt az időt be is tartotta, s utána is csak néhány hétre vetette le, mert a nyolcvanegy éves, betegségtől és bánattól legyöngült nagyanyát is hamarosan eltemették. Dunainé nehezen várta ki az újabb három hónap leteltét, mert a fekete ruha látványától még keservesebben sajogtak friss sebei. Valósággal fellélegzett, amikor lánya végre levetette, hogy ismét színes holmijaiban járjon.
Paula régi, megrögzött szokása szerint gyakran levegőztette a ruháit, mindegyiket kiaggatva a szekrény oldalára, a székek támláira, az ajtók, ablakok szárnyaira. Egy ízben, amikor Dunainé belépett hozzá, az ajtón lógó gyászruha a vállára esett. Hirtelen felindulásában kitört belőle a zokogó kiáltás:
Még ezt is szellőzteted? Hajtsd össze és tedd el végre valahová! Eleget kellett viselned ebben az esztendőben! Nincs már szükséged rá,

mindenki elment, akit szerettünk, aki hozzánk tartozott.
Paula nem szólt semmit, de nem sokkal ezután az asszony meggyőződött arról, hogy a ruha visszakerült a helyére a többi közé.
Mint az utolsó temetés után annyiszor, Dunainé ennek a napnak az éjszakáján is arra ébredt, hogy erősen dobog a szíve és nehezen kap levegőt. Félórába is beletelt, amíg a heves dobogás megszűnt. De hirtelen egy gondolat nyilallt belé, s ez újra szaporábbá tette a pulzusát. Ő úgy beszélt a lányához, mintha annak már senki miatt nem kellene gyászruhát hordania. Azonosította önmagával, akinek többet nincs kit elveszítenie legközelebbi hozzátartozói közül. De a lányának még itt van ő, a hatvannégy éves anyja. Lehetséges, hogy a csapásokba belenyugvó hite és meg nem változtatható kemény rendszeretete azt diktálja neki, hogy vigyázzon a ruhára, mert előbb-utóbb szüksége lesz rá. S akkor ott találja a keze ügyében, gyűrődés nélkül, mintha egészen új lenne. Ez valójában érthető és a ki nemjátszható természet törvényét tekintve menthető is. De azért
Dunainé ettől a naptól alig leküzdhető zavarral beszélt a lányával. Arról szó sem lehetett, hogy ő ennek a hallgatag, nehezen megközelíthető teremtésnek bevallja, mi bántja, miféle sejtelem motoszkál benne. De attól kezdve, hogy ez a gondolat eszébe jutott, nem tudott elfeledkezni a gyászruháról. Idegesítette, hogy ott függ várakozón a keresztrúdon, s rossz óráiban azt sugallja neki: most már nemsokára te következel. S nemegyszer látta képzeletben, amint lánya kisírt szemmel, de nyugodtan kiemeli a szekrényből, tenyerével gondosan körülcsapkodja, azután ismert óvatos és kímélő mozdulataival magára ölti.

AZ APÓS.

Öten laktak együtt a peremvárosi szép, kertes házban. Ifjabb Sira István a feleségével, gyermekével és az apjával, idősebb Sira Istvánnal, meg az édesanyjával. Nemcsak azért, mert a négyszobás épület az apa, a mozdonygyári kovács tulajdona volt, hanem mert hagyományokat őrző és megtartó erejével ő uralkodott, s egyben őrködött a család fölött. Az életben legfontosabbnak az egészséget, a becsületet meg a munkát tartotta, s nemcsak elvárta, de meg is követelte, hogy akik hozzá tartoznak, mindenkor és mindenben tegyék meg a kötelességüket. Sem a felesége, sem a menye nem maradhatott otthon igazolható gyengélkedés híján, még a tízéves unoka, Pistuka sem, aki egyetlen napon sem játszhatta el a tanulási időt. A rend és a szabályozott időbeosztás nyugalmat és biztonságot adott. Minden elvégzendő dologra telt a napból, és amikor az este meghatározott órájában asztalhoz ültek, azzal a jó érzéssel fogyasztották el az ételt, hogy semmit sem mulasztottak el abból, amit meg kellett tenniük. Minthogy napközben mindegyikük máshol étkezett, Sira ragaszkodott ahhoz, hogy este közösen vacsorázzon a család. Ez a szertartássá vált szokás annak ellenére, vagy talán éppen azért, hogy általában az eltelt napról beszélgettek, kellemes meleget támasztott körülöttük és felidézte a változhatatlanság, az állandóság jó érzését.
Kati, a harminc három éves fiatalasszony szüleiként szerette férje szüleit, és hálás szívvel ragaszkodott hozzájuk. Teljes mértékben érté-

kelte a gondoskodást azzal az utasító és gyámkodó színezettel együtt, ami attól nem volt elválasztható. Odaadó figyelemmel hallgatta apósa jól ismert, újra meg újra elismételt történeteit az ő szüleiről, nagyszüleiről, az Istvánok meg nem szakadó sorának házasságáról, karácsony estjeiről, születésnapjáról, ezüstlakodalmáról. Nemegyszer elsírta magát, s meghatott, és egyben fénylő pillantása az ura felé fordult boldog mosolya fölött. A kedves emlékek, amelyeket apósa felidézett, azt a fészekbiztonságot táplálták benne, hogy kettejük élete is olyan szép és zavartalan lesz, mint az elődöké és apósáé, anyósáé. Asszonyi büszkeséggel nézett a vele egykorú, nyúlánk férfira, akinek csinossága büszkévé, de lelke mélyén kissé nyugtalanná is tette, mert sajnos, ő több mint nyolc kilót hízott esküvőjük óta. Csak ezután is olyan jó, szerető férje legyen, mint eddig, a nők rossz szándékkal rá ne vessék a szemüket! A családjában netán előforduló válságokról az idősebb Sira soha nem ejtett szót, s ez Katiban évről évre növelte azt a reményt, hogy a Sirák örökletesen jó házastársak, hiszen kivétel nélkül mindegyikük szép példát látott maga előtt. Az ő Istvánja gyermekkora óta hallja a megragadó történeteket, és szülei tiszta életének légkörében nőtt fel. Amellett kedves, engedelmes fiú volt, az apai szót és kívánságot még most, családos emberként is kötelezőnek tartotta magára nézve. Ezért is becsülték annyira a szülei. Olykor, ha István nem hallotta, dicsérőn nyilatkoztak felőle a rokonok és ismerősök előtt, azzal a nyugodt méltósággal, ami arról a biztos hitről vallott, hogy a hagyományos nevelési elvek alkalmazása mellett az ő fiuk csakis ilyen felnőtté válhatott.
Az öregek, amint Kati magában ötvenhét éves apósát és néhány évvel fiatalabb anyósát nevezte, a menyüket is nagyon szerették. Az első naptól kezdve szófogadónak bizonyult, soha nem ellenkezett. Még a kis Pista nevelésére és a főzésre vonatkozó utasításokat is készségesen elfogadta, mert olyan nagyra tartotta apósa vaskemény életelveit és igazságérzetét. Az inas, izmos, alig őszülő embernek csak egyetlen kifogása volt a kezdeti időben menye ellen, túlságosan vékonynak találta. De a harmadik-negyedik esztendőtől kezdve fokozatosan kitöltötte az anyósa által mintaként nyújtott formát. Sira ezt nagy elégedettséggel látta, mert az ő ízlésének szívós, csontos alkata szerint a gömbölyded nők feleltek meg, s különben is a másik nemnél a testi gyarapodást tekintette az erő és egészség, s valamiképpen a megbízhatóság jelének is.
Egyik este a vacsoránál István némi nekikészülődés után előadta, hogy neki a következő estétől kezdve hetenként néhányszor tíz órára vissza kell mennie a gyárba. A másik üzemrészben az éjszakai műszakon nagy a hajrá, önkéntesjelentkezőket kértek, akik felváltva segítenének abban, hogy a megrendeléssel az év végére elkészüljenek. Ez a megoldás kissé szokatlan volt, de hihető, ésj ó alkalmat adott arra, hogy az idősebb Sira megvetően szóljon a gyenge képességű és hanyag emberekről, meg a rossz szervezésről, mert ezeknek az okoknak tulajdonította a lemaradást.
Az én csoportommal ez még soha nem esett meg, és erre soha nem is kerülhet sor, mondta büszkén és elégtétellel.
Ezután István olyan estéken, amikor a túlórázás sora rákerült, szótlanul ült a vacsoránál, s hallgatását furcsa, leginkább a zavarhoz hasonló légkör övezte. Felesége feléje forduló, mosolygó arca mintha

még növelte volna ezt a zavart.
Mi van veled? Megkukultál? kérdezte néhányszor az idősebb Sira.
Azért csendesebb mostanában, mert fáradt, hiszen hetenként többször is két műszakot teljesít majdnem egyvégtében. Nem olyan erős ő, mint édesapám, sietett a férjét mentegetni a fiatalasszony. S mintha gyöngébb mivolta miatt még szeretni valóbb lenne, az abrosz alatt megsimogatta István térdét.
Bizony sokat fárad szegény, védte az anyja is, abból a kevés húsból is, ami rajta volt, mennyi lement róla, amióta túlórázik.
A munka csak erősít, mondta az apja. Legalább izmosodik, nem lesz ennyire kókadt, ha megszokja a dupla adagot.
Az ifjabb Sira különmunkája nagyjából már két hónapja tartott, amikor a szemközt lakó asszony Katit, akivel csupán köszönő viszonyban állott, megszólította az utcán:
Nem ismerjük közelebbről egymást, de már nem tarthatom tovább magamban azt, amit tudok, meg ugye emberek vagyunk, úgy illik, hogy segítsünk egymáson, kezdte fontoskodó suttogással. Megfogta a Kati kezét, és olyan arccal, amilyennel részvétet szokás nyilvánítani, tovább suttogott:
Az én lányom is abban a gyárban dolgozik, ahol a maga ura. Az ő műhelyében létezik az a bizonyos Csámpainé, aki a maga urának, kimondom nyíltan, a szeretője. Mert bizony a szeretője, mondta nyomatékkal, és nem engedte el a fiatal nő megrándulóó kezét.
A hangja még jobban lehalkult, mintha sokan hallgatóznának körülöttük, és ettől sötét, vészt jelző színezetet kapott. Ez a rossz asszony, akit a férje már régen elhagyott, ez a bestia kivetette rá a hálóját.
A lányom a többi nővel megleste, hogy átjár a maga urához, a másik műhelybe és félórákig támasztja a gépe mellett a falat, közben beszél hozzá, be nem áll a szája. Addig-addig kellette magát, amíg el nem csábította. És nemhogy titkolná, még dicsekszik is vele, és csúnyán lehurrogta a nőket, amikor szemrehányást tettek neki.
Nem igaz, nem igaz, hogy engem, dadogta a váratlan csapástól kábultan, remegő szájszéllel Kati.
Ilyet ugyan ne mondjon, mert én soha nem hazudok és a lányom se mondott még soha valótlant, csattant fel az asszony. És most már keményebben, szinte a diadal hangján ismételte meg: Bizony, hogy szeretője van a maga urának! Méghozzá egy olyan gyakorlott, kapaszkodó perszóna, akitől nehéz szabadulni. Maga meg köszönje meg, hogy felnyitottam a szemét!
Kati szédelegve ment haza, s a vacsoránál úgy ült István mellett, hogy alig mert rátekinteni, mert félt, hogy elsírja magát. Étkezés után a szobájukban némán nézte az ura szedelőzködését, s amikor az a tükör elé állt, és fésülködni kezdett, mintha csak ez a nagy figyelemmel végzett művelet tette volna igazán hitelessé a délután hallott hírt, egyszerre felzokogott.
A szeretődhöz mész! A szeretődhöz mész! Jaj, Istenem, hogy ezt is meg kellett érnem!
Sira elsápadt és a vízbefúló rémületével, kibicsakló hangon tiltakozott:
Nem igaz, nem igaz! Hogy én téged, nem igaz!
Csámpainénak hívják! Átjár hozzád a műhelybe! Éjszaka mész

hozzá, nekem meg azt hazudod, hogy a túlórázás miatt szaladsz vissza az üzembe. Becsaptál, félrevezettél, megcsaltál. Hogy mért nem halok meg, mért nem szakad meg a szívem, nem tudok én így élni. Volt lelked, volt lelked ahhoz, hogy.

A név meg a pontos adatok hallatára és a könnyben úszó szempár panaszos és vádló pillantásának súlya alatt Sira nem tudott tovább tagadni. Az ő hangja is remegett, míg a felesége előtt állva magyarázkodni kezdett:

Hidd el, nem én vagyok az oka. Az a nő nem hagyott nyugton. Folyton hízelkedett, hogy még soha nem tetszett így neki senki, mint én, hogy minden éjjel rólam álmodik.

Kati felsírt, mintha ezek az álmok is az ura hitszegését bizonyítanák.

Istenem, Istenem, micsoda nők léteznek.

De micsoda nők! kapott az elhangzott szavakon Sira. Hidd el, úgy fogott, akár egy csuka a zsákmányát. nem tudtam tőle szabadulni. És nem vezettelek egészen félre, mert nem mentem hozzá annyiszor, ahányszor kimaradtam. Hiszen másképpen nem tudtam volna különpénzt hazahozni, mert a túlórázás az fennáll, az nem hazugság. Édesapám így is kevesellte. Meg azután nem is kívánkoztam hozzá annyiszor. Hiszen én csakis téged szeretlek.

Igazán mondod? kérdezte mélyről felszakadó szóval Kati, és összezárt ujjaival félretörölte arcáról a könnyeket. De hát akkor miért.

Mert a férfi az olyan, ha tálcán kínálják neki az alkalmat, akkor. Meg a csoporttársak is hergeltek, hogy gyáva vagyok, nincs bátorságom. Ez nagyon bántott, és hát jóformán ezért történt, hogy.

Ezért? kérdezte Kati tágra nyílt szemében olyan tekintettel, amelyik további meggyőző érvekért esdekelt.

Mondhatni, hogy ezért. És most már hogy tudom, mennyi izgalmat, nyugtalanságot jelent az ilyen, az ilyen ügy, hát én már csak egyszer megyek el ahhoz a nőhöz, azért, hogy szakítsak vele. És soha többet fel nem keresem, mert én csak téged. És ha megbocsátasz, soha már nem lesz rám panaszod. Ugye megbocsátasz?

Meg. zokogta már az ura karjai között Kati. Ha megtartod, ha betartod.

Sira azzal az elhatározással ment el Csámpainéhoz, hogy rábeszéli, nyugodjon bele a szakításba. Félt tőle, mert közben értesült arról, hogy szerelmi kapcsolatai nemegyszer nyilvános botránnyal végződtek. De amint hozzáfogott a dadogó magyarázkodáshoz, az asszony nevetni kezdett, ám a szeme fenyegetőn megvillant:

Majd holnap átmegyek a műhelyedbe, ott mondd meg, hogy szakítani akarsz velem! Ahhoz nekem is lesz néhány szavam, és nyugodt lehetsz, nem fogom kímélni a hangomat.

A vészjósló mondat után nem esett nehezére, hogy tapasztalatai biztonságos alkalmazásával levegye a férfit a lábáról. Sira később azzal az érzéssel hagyta ott, hogy ő már megkezdte a szakítást, s annak ellenére, hogy még egy ideig enged ennek az izgató és veszélyes nőnek, ha lassabban is, mint ahogyan a feleségének ígérte, de mégiscsak a cél felé halad. Hátha így elkerülheti a botrányt, amit az asszony kilátásba helyezett, s amit úgy érezte, nem tudna elviselni, hiszen

egyszer csak meg kell szoknia neki viszonyuk megszűnésének gondolatát. Az is erősen remélhető, hogy közben másik férfit szemel ki magának. Az elhúzódó szakítás már nem nyomta annyira a lelkiismeretét, hiszen a feleségének mindent bevallott és bírja a bocsánatát. A hiányzó órabért meg a zsebpénzéből pótolja és lemond a dohányzásról is.
Úgy nyolc-tíz nappal később az idősebb Sira egy menyének szóló, több jóakarója aláírású levelezőlapot vett ki a kerítésre akasztott postaládából. A jóakarók pontos adatokkal értesítették Katit a még mindig folyó viszonyról. Sira zsebre vágta a lapot, bement a fiatalok lakrészébe, a kisfiút átküldte a nagyanyjához, azután karon ragadta a fiát és rámordult:
Hát te egy világ rossza miatt becsapod, megcsalod a derék, hűséges feleségedet? Bemocskolod a családi fészket? A züllés példáját nyújtod a fiadnak? Ilyen a mi családunkban még nem fordult elő! Ha nem veted végét ennek a gyalázatnak, az én asztalomhoz többet nem ülhetsz le és a házam küszöbét nem lépheted át!
Tenyere nagyot csattant, és otthagyta piros nyomát a fia arcán. Amikor újból ütésre emelte a karját, a menye közbevetette magát, és sírva rimánkodott apósát követve, aki indulatosan erre-arra taszigálta a fiát:
Jaj, ne bántsa, édesapám, ne bántsa! Megbánta ő már a vétkét, be is vallotta nekem, és én megbocsátottam neki. A szakítást is megígérte. Jaj, ne bántsa, ne bántsa!
Azért folytatja a dolgot az utolsó, mert olyan ostoba voltál, hogy az első szép szavára megadtad neki a felmentést! Ha nem embereli meg magát, majd meglátja, mit teszek vele! Az én fedelem alatt csakis úgy élhet, az asztalomhoz csakis úgy ülhet le, ha hazugság nélkül nézhet a szemedbe!
A fiatalabb Sira tizenhét éves korában kapta apjától az utolsó pofont. A mostanit éppen olyan bűntudatosan, gyermeki tűréssel fogadta, mintha még most sem lenne idősebb, annyira belérögzült a szülői fensőbbség és ítélkező hatalom tisztelete. És eszmélése óta tudta, hogy apja nem dobálódzik a szavakkal, amit jó- vagy rosszkedvében ígér, azt mindenkor betartja.
Harmadnap a gépe mellett megjelent Csámpainé.
Tegnap este hiába vártalak, mondta fenyegetőn. Engem nem szokás felültetni.
Ezután is hiába vársz, felelt Sira, s a hangja kissé megremegett.
Többé nem megyek el hozzád.
Nem? Jól hallottam, nem? Csámpaíné felrántotta sűrű szemöldökét, s a hangja erősebb és keményebb lett.
Nem, ismételte meg István, s az arcán megsajdult apja tenyerének emléke. És a szavai is visszacsengtek a fülében. Végeztem veled.
Még hogy te végeztél velem? Ilyet mersz a képembe vágni? Te nyikhaj, te senki, hiszen annyit se érsz, mint a körmöm feketéje! Én rúglak ki, mert úgy tartja kedvem, nem te végzel velem!
Az asszony már szándékosan eresztette ki a hangját. Közben lelassult a gépek és kezekjárása, mindenkit érdekelt a szórakoztató színjáték. István pirosra gyúlt arccal állt a helyén. Az apjára gondolt, és most már elviselte a szégyent, a becsmérlő szavakat, mert a félelem erőt adott neki, s úgy tett, mint aki nem veszi észre, hogy

figyelik.
Aznap este az idősebb Sira csak egy pillantást vetett a fiára, amikor munkája felől kezdte kérdezni.
Már végzett a túlórázással, más vette át tőle az éjszakai munkát édesapám, felelt az ura helyett hálától fénylő, boldog arccal Kati. Tudta, hogy asszonyi életének nyugalma hosszú időre biztosítva van. Azután az urára nézett és gyengéden megsimogatta térdét az asztal alatt.

MAJD HA.

Kustál Imréné ötvenegy éves korában maradt egyedül. Férje, aki gyári brigádtársaival együtt jutalomüdülésben részesült, a bolgár Aranyparton a tengerbe veszett, holttestét megtalálhatatlanul elsodorták a hullámok. Vele együtt a biztonsága is odalett. Addig mindig négyesben jártak mindenhová Forbátékkal, együtt töltötték a vasárnap délutánokat is, a jó egyensúly és a teljes egyenlőség érzetében. Forbát János is lakatos volt, éppen úgy, mint Kustál, nagyjából egyezett a keresetük is és a kedvteléseik is azonosak voltak. Filléres alapon kártyáztak, felváltva hol egyiküknél, hol másikuknál, hogy a vendégeskedés költségeiből arányos részt vállaljanak, míg a két asszony vasárnapi kiöltözöttségben a műhelyük eseményeiről, a konyháról, meg a Forbát fiúról beszélgetett, aki vidéki lányt vett el, s az ország túlsó felében élt feleségével meg a két gyerekkel. A barátsággal nem volt semmi baj, de azt nem lehetett tagadni, hogy Forbáték keményebb emberek voltak Kustáléknál. Ha arról esett szó, hogy melyik vendéglőbe üljenek be egy pohár sörre, vagy cirkuszba, operett színházba váltsanak-e olykor jegyet, mindig az ő véleményük győzött. De Kustálék, mint csendesebbek és határozatlanabbak, még örültek is a szilárd, célratörő akaratnak.
Kustál halála után azonban megbomlott az egyensúly, megszűntek a kártyázás miatt szabályos váltással ismétlődő vasárnap délutáni együttlétek. Forbátnak hiányzott a játék, s ezért már csak náluk folyt az alsózás, váltakozó partnerekkel. Ilyenkor Kustálnét is meghívták a csinos, Pest környéki családi házba, de emiatt, minthogy most már ez nem volt magától értetődő dolog, mindig izgulnia kellett, elhangzik-e a nagyon várt mondat. Bár ugyanabban a szövőgyárban dolgoztak, Tercsi úgyszólván mindig az utolsó munkanap végső órájában mondta ki a megkönnyítő szavakat:
Vasárnap délután szívesen látunk, Margit.
Az lett volna természetes, ha a meghívása egyszer s mindenkorra szól. Hiszen egymás szomszédságában nőttek fel Újpesten, együtt iskoláztak. S ugyanabban az esztendőben mentek férjhez, csak Kustálné félévvel korábban, és ez most, hogy Tercsivel egyre gyakrabban mérte össze magát, némi elégtételt szerzett neki. De az örökös érvényű invitálás soha nem hangzott fel. Sőt olykor a hétvégi meghívás is elmaradt, és Tercsi még csak nem is mentegetőzött. Ilyenkor Kustálné egyedül ült otthon a négy fal között, és sem a rádió, sem a televízió nem nyújtott vigaszt az elmaradt társas együttlétért, a magányos vasárnap délután sivár ürességéért. A sértés sebét sem a legkacagtatóbb vidám műsor, sem a legtüzesebb cigányzene nem enyhítette. De

éppen mert annyira nehezen viselte el a vasárnapi egyedüllétet, ösztönös alakoskodással elrejtette megbántottságát, s szinte hízelgő kedvességgel váltott szót barátnőjével, nehogy elveszítse a következő meghívást. Egyszer azonban, miután két vasárnap délutánt kellett egymás után otthon töltenie, rászánta magát, s az ugyancsak üresen ráásító harmadikon hívás nélkül elmerészkedett Forbátékhoz. Kitalált mesét hebegett el arról, hogy egy régi nőismerősét látogatta meg Újpesten, és minthogy errefelé hozta az autóbusz, hát nem állta meg, és leszállt a közeli megállónál.

Tercsi savanykás szívélyességgel fogadta, mintha ecetet ivott volna, Forbát meg valósággal haragosan nézett rá a vastag, deresedő szemöldöke alól. Egy, már ismert házaspárt talált náluk, s az asszony, míg az ura szemközt a házigazdával verte az asztalnál a lapot, úgy viselkedett vele, mintha ellensége lenne.

Nagy bosszúságot szereztél nekem, mondta hétfőn Tercsi, amikor átment hozzá az ő műhelyébe. Azt hiszed, elfelejtettem szólni neked, hogy gyere el hozzánk? Dehogy is felejtettem el. Azért hallgattam, mert Telekesné azt mondta, hogy ő nem engedi el többet az urát hozzánk, ha te is jelen vagy. Nem kedveli a magukra maradt asszonyokat.

Mi a baja velem? kérdezte elámulva Margit.

Az, hogy szerinte, amíg én elmondtam neki egyik jó tésztareceptemet, te nagyon is szóval tartottad az urát. Annyira, hogy alig tudott hozzákezdeni a kártyázáshoz. Tudd meg, ezért nem hívtalak el, nehogy én essek gyanú alá, mármint azért, hogy szándékosan akarok kellemetlenséget szerezni neki. És igaza is van, mert én is láttam, hogy erővel sajnáltatni akarod magadat a férjével. Ezért Jani úgy határozott, hogy ha Telekessel játszik, te maradjál otthon.

Mármint hogy én sajnáltatni akartam magamat az ő.

Kustálnénak elakadt a hangja. Igaz, hosszan beszélgetett Telekessel, de szinte eszébe sem jutott, hogy férfi ül mellette. Esze ágában sincs neki olyasmi, hogy valakit, különösen pedig egy házasembert maga felé hajlítson. Öreg ő már ehhez, és nem is olyan a természete, hogy a szegény jó ura emlékét bepiszkolja. Csak hát örült, hogy megint talált valakit, aki nem ismeri az Imre pusztulásának történetét, a nyom nélküli eltűnését és hogy kipanaszkodhatja magát, megint egyszer kiadhatja a lelkében meggyűlt sok fájdalmas szót.

Mi a baja velem? kérdezte elámulva Margit.

Ezután még nagyobb szorongással várta, szól e neki Tercsi, vagy sem. És mert megalázottságában még inkább össze kellett húzódnia, hogy derűsen fogadhassa a kegyként érkező meghívásokat, barátnője még inkább föléje kerekedett. Már csak azzal is, hogy a kihagyások idején Jánosra hivatkozott, ezzel is kimutatva, hogy neki van ura, akihez alkalmazkodnia kell. Hát ő tehet arról, hogy neki már nincsen? Ha lenne, ő is felhozhatná, miben kell hozzá igazodnia. Ilyenkor arra gondolt, hogy Tercsi is lehet még özvegy, s akkor, akár tetszik neki, akár nem, megint egyenlők lesznek.

Forbáték ezután is elvitték magukkal a ligetbe, az állatkertbe, meg oda, ahol valami érdekes látnivaló akadt, jegyet váltottak részére is a cirkuszba, operett színházba vagy népi táncosok előadására, de ilyenkor szinte még erősebbnek érezte társtalanságát, hogy amazok ketten vannak szoros összetartozásban. Azelőtt nem figyelte meg,

hogy Forbáték mindig karonfogva járnak, de most ez szemet szúrt neki. Emiatt az ő árvasága még felötlőbb lett. Meg azután három embernek nehéz az utcán vagy máshol egy sorban megmaradni. És persze, mindig ő volt az, akinek hátra vagy előre kellett kerülnie, úgy hogy akár a lógós lónak a párosan hámba fogottakkal szemben, nagyon is kitetszett laza odatartozása a házaspárhoz. Igaz, ha nem hívják magukkal, az nagyon rossz lett volna, úgyhogy hálás is volt nekik, meg neheztelt is rájuk. Hiszen látva látszott az összekarolásukon, meg azon, hogy gyakran beszéltek olyanokról, például a menyükről, az unokákról, a menyük szüleiről, akikkel neki nem volt személyes kapcsolata, s így nem tudott véleményt nyilvánítani, hogy őrá nincsen szükségük. Csupán az a fölösleges harmadik, akit kötelességből magukkal visznek, de nagyon jól meglennének nélküle. Egyszer, amikor a Vidám Park zsúfoltságában sokáig kellett a hátuk mögött lépkednie, azzal a szorongással, hogy elsodorják a közelükből, s amikor leültek sörözni, megint csak a nászasszonyra fordult a szó, sértődötten meg is jegyezte:

Én is hozzá tudnék szólni a témákhoz, ha olyasmit hoznátok elő, amiben én is járatos vagyok.

Tercsi végigvágott rajta a kemény tekintetével, és szokása szerint kímélet nélkül kimondta, amit gondolt:

Ugyan már, Margit, lehet az embernek olyan témája is, ami nem tartozik másra. Nem muszáj neked mindenbe belebeszélni.

Ez a rendreutasítás nagyon fájt, de azért nem mert megbántottságot mutatni. Még sután bólogatott is, miközben helyeselt:

Úgy is van, Tercsi.

Amikor Forbát váratlanul rosszul lett, már mindketten nyugdíjasok voltak. Kustálné reggeltől estig ott volt a barátnőjénél, kérés nélkül segített neki, amiben tudott, cipelte a vízzel telt locsolót, hogy megitassa a gondozott ágyások virágait, bánatos arccal, de biztató szóval felelgetett a rácsos kerítésnél érdeklődő ismerősöknek, és megmegkavarta a lábasokban fővő ebédet, vacsorát, aminek az elkészítését Tercsi nem volt hajlandó rábízni, azzal, hogy az ura csak az ő főztjét eszi meg.

Az enyémet se köpné ki, harminckét évig főztem Imrémre, sose volt kifogása, mondta egy ízben Kustálné, amikor emiatt huzakodtak.

Elhiszem, de azért a főzést hagyd rám. Mosogass el, vásárolj be, akad itt elég munka.

Kustálné elvégzett mindent, amit lehetett, attól a kettős érzéstől hajtva, hogy egyrészt barátnője kemény utasítására most cselédi szolgálatot végez, másrészt, hogy mégiscsak szüksége van rá. Ez utóbbi dologban nem volt egészen bizonyos, mert tudta, hogy Tercsi egyedül is megbirkózna a terheivel. Amellett láthatóan úgy osztotta rá a feladatokat, hogy eltávolítsa maga és a betege mellől.

Amikor Forbátot beszállították a kórházba, akkor jutott Margitnak eszébe először, hogy nagy lehet a baj. óhatatlanul felmerült benne a gondolat, hátha a férfi nem épül fel és Tercsi is megözvegyül, akárcsak ő. Az aggodalma János miatt éppen olyan őszinte volt, mint a mögüle kikacsintó vágy, hogy ez csakugyan bekövetkezzék. Nem is próbálta elnyomni, mert a könnyei bőven omlottak, és az Istenhez intézett sóhajos fohászai meggyőzték bánatának igaz volta felől. A va-

sárnap délutánok sem maradtak üresen, mert ott tartózkodott a kórházban a látogatási időt percnyi pontossággal kiülve, és nézte barátnője hátát, aki a betegágy széléről egy pillanatra sem mozdult el.
Négy héttel később Forbát meghalt. Kustálné, amint értesült a csapásról, lélekben már jó előre felkészülten, azonnal jajongani kezdett. A gyász sötét rémülete a felszökkenő, titkolt örömmel együtt feszítette a mellét, és alig szűnő zokogásra késztette. Elhatározta, hogy minden szabad idejét barátnőjének szenteli, és amennyire csak telik tőle, vigaszt nyújt neki a szenvedésben. Az elégtétel érzése, hogy most már hasonló helyzetük ismét egyenlőkké teszi őket az özvegységben, az első napok után illőn visszahúzódott és helyet adott az áradó, könnyekben úszó részvétnek. Nem győzte hitetlenkedőn rázni a fejét, amikor az ismerősökkel Forbátról beszélt és százszor is elismételte:
Az a szép nagy, derék, egészséges ember! Hogy történhetett meg, hogy ő is elment! Ilyen korán, Istenem, Istenem!
Hitetlenkedése annál őszintébb volt, mert hiszen a halál tényét már semmiképpen nem lehetett megváltoztatni, s ebbe való belenyugvása már az első pillanattól áthatotta a lelkét.
A vigaszt azonban, ami oly bőven csordult belőle, Tercsi már néhány nap múltán visszautasította. A temetést követő vasárnap délutánon, amelyet jólesően töltöttek ki a sóhajoktól megszakított, együttérzést ismételgető szavak, Tercsi, aki nem tudott sírni, ráripakodott:
Mit szaggatod a sebemet! És ne hullasd a könnyed folytonosan, mit ér az most már! Nem kell annyira mutatni a bánatodat, csak feldúlsz vele!
Kustálné kicsit megszeppenve, kicsit sértődötten felszívta a folyni kész nedvességet. Ezután majdnem némán üldögélt, míg barátnője, aki a vasárnap ellenére is láthatóan figyelmet lekötő elfoglaltságot keresett, jött-ment, hajladozott körülötte. Csupán a felsőtestét ingatta gyengén, a belül munkáló együttérzés, sajnálat külső jeleként.
A következő hét szombatján észrevette, hogy Forbátné az ágyások mályváit, s más szép virágait cserepekbe ültette át.
Mért vetted ki ezeket a helyükről? kérdezte Tercsit kíváncsian.
Gondolhatod mért. Jánosnak viszem holnap a temetőbe. Addig se maradjon a sírja kopár, míg a követ felállíttathatom, felelt Forbátné érdesen.
Az este és a másnap délelőtt Kustálné számára örömteli tervezgetéssel telt, még az ünnepi ebédet is túlsózta másfelé gondolásában. Lám, Tercsi megmutatta, hogyan telnek el ezután a vasárnap délutánok. Kijárnak a temetőbe, öntözik, ápolják a virágokat, kihúzogatják a rögök közül a gazt, felseprik, elsimítják a léptektől összejárt utacskákat, miközben az elhunytról beszélgetnek. Néki nincs sírja, amit ápoljon, ettől megfosztotta a kegyetlen sors. De a látogatók, akik a közelükben haladnak el vagy hajlonganak övéik végső nyughelye fölött, nem tudhatják, hogy kettejük közül, akik sötét ruhában csinosítják, díszítik a sírt, melyikük a friss özvegy. Már csak azért sem, mert ő a sírósabb, s annál inkább megered majd a könnye, mert közben az ő temetetlen Imréjére fog gondolni.
A szokottnál korábban ebédelt, gyorsan elmosogatta az edényeket és egy tő mályvával elindult Tercsihez. Hadd legyen az ő virága is ott

a síron a többi között. Barátnéját már készülődés közben találta. éppen a cserepeket rakta bele egy nagy karos kosárba.
Hát te mért jöttél? kérdezte felrántott szemöldökkel. Hiszen megmondtam, hogy délután kimegyek a temetőbe.
Hát éppen azért. Veled megyek, hogy ne legyél a bánatodban egyedül.
De én éppen hogy egyedül akarok lenni a halottammal, méghozzá mindenkor. Nem ünnepi időtöltés a temetői látogatás. Van alkalom együtt lenni hétköznapokon is éppen elegendő, válaszolt Forbátné keményen.
Kustálné szívében mélységes megbántottsággal ment haza a négy fal közé. Most még árvábbnak érezte magát, mint amikor szomorú, társtalan lógósként a Forbát házaspár elé vagy mögé szorult, s amikor más, nekik fontosabb barátok miatt nem tölthette náluk a vasárnap délutánt. S tudta, hogy ezután a hét végén mindig magára fog maradni. Ezt már akkor kitalálhatta volna, amikor Tercsi olyan nyersen adta tudtára, miért ülteti cserepekbe a virágait. Ez már akkor elhárítás volt, nem pedig felhívás a segítségre, amint azt ő hitte az érzékeny szívével. Lám, még özvegységében is fenn akarja tartani a felsőbbségét ővele szemben, most se lehetnek egyenlők.
És Kustálné keserűen sejtette meg a sivár jövőt. Tercsi ezután se lesz egyedül. Halottja van, akit minden vasárnap felkeres. S mindig őnélküle. Nincs szíve ahhoz, hogy megossza vele a gyászát. Irgalmatlanul egyedüllétre ítéli őt a hétvégi ünnepnapon. Fejében, szívében már ott hangzott a minden héten kemény részvétlenséggel ismétlődő, büszke fölényt mutató, s az ő nehéz magányát megpecsételő mondat: Vasárnap délután kimegyek az uramhoz a temetőbe!

DIADAL.

A két gyerek, Palkó és Jutka a nagy előszobában játszott. A tízéves fiú ügyesen hajtogatott papíros repülőgépeket dobált a mennyezetig. A nyolcéves lány sikongva nyújtózkodott, és fel-felszökkent, hogy hullásukban kapja el őket. Néhányat megpróbált a magasba hajítani, de a fiú nekirontott, hogy visszaszerezze a szárnyas, lebegő papírdarabokat. Haragos-nevetős perlekedés közben birkóztak és kergették egymást, egészen addig, míg eszükbe nem jutott, hogy labdázzanak.
A csukott szobaajtó mögül követelő, de folytonosságában egyhangú csecsemősírás hallatszott ki, amit kérő, rábeszélő éneklő lejtésű dünnyögés és járkáló lábak vontatott ütemű, tompa dobbanása kísért. Amikor a labda már harmadszorra csapódott neki az ajtófélfának, a kilincs megzörrent, és egy hetven-hetvenöt éves asszony kontyos, ősz feje hajolt ki az előszobába. Arca, bár meglátszott rajta a kor, sima volt és piros, csak kicsiny, szigorú szájától húzódott lefelé két árnyékos bemélyedés, közrefogva a húsos, körte alakú állat. Apró barna szemében, a feszesre fésült fehér haj alatt nyugtalanság és aggodalom látszott.
Maradtok csendben? ripakodott rá a két viháncoló gyerekre.
Anyátok még mindig nem jött haza az orvostól, lekéste a szoptatási időt, a kis öcsétek kisírja a lelkét, ti meg, mint a lelketlen vadak. Lesz csend? emelte fel újra a hangját. A keményen csattanó felkiáltásra

a gyerekek egyszerre elhallgattak és lökdösődve egymáshoz szorultak. Pislogva néztek nagyanyjukra, azután összekacsintottak, szemük sarkában kis szikrák villantak fel, s nyomukban kibugyborékolt belőlük a fojtott nevetés.

Szívtelen cigányok! Megálljatok, ezért még megkapjátok a magatokét! kiáltott rájuk az asszony. De mindjárt a fenyegetés után félig önmagához, félig hozzájuk intézve a szót, aggodalmasan és tanácstalanul hozzátette:

Hogy maradhat el ennyire anyátok? Mért nem jön már haza?

Néhány pillanatig nem mozdult, mintha az egy helyben tülekedő, és a gőzzel teli, lefödött edény módjára pukkadozó gyerekektől várna választ, azután rosszallóan megcsóválta a fejét és visszahúzódott. A türelmetlen, el-elakadó s új erővel folytatódó csecsemősírás mellett ismét felhangzott a csillapító, nyújtott lejtésű dünnyögés és a léptek tompa dobbanása.

A gyerekek egy ideig csendben játszottak tovább. De minél messzebbre gurult a pettyes gumigömb, és minél leleményesebben bújt a sarkokba meg a szekrények alá, ha véletlenül vagy szándékosan leejtették, annál hangosabban ujjongtak és visítoztak. Igyekezetükben, hogy a másikat megelőzzék és magukhoz kaparintsák a labdát, súlyos puffanással vetették le magukat a padlóra. A szoba, a nagyanya, a sírás eltávolodott és eltűnt az önfeledt öröm mögött, ami betöltötte a félhomályos, csodálatosan kitágult előszobát.

Hirtelen hegyes és erős, ismétlődő koppanások hangzottak fel. Ezek a kopogások már előbb is átszúrtak a kacagás, huzakodás, lökdösődés és visongás sűrű lármáján, de a testvérek csak most figyeltek fel rájuk. Nem bentről, a lakásból, hanem a folyosó felől érkeztek fülükbe, és csakugyan a küszöbön állt is valaki, aki begörbített ujjával ütögette az ajtót s talpát többször odadörzsölte a vastag lábtörlőhöz.

A gyerekek egyszerre elnémultak. A kis kukucskáló ablakon keresztül barna szempár nézett rájuk. Volt ebben a sötét szempárban valami talányos. Szokatlan fénnyel ragyogott, gyermekesjókedwel és együttérzéssel hunyorított, kíváncsian kitágult, mintha mindent akarna látni, és látna is. Amellett fátyolos is volt, de a fátyol mögött incselkedőn apró kis manók biztattak bukfencre, tótágasra és mindenféle tréfára és csalogattak egy megnyíló meleg és puha sűrűségbe.

Ugyan, engedjetek már be. engedjetek be. hallatszott egy mély, rekedtes hang.

A két gyerek vállal-karral egymáshoz tapadva összenézett.

Nyisd ki! mondta húgának parancsolón, és tulajdon félelmével szemben, daccal a fiú.

Nyisd ki te! felelt a szokott ellenkezéssel, riadtan és mégis kíváncsian Jutka.

Palkó a zárhoz ugrott és megfordította a kulcsot. Az ajtó kitárult. Karján nagy batyuval testes cigányasszony állt a küszöbön. A gyerekekre nézett és összecsapta két vaskos, barna kezét. A kacagás furcsán és mulatságosan hullámzott végig rajta. A ruha öve alól előredülledő hasától indult, s felfelé hatolva megremegtette kétfelé ágazó nagy mellét, olajosan fénylő húsos arcát és megmutatta fehér, hibátlan fogsorát.

Jaj, jaj, micsoda szép gyermekek! kiáltotta elragadtatással, és még egyszer összecsapta két tenyerét. Az én Lajcsikám és Rózsikám

is ilyen korú lehet, mint tik, egyem meg a szíveteket. Kis testvér is van? kérdezte, s egy pillanatig befelé, az elhalkuló és elkeseredetten újból nekibuzduló sírásra fülelt. Nekem is van ölbelim.

Egyik kezét, mintha gyerekfejen nyugodna, öblösen a derekáig, majd kissé feljebb emelte. Újra nevetett, testén mulatságosan végighullámzó nevetésével. Szeme alján az árnyékos kis ráncok nemhogy tompították volna, de még inkább kiemelték fátyolos szemének mohón vidám, biztató ragyogását.

A fiú félrehajtott fejjel bámult az asszonyra, gyanakodón, de leküzdhetetlen érdeklődéssel. Orrcimpái megmozdultak, mintha belül, a lénye mélyén csiklandoznák, és ő alig tudná visszafogni oktalan, de mégis boldog nevetését. Húga még mindig szorosan az oldalához szorult, bal cipője talpát a jobb lábszárán le fel csúsztatta, s tekintete rátapadt a széles termetű nőre. Mindjárt észrevette, hogy nemcsak karján, hanem a hátán is van egy bugyor, amit elöl, kemény tokája alatt csomózott össze, s amiből a válla fölött piros lábasok, fényesre égetett cserépvázák villantak ki. Vonzotta a cigányasszony szemének cinkos ragyogása. De azután átfutottak rajta a vidékről nemrégen hozzájuk költözött nagyanya ijesztgetései a gyermekrabló cigányokról, s ezért megfékezte vágyát, hogy előbbre lépjen. Csak ujját tette önkéntelenül a szájára, és bátortalanul, de várakozón elmosolyodott.

Anyukátok odabenn van? Híjjátok elő és mondjátok meg, hogy szedje össze, ami régi holmi akad itthon, mert gyönyörű lábast, fazekat, vázát adok érte, mondta az asszony, és mély, rekedtes hangja úgy szólt, mintha az is olajos lenne és roppant könnyűséggel siklana ki ajkai közül.

Anyuka nincsen itthon. felelt vontatottan a fiú és szeme a bugyorra tapadt, mint aki a tisztán látható edény és vázafülek ellenére is abban reménykedik, hogy onnan tarka madarak és mindenféle, sejtelemmel is alig megközelíthető csodák kerülnek napvilágra.

A jövevény már a nyakához nyúlt, hogy kibogozza a lepedő összekötözött szárait, amikor megnyílt a szobaajtó, s a nagyanya, karján a csecsemővel, kilépett rajta. Előrejött, karjával tovább rezegtetve a síró picit, mintha egy belső aggodalom nem engedné az ütemet megszakítani, de arca megkeményedett.

Kivel társalogtok ti itt? kérdezte élesen. Nem megmondtam, hogy senkinek se nyissátok ki az ajtót?

Kicsiny, sötét szeme hidegen és ellenségesen végigfutott a bejáratnál álló alakon. Nem tudta felmérni, hány éves a cigányasszony, akinek szeme alatt, vastag orra és telt szája mellett árnyékos ráncok húzódtak meg. Éppen úgy lehetett harminc, mint negyven vagy akár negyvenöt esztendős is. S mert kora ennyire kétesnek látszott, az előredülledt, terhességet mutató has, s a városias, szűk szövetszoknya alatt ţa két vaskos lábszár, a legkisebb moccanásra is súlyosan megmegránduló duzzadt mell olyan kényelmetlen, kínos érzést mozdított meg benne, mintha előtte valami illetlen és szégyelnivaló dolog tárult volna fel.

Menjetek befelé! kiáltott rá a két lesunyt fejű unokára. Mit bámészkodtok itt? Az anyjuk már félórával lekéste a szoptatást, a kistestvérük kisírja a lelkét, nekik meg nincs más gondjuk, mint beengedni egy cigányt. Nagy szamár létére egyik se gondol arra, hogy az ilyen ellop mindent, ami a keze ügyébe esik! fejezte be haragosan,

mitsem törődve azzal, hogy a cigányasszony kétlépésnyire áll tőle. Maga meg haladjon tovább, nincs itt semmi eladnivaló! kiáltott rá a másik nőre.

A csecsemő, mintha megértette volna, mit mondtak róla, pillanatnyi hallgatás után ziháló, részletekben feltörő kétségbeesett zokogásra tátotta fel fogatlan száját. Erőlködéstől kivörösödött arcán a vékony bőr ráncokba gyűrődött, szeme valósággal eltűnt, kis karjaival követelőn hadonászott, mint aki nem tud és nem is akar tovább várni.

A cigányasszony hirtelen ledobta batyuit, megragadta a kicsit és gyors mozdulattal bal karja hajlásába fektette. Mire a nagyanya utánakapott, jobb kezével már kiemelte kigombolt blúzából hatalmas, teli mellét. A csecsemő tüstént megtalálta a vastag, sötét bimbót és szinte fájdalmas mohósággal kezdett szopni. Nyögdicsélve nyelt, verébkaromhoz hasonló két apró keze és homloka puhán benyomta a bőség barna, húsos tartályát, mintha egészen el akarna merülni benne.

A nagyanya kiáltani akart, ösztönös féltéssel és viszolygással, de a kicsi elégedett mormolássá és gőgicséléssé halkult nyögése visszatartotta. Határozatlanul és megbántott arccal állt egészen addig, míg a cigányasszony el nem takarta mellét és tenyerének ösztönös mozdulatával le nem törölte a csecsemő szája sarkában felfúvódó tejbuborékokat.

Ugyejóllaktál, gyöngyvirágom? kérdezte gyönyörködő nevetéssel.

A fiúcskát a nagyanya várakozón széttárt karjára adta, felemelte batyuit és kilépett az ajtón. Tarka kendője kontyáról a tarkójára csúszott, halántékán a légáramtól meglibbentek a hajtűk, színes fésűk szorításából kiszabadult göndörödő, feketén fénylő fürtök.

A nagyanya köténye zsebéhez kapott, kivett belőle egy tízest és a küszöbre lépett:

Várjon! Ez a magáé! Azért mert, szólt az asszony után, de hangja bizonytalanul megszakadt, mintha most ő tenne valami illetlen és restellni való dolgot, és felemelt kezét sután lejjebb eresztette.

A cigányasszony az udvarra vezető első lépcsőről visszafordult. Árnyékos szemében a jókedv tüzes szikrái ragyogtak.

Tartsa meg a pénzét! Szívességből tettem! Még ha egy huszast kínált volna, kiáltotta hangosan és gúnyos diadallal. Testén végighullámzott a kacagás. S amint nesztelen léptekkel indult az aLsó emeletre, a gyerekeknek, akik kiálltak a folyosóra, úgy tetszett, hogy lágyan visszasüllyed abba a sűrű és meleg mélységbe, amiből rövid idővel ezelőtt előbukkant.

A GAZDAGOK.

Évről évre rengeteg libát, csirkét meg egész falka disznót neveltek. A szárnyasok legtöbbjét és a felhizlalt sertéseket eladták az állami felvásárlóknak. A kert szép gyümölcsösei is jó pénzt hoztak. Csobán vasutas-fizetése is hónapról hónapra szaporította a takarékbetét összegét. A megújított ház azáltal, hogy hozzátoldottak egy fürdőszobát, meg egy új konyhát kamrát, nagy elégtételt és örömet jelentett, de később, hogy agronómus fiuk nősülése miatt másik faluba költö-

zött, fölöslegesen tágassá vált.
De hiába maradtak magukra, a vérükben lévő szorgalom, a tétlenséget nem ismerő hajszás munka nem tűrt megállást. Kicserélték a bútorokat, faltól falig szőnyeggel borították a két szobát, néhány év múltán pedig a szőnyeg alá a deszkapadló helyett parkettát rakattak. A nagy meg a kisebb, hordozható rádiót televízió követte, azt meg, amikor divatba jött, színes készülékre cserélték ki. Szép díszpárnák sorakoztak falhoz támasztva katonás rendben a rekamién, aminek üveges polcán a fejrésznél csinos kis baba- meg állatfigurák voltak láthatók. A mennyezeti égők festett porcelán burákban égtek, s még egy nyurga lábon álló, selyemturbános lámpa is ácsorgott az egyik szobában használaton kívül, a forintokat már nem számláló jómód hirdetőjeként.
Autót nem akarnak apámék? kérdezte egy ízben Gábor, az agronómus fiú, amikor feleségestül haza látogatott.
Csobán tenyérrel kifelé fordított két kezét elhárítón felemelte a levegőbe:
Ugyan már fiam, mire nekünk az autó? Nem vágyakozunk mink sehová. Hozzátok az autóbusz is elvisz, hála Istennek, közel vagyunk egymáshoz. És ami a legfőbb, hogy ihatnám meg a napi két decit, ha kocsim lenne. Márpedig én arról semmilyen kocsi kedvéért nem mondok le.
De apám. Hamarosan itt a nyugdíj, nem lesz lekötve. Mehetne anyámmal együtt mindenfelé, amerre kedve tartja.
Akkorra még öregebb leszek, még jobban esik majd a bor. Meg azután utazgattam vonaton eddig is eleget, minden helyet láttam én már, még Budapestet is.
Bizony hogy láttuk, bólogatott az asszony. Hiszen tudod, három napig időztünk nagynénédnél. Szép volt, gyönyörű volt, de a harmadik napon már annyira elfáradtunk a folytonos jövés-menésben, alig vártuk, hogy hazakerüljünk.
De hát akkor meg minek hajtanak annyira, lassítani kellene már az iramot.
Majd fiam, majd a nyugdíj után, mondta Csobán csillapítón.
Igen, majd akkor.
Csobánné készséggel helyeselt az urának, pedig a nyugdíjazást követő évek csak nagyon homályosan és a valóságosnál sokkal távolabbi időben sejlettek fel előtte.
Csobánék nem vettek kocsit, de az árát ráerőltették Gáborra, aki azt a segítségük nélkül is meg tudta volna szerezni magának. Nagyon jól fizették őt is meg a feleségét is, aki a termelőszövetkezet könyvelője volt. Új lakás várta őket a faluban, amit az első év végére már gyönyörűen berendeztek. A vízvezeték benn volt az épületben, a motort meg, ami mindegyik helyiségbe eljuttatta a meleget, a szülőktől kapták. Az autóval megszűnt a drága dolgok megvételének lehetősége, a két unokát pedig a fiatalok szigorúan betartott nevelési elvei szerint csak az ő engedélyükkel, meghatározott okkal és a nagy ünnepeken lehetett megajándékozni.
Csobán nyugdíjaztatása után még többet segített a feleségének, mint addig, ezt pontosan kimutatta a növekvő jövedelem. Mégis lassan, ahogyan a leülepedő porfelhő mögül először elmosódottan, azután egyre tisztábban, érzékelhetőbben bontakozik ki a mögötte

lévő kép, mindkettőjükön valami névtelen csüggedetség vett erőt.

Az asszony, amikor a konyhából kiszaladt a hátsó udvarba megnézni, üresek e már a hízók előtt a vályúk, nem tapossák-e egymást a szemért tülekedő, vagy a kotlós alá búvó csirkék, visszatérve, olykor kinyitotta a ház belsejébe vezető ajtót. Végignézett a két ragyogóan tiszta, minden széppel telezsúfolt szobán, ahová csak takarításkor és lefekvés előtt léptek be. Eleinte, míg meg nem szokta a látványt, a birtoklás boldogsága megdobogtatta a szívét. Azután ez a boldogság észrevétlenül elmaradt. A nyugdíjaskor idejétől vártak valamit, hogy mit, az nem volt szavakkal kifejezhető, gondolattal kiformálható, éppen annyira nem, mint maga a várakozás oka. De ů nem történt egyéb, mint hogy az addigi munkát most már teljes egészében közösen végezték. Mégis nyomta őket az a gondolat, hogy most már másképpen kellene élni. De hogyan? Ha mindketten egyszerre forgatták ezt magukban, és véletlenül egymásra néztek, a ki nem mondható kérdés zavarában mindketten elfordultak.

Egy ünnepnapon, ebéd után Csobánné bement a szobába, és magával húzta az urát is. A férfi csendben nézte, hogy az asszony benyúl a szekrénybe, kiemeli a vasárnapi háziruháját, ráveszi a köznapi öltözetére és lábát a papucsból kihúzva, végigdől a rekamién. De elébb kímélő gonddal odébb tette a hímzett, rojtos párnákat, és behajtott karjára helyezte a nyakát. Ebben a kényelmetlen tartásban nézett az urára, aki önkéntelenül előhúzta zsebéből a cigaretta csomagot, de mégsem gyújtott rá, mert nem felejtette el az intelmet, hogy sem a hófehér csipkefüggönyt, sem a virágosan nyomott, csontszínű falakat nem szabad befüstölni. A zsebnyílás körül kaparászva eltette hát a cigarettát és egyenes tartással leült az egyik kárpitozott szék szélére.

Mindketten tudták ezen a délutánon, hogy pihennek, mert ezt kell tenni a nyugdíjban, meg ahogyan Gábor fiuk is meghagyta, de nem látták semmi értelmét, semmijó nem volt benne. Ráadásul a csontjaik is sajogni kezdtek, mintha csak arra vártak volna, hogy nekik legyen idejük erre odafigyelni. Amikor az asszony azzal a felkiáltással, hogy elfelejtette összeszedni a hullott gyümölcsöt, félóra múlva felkelt a rekamiéről, Csobán úgy ugrott talpra, mintha nehéz nyűgtől szabadult volna meg, és futott megnézni a disznókat.

Csak fektemben érzem a hátamat meg a derekamat, ha mozgok, akkor soha, mondta Csobánné estefelé, amikor a konyha asztal mellett vacsoráztak.

Én még ledőlni se tudnék nappal, válaszolt az ura. Ha meg csak úgy ülök, annak meg mi értelme? Elunom az életemet.

Ezen a napon mégis korábban ültek be az utcai szobába, a televízió elé. De hiába ígérkezett érdekesnek a film, az erőfeszítés, hogy számon tartsák, összerakják az eseményeket, éppen úgy, vagy még inkább elbágyasztotta őket, mint máskor. Ásítozva feküdtek le, s a jó, ismerős fáradtság hamarosan elaltatta őket. Nem jártak különbül a Gábor által tanácsolt olvasással sem. Egy-két oldal után neki-neki készülő hintázással előre dőlve elbóbiskoltak, s a következő este már nehéz volt felidézni, milyen történéseket folytatnak tovább a félbehagyott sorok. Vasárnapokon is így voltak a televízióval, rádióval meg a könywel. Egy kis ideig nevettek, meghatódtak, ámuldoztak, örültek, azután úgy belefáradtak, alig várták, hogy a takaró alá kerüljenek.

Legjobb volt a rokonlátogatás, vendéglátás. Egyrészt azért, mert ez felajzott izgalommal, sokféle előkészülettel, a szokottnál is több konyhai munkávaljárt, másrészt mert jóízű beszélgetésekkel telt el. Számba lehetett venni, kinek mire vitte fia lánya, s teret adott a szülői, nagyszülői dicsekvésnek. Amellett úgy a vendégeknek, mint nekik a látogatások alkalmával körül is lehetett nézegetni, mi került be a lakásba az utolsó találkozás óta. Csak az volt a baj, hogy a meghívások szigorúan név- és születésnapra, ünnepre, házassági évfordulóra, eljegyzésre, esküvőre vagy betegség esetére szóltak. Ilyen okok hiányában nem volt értelme az összejöveteleknek és a rendkívüli sütés főzésnek.

De mert Csobánék érezték az életmódjuk megváltoztatásának kényszerét, meg a fiuk rosszallását a nagy hajtás miatt, azt, hogy tenniük kell valamit, a nyugtalanság, hogy egy rájuk kirótt fontos feladat megoldásának a nyitjára nem jönnek rá, nem szűnt meg.

Kevesebb disznót kellene nevelni Lajos, minek ennyit törődni, nem vagy már a régi erőben, mondta az asszony, míg az ól deszkapalánkjára könyökölve nézték a habzsoló hízókat.

Bírom én még, felelt az ura, és karját a vályú fölé nyújtva megvakarta az egyik sertés füle tövét. Hát te, neked nem sok a liba meg a csirke?

Hiszen százzal is alig van több baj, mint teszem azt, a felével, felelt az asszony, és mindjárt el is szaladt a tyúkketrecek felé.

Pihengetnek, szórakoznak apámék? kérdezte Gábor, amikor családostul hazalátogatott, vagy a szülők mentek el hozzájuk. Élvezzék a nyugdíjas időt, igazán megérdemlik.

Pihengetünk fiam, persze hogy pihengetünk, meg szórakozunk is, motyogta ilyenkor válaszul Csobánné. Sem ő, sem az ura nem nézett a fiú arcába, mintha egyikük szóval, másikuk meg a hallgatásával hazudott volna.

Ne sajnáljanak maguktól semmit se. Ne mondjanak le arról, amire vágyakoznak. Hála a szorgalmuknak meg a takarékosságuknak, ezt könnyen megtehetik. És semmiképpen se nézzenek úgy a kiadott forintokra, hogy azokkal engem meg az unokákat rövidítik meg, ismételgette fiúi szeretettel Gábor.

Ez járt Csobánné fejében, amikor újra meg újra végigvizsgálta a lakás minden helyiségét, vajon mi hiányzik, mit kellene még pótolni. Végre talált egy lepattogzott zománcú lábast, amit nehéz szívvel tett a csirkék elé itatónak, mert még évekig használható lett volna. Egy új, drága edényt vett helyette, aminek szokatlanul nagy volt a füle és széles peremű, öblös a fedője. Némi ellenkezéssel sorolta be a többi, hagyományos formájú lábas közé. Ahányszor vásárolni ment, hosszan elácsorgott a néhány éve épült áruház kirakatai előtt. Bútor, szőnyeg már nem kellett, éppen így rádió, televízió, hűtőszekrény sem. Kép is volt mindegyik szobában. Egy Máriát és Krisztust ábrázoló olajlenyomat szép, aranyos keretben, mert ők, akármennyire is más lett a világ, nem hanyagolták a vallást, hiszen abban nőttek fel. Fénykép meg három négy is lógott a falakon, Gábor és Ilus eljegyzési esküvői fotográfiája, meg ami az unokákról készült különböző életkorukban, kiszínezve és megnagyított alakban.

Az asszony tekintete az ilyen szemléken megállt egy magnón. De minek az nekik? Gáboréknak már van, ők meg nem tudnának az ilyen

finom gépekkel bánni, meg a gramofonnal sem, amit a magnó mellé tettek a kirakatrendezők, lemezekkel körülrakva. Mit is kezdenének ezekkel, hiszen még azokat a nótákat sem győzik mind meghallgatni, amelyeket a rádióban énekelnek, pedig azokat nagyon szeretik. A villanyvarrógépnek se venné hasznát. Varrni nem tanult, ruhája meg annyi van, amennyi kell, évekig nem szükséges újat vásárolni. Így azután józansága és az a vérébe ivódott felfogás, hogy nincs értelme a sok felesleges holminak, hiszen az állólámpának sem veszik semmi hasznát, elutasította a látott tárgyak megvételének gondolatát. Végül is többszöri ácsorgás és hosszú habozás után abból a piros rózsás, festett üvegpohárból vett egy tucatot, amilyet a sógoréknál látott, hogy ők se egyszerű pohárba töltsenek nekik bort, ha a következő Lajos-napra eljönnek hozzájuk.
A nyomást, hogy a fiuk meghagyása szerint most már másképpen kellene élniük, a lábas és a poharak beszerzése csökkentette ugyan, de nem szüntette meg. Az asszonyban folytonosan munkált a Gábor intelme, mint egy olyan tanács és ajánlás, ami a náluk sokkal okosabbtól való. S amit éppen ezért meg kellene fogadniuk.
Mindíg itthon iszod meg a két pohár borodat. Most már van elég időd, kortyolgasd el a vendéglőben, megvan a rávaló.
Csobánnak tetszett ez a megoldás, mert őbenne is motoszkált a nyugtalanság, hogy félrevezetik Gábort. Mielőtt elindult volna a vendéglőbe, felesége száz forintot nyomott a markába. Az ember megnézte a tenyerén fekvő papírpénzt:
Sok lesz, mondta és megcsóválta a fejét.
Dehogy is lesz sok. Bizonyosan találsz ott olyan ismerősöket, akiket meghívhatsz egy pohárra.
Csobán jól érezte magát a vendéglőben, úgy hogy másnap is szívesen indult el a főutca felé, százötven forinttal a zsebében.
De ne gyere olyan hamar haza mint tegnap, szólt utána a felesége. Maradjál el, beszélgessél, szórakozzál kedvedre.
Harmadnap, felébredt reménységgel Csobánné két százast tett a kabátzsebébe. Felderülve kapált a kertben, azzal a jó érzéssel, hogy az ura kettőjük helyett is eleget tesz annak a homályos feladatnak, ami valamiképpen kitágítja az életüket, s annak a fiúi tanácsnak, aminek a világosan érthető része a szórakozást és a pénzköltés feladatát rótta rájuk.
Hogy az ura másfél óra múltán sem nyitott be az utca ajtón, az asszony egészen nekividámodott. Azután eszébe jutott valami. Ledobta a kapát, fejére kötötte a szebbik kendőjét, belebújt a vasárnapi kabátjába és elszaladt a vendéglőig. Nagy elszánás kellett ahhoz, hogy benyisson. Nem vágyott ő ilyen helyre, ahol többnyire csak férfiak tartózkodtak. Alig kétszer háromszor fordult meg itt fiával menyével, vagy mulatósabb természetű rokonokkal, akik kívánták a cigányzenét. Mindjárt észrevette az urát, aki négy ismerőssel üldögélt az egyik asztalnál az alkoholszag, cigaretta- meg pipafüst sűrű, szürke hálója alatt. Csendesen, dörmögő hangon nótázgattak, egyikük másikuk legényesen billegtette a fejét meg felemelt ujjait.
Csobánné álla intésével félrehívta az urát és gyors mutogatás közben kezébe nyomott egy százast.
Azért hoztam utánad, mert restelleném, ha kifogynál a pénzből.
A többieknek azt mondjad, csak kérdezni jöttem, mit adjak enni az

egyik bágyadozó disznónak. Költsél, mulatozzál, amíg csak a kedved tartja. Csobán szokatlanul későn, este tíz óra felé érkezett haza, de inkább nyomottan, mint vidáman.
Elég volt a pénzed? kérdezte rossz előérzettel a felesége.
Az ura hosszan kotorászott a zsebében és mint aki szavakkal nem képes bevallani, mi a valóságos helyzet, tenyerén mutatta meg a kétszázhúsz forintot.
Az asszony rámeredt a pénzre:
Hogy maradt meg ennyi?
Úgy, hogy a szomszédok meg a volt kollégák nem hagytak fizetni. Csak a cigányoknak, meg a felszolgálónak adhattam helyettük is borravalót. Tegnap meg tegnapelőtt én fizettem nekik, most azután.
Mért nem kináltad mindjárt vissza őket? kérdezte szemrehá-nyóan az asszony.
Mert ők se igen isznak már két három pohárnál többet. Így azután.
Csobánné hosszú babrálással hajtogatta össze a kezébe adott papír-pénzt. Azután a tanácstalanság egyforma érzésével összenéztek, vajon mi lehet az a csomó, amit sehogyan sem tudnak kibogozni. Mi lehet az a megoldás, amit Gábor szerint életüknek ezen a keresztútján meg kellene találniuk? Ők megtettek mindent, amit megtehettek, hogy könnyelműbben, több kényelemmel éljenek. Megpróbálták a pihe-nést, a költekezést, több próbát már nem tudnak kieszelni.
Csobán elmaradása miatt szokatlanul későn tértek nyugovóra. De tudták, hogy éppen úgy hajnali ötkor kelnek fel, mint minden nap, hosszú évtizedek óta.

A MEGBÍZÁS.

Kertészné a vállig érő drótkerítés tövében locsolta a virágokat, amikor a két összekarolt, fecsegő-nevető kamaszlányt észrevette a családi házakkal szegett újpesti utcán. Szabad kezükben vállra akasztható táskájukat lóbálták, s ezek minduntalan odaverődtek a földhöz, de ők ügyet sem vetettek erre, és egymás szavába vágva fecsegtek. Hosszú szőke-barna hajuk gyors mozdulataik szerint hullott előre, vagy csapódott jobbra-balra. Szoknyájuk repdesett a vidáman futkosó májusi szélben, táncos lépteiket mintha a fiatalság ép rugója pazarló erővel és a ritmus zenei gyönyörűségével irányította volna.
Az asszony kiegyenesedett és kövérkés karját ráfektette a kerítés tetejére. A gyász, aminek feketesége évtizedek óta mindig is ott sötét-lett a lelkében a kikínlódott egyensúly, a derűs nyugalom felszíne alatt, egyszeriben szétömlött benne. A nap, a sugárzó fény megszürkült, s ugyanilyen homályossá lett a lét is, amiből hirtelen kihullott az értelem. Miért is él, hogy tud örülni annak, hogy sok-sok évi munkája után pihenhet, hogy együtt lehet a virágaival, levegőzhet, olvashat kedve szerint.
Igen, Eszterke is ilyen korú volt, mint ezek a kislányok, amikor elvették tőle. Érezte tenyerében a belekapaszkodó ujjak rémületét, s látta nagyra tágult szemében a rettenetet, pedig még nem is sejtette, milyen sors vár rá, csak azt tudta, hogy egy irgalmat nem ismerő, kegyetlen erő elszakítja anyjától, s hogy ezzel szemben az anyja is

tehetetlen. Eszterke az Auschwitzi pályaudvar kopár térségén egy kinyújtott ujj parancsára a gyermekek és öregek csoportjába, onnan meg a gázkamrába került. Kertészné álmatlan éjszakákon és a nappalok józan világításában is látta őt lehunyt szemhéja alatt, de nyitott szemmel is, a menekülés vad ösztönével meglóduló, egyetlen tömeggé préselődött hús- és csontmasszában. Látta vékony, felemelt karjait a felfelé vágódott karok erdejében, és a pusztulás iszonyatában egyetlen ordítássá vált hangok orkánjából hallása kiválasztotta az ő gyermeki sírását. Az urát, akit a Csepelt ért bombatámadás órájában egy repeszdarab ölt meg, sokáig, de belenyugvással gyászolta. Munkaszolgálatosként ugyan, de mégis mint az ugyanoda rendelt katonákat, a közös sors végzete érte utol. Lánya szörnyű pusztulásába azonban nem lehetett belenyugodni. És valójában abba sem, hogy ő maga megmenekült és évtizedekkel túlélte a gyermekét, nem fulladt meg vele együtt a gázban, és emberi módon, igaz, hogy lelkén a túlélés le nem vezekelhető bűnével, ágyban, párnák közt fog meghalni.

Ám a közeledő két fiatal lány a megindultság forrását is felfakasztotta benne. Milyen szépek, milyen kedvesek és mennyire hasonlítanak Eszterkéhez. Ez a hasonlóság nem a vonásokban rejlett, azokat még nem is látta világosan, hanem valahol sokkal mélyebben és meg nem foghatóan. Abban a mosolyt keltő sugárzásban, amit a létezés még érintetlen ártatlansága, a veszélyt nem ismerő gyanútlansága mindenre, mindenkire kiterjedő bizalom és az ösztönök boldog várakozása táplál.

Az utca másik vége felől siető léptek kopogtak. Ennek a kopogásnak az üteme meg-megbicsaklott, de nem szabályosan, hanem valami különös rendszertelenséggel, mintha az izmok és lábak fékjében hiba támadt volna. Ez késztette Kertésznét arra, hogy tekintetét elfordítsa a lányokról, és az ellenkező irányba nézzen.

A közeledő fiú furcsán oldalazva és előrehajolva járt, azt a riadalmat keltve, hogy bármelyik pillanatban elveszítheti az egyensúlyát. Az asszony mindjárt felismerte benne a sarkon túl lakó Novákék idegbeteg fiát, akit a szomszédok csendes, ártalmatlan hibbantnak tartottak.

A kislányok léptei tétovázókká váltak. A velük szemközt siető, karjait suta szárnyként lóbáló sötét ruhás, merev szemű fiú látványa megijesztette őket, s ezért szétrebbenve, de ugyanakkor egymás keze után kapva olyan mozdulatot tettek, mintha vissza akarnának fordulni. A fiú azonban gyorsabb volt, s hadonászó karjait szétterjesztve, elébük ugrott.

Hová mentek? kérdezte, és szája merev vigyorba torzult.

A ba-ba-barátnőnkhöz, dadogta az egyik kislány.

Ne siessetek annyira. Éppen titeket kerestelek.

A fiú szemének merev, kancsal pillantása azt mutatta, hogy bárkinek, akivel szembe találkozik, ugyanezt mondta volna.

Bennünket? Miért? kérdezték egyszerre a lányok. Néhány lépést hátráltak, egészen annak a háznak a faláig, amelyik előtt megtorpantak. A fiú azonban utánuk nyomult.

Maradjatok. Innen úgyse mehettek el. rikácsolta. Adjatok nekem egy pisztolyt, mert a kés nem jó. Egy pisztolyt, de mindjárt.

Pisztolyt? hebegte az egyik kislány. Honnan lenne az nekünk.

Én tudom, hogy van, adjátok ide. Mondom, a kés nem jó.

Minek neked a pisztoly? kérdezte a másik lány. Üde arca elsápadt, és még jobban a falhoz szorult.

A fiú hozzájuk hajolt, száján feltűnt a merev vigyor. Hangját a suttogásig lehalkította. Megbízást kaptam, hogy megöljek valakit. Nem árulhatom el, kitől. Ezt a titkos megbízást nekem teljesíteni kell.

Megölni? sikították a lányok rémülettel.

Kertészné, aki ismét a locsolóval hajlongott, ezt a sikítást hallotta meg a tízméternyi távolságon keresztül. Tenyerében megint ott érezte a lánya kétségbeesetten kapaszkodó ujjait. Mintha nagy erő lökte volna előre, kilépett az utcára. Lassan, puha óvatossággal lépdelt a távolság feszes vonalán előre, akár a célt figyelő kötéltáncos, és közben csillapító, lágy hangon megszólalt:

Pali, menj odébb a kislányok útjából. Nem szoktál te senkit se megijeszteni. Induljál szépen hazafelé. A szüleidnek ne szerezz nyugtalanságot, már bizonyosan keresnek.

A fiú feléje fordult, s mint akit fontos, halaszthatatlan dolgában zavarnak meg, rákiáltott, s a szájából nyál fröccsent:

Hagyjon engem, és ne mozduljon, azt ajánlom.

Az asszony megállt, de hangja a lányokhoz futott:

Mit akar tőletek?

Pisztolyt kér tőlünk, néni kérem! Pisztolyt kér, azt mondja, hogy nekünk van, ezt ő biztosan tudja. És hogy, hogy neki megbízása van arra, hogy valakit megöljön!

A rémület, ami a kislányok hangjából kicsapott, meglódította az asszony szívét. Valami nagyon ismerős volt benne, s nem is tudta már, honnan jön, a múltból-e vagy a harmadik ház felől.

Gyere ide Pali, én elárulom neked, hol kaphatsz fegyvert, szólalt meg újra most már erősebb hangon. Hagyd a lányokat, azok gyerekek még, nem tudják, hol rejtegetik azt, ami neked kell.

A fiú a nagy testű, magas, ősz hajú asszonyra nézett, kancsal, ferde pillantásában felszikrázott a gyanakvás:

Nem csap be?

Nem.

Akkor beszéljen. A gyanakvás nem hunyt ki a szemében. Derekát csak annyira csavarta el, hogy az asszonyt és a lányokat is lát hassa.

Ez titok. Nem kiabálhatom ki. Gyere ide hozzám.

Amíg beszélt, Kertészné óvatosan hátrafelé mozgott.

Titok? Ennek a szónak a villanása mintha belső sötétségében csakis az ő számára láthatóan világosságot teremtett volna, a fiú teljes figyelmével az asszony felé fordult. Merev tekintetét az arcába döfte, s már nem vette észre, s nem is érdekelte, hogy a kislányok összefogózva, ijedt tekintetüket le nem véve róla, apró léptekkel hátrálnak az utca torkolata felé. Valakit nekem még a mai napon meg kell ölni, ez a titkos megbízásom. De ehhez a kés.

A fiú hangja elfúlt, mintha a kibukott kés szóban akadt volna meg. Keze a zakó belső zsebe felé indult, s eközben merev pillantása akár egy, a helyére legpontosabban behatolt szög nem engedte el az asszonyt.

Miféle megbízásról beszélsz? kérdezte Kertészné. Lassan hátrált, hazáig akarta csalogatni a fiút, de a belső zsebbe nyúló kéz megmozdította azt az örökké benne lappangó kívánságot, hogy azért

a természetellenes vétekért, amellyel túlélte iszonyú halállal elpusztult lányát, valamiképpen megfizessen. A fiú ösztövér válla fölött megpillantotta a már biztos távolságban szaladó kislányokat, s ez a megkönnyebbülés zokogáshoz hasonló sóhajjal emelte meg széles mellét, mintha egy nehéz súly véglegesen leszakadt volna róla.

Milyen megbízásról beszélsz? kérdezte még egyszer. A saját hangja távolinak tetszett, nem is belőle jött föl, hanem abból a másik lényből, akivé a kés felé nyúló mozdulat átváltoztatta.

Nekem magát kell megölni, mondta a fiú azzal a felvijjogó örömmel, amellyel rögeszméje rácsapott a keresett és megtalált célra. A fölemelt penge vakító fénye talpra ugrasztotta Kertészné életösztönét. A kertbe akart futni, ezért csak egyik kezével védekezett, hogy a másikkal becsaphassa maga mögött az ajtót. De a fiút a mellét megtaszító tenyér nem tartotta vissza. Belemarkolt a ruha kivágásába és magafelé rántotta az asszonyt. Vézna tagjai megteltek az őrület le nem győzhető erejével, s a beteljesüléshez érkezett vágy gyönyörűségével, habzó és remegő szája sarkából nyálát csorgatva újra meg újra beledöfte kését a rángatózó testbe.

A mentőautóban az idős orvos a már halott asszony fölé hajolt. Beidegzett mozdulattal megfogta a pulzusát, s a kifordított csukló fölött észrevette a bőrébe tetovált lágerszámokat. Megcsóválta a fejét és odaszólt a mentőtisztnek:

Mennyi szörnyűséget élhetett át ez a szerencsétlen nő. Nem lett volna szabad ilyen nyomorultul végeznie.

Újra a halottra nézett:

Furcsa, hogy a vonásain nincs félelem. Egy kis túlzással azt mondhatnám, hogy szinte megbékéltnek látszik.

Csakugyan, a halott arca sima volt és nyugodt, mint akinek végre sikerült teljesítenie egy önmagára már régen kirótt megbízatást.

A PÁLMA.

Amikor az urát infarktussal kórházba szállították a mentők, Gombosné nagyon megijedt, mi lesz Sebővel meg vele. Hogy ez a kétféle érzés egyszerre nyomja, s hogy az utóbbi talán még jobban, mint az első, azt nem fogta fel, mert nem töprengett fölötte. Mindenesetre ő volt a betegebb, hiszen a reumától úgy elgörbültek az ujjai, hogy alig tudott fogni velük. A térdeiből meg a vállából ősztől tavaszig nem állt ki az erős szaggatás. Sebő jó, engedelmes ember volt, a nyugdíjaztatása óta még többet segített neki, mint addig, sokszor még el is mosogatott, ha ő nagyon fájlalta a kezét. Egyre többször jutott eszébe, hogy milyen különös az élet, mennyire különböző sorsot juttat két hasonló korú embernek. Az egyik néha alig tud megmozdulni, a másik meg erős, izmos, hatvanhárom évesen is olyan munkabíró, mint régen. Igaz, mégis az ura kapott szívrohamot, de jól bírta, szépen gyógyult, úgyhogy három hét múltával el is bocsátották a kórházból. Gombosné hiába kereste rajta a lezajlott betegség külső nyomát, nem találta. Olykor ugyan meg-megsimogatta a melle bal oldalát és sóhajtozott, de kinek nem rendetlenkedik időnként a szíve túl a hatvanadik esztendején? Neki is kijut belőle, erről most többször panaszkodott Sebőnek, mint ezelőtt. Egyrészt, hogy vigasztalja, nem olyan nagy baj az övé,

másrészt, hogy felhívja a saját bajaira a figyelmét. Nem csoda, hogy gyakran elfogta a szívdobogás, hiszen minden dolgát csakúgy el kellett végeznie, mint annak előtte, méghozzá segítség nélkül, amellett Sebőt is ki kellett szolgálnia. A háztartás is többe került, mert az ura, hazajövetele után, különösen az első hetekben nem evett meg mindent mint régen, és kívánós lett, hol erre, hol arra az ételre, felvágott ra, gyümölcsre áhítozott, pedig hát nem a gyomrával volt beteg.
A külön kereset meg elmaradt a nyugdíj mellől. Sebő ugyanis mint volt bútoripari munkás házakhoz járt fiókot, asztalt, széket javítani. Mondogatta is neki tálaláskor, hogy nemigen bírják az ilyen drága kosztolást, ha csak a nyugdíjra támaszkodnak.

Ne félj Ilon, nem sok idő kell hozzá és megint hozom a pénzt. vigasztalta az ura. Különben is, amint javult az állapota, nagyon igyekezett a hasznosságát mutatni. Többször mosogatott el, mint máskor, elment vele bevásárolni, s fogta a szatyor egyik fülét, hogy ne legyen olyan nehéz a krumpli, a káposzta, a tök.

A bajban még az volt a szerencse, hogy a hirtelen támadt szívroham előtt úgy egy héttel szokás szerint levitette Sebővel az első emeleti sötét lakásból a vödörbe ültetett kaktuszokat, cserepes virágokat meg a gyönyörű, nagy pálmát az udvarra, mert ott egy sarkot szinte állandóan sütött a nap. Ezek folytonos örömet és büszkeséget jelentettek Gombosnénak. Az ő szobanövényei voltak a legszebbek a házban. Az egyik szomszédasszonytól kívánta meg ezt a kedvtelést, s amikor a rokonok, ismerősök irigykedő csodálata megmutatta, milyen szép díszei a lakásnak, még vigyázóbb gonddal ápolta őket. Az egyik házbeli nővel össze is veszett miattuk, mert az elkívánta volna a legszebb kaktusz hajtását. Ez pénzben is sokat ért, amellett mikor már arasznyira nőtt a nagy gyökér mellett, úgy határozott, hogy amint elérkezik az ideje, külön edénybe ülteti.

A tavasz, a nyár is elmúlt, Sebő szépen visszahízta azt a néhány kilót, amit a kórházban leadott, s már dolgozgatott is, elment néhány helyre, ahol régen vártak rá, ezt-azt megjavítani.

Bár én is így helyrejöhetnék mint te, mondogatta az urának Gombosné, fájó ujjait, térdét nyomogatva. Nemegyszer gondolt arra, mennyivel jobb a szívroham, mint az ízületi bántalom. Azt egyszer kell elszenvedni, és vége minden komoly fájdalomnak, amattól meg a sírig nincs szabadulás.

Ősszel már minden a régi kerékvágásban ment, Gombos ismét a régi, olcsóbb és zsírosabb, laktató ételekre áhítozott, azoktól szedte magát igazán össze, még túl is haladta a régi testsúlyát. Igaz, az orvosok tiltották a hízástól, de hát akármit is beszéltek, mégiscsak ez volt a visszatért egészség és erő igazi bizonyítéka. Az arca is szépen kiszínesedett, s ezzel együtt a kedve is megjött.

Máma előszobaszekrényt javítottam, mondta egyik este a vacsoránál a feleségének, és még egyszer szedett a délről maradt pörköltből. Nem kellett segítség, magam tologattam szükség szerint, éppen olyan könnyen ment, mint régen, pedig háromajtós, nehéz darab volt.

Jól tartalak, nem csoda, hogy megerősödtél, válaszolt az asszony, és megnyomogatta sajgó térdeit.

Amikor már a nappalok is csípős hűvösséget, nagy szeleket hoztak, Gombosné aggódni kezdett a szobadíszei miatt.

Fel kéne már őket hozni a lakásba, mondta az urának, el ne

fagyjanak azok a drága pálmák meg kaktuszok.

Holnap elintézem ne félj, mondta az ura. De másnap reggel nem érezte jól magát, az előző esti bő vacsora megfeküdte a gyomrát, az meg mintha felnyomult volna a szívéig. Harmadnap az asszony nyugtalanul noszogatta:

Már régen elmúlt az émelygésed, ne húzd az időt, mert még megsínylik a hideget azok az érzékeny levelek.

Gombos lement az udvarra. Lehajolt, és két összekulcsolt kezével hasára szorította a legnagyobb kaktusz csöbrét, átvitte az udvaron és megindult a lépcsőn. Még soha nem érezte a földdel töltött edényt ennyire nehéznek. A feje tetején, melle közepe táján erős nyomást érzett, lába bizonytalanul kereste a lépcsőfokokat.

Ejnye, de lezökkentetted, korholta a felesége, amikor terhét a szobaablak előtti állványra tette, amit nagy gonddal maga készített. Jobban is vigyázhattál volna, hallod.

Mert sokkal nehezebb volt mint tavasszal, zihálta Gombos, és önmagát is lezökkentette az egyik székre. Fehérre sápadt, s a homlokán nyirkosságot érzett.

Hát hiszen nőtt a nyáron, meg még két nagy hajtást is nevelt, mondta Gombosné. Nem szokta az ökör a szántást, tette hozzá tréfálkozva, de a hangja nyugtalanságától rezgett. Attól félt, hogy a szép nagy pálma továbbra is lenn marad az udvaron.

Fújd kijól magad, azután bevégzed ezt a kis munkát. Ha máshol bírod az emelést, menni kell annak itthon is. Már csak a pálma az, aminek súlya van, a többit gyerekjáték lesz neked felhozni. Utána egész nap heverhetsz, nincs semmi dolgod, kipihened a fáradalmadat.

Negyedórával később Gombos lement az udvarra. Mintha lett volna benne egy kis szédülés, de azért erősnek érezte magát. Mégis úgy ölelte át a nagy favödröt, akár egy kemény ellenfél derekát, aki váratlan cselvetéssel meghiúsíthatja ezt a mozdulatot. Kicsit meg is ingott, amikor lassan kiegyenesedve fölemelte.

Vigyázz, el ne ejtsed! kiáltotta le hozzá az asszony az emeletiţ vaskorlát mellől.

Ne félj! szólt vissza Gombos rekedten. Most meg úgy érezte, hogy belekövült abba a tartásba, ahogyan a vödröt magához szorította. Mégis különös könnyűséggel haladt át az udvaron. A szédülés szétterjedt benne, egészen a lábujja hegyéig. Csak akkor csapott le rá a roppant súly, amikor fellépett az első lépcsőre. Hasán, derekán a teher minden foknál nehezebb lett, fejjel visszafelé húzta, s a mellében hirtelen éles fájdalommal görcs támadt, összerántva a szívét és minden belső részét, mint egy sebeket hasító karmos körmű marok. Lába, megroggyant térdei alatt, remegő tétovasággal kereste a láthatatlan lépcsőt. Már csak a legfelső fok volt hátra, amikor a görcs hirtelen nyilallással szorosabbá vált, mintha a csomó végeit kétoldalt kegyetlenül megrántották volna. Ugyanakkor egybe kapcsolt kezei kinyíltak, elengedték a terhet, s ő hátrazuhant, teste hosszával végigugrálva a már megjárt lépcsőfokokat.

A derékba tört pálma a széthasadt fadézsával eldübörgött mellette. A kiomló föld az arcára borult, de Gombos erről már semmit sem tudott.

ELINTÉZETT ÜGY.

Gyuszi kirakta az asztalra a nyomtatványokat, tollakat, pecséteket, a már elintézett és a még be nem fejezett ügyek dossziéit. Fél éve az Állami Biztosító körzeti megbízottja volt, és nagyon tetszett neki, hogy huszonkét éves létére már önálló hivatala van, s a lakosság az ötödik faluban is általa köt életbiztosítást. S nincs helyhez kötve, mozoghat, mert felkérés alapján sok helyre ő maga megy ki a motorján, s ilyenkor aktatáskájában viszi a szükséges iratokat. Természetesen sokszor kell felkeresnie a városi központot, de ezek a hivatalos beszámolók és ügyintézések kedvére voltak, általuk szinte érezhetően és láthatóan nőtt a tekintélye önmaga előtt is. A szülei nagyon szerették volna, ha folytatja az apai mesterséget, és cipész lesz belőle, de neki nem tetszett a kétkezi munka, a gimnáziumot választotta, hogy értelmiségi pályára léphessen. Így történt, hogy többrendbeli egyéb próbálkozás után a biztosítási szakmánál kötött ki. A szép családi ház egyik szobáját irodává alakították át, s még az ügyfelek egy része is könnyen adódott, mert apját cipő- meg csizmajavítás miatt a környékbeliek is sűrűn felkeresték. Annak a kislánynak, akit négy hónappal ezelőtt eljegyzett, Rozikának az apja is így került a biztosítottak sorába. Szöllősi Ferencnek, a jómódú asztalosmesternek semmi kifogása nem volt a Gyuszi foglalkozása ellen, mert a lánya, aki fodrászatot tanult, ilyenféle vőlegényre vágyott.

Már az esküvő napját is kitűzték volna, ha Rozikát be nem viszik a kórházba, s ott meg nem állapítják, hogy sürgős vakbélműtétre van szüksége. Így azután el kellett halasztani az esküvőt, s elmaradtak azok az örömteli találkozások is, amelyek a műhelyben elfoglalt szülők tudtával Rozika szobájában napról napra megismétlődtek. Szöllősiné ugyanis házimunkája mellett rendszeresen segített az urának, s így meglehetősen ritkán nyitotta rá az ajtót a kipirult arcú, összeölelkezett párocskára. Úgy hitte, hogy csókoknál, gyengéd simogatásoknál egyéb nem történik a fiatalok között, hiszen ő jóra nevelte a lányát. Meg azután miért is sietne annyira egy menyasszony, hiszen hamarosan meglesz az esküvője, azt a kis időt már nem nehéz kivárni.

Pedig hát már az udvarlás rövid ideje alatt minden megtörtént, úgy, hogy a Gyuszi életében valamennyi gond a legszebben és legkényelmesebben elrendeződött. A napok kellemes folyását azonban megzavarta a műtét, s utána az, hogy a keresztanyja Rozikát elvitte magához egy Balaton menti köz ségbe, hogy ott a jó levegőn meghízzon és megerősödjön. Gyuszi értetlenül állt a sors előre nem látott kettős beavatkozása előtt, nagyjából azzal az érzéssel, mintha azt az ajtót, amelyiknek a kilincsét fogja, nem engedné becsukódni egy küszöbre nehezedő láb. Ez azután olyan kényszerpályára tolta, amit semmiképpen nem talált kellemetlennek, de amelyről menyasszonya hazaérkezésével egyidejűleg vissza kell majd húzódnia.

Ezen a reggelen éppen azt latolgatta magában, hogy a ma délutáni útja alkalmával tegyen e kitérőt Ganyópusztára, amikor az odavaló Kis János csordás lépett be az irodába. Alacsony, ferde vállú ember volt, nagy orra alatt azzal a bizonytalan árnyékkal, amit a soha megţ nem sűrűsödő bajusz maszatolt oda. Ennek az embernek a jövetele szintén nemkívánatos meglepetése volt a sorsnak, annál is inkább, mert mindjárt felébredt benne a gyanú, hogy Kis nem lehet jó hír

hozója. De az emberekkel való gyakori érintkezés már tapasztalatot is adott neki. Tudta, hogy Kis, aki a Ganyópusztára kihajtott teheneket legeltette, s akinek valami hiba volt a fejében, ezért is maradt meg csordásnak, emberi önérzet tekintetében gyenge lábon áll, s mindenkit, akinek a termelőszövetkezeti tehenekkel nincs dolga, magasan maga fölött valónak tekint.

Természetesen talált hát rá arra a félig jóakaratú, félig fölényes hangra, ami mindjárt felére lappasztotta azt az elszántságot, amit a keresztbe futó ráncokkal még alacsonyabbnak tetsző homlokon és a mélyen fekvő barna szemekben látott.

Na mi járatban vagyunk errefelé?

Tudja azt maga jól, felelt Kis, és látszott rajta, hogy idejövet másféle szavakat forgatott hiányos fogai között. De önkéntelenül a célt megközelítően felelt, ha nem is a megrágott szavakat bökte ki.

Csak nem szánta rá magát a biztosításra? kérdezte Gyuszi, és merőn nézett a hirtelen pillogni kezdő szemekbe. Többször is elmagyaráztam magának, hogy mennyire fontos és szükséges a ház biztosítása, tűzkár meg betörés ellen. Aki annyira magányosan, távol lakik a falutól, az mindig számíthat arra, hogy rossz szándékú csavargók kerülnek arrafelé.

Sajnálom én arra a forintot. mormolta Kis.

Bizony azt rosszul teszi, ezt is sokszor megmondtam, felelt nagyon komolyan a fiatalember, mint aki egy fontos tudás birtokában beszél. A takarékosság nem menti meg a kártól, ami előbb-utóbb bekövetkezik, nekem elhiheti.

Elhiszem, hogyne hinném, de azért, mondta vontatott hangon Kis, és aggodalmasan még feljebb ráncolta a homlokát, mert érezte, hogy a fiú szavai egyre messzebb terelik az egyenes ösvényről, amelyen haladni kívánt. Majd még megforgatom ezt a dolgot, ami késik, nem múlik. Hirtelen felébredt ösztönnel az iménti szavak útján, mindjárt a cél közelébe kanyarodott. Mert hogy most én nem a biztosítás miatt.

Nem-e. Gyuszi szándékoltan tágra meresztette a szemét, Pedig hát már én elő is készítettem az aláírandó kötvényt.

A lányom miatt.

A lánya miatt? kiáltott fel túlzott meghökkenéssel Gyuszi. Mi baja a lányának velem?

A csodálkozás azért volt olyan mesterkélten felfokozott, mert Gyuszi nagyon is jól tudta, hogy neki mi köze van a Kis Icájához. Rozika már két hosszú hete volt a kórházban, amikor ő Ganyópusztán harmadszorra állt meg a motorjával, és megkérdezte Icát, akivel már az első alkalommal csókolózott, amikor az üzletkötés reményében odakanyarodott az elhanyagolt tanyasi ház elé:

Csináljak veled egy kört?

Ica, aki úgy bámulta és simogatta a leállított gépet, akár egy szép lovat, boldog nevetéssel kapaszkodott fel háta mögé a nyeregbe és átkarolta a derekát. Gyuszi kis ideig erreůarra száguldott vele, azután egyenesen a régi csőszházba vitte. Később Ica, megbeszélés szerint már a főútból kiszakadó elágazás elején várta, ő meg kerülő nélkül a csőszházba indult vele. Hiszen Rozika olyan lassan lábadozott, azután meg hetekig ott időzött a keresztanyjánál.

A lány azt mondja, azt mondja, kezdett újra beszédbe Kis

látható erőlködéssel, hogy magának most már el kell őtet venni, mert hogy,

Micsoda, hogy nekem el kell venni Icát? vágott közbe Gyuszi. Hát talán megkértem én magától az ő kezét?

Azt nem, nem kérte.

Kis önkéntelenül megint csak a kérdésre felelt, s ismét úgy érezte, hogy egészen más irányba fordították, mint amerre haladni akart.

Hát akkor? Az ember azt veszi el, akinek megkérte a kezét. Igaz, vagy nem igaz?

Igaz. De a lány meg azt mondja, úgy sejti, hogy állapotos. Mert hogy mikor maga motorozni vitte.

Úgy sejti, de nagyon gyakorlott! kiáltott fel Gyuszi. Mit tehetek én arról!

De a csőszház. motyogta Kis. Felemelte a kezét és szétterpesztette vastag ujjait. A lány azt mondja, ötször voltak ott. Ő akart emiatt idejönni, csak hát szégyelli magát.

A csőszház emlegetése, s főképpen az a körülmény, hogy Ica, akinek ő észrevehetően annyira imponált, nem mer személyesen követelőzni, áthangolta Gyuszit. Elmélyült, érzéssel teli hangon szólalt meg, s tenyerével a barátságos megszólítással egyidejűleg, anélkül, hogy felkelt volna ültéből, megveregette az esetlenül előtte álló Kis könyökét:

Ide hallgasson János bátyám, nekem már van menyasszonyom, akit apjától-anyjától feleségül kértem. Hát nem az az én kötelességem, hogy a menyasszonyomat vegyem el, akit már négy hónapja elgyűrűztem?

Ez az érvelés túl erős, és tartalma ismerősen igaz volt. Kis az értelmével sehol nem talált rést rajta, amelyen az ő gondját átszoríthatta volna.

Hát ha úgy vesszük, mondta és csapott válla még lejjebb ereszkedett.

Ica akart mindenáron motorozni, mindig az elágazásnál ácsorgott, hogy ne szalasszon el, amikor az úton arrafelé megyek. Ott várt saját akaratából, ezt is meg kellett volna neki említeni, ha már a csőszkunyhót bevallotta. Várt vagy nem várt az elágazásnál, megmondta? Gyuszi erősen a Kis szeme közé nézett.

Meg, megmondta. tördelte Kis, s a merő tekintet arra késztette, hogy a padlóra fordítsa a pillantását, akár a bűnös, akire ráolvassák a vétkét.

Na látja János bátyám, a színigazat hallotta tőlem. Meg azután van itt még egy dolog. Mint férfiember a másik férfiembernek, úgy tárom maga elé. A Gyuszi hangja most őszintén nyílt lett, még egy kis zavar is megrezdült benne:

Tudja, a menyasszonyomnak kivették a vakbelét. Már előtte is sok görcse volt, csak titkolta a szülei elől, mert félt, hogy kórházba küldi az orvos, mint ahogy csakugyan oda is került. A műtét után meg érte jött a keresztanyja és elvitte magával, mert hogy ő ápolónő és gondját viseli addig, míg egészen meg nem erősödik. Én az ő távollétét nehezen viseltem el. Érti? Ez a vakbél-dolog csupán az oka, hogy hallgattam Icára és elvittem motorozni, hiszen annyira akarta. Mint férfiember vallja be igaz lelkére, maga a nagy kényszerűségben nem ugyanezt tette volna?

Kis megint csak nem állta ki a fiatalember tekintetét, pislogni és hunyorogni kezdett. Valami olyanra történt hivatkozás, ami vele soha nem esett meg, de ezt, homályosan úgy érezte, megszégyenülés nélkül nem ismerheti el.

Hát ha úgy vesszük én is ugyanezt. motyogta.

Na látja János bátyám. Ezért nincsen Icának semmi keresnivalója rajtam. Az a gyerek-dolog meg nem érdekel engemet. Nem egy motoros jár maguk felé, ezt is meg kell jól gondolni annak, aki igénnyel lép fel. Hát minden jót, János bátyám.

Az újból jelentkező fölény és a benne rejlő fenyegető árnyalat elnémította Kist.

Minden jót. válaszolt az elerésztő köszönésre önkéntelenül a megszokott módon, és kibotorkált az ajtón. Az ügy, ami miatt idejött, kétségtelenül elintéződött, csak másképpen, mint ahogyan kellett volna. A beszélgetés érthetetlenül félresiklott, mint csizmatalp a kifényezett padlón. De éppen mert a maga módján mégis elintéződött, mit lehetett volna még tenni? Semmit.

Kis elindult hazafelé. Gyuszi pedig mélyre süllyesztve azt a gyanúját, hogy ennek az ügynek még folytatása lesz, elégedetten rakosgatta tovább a papírjait és pecsétnyomóit.

SOHA NINCS VÉGE.

A lakás nagyobbik szobája volt a műterem. Dömölky egy heverőt is tartott ott, ha elfárad munka közben, hanyatt fekhessen rajta. Az állványt ilyenkor elfordította, hogy víz szintes helyzetéből is láthassa a készülő festményt. Szívesen el is aludt volna néhány percre, de nem tudott. A nyugtalanság nem hagyta az öntudatlanságban elmerülni. Ez az idegeit feszítő-rángató érzés már hosszú évek óta állandósult. Nemcsak a munka idején jelentkezett, mint hajtóerő áthatotta minden pillanatát. Rámeredt az egymást metsző, színes formaelemekre, amelyek kormosan szürke háttérből emelkedtek ki. Éppen úgy felidézhették az élet bonyolultságát, mint a technokrácia félelmetes elburjánzását, de lehettek csupán fogaskerékhez hasonló, szeszélyes szerkezetek is. Nem tudta, késznek tartsa-e a képet, vagy dolgozzon-e még rajta. Az ösztöne hallgatott. Az ösztönösséget Dömölky újabb elmélete szerint különben sem tartotta sokra. A tudat, a szellem, a gondolat az az igazi képalkotó, mondogatta a baráti viták közben. Az ösztön a látvány festésére inspirál, s végül is naturalizmushoz vezet. A tudatosság a jelenségek legbenső lényegének megmutatására tör, absztrahálja, kivonja, megmutatja a szubsztanciát.

Tarkója alá tett kézzel figyelte a képet. Úgy érezte, kifejezi a mondanivalót, legalábbis nagyon közel van ahhoz, hogy kifejezze.

A vizsgálódás, a végleges megoldás kidomborodó gondolata nem nyugtatta meg Dömölkyt. A feszültség, mint máskor, ezúttal sem szűnt meg. A szoba mélyébe nézett. Az ablakok alatt a fal teljes hosszát háttal feléje képek foglalták el. Egymáshoz tapadtak, többszörös rétegben, mint geológiai rétegek, mint a közelmúlt történelmének aúliával mélységbe dőlt évek. Az első sor még ó-iskolai mestereinek hatását mutatta. A második a különböző hatásoktól való ösztönös menekülés erőfeszítéseire vallott. Ezek a képek, mint házukat vesztett

csigák, valami furcsa, pőre sutaságot mutattak. Tájképek és csendéletek szándékos, de félénk kis elrajzoltsággal tompa színekkel ábrázolták a természetet, bizonyos távolságból, mint amikor valaki nem akarja egészen és tisztán látni azt, amire néz. A harmadik réteg az ötvenes évek, a személyi kultusz termékei. Ezeket a nagyon is közelről megfigyelt témákat, munkásokat és üzemi jeleneteket éppen ellenkezőleg, a kiszínezett fényképek sivár pontosságával rögzítették vászonra. A negyedik sor az ólomkamrából való szabadulás idején készült, innen kezdve vállalom magam, ezt az időt Dömölky így szerette emlegetni. Ezeken a képeken már nyoma sem maradt a tárgyiasságnak. Lágy vonalak és színek tették sejtelmesen talányossá a vásznakat, mintha festőjük a múltját mosta volna velük felismerhetetlenné. Ezt az átmeneti egy-két évet a sárga korszak követte. Azt pedig a pop art bonyolultan megszerkesztett naivitása, amit azután a mai gondolati stílusa váltott fel. Egymáshoz tartozó síkok, geometriai elemek szoros illeszkedése, vagy éppen robbanás szerű szerteszóródása,
ezt a lényeget keményen sűrítő, tudatosan felidézett és kielemzett vízió irányította.

Dömölky tekintete az állványról feléje forduló, meg a falnak támasztott képeken járt. Tudta már, mi teszi új művét befejezetté, de a hosszú feszültség nem csökkent. Mennyi munka, mennyi idő és mindössze három kiállítás. Sajnos, ebből is az egyik a személyi kultusz idején. Bár ne engedélyezték volna! Maga is elhitte, hogy már akkor sem örült neki. A másikhoz négy éve kapott lehetőséget, de mindössze három képe kelt el, az állam nem vásárolt tőle semmit, s a bírálatok hosszú időre az ártatlanul elítélt ember önkínzó keserűségét fakasztották fel benne. A vele együtt végzett pályatársak közül három sokkal jobban boldogult, mint ő. Fábián, Baki-Tóth, Turján. Dömölky különösen ezt a hármat figyelte. Főiskolai barátok voltak ezek, akik fokozatosan eltávolodtak tőle, az utóbbi időben már csak kiállításokon vagy társaságban, véletlenül találkozott velük. S mert hajdan szorosabb volt köztük a kapcsolat, a sikereik erősebben égették, mint az idegen, személyesen alig ismert vagy más évjáratbeli, nyomukban feltűnt művészeké.

Nagyon rossz hetek következtek azután, hogy először Fábián, azután Baki-Tóth állami kitüntetést kapott.

Hát én nem érek még annyit sem a szemükben, mint Fábián? Szerintük kisebb vagyok nála? mondd meg, Vilma, mondd meg nekem! mondta a feleségének. Önmarcangoló sebzettség hajtotta le-fel a műteremben, két kezével a derekán, görnyedt hátán a bántalom mázsás terhével. A személytelen utalás az államra, a minisztériumra vonatkozott.

Tudod jól, hogy mindig a nagyobb művésznek nehezebb. Annak, aki elmerül a munkájában és nem ért az önadministráláshoz, felelt az asszony teljes meggyőződéssel. Fábián meg, ezt tudja mindenki nagyon is ért hozzá. Okosan választja meg a barátait, neki fontosabb egy funkcionárius vagy egy kritikus, mint az, akivel valaha együtt tanult, vitázott, lelkesedett. Tudjuk, mit tartanak az értők az ilyen díjakról.

Bár az asszony azt felelte, amit ő hallani akart és mohón figyelt rá, Dömölky gyötrelme mégsem csitult. Körbe mutatott a falakra, ame-

lyeken a második kiállításról visszakerült képek függtek. Karját feléjük rázta:

Hát ezek nem mondanak sokkal többet, mint az ő képei? Nem kifejezőbbek? Új hangot hoztam és új technikát, ezt még senki nem csinálta rajtam kívül, állítom, senki. És mégis ez a Picasso epigon, ez a Fábián.

Az asszony ott állt előtte, kissé féloldalra billenve, mert az egyik lába rövidebb volt. Őszülő, oldalt elválasztott hajából egy rész a homloka fölött, mint egy merev szőrű ecset, örökösen túlnyúlt a halántékán, hiába próbálta lesimítani gépies, már nem is észlelt mozdulattal. Most is a hajához nyúlt, úgy nézett körül, tekintete hűségesen követte férje csontos, idegesen rángó kezét.

Igen, új stílust, új kifejezési formát teremtettél, meg új színhatásokat is, felelt mély meggyőződéssel, a hívő rendületlen hitével. Valóban vak volt más művész képeire, lebonthatatlan falat épített lelke és az idegen művek közé, annyira megtelt férje színeivel, mondanivalójával, hogy csak ezek iránt élt benne fogékonyság.

És Baki-Tóth. Most lesz a hatodik kiállítása. Láttam a plakátokat. Én meg hiába kérem.

Dömölky most a felháborodás mozdulatával szétvetette, azután hátracsapta karjait, bal keze ujjai idegesen kaparásztak jobb tenyerében. Keskeny mellét előrefeszítette, hogy segítsen az izgalomtól elszorult lélegzetnek.

Mindenütt suttogják, ki tolja a Baki-Tóth szekerét, és miért, mondta az asszony gúnyosan, de az ő szemében is ott sötétlett az új sérelem kínja, mint az uráében. Méghozzá ugyanaz a művészettörténész nyitja meg a tárlatot, aki rábeszélte a múzeum igazgatóját, hogy vegye fel programba a kiállítást. Hiszen tudod, mi kapcsolja őket össze.

Igen, igen de a közönségnek sejtelme sincs róla. Dömölky le-fel járva és kezét idegesen nyomogatva megfordult a sarkán. Az emberek csak azt látják, hogy megint kinn a plakát. Baki-Tóthnak új kiállítása lesz.

De milyen képet láthatnak azon a plakáton! Az asszony a hajához nyúlt, gépiesen a halántékára görbítette az elálló tincset, de az ismét egyenesre ugrott, s a drótkemény szálak a végén szertemeredtek. Milyen képet! Egy pancsot, egy üres, kiagyalt hülyeséget, nincs benne se jelképiség, se gondolat, a színvilága szánalmas! És ez a műve lehet a legjobb, ha ez került a neve alá.

Igen, igen, de az emberek befolyásolhatók. Ha hatodszorra, akkor ez valaki lehet. Így gondolkoznak. Ismerem én ezt a folyamatot.

- Lehet, hogy az átlag ilyen, de akik értenek a művészethez, azokat a huszadik kiállítás sem vezeti félre. Az asszony férje kíntól feszült, várakozó arcába nézett. Nem tudta, hogy az ő arca is ugyanezt a kifejezést mutatja, és gyorsan folytatta:

Neked, neked is megígérték, hogy jövőre te is gyűjteményes.

Igen, igen, de mióta, mióta ígérgetik! vágott közbe izgalomtól elfúlva Dömölky. s miért nem az idén. Miért a jövő esztendőben!

Mert már előre betáblázták a kiállítási termeket! mondta az asszony. A terveket hosszú időre készítik. Akárkik is kapták meg az engedélyt, már nem lehet.

Hát ez az, ez az!

Dömölky erősen, de egyenlőtlen ütemmel rávert a tubusokkal, műanyaglapokkal, papírosokkal telerakott asztalra. Akárkik megkaphatják! Minden ifjú titánt és öreg ügyeskedőt beütemeznek, de rólam, rólam elfeledkeztek!

Dehogyis, csak úgy tesznek, mintha elfeledkeznének. Ezt is tudjuk, miért! szólt közbe a felesége jelentőségteljesen. A brancsok és klikkek nem bírják elviselni, ha az igazi, eredeti tehetség megmutatkozik. Az ilyen művész mellett nehéz fenntartani az eredetiség éS nagyság látszatát. Az akarnokok, karrieristák, irigyek sokan vannak, és ismerik a módját, ki ellen és hogy használják fel a hasznos kapcsolataikat!

A férje rámeredt, mint a gazdag, de egyoldalú koszttal már túltelt ember, aki titokban és régen egy olcsóbb, de szája elől konokul elvont táplálékra vágyik:

Igen, igen, így is van, de miért jövőre adják meg nekem a lehetőséget, amikor nem is tudom, mióta írom és ugatom nekik, hogy az idén novemberben leszek hatvanéves! Hát én ennyire nem számítok, hogy az én jubileumom az semmi, nem kell figyelembe venni? Amellett ez azt jelenti, hogy kitüntetést sem.

De éppen ez, éppen ez jelenti, hogy nagyon is figyelembe veszik! Éppen hogy kiszámították, mivel sebezhetnek meg, mivel bánthatnak. Azért tolták el a jövő évre a kiállításodat! Nagyon is világos ez, még az is, hogy kiknek a keze van a dologban.

A díjat azt is sajnálják tőlem! hördült fel elgyötörten és gyűlölettel a festő.

Két héttel később a belvárosból hazatérve, Dömölky kabátban, sapkában mindjárt kiment a konyhába.

Turjánnal találkoztam, közölte felindultan már a küszöbön Vilmával, aki erre tüstént feléje fordult a tűzhely mellől. Agyondicsérte Baki-Tóth kiállítását.

Csak azért, hogy megbántson téged! szúrta mindjárt közbe az asszony. Gúnyosan félrehúzta a száját. Ó, de nagyvonalú a nyavalyás! Mintha nem is rágná az irigység.

Azt is mondta, hogy nyolc képét már meg is vásárolták, mondta Dömölky még felindultabban.

Százhúsz képből nyolcat? Az is valami? Tudjuk, hogy megy ez. Felvonulnak az ismerősök, barátok, mindenféle lekötelezett haverok a különféle intézményektől, akik kötelességüknek érzik, hogy megvegyék Baki-Tóth egy-egy művét. Dömölkyné az utolsó szót ironikusan és sokatmondóan megnyomta. Hiszen láttuk az anyagot. Legfeljebb ha öt tűrhető kép akad benne.

Azt is elújságolta, hogy Fábián, a suttogások szerint. Dömölky hangja elfulladt-, hogy Fábiánt április negyedikén újra kitüntetik, ezúttal az arany fokozattal.

A suttogások szerint, sokat fecsegnek az emberek! rázta meg fejét az asszony. De azért izgalmában a rövidebb lábára döccent, és kezében a kockás törlőruhával, megmerevedett. Szóval, hogy Fábiánt megint, szinte hihetetlen, talán Turján csak azért.

Lehet, hogy csak énmiattam. De az sincs kizárva, hogy csakugyan. Hiszen némelyeket mindennel elhalmoznak, másokat meg. Dömölky komoran meredt a feleségére, a hangja nehezen tört fel

elszorult melléből. Mondtam neked, hogy énrólam, a hatvanadik évemről nem vesznek tudomást.

Rohadt társaság! Úgy, ahogy van, rohadt. Az igazi művészt marják, mellőzik, megalázzák. De az idő, hidd el, mégiscsak neki dolgozik.

Csak legyen ideje kivárni, mormolta Dömölky keserűen. Csüggedt mozdulattal vette le kopaszodó fejéről a sötét svájcisapkát és engedte le válláról Vilma segítségével a kabátot, mint akit egy ráakasztott gyászlepelből bontanak ki.

Három nappal később Dömölky festékvásárló útjából izgatottan rohant haza.

Vilma, Vilma, képzeld csak, mi történt! Fábián, Fábián az éjszaka agyvérzést kapott és meghalt. Keze hátával az újságra csapott: Itt a cikk! Az éjszaka agyvérzésben meghalt!

Nahát! csattantotta össze két tenyerét izgalomtól felgyúlva az asszony. A lap után kapott, és belebújt, mint akinek ezúttal a férje szava sem elegendő. Amint a tudósítás végére ért, felemelte a fejét, és sajnálkozó arccal, de üres hangon így szólt:

Nahát, hogy ilyen váratlanul. Szegény Liza, képzelem, milyen nehezen viseli el. Hát csak ennyi egy ember élete.

Ennyi. ismételte meg Dömölky, de nem teljesen a helyzethez illő csüggedtséggel. Inkább úgy, mint aki pontot tesz egy, a sors által meghozott ítélet után.

A néhány nap Fábián temetéséig csendben telt el. A feszültség érezhetően fellazult. Dömölki az örökös görcsös elszántság helyett láthatóan kedwel dolgozott. és feleségét olyasféle derűs nyugalom töltötte el, akár azokat a tüzéreket, akik hosszú, erejüket végsőkig csigázó kitartással végre kilőtték az állásaikat ádázul pusztító, ellenséges löveget.

A temetésre Dömölkynek el kellett mennie. Erre a hajdani, szoros főiskolai kapcsolat is kötelezte. Meg azután távolmaradása egy olyan eseménytől, amelyen a festők színe java részt vesz, kétségessé tenné baráti viszonyát az elhunyttal. De főképpen az a szorongás késztette erre, amit még magának sem vallott meg nyíltan, hogy ha nincs ott a számottevő festők sorában, ez értékcsökkenést jelent. Velük együtt lenni pedig megtiszteltetést. Hátha filmhíradó is készül, és a fejek között felvillan az övé is. De ezt a reményt tudata mélyére sulykolta.

Reggel kilenckor indult el a többszöri autóbusz-átszállással megközelíthető temetőbe, és majdnem három óra hosszával később érkezett haza. Csontos, beesett arca sápadt volt, ritkuló haja zilált. Úgy zuhant bele a műtermi, magyaros faragású fa karosszékbe, mint akinek pontosan idáig tartott a testi ereje.

Az asszony, aki még a kulcsot sem fordította meg a bevágott ajtó zárjában, gyorsan utána bicegett a belső szobába.

Az istenért, mi történt veled? Rosszul érzed magad? Ijedten állt az ura két mereven előrenyújtott lábfeje között.

Dömölky a karosszék támlájának vastag, csigahajlású végét markolva feljebb húzódzkodott, és szenvedő szemével az asszony rémült, befogadásra kész arcába meredt.

Tudod, milyen temetése volt Fábiánnak? Tudod te azt?

Milyen? kérdezte remegő hangon Vilma.

Nemcsak Horváth beszélt, a festők megistenült nagy öregje, ezt a két szót Dömölky epés megvetéssel ejtette ki, nemcsak a szövetség főtitkára meg a Hazafias Népfront titkára.

A kerületi vagy a budapesti? vetette közbe gyorsan Vilma.

Nem. Az országos népfronté. Szóval nemcsak ők. És nemcsak Dévai, a jóbarátok nevében, hanem a művelődési miniszterhelyettes is. A miniszterhelyettes!

Ugyan már, hihetetlen! Az asszony összecsapta a kezét, s ő is elsápadt. Hihetetlen! Ha nem tőled hallanám.

De igen, igen! Nem kaptam meg a gyászjelentést, erre nem voltam felkészülve. Dömölkynek a támla végét szorító ujjai, s arcán, szája körül az izmok többször egymás után megrándultak. Hát ki volt ő, hogy ilyen temetést rendezzenek neki? Egy Braque, egy Pikasszo?

Ugyan már. Ne túlozz. Nagyon találóan fejezted ki: ezt megrendezték neki. Az asszony tekintete is szenvedő lett, de hangja ugyanakkor megtelt gúnnyal. Hiszen ismered Lizát. Akárhogy bánkódott is, biztosan végig kilincselte az illetékeseket. Kért, könyörgött, sírt, vitte az ura kiállításának a plakátjait, a kritikákat, a kitüntetését. Tudod, milyen agilis!

Dömölky kíntól rángó arccal, szomjasan hallgatta felesége érveit. De a szertemeredő hajszálak mellett messzire, a temető irányába bámult. S mint aki sebét még mélyebbre akarja vájni, újra végignézte belső látásával az egész szertartást, és tehetetlen, fájó dühhel felkiáltott:

Lehet, hogy ezt megtette Liza. De nem rázták le! Nem hárították el! Megcsinálták neki ezt a nagy felhajtást!

Most, most találtad el igazán, Most! Vilma előrenyújtott mutatóujját többször megrázta a levegőben. Felhajtás volt, semmi más! Liza, meg a barátok, a hasznos cimborák jóvoltából.

Dömölky ezúttal mintha nem hallgatott volna rá. Felugrott, s fel-alá járkált a műteremben, ideges gyorsasággal, mint akit egy gyötrő gondolat lelkének kérlelhetetlenül ugyanazon a helyén végigvágó ostora kerget. Hátracsapott kezekkel hirtelen megtorpant a felesége előtt:

Mondd meg, azt mondd meg nekem, hogy jön ahhoz Fábián, hogy ilyen temetést kapjon? Sok mindenre gondoltam, de erre igazán nem. Nekem nem lesz ilyen, biztos vagyok benne, hogy nem lesz! tette hozzá szenvedőn, marcangoló öngúnnyal.

Már hogyne lenne. válaszolt mindjárt vigasztaló puhasággal az asszony. Azért nem szabad túlzásba esned. Ezzel a művészetedet is lebecsülöd. Még sok-sok év áll előtted. Nagy művek sora. A teljes beérés időszaka. Tudod jól, minél nagyobb egy alkotó, annál később ismerik el. Ez törvényszerű. És majd ha elérkezik az ideje.

De a festő feldúltan, még mindig az előtte teljes elevenséggel megjelenő magas rangú szónokokra figyelt. Hirtelen megtorpant a felesége előtt:

A pártközpont képviseletében megjelent Szoboszlait még nem is említettem neked. Ezt mivel érdemelte ki? Mondd, mivel? Előre lefogadom, hogy az én temetésemre nem jön el, nem tart beszédet.

Az asszony, aki egyik lábáról a másikra döccenve fordult a férje

után, amíg az le-fel járt, most, tekintetében aggodalommal, hangjában hittel és vigasztaló lágysággal mondta:
Ugyan már, ne képzelődj. Hogyjön egy Fábián tehozzád. Most már mérkőzni sem tud veled. Csak azt dobhatja a mérlegre, amit eddig csinált. Az pedig.
Ez igaz. Az életmű értéke nagyon is vitatható, mormolta Dömölky. Hallgatott néhány pillanatig, mint aki a felmerült, új nézőpont szerint veti latba Fábián hagyatékát. Azután arcán a kín rángásával ismét felkiáltott:
Éppen ezért nem értem. Hogy jött ő ehhez a temetéshez!
A műterem levegője ismét megtelt a szokott feszültséggel.

BONTÁS.

Annak idején, amikor az ötemeletes bérházat felállványozták, a váltakozó tagolású homlokzat két kiugró, erkélyt hordozó része között beljebb fekvő keskeny, alig egyméternyi szakaszon nem gerendából és deszkából, hanem összeilleszthető csövekből kellett elkészíteni az állványzatot. A tatarozás befejezése után, amikor bontásra került a sor, Kardács felmászott a magasba, a csőállványzat legmagasabb szintjére, Pintér meg lenn az utcán fogta az erős kötelet, aminek a tetőre erősített csigából lelógó másik végét Kardács ráhurkolta az egyik felfelé bökő csőre. Akkor az övéből elővett fogóval szétcsavarozta a bilincset, ami a csövet az alatta lévővel összetartotta, és leordított Pintérnek:
Hé! Ereszd meg!
Pintér két marka váltakozó fogásával, hogy ne szaladjon neki, engedni kezdte a kötelet. A helyéből kilazított cső lassan meghajolt és himbálózva megindult lefelé. Kardács a keresztcsövön állva előredőlt, óvatos aprózással fogta vissza a lódulni akaró mozgást, így az útjára engedett súly pontos összjátékkal irányítva szabályos kis ugrásokkal haladt lefelé. Amikor Pintér lába előtt földet ért, Kardács a kötelet a következő csőre erősítette. Akkor vette észre, hogy Pintér odalenn rágyújtott és élvezettel fújta ki a füstöt.
Ejnye, de sürgős! Türtőztesd magad! kiabálta le mérgesen.
Pintér szája sarkába szorította a cigarettát, csípőre tette a két tenyerét, s fejét félrehajtva, felnézett a magasba:
Ne hajcsárkodj! Mit jártatod a szádat feleslegesen!
Te húzod az időt, ha tudni akarod!
Még hogy én? Én várok terád! Engedd meg!
A következő cső ingadozva elindult az útján. Pintér aprókat lépegetett jobbra-balra, hogy kiegyensúlyozza a teher lengő és a Kardács kezei közül ki-kicsusszanó, szakaszos mozgását.
Amikor a függőleges csövek leérkeztek, akkor a keresztcsövekre került a sor. Kardács talpával megkereste az alatta lévő keresztcsövet, lejjebb lépett, kicsavarozta azt a szeme magasságába került másikat, amelyiken eddig állott. Rákötötte a hurkot, s a biztonság kedvéért letekintett, hogy engedheti e már, s látta, hogy Pintér odalenn a mellette elfutó autó után néz.
Mit bámészkodsz, hé!
Láthatod! Tán elsajnálod tőlem ezt a kis szórakozást? Azt nézem,

micsoda ronda kis skatulya ez a Fiat!

Láss is, ha nézel! Nem Fiat volt az, hanem Trabant!

Pintér indulatosan megrántotta a kötelet úgy, hogy Kardács odafenn a magasban, kezében az orra elé lógó kötéllel előrerándult.

Nincs szemed? Ha észnél vagy, nem nézheted Trabantnak a Fiatot.

Fiat lett volna csakugyan? Én márjóformán csak a farát láttam.

Nekem elhiheted.

Jól van na! Ereszd meg!

Egy ideig csendben dolgoztak. Amikor a negyedik keresztcsőre került a sor, az az útja közepe táján hirtelen megállt a levegőben.

Mi a baj? kiabálta Kardács.

Az a szőke asszonyka, aki a második emeleten szokott kikönyökölni, most jön hazafelé a bevásárlószatyrával. Ezt ugyan nem mulasztom el!

A sovány? kérdezte Kardács felélénkülve.

Méghogy a sovány? Az kit érdekel? A kövéres! Nézd csak meg, hogy mozog a csípeje!

A csudába is, hogy nézzem innen? Csak a túloldalra látok jól! Az a jó fogós, gömbölyű?

Tán nem hiszel nekem? Most fordult be a kapun. Pintér öblösen kacagni kezdett. Ennek még a farát se láthattad, mint a Fiatnak!

Nem én! Csak te! A fenébe a jó dolgodat! Pedig ezé szebb lehet!

Meghiszem azt!

Mind a ketten jóízűen nevettek, azután Kardács lekiáltott:

Ereszd meg!

De sürgős! Az ember ki se fújhatja magát.

Éppen most bámészkodhattál kedvedre!

Irigykedsz, koma?

Irigykedek hát! Örülhetsz neki.

A cső ereszkedni kezdett lefelé, de néhány pillanat múltán ismét megtorpant a levegőben.

Hé! Engedd már azt a kötelet! Elakadt az agyad?

Pintér mérgesen felnézett, arcát elfutotta a pirosság:

Elgondolkoztam. Szerinted már ezt se szabad?

Már hogyne lenne szabad? De ne ilyenkor mélázz!

Mit tudod te, milyen nehéz az én életem, kiabálta felfelé Pintér.

Éppen most jut eszedbe?

Mit vagy úgy oda? Most hát, hogy ezt a szép kövéres asszonyt láttam. Ez nem lehet olyan morcos meg veszekedős, mint az én feleségem.

Azt az urától kéne megkérdezni. Lakva ismerni ki a másik embert.

Mit ellenkezel örökösen? Ha én azt mondom, hogy ez szelídebb természetűnek látszik, akkor nekem elhiheted.

A cső nagy lengéssel indult további útjára Kardács alatt, aki önkéntelenül előredőlt, hogy a lefelé ugró kötél lendületét fékezze, annyira, hogy megingott alatta a négyemeletnyi állványzat.

Mondtam már nemegyszer neked, hogy ne gondolj annyit a rossz házaséletedre!

Pintér hátratolta kopaszodástól megnőtt homlokáról a sapkát, és indulatosan felkiáltott:

Mit nyugtatgatsz? Ha semmi egyebet nem tudsz, mint nyugtatni, akkor ne szólj bele az én dolgomba, hallod?

Kardács megint lenézett, és bizonykodva megütögette a mellét:

Én nem szólok bele. Csak az a meglátásom, hogy vannak, akiknek sokkal több a bajuk, mint neked.

Mármint több, mint nekem? Még ilyetţ Mutass még egy olyan embert, akinek a felesége egy percig nem hagy nyugtot! Még a dohányzás miatt is rágja az életemet! Hogy annyi boldogságom se legyen. Akkor járjon a szád, ha ilyet tudsz mutatni!

Kardács, aki most a tartó keresztkötés nélkül maradt hosszanti csövek egyikét csavarozta ki, s eresztette útjára, lekiabált:

Hát éppenséggel tudnék mutatni nem is egy személyt, hallod!

Pintér nagyot rántott mérgében a kötélen, a cső több ütemű erős rángással jobbra-balra lendült. A csőállványzat hajlongó mozgásba kezdett, még erősebben, mint az elébb. Kardács, aki fél lábon állva, a fél kézzel a szoros, felfelé bökő, kötés nélkül maradt csövet fogva önkéntelenül előrehajolt, hogy a súly hintázását csillapítsa, leordított:

Vigyázz, hé! Négy emelet az nem csekélység! Még lerántasz!

Pintér visszaordított:

Mit jár a szád! Azért veszítem el a türelmemet, tudd meg, mert soha nem ismered el az igazamat!

Még egyszer felnézett a magasságban fél lábon egyensúlyozó, lefelé hajló Kardácsra:

Ne idegesíts! Azért nem megy simán a munka, mert nem tudsz egyebet, csak idegesíteni!

GYÓNÁS.

Megvacsoráztak. Az utolsó falat után Debrő, aki másfél órája érkezett meg egyhetes külföldi jutalomüdüléséről, még a helyén maradt, két kezét szétterpesztett ujjakkal a gyomrára tette és hátradőlt a széken.

Hiába, mégiscsak itthon a legjobb.

A félig nyitott ajtón benézett a másik szobába.

Látom, Adélkám, úgy vártál, hogy már az ágyat is megvetetted. Hiába, páratlan teremtés vagy te! Megyek lefeküdni. Bármilyen rövid is egy repülőút, azért eltörődik az ember.

Mégis legalább negyedóráig pancsolt a fürdőszobában. A víz zuhogásával és a mosakodással egyidejűleg énekelt, eleinte csárdásokat, mulató nótákat, teljes hangerővel és jókedvvel, azután szöveg nélkül lallázott, de már bánatos, busongó dalokat. Végül már csak dúdolt, de nem összefüggően, csupán dallamfoszlányok bújtak ki ajkai közül, mint akiben egy felnyomakodó rossz érzés elfojtja a derűt. A pizsamáját is sokáig gombolgatta a kétszemélyes fekhely szélén. Húsos, barna arca elborult, gombról gombra árnyékosabb lett.

Lefeküdtem, Adikám! szólt ki már a paplan alól az elülső helyiségben nesztelen könnyedséggel jövő-menő feleségének. Hallod? Lefeküdtem.

Jól van, aludj, reggel megint korán kelsz, vége az uraskodásnak, felelt vissza erőltetetten kedélyes tréfálkozással az asszony. Nem ment közelebb a kitárt ajtóhoz, pedig a hangból félreérthetetlenül ki

lehetett hallani a hívást.
Adika, nem jönnél be egy kicsit? hallatszott hosszabb szünet után a széles rekamié felől.
Miért? Az asszony benézett a másik szobába, óvatosan tett előre vagy két lépést, mint aki azt reméli, hogy ennyi közelség is elegendő lesz. Azt mondtad, fáradt vagy. Ha beszélgetünk, kimegy az álom a szemedből és.
Dehogyis megy ki, dehogyis. Nem tudok én addig elaludni, amíg.
Debrő a felesége felé nyújtotta vaskos fél karját, amiről visszacsúszott a pizsama ujja. A csupaszság még fokozta a sóvárgást, a segélykérést kifejező mozdulat hatását.
Mit akarsz? kérdezte az asszony kezdődő nyugtalansággal. Lassan, vonakodva lépett be, és a gyorsan odébb húzódó férfi megismételt, kérő mozdulatára leült a rekamié szélére.
Adika! Debrő hangja megremegett. Meleg tenyere végigsiklott felesége domború mellén és ráborult a paplan csücskén támaszkodó kezére. Valamit el kell most neked.
Mit kell elmondanod? Adél izgatottan próbálta kiszabadítani kezét a hízelgőn simogató, rövid, erős ujjak alól: Ha megint.
Adika. Ne bolondozz. És ne légy szigorú. Az rosszul esik nekem. Hiszen olyan jószívű vagy. Ne mutass ridegséget, nem illik az tehozzád.
A férfi kemény húsú arca bánatos lett, szemében megcsillant az önvád tört fénye.
A te megértő, jóságos szívedben bízom én.
Mit akarsz megint.ţ Engedj, sok még a dolgom, hadarta az asszony. Ismét próbát tett, hogy kiszabadítsa a kezét, de már gyengébben és félig az ura felé fordult.
Sokan voltunk az üdülőcsoportban a gyárból, hiszen tudod, kezdte Debrő. Lesütötte a szemét, mintha ennek a ténynek a közléséţ vel valami restellni való titok burkát kezdte volna lefejteni. A férfiak voltak többségben, de akadt néhány nő is, amit az utazás előtt nem mondtam meg neked, nehogy. Szóval nők is voltak velünk, idősebbek meg fiatalabbak, akik.
Engedj el. szólt közbe Adél remegő hangon. Nemegyszer megkértelek már arra, hogy nekem ezután soha többet.
Adika, ha így viselkedsz, akkor te nem szeretsz és soha nem is szerettél engem, mondta Debrő. Hangjában és arcán az alázatos bűntudatot érzékeny megbántottság és szemrehányás árnyalta még sötétebbre.
Mit akarsz? kérdezte harmadszorra is a felesége, de ezúttal félre nem érthetően szenvedő-belenyugvó hangsúllyal.
Csak azt, hogy a fiatalok, a fiatalabbak között volt egy vörös nő, Festett vörös! tette hozzá Debrő gyorsan, hogy lefokozza az izgató külső sajátosság értékét. Ez már az első órában hozzám csatlakozott. Becsületemre, Adika, én észre se vettem volna. Annyi volt a látnivaló, meg olyan sok féle szórakozásban részesítettek bennünket, hogy.ţ
Úgy látszik, ez mégsem volt elegendő, mondta reszkető hangon az asszony. Te magad is gondoskodtál arról, hogy.
Igazságtalan vagy, Adika. Debrő hosszú pillás, dióbarna szemét

még fénylőbbé tette a nedvesség és vagy háromszor gyorsan megszívta az orrát, akár a sírás ingerével küszködő gyerek. Én csakugyan rá se hederítettem volna, ha, ha ő nem tolakszik a közelembe. Mert ő, így is kifejezhetem, valósággal rám szállt, avwal, hogy neki a fekete, középkorú férfi az álma. Hogy az ilyenre, mint amilyen én vagyok, nem tud vágy nélkül rátekinteni és.

És hogy a fekete, középkorú férfinak felesége is van, amit a jegygyűrű az első pillanatban elárul, az semmit sem jelent, szól közbe elfulladó lélegzettel az asszony.

Az ilyennek persze hogy nem számít, mondta vádló hangsúllyal, mohón Debrő, mint aki segítséget kapott, amibe belekapaszkodhat, ez se törődött vele.

És te ezen sehogy sem tudtál változtatni, éppen úgy, mint máskor, mondta rekedten az asszony.

Próbáltam, de nem ment, nem volt erőm hozzá. Az én átkozott természetem, az az oka, Adélkám, hiszen tudod! kiáltott fel Debrő. A kiáltás megtört, a férfi széles mellét egymást követő nagy sóhajok emelgették. Fuldokló módjára kapaszkodott a felesége kezébe. Egy könyvet kért tőlem kölcsön és az volt a kívánsága, hogy vigyem be vacsora után a szobájába. Amikor beléptem hozzá, akkor láttam, hogy a társnője nincs sehol. Azt hittem, néhány percre maradtunk csak egyedül, de kiderült, hogy.

Nagyon kérlek, kímélj meg a részletektől, legalább ennyire légy belátó, mondta az asszony. A hangja már csak suttogás volt, verdeső szemhéja alól orra tövéig szivárogtak a könnyek.

Tudom, hogy megvetsz, Adélkám. Debrő arcára kiült a kétségbeesés. Nem tudtam ellenállni. Pedig rád gondoltam, esküszöm, folytonosan rád gondoltam, attól a pillanattól kezdve, hogy az éjjeliszekrényről felemeltem a könyvet, és elindultam a folyosón, hogy. De az én rossz természetem. Öklével a mellére csapott: Hogy rogyna rám az ég!

Miért mondtad el nekem ezt, amikor el is titkolhattad volna? Hányszor kértelek már, hogy hallgass, hogy tartsd meg magadnak a kalandjaidat, zihálta az asszony.

De hát én nem tudom magamban tartani, ha vétek ellened, Adika! A férfi végigsimogatta felesége puha, gömbölyű karját. Pillanatnyi nyugtom sincs, amíg meg nem gyóntam a bűnömet, és elaludni sem tudok addig, míg te meg nem bocsátasz nekem. Ugye, most is számíthatok a tejó szívedre, Adika? kérdezte alázatosan, de az elmélyült hang felszínén óvatos, lágy, rábeszélő hízelkedéssel.

A felesége már nem sírt. Kedves arcán szárazra szikkadtak a könnyek csíkjai. Merev tekintettel bámult maga elé. Karját, könyökét, egész testét gyengéd sürgetéssel, de kitartóan rázta az ura erős keze.

Mondjad már ki, hogy nem haragszol, hogy megértesz és megbocsátasz, duruzsolta bűntudattal, érzékenyen Debrő. Barna szemét ismét kifényesítette a nedvesség.

Jól van, nyugodj meg, nem haragszom, szólalt meg az asszony érdesen, mégis tehetetlenül, mint aki nem is mondhat mást, mert beletört már abba, hogy végül meg kell adnia magát.

Csók cuppant a karján. Debrő bánatos, szenvedő arca felragyogott:

Tudtam én azt mindig, hogy te nagyszerű valaki vagy! Senkit nem is szeretek én, csak téged, Adika.

Debrő a legkellemesebb helyzetbe fészkelődött el a takaró alatt, két összetapasztott tenyerét oldalra fordított arca alá tette, és már aludt is, hosszú, egyenletes ütemű lélegzettel.

Az asszony elsötétült tekintettel nézett le rá. Persze, az ura ismét megszabadult attól a súlytól, ami a lelkiismeretét nyomta. Hanyadszorra már, nem is mer utána számolni. Mindig fél, amikor elutazik. Pedig ez gyakran megtörténik, mert összekötő a budapesti nagy gyár és a vidékre kihelyezett három üzemrész között. A két-három napos kiszállások pedig többnyire kalandokkal járnak. És az ő ura nem tudja megtartani magának a titkait. Tüstént bevall mindent, kéretlenül is, hiába tiltakozik ellene. Neki mindenképpen meg kell szabadulnia a nyomástól, nem bírja el a lelkiismeret-furdalást, a bűntudatot. És hát természete szerint mindig azt kell tennie, ami jó neki.

Hogy alszik, milyen nyugodtan, milyen megkönnyebbülten, akár egy kisgyerek, aki bocsánatot kért a rosszalkodásáért! Debrőné keserűen, szinte gyűlölettel nézte a jóízű álomtól mosolygó, kifényesült, nagy, kerek arcot. Hogyne aludna édesdeden, amikor feloldozást nyert, lelkéről leemelték a terhet, s tisztán, könnyen indulhat az újabb utazás, az újabb kaland elé.

Az asszony levetkezett, s a széles rekamié túlsó oldalán nesztelenül becsúszott a takarója alá. Tudta, hogy ezen az éjszakán is csupán félórákra alszik el és hajnalig virrasztani fog. Ébren tartja a súly, amit az ura őrá hengerített át, s ami most a vörös nőtől még nagyobb, még keservesebb lett. És egész éjjel hallgathatja egy nyugodt, boldog, megtisztult ember egyenletes, könnyű lélegzését.

APRÓHIRDETÉS.

Nagyon ritkán történt meg, hogy Patóné magányossága miatt panaszkodott barátnőjének. Ilyenkor Dóra szinte indulatosan kiabált rá:

Hányszor ismételjem el, hogy kutyaharapást szőrivel! A rossz házasság után inkább új házasságot, mint ezt az apáca-elzárkózást. Az új házasság, akárhogy is sikerül, még mindig jobb, mint az egyedüllét. Nem is tudom, hogy bírod elviselni!

Patóné nevetett.

Ne hangold ilyen drámaira a dolgot. El lehet viselni. Nem is érzem magam rosszul, csak néha unatkozom. Egyedül sétálni, moziban, színházban egyedül ülni, késő este árván hazamenni. Sokszor még félek is az elhagyatott, hegyi utcákon.

No és egyedül otthon is. Hiába olyan szép a kis lakásod, úgy élsz benne, akár egy néma, nincs kihez szólnod. Meg azután magadban azon a nagy, kétszemélyes rekamién.

Tudod mit? Ez bánt legkevésbé, mondta derűsen Patóné. Sokkal inkább hiányzik az emberi szó, a feloldó beszélgetés.

Előttem kár alakoskodni, kiabált Dóra mérgesen, s rózsaszínű, telt arcát és kis tokába torkolló puha nyakát elfutotta a pirosság. Méghogy egy ilyen formás, gusztusos nőnek, mint te, aki hat éve él egyedül, aki a legjobb korban van, már ami a szerelemre való érettséget illeti, éppen annak ne hiányozna a férfi. Te ezt elhiszed, Karcsi?

Bércy, aki olykor jelen volt az ilyenfajta vitáknál, komolyan s

tartózkodón, de érezhető meggyőződéssel bólogatott:
A feleségemnek nagyon is igaza van. A magány nyomasztó érzés. Szemüvege mögül ránézett Patónéra: És egy olyan helyes, csinos nő, mint maga, Lujzi, okvetlenül találna partnert, ha egy kicsit utánanézne. Ez már sok egyedülálló nőnek sikerült, miért éppen maga lenne kivétel.
Az a baj, hogy nekünk nincs olyan férfiismerősünk, aki elvált, özvegy vagy agglegény, és akivel összehozhatnánk téged, mondta fejét rázva Dóra. Ilyenre, elismerem, nehéz szert tenni. Nős emberrel meg, akárhogy tetszene is különben, én figyelmeztetlek, ne kezdj, mert az mind aljas, csak futó kalandot keres, becsapja a feleségét, a barátnőjét, egyiknek is, másiknak is csak bánatot okoz. Lehetőleg olyan ismerőst kell szerezni, aki házasodni akar, és akiből olyan derék, jó férj válna, mint az én Karcsim. Dóra a könyökével jó erősen, de szeretettel oldalba lökte az urát és ránevetett. De ha az illető nem is áll mindjárt kötélnek, olyan legyen, aki szabadon jöhet-mehet, nincs lekötve sehol.
Természetesen így lenne a legkellemesebb, bólintott Bércy a szokott tartózkodással. De hát bízzuk ezt a dolgot Lujzikára. Szemüvege mögül ránézett a szőke, középkorú, középtermetű nőre. Lujzika igazán vonzó, csinos nő, miért ne sikerülne neki megfelelő Férfit találni?
Miért ne? gondolta Patóné esténként, amikor áttetsző, csipkés hálóingében hosszan szemlélte magát a tükör előtt. Negyvennégy éves, hamvasan szőke, a hajában alig akad néhány fehérre fakult szál. Az arcbőre sima, friss, a teste telt, de csak a tetszetősség határáig. Egyszóval csakugyan kívánatos még, akármelyik húszéves lány elirigyelhetné kicsi, kemény mellét, sima karját. A nyaka gömbölyű, de még nincs galamb begye, mint Dórának, amiből két-három év múlva már komoly toka lesz. Különben ez sem számít. Dóra boldog asszony, az ura éppen úgy szereti, mint ezelőtt húsz esztendővel. Voltaképpen Dóra és Karcsi ébresztette fel benne a vágyat az újabb házasság után. Elvégre, az különös és ritka szerencsétlenség volt, hogy ő olyan rossz férjet talált, akitől tizenkét gyötrelmes év után el kellett válnia.
Mégis milyen módon tegyen szert egy hozzáillő társra, akiből ha egy kis szerencséje van még férj is válhat? Nem, igazán nem az érzékei kívánkoznak férfi után. Az egyedüllét, életének és otthonának csendje nyomasztja egyre növekvő súllyal. Senkit sem ismer, szűk körű társasága néhány házaspárból áll. Míg munkásnő volt, addig hányan kérték meg a kezét! De azután kiemelték a műhelyből. Az új, szokatlan munka, a folytonos tanulás teljesen lefoglalta. Mire lehiggadt, megállapodott és előtérbe kerültek magánéletének gondjai, jóval túljutott a harmincadik évén. Akkor már nehezebb volt párra találnia. Hozzáment az első férfihez, aki megkérte a kezét, s akibe akkor úgy érezte, beleszeretett. Hát rosszul választott. Most a gyárban, ahol mint betanított munkás kezdte, a személyzeti osztály vezetője. Igen sok emberrel érintkezik nap mint nap, s mégis olyan magányos, mintha egy tanyán tengődne.
Kicsit megijedt attól, hogy így érje meg az ötvenedik születésnapját. Ezt valamiféle határkőnek tekintette, ami mögött a végső életszakasz, az öregség sivár ösvénye kezdődik. Emlékezetében a Dóra lár-

más, biztató sürgetésével, végül is hosszú habozás és töprengés után az egyik újság kiadóhivatalában feladott egy apróhirdetést. Senkinek, még barátnőjének sem szólt erről. Restellte, hogy ilyen kétes módon kénytelen kapcsolatot keresni, s emellett tartott a kudarctól is. Elvégre nagyon kevés kilátása van arra, hogy egy külsőleg-belsőleg megfelelő és korban is hozzáillő, szabad embert találjon.

A jeligére érkezett levelek közül négyet szűrt ki. Egyik válaszoló sem írta meg a nevét, címét, de ezt rendjén valónak találta, ő sem adja ki magát a személyes ismeretség előtt. A négy közül egyelőre csak egynek, a legígéretesebbnek válaszolt. Értesítette a komoly, ötvenéves idealistát, hogy melyik eszpresszóban és hány órakor várja a szőke, kellemes külsejű asszony. A levél végén arra kérte az ismeretlent, hogy a biztonság kedvéért tartsa a kezében a Színház nevű lap egyik példányát.

A találkozó napján izgatottan készülődött. A szokottnál is nagyobb gonddal öltözött fel, a legfinomabb kölnijével nedvesítette meg kezét, nyakát, fülcimpáját. Elégedetten állapította meg, hogy nagyon mutatós és sokkal fiatalabbnak látszik a koránál.

A megadott időpont előtt öt perccel nyitott be az elegáns Dunaparti eszpresszóba. Ölében a táskájával, nyakát-fejét a szokottnál kissé magasabban tartva ült az asztalkánál, tekintete újra meg újra a bejárati ajtó felé fordult. Fegyelmezetten, egyenes derékkal támaszkodott a szék hátához, de belül átjárta az óra szokatlan izgalmának és ünnepélyességének forrósága. Egész teste égett, s kis tükrébe nézve jólesőn állapította meg, hogy arcbőre a szokottnál is szebb, szinte sugárzik a belső hőtől, s a szeme is csillogóbb.

Az ajtó szüntelenül nyílt-csukódott. Párok jöttek be, láthatóan összetartozó házastársak, vagy férfiak, nők, akiket már várt valaki, s olyanok, akik magányosan, s talán alkalmi ismeretség reményében szürcsölték hosszú szünetektől megszakítva, az eléjük tett feketét. Patóné félt, hogy most ő is ezekhez hasonlít, és ritkábban nézett körül, inkább az ajtót figyelte, hogy nyíltan kimutassa: vár valakit. Egyszer, lepillantva a csuklójára, megnézte a karóráját. Maga sem tudta, miért tette ezt úgy, hogy mások ne vegyék észre, mintha azt a tényt, hogy szeretné tudni a pontos időt, titkolnia kellene.

Öt óra múlt hat perccel. Mintha egy kis hajszálrepedés támadt volna azon a régen nem érzett, feszült, de kellemes közérzeten, ami reggel óta eluralkodott rajta. Csak nem hagyja cserben a rokonszenves levél írója, aki annyira vágyik egy okos, megértő asszony után! Az is lehetséges, hogy már itt van a helyiségben, és megfigyeli a magányos, szőke, kék szemű nőket. És ő talán most nem is széken, hanem mérlegen ül, megvizsgálták, értékelték, anélkül, hogy tudott volna róla.

Ismét nyílt az ajtó, oda kellett pillantania. Arcába felszökött a vér: Bércy Karcsi lépett be, a Dóra férje. Hogy ez éppen ebbe az eszpresszóba jött be kávézni! Lehet, néhány perc múltán a felesége is megjelenik. Kínos véletlen. Hiszen menthetetlenül elárulja, hogy az asztalánál jelentkező férfivel először látják egymást és most ismerkednek össze. De még kínosabb, ha magára marad, hiszen Dóráék tudják, hogy csak akkor ül be egyedül eszpresszóba, cukrászdába, ha találkozója van valamelyik barátnőjével. Nehezen tudná megmagyarázni nekik, hogy mit keres itt, távol a lakásától és az üzemtől, ahol dolgo-

zik. Félrefordulhatna, hogy elrejtse az arcát, de mi értelme lenne? Az önérzete is tiltakozott ez ellen. Ehelyett a kellemes meglepetés mosolyával, felkészülten várta, hogy a férfi pillantása rátaláljon.

Bércy, közel a bejárathoz, megállt és nyújtott nyakkal, határozatlanul nézett körül. A tekintetén látszott, hogy teljesen befogja a terepet, s végigvándoroltatja az asztalok során. Amikor észrevette Patónét, meglepően kellemetlen, szinte erőltetett mosoly jelent meg az arcán. A hívó intésnek engedve, lassan, vonakodó léptekkel indult meg az asztalkák között szűken kanyargó ösvényen.

Csókolom, Lujzika! Maga mit keres itt?

Hát én csak. És maga, Karcsi? Patóné elnevette magát. Különben ezt felesleges is kérdeznem, tette hozzá élénken, hogy elfeledtesse: nem adott választ.

Én is csak úgy, mondta Bércy. Kezében levett kalapjával határozatlanul álldogált, tartásában és keskeny arcán a rossz iskolai tanuló nehéz zavarával, aki nem tud felelni a feltett kérdésre és végtelennek érzi a néma másodperceket. Szemhéja többször megrándult, míg az asszony arcába nézett: Meddig marad? Vár valakit?

Ó, nem számít. Majd ha megérkezik az illető, akkor.

Patóné tekintete az ajtó felé ugrott. Magas, szürke hajú férfi nyitott be, körülnézett, azután mosoly villant fel az arcán és gyorsan elindult egy nőkkel körülült asztal felé. Az asszony megfogta az egyik üres szék támláját:

Addig, amíg. Addig üljön le, Karcsi.

Bércy úgy, ahogy volt, kabátban, leereszkedett a székre. Olyan furcsán és bizonytalanul, hogy félő volt, mellé ül és a földre huppan. Kezében mereven tartotta a lefelé fordított kalapot.

No de miért ennyire szertartásos. Higgye el, igazán nem zavar. Majd szólok, ha. Patóné belepirult ebbe a hazugságba. Hamis könnyedséggel nevetett és játékosan megrántotta Bércy kalapjának szélét.

Ugyan tegye már le, van itt elég hely! Fárasztó lehet így tartani!

Ujjai alatt megzizzent valami. Az addig eltakart Színház című lap a lábára hullott.

De hiszen ez, ez az ismertetőjel, tört ki belőle önkéntelenül, hogy kerül ez magához?

És maga, maga honnan tudja, hogy ez az. Talán csak nem, dadogta Bércy.

Egymásra meredtek.

Szóval maga a komoly, ötvenéves idealista? kérdezte most már higgadtabban Patóné. De nyaka, arca tüzelt, ruhája alatt lángok futkároztak fejétől a sarkáig.

És maga a csinos, szőke, kék szemű asszony?

Bércy most már nyugodtabbnak látszott, biztos tartásba igazodott a széken. Felemelte a fejét, tekintete a szemüveg mögül ezúttal zavarba hozó nyíltsággal célozta meg az asszonyt.

Tudja mit, örülök, hogy így történt. Maga, ezt éreznie kellett, már nagyon régen tetszik nekem.

De hiszen Dóra. És a szép házasságuk. Nem értem, hogy. Most Patóné dadogott és tehetetlenül abbahagyta a megkezdett mondatot.

Ugyan már, Lujzika. Mi köze egyik dolognak a másikhoz?

Bércy felvonta a vállát. Én nagyon szeretem a feleségemet. De azért az ember megkíván egy kis változatosságot. Külön dolog a jó házasság, és megint külön dolog a kaland, az élmény, ami úgy kell a férfiembernek, mint. Ért engem, ugye? És ha maga is úgy akarja, én a legnagyobb örömmel. Hiszen ezért hirdetett, nem igaz?

Hát nem egészen ezért, mondta az asszony. Már nyugodt volt és visszautasítón elfordította arcát a férfi kigyúlt és furcsán leplezetlen tekintete elől. Sértette a hangja is, mintha azzal, hogy ő apróhirdetés útján próbált ismeretséget kötni, valamiféle cinkosságba kerültek volna egymással. Ha soha nem is akad senki, aki. kezdte élesen, a barátnőm férjével én soha. ezt vegye tudomásul!

Bércy szemében, mint ahogyan a gyakorlott gépkocsivezető a széles csóvájú reflektort egy pillanat alatt átkapcsolja városi világításra, úgy váltott át a nagy erejű, kereső fény a tartózkodó, semleges pillantásra.

Ahogy kívánja, Lujzi. Sosem voltam erőszakos, most sem leszek az. Elvégre maga volt az, aki ezt a szituációt, ha akaratlanul is, de.

Felkelt, begombolta a köpenyét, felemelte a lapot, kezébe fogta kalapját, de még nem indult el. Ismét azzal a határozatlansággal ácsorgott az asztal előtt, mint néhány perccel korábban.

Remélem hogy, szólalt meg rekedten és megköszörülte a torkát-, hogy Dórának nem tesz említést, semmi értelme nem lenne, hiszen.

Abban bizonyos lehet, mondta gúnyosan és keserűen az asszony. Én nem okozok fájdalmat annak, akit szeretek.

Utánanézett a férfinak, aki sietősen, a befelé igyekvőkkel összeütközve törtetett az ajtóhoz. Tudta, hogy több levélre nem fog válaszolni.

KÉSŐ

Mindig össze kellett szednie magát, mielőtt belépett az osztályba. Az ajtó mögött azután furcsa hő csapta meg, annak a szinte szemérmetlenül működő erőnek a heve, ami a huszonnyolc gimnazistából, s különösen a lányokból áradt. Megpróbált úgy nézni rájuk, hogy ne lássa kerekedő csípőiket, az iskolai kötény alatt szabadon mozgó alma-kerek vagy asszonyosan duzzadó kemény mellüket, szemükben a vidám, harcrakészen elszánt, mégis öntudatlan kihívást, s mosolyukban a győzelmes, semmilyen tiltást el nem ismerő szemtelenséget. Mindez feszélyező, kínos ellentétben állott az ő belső fegyelmével, belénevelt, de önvédelemből titkolt vallásos hitével, s azzal a bezártsággal, amellyel az ösztönök támadása ellen védekezett. Tudta, idős szüleinek egyre nagyobb szomorúságot jelentett, hogy ő harmincadik évét úgy érte meg, hogy nem kérte senki feleségül. Aggodalmas gonddal rostálták meg barátnőit, és hosszú latolgatás után engedték meg, hogy elfogadjon egy-egy összejövetelre szóló meghívást. A fiatalok életét általában túl szabadosnak ítélték, jó néhány vonatkozásban erkölcstelennek is és igyekeztek megóvni lányuk lelkének tisztaságát. A szerelmet csakis házasságon belül tartották megengedhetőnek, a szent kötelék nélkül bűnt jelentett a szemükben. Brigitta sokféle tiltás

között nőtt fel, s ezek a vallás parancsolatainak hatására már természetesen működtek benne, az öröklött hajlamokkal és tulajdonságokkal összhangban. Egy vonatkozásban azonban megőrizte önállóságát: csak pedagógusként tudta elképzelni a jövőjét, s ezért nem akadályozták meg abban, hogy elvégezze az egyetemet.

Serdülő idején őt is beíratták a tánciskolába, de anyja ott ült a falhoz tolt székek egyikén, s ő, ha felkérték, restellte a fiú tenyerének, térdeinek nyomására derekát a fiú derekához közelíteni. Az orvul jelentkező kíváncsiság és kívánság ellenére ezt nemcsak hogy szégyellte az édesanyja tekintete előtt, hanem gyónni való véteknek is érezte volna. Nem sok idő kellett hozzá, és észrevette, hogy a legtöbb fiú csupán egyszer kéri fel, ha ő nemet mond a hívásra, hogy kettesben sétáljanak, moziba vagy háznál rendezett mulatságba menjen. Azontúl már észre sem vették, mintha valamilyen fontos törvényüket sértette volna meg, vagy éppen nem ismerné ezeket a törvényeket. Mint egyetemista is anyjával-apjávaljárt moziba, színházba, s ugyanakkor, amikor gyöngéd szeretettel gondoskodtak a szórakoztatásáról, érezhetően nőtt az aggodalmuk a jövőjét illetően, s mintha egy általuk sem sejtett kérdés és szemrehányás bújt volna meg a tekintetükben.

A közös programok csak akkor szűntek meg, amikor Brigitta apja agyvérzést kapott, s bénán állandó ápolásra szorult. Ettől az időtől kezdve sem az anyja, sem ő nem mentek sehová. A gondtalan élvezetet, mosolyt, jóérzést egyikük lelkiismerete sem engedte meg. Harminckét éves volt, amikor meghalt az apja, és harminc három, amikor az anyját is elvesztette. A gyász, a bánat nagy súllyal zuhant rá, s rendkívüli akaraterő kellett ahhoz, hogy védőburkot növesszen gyöngesége köré. Ez több volt annál, mint amit a szülők halála egy jó gyermek számára jelent. A szeretet melegének megszűntét roppant árvaság, hideg magány követte. Véglegesen eltűntek a természetesnek és öröknek hitt támasztékok, amelyek eddig a szilárdnak tűnő épületet fenntartották. Szinte szédült az egyedüllétben, mintha széljárta magaslaton állana támadó és lehúzó légörvényben. Kapaszkodóként az eddiginél is nagyobb erővel felindított hit és a rokonokkal való sűrűbb érintkezés szolgált, s mindezek mellett munkája az iskolában. Eddig is rendkívül lelkiismeretes volt, de évekig tartó, s valójában soha el nem múló gyászában matematikai és földrajzi tudásának átadása életfontosságúvá vált számára. Félt a növendékeitől, mégis a velük való együttlétben higgadt le, nyugodott meg, annál is inkább, mert a feléje emelt arcokon szomorúságának válaszolva elhalványult az oktalan és tárgytalan boldogságtól fénylő mosoly, nem pöffentek ki az elnyomhatatlan kis nevetések, s hosszú időre eltűntek pillantásukból a leplezetlen kíváncsiság kis szondái, amelyekkel lelkének, testének titkait fürkészték. Tudta, hogy sokan közülük furcsa csodabogárnak tartják, örök mulatságot kívánó humorérzékükkel, kegyetlen tisztánlátásukkal, megalkuvásokra még nem idomult őszinteségükkel csúfolják és kinevetik, akár rajta kívül még két-három tanárnőt. Csak őt másért és máshogyan, mint azokat. De egyúttal tisztelik is komolyságáért, igazságérzetéért, és méltányolják azt a rendíthetetlen türelmet, amellyel hangjának felemelése és a sokszor szándékosan kihívó tekintetek és sugdolózások szigorú megrovása nélkül figyelő csendet ţs rendet teremtett.

Esztendőkig télen-nyáron, ha nem is fekete, de sötét ruhában járt.

Hogy gyásza ne legyen szemet szúró, órái alatt mindig fehér köpenyt viselt. Az eltakart kék, szürke, barna ruha mégis lágyabbá tette a levegőt, s az érzéseket nyilvánító szavak nélkül is közelebb kerültek egymáshoz ő és tanítványai.

Egy vidéki csoportos kiránduláson, amelyre a beteg osztályfőnök helyett ő vitte el a második osztályt, városnézés közben megpihentek egy kis parkban, s a lányok az ő ülőhelyéhez húzták oda a többi padot. Mindannyian érezhető várakozással néztek rá. A lökdösődés, az előnyösebb helyekért való tülekedés, a fojtott, bugyborékoló nevetés lassan elcsitult. Érezte bennük az érdeklődést, hogy ebben az oldottabb légkörben, ahol hiányzik a dobogó és a padsorok közötti elválasztó távolság, vajon hogyan szól hozzájuk, mit árul el önmagáról. S főképpen tud-e valamit mondani arról, ami minden nagy kérdés közül a leginkább érdekelte őket, a szerelemről. Ez volt az a terület, ahová érezhetően együttes erővel, egyikük kíméletlen kajánsággal, másikuk szomjas kíváncsisággal odahúzta őt.

Brigittát kissé feszélyezte és belső védekezésre késztette a fénylő szemükből, kifejlett testükből rátámadó hő és életvágy. Mégis olyan meghatottság fogta el a sorsuk elé mohó szomjúságukban védtelenül indulók láttán, ami új volt számára, amit nem tudott és nem is akart legyűrni. Pedig ez a szomjúság a nevelése és hite által meghatározott, kemény életszabály hangos megfogalmazására késztette.

A szerelemről, a házasságról faggattok, mondta nekik az először tapogatózó bizonytalansággal, majd egyre bátrabban feltett kérdések után. Azért felelek erre a magam példájával, mert féltelek benneteket, s szeretnék olyan vezérfonalat adni nektek a jövőre nézve, ami megóv a csalódástól és emberi méltóságotok elveszítésétől. Én sem a ti korotokban, sem később, amikor még mindig fiatal voltam, nem adtam volna magamat oda a szerelmesemnek, ha lett volna szerelmesem, még akkor sem, ha tudom, hogy egy hét múlva bizonyosan megtartjuk az esküvőt. Elismerem, nem vagyok modern, sőt a ti szemetekben az én felfogásom ósdi és nevetséges is, de azért nem restellem kimondani, hogy az igazi érzés türelmes és kíméletes. Nem követeli az önérzet feláldozását, a meggondolatlan sietséget, az éretlen, veszélyes döntéseket.

Brigitta kiegyenesedett. Szerető pillantással fogta egybe a feléje hajló fejeket, keskeny ajkai körül szelíd, visszafogott, de valamiképpen mégis győzelmes mosollyal. Az Isten nevének említése nélkül, de mégis tudtára adta tanítványainak, hogy csakis a házasság szentsége teheti széppé és tisztává két ember egyesülését.

Az az érzékeny hangulatváltó készség, amellyel a serdülőkorúak oly könnyen, ártatlanul és mégis ravaszul alkalmazkodnak a pillanathoz, nagy csendet teremtett. Még a fiúk sem kuncogtak, akik pár lépéssel odébb lefokozott mozdulatokkal, de vidáman lökdösődtek. Hárman, összetartó jó barátnők, akik legközelebb ültek Brigittához, s akik hadilábon álltak a számtannal, gyorsan, feltűnő készséggel bólogattak.

Igaza van Brigitta néninek, mi meg is fogadtuk, hogy csakis az esküvő után kezdünk nemi életet élni, szólalt meg egyikük. A három ragyogó szempár tágra nyíltan, a teljes őszinteség megejtő csillogásával nézett a tanárnőre. De az ajkak szögletéből, akár valami árulkodó kis kobold, az arcizmokat remegtető kis mosoly bújt elő. A hátrább

ülő lányok közül néhányan nem tudták elnyomni a kikívánkozó kuncogást.

Én nem értek egyet Brigitta nénivel, szólalt meg erős, nyugodt hangon Török Krisztina, akit a tanárnő jó magaviselete ellenére is lázadó természetűnek tartott, talán azért, mert gondolkodásában önállóbbnak és határozottabbnak érezte kortársainál.

Mennyiben? kérdezte Brigitta, s vigyázott arra, hogy a rövid kérdés ne felelősségre vonó legyen, hanem csupán a tárgyilagos érdeklődésről tanúskodjék.

Annyiban, hogy én, ha majd nagyon megszeretek valakit, nem várom meg az esküvőt, s talán nem is fogok okvetlenül ragaszkodni ehhez a szertartáshoz.

Az izgalom, a visszatartott jókedv hangos viháncolásban robbant ki. S ez elmosta Brigitta válaszának rosszallását és kenetességét.

Remélem, nemsokára más belátásra jutsz. Szívből kívánom, hogy sorsod őrizzen meg a könnyelmű és bánatot hozó lépésektől.

Az évek egyhangúan követték egymást. Túl a tanítás kisebb nagyobb eseményein, nem történt semmi, ami Brigitta életét a legcsekélyebb mértékben is megváltoztatta volna. Özvegyasszony barátnőjével színházba, koncertekre, s ezenkívül templomba járt, mint ahogyan gyermekkora óta megszokta. A csend, a nyugalom, amiért annyira hálás volt Istennek, negyven-negyvenkét éves kora körül kezdte nyomasztani. Eleinte csupán az idegeiben érezte, értelme még nem vett róla tudomást. Olyan volt ez a nyugtalanság, akár a sima vízfelület alatt megindult mozgás, vagy az a halk, de vészt jelző hullámokban érkező morgás, ami a későbbi mennydörgéssel fenyeget.

A nyugtalanság az idő múlásával nőtt, s már akarva-akaratlan észre kellett vennie. Brigitta egyszerre olyan belső háborgás tartálya lett, amiről eddig sejtelme sem volt, s ami váratlanul, durva kíméletlenséggel támadt rá. Arra kényszerítette, hogy újra meg újra végighaladjon az eltelt éveken és számvetést készítsen.

A felmérés eredménye megdöbbentette. Teljesen üresnek bizonyult az élete. Ami eddig szép és megnyugtató volt benne, az egyformaság, az eseménytelen simaság, most egyértelműen súlyos ürességgé vált. S mindaz, ami hiányzott belőle, egyre követelőbb és félreérthetetlenebb jeleket adott. És olyan képeket vetített eléje, amelyek égő szégyenkezéssel, s ami még ennél is felzaklatóbb volt, eddig nem ismert vággyal töltötték el, nyersebbel és sokkal erősebbel, mint ifjúsága idején. Olykor már fel nem idézhető álom után ébredt, aminek csupán az édes zsibbadsága maradt vissza. Szenvedőn, kínlódva, de erőtlenül és eredménytelenül védekezett, s ez a harc a kajánul föléje kerekedő, a csend mélyéből feltámadó indulatokkal kimerítette. Látszatra még zárkózottabbá és szigorúbbá vált, hogy elnyomja azt a félelmet, ami nyugtalanságot ígérő jövőjét illette, s hogy visszanyerje a hajdani, teljes uralmat önmaga fölött. És hogy szabaduljon attól az erősödő izgalomtól, amit a robbanó kedvtől feszülő kamaszlányokkal való találkozás nap mint nap jelentett.

Ebben az időben kereste őt fel Török Krisztina, aki tíz esztendővel korábban megbotránkoztatta az akkor dacos kihívásnak tartott véleményével a házasság előtti szerelemről, s még inkább azzal, hogy a házasságot sem tartotta fontosnak. A volt osztálytársak őt bízták meg azzal, hogy a tízéves érettségi találkozót megszervezze.

Nos hát, hogy állsz az életeddel? kérdezte a közös iskolai élmények felidézése után halvány mosollyal Brigitta. Ellenállhatatlan kényszernek engedve ő maga terelte veszélyes síkra a beszélgetést. Még mindig a szabad szerelem pártján állasz, amiről, ha még eszedbe jut, olyan merészen nyilatkoztál az egri kiránduláson?

A szerelem pártján állok, nevetett fel a szép, fiatal nő. Akkor régen, azon az iskolai kiránduláson én azért beszéltem úgy, mert éppen életem első szerelmét éltem, és persze, sem a tizenkilenc éves barátom, sem én nem gondoltunk házasságra, csak az örök érzésre, ami hitünk szerint összekötött bennünket. Azután megérkezett az igazi szerelem és vele együtt a házasság is. Hét éve boldog feleség és anya vagyok.

És mondd, az urad szó nélkül elfogadta azt, azt, kezdte Brigitta akadozva, hogy nem ő volt nálad az első, akivel.

Hogy a harmadik volt? felelt elfogulatlanul Krisztina. Barátian-megbeszéltünk mindent. Bevallottuk egymásnak az előéletünket, vagyis mindazt, ami a találkozásunkig történt velünk érzelmileg és egyéb vonatkozásokban is. És Brigitta néni? kiáltott fel élénken, és a régi iskolás lány kíváncsiságával nézett a keskeny, bezárt arcba. Még mindig egyedül él?

Természetesen, válaszolt Brigitta halvány mosollyal, de vékony ajkai érzékenyen megremegtek.

Jaj, hiszen ez, kezdte a fiatalasszony, de mindjárt el is hallgatott, mert a mondat úgy folytatódott volna, hogy ez semmiképpen nem természetes, s ezt mégsem akarta kimondani. A hirtelen támadt sajnálat és részvét hatására rámosolygott volt tanárnőjére:

Mit szólnál ahhoz, ha tegeződnénk? Mit nénizzelek én itt téged! Hiszen tudtommal még csak negyvenhét éves vagy, ez ma nem számít komoly életkornak!

Nagyon jó ötlet, igazad van, tegeződjünk! vágta rá mindjárt Brigitta furcsa felindultsággal, mint aki váratlan ajándékot kapott. S mintha az egyforma szintre emelő tegeződés nemcsak közelebb vitte volna régi tanítványához, hanem egy erőszakkal lezárt zsilipet is áttört volna, remegő hangon szakadt ki belőle:

Tudod az utóbbi időben sokat gondoltam arra, hogy nektek van igazatok. Hogy mertek próbálkozni és élni. Már, már nem tartom ezt bűnnek. Látod, az én fiatalságom anélkül telt el, hogy, hogy valamilyen élményem lett volna. Tönkretettem azzal a szigorúsággal, amit a bűntől való félelemmel. És most itt állok üresen, szegényen, öregen és nagyon, nagyon egyedül.

Egyszerre olyan erős sírásba fúlt a hangja, amit nem tudott visszatartani. Arcára tapasztott tenyerei közül kifolyt a könnye, keskeny vállai az árvaság és mulasztás kettős súlya alatt rázkódtak.

Jaj, Brigittám, ne bánkódj ennyire. Hiszen még semmi nem veszett el, nem vagy még öreg, csúnya meg éppen nem, és nem egy magára maradt idősebb férfi keres rendes, korban hozzáillő feleséget. Hiszen ha jól értettem, neked most már nagyon nehéz elviselni a magányt, igaz?

Igen, suttogta Brigitta, és úgy bólintott, hogy a két keze még mindig eltakarta az arcát.

Ne félj, én majd férjhez adlak, mondta szeretettel és azzal a buzgósággal Krisztina, amit az ilyenfajta gondoskodás ígérete kivált

a nőkből. Kezébe fogta volt tanárnője kezét. Tudod, a férjemnek van egy rokona, aki két évvel ezelőtt temette el a feleségét. Most már nem annyira a bánat nyomja, mint az egyedüllét.

Hány esztendős? kérdezte Brigitta kis restellkedéssel, de már mosolygott, azzal a könnyítő és felemelő érzéssel, hogy átlendült egy kellemesebb, reményt és eseményeket ígérő világba.

Dezső bácsi? Úgy tudom, ötvenkilenc. De nagyon jól tartja magát. Néhány nap múlva eljössz hozzánk és bemutatunk neki.

A látogatás nemsokára megtörtént. Brigitta éppen azért, mert nyugodtnak és elfogulatlannak akart látszani, úgy mozgott és úgy mosolygott, mint aki nem tud szabadulni szűk cipője és először felvett új ruhája kényelmetlenségeitől. Az ismerkedés után hamarosan létrejött egy négyszemközti találkozó, az első és egyben az utolsó is. Krisztina mohón, az értelmi szerző felelősségével és izgalmával érdeklődött, lesz e folytatás.

Nem lesz, mondta elfordított fejjel, pirosra gyulladt arccal Brigitta. Ő a búcsúzásnál nem kérdezte meg, hogy mikor, pedig én a magam részéről. És nem is telefonált.

Miért nem? Mi történt? Mondd el őszintén Brigittám, kérlelte volt tanárnőjét gyöngéden, de kíváncsian a fiatal nő.

Nagyon nehéz, restellem, mondta alig hallhatóan Brigitta. Tudod, afelől érdeklődött, hogy nem csak forma szerint, hanem valóban leány vagyok-e, mint ahogyan te sejteni engedted. Mert ő ezt nehezen hiszi el. És amikor, amikor igennel válaszoltam, sokáig hallgatott. Amikor pedig megszólalt, egészen másról kezdett beszélni. Magamra hagyott az őszinte vallomásommal, ami úgy égetett, mint valami szégyenbélyeg vagy nehéz bűn. Azóta csend, sem levél, sem telefon, úgy látszik.

Ne emészd magad, Brigittám! Nincs abban semmi restellnivaló, hogy az első kísérlet nem sikerült. Több próbálkozás kell ahhoz, hogy két egymáshoz való ember összekerüljön. És szerencsére van tartalék. Krisztina átölelte a másik nő vállát. Egy kedves atyai barátunk, apámnak egyik volt kollégája. ţ idősebb Dezső bácsinál, ezért csak másodsorban gondoltam rá. Most lépett be a hetvenedik esztendejébe, de gondolom, ez nem baj, még mindig jól néz ki, igazán mutatós külsejű. Szintén özvegy és már jó ideje keres egy művelt, kellemes társat, ő maga emberileg értékesebb és tartalmasabb az első jelöltemnél. Rövidesen jelentkezem, és akkor megállapodunk abban, hol és mikor találkoztok.

Egy héttel később a fiatalasszony látható zavarral jelentkezett volt tanárnőjénél. Először a hogyléte iránt érdeklődött, megcsodálta a félig megkötött pulóvert, s csak azután felelt a szégyenlős, leplezni nem tudott kérdő tekintetre.

Ígéretem szerint beszéltem rólad Pongrác bácsival. Most már az eddigi tapasztalatok alapján nyíltabban, egyértelműbben. Ugye, tudod miről. És ő azt mondta, azt mondta, és

Krisztina részvéttel nézett az idősebb nő hirtelen kigyúló arcába.

Azt mondta, hogy ő már nem vállalkozik. Hogy ő ehhez már idős és csakis elvált vagy özvegyasszonyt vesz feleségül.

Jaj Istenem, tört ki Brigittából. Mivel érdemeltem.

Ne ess kétségbe drágám, vágott közbe a sajnálattól majdnem sírva Krisztina, majd keresek az ismeretségi körünkben olyan em-

bert, akinek így is.

Nem, nem, nem, elég volt, nem akarom ezt, nincs értelme, mondta Brigitta és mosolyra kényszerítette az arcát. Te nagyon jó vagy hozzám, köszönöm az eddigi fáradozásodat, de nincs értelme folytatni.

Amikor magára maradt, sokáig ült összekulcsolt kézzel, előrehajló vállal a széke szélén. Nemcsak a nevetségesség és megalázottságának érzése nehezedett rá, hanem az a felismerés is, hogy mindaz, amit ő a tisztesség, a becsület és a hit belső, meg nem szeghető parancsának tartott, lehúzó súllyá, az élet, a teljesség vágyának akadályává vált. Micsoda gúnyos, kaján fricskát kapott a sorstól! Nem tudta elnyomni a keserű, panaszos sírást, amint ebben a kínos, szégyenkezéstől áthatott órában felmérte a sok-sok esztendő mulasztását, s életének a próbálkozásoktól véglegesen visszariadó, reménytelen magányát.

TÍZ ÉV.

A ház homlokzati részét még festették a munkások, de benn, a negyedik emeleti folyosón és lépcsőházban már megkezdte munkáját a négy személyből álló takarítócsoport. A negyvenéves Pályiné irányította a többi három nőt. A festés után ajtón, ablakon maradt fröccsenést, a vaskorlátot és a folyosó kövén, lépcsőjén, fogózkodóján megtapadt foltokat távolították el. A három közül kettő még húsz év alatt volt, a harmadik, középtermetű, karcsú, fekete hajú nő már túljárt a harmincon. Barna bőrű arcán erősen bemélyedtek az orr tövétől a szája sarkáig húzódó vonások, a szemét is árnyék vette körül, mégis az egész arc szokatlanul eleven volt, mintha lappangó tűz égett volna mögötte, és a sötéten csillogó szemekben, s még az olcsó, hosszú fülönfüggők piros kövében is.

Cili, szólt oda neki Pályiné gúnyos jóakarattal, már megint itt a fiúd. Kitudta, hol találhat meg. Ott van, ni! Úgy bámul, majd kiesik a szeme.

Cili hátrafordult. A lépcsőház torkában sovány, szőke fiú állt. Alsó ajkát megbántottan előre tolta, homlokára, egész tartására rá volt írva a gyenge emberek erőszakolt elszántsága.

Na mi az, mi kell, Palkó?

Cili a vaskorlátra csapta a vizes rongyot, a hangja úgy szólt, mint aki a hirtelen támadt unalom ásítását nyomta el. Lassan elindult a fiú felé, s amint közeledett, az megrogyott, a térde, nyaka előrebiccent.

Tegnap se jöttél el, mondta panaszosan. Becsaptál, én meg estig vártalak.

Kár volt, felelt Cili derűsen, de a derű mögött a fölénynek olyan hidegével, ami a fiú fejébe kergette a vért.

Ha nem akarod folytatni, minek kezdtél velem? Hát ilyen utolsó nő vagy te?

Hirtelen, dühös, de kétségbeesett elszántsággal belekapott a nő duzzadt, kétfelé álló mellébe, ami szinte szemérmetlen hivalkodással ütött át a vékony nyári ruhán.

Ne nézzetek oda! Mit bámészkodtok! szólt rá Pályiné a két fiatal lányra, de ő sem vette le a szemét Ciliről meg a két tizennyolc éves

sem.
Mit markolászol? Nyughass! szólt rá Cili indulat nélkül, higgadtan Palkóra. Kemény és biztos mozdulattal seperte le melléről a mohó, ügyetlen kezet. Kellenék neked, ugye? De te nem kellesz már nekem, mert nem vagy annyi, mint én.
Hogyhogy nem vagyok, mondta a fiú, mint aki nem érti a szavak jelentését, de az arca kipirult.
Mit gondolsz, megvettél örökáron? Hát nem vettél meg. Ami volt, volt, de most már vége. Elegem van belőled, semmi részem nem kívánja, hogy folytassuk. Menj innen és ne járj utánam. Engem te nem hajlítasz meg. Ez még különb legénynek se sikerült.
De nagyra vagy magaddal, te utolsó! kiabálta a fiú. Mocskolódó szavakkal folytatta, hátrálva és lefelé süllyedve a lépcsőn. De ezek sem törölték le róla a szégyent és a megalázottságot.
A lépcsőházi lakás ajtaja kinyílt, s egy kíváncsi öregasszony hajolt ki rajta. Cili nem törődött vele, csak nevetett fölényesen és magabiztosan, miközben a lépcső felé legyintett:
Beszélj, bolond, beszélj!
Hallod, igaza volt annak a fiúnak, mondta Pályiné, és irigyen futott végig pillantása a karcsú, vékony, nagy mellű nőn. Kikezdesz vele, azután lerázod, mint a pondrót. Hát nincs benned becsület?
Nem becsület dolga ez, felelt Cili olyan sokatmondó hangon, hogy a két lány összenevetett. Ha nincs továbbra is kedvem hozzá, minek erőltessem?
De nagyra tartod magad. Harmincnégy éves vagy, a fiú meg legfeljebb huszonhárom. Örülhetnél, hogy kellesz neki, nemhogy még te.
Ő örüljön, hogy ennyit is kapott belőlem. Különben rosszul tudod a koromat, mert a múlt hónapban töltöttem be a harmincötödik esztendőmet, felelt Cili. Megrázta a fejét, fülönfüggője halkan csilingelt.
Pályiné arca, mintha ez a kihívó őszinteség személye ellen irányuló sértés lenne, elsötétedett. A két lány nagyra nyílt szemmel nézett Cilire. Egyik sem hitte, hogy már ilyen öreg.
Délben a kőművesekkel és festőkkel ültek le ebédelni a házzal szemközti oldalon, a jó meleg, tavaszi naptól átsütött kőre. Szárazat ettek, papírból, szalvétából. Az egyik fiatal festő, Végh Döme Cili közelébe húzódott. Szőke fejéről levette a papírcsákót, kivágott atlétatrikója megmutatta széles, barna zománcú hátát, mellét. Már harmadik napja együtt ettek, és a tapogatózó szavakon keresztül vizsgálták egymást.
Ízlik? kérdezte a fiú, és a felvágottra mutatott.
Ízlik, mondta Cili. Szeme a zsíros papiros fölött ráragyogott a fiúra. A mosolytól barna arca kétoldalt bemélyedt. Mit bámulsz rám, egyél te is.
Nem bámulom én. Csak, mormolta a fiú, és félrekapta a pillantását.
Csak nézzél, nevetett a lány, nem esik az nekem rosszul. Mióta vagy ennél a vállalatnál?
Egy hete. Elsején jöttem én Pestre.
Hány éves vagy?
Huszonnégy.

Az jó, bólintott Cili. Nem mondott arról semmit, ez miért jó. Van valakid?

Még nincs, felelt a fiú, s mintha ezért szégyellte volna magát. Nem volt időm körülnézni. Még nem vagyok ismerős.

Munkás szálláson laksz?

Nem. A vállalat négyünknek albérletet fizet.

A lány a cipőire nézve gondolkozott, azután felemelte a fejét. Merőn és céltudatosan a fiú szemébe fúrta a tekintetét.

Mért nézel mindig? Tetszek neked?

Igen, igen, felelt Döme mohó gyorsasággal. Amióta csak megláttam, azóta.

Mért nem tegezel? kérdezte Cili.

Mert maga idősebb nálam. A fiúk azt mondják, tizenegy esztendővel.

Igaz, mondta Cili. Ha ez sok neked, máris odébbállhatsz. Kezével megvetően a figyelő lányok felé intett. Van itt elég csirke, válogathatsz. Azok mindennel megelégednek.

Hogyhogy? kérdezte Döme és kis zavarral nevetett.

Akit én kiválasztok, az ember legyen a talpán, válaszolt Cili nyugodtan. Még erősebben nézett a fiú szemébe.

Értem, bólintott a fiú, s mintha tüzet fújtak volna a bőre alá, nehezebben lélegzett, de kihúzta széles vállát. Most ő nézett Cili szemébe. Munka után megihatnánk egy pohár bort együtt.

Majd estére, mondta Cili. Nem szokásom munkából bárhová is elmenni. Majd megvársz a szállás előtt. Otthon megfürdök és szépen felöltözök. Te is szépen öltözz, ez a kívánságom.

Igen, mondta a fiú felindultan, mintha ez az óhaj a közeljövő különleges, izgató ígérete lenne. Megfogta a lány csuklóját, megszorította, és hozzáhajolt, hogy megcsókolja a nyakát.

Nyughass! A tempót én diktálom! szólt rá a lány, és tenyerét a fiú széles mellének feszítette. A hangja szigorú volt, de kezét egy percig ott tartotta a fiú mellén.

Jól van, legyen úgy, ahogy akarja, mondta a fiú. Mély, újonnan felébredt érdeklődéssel nézett Cilire, s a szemében láng lobbant.

Jobban is jársz, nevetett a lány, s mellét a két felemelt ökle között előrefeszítve, nyújtózott egyet. Erre-arra mozgatta a derekát, mint aki nemcsak a napban, hanem a fiú tüzelő tekintetében is sütkérezik.

Na, Cili megint kiadta a szeretője útját és új fiút választott, újságolta este a női szállás közös szobájában Pályiné. Vidáman beszélt, de nem tudta elnyomni a lekicsinylés és az irigység mellékzöngéit.

Hány éves az új? Tizenöt? Tizenhat? kérdezte egy árnyékos szemű asszony gúnyosan.

Tőlem pletykázhattok, amennyit akartok, hála istennek, van mit. Cili ránevetett három szobatársára. Fülbevalói halkan csilingeltek. A szekrénye előtt állt és a ruhái között válogatott.

Nem vagyunk mi rosszakaróid Cili, szólalt meg a harmadik, nagyon sovány, sápadt asszony. Csak hát elmúltál már tizennyolc éves, szégyen ennyit ugrándozni. Megfelejtkezel arról, hogy eltelt az idő. A te korodban ilyen fiatal emberekkel cicázni, mint. Egyidős vagyok veled, de eszembe sem jut, hogy úgy tegyek, mint te. Megjöhet tett volna már az eszed.

Hiszen éppen azért teszem, mert megjött, válaszolt Cili és elnevette magát. Elég sokáig voltam pojácája a férfiaknak. Elegem van belőle.

Az a mi sorsunk, hogy tűrni kell, mondta a sovány asszony paposan prédikáló hangon, és lesütötte a szemét.

Cili ledobta a pongyoláját, hogy kombinét vegyen fel. Meztelensége tűrhetetlenül kihívó volt. Tarkója a zuhany vizétől még nedvesen csillogott.

Azért menekültetek el hazulról, mert tűrni kell, ugye? kérdezte higgadtan és gúnyosan. Csakhogy elébb kellett volna, mielőtt belerokkantatok a tűrésbe. Most meg lesitek egymást, hogy melyikőtök lép rossz útra.

Ugyan már Cili, ne vádaskodj, szólalt meg Pályiné. Azt hiszed, mert eljöttek hazulról, az jár az eszükben, hogy nekivessék magukat a szabad életnek? Mindegyikünknek családja, ezer gondja-baja van. Nem mindenki olyan szabad madár, mint te. Nem ítélünk mi meg téged, csak nem tartjuk helyesnek, hogy érett nő létedre magadnál sokkal fiatalabb fiúkkal foglalkozol.

Kinevetteted magad, tette hozzá gyorsan az árnyékos szemű asszony. Kell az neked?

Aki nevetni akar, hadd nevessen. Mit törődök én vele? Cili szembefordult a másik nővel, miközben két kézzel hátranyúlt, hogy a szoknyáját bekapcsolja. Elébb az apám uralkodott rajtam, amíg a tanyán laktam. Kevesen kaptak annyi pofont meg ütést, mint én. Azután egy magamnál nyolc évwel idősebb férfivel éltem, aki, hogy megkapott, egy szót se szólt többet a házasságról. Ivott, mint a gödény, és ő is vert, akár az apám. Azt akarta, hogy járjak vele kocsmázni. Utána egy özvegyemberrel költöztem össze, akinek meg két gyereke volt otthon, kora szerint az apám lehetett volna. Az meg azért ütött, mert fiatal voltam hozzá, és így akarta belőlem kiverni az élénkséget, így akart alázatra késztetni. Azt hangoztatta, hogy akkor vesz el, ha olyan leszek, amilyennek ő akar látni.

Biztosan nem becsülted meg magadat, szólt közbe a sovány asszony.

Jobban, mint kellett volna, vágott vissza Cili élesen. Míg meg nem jött az eszem.

Ha még egy kis türelmed van, bizonyosan elvesz az az özvegy feleségül, mondta a sovány asszony. Akinek még felnevelni való gyermeke van, az jól bánik az élettársával.

A másik két nő egyetértőn bólogatott.

Jól, persze hogy jól, mondta szemrehányón Cili. Akár a kutyával, akit addig szorít, míg bele nem törik, hogy az elhajított botot akár száz szor is visszahozza. De volt annyi eszem, hogy kiszabadítsam magam ebből a sorsból.

Dobbantott a lábával és magasra emelte a fejét.

Ezért nem kell nekem magamnál idősebb férfi. Engem ne vezessen pórázon, ne oktasson, ne törjön meg a maga akarata szerint egyik se.

Ezért kedveled a magadnál fiatalabbat, mondta vádlón és irigy lekicsinyléssel Pályiné.

Ezért, ha tudni akarjátok. Ezeket én oktatom, én nevelem, kedvem szerint. Azt akarom, hogy úgy táncoljanak, ahogy én fütyülök.

Ezért választok mindig tíz évwel fiatalabbat magamnál. A tíz év különbségnek meg kell lenni.

Tíz év! szólalt meg az eddig csendben figyelő negyedik nő gúnyosan. Alább nem is adod? Kilenc évwel meg se elégedsz?

Cili kifeszítette a feszes blúzban a derekát és megint dobbantott.

Nem! A tíz év különbségnek meg kell lenni. A hangja gőgösen és magabiztosan szólt. Egy napot se engedek el belőle!

ÖRDÖGI KÖR.

A Cili szülei haboztak, amikor Jancsi megkérte a lányuk kezét.

Hiszen még a katonaidődet se töltötted le fiam, mondta neki Fabók. Ráérsz jegyet váltani a lányunkkal akkor, amikor majd leszerelnek.

Addig én nem várhatok, hiszen az tenger sok idő, felelt nagyon komolyan Jancsi. Barna szemének alázatos és szerelmes tekintete a tizenhét éves Cilin járt, aki térdeire könyökölve, s állát két összetett tenyerébe fogva ült a sarokban és várta a határozatot. A Jancsi gyűrűjét eljegyzés nélkül is felhúzhatta volna, s alig várta, hogy ezt megtehesse. De a fiú ragaszkodott a szép hagyományhoz, azt akarta, hogy mind a négy szülő hitelesítse, elismerje az összetartozásukat. Akkor a Cili hűsége felől is bizonyosabb lehet.

Mert a jó húsban lévő, formás lány nagyon tetszett a fiúknak. Nemcsak nézték, hanem meg is szólították, a szemtelenebbek pedig mindenfélét odakiabáltak neki, még akkor is, ha egymás vállát-derekát átkarolva mentek az utcán. Cili ilyenkor bugyborékolva nevetgélt, forgatta a fejét, de Jancsi, mintha semmit sem hallott volna, ünnepélyes lassúsággal haladt tovább, fejét az álláig érő kislány felé hajtva. A szíve ilyenkor annyira dobogott az izgalomtól és féltékenységtől, hogy tenyere megizzadt a Cili vállán. Cili ugyan arra a naponta megismétlődő kérdésre, hogy szereti-e, mindig igennel felelt, a csókokat is készséggel visszaadta, de ez sem szüntette meg az állandó gyötrelmet. Mi lesz, ha megkapja a behívóját és be kell vonulni? Cili, ha szerelmes is őbelé, amit a számtalan igennel bizonyított, a szórakozásról, erre mérget vehet, nem tud lemondani. Odavan a moziért, kirándulásokért, a táncért. Főképpen a táncért. Képes volt órákig ugrálni egyfolytában. Sokkal tovább bírta, mint a fiú, aki már zsibbadó fadarabnak érezte a hosszú lábszárát, amikor Cili még friss boldogsággal rázta magát, rezgette a derekát, csípőjét, két tömör kis mellét, arcán azzal a ragyogással, ami szédült gyönyörűséggel és gyötrelemmel töltötte el Jancsit. Hiába ígérgetett hűséget Cili, a fiú elborzadva gondolt arra, mi történhet az ő távollétében, talán már az első hónapban elragadják tőle jövendőbelijét. Azok a lányok, akiket Cili barátnőinek választott a cipőgyárban, mind odavannak a szórakozásért, és majd viszik, sodorják magukkal Cilit is. Ismeri őket, hiszen gyakran mennek együtt táncolni. Egyikük még rá is akarta beszélni Cilit, hogy járjon az unokabátyjával, akinek nincs partnere. Ezt Cili mondta el neki azzal, hogy mit képzel ez az Ancsa, hogy ő olyanhoz fog pártolni, aki még iskolai tanuló. Ez a közlés nem nyugtatta meg Jancsit, mert nagyon ingatagnak mutatta a hűséget, bár kitetszett belőle az ő húsz évének és pénzt kereső mivoltának értékelése. Mi lesz, ha addig, míg

ő valamelyik laktanyában rostokol, Cili olyan fiúval találkozik, aki túlesett már a katonaságon, és nősülni akar? Hiszen a közeli eljegyzés volt az a nagyszerű ígéret, ami nemcsak őt, de Cilit is elbűvölte.

A kislány nagyon akarta, hogy kérje meg a kezét, s ez megkétszerezte Jancsi bátorságát. Nem tudta, hogy Cili fogadást kötött két barátnőjével, hogy neki lesz először jegygyűrűje. De ha tudja, akkor sem sértődik meg, mert természetesnek tartotta a lányok ilyenfajta vetélkedését. Az ő gyári munkatársai között is folyt ilyen verseny. Amellett szerelmes elvakultságában ezt is odasorolta volna a Cili érzelmeinek bizonyítékai közé.

A szerelem és a folytonosan kínzó féltékeny feszültség meg a jövő gondja még azt a kis húst is lesorvasztotta a magasságához mérten amúgy is vékony fiúról, amit az anyai, szívós táplálás jóvoltából magára szedett. Fabókék a szerelemnek tulajdonították a nagy soványságot, ez megindította őket és beleegyeztek az eleinte korainak tartott eljegyzésbe.

Mintha a sors ádázul csak erre a boldogító családi ünnepségre várt volna, néhány nappal később megérkezett a katonai behívó. Jancsi kábultan a rázuhant örömtől és megrázkódtatástól, a kétféle esemény és érzés összekuszálódott zűrzavarától, naponta többször megeskettette Cilit, hogy hűséggel fog rá várni, hetenként háromszor ír levelet, és amint engedélyt kap erre, szüleivel együtt minden lehetséges alkalommal meglátogatja. Jó ösztönnel a jegygyűrűjére eskettette meg a menyasszonyát. Cili bólogatott, mondta a kívánt esküszöveget, és fénylő mosollyal forgatta ujján az aranykarikát. A hűség parancsát szó nélkül elfogadta, csak a levélírás háromszori kötelezettségét alkudta le kettőre, mert szerinte így is nehéz lesz összehozni az írnivalót. A táncra vonatkozó vőlegényi tilalmat meglepő könnyedséggel vette tudomásul, csupán egy öhömmel válaszolt, mint aki ezt a meghagyást, ki tudja, milyen rejtélyes okból tökéletesen fölöslegesnek tartja.

Jancsi nehéz szívvel indult el a kijelölt laktanyába. A magassága miatt már régen megszokott, görnyedt tartással állt a sorozóbizottság orvosa elé, aki fejcsóválva nézte az előnyomuló csigolyák bütykeit, a bordák kiütköző rácsozatát, s a hosszú, sovány karokat és lábszárakat. S amire Jancsi álmában sem mert gondolni, fejcsóválva kijelentette, testmérete és súlya között akkora az aránytalanság, hogy nem lesz képes teljesíteni a kívánt fizikai követelményt. Erősítő gyógyszerekkel teleírt recepteket adott át neki, és mint alkalmatlant, elbocsátotta, azzal a biztatással, hogy a következő esztendőben ő is magára öltheti az egyenruhát.

Ezután Jancsi a mámoros boldogság napjait élte, hiszen nem kellett már attól félnie, hogy az egyedül hagyott Cili, sóváran a szórakozásra, más fiúkkal tölti az időt. Mellette lehet, őrizheti. Az orvosságoktól és az erős feszültséget követő nyugalomtól megjött az étvágya, úgy hogy három hét alatt majdnem másfél kilót hízott anyja nagy örömére. Jókedvűen dolgozott, azután fürgén szaladt a cipőgyár kapuja elé, hogy megvárja Cilit. Az éppen fiú nélkül lézengő barátnők láthatóan irigykedtek a már gyűrűt viselő menyasszonyra, akinek a vőlegénye ráadásul még itthon is maradhatott. De azok is, akiket a katonáskodásra alkalmas férj jelöltek magukra hagytak, s a levélváltással és látogatásokkal kellett beérniük.

Annak a napnak az éjszakáján, amikor a mérleg újabb egy kilogramm gyarapodást mutatott, Jancsit erős szívdobogás riasztotta fel. Azt álmodta, hogy megint a sorozóorvos előtt áll. S ez a kép határozott vonásokkal emelte ki azt a lappangó félelmet, mi lesz annak a vége, ha folyamatosan nő a súlya? A következő őszön, ha netán ismét behívják, bizonyosan alkalmasnak fogják találni, s akkor nincs kibúvó, nincs menekvés, hosszú időre el kell válnia Cilitől. Majdnem elsírta magát, bőrét kiverte a veríték. Hajnalig gyötrődött, s végül a szoba sötétjébe meredő szemmel rátalált az egyedül lehetséges megoldásra. Nem szabad hízni. És nemcsak a két és fél kiló súlytöbblettől kell megszabadulnia, hanem minden dekányi rajta lévő hústól is, hogy bátran állhasson a sorozóorvos mérlegére.

Másnap reggel már nem ette meg a tejeskávéja mellé tett két vajas zsemlét, délben pedig, az üzemi ebédlőben otthagyta az étel felét, a jókora lekváros buktával együtt.

Délután Cili a cipőgyár előtt azzal karolt belé, hogy jöjjön el hozzájuk, mert táncolni szeretne, de még korai a klubba menni, s bőven van ideje arra, hogy új pulóverét, nadrágját fölvegye. Ez jó hír volt, mert az eljegyzés óta lazult az ellenőrzés, jövendőbeli anyósa néha félóráig sem lépett be a belső szobába, hogy gyors, vizsgálódó pillantással felmérje a helyzetet, s a látottakból kiszámítsa, hogy az a kilincs zörrenése előtt milyen lehetett. Jancsi kétségtelenül megérezte, hogy most már komolyan veszik mint vőlegényt, és még kedveskednek is neki. Ezúttal is edény- és tányérzörgés hallatszott a konyha felől, Fabókné hozzálátott a főzéshez. Jancsi csókolózás és a játékos, birkózó ölelések közben elfeledkezett az éhség jeladásairól. Ezek akkor váltak nyomatékosabbá, amikor Fabókné kihívta őket a csinosan megterített konyhai asztalhoz, hogy ne üres gyomorral induljanak el. A pirosra sült, egymást félig takaró karajok látványa a zsíros tört burgonya fehér koszorújával Jancsi gyomrában azonnal harci készültségbe szólította a bontani osztályozni kész nedveket és állkapcsában a rágó munkálkodásra felajzott izmokat.

Ne, ne, csak egy szelet húst kérek és krumplit ne tessék, dadogta.

Az asszony hiába kérlelte erőltette, Jancsi remegő hangja mögött olyan erősnek bizonyult az elszántság, hogy végül is felhagyott a kínálgatással. A fiú orrcimpáját kitágították az ingerlő szagok. Kénytelen volt beszippantani a hús, a körítés, a meleg, hagymás zsír összekeveredő páráját. Csak néha-néha mert üres tányérja fölött Cilire pillantani, aki az egész világról, vőlegényéről,jegygyűrűjéről megfeledkezve elmerült a táplálkozás, a rágás gyönyörűségében. Pufók arcát jobbról-balról kiduzzasztották a hús- és kenyérdarabok.

Most pedig palacsintát kaptok, mondta Fabókné. Szaporán adagolta levesmerő, zománcos kanalával a már előre kikavart masszát, lányának feszülten várakozó tekintete alatt. Sütötte, levegőbe dobta, megfordította, túróval töltötte meg a kerek, vékony tésztát és hármat-hármat porcukortól fehéren odatett a jegyespár elé. Cili mindjárt nekiesett villájával a palacsintáknak, de Jancsi meredt szemmel nézte a nagyszerű szagot lehelő, három duzzadtra tömött hengert, és megrezzenő, sírósan makacs hangon egyre csak ezt ismételte:

Köszönöm, nem kérek. Köszönöm, nem vagyok éhes.

Majd a klubban éhezel meg, és az sok pénzedbe kerül. Minek

költeni, ha itthon is jóllakhatsz.

Én ott se, köszönöm, nem kérek, hebegte Jancsi.

Na, neked se érdemes főzni, mondta Fabókné csodálkozva és megbántottan.

Cili némán figyelte a kínálás és elutasítás párharcát. Azután elégedettségtől és a szétkenődött zsírtól fénylő boldog mosolyát ráragyogtatta a fiúra:

Akkor, ha nem kell, megehetem a te részedet is?

Széles kis kezével mindjárt meg is ragadta a tányért és maga elé húzta.

Az új nadrág cipzára felül minduntalan kipattant, de Cilinek ez nem jelentett gondot, vitte, ragadta magával vőlegényét a klubba. Jancsi késő este már éhségtől szédelegve görbült a kislány feje fölé, de kitartott egészen a tizenegy órai zárásig.

Ezután a szenvedés tömény hónapjai következtek. Azelőtt Jancsi könnyen mondott le az evésről, de amióta a katonai szolgálatra alkalmatlannak minősítették, megjött és nem is tágított az étvágya, pedig titokban markába köpte vissza a gondosan terítéke mellé készített pasztillákat. Nemcsak anyja panaszait kellett végighallgatnia amiatt, hogy a felszedett kilóknál jóval többet adott le, hanem az a gond is gyötörte, hogy Fabókék is bíráló, mérlegelő pillantásokkal nézegetik. Hiszen az esküvőt ahhoz a feltételhez kötötték, hogy a vőlegénynek elébb le kell tudnia a katonaidőt. Azt pedig látniuk kellett, hogy a fokozódó soványság az újabb elutasításhoz fog vezetni. Jancsi restellte volna elárulni, hogy nem étvágytalan, hanem szándékosan koplal. Hiszen sem a szülei, sem Fabókék nem tudnák beleélni magukat az ő helyzetébe. És ami a legszomorúbb, Cili sem értette volna meg a gyötrelmes féltékenységét, mert ő maga nem volt képes erre az indulatra. Örökös jókedve, vágya és akarata a szórakozásra, fájdalom, bárkivel behelyettesíthetővé tenné őt. A jegygyűrű sem volt hathatós védelem az efFajta veszély ellen a hosszú távollét tartamára, efelől nem volt semmi kétsége, de mégis, vagy éppen ezért még jobban szerette.

Egy napon a nyár vége és a behívók kibocsátásának vélhető kezdete előtt Cili a konyhájukban, nagy darab fokhagymás zsíros pirítóssal a kezében, gyanakvó pillantással többször végigmérte a vőlegényét. Azután a teliszájú rágás közben vádoló hangon megszólalt:

Hallod, mostanában nagyon is megnéznek bennünket az utcán. A lányok szerint azért, merthogy olyan borzasztó sovány vagy, és ráadásul még nőttél is, és ez igaz, mert már az álladig se érek. Még ki is nevettek, azt mondják, hallani lehet a csontod zörgését, a fejed meg olyan kicsi lett, akár egy gombostűé. Igaz is, mért nem eszel többet?

Jancsit először csak a finom fokhagymás zsírszag kínozta meg, ami mintha nem csupán Cili mozgó ajkai közül, hanem minden pórusából rátámadt volna. Azután a kegyetlen szavak, az undok, csúfolódó barátnők által Ciliben feltámasztott bíráló szellem és megrendített szerelem miatt.

Mindig sovány voltam, így szerettél meg, így fogadtál el vőlegényednek, motyogta.

Tudta jól, hogy a teljes kiszolgáltatottság és kinevettetés veszélye nélkül most már nem lehet vallani. Mit tehet? Most kezdjen el falni,

hogy kitegye magát az alkalmasság veszélyének? De akkor, ha csakugyan megérkezne a második behívó, úgy hagyná itt menyasszonyát a kikezdett, aláaknázott szerelemmel, a még kétségesebb kilátásával a kitartó hűségnek. És összetalálkozhat egy olyan, már katonaviselt kérővel, akit a szülők is szívesen kicserélnének ővele. Ugyanakkor az esküvőt csak úgy siettetheti, ha már túljutott a katonaságon. A menyasszonyának bizonyosan jobban tetszene, ha egy kis húst szedne magára. Azt mondják, a laktanyákban jó a koszt, ott is hízna néhány kilót. De másrészről, hogy válhatna el Cilitől, aki egyre szebb és olyan kihívón formás és mindenestül olyan fénylő, csillogó, hogy minden fiú felfigyel rá! Ő persze tömheti magát, hízhat kedvére, attól csak szebb lesz és kívánatosabb.

Egyik ok, érv, szükséges lépés ellentmond a másiknak, a szerelem nem fér össze az okossággal, a féltés kizárja az elválást. Míg összeszűkülő gyomra hiába küzdött a fokhagymás pirítós által kiváltott vicsorgó farkaséhséggel, Jancsi búsan gondolt arra, hogy a maga köré kovácsolt láncot nem képes átszakítani. Valóságos ördögi körben forog, egyik pontján sem tud kilépni belőle. S mi lesz ebből, ki tudja? Hol a határ, ameddig koplalni bír, és Cili a soványság milyen fokáig lesz megtartható?

A kislány csak a pirítósra meredő szempárt látta és adakozó, megértő kedvességgel dugta oda vőlegénye szájához a vastag kenyérszeletet:

Akarsz egy harapást?

Nem, mondta remegő hangon, de makacsul a fiú és fejét félrefordította, hogy elkerülje a kísértést. Edd meg te az egészet.

Szívesen, nevetett Cili, és kitömött, mozgó orcákkal és mit sem sejtve vőlegénye szenvedéséről, látható élvezettel rágott tovább.

A VÉGTISZTESSÉG.

A tíz esztendő végtelen hossza mintha tüzes szögekkel lett volna kirakva. Gódorné legalábbis így érezte. Nem volt szerelmes soha az urába, később a nagy elhatározás, a válás idején azt is tisztázta magában, hogy még csak nem is vonzódott hozzá, de hát. Az az élet rendje, hogy a lány, különösen ha már elérte a huszonnyolcadik életévét, férjhez menjen, így hát ő sem utasította vissza a nála kilenc évvel idősebb, özvegy bányászt. Addig őhozzá, a szénválogatóba csak annyi hírjutott el róla, hogy ismert ember a vendéglőkben, kocsmákban, szeret mulatni, szórakozni. Nem egyedül állt ezzel a hajlamával, mindig akadtak cimborái, de hát a magányos férfi nem tehet mást, úgy tölti el az idejét, ahogy tudja, s ahogyan sokan mások is. Teréz annak idején így okoskodott. De akármint is állt a dolog, mindenképpen igent kellett mondania. Árva lány volt, a nagynénjéék nevelték fel a négy gyermekükkel együtt, idővel szűk lett a ház, s ő nem akart tovább is a terhükre lenni. Meg restellte is, hogy unokahugai sorjában párra találtak, kettő otthon lakott a férjével, míg őt, aki annyira dolgos és szorgalmas volt, a Gódor jelentkezéséig senki nem kérte meg. Jól tudta, hogy a férfit rokonai unszolták a nősülésre.

Jövendőbelije lakása a nagyköz ség sokemeletes házakból álló lakótelepén az idők folyamán olyanná vált, akár valami állati odú. Teréz menyasszonysága hat napig tartó nagytakarítással kezdődött, s még

a falakat is ő meszelte át, hogy új élete szép, tiszta otthonban kezdődjék. Az ura nemcsak hogy hálát nem mutatott ezért, de érezhetően fokozódott, gyűlt benne a harag, mint olyan emberben, akit megfosztottak természetes talajától, és arra kényszerítettek, hogy hajlamaitól idegen környezetben éljen. Kíméletlenül mocskolt be mindent, falat, padlót az új meg új tisztogatás után, azzal az ádáz káröröммel, mint aki jogos bosszút áll egy szembeszegülő ellenfélen.

A mulatozás, részegeskedés csak nagyon rövid időre szűnt meg, azután éppen úgy folytatódott, mintha még mindig magányosan élne. A durva gúnyolódás és szidalom olykor tettlegességben folytatódott. S bár az asszony erős volt, vaskos karján feszültek az izmok, mégis ő lett a legyőzött, mert ellentétben az urával, nem ütött vaktában, nehogy kárt tegyen a részegen hadakozó emberben.

Gódorné harmincnégy éves korára két kislány anyja lett. Amennyire viszolygott azoktól a percektől, amelyek anyává tették, éppen annyira szerette a gyermekeit, akik megadták neki a felhőtlen, tiszta érzés, egy szebb, magasabb világba való menekülés boldogságát. De ezt a világot foggal-körömmel kellett védenie. Gódor még többet ivott, mint addig, s nemcsak a keresetét herdálta el, hanem egyre gyakrabban követelt pénzt a feleségétől, s ha nem kapott, feldúlta az egész lakást, hogy az előle dugdosott forintokat megtalálja.

Gódorné, hogy a szükséges kiadásokra teljen, délutánonként eljárt két-három mérnök lakásába takarítani, onnan rohant el gyermekeiért az óvodába. Nem bánta, hogy ezt kell tennie. A kicsiket egészen a magáénak tudta, s ehhez hozzátartozott az is, hogy kizárólag az általa keresett pénzből tartsa el őket. Ennek a tulajdonérzésnek olyan erős volt a kisugárzása, hogy az ura is felfigyelt rá. Hirtelen rákapott arra, hogy a fizetési napokon néhány, hol kisebb, hol nagyobb papírpénzt letegyen az asztalra, túl azon a fokozatosan csökkenő összegen, amelyet egy még homályosan működő felelősség késztetésére a háztartás kiadásaira odalökött a feleségének, s amelyet azután részletekben visszakövetelt.

Az asszony már nem tudott örülni a soron kívüli adakozásnak, és ügyelt arra, hogy a váratlanul kapott pénzt az utolsó fillérig férje ellátására költse. A külön adományokkal párhuzamosan nőtt Gódorban egy furcsa harag. Italos szenvedélye és magánya terhét hurcolva ezek börtönéből tekintett ki a lánykáit simogató-csókolgató asszonyra. S mintha tőle vennék el azt a szeretetet, amelynek a melegére soha nem szolgált rá, s amihez a külön pénzadomány révén sem tudott hozzájutni, ordítozni és szitkozódni kezdett, hogy azt a kedves és szoros alakzatot, amelyben azok hárman szinte egy testet alkottak-összetörje. S minél inkább nőtt az anyjukhoz húzó lánykák félelme és riadalma, s keményebbé az őket oltalmazó asszony ereje, Gódor annál indulatosabban támadt neki. Teréz felfogva ennek az öntudatlan és durván megnyilvánuló irigységnek a veszélyét, az ura előtt már nem is merte megcsókolni, megsimogatni a kicsiket.

Házasságának nyolcadik évében Gódor kezdett kimaradozni a munkából. Nemcsak a részeg vasárnapokat követő hétfőkön, hanem más napokon is. Teréz hiába rángatta hajnalonként, hogy kászálódjon ki az ágyból, csupán morgást vagy hirtelen kicsapódó karjának súlyos ütését kapta válaszul. Addig, amíg nagyjából teljesítette a kötelességét, az asszony, italozása és durvasága ellenére is dolgozó

bányásznak, embernek tekintette az urát. Hiszen a környezetében, s a házban is nem egy feleség élt olyan nehéz teherrel a vállán, s annyi tűréssel, mint ő. De amikor Gódor a züllött barátok és az ital csábításának engedve egyre ritkábban jelent meg a munkahelyén és csupán két-három naponként nyitott be a lakásba, hogy végigzuhanjon az ágyán, kemény gyűlölet és akarat támadt fel benne. A végső lecsúszás útja semmiképpen nem érintkezhetett az ő dolgos, kötelességeit ereje megfeszítésével teljesítő életének útjával. S a züllöttség szagát, ami undort keltőn szétterjedt a lakásban, a gyermekei nem lélegezhetik be, nem szokhatják meg.

Közel két esztendeig tartott, amíg Teréz megküzdött a válásért önmagával és az urával. Bármilyen szilárddá is vált az elhatározása, rejtetten mégis ott munkált benne a szégyen, hogy a válóperrel véget vet a családi élet látszatának, s a világ elé tárja a tovább már nem titkolható sebeket. Ez az érzés valamiképpen összefüggött azzal a régi szégyenével, hogy nem egészen fiatalon, a vidék hagyományos értékrendje szerint már mint vénlány ment férjhez. Mintha késői esküvőjéből következne a kötés korai felbomlása is.

Mégis amikor Gódor váratlanul egy magányos nőhöz költözött és beleegyezett a válásba, Teréz fellélegzett. Az elvált asszony állapotát az első napok furcsa restelkedése után hamar megszokta. A lakás levegője képletesen és valóságosan is kicserélődött, tiszta lett. A kislányok arcáról letörlődött az a félelem, ami apjuk kulcsának fordulásakor a zárban nap mint nap árnyékot vetett rájuk. A meleg, szoros összetartozást nem bántotta meg többé sem az ütni kész düh, sem az ádáz irigység. Teréz most már véglegesen saját magára volt utalva. Nem is kérte a tartásdíj hivatalos megállapítását, ez céltalan lett volna, amellett felemelő és erejét megsokszorozó büszkeséget jelentett annak tudata, hogy egyedül tartja el a gyermekeit.

Azontúl csak olyankor látta Gódort, ha véletlenül eléje került az utcán. Egy ízben a sarki vendéglő közelében pillantotta meg italosan, amint éppen a földön ülő, az öntudatlanságig elázott cimboráját próbálta talpra rángatni. Az asszony felindultan, dobogó szívwel kerülte ki, nehogy az ura a mások füle hallatára megszólítsa. Úgy szégyellte a züllöttségét, mintha még mindig egy fedél alatt élne vele, s ez őt is bepiszkítaná.

Néhány év elteltével azonban Gódor váratlanul becsöngetett hozzá. Zilált, napszámra le nem vetett ruhája nehéz szagot árasztott, sárga, sötét redőktől szabdalt arca, duzzadt, vöröslő orra az iszákosság letörölhetetlen jegyeit viselte. Szótlanul, hosszan nézte gyermekeit, miután betört a konyhába, s végül a kezükbe nyomott egy-egy kis tasak savanyúcukrot. A kislányok, akik most már nem féltek tőle, kemény, egyöntetű akarattal, s látható undorral és megvetéssel lába elé dobták az ajándékot. Gódor nem vette fel a nejlontasakokat, pár pillanatig még határozatlanul ácsorgott, azután némán kifordult az ajtón. Ez a jelenet ugyanígy, nagy időközökben még néhányszor megismétlődött, bár Teréz minden alkalommal megpróbálta kituszkolni, és rákiabált erős hangján:

Mit erőszakoskodsz? Annyit csak felfoghatsz, hogy nem kellesz nekik! Még azt se érdemled meg, hogy rájuk vesd a pillantásodat! Ezután meg ne lássalak itt!

Az asszonynak azok a szomszédok, akik olykor benyitottak valame-

lyik kocsmába, hogy lehajtsanak egy pohár sört, elmondták: Gódor azzal dicsekszik az ivócimborái előtt, hogy ő gondoskodik a gyermekeiről, pénzt költ rájuk.

Az idő gyorsan elfutott. Teréz teljesítette azt a belső fogadalmát, hogy iskoláztatja a lányait. Az egyikből óvónő, a másikból tanítónő lett, az idősebb egy agronómushoz, az ifjabb egy tanárhoz ment feleségül a köz ség szomszédságában lévő városba, s ott is tartották meg az esküvőt, nehogy a megvetett és gyűlölt, lezüllött apa felbukkanhasson a szertartás alatt. Az asszony nyugdíjaztatása után is tovább dolgozott, eljárt takarítani, több helyre, mint addig. Kuporgatta a pénzt, hogy amikor a lányaihoz, vejeihez utazik, illő ajándékokat vihessen nekik, s később a nagyon várt unokáknak.

Egy napon elhozták hozzá annak a hírét, hogy Gódor meghalt. S nemsokára azt is, hogy a tanács szegényjogon temetteti el, mert a rajta lévő mocskos göncökön kívül nem maradt egyebe. Az asszonyt felizgatta az, amit hallott. Szegényjogon! Hát még elmúlásában is meg gyalázza, szégyenbe keveri őket ez az ember!

Gondosan felöltözött, nagy elszánással lépett be a tanács épületébe és megkereste azt a tisztviselőt, akihez a szociális ügyek tartoztak.

Nem hagyom, hogy szegényjogon temessék el a volt uramat, mondta neki felindultan, megfizetem az árát a szép, másodosztályúţ temetésnek.

Ne haragudjon asszonyom, ha figyelmeztetem, hogy az sokba kerül, felelt a tisztviselő. Miért költené erre a pénzét, jó lesz az elhunytnak úgy is, ahogy mi a többi, hozzá hasonló személyt.

Az az én dolgom, ha drága lesz a temetés, szakította félbe Teréz, és kihúzta a derekát. A lányaim után sokkal magasabban állok én annál, minthogy a volt uramat, az ő apjukat koldusmódra hantolják el, tette hozzá felvágott fejjel, kemény hangon.

Három nappal később az elhívott szomszédokkal és ismerősökkel együtt sötét kabátjában éppen ilyen felemelt fejjel ment a gyűlölt ember üveges gyászkocsira tett, feketére lakkozott, ezüstbetűs koporsója után. A gyászszertartásról meg a temetéséről nemsokára ő maga, de más is beszámolhat a két lánynak, meg a diplomás vejeinek, az tisztességgel a szokásnak megfelelően végbement. Nem kell magyarázkodniuk és szégyenkezve pirulniuk miatta. Ő megtette azt, amit értük az apa dolgában meg kellett tennie.

ÜGYESNEK KELL LENNI.

Az élete igazán szép lett volna, ha nagyobb a fizetése, s ha nem albérletben, hanem saját lakásában lakik. Hiszen a vállalatnál, ahol dolgozott, megbecsülték és gyors előrehaladást ígértek neki. S bár ennek az ígéretnek a beváltása egyre késett, mégsem nézett utána teljes elszánással annak a bizonyos magasabb javadalmazással járó állásnak, amelyre pedig olyan nagyon áhítozott. Az elismerés és ígérgetés megkötötte, lefegyverezte, és ezért egyre húzta-halasztotta a szakítást. De ennek, tudta, egyszer mégiscsak be kell következnie. Jobb anyagi feltételek, s mellesleg önálló lakás híján házasodni sem tud, mert miből gyűjtené össze, ha hosszú esztendők alatt is, a szükséges összeget egy szövetkezeti vagy társulással építendő lakás lekötésé-

ben?

A házasság még csupán távoli terv volt, mert az a viszony, amelyet Krisztián a nála kilenc évvel idősebb Hayeknéval folytatott, most volt virágjában. A szép Ila nagy győzelmet és örömöt jelentett neki. A korkülönbség is kedvére volt, megfelelt belső igényének, s ezért boldogan adta meg magát annak az erőnek, ami az asszonyból áradt. Halványan meg az is felködlött benne, hogy szívesen feleségül venné, ha nem lenne férje. Hiszen még őnála is fiatalabbnak látszik, harminc hét éves létére senki sem nézheti többnek huszonöt-huszonhat esztendősnél. Ila mintha megsejtette volna ezt, többször elismételte, mennyire szeretne elválni, de ahhoz lakás is kellene, mert semmi kedve az albérlethez. Amellett az is nagy gondot jelentett számára, hogy a válás előreláthatóan tönkretenné az urát.

Annyira ragaszkodó szegény! tette hozzá mindannyiszor, s az utolsó, szánakozó szó, minthogy az ő karjaiban hangzott el, a győzelem és fölény hasonlíthatatlan, édes érzését buggyantotta fel Krisztiánban.

A találkozásaiknak nem volt akadálya. Ila értett hozzá, hogy félrevezesse a hiszékeny és gyanútlansága, gyöngesége miatt Krisztián által is lenézett urát. Az ő lakásának főbérlőnője elől pedig, aki megtiltott mindennemű női látogatást, nemcsak hogy nem rejtőzött el, mint Krisztián tanácsolta neki, hanem egyenesen kereste a vele való találkozást. Amit a fiatalember soha nem ért volna el, azt ő kedvességbe burkolt célzatos akaratával könnyedén kivívta. Így akkor jöhetett el az albérleti szobába, amikor csak kedve támadt hozzá.

Adj neki minden alkalommal egy kis ajándékot. Elég lesz akármilyen jelentéktelen apróság, efelől biztosíthatlak, utasította Hayekné a fiút. Még meg is köszöni, annyira megkedvelt engem, már nem kell tőle tartanod.

Az asszony is idegen nyelvű levelező volt, akár Krisztián. Orosz, német és angol nyelvből tette le a felsőfokú vizsgát. De ugyancsak elégedetlen volt, s kitartóan kereste az előnyösebb feltételekkel járó alkalmazást.

Én többjoggal panaszkodom a vállalatomra, mint te a magadéra, mondogatta neki a fiú, mert ugyanolyan képzettség mellett, mint a tiéd, ha nem is akkora gyakorlattal, jóval alacsonyabb a fizetésem. Csak hát annyira megbecsülnek az osztályon.

A megbecsülést nem lehet pénzre váltani kisfiam, felelt határozottan Ila. Én olyan állást kívánok neked is, akár magamnak, ahol forintot adnak a szép szavak helyett. De ne csak vágyakozz rá, hanem nézz is utána, kitartóbban, mint eddig. Ügyesnek kell lenni, ezt ne felejtsd el!

A fiatalember ennek a többször hangoztatott kívánalomnak úgy tett eleget, hogy ismerőseit és barátait sorra felkérte, gondoljanak rá, ha egy nekivaló jó állásról hallanak.

Így nehéz lesz kimozdulnod mostani helyzetedből kisfiam, mondta Ila. Becézőn végigsimogatta Krisztián keskeny, nagy homlokú arcát, de közben látható rosszallással jobbra-balra ingatta a fejét.

Mégis mit csináljak? Mit tanácsolsz, ajánlkozzam? Kínáljam magamat? kérdezte a fiú.

Persze. Szerencsés esetben a kínálat találkozik a kereslettel. Az ügyesség hozza meg a szerencsét, felelt mindjárt határozottan, kije-

lentő hangon az asszony.

Egyik reggelen Krisztiánt a munkahelyén telefonhoz hívták. Elhalt apjának egyik gyermekkori, már nyugdíjas barátja volt a készüléknél.

Ide hallgass, te fiú! A volt vállalatomnál az idegen nyelvű levelező, egy fiatal nő váratlanul felmondott, vagy neki mondtak fel, nem tudom, ez mellékes is, az a fontos, hogy tíz nap múlva kilép. Várj, az igazgató kedvel engem, s némelykor baráti tanácsot is kér tőlem, mint szombat délután tette ebben az ügyben. Azt tudakolta, nem tudnék-e valakit helyette. Természetesen mindjárt te jutottál eszembe. Nagyon sok jót beszéltem neki rólad, ezért megígérte, hogy te leszel az első

számú jelölt. Bizonyos vagyok abban, hogy megfelelsz a követelményeknek. Jóval nagyobb lenne a fizetésed a mostaninál és néhány szép utat is megtehetsz, mert a Vári nyelvtudása enyhén szólva gyenge, ezért külföldi tárgyalásaira a biztonság kedvéért tolmácsot is visz magával. Ezt a feladatot az eddigi levelező látta el mellette. Ezután remélhetőleg veled fog utazgatni. És téged még csak meg se rágalmazhatnak, hogy az ilyen utakon közös ágyban fekszel a főnökkel. És ami a te szempontodból a legfontosabb: a vállalat lakást építtet a fiatal, családalapítás előtt álló dolgozóinak, tehát néhány esztendőn belül még ilyen irányú vágyad is teljesülhet. No, boldoggá tettelek?

De még mennyire, Imre bácsi, de még mennyire! Szívemből köszönöm a jóságát, igazán nem is tudom, hogy háláljam meg! Még ma bejelentem magamat Várinál, még ma, gondolom ezt el is várja tőlem!

Nem, ne siess, csak akkor jelentkezz nála, amikor én szólok neked. A baráti hírek szerint most valami kellemetlen családi ügye van, állítólag az a levelező, az a lány az ok. Már csak ezért is jó lehet neki, hogy férfimunkaerőt ajánlottam. Okosabb lesz, ha most nyugton maradsz, és csak akkor lépsz előtérbe, amikor már túlesett az otthoni bonyodalmakon, és ő kéri, hogy küldjelek el hozzá. Várd meg, amíg én jelt adok, hogy itt az alkalmas pillanat.

Krisztián alig győzte kivárni a délutánt, hogy Ilának elújságolja, milyen váratlan szerencse érte, s milyen nagy és jó hírű vállalat tisztviselője lesz.

Képzeld csak, jóval több pénz, külföldi utazások. Lehet ennél jobbat kívánni? És ami a leggyönyörűbb, talán még lakás is.

Még lakás is? Ugye mondtam, hogy ügyesnek kell lenni! Kisfiam, megfogtad az Isten lábát! És ez az egész biztosra vehető?

De még mennyire! Hiszen mindent részletesen elmondtam neked. Csak nehéznek találom a várakozási időt. Mit gondolsz, nem lenne jobb, ha az Imre bácsi meghagyása ellenére mégis előbb jelentkeznék? A családi zavarok meg a vállalat ügyei mégsem.

Ne légy ilyen naiv, sokszor nagyon is összefüggenek, vágott közbe Hayekné. Lássuk csak, folytatta töprengő hangon és felráncolta a homlokát, az igazgató összeveszett a levelezőnőjével, vagy az szakította meg a viszonyt és felmondott. Emiatt a férfi ideges lett és elárulta magát a felesége előtt. De az is lehet, hogy az asszony tudomást szerzett a kapcsolatukról és gyötörni kezdte az urát, aki kénytelen volt a barátnőjét elbocsátani.

Hogy te miket találsz ki. Egész regényt, nevetett csodálkozva Krisztián. Imre bácsi erről sokkal szürkébben beszélt.

Jó, jó, ne törődj az én gondolatmenetemmel, az egész nem érde-

kes. Csak az a fontos, hogy te ne mutatkozz jövendőbeli igazgatód előtt korábban a kelleténél, nehogy kockáztasd a jóindulatát. Én már sokat hallottam Váriról, azt mondják, szeszélyes, változó hangulatú és hirtelen haragú ember. Hátrányos lenne számodra, ha éppen rosszkedvében találnád. Imre bácsidnak teljesen igaza van. Megígéred, hogy türelmes leszel kisfiam?

Igen, ha te, aki olyan okos vagy, így látod jónak. Megvárom az Imre bácsi jeladását.

Mondd csak, kérdezte Ila tűnődő arccal, lassan a mutatóujja hegyét az ajkára tette, az a levelező asszony volt, vagy leány? Úgy emlékszem, leány. De miért érdekel ez téged?

Semmiért. Csak úgy. A lányok mindig gyanúsabbak a feleségek előtt, ez jutott eszembe.

Aha, mert hogy férjhez akarnak menni a barátjukhoz, különösen akkor, ha ez mindenféle szempontból előnyös lenne, igaz? Látod, milyen hamar kapcsolok! mondta Krisztián ragyogó arccal és magához szorította Ilát. Lehet, hogy mához egy évre már a saját főbérleti lakásomon látogathatsz meg.

Az könnyen meglehet, kis okosom! felelt Hayekné. Átölelte a fiú nyakát és vidáman felnevetett.

Egy héttel később végre megtörtént az annyira várt telefonhívás. Az apai barát habozva és zavarodottan szólalt meg.

Én igazán nem tudom, mivel magyarázzam. Úgy látszik, elterjedt a híre annak, hogy megüresedett egy jól fizetett állás. Valaki, egy nő néhány napja azzal jelentkezett a Vári titkárságán, hogy én küldtem, s addig erősködött, míg be nem engedték hozzá. Mint háromnyelvű, nagy gyakorlattal rendelkező levelező és tolmács mutatkozott be. és meg is kapta az állást. Érted te ezt?

Hogy Imre bácsi küldte? Hát nemcsak nekem szólt az üresedés miatt? A fiatalember hangja elfulladt az izgalomtól.

Ejnye, de értetlen vagy! Ezt csak hazudta az a nő. Én nem ismerem, nem láttam soha és nem is hallottam felőle. Megfoghatatlan, kitől tudhatta meg, hogy én létezem és ajánlottam valakit Várinak. Hiszen erről nem szóltam senkinek. Vári azzal érvelt, hogy sok gondja közt már nem emlékezett egész pontossággal arra, hogy férfiről vagy nőről tettem-e neki említést. Nem maradt más hátra, mint jó képet vágni a dologhoz, mit tehettem volna egyebet, nem akartam ilyen sokévi barátság után összekapni vele. És ráadásul hálás nekem az új nő miatt. Szegény fiam, lecsúsztál erről a jó állásról. Úgy lehet, rossz tanácsot adtam, amikor arra kértelek, hogy türelmesen várakozz. De reméljük mind a ketten, hogy lesz még alkalom egy hasonló.

Ki az a nő, Imre bácsi? Mi a neve? kérdezte Krisztián ziháló lélegzettel.

Én csupán annyit tudok róla, amennyit Vári mondott nekem. Hogy nagyon csinos, fiatal és Hayek Tamásnénak hívják.

Krisztián elgyöngülve tette helyére a kagylót. Nehéz volt megérteni, hogy egy állítólag szerelmes asszony, aki annyira örült az ő szerencséjének, ezt tette vele. Elorozta tőle az annyira kívánt, előnyös állást.

A kábultsága két napig tartott, azután bosszúra szomjazó haragra váltott át. A kijátszottság kínja még nagyobb erővel dolgozott benne, mint a féltékenység. Férfiminőségében még nem szégyenült meg, mert az eddig eltelt idő rövid volt ahhoz, hogy Ilát a főnöke magával vigye

valamilyen hosszabb külföldi útra. De mint embert annál nagyobb sérelem érte.

Ádáz szavakkal, goromba szitkokkal a nyelvén várta Ilát albérleti szobájában, a megbeszélt időben, de az asszony nem jött el. Másnap elrohant Ila új vállalatának székháza elé, de eredménytelenül várakozott. Napokon keresztül ácsorgott a járdán a kapuval szemközt, dühtől táplált, kitartó türelemmel, mindhiába. Úgy látszik, az asszony mindig korábban ment haza annál, mint amikorra ő a munkahelyéről elszabadulhatott, mert egyszer sem sikerült megpillantania. Ezután telefonon kezdte hívogatni, de hol külföldi ügyfelekkel történő tárgyalásokon vett részt, hol az igazgató diktált neki. Végül mégis sikerült elcsípnie. A magában sokszor elismételt szitkokról tökéletesen elfeledkezett, amikor a mikrofonon keresztül meghallotta az asszony kérdését, hogy ki keresi, mintha nem tudná, hogy az ő remegő halló hallója szólalt meg a vonal túlsó oldalán.

Nem gondolod, hogy magyarázattal tartozol nekem? kérdezte Krisztián köszönés nélkül, s a hangja, akárhogyan is igyekezett megszilárdítani, még erősebben reszketett a felindultságtól.

Jól van kisfiam, hétfőn vagy szerdán elmegyek hozzád, válaszolt Hayekné nyugodtan.

De se hétfőn, se szerdán nem mutatkozott. Krisztián csütörtökön megalázottan, szégyentől és haragtól égve felhívta telefonon.

Nem kapcsolhatom hozzá, mert nincs benn, mondta egy szenvtelen női hang. Ma reggel az igazgatónkkal külföldre utazott.

EMŐKE.

Istók már jó előre megbeszélte Jutkával, a feleségével, hogy ha kislányuk befejezi az általános iskola utolsó esztendejét, a kiválasztott szakiskola szeptemberi kezdetéig dolgozni adják, ne maradjon otthon ellenőrzés nélkül. A nyár utolsó két hetét majd együtt, hármasban töltik el a Balaton partján, az lesz neki is a pihenő ideje. Ha valami nyápic, suta gyerek lenne, nem félnének nap mint nap egyedül hagyni. De Emőke százhetvenkét centire nőtt, akkorára, mint az anyja, és nőies fejlettsége még feltűnőbbé tette magas alakját. S hiába mutatta életkorát nagy teste fölött a pufók gyermekarc, a homlokba vágott barna haj alól kiragyogó, mindenre kíváncsi szemek, a tündöklő fogakkal nevető száj, s még inkább a két kihívó, kemény mell, a kerek csípő és tompor, talán éppen az arc és az alkat ellentéte miatt nagyon is felhívta magára a figyelmet.

Istók, aki egy tizennégy esztendős lány apjaként éppen csak hogy betöltötte a harmincnyolcadik esztendejét, még jól emlékezett siheder korára, amikor teljes erőbevetéssel vadászott a másik nem tagjaira, éppen ezért a fejébe szaladt a vér arra a gondolatra, mennyi veszély környékezi a lányát. S hogy ez a lány nemcsak hogy nincs ennek tudatában, de hetvenhárom kilójával, mozgásával, nevetésével még ki is hívja maga ellen ezeket a veszélyeket. Alig mert a lányán férfiszemmel végignézni, olyan szembeszökő volt mindaz, ami ingerelhette a gátlástalan kamaszokat, s talán még a huszas éveikben járó fiatalembereket is.

Emőke végül is egy ÁBÉCÉ-csemegeüzletbe került kisegítőnek, ahol

a vezetőnő nagy meglepetéssel vette tudomásul, hogy jóval fiatalabb annál, mint amennyinek a fejlettsége mutatja.

Ne felejtsd el, mondta neki az apja, hogy mindennap elébed megyek. Este nyolc óra után nem lófrálhatsz egyedül.

Istók a nyomatékos figyelmeztetéssel már eleve megvont korlátok közé akarta szorítani a lányát, nehogy azzal a ténnyel, hogy dolgozó és kereső lett belőle, a teljes szabadság igényét társítsa.

Emőke lusta lassúsággal felvonta és leejtette széles vállát, mint akinek esze ágában sincs ez ellen bármit is szólni. De pillái alól olyan fény bújt ki, ami azt a gyanakvást moccantotta meg Istókban, hogy ez a szüntelen, cél és ok nélküli ragyogás szavak nélkül is ellentmond neki.

Emőke pompásan érezte magát az üzletben, ami nagyon hasonlított az otthagyott iskolai osztályhoz. Itt is lányok-fiúk közösségébe került. A fiatal és középkorú asszonyok jelenléte csak fokozta a helyzet érdekességét. Egyikük-másikuk szívesen beszélt a menyasszonyságárol, asszonyi életéről, a szigorúbbak pedig, akik rosszalló fejcsóválással oktatták őket nagyobb tiszteletadásra, rendesebb viselkedésre, éppen ezzel szereztek mulatságot. Álszent bólogatással hallgatták az intelmeket, hogy azután összebújva, pukkadozva nevessenek rajtuk.

Emőke előtt egyre szélesebbre nyílt a titkok kapuja. Azok a tizennyolc-húsz éves lányok, akik felváltva a pénztárban, a kirakott áruk folyosóin, az eladópult mögött és a raktárban dolgoztak, már többet tudtak és nagyobb tapasztalatra tettek szert, mint a náluk is fiatalabbak. Elmerülten, megnyílt szájjal hallgatta a randevúkról, a fiúk viselkedéséről szóló beszámolókat, a beszédes arcjátékkal elnyelt, meg a nyíltan kimondott nyers szavakat, amelyek mind-mind arra a titokzatos dologra utaltak, amit a sokféle tájékoztatás ellenére sem lehetett igazán megérteni. Még nagyobb élvezetet szerzett neki a ruhákról, a divatról szóló szüntelen eszmecsere. Apróra, izgatott élénkséggel tárgyalták meg a raktár zugaiban a szoknya hosszát, a nadrágok szabását, a blúz kivágását, a díszítő övek, szalagok, láncok, gyöngyök színét, formáját, és hogy melyik táncdalénekesnőn milyen ruhát, pulóvert, cipőt láttak. Emőke a nagy figyelésben még a nyelve hegyét is felnyomta a felső ajkára, kis fülének cimpája pirosan bújt ki rövidre vágott barna haja alól. De csak az első napokban hallgatott. Az újonnan összeszedett tudásanyag a régivel együtt elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy szakértőként elegyedjen bele a bugyborékoló nevetéssel, vidám vihogásokkal átszaggatott suttogó megbeszélésekbe. S felbátorította arra is, hogy beavatottként nyilvánítson véleményt, sőt hogy egyik-másik divatkérdésben a maga értesültségét fitogtassa. Erre igen nagy szükség volt mindaddig, amíg megmosolyogták gyermeki fiatalsága miatt. Később már elmosta ezt nőies fejlettsége, a súlya, s buzgó alkalmazkodása, de leginkább a megszokás, hogy ott van közöttük.

Istók az első három napon a nagy üvegkirakaton keresztül figyelte a lányát, amint az üres üvegeket váltja vissza, meg sajtot, sonkát adagol ki a vevőknek, s miközben elmerülten nézi a mérleget, felső ajkáig tolja fel kidugott nyelvét. A következő napokban már észrevette, hogy a két másik lány ki-kipillant rá, miközben könyökkel lökdösődnek és oldalba taszítják Emőkét is.

Mit bámulnak rám azok a lányok? Nincs énrajtam semmi csudál-

nivaló, szólt a lányához zordul, amikor már egymás mellett baktattak.

Azt mondták, öreg létedre nagyon is fiatalnak látszol, válaszolt Emőke, s pufók arcát mégjobban kiduzzasztotta a visszafogott nevetés.

Istók morgott valamit, és szigorú pillantással nézte azt a felfújt, kipukkadni kész labdát, ami ide-oda mozdul Emőke két orcája mögött. Nem értette a nagy vidámság okát, de valójában nem haragudott azért, amit hallott. Annál kevésbé, mert lánya, amint kilépett a nagy saroküzlet ajtaján, készséggel szaladt oda hozzá.

A kirakatablakon keresztül végzett megfigyelések során Istók észrevette, hogy az üres üvegek visszavételekor egyik-másik fiú a kelleténél hosszabb időt tölt el az asztal előtt, ami mögött Emőke firkantja rá a kis nyomtatványra az első napok lassú rajzolgatása után felnőttes gyorsasággal a visszafizetendő összeg számjegyeit. Látta a tömött sor ágaskodó, előrenyomakodó, nyugtalan izgés-mozgását is, amivel Emőkét sürgették, aki nyugodtan beszélgetett tovább.

Mért járt annyit a szája annak a fiúnak? Mit akart tőled? kérdezte Istók mindjárt, ahogy az utcán összetalálkoztak.

Melyik? nézett rá Emőke.

Hogyhogy melyik? Istók mindjárt méregbe gurult. Szerinted hányan voltak?

Hát mindennap randevút kér valamelyik. Azt erősítgetik, hogy csakis velem akarnak járni.

Istók rápillantott lánya dicsekvő, boldogságtól ragyogó arcára. És te mit mondtál nekik?

Hááát semmit. Én csak nevetem őket.

Emőke széles vállát lustán felvonva most is nevetett, nyilván ugyanúgy, ahogyan a fiúknak válaszolt, s amiben sokkal erősebb volt a talányos, kacér igen, mint az elutasító nem.

Azt nagyon is jól tetted, válaszolt a szöveget helyeselve, de a mögötte érezhető kétértelműségtől mégis mordul Istók. Gyerek vagy te még, ráérsz fiúkkal járni. Le is törném a derekadat, ha valamelyikkel strabancolnál. De az már nem való, hogy ott töltik az időt az asztalod előtt, az emberek meg ácsorogni kénytelenek a sok nehéz, üveges szatyorral.

Hadd ácsorogjanak, kitelik az idejükből, felelt Emőke, gömbölyű ajkát lebiggyesztve, mert a nagyobb és gyakorlottabb lányoktól hamar eltanulta a szemtelen közömbösséget. Gyerekmódra csucsorodó szája is azt a lenéző hatalmi tudatot fejezte ki, amit az a tény adott neki, hogy ő állt a pult, az asztal belső oldalán.

Nem úgy van az. Ha téged váratnának, te is másképpen beszélnél.

Igen, mondta Emőke szórakozottan, mert a figyelme másfelé fordult. Hirtelen odahúzta apját az egyik kirakathoz, ujjával rábökött egy magas sarkú cipőre.

Ilyet vegyetek nekem. Odabenn mindegyik lány ilyet hord.

Nem neked csinálják az ilyen lábbelit. Még tizenöt éves se vagy.

Majd három év múlva megveheted. De addig foggyjál le, mert a sarka letörik alattad.

Van énnálam kövérebb nő ůis az üzletben, az alatt se törik le. És ha kövér vagyok is, már hatan kértek tőlem randevút.

Léhűtők azok mind. Milyen utolsó fiú lehet az, aki egy gyerektől kér találkozót, hogy elcsaljon oda, ahol azt teheti veled, amit akar. Téged ugyan egyikkel se fog látni az utcán senki, erre mérget vehetsz.

Emőke félrehúzta a száját. Szeme sarkából az apjára nézett, s kipukkadt belőle a nevetés.

Hiába vihogsz, ez így lesz, ahogy mondom. Téged nem kísérgethet még most senki se. Ismersz, én nemjátszok a szavammal, mondta Istók fenyegetőn.

Két fiú is dolgozott az ÁBÉCÉ-áruház raktárában, ezekkel Emőke felváltva csókolózott. Erre gyakran nyílt alkalom az áruval megrakott állványok folyosóin, meg akkor, amikor a kiskocsival átmentek az utca túloldalán lévő, hajdani tejboltba, ahol a dobozos áru egy részét tárolták. Emőke mindkettőjüket kedvelte. Az élmény egyformának bizonyult mindegyikkel, a csók volt a lényeg, mert jólesett, s mert így a lányok tapasztalatcseréjében a beavatottak egyenrangúságával ő is részt vehetett. Igaz, a többet tudók arcáról eddig még nem sikerült letörölni a mosolyt, de azért meghallgatták, sőt faggatták is az üzleten kívüli fiúja felől, ami erősen megemelte az önbizalmát.

Istóknak egy napon feltűnt, hogy a mellette lépegető lány mennyit forgatja a fejét.

Mit bámészkodsz hátra? Gyere rendesen, nem vagy már kisiskolás. Elöl is csak azt látod, amit hátul.

Igen, apuka-felelt Emőke azzal az ismert, kitörni kész, visszafojtott nevetéssel, de az igen ellenére is tovább forgatta a fejét.

Istók hátranézett. Izmos, tizennyolc év körüli, fekete hajú fiú haladt mögöttük, aki felemelt ujjaival integetett Emőkének.

Emiatt forgolódsz? Erre vigyorogsz? Istók nagyot rántott a kislány karján. Erre a szemtelenre? Micsoda fiú az, aki így ismerkedik a lányokkal! Mindjárt megkapja tőlem a magáét!

De hiszen már ismerem! méltatlankodott Emőke.

Hogyhogy ismered? Honnan?

Már tegnap is mögöttünk jött, csak te nem láttad, apuka.

Az nem igazi ismeretség! Elhallgass, mert neked is leeshet egy pofon.

A fiú azután velük egy vonalba került, de éppen akkor, amikor az Istók ingerültsége már dühhé fokozódott, előresietett és eltűnt a járókelők között.

Aha, elhordta az irháját a kölyök, mert megijedt, nevetett föl elégtétellel Istók. De alighogy ezt kimondta, a fiú szemközt bukkant fel, fülig húzta csukott száját, s egy táncos félkörrel oldalt térve, ismét a hátuk mögé került. Ezt kétségtelenné tette az Emőke forgolódása is.

Istóknak elegendő volt kétszer hátranéznie, hogy elveszítse a türelmét.

Annyit mondok, kopj le! kiáltott rá a fiúra.

Ezt nekem tanácsolja? kérdezte a fiú.

Neked. Éppen hogy neked. Eltűnj innen, de gyorsan, amíg nem késő.

Miért? Talán a magáé ez az utca? Nekem is éppen annyi jogom van hozzá, mint bárkinek.

Jobb lesz, ha odébbállsz! ordította Istók. Neked meg helyrepofozom a fejedet, ha még egyszer megfordulsz, rántotta meg a lánya karját. Továbbindult, mert már többen megálltak a közelükben.

ţUgyanez a dolog még néhányszor megtörtént, de már másik fiúval. Emőke kevesebbet forgolódott, s ha Istók hátranézett, a sarkukban járó szőke fiú bamba ártatlansággal nézett rá vissza, ami jobban bőszítette a szemtelenségnél is, mert ez a magatartás síkosabbnak bizonyult, nem lehetett kikezdeni. Amellett érezte a rejtett összeköttetést lánya és a makacsul kitartó kísérő között, de ezt sem lehetett kézzelfoghatóvá tenni. Emőke az apja fenyegetéseit ugyanolyan ártatlan képpel fogadta, mint amilyennel az őket kísérgető fiú bámult bele a szemébe. Istók, mielőtt belépett a házuk kapuján, összehúzott szemöldöke alól csúnyán nézett a fiúra, így hozva tudomására, hogy őt nem lehet félrevezetni, de főképpen azért, hogy véglegesen elijessze. Ugyanezért nagyot lökött a lányán, hogy éreztesse vele a haragját, és megkönnyebbülésében is amiatt, hogy közös útjuk véget ért.

Eljössz velünk zárás után? kérdezték egyik délután a lányok Emőkét.

Hová?

Fagylaltozni. A Muskátli cukrászdának a legjobb a fagylaltja.

Emőke felragyogott. Őt is hívják a lányok, pedig idősebbek nála, már három éve dolgoznak együtt és nagyon összetartanak, a sok titok, szívesség és tapasztalat eggyé kovácsolta őket. És mégis hívják őt, a tizennégy évest, ennek a nagylelkűségnek a jelentőségét teljes mélységében felfogta. Igaz, ő maga is mindent megtett, hogy tekintélyt szerezzen, s ne nézzék a korkülönbséget. A fagylaltozás ellenállhatatlanul vonzotta. Beállnak a sorba a cukrászda kis ablaka előtt, ahonnan a színes kis kúpban végződő, teli tölcséreket kiadják. Előttükmögöttük a várakozók között fiúk, akikkel érdekes lesz az ismerkedés, a beszéd, s ki tudja, még milyen nagyszerű élmények adódhatnak! Igen ám, de hogy menjen el, hiszen ez többféle veszélyt rejt magában, hogy szökjön meg az apja elől! De majd csak kivágja magát, lesz, ami lesz, szégyenszemre nem mondhat nemet.

Megyek! Hogyne mennék! adta meg a választ, mindent vállalva, boldogan.

Ők egy gubancban, a raktár ajtaján jöttek ki, az apja meg szokása szerint a túloldalon strázsált, hogy a pultra meg az üvegvisszaváltó asztalra lásson. Amikor a sarokhoz értek, Emőke arra kérte a lányokat, hogy várjanak egy percig, s odaszaladt az apjához. Azok, a már jól ismert Istókot látva, szót fogadtak, mert tudták, hogy a magánügyekbe, ha erre kérik őket, nem illik beavatkozni. De azt mégsem állották meg, hogy ne integessenek feléje, s egyikük, a víz sugárként felcsapó nevetés közben a nyelvét is kinyújtotta.

Apuka, a lányok elhívtak fagylaltozni, megharagudnának, ha nem mennék velük, várj meg itt, nemsokára visszajövünk, mondta a futástól és az izgalomtól pihegve.

Istók elkövette azt a hibát, hogy csak fél füllel hallgatta a szándékos gyorsasággal ledarált szöveget, mert a lányokra nézett.

Mit vihognak, integetnek ezek. Nem vagyok én a pajtásuk, hogy hívogassanak meg rám öltsék a nyelvüket! Ki látott már ilyet! csattant fel Istók sértett méltósággal.

Emőke, minthogy nem hangzott fel tiltó parancs, mindjárt megfordult, és futtában kiáltott vissza:

Fagylaltozni hívnak, de te ne gyere, várj meg itt!

Istók belátva, hogy lekésett, meg azért is, mert nem akarta lányát

a társnői előtt megszégyeníteni, nyugton maradt. Elvégre nincs abban semmi, ha a többiekkel együtt elnyalogat egy tölcsér fagylaltot, egy kis engedményre a szigor mellett is szükség van. De ahogy múlt az idő, lobbot vetett és fokozatosan nőtt a haragja. Elmúlt már annak félórája is, hogy itt ácsorog a kirakat mellett, az apai megértés egyre inkább annak a gyanúnak adott helyet, hogy kijátszották. De végül is a kis csoport visszatért, sikkantó nevetésüket már az előtt meghallotta, mielőtt előbukkantak volna a sarok mögül. Két fiú is volt velük, s az egyik, az alacsony, mintha kezével éppen az Emőke kezét himbálta volna. De a kislány olyan sietősen vált el a csoporttól, hogy ezt nem tudta teljes bizonyossággal megállapítani. Ez azonban nem csillapította a haragját. Most nem volt tekintettel a munkatársakra, s amint a közelség ezt lehetővé tette, mindjárt lekent egy pofont. Emőke tenyerébe fogta féloldalt kipirult pufók arcát, s inkább büszkén, mint megalázottan fordult az egymáshoz bújva figyelő lányok felé.

Örülj, hogy csak ennyit kaptál! Mit gondolsz, a szolgád vagyok én neked, hogy ennyi ideig megvárass! kiáltotta Istók, s indulatosan lökött egyet a lányán, aki könnyek nélkül ugyan, de síró hangon ismételgette egészen a kapuig:

Hát én mi vagyok? Rabszolga, aki még egy tölcsér fagylaltért se mehet el?

Néhány napi szünet után az elsőhöz hasonló elintézési móddal a fagylaltozás még kétszer megismétlődött. A pofon nem mutatkozott nagy árnak, sőt bizonyosságot nyújtott abban a tekintetben, hogy mi lesz a büntetés.

Most nem babrálsz ki velem, rivallt rá a lányára a negyedik kísérlet alkalmával Istók. Most nem szaladsz el, ha kell, a hajadnál fogva tartalak vissza!

Hogy nyomatékosabbá tegye a figyelmeztetést, gyorsan lekente az esedékes pofont. Legnagyobb csodálkozására a távolabb álló lányok vihogni kezdtek, s mindenféle kézjeleket adtak le. A jelentésüket nem értette, csak annyit fogott fel, hogy azok várták a nyaklevest, s utána meg csúfolódnak.

Mondhatom, nagyszerű barátnőid vannak, nem győznek örvendezni, hogy pofont kaptál. Én szóba se állanék többet egyikükkel se, mondta Istók, miután Emőkét a menetirányba lökdöste. Csak pukkadoznak, viháncolnak, ahelyett, hogy sajnálkoznának rajtad.

Legnagyobb csodálkozására Emőke is pukkadozni kezdett, barna szemében a jókedv szikrái ugráltak. A visszafojtott nevetés felfújta az arcát, mögötte, ide-oda csúszkálva, megjelentek a jókedv tömör kis gumilabdái. Ezek azt a kényelmetlen sejtést mozdították meg Istókban, hogy a lányok csúfolása neki szólt és nem Emőkének.

Úgy négy-öt nappal később, amikor hazafelé ment a lányával, mégpedig úgy, hogy komor szótlansággal ő haladt elöl, egyszer csak azt vette észre, hogy Emőke sietősen felzárkózik melléje és karja alá csúsztatja a kezét.

Mit akarsz? kérdezte mogorván.

Hadd menjünk karonfogva, apuka. hallotta a hízelgő suttogást.

Ugyan minek? Istók el akart húzódni, hiszen még a feleségével sem szokott így járni, a lányával meg még kevésbé. Már csak amiatt sem, mert akkor nagyon meglátszana, hogy ő, ha csak kétujjnyival is,

de alacsonyabb náluk.
Emőke, mintha nem hallotta volna a két kérdő szót, még szorosabban fogta a karját, és valósággal hozzásimult, olyan módon, akár egy feleség.
Menj már odébb, mit kapaszkodsz ennyire belém, ripakodott rá a kislányra Istók.
Ebben a pillanatban gyors csókot érzett az arcán, amit kérlelő, hízelgő suttogás követett.
Puszilj meg te is, apuka!
Megbolondultál? Itt az utcán csókolgassalak? Még kisebb korodban sem tettem meg, nemhogy most!
És mert Emőke közben többször visszanézett, az ő feje is önkéntelenül hátrarándult. Gyanúba vehető fiú ezúttal nem követte őket, de úgy három-négy lépésnyi távolságban megpillantotta a boltbeli lányokat.
Hát ezek mért jönnek most erre? kérdezte. Itt nem jár villamos, nekik meg, ha haza akarnak jutni, villamosra kell ülni.
Dolguk van az utca elején. Egy órásüzlet van ott, ahol különleges óraszíjat lehet kapni.
Istók hirtelen ellágyult, mint a vékony jégréteg, ha tűz melege éri. Lám csak, ez a nagyra nőtt, oktondi lány ennyire gyerek még, bizonyítani akarja a többiek előtt, hogy a pofonok ellenére is szereti őt, az apja. Ezért, hogy a nyilvános büntetéseket ellensúlyozza, orrát gya-korlatlanul Emőke telt arcához nyomta.
Na, nesze.
Erre újabb csókot kapott, ami megint felbőszítette, mert a közelükbe érő lányok úgy mentek el mellette, hogy szándékosan meglökték, miközben összenevettek Emőkével. És ami teljesen váratlanul érte, amikor éppen befordult volna a házuk kapuján, egyikük bugyborékoló nevetéssel felkiáltott:
Nézzétek csak az öreg stricit!
Istók berántotta Emőkét a földszinti lakásba és felordított:
Az istened, mi volt ez? Te biztattad fel ezeket, hogy engem kicsúfoljanak? Felháborodva fordult a feleségéhez. A bolti lányok egész úton a sarkunkban voltak, a lányod meg folyton hátracsavarta a fejét, nézte, jönnek-e utánunk. Karjánál fogva megrázta Emőkét. Hogy mertek ezek engem öreg stricinek nevezni? Ne félj, keservesen meg fogják bánni. Holnap bemegyek a főnöknőhöz, panaszt teszek ellenük.
Jaj apuka, ne. Nem akarom, hogy megharagudjanak rám és ne barátkozzanak velem! Csak azért mondták azt, hogy öreg strici vagy, mert, mert.
Emőke elnémult, s az apjára nézett. Istókné is abbahagyta az étel kavargatását, s egyik kezében a fedővel, másikban a fakanállal odaállt az ura mellé.
Mondjad ki, miféle titok van itt, mert különben összetöröm a csontodat! kiáltotta Istók.
Hát csak az, nyögte Emőke megfélemlítve, mégis dacosan, hogy amikor megkérdezték, ki az az öreg hapsi, aki minden este elébemjön, azt mondtam nekik, azt mondtam, hogy ő az az illető, akivel járok. És hogy a féltékenység miatt adtad a pofonokat.
Ezt mondtad? A tulajdon apádról hazudtad ezt, te gyalázatos?

csattant fel Istókné. Az urának bíborszínbe borult az arca:
Hát megkergültél egészen? Hogy én az vagyok, hogy én, akivel te jársz. És hogy féltékenységből.
Igen, igen! kiáltotta Emőke elszántan, és az ő arca is kigyulladt. Igenis ezt hazudtam, mert ha megmondom, hogy az apukám az, aki minden este megvár, mint egy óvodást, akkor nem vesznek be maguk közé, úgy tekintettek volna csak, mint egy kis taknyost.
Hát nem az vagy? Nem taknyos gyerek vagy? kiáltott rá az anyja.
Szóval ezért integettek, ezért nyújtották rám a nyelvüket.
bólintgatott vészjóslón Istók. Ajánlom, pakolj ki a többivel is, mert ha nem beszélsz, majd én kiszorítom belőled a szót. Ki vele, mért jöttek utánunk azok a jópipák, mért biztattad fel őket erre?
Én nem biztattam egyiket se. Csak hát megkérdezték, hová szoktunk elmenni, hogy, hogy együtt legyünk, kettesben. Én meg azt feleltem, ami az igazság, hogy hozzánk. Ezt nem nagyon hitték, és hát. A címünket tudták, és ezért meg akarták nézni, hogy igazán a mi házunkba jövünk be. És hát látták, hogy igazat mondtam. fejezte be Emőke gyorsan, hogy minél hamarább túl legyen a nehezén, s önkéntelenül hátrább húzódott.
Istóknak elállt a szava. Csak a keze mozdult meg. Jobbról-balról pofon verte a kislányt, sokkal nagyobb lendülettel, mint régebben az utcán. S mert ez a cselekedet kiszabadította a felháborodás gőzét, teljes hangerővel ráordított:
Hát ezért dörgölőztél hozzám odakinn, ezért fogtál karon, ezért akartál mindenáron csókolózni! Ilyen játékba rángattál bele, te alávaló! Ezt merted rám fogni, csúffá tettél, kiröhögtettél, mint egy gyereklányok után kujtorgó vén bolondot!
De hiszen azt mondták a lányok, hogy egészen fiatalnak látszol a korodhoz képest! Kérték is, hogy mutassalak be nekik, de én azt mondtam, hogy te ezt nem akarod, szólt közbe önkéntelenül, vigasztalón Emőke.
Istók a lányára nézett, akinek kerek arca még jobban kiduzzadt, mintha azok a bizonyos kis labdák már megint feszítenék belülről. Hirtelen elgyengült, leült az egyik konyhaszékre és odaszólt a feleségének:
Ezután te vigyázol a lányodra, ezt vedd tudomásul. A te műszakod is délelőttös.
Én? Az asszony hátrahőkölt. Hiszen azután, hogy hazajövök, alig győzöm, annyi a dolgom. És hát te vagy a szigorúbb kettőnk közül. Nekem, lásd be, főzni, mosni, mosogatni kell, meg még.
Nem érdekel, rázta meg a fejét ellentmondást nem tűrőn Istók. Inkább mosogatok, mosok, hogy ne legyen annyi terhed, de én ezt a munkát nem vállalom tovább.

A KISLÁNY.

Sárikát Vargáék hároméves korában vették magukhoz a városi gyermekotthonból. Ő volt a legszebb a kicsik között, valósággal kiragyogott az udvaron karikába fogózott, éneklő kis csoportból. Vargáné tüstént belészeretett, nemcsak a pufók, barna arcában tündöklő fekete

szeme, a csigás haja miatt, hanem azért is, mert amint feléje fordult, Sárika, mintha már régen ismerné, ránevetett. És ráadásul a keresztneve is ugyanaz volt, mint az övé.

Nézzed csak Péter, mondta az urának, úgy fogad, mintha az anyja lennék!

Az otthon vezetőnője hiába ajánlotta, hogy nézzenekjobban körül, ismerkedjenek néhány napig az apróságokkal, Vargáné felébredt gyanakvással, mintha valamilyen áruból éppen a legjobbat sajnálnák tőle, makacsul kitartott választása mellett.

Őtet visszük, vagy senki mást!

Varga már egy év elteltével örökbe akarta fogadni a kislányt, de Sári ehhez nem járult hozzá:

Majd ha idősebb lesz, ha már egészen kimutatta a természetét. Úgy tízéves korában. Ráérünk.

Akkor te már néggyel túl leszel az ötvenen, én meg elérem a hatvanadik esztendőmet. Nem adják nekünk.

Azt szeretném én látni, hogy ne adják! Ilyen helyre, ahol tejbevajba fürösztik.

Vargáné tudta, hogy az ura, mint mindenben, ebben is enged az ő akaratának. Házasságkötésük óta restellte a meddőségét, nem is annyira Péter, mint a falu, s különösen az ismerős asszonyok előtt. ţŐ volt a meddő, nem az ura, ezt az orvosi vizsgálatok kimutatták. Mégis hosszú éveken keresztül reménykedett, mert érthetetlen maradt előtte, hogyan tudnak a gépek meg a mindenféle műszerek az ő testébe belelátni, és hogy válaszolhatnak teljes határozottsággal nemmel. Reménységét a hit is táplálta, hiszen buzgón imádkozott, és Istennek semmi sem lehetetlen.

De hiábavaló volt a vágy, az ima, csak nem fogant meg. Negyvenhat évesen szánta rá magát arra, amire Péter már régen ösztökélte, hogy kérjenek ki egy gondozottat a városi otthonból. Hosszú ideig vívódott, mert éles fájdalom nyilallott bele arra a gondolatra, hogy idegenek gyermekére hagyják a szép falusi házat, vagyont jelentő gyümölcsös kertet, pénzüket, minden javukat. Semmirekellők szülöttjére, mert csak az ilyenek vetik el a gyermeküket, vagy az olyan lányok, akik mindenkivel henteregnek, és azt sem tudják, kitől estek teherbe. De hát végül is csak az ilyenektől származó apróságok kerülhetnek kihelyezésre, hogy lehetőleg családi környezetben nőjenek fel.

Csak azért cselekedtünk így, hogy öregségünkben majd legyen valaki körülöttünk, mondogatta Sári az ismerősöknek. Meg hát jót is teszünk avwal, hogy egy árvát magunkhoz veszünk.

Úgy is van. Igazad van, bólogattak az asszonyok. Ki együtt-érzéssel, ki színből, mert nem illett volna ellentmondani. Olyan is akadt, nem is egy a szomszédasszonyok között, aki már nagyszülő volt, s a Sárikánál nagyobb unokát jó hangosan így biztatta:

Eridj, játszál a Sári néni picijével, ne bánd, hogy te vagy az idősebb.

Vargáné felfogta a tűszúrásokat, de nem szólt, a bántalmat nem felejtőn más területen, és ha lehetett, kétszeresen adta vissza. Tudta, hogy a kicsi lány nem illik már hozzá. De olyat, aki emlékezik a szüleire, semmiképpen nem tudott volna elfogadni. Nem viselte volna el, ha a gyerek őrajta kívül más anyáról is tud. Az értetlenekkel, a rosszindulatúakkal szemben az volt az elégtétele, hogy Sárika a szén-

fekete szemével, hajával minden vele egyidős kislánynál szebb volt. Igaz, barna volt a bőre, de hamvas, akár a barack, és olyan selymesen sima, hogy a mosdatásnál minduntalan kisiklott a szappanhabos kezei közül. Az öltöztetése külön gyönyörűséget jelentett, a finom kis ruhák még szebbé tették. Büszkén vezette az utcán maga mellett. Csak az volt a baj, hogy Sárika a legszebb ruhájában, cipőjében is beleugrott a felfröccsenő tócsába, vagy elrángatta magát mellőle, futni kezdett, és ennek nemegyszer az lett a vége, hogy letottyant a földre.

Ilyenkor Vargáné megbüntette, nemcsak a bizonyítás miatt, hogy éppen úgy ért a neveléshez, akár a jóval fiatalabb anyák, sokkal inkább azért vert a fenekére, mert az a hiúság kapott karcolást, amellyel a kiöltöztetett kislányt akarta mutogatni. Meg ingerelte is az engedetlenség, és az, hogy Sárika nem vigyáz a drága pénzen vett holmikra, amelyekben pedig elragadtatva és a gyönyörködés csukló hangjait hallatva nézte magát a tükörben.

Szégyelld magadat, szidta ilyenkor, nem becsülöd meg a szép ruhádat! Hát nem érted meg, hogy azt nem szabad elpiszkolni!

Hadd el, ne üsd, kicsi még, meg játékos, nem érti ezt, neki minden ruha egyforma! békítette ilyenkor Varga a feleségét. De Sári indulatosan kiabált:

Ha a tükör előtt már tud forgolódni benne, akkor vigyázni is tudjon rá!

Ha megtagadott valamit Sárikától, a kislány nemegyszer toporzékolt tehetetlen dühében, s paskolni kezdte anyja kezét, szoknyáját.

Az asszony ilyenkor rácsapott a kezére, hátuljára, s mérgesen odaszólt az urának:

Akár a hörcsög! Majd szétpukkad haragjában! De én kiverem belőle a rossz természetét!

Amikor azonban a kislány dacosan csücsörített szájjal ugyan, de nagyjából elismételte a bocsánatkérés állhatatosan előmondott szavait, vagy éppen minden késztetés nélkül odaszaladt hozzá és érthetetlen motyogással ölelgetni kezdte a térdét, vagy ágaskodva kérte és kínálta az engesztelő csókokat, Vargáné elbűvölten kapta a karjai közé:

Jaj, te kis aranyos! Hogy tud hízelegni a kis betyár. Egyem a szívedet, mindjárt bekaplak, megeszlek, te cukorfalat, te!

Alig szakadt vége a nedves, hangosan cuppanó csókoknak, öleléseknek, az újra meg újra kicsiholt nevetésnek. A csiklandozó anyai ujjak meg-megugorva bibirkáltak a kislány mellén, hónalja fészkében, nyakán, gerincén. Sárika ilyenkor a gyönyörűségtől és az erőltető kacagástól csukladozva-fulladozva szedte a levegőt. Varga nemegyszer közbeszólt:

Hadd már, kifárad az a gyermek. Jóból is megárt a sok.

A kislány a hatodik esztendejében járt, amikor az a bizonyos dolog elkezdődött. Vargáné észrevette, hogy a kerítésnél, utcán álldogáló asszonyok összesúgnak, amikor megpillantják őt Sárikával közeledni. Újabban az is megtörtént, hogy a kislányt hazaküldték a szomszédból, amikor átment játszani, azzal, hogy a pajtásai most nem érnek rá, holott amint becsukódott utána az ajtó, a kerítés mögül mindjárt felhangzott vidám kiáltozásuk.

Hogy a fene enné meg őket, irigyek, mert olyan szép vagy, meg annyi gyönyörű ruhád van, szitkozódott Vargáné, de a nyugtalanság bele ette magát a lelkébe. Mi bajuk van vele meg Sárikával az asszo-

nyoknak? Igaz, eddig is piszkálódott némelyik, hogy ki tudja kinek a zabigyerekét neveli. Akadtak olyanok is, akik mert elment a kölcsönadott kávédarálóért, ezért-azért, amit nem győzött visszavárni, vagy másféle ok miatt bosszúból odakiabálták a kicsinek, hogy fogadott gyerek vagy, menhelyből vett ki a vén anyád. Az ilyeneknek megfizetett alaposan, csak úgy zengett zuhogó szitkaitól az utca. De az asszonyok újabb magatartása más volt, egyezményesnek látszott, mintha szövetséget kötöttek volna. Az utcai találkozások, az illő megállások ideje, s a szokásos kérdések és feleletek elhangzása alatt merőn nézték Sárikát, és nem csodálattal, mint Vargáné, aki mindig középre tolta a kislányt, elvárta volna, hanem vizsgálódva-kutatva, hideg, bíráló tekintettel, mintha éles késekkel dobnák körül. S azután úgy néztek össze, mint akikben újra meg újra megerősödik egy közösen kialakult vélemény.

Vargáné hetekig emésztette magát, a büszkesége nem engedte, hogy észrevettnek mutassa a furcsa magatartást. De egy vasárnapon, amikor a gyönyörűen kiöltöztetett kislánnyal elment a templomba, s a szomszédos széken ülő Szabókyné elhúzta unokáját a melléje állított Sárikától, nem bírta tovább. Amikor kijöttek a templomból, néhány lépéssel odább a fás, bokros kis téren rátámadt Szabókynéra:

Nem rühes az én kislányom, hogy elrántsa mellőle a Gyurikáját. Tisztább meg szebben öltözött akárki gyerekénél, ezt vegye észbe, hallja! Hogy nem szégyenli magát ilyet cselekedni!

A hosszúra nőtt, száraz, csupa ránc öregasszony nagy lélegzetet vett, és felemelt hangja hegyessé-szúróssá vált, akár a vastag bőrt is átbökő ár:

Az lehet, hogy tisztára súrolta, meg jobban kicifrálta bárki gyerekénél, de azért a cigány csak cigány marad! Én ugyan meg nem engedem, hogy ha iskolába kerül, az unokám mellé üljön!

Cigány! Az ordítás elakadt Vargáné torkán. Önkéntelen, gyors pillantást vetett a hozzáhúzódó Sárikára, s a köréjük gyűlt, néma hallgatósághoz fordulva kiszakadt belőle a szitok:

Ki az a nyomorult, aki ezt kitalálta? Az én Istenem verje meg minden retyerutyájával együtt! Hogy roggyon rá az ég, nem holnap, de máma!

Tudta, hogy a gyerek csinosságának hangsúlyozásával, s a nyers káromlással nagyon elvetette a sulykot, és magára haragította azokat is, akikkel eddigjó viszonyban állott, a szavai nyomán kelt méltatlankodó zúgás ezt tanúsította, de mint mindig, ha mérgében fejébe szaladt a vér, most sem bírt magával. Miközben nekilódult a hazafelé vezető ţútnak, s az indulat adta sebességgel rohant előre, nagyot rántva a felsíró kislány kezén, a felcsapó hangokban világosan észlelte azt a bizonyos összetartást, amelyben a közös vélemény megnyilvánult.

Otthon feldúltan mondta el az urának, mi történt, mi hangzott el Sárika ellen, s ő mit felelt a vádra.

Varga hallgatott egy ideig, mint aki megemészti a híradás lényegét, azután megcsóválta a fejét:

Minek csináltál nagy tüzet az öregasszony viselkedése miatt, minek bőszítetted magad ellen a falut? A gyerek az, ami, mink már megszerettük, ez a legfőbb, a szóbeszéddel nem kell törődni.

Ez a válasz meghökkentette Vargánét. A békítő hang, amelyben

megpendült annak a lehetőségnek az elfogadása, ami ellen neki minden kis ízecskéje tiltakozott, belenyilallt a szívébe. Maga elé rántotta Sárikát, s olyan erősen, olyan merő, idegen tekintettel nézte, hogy a kislány mellecskéje félelmében néhányszor megemelkedett a hüppögő, de ösztönösen visszafojtott sírástól. A szénfekete, lágy csigákba tekeredő haján kezdte a vizsgálatot, azután hosszan nézett a sötét ragyogású szemekbe. A szivárványhártyát nedves fényű fehérség vette körül, aminek finoman füstös árnyalatát első ízben most vette észre. A szemöldök dúsabb és szélesebb volt, mint a vele egykorú többi gyermeké, s ez és a feltűnően hosszú szempilla, s a kétoldalt kagylószerűen kidudorodó orrcimpa adta meg a kis arc különleges jellegét. Felső ajka fölött is először észlelte a leheletszerű árnyékot, amit később bizonyosan sűrű pihék tesznek majd sötétté.

Vargáné úgy taszította odébb a kislányt, mintha olyan lényt hárítana el magától, aki orvul és szándékosan félrevezette. Még nem adta meg magát egészen a vádnak, de már csak a mások szemével tudott ránézni. A felismerés, hogy legszentebb érzésében csalták meg, abban a vágyában, hogy egészen átadhassa magát az anyai szenvedélynek, már erős, fájdalmat okozó markolással gyúrni, gyömöszölni kezdte a lelkét. Bármilyen munkát végzett is a kertben, konyhában az elkövetkező napok során, a szemét mindig Sárikán tartotta, aki ettől a mohó, szenvedő, mégis hideg figyelemtől összehúzódott, mintha minduntalan jeges vizet fröccsentenének a bőrére. Látszólag ok nélkül zendített rá a sírásra, s olykor toporzékolt is, kétségbeesetten, mint aki valamilyen elveszett dolgot követel, ami az övé volt, s aki elhagyatottan áll egy veszélyesen kicsinnyé olvadt szigeten. Néhányszor megpróbált kitörni a rákényszerített magányból, ölelgetni kezdte az anyja térdét és csókolgatta a szoknyáját meg az elkapott kezét.

Hízelegsz? Hízelegsz? kérdezte Vargáné szíven ütve a viszonzás kísértésétől, meg a gyanútól. A faluvégi, tolvajlásra szoktatott purdék meg a használt holmikat kereső cigányasszonyok jutottak eszébe, akik gátlástalan, kunyeráló hízelgéssel árasztották el a bezárt utca ajtón keresztül.

Egyik napon, amikor a sok összegyűlt fémpénzét számolta a szobai asztal síkos lapján, észrevette, hogy a kislány a játékai mellől figyeli. Középső ujja olyan ütemben sodorta félre a pénz apraját, mintha rizs- vagy lencseszemeket válogatna széjjel. Amikor táskájába hullatta az öt-tíz-húsz forintosokat, a többit egy hangos pöffenések közben kifutni készülő étel miatt az asztal sarkán felejtette. Később, amikor eszébe jutott, már nem találta sehol. Mindjárt arra gondolt, hogy nemrégen egy tölcséres fagylaltot nyalogató fiúcska állt meg a rácsos kerítés előtt és Sárika mindjárt pénzt kért tőle, hogy ő is elmehessen a cukrászdába. Eddigi szokásától eltérően félénken, szinte meghunyászkodva, de állhatatosan kérte a fagylaltra valót kibuggyanó könnyei csíkjával pufók arcán. Vargáné makacsul tagadó választ adott, mert a kunyerálás megint csak a cigányokra emlékeztette, és mert újabban nem akarta az utcára kiengedni.

Hová dugtad a pénzt? Itt volt az asztalon, nem volt időm eltenni, csak te vehetted el. Hol a pénz? rivallt rá a kislányra. Megragadta és megrázta a vállát. Add elő, amíg szépen kérem!

A kislány megérezte a meg nem lágyítható szigort és vágya teljesülésének lehetetlenségét. A beismeréstől félve és kibúvót keresve, sírni

és toporzékolni kezdett.

Nem vettem el! Nem vettem el!

Vargáné hozzálátott a kutatáshoz, s az egyik baba hátán, a kis iskolai táskában megtalálta a tíz- és húszfilléreseket. A táskát a gyerek orra alá nyomta:

Még hazudni mersz? Meglopod a jótevődet és elhazudod. Hát ez mi? Többször egymás után megcsörrentette az apró érméket. Hát ez mi?

Semmi, semmi! zokogta Sárika, és két kezével, karjával szaporán olyan mozdulatokat tett, akár a kapkodó úszó, aki a nekitámadó vízhullámokat akarja az útjából elhárítani.

Vargáné azzal a dühhel verte meg, amit csalódása, s a végleges bizonyosság adott az izmainak. Csak most bukkant elő az a gondolata, hogy a pénzt nem egészen véletlenül, hanem a próbatétel vágyától megvesztegetve, hagyta az asztalon. A sarokba tuszkolta a kislányt, ahonnan a falnak fordított Sárika, mint más, hasonló alkalommal, nem mert a szeretet cinkosságára számítva, könnyektől ragyogó szemével kikacsintani.

Másnap, legyűrve izgalmát és büszkeségét, Vargáné megkérdezte az egyik jóindulatú, csendes természetű szomszédasszonyát, Vígnét:

Valld be nekem igaz lelkedre, Teréz, te is cigánynak nézed Sárikát?

Vígné sajnálkozó tekintettel nézett a másik nőre:

Hát tudod, Sári, ha már elvárod tőlem az őszinte szót, kimondom, eleinte nem gondoltam erre, de ahogy nőtt szegény, úgy kezdett egyre inkább cigánynak látszani. Mondogattuk is az asszonyokkal, hogy ez a Sári alighanem becsapódott, mikor a sok elhagyatott árva közül éppen erre esett a választása.

Ő volt a legszebb, szaladt ki remegő hangon Vargáné száján.

Szépnek, most is szép, ezt senki le nem tagadhatja, ha nem is úgy, ahogy kellene. Meg azután ő is Isten teremtménye, ha úgy vesszük. De hát mért kellett éppen egy cigányt örökbefogadásra kihozni az otthonból, mikor van ott magyar gyerek is?

Vargáné nehéz lélekkel ment haza. Útközben néhány tarkán öltöztetett cigánygyerek került eléje, és egyikük mindjárt kéregetéshez igazította az arcát, ragyogó szemének pillantását, és feléje nyújtotta a tenyerét. Az asszony elcsapta maga elől a piszkos kis kezet, hirtelen mozdulatát legalább annyira a szégyennel teli fájdalom, mint a harag irányította.

A kislányt még ugy találta, ahogyan félórával korábban otthon hagyta. A díványon aludt. A kemény párna félrenyomta pufók arcát, a szája félig kinyílt, mint az ételt-italt váró, tátogó madárcsőr. Az asszony, míg nézte, furcsa kínt érzett, szinte testi fájdalmat, s váltakozó, forró-hideg vágyat, hogy megadja magát neki és hogy szabaduljon tőle.

Sárika felébredt az erős tekintetre. Ösztönösen Vargánéhoz bújt, fejét a karjára szorította és nyálas csókokat cuppantott rá, miközben nedves fényű, tündöklő szemével fellesett a zárt, szigorú arcba.

Mit hízelegsz! Nekem ne kellesd magadat. Ott kedveskedj, ahonnan kivetettek!

Este, amikor az ura hazajött a határból, az asszony elébe állt, olyan nagy elhatározással, ami a belső keménységét is megmutatta:

Nekem nem kell ez a gyerek. Nem nevelünk cigányt, nem hagy juk cigányra, amit életünkben megszereztünk.

Eddig szeretted, nagyon is büszke voltál rá. Én se örülnék annak, ha netán cigány lenne, de ha eddig jó volt, legyen jó ezután is.

Biztos hogy cigány, vágta rá az asszony. A mások szeme jobban észrevette, mint a miénk.

Előrehúzta Sárikát, aki az ajtófélfához szorulva figyelt. Kettőjük ţközé állította és vállánál fogva előre-hátra forgatta:

Nézzed a haját, a bőrét, azt a furcsa szemefehérjét. Meg az orra alatt azt a sötétséget. Hiszen süldő korára bajusza lesz. Meg azután máris hazudik, lop, ezt én el nem viselem.

A többi gyermek is csintalankodik. Mit akarsz tenni vele? kérdezte hosszú, felmérő hallgatás után Varga.

Visszaviszem. Még nem vettük a nevünkre, nem vagyunk kötelesek tovább tartani, szakadt ki az asszonyból.

A kislány ijedt arccal állt köztük. A szája elgörbült, de nem sírt, mint aki megérezte a tulajdon értékének lecsökkenését. Teste ellenállás nélkül dőlt előre-hátra, erőtlenül engedve a markoló kéz rángatásának.

Ilyen könnyen megválnál tőle? De ha nem tudod szeretni, akkor vidd is vissza, ha tudod, mondta Varga. Én hiába szeretem, ha te elidegenedtél tőle. Mert hiszen elidegenedtél, nem igaz?

Az asszony, mint akinek élete legfontosabb kérdését tették fel, amelyre nem lehet mindjárt válaszolni, elhallgatott. Ebéd után összekereste a gyermekholmikat, s közben emésztette a szégyen és az erőszakkal elnyomott bánat. A nagy nejlontáska a lábánál állt nyitott szájjal, készen arra, hogy elnyelje a kis ruhákat, cipőket és velük együtt a sok-sok anyai emléket és reményt. Ha elidegenedtél tőle, mondta az ura.

Ránézett a némán ácsorgó kislányra, ujjai közül ölébe hullott a két összehajtogatott kis zubbony, és lábával odébb lökte a nyitott táskát.

A SÉRELEM.

A fiatal vő kiment a hátsó udvarra, mert érzékeny fülével úgy hallotta, hogy a disznók nyugtalankodnak az ólban, pedig már aludniuk kellene. Csakugyan ébren voltak, egyikük megcsúszott a síkos hídláson, a másik három körülröfögte, s akkor erőlködött lábra, amikor Mihály odaért.

No-no, ne ijedezzetek, nincs semmi baj, mondta többször egymás után csillapító mormolással, és megvakarta annak a süldőnek a hátát, amelyik felkapaszkodott és két mellső lábát az ól deszkájának támasztotta. Rákönyökölt az alacsony palánkra, és tovább beszélt a csendesülő röfögéstől kísérve. Szerette az állatokat meg azt a jó nyugalmat, ami a közelségükben rászállt, s ezért is maradt tovább a szükségesnél.

Mondom, ne ijedezzetek, semmi ok nincs rá. Menjetek be szépen a kuckótokba, és heverjetek le, úgy sincs egyéb dolgotok.

A hold erősen sütött, a süldők göndör szőre ezüstösen csillogott, nedves, kerek tányérkában végződő orrukat bizalommal, s úgy tetszett, komoly figyelemmel emelték a felülről érkező hang irányába.

A közeli, magas lábakon álló tyúkketrecben már elültek a szárnyasok, de egy-egy felriadó tyúk, jérce halkuló kodácsolása, csipogása még ki-kibújt a keskeny, ritkás lécek rácsán. Mihály szokása szerint olyan kellemesen érezte magát a rászitáló fényben meg az ól alulról felszálló párájában a felrakott fahasábok, a fedeles szín szögletes árnyékai közt, hogy még a jóleső álmosság sem mozdította el a palánk mellől.

Pedig szemléje és ácsorgása közben tisztán meghallotta az utca ajtó nyikorgását, meg az apósa bakancsának koppanásait, és a szabálytalanul közéjük ékelődő horkantásokat. Az egyenetlen ütemű lépések tüstént hírt adtak Mikus állapotáról.

Nem hiába van szombat este, megint leitta magát az öreg, gondolta Mihály kedvetlenül, és az állatok felé fordult. Titeket hívnak disznónak, pedig hát.

Tovább könyökölt, most már tervszerűen, hogy kivárja, míg az após megtalálja odabenn az ágyát, és az anyós, meg ők ketten Bözsivel már biztos csendben szintén lefekhetnek. Azt forgatta a fejében, mennyi munkára és időre van szükségük a házépítéshez, ahhoz, hogy az öregek otthonából elköltözhessenek.

Egyszerre éles visítozás szaggatta meg a holdfényes estét, az ismerős szagoktól, nyugalmas hangoktól és neszektől elmélyült, az éjszaka közeledtét hirdető némaságot. Mihály mindjárt tudta, hogy valami fenyegető dolog történhetett, apósa nemegyszer idézett már elő csúnya, hangos botrányt.

Átrohant a két udvar hosszán és bedobbant a konyhába. Ott a szerterugdosott székek, a félrelökött, falnak borult asztalról legurult poharak, tányérok, evőeszközök között meglátta az apósát, aki bakancsa orrával meg két öklével verte a szobaajtót, ami éppen akkor nyílt ki, az asszonyok együttes ereje sem tudta a rést újra elzárni.

Mihály! Hol vagy, Mihály! hallatszott a kétségbeesett sikítozás, Meg akar ölni bennünket! Ne hagyjad, Mihály!

A vő már az első pillanatban észrevette apósa jobb markában a kést, ami úgy fénylett, mintha egy szilárddá fagyott ezüst holdsugár lett volna. Mikus azon nyomban a veje felé fordult. Arca vörösen, szeme feketén tüzelt, arcán reszkettek a ráncok, látszott rajta, hogy az önkívületig leitta magát. De tartása, mint más kocsmázásai után, most sem veszítette el hivalkodó peckességét, amivel kis termetét ellensúlyozta.

Itt az én jómadár vőm! rikoltotta, aki nem elégszik meg a. a, hanem nagyobb házat akar építeni az enyémnél. Azután, mintha teljesen elfeledkezett volna Mihályról, ismét nekiesett az ajtónak:

Hiába erőlködtök, elvágom a nyakatokat, el én. Még tik tesztek nekem szemrehányást, hogy költöm a saját. Megállj csak, vénaszszony, ezt nem viszed el szárazon! De te se, Bözsi, te is éppen olyan áspiskígyó vagy, akár.

Elmenjen onnan az ajtóból! dörrent rá az apósára Mihály, és rángatni kezdte az öregembert a derekánál fogva. Az szembefordult vele, és meglepő erővel dulakodni kezdett a jóval magasabb fiatal férfival:

Te meg mit avatkozol bele, semmi közöd az én feleségemhez meg a lányomhoz! Mindjárt beléd szúrom ezt a kést!

Erre a fenyegetésre kicsapódott a szoba ajtaja. A két nőjajveszékel-

ve tört ki bentről, hogy mi történt Mihállyal. Alig vette őket észre Mikus, teljes dühhel feléjük fordult:

Hát itt van az én két megölő ellenségem! Bezárták előttem a szobát! Még tik mertek szájalni, hogy én mért költekezek. De most megkapjátok tőlem, ami kijár nektek!

Feléjük lökte kést szorongató öklét, amit Mihály hirtelen elkapott és csuklóban megcsavarta. A most már hegyével feléje forduló pengét csak nehéz viaskodás árán tudta a folytonosan körülöttük ugráló nők zokogó sírása, jajgatása közben elragadni. Végül sikerült az alacsony termetű, szitkozódó Mikust hátulról átkarolnia. Lihegve odadülöngélt vele a konyhaküszöbhöz, s haragja, indulata teljes erejével ellökte magától és kilódította az udvarra. Apósa nagy puffanással esett hasra, miközben jó méternyit csúszott előre, azután kezét-lábát szétvetve, félrefordult fejjel elnyúlt, akár a béka.

A felszabadult, mégis döbbent csendben Mikusné remegő hangon megszólalt:

Jaj Istenem, most meg mi történt vele.

Ugyan mi történhetett volna! Máskor is megcsókolta ő már a göröngyöket, hol itthon, hol az utcán.

De mindig csak szombaton. Máskor sose rúg be, mondta Mikusné remegő hangon.

Az magának nem elég? Én azt is sokallom. Csak heverjen itt, legalább pihen, felelt Mihály ingerülten. De azért körüljárta a fekvő alakot, le is hajolt hozzá, hallgatta a lélegzetét, azután legyintett: Nincs őneki egyéb baja, minthogy egy kicsit megütötte a földet. Majd lábra áll, ha megunja.

Mikus nemsokára csakugyan feltápászkodott, és felesége, lánya segítségével, akik most már amiatt aggódtak, hogy baj érte estében, bebicegett a konyhába. Az orra, arca meg a homloka erősen lehorzsolódott. Szótlanul tűrte, hogy a nők tisztára mossák a sebeket, s közben, egészen az ágyba fektetésig makacsul lefelé nézett, mint aki senkit, semmit nem akar látni.

Másnap, vasárnap reggel és délben, az étkezés nyomasztó csendben folyt. Mikus homlokán, arcán, keze fején kékülő, véraláfutásos foltok ütköztek ki, de amikor felesége valamilyen háziszerrel közeledett feléje, könyökével félretaszította:

Hagyjál a kenőcsöddel. Nem kell nekem semmi.

Szegény, szipogta Bözsi, hogy fájhat neki az a sok seb meg ütés. Apám, hajolt az öregemberhez, nem kellene elmenni a doktorhoz? Azt mondják, ha föld jutott a sebbe, az nagyon veszélyes lehet.

Mikus mordult egyet, s ez a válasz éppen úgy jelenthetett elutasítást, mint egyetértést.

Igaza van apámnak, nem kell semmiféle kencefice, gyorsabban gyógyul a seb magától, mintha kenegetik, szólalt meg Mihály.

Mikus tovább rágta a sültet, mintha a veje hangját meg sem hallotta volna. Elnézett a feje fölött, s bár a Mihály tányérjánál feküdt a megszegett kenyér, felrándulószemöldökkel odaintett a feleségének:

Vágjál egy szeletet.

Mire a túrós pite is az asztalra került, veje már olyan pontosan érzékelte a köréje épült csendet, akár egy mély vermet, amibe fokozatos gyorsasággal belecsúszott. Hiába próbálta elfogni az apósa tekin-

tetét, egyszer sem sikerült. A két nő is olyan hidegre hűlt hangon válaszolgatott a közbeszólásaira, mintha távoli magaslatról érkezne le hozzá a szavuk.

Az ebéd végeztével Mikus fejébe csapta a sapkáját és elindult megszokott vasárnapi útjára. Mielőtt kilépett volna a konyhából, odabiccentett az asszonyoknak, jól láthatóan csak nekik, és most már sántikálás nélkül átvágott az udvaron. Mihály várt egy kicsit, azután elszántan utánaeredt. Az alacsony ember olyan szaporán szedte rövid lábait, hogy veje csak az utca vége felé tudta utolérni. Akkor elébe került, de Mikus erélyes mozdulattal félreparancsolta az útból. A fiatal férfi önkéntelenül engedelmeskedett, s hosszan követte tekintetével a siető alakot, aki a megnyíló füves tér túloldalán feltűnő vendéglő felé tartott. Azután megrántotta a vállát, kihúzta a derekát, és megint csak utánavetette magát Mikusnak. A letaposott tér közepén állott megint eléje, de most már nem engedett, együtt mozdult a jobbrabalra kitérni próbáló idős emberrel.

Nem mondaná meg, mért haragszik rám?

Mikus gúnyos, ellenséges pillantással szúrt fel a szemébe:

Még te kérded? Már kiment az eszedből, hogy mi volt tegnap este?

Az, hogy kivettem a kenyérvágó kést a kezéből.

Mellébeszélni, azt tudsz. Mindig is tisztában voltam avwal, milyen csavarosan jár az eszed.

Dehogy is beszélek én mellé! Ha nem veszem el apámtól a kést, még belészúrja a feleségébe vagy Bözsibe. Hiszen magánkívül volt, azt se tudta, mit csinál.

Ki beszél erről? Mikus csodálkozva felemelte a szemöldökét. A gúnyos sértettség félrehúzta a száját és arcán a friss sebek pirosló vonalait. Látszott rajta, hogy emlékezetében a késes támadást a már elmúlt,jelentéktelen, észrevenni sem érdemes dolgok közé utalja. Te csak a kést emlegeted, tudom én jól, hogy mért.

Azért, mert nagyon nagy baj lehetett volna abból, ha nem veszem el magától, mondta Mihály, most már erős nyomatékkal.

Bodóné is mást beszél, ha a bor árát kérik! kiáltott fel éles szemrehányással Mikus. De hogy te mit cselekedtél, arról bezzeg nincs szavad.

De hát mondja meg már, hogy mit! Mihály hangja határozatlanabb lett, akár a bíró elé állított emberé, aki nem tudja, miben találhatják bűnösnek.

Az öregember kifeszítette csapott vállát, hegyes kis hasa peckesen előredülledt, egész termetén elömlött a tekintély tudata.

Nem restelltél hozzám nyúlni! Idős létemre azt kellett megérnem, hogy mint valami kölyköt, birkózó cimborádat, lefogtál és kilöktél az udvarra! Nagy szégyenbe hoztál te engem, mit szól majd ehhez a világ! A szomszédok, jól láttam én, odagyűltek a kerítéshez, és mindenkinek el fogják mondani, mi történt velem.

De hát én ezt a maga mentésére tettem, nehogy valami, próbált felelni Mihály, aki szintén elfeledkezett a késről, s a ráolvasott vétek bizonytalanná tette a hangját.

Lárifári! vágott közbe kárörömmel Mikus. Ezért tettem meg, azért tettem! Hiába csűröd-csavarod a szót, az a valóság, hogy engem, mint öregembert kivágtál az udvarra. Nem adtad meg a tiszteletet,

ami jár nekem, hanem igenis, megtagadtad!

Hát ha így nézzük.

Mihály felvonta a vállát, arcán a határozatlan bűntudat apró rángásai jelentkeztek.

Csakis így nézhetjük, válaszolt vádló hangon, méltósággal Mikus.

Mihály már nem tudott mit mondani. A gyér füvet nézte a lába előtt, hogy ne kelljen az apósa arcába tekintenie. Azután félig meghunyászkodó, félig derűsen kérdő hangon megszólalt:

De mondja, mért ácsorgunk itt? Kezét a szemközti épület felé emelte, mint aki a végleges béke lehetséges módját próbálja felkínálni. Fizetek magának egy korsó sört. Elfogadja?

Hát azt el, ha nagyon akarod, felelt engedékeny leereszkedéssel Mikus. S mint aki pontos szimattal érzi, hogy az egy korsó csak jelképe az utána következőknek, vejével a sarkában sebes léptekkel elindult a vendéglő felé.

AZ AJTÓ.

Amíg Juliskának eszébe nem jutott, hogy a termelőszövetkezeti munkája mellett csirkéket neveljen eladásra, addig nem volt semmi baj. De negyvenhat éves korára kitört belőle az anyja természete. Nem elégedett meg a négy disznóval, szaporítani akarta minden módon az állatokat maga körül. Egyrészt a pénz miatt, hogy többet juttathasson a városban élő lányainak, unokáinak, másrészt mert visszagondolt sokat emlegetett gyermekkorára, amikor a konyhában gondosan elkészített fészkeikben lábukat kapkodva, s forgolódva tiporták leülés közben a költeni kívánó kotlósok a szalmát, nehogy megsértsék a kakasos tojásokat. S amikor kis kötényével terelgette az anyjuk nyomában vonuló sárga pihés rajokat. Már nem volt neki elég az a néhány rántani való csirke, nagyobbra nőtt jérce, amelyeket tojóknak hagyott meg, egyre-másra ültette el a kotló tyúkokat. Nem kellett neki az üzemi naposcsibe, pedig ezt ajánlgatta a gyárban az ura műhelybeli munkatársa, Dobai. Az ő felesége mindig ilyeneket nevelgetett.

Minek ennyi csirke, csak a vesződséged lett több, ismételgette Szita a hasztalan intelem tudatában erőtlenül. Ki ad nekik enni-inni, hiszen délelőtt egyikünk sincs itthon. A süldőket elhajtja hajnalban a kondás, de ezeket.

Ugyan már, mit jártatod a szádat, förmedt rá az urára Szitáné. Láthattad, hagyok én nekik itthon annyi vizet meg kukoricadarát, hogy el se tudják mindet fogyasztani.

Szita hozzászokott már, hogy mindig a feleségének van igaza, hogy mindig az ő akarata kerekedik az övé fölé. Ezért csak úgy magának mondogatta tovább, hogy minek ez, minek ez, már anélkül, hogy választ várt volna rá. Az asszony alakja, ahogy a konyhaküszöbön állt, kellemesen kitöltötte az ajtókeretet. Széles vállával, csípőjével nemcsak az udvart takarta el, hanem azt a nagyobb, tágasabb kilátást is, ami azon túl nyílt. Háta mögött, mintha sorsukban, védett létükben bizonyosak lennének, fesztelen életörömmel csipogtak a konyha enyhe melegéből már az udvarra került kiscsibék.

Jól van, csak nevelgesd őket, ha így tartja kedved, mormolta Szita, aki ezúttal is megadta magát a még mindig pattanóan kemény, dús testből és állhatatos, konok lélekből kisugárzó erőnek. Meg azután ennek a dolognak csak előnye lehetett, a csirke mindig kelendő.

De már az első napokban, amikor a kora tavaszi csirkék kikerültek az udvarra, jelentkezett az előre nem látott bonyodalom. Szita arra tért haza délutánonként az ózdi üzemből, hogy Juliska a szomszéd, Tárnok Vince kutyáját hajkurássza. Frissen futkosott a kuvasz nyomában, telt arca, nyaka kipirult, melle, csípője gyors ütemben ringott, amint a ruha rövid ujját feszítő, vaskos karjait a levegőbe kapdosta:

Te piszkos dög! Takarodsz mindjárt haza! Mit ijesztgeted a szegény kis csibéket? Tán csak nem éheztél meg a húsukra! Szedd az irhádat, mert istenem az atyám, utánad vágom a lapátot!

A kutya behúzott farokkal, ám az asszonyéhoz hasonló makacssággal loholt körbe, ügyes cselekkel tért ki a fenyegető karok és röpdöső szoknyaráncok elől, de végül is földhöz lapuló hassal visszakúszott a deszkakerítés alján kikapart résen a maga lakóhelyére. A kotlósok, szárnyaikat védőn teregetve csibéik fölé, méltatlankodó, izgatott félelemmel még sokáig káráltak az udvar különböző sarkaiban.

Jöjjön csak haza az a Vince, majd megkapja tőlem a magáét! kiabálta Szitáné az urának olyan felindultsággal, mintha még mindig a kuvaszt fenyegetné.

Ugyan már, hagyjad ezt Juliska, kérlelte Szita erőtlenül, csak nem haragítasz egy jó szomszédot magadra! Várj türelemmel. Most nagyon megijesztetted a kutyát, meglásd többször nem mer idejönni.

Kötve hiszem. Hamar elfelejti az a fenyítést. A megdöglött régi kutya sose jött át, ez meg már az első héten kikaparta a kerítés alját. Majd meglátjuk, kinek lesz igaza. Várjuk ki a végét.

Az utolsó szavakban ugyan hajlandóság mutatkozott némi türelemre, de azért a bosszú fenyegetése mély, függőleges ránc alakjában ott maradt az asszony csaknem összeérő sűrű, sötét szemöldökei között.

Másnap a hazatérő Szitáné arra nyitott be az utca ajtón, hogy a rohangáló kutya hangos, diadalmas vakkantásokkal kergeti a kotlósokat, s az anyjuk után nyújtott nyakkal igyekvő, ijedten pötyögő csibéket. Szita hangos kiabálás közepette találta a feleségét, aki a felhevültségtől szinte gőzölögve, pirosan tüzelve szidta a kuvaszt. Az állat terpeszállásban, felemelt fejjel, nyugodtan, de meg nem fogyatkozott harckészséggel, merőn figyelte az asszony hangos, fenyegető hangját és hadonászó karjait. Szitáék udvarának megkavart, hullámzó zsivajgása azonban így is hatott rá, teste megfeszült, füle, farka megremegett.

Itt, álltó helyemben várom meg Vincét, kiabált Szitáné a vékony, magánál kisebb növésű Szitára, mintha az is bűnös lenne, hogy tüstént hiábavalóvá tegye a várható, gyenge ellentmondását. Ne is erőlködj, úgy se mész vele semmire.

Ezt Szita tudta jól, azzal együtt, hogy hiába is próbálná feleségét behúzni a konyhába, a nálánál sokkal súlyosabb, erős munkában edzett, haragtól felajzott asszonnyal szemben kudarcot vallana. Ezért csak fejét ingatva kérlelte:

Ne háborúskodj Juliska, az nem vezet jóra. És nem is illendő. Vince alig esztendeje lett özvegy, nem való a bánatában háborítani.

És milyen nagyon kedvelted szegény Mariskát, azt se felejtsd el. Meg azután, amilyen nagy darab, erős ember Vince, ha méregbe hozod, te húzhatod a rövidebbet. Másképpen kell a dolgot elintézni. A vesze kedésből semmi jó nem sülhet ki.

Nem szokásom megijedni senkitől!

Juliska úgy nézett az urára, hogy az abbahagyta a beszédet és bement a konyhába. Már előre restellte magát Tárnok előtt, aki hosszú évek óta jó emberük volt, annyira, hogy amikor megvették mostani házukat a Tárnok más községbe költöző öccsétől, a két udvart elválasztó kerítésen vágott ajtó is a helyén maradt. Még csak tolózárat sem szereltek rá, úgy hagyták, a laza fakallantyúval, amint találták, mintha ők is rokonok lennének.

Szitáné nem törődött a konyhából kiszivárgó aggodalommal. Addig jött-ment odakinn, addig pátyolgatta a riadtságukat lassan felejtő csibéket, tyúkokat, míg a szomszéd ajtaján meg nem fordult a kulcs. Alig tett Tárnok néhány lépést, a Szitáné hangja már felcsattant, olyan erővel, mint egy nagy, feszítő körforgásból kivágódó ostor szíja.

Hallja, csináljon valamit a kutyájával, mert én nem sajnálom eltörni a gerincét! Folytonosan átbúvik a léc alatt, zargatja a csirkéimet, még majd rákap a húsukra! Nem azért kínlódok én velük, hogy a maga kutyája tömje meg velük a bendőjét! Ki látott már olyat, egy ilyen kóbor kedvű kutyát szabadjára hagyni! Kösse meg, mert én, isten az atyám, úgy ellátom a baját, hogy nem tud többet a lábára állani.

A kutya figyelő tartással odahúzódott a gazdája csizmaszára mellé, s mint aki erősítést kapott, feljebb emelt fejjel el-elvakkantotta magát. Tárnok nyugodtan kivárta a szidalmak pillanatnyi szünetét, azután mély hangján higgadtan megszólalt:

Én senki kedvéért nem kötöm láncra Fürgét, úgy szoktattam, hogy kedve szerint ugrándozhasson. De majd teszek róla, hogy ne járhasson át magukhoz.

Juliska, akiben még forrt a harag, amiből bőven telt volna a további teli szájú kiabálásra, elnyelte a kikívánkozó szavakat. Ehelyett fenyegetőn végigmérte a széles vállú, őnála fél fejjel magasabb embert, és csak annyit felelt:

Majd meglátjuk, hogy lesz.

Másnapra eltűnt az állat átjáró helye a deszka alatt. Sárral, szalmatörekkel összeragasztott tégladarabok töltötték ki szorosan a mélyedést. A kutya, hallva a kodácsolást, csipogást, kukorékolást, izgatottan loholt a maga udvarában a kerítés mentén, csak azért állt meg néhány másodpercre, hogy orrát a résekhez nyomva, legalább a szagokat szimatolja.

Na látod, mondta diadalmasan és lenézőn Szitáné az urának, kár volt annyira beijedni. Vince nem hegedülte el a nótámat, ahelyett betömte a gödröt.

Néhány nappal később azonban a kutya rájött arra, hogy a régi helyett újabb átjárót kaparhat ki, és ezt meg is tette. Szitáné megint arra érkezett haza, hogy a felborzolt tollazatú kotlós ijedt kotyogással próbálja a két szárnya alá már alig férő csibéit eltakarni. S a jércék, tyúkok nehézkes röppenéssel menekültek a favágásra használt tőkére, a ház oldalához fektetett létrára, s a kinn felejtett zsámolyra. Ezúttal az asszony még nagyobbra nyitotta a száját, hiába csitította odabent-

ről az ura:

Hagyjad már! Csillapodjál már! Legyen türelmed, majd betapasztja a szomszéd azt a lyukat is!

De Juliska csak mondta napokon át a magáét, annál bőszebben, hogy Tárnok csak úgy, mint lábszáránál a kutya, mindenkor mozdulatlan figyelemmel hallgatta. Végül is röviden csak annyit felelt, hogy amint látszik, fölösleges a nyílást elzárni, Fürge úgyis újat ás ki magának.

A harmadik vagy negyedik napon, nem állva tovább a Tárnok figyelő, merő pillantását és rendíthetetlen nyugalmát, Szitánét odáig ragadta az indulat, hogy feltépte a kerítés ajtaját és átdobbant a másik udvarra. Húsos karjait emelgetve, lihegésével, toppantásaival domború mellét, széles csípőit hullámoztatva szitkozódott, ahogy a torkán kifért.

A férfi, mintha semmit sem hallana abból, amit a fejéhez vagdos, merőn nézte a szemközt hadonászó szép, testes asszonyt, aki csipkebokor módjára ott lángolt előtte. S mintha nemcsak arca, nyaka, a blúz kivágásában virító bőre és két, bokában meglepően karcsúra faragott, vaskos lábszára, de bő, erre-arra lóduló szoknyája is tűzbe borult volna.

Tudja mit szomszédasszony, szólalt meg végül is Tárnok, jöjjön be a házba. Beszéljük meg egy pohár bor mellett a dolgunkat, ne hadakozzunk itt az udvaron.

Szitáné nem tudott mindjárt elhallgatni, de mint egy lejáró masinának, fokozatosan elhalkult a hangja. Az ajánlat, ami a megtorló, vaskos visszakiabálást helyettesítette, meglepő volt, de ésszerű. S azontúl volt még benne egyéb is, ami, nem értette miért, megzavarta.

Az átjáró ajtón úgy egy óra múlva került haza.

Hát te? Hová maradtál annyi ideig? kérdezte Szita.

Mit beszélsz! Még hogy hosszú ideig! Ha kíváncsi vagy rá, hát megmondom, ha enélkül nem tudnád. A szomszéd behívott, hogy egy pohár bor mellett megbékítsen a kutyája miatt, mert hogy annyira szereti. Na de azt ne higgye, evvel véglegesen levett a lábamról, válaszolt az asszony higgadtabban, semmint az ura várta volna. De hát elfogadtam a borát, nehogy úgy vélje, megölő ellensége vagyok.

Helyes, így kell az ilyen csip-csup ügyeket elintézni, asztal mellett nyugodtan, bólintott Szita.

ţÚgy két héttel később Dobai, aki a műhelyben a szemközt lévő gépnél dolgozott, s aki az ültetés helyett a keltetőből származó naposcsibéket ajánlgatta, odament Szitához, és habozó hallgatás után így szólt hozzá:

Csak elnézem, hogy mostanában milyen rossz a kedved. Csak nincs valami baj otthon?

Szita ledobta és eltaposta a félig szívott cigarettát. Amúgy sem esett jól, nagyon keserűnek érezte az ízét. A baráti érdeklődés megrezzentette a szívét. Dobai ötvenöt éves volt, akár ő, ugyanabban az esztendőben kerültek a gyárba, s azóta dolgoznak egymás közelében.

Említettem neked, hogy a szomszéd átjáró kutyája miatt hogy felhergelte magát Juliska.

Tart még a háborúság?

Tartani tart, csak másképpen, mint eddig, felelt a kérdésre

vontatottan Szita, s elhallgatott. Jólesett volna elpanaszolni, mi bántja, de mégis restellte egészen kiadni magát. Úgy folytatta hát, s közben a gépére tette két tenyerét, mintha abból erő szívódna a vékony, csontos karján felfelé.

A feleségem mérgében nagyon elvetette a sulykot. A kerítés ajtaján átjárt a szomszédhoz, hogy egyenesen a fülébe kiabálhasson. Az meg kapta magát, meghívta egy pohár borra, hogy amellett tárgyalják ki a dolgot.

Hát hiszen ez rendjén való. Minek az a hasztalan perlekedés.

Igen ám, de most már szinte mindennap ez történik. Juliska átjár kiabálni, Vince meg behívja borozni az egyezkedés miatt, s nem is rövid időre.

Mellőzi a saját feleségét?

Olyan egyedül van az, mint az ujjam. Egy éve, hogy megözvegyült.

Értem.

Dobai hosszabb, latolgató szünet után tette fel a következő kérdést:

Te mért nem mentél utána?

Sose tűrte azt Juliska, hogy utána kuncsorogjak, ha elment szomszédolni. Azt hangoztatta mindig, hogy magától is tudja ő, meddig maradjon el.

Az a Vince milyen ember? Fiatalabb nálad?

Szitának verdesni kezdett a szemhéja, de súlytalan hangon felelt, mintha sem a kérdésnek, sem a válasznak nem lenne különösebb jelentősége:

Egy, egynéhány esztendővel. Jó viszonyban voltunk mindig, de hát azért nem kellene annyiszor behívogatni a feleségemet. Mire való az. Nem mondom, vele kell neki egyezkedni, mert Juliska az, aki kettőnk közül háborog, de azért, Szita most először nézett a másik férfi szemébe. Hát nincsen igazam?

De nagyon is.

Dobai lekapta pillantását a Szita arcáról. A helyére állt ismét és szótlanul dolgoztak tovább. Ezen a napon több szó nem esett köztük.

Nyolc-tíz nappal később feltűnt Dobainak, hogy Szita láthatóan jobb kedvű, az árnyék és az aggodalom eltűnt az arcáról.

Na, mi újság? kérdezte a lassan mozgó nagy munkadarab fölött Szitát, aki visszahozott neki egy kölcsönkért szerszámot. Úgy látom, megvigasztalódtál.

Hát olyanformán, mondta Szita, és feljebb tolta kopaszodó fején a lapos kis sapkát. Tudod, az jutott eszembe, hogy beszegezem én azt a kerítésajtót, mert csak bajnak van ott. Senki udvarán nincs az elválasztó palánkon ajtó.

És be is szegezted?

Be én, mondta Szita látható elégedettséggel. Pedig félő volt, hogy nagy kiabálás lesz belőle, mert hogy a magam feje után mentem. De nem szólt a feleségem semmit és azóta is csend van. Nem vetetteţ a szememre, hogy nélküle cselekedtem.

Nem jár át a kutya?

Átjárni átjár a betyárja, de ritkábban, mert a szomszéd nem rest minden alkalommal eltömni a lyukat. De ami a legfőbb, a feleségem letett a veszekedésről.

Letett?

Le. Azt mondja, már kitapasztalta a kutya természetét, nem kell annak a pipihús. Csak kergetőzni, futkosni akar, mert fiatal még és vágyakozik a játékra. Odaát meg nincsen baromfi. Meg hogy már a csirkék, kotlósok is megszokták.

Lehetséges, bólintott Dobai és megköszörülte a torkát.

Elkapta a szemét a Szita elégedett arcáról, és pillantását a forgácsolókés munkájára szögezte.

IGAZÁN.

Mért tűröd ezt? Tíz éve vagy a szeretője, és még sehol semmi. Se nem szakít, se nem válik, elvesztegeted miatta a legszebb éveidet. Harminckét éves vagy, meddig tart még a türelmed?

Lenke egyre gyakrabban hallotta ezt az asszonyoktól, akik a bérelszámolóban körülötte dolgoztak. Ilyenkor még lejjebb hajtotta vékony nyakát a rovatolt ívek fölé. Igazat mondanak a kolléganők, bár némelyik szavuk, még ha kétségtelenül jóakaratból fakadt is, furcsa, majdnem érthetetlen volt a számára. Hogy ő szerető lenne, ez magától soha nem jutott volna az eszébe. A szó idegen volt és távoli, ledér, szinte bűnös tartalommal. Kacér nevetést, csalogató kacsintásokat, szégyentelen öleléseket idézett eléje, olyanformán, ahogyan egyikmásik filmben a rossz nők viselkedését látta. Ő még arra sem gondolt, hogy szereti-e Tárkány Ferencet, a művezetőt, ez a kérdés már akkor elintéződött, amikor félig húzódozva, félig kívánkozva, végül is elgyöngülten engedte, hogy a harmincnyolc éves férfi azt tegye vele, amit akar. Már régen hozzászokott, mintha csak a férje lenne, nem a szeretőt, hanem a hozzá tartozó embert látja benne. Nem is a bizalmas órákat kívánja a legerősebben, hanem inkább csak az együttlétet, meg azt, hogy főzzön-mosson rá, akárcsak arra a magányos, gyönge öregasszonyra, akinek gondozását a szoba-konyhás lakásért elvállalta. Hogy rendben tartsa a ruháit és hogy reggelente együtt indulhassanak el az üzembe.

A se nem szakít meg éppenséggel megriasztotta. Ő semmiképpen nem akar elszakadni Ferenctől, ennek még a gondolata is elborzasztotta. Éppen az állandóság volt az az erő, ami tartalommal töltötte meg kapcsolatukat és az ő mindennapjait. Ha a vállas, izmos férfi kék munkaköpenyében, amelyet dereka alatt kifeszített a kerekedő, kemény pocak, benyitva a bérelszámolóba, soha többé nem menne oda hozzá, azt nem tudná elviselni. Ilyenkor sem hallott tőle kedves szavakat, ez az idő már elmúlt, de az utasításban, hogy melyik munkalapot keresse neki elő, mégis megbújt valamiféle olyan töltet, amelynek létét csak ők ketten fogták fel, s amelyről a három rosszalló pillantással figyelő nőnek sejtelme sem volt.

A se nem válik szemrehányása már érthetőbben hangzott. Hiszen ez volt az a nagy, nyomasztó gond, hogy a válás szándéka Ferenc fejében az eltelt hosszú esztendők alatt mintha meg sem fordult volna. Vagy ha igen, akkor sem említette hangosan, talán azért, mert még egyre rágódott rajta. Ezzel inkább ő hozakodott elő, igaz, nagy időközökben és élénken, de állhatatosan, amikor otthon, a kis szobában kettesben voltak. Ferenc ilyenkor nyugodtan hallgatta, azután megcsóválta a fejét.

Csak beszélsz, beszélsz a levegőbe, mert sok mindent nem értesz meg, te Lenke. Huszonkét esztendeje vagyok házas, asszony lányom, unokám van, nem megy az olyan könnyen, mindennek megvan a maga sora. A fontos dolgokat az életben nem szabad elkapkodni. Mindennek ki kell várni a végét.

Lenke az ilyen és hasonló rendreutasítások után hosszú időre megint elhallgatott a válással, és várt, mert a további türelemre intő szavakat bizonytalan, de boldogító ígéret hatotta át. Emellett ilyenkor rendszerint a Ferenc térdén ült, érezte, amint hozzádőlt, a széles mellkas, az izmos karok biztonságát, s a vaskos kéz szinte fájdalmat okozó szorítását vékony derekán. És a férfi egész testének jó kályhamelegét, ami annyira családiassá fűtötte a levegőt körülöttük, de amit éppen a válás folytonos elodázása tett mégis nehézzé. Ferenc ilyenkor, a bátortalan számonkérés idején volt mégis a legkedvesebb. Olykor még az is megtörtént, hogy megint gyenge kis verebének nevezte.

Az a munkatársnőktől sokszor hallott jóakaratú és sajnálkozó megjegyzés, hogy elvesztegeted a legszebb éveidet, Lenkének sokszor csalt könnyeket a szemébe, mert ez lényegében az áldozatvállalásnak, az odaadásnak más szavakkal való kifejezése volt, de az, amit valójában jelentett, nem nagyon hatott rá. Ugyan mit mulasztott el azáltal, hogy a Ferencé lett? Soha, még tizennyolc évesen sem találhatta szépnek senki, s olyan volt a természete, hogy fiúk jelenlétében inkább visszahúzódott, ahelyett, hogy megpróbálta volna felhívni magára a figyelmet. Ehhez hiányzott belőle a merészség és a női ügyeskedés ösztöne. Hálája, hogy Ferenc észrevette és utána nyúlt, voltaképpen soha nem múlt el, hiszen nélküle nagyon elhagyatott lett volna.

Mégis, harminckettedik születésnapja, már néhány héttel túl asszonyi életének tizedik esztendején és a sok megszaporodott, tehetetlenségét ostorozó, cselekvésre nógató megjegyzés felkavarta tűrő nyugalmát. Megérezte, hogy átlépett egy küszöböt, s hogy az idő futása ezután még inkább felgyorsul, egyre távolabb viszi az ifjúságtól. Annak szomorúsága is felerősödött, hogy Ferenc a tizedik évfordulóról megfeledkezett, nem tartotta számon, és elbámult, amikor ő egy üveg tokajit nyomott a kezébe. Mert hiszen az ilyen fontos esemény napján ajándékozni illett, s a szeme könnyes lett, egyrészt attól, hogy csak ő ajándékozott, másrészt a meghatottságtól.

De sok a pénzed! rikkantotta kedélyesen Ferenc, amikor kiderült a költekezés oka. Cseppet sem jött zavarba amiatt, hogy ő üres aktatáskával érkezett, mert nem gondolt arra, hányadik esztendeje jár a szoba-konyhás lakásba. Tíz év alatt alig változtál valamit, tette hozzá és felmérő tekintettel nézett végig a lányon. Elégedetten látta, hogy semmit nem hízott, hiszen számára a törékenysége volt a vonzerő. Jókedvűen hátba vágta Lenkét:

Hát ha már itt a bor, igyunk! De ne a pohárba sírj, mert elrontod a tokaji ízét!

Az a múltra emlékező és a végleges együttlét jövőbeli megoldására utaló érzékeny beszélgetés, amire Lenke felkészült, a felindított vidámság légkörében elmaradt. Az érzelmek visszafojtottságának fájdalma csak későbbjárta át. Úgy érezte, hogy élete fontos fordulóponthoz érkezett, s hogy Ferencnek kettejük összetartozását most már el nem mulaszthatóan bizonyítania kell. A szégyen is közrejátszott abban, hogy a végleges megoldást a születésnapjához és még inkább

kapcsolatuk tizedik évfordulójához kötötte. Mert ha a férfi nem is, de kolléganői annál inkább számontartották a két dátumot.

Ha ő nem tesz semmit, akkor te cselekedj, mondogatták. Lánynévvel akarod megérni a negyvenedik születésnapodat? Igenis, Tárkánynak kötelessége, hogy a válással megadja neked a tiszteletet. Meddig akarja még húzni az időt? Könnyű annak szeretni, aki nem vállal semmi kötelezettséget! Egyedül te hordjad az ilyen helyzet terhét?

Felbiztatva és feltüzelve az asszonyoktól, s felkavarva a harminckettedik születésnap által előidézett lelki megrázkódtatástól, Lenke olyan tettet hajtott végre, amilyenre eddig csupán képzeletben szánta el magát. Minthogy részrehajló gyöngeséggel mindig felmentette Ferencet, a házasság felbontásának igazi ellenzőjét a feleség személyében látta. Ezért egy olyan napon, amikor Ferenc a műhelyből a nővérét ment meglátogatni, Lenke elindult a Pest környéki családi házba, amelyet eddig csak kívülről és olyankor látott, amikor a kíváncsiság és sóvárgás elhajtotta odáig. Vagy kétszer Tárkánynét is megpillantotta, de csak futtában, amint kivitt valamit az udvarra, vagy az időt kémlelve feltekintett az égre.

Lenke most nem állt meg a túlsó járdán, mint máskor. Érezte, veszélyes lenne megszakítania azt a lendületet, amellyel nekivágott ennek az útnak. Az utcáról az udvarra, majd a tornácra, onnan meg a konyhába lépett.

Egyetlen tekintettel fogta át a fehér csempével kirakott, szines csíkokkal, felaggatott rózsás cseréptányérokkal díszített helyiséget, s a szíve majd megszakadt, mert álmaiban ő is az otthonosságnak ilyen csillogó, meleg fészkére vágyott, ahol a férjét várja, elébe teszi az ételt, s ahol kellemesen el lehet beszélgetni a napközben történt dolgokról. Ráadásul az asszonyt éppen olyan tevékenység közben találta, aminek a kedvességét és örömét képzeletben már többször átélte: vacsorát

főzött az urának. Először vastag karját pillantotta meg a könyökcsont fölé türemlő kemény hússal, ami az erő és biztonság hatását keltette. S ez a húsos könyök a kavargatás gyors ütemére kis köröket írt le, ugyancsak a nyugodt biztonság s a hosszú gyakorlat beidegzettségével.

Tárkányné nem változtatott széles teste tartásán, csak a fejét fordította oldalra és megkérdezte:

Te vagy az?

De mindjárt ezután megütve az idegen mozgástól és hallgatástól, szembefordult az ismeretlen nővel és megkérdezte:

Mit akar itt? Engem keres?

A nagy alak tömege, a két mell tömény domborulata a kötény alatt, a széles csípők megijesztették Lenkét, s pusztán a látásuk és szilárdságuk a vereség riadtságát keltették fel benne. De éppen azért, hogy ne rekedjen torkában a szó, remegő, élessé vált, szinte hadaró hangon rákezdte:

Azért jöttem, hogy ne fogja vissza az urát, engedje el, váljon el tőle, hiszen úgyse a magáé már, hanem az enyém. Tíz éve szeretjük egymást, csak ő nem tud magától szabadulni, itt az ideje, hogy törvényesen is a felesége legyek. Értse meg, tíz éve szeretjük egymást.

A Lenke keskeny, sápadt arca, hegyes kis orra kipirult, sírósan követelő hangja egyre remegőbb lett, amint a szétvetett lábain szilárd

oszlopként álló asszonyra nézett.
Micsoda? Mit beszél itt maga? Hogy én váljak el az uramtól?
Hirtelen indulattal nekiesett a lánynak, megragadta kabátján a gombot, és annál fogva cibálta a súlytalan testét előre-hátra:
Te utolsó, te szemét! Még ide mersz jönni, hogy szégyentelenül a képembe mondd, az urammal henteregsz! Hát törődök én avwal, hogy a matraca lettél? Minden férfinak van valakije, kínálkoznak a nők, még a hívó szót se várják meg! De egyiknek se volt pofája ahhoz, hogy a szeretője feleségén követelőzzön rajtad kívül. Pusztulj innen, te gyalázatos!
A végső, indulatos mozdulatok, amelyekkel a lányt kifelé lökdöste, olyan erősek voltak, hogy a markolt gomb reccsenve szakadt ki a kabát szövetéből. Lenke kábultan az erős kéz rángatásától, meg az ijedtségtől, ész nélkül menekült. A kudarc azzal a keserves veszteséggel párosult, amit a letépett gomb, s a kabát sérülése jelentett. De ezeknél is döbbenetesebb volt a vereség oka. Az, hogy a felháborodás nem érintette Tárkányné asszonyi biztonságát, mintha férjének csalása az életük rendjébe beillesztett, kicsinnyé lefokozott, szóra alig érdemes, s elfogadott ügy lett volna.
Másnap reggel Lenke munkaasztala mellett remegve várta, mi lesz tettének következménye. Már nem is értette, hogy volt mersze az előző délután véghezvitt cselekedethez, amiért most már egyedül a kolléganőit okolta. Rémülten gondolt arra, hogy haragjában Tárkány nem a feleségével, hanem vele szakít, s akkor ő egyedül marad, nem lesz kire várnia, megszűnik mindörökre az örömteli izgatott készülődés a találkozásra. De Ferenc úgy viselkedett, mint máskor, többször is benyitott az irodába és utoljára az eléje tett bérlapra hajolva a szokott módon mondta a fülébe, hogy a műszakot követő szakszervezeti gyűlés után felkeresi.
Lenke otthon nagy igyekezettel készítette el az uzsonnát, buzgalmában ismét vásárolt egy üveg bort, erre a kiadásra a bűntudat és a reménység egyforma erővel szorította rá. Az öregasszony szokás szerint kiment a konyhába, s a jó uzsonna elmajszolása után ültében elaludt.
Hát tudod, nagy szamár voltál te, hogy elmentél Jolánhoz. Nem olyan asszony ő, akit meg lehet ijeszteni. Meg azután ésszel él, nem úgy, mint te, mondta a férfi, amint kényelmesen elnyújtózott a széken.
Csak azt akartam tudtára adni. Mert hogy annyira fog téged, hogy egyszer már a végére kell járni a hármónk dolgának. Mert én már nem viselhetem el, hebegte Lenke.
Ugyan mit nem viselsz el? vágott közbe csaknem kedélyesen Tárkány. Amit az ember tíz évig bírt, azt elbírja tíz év után is, ez tiszta sor, beláthatod. Az a te igazi bajod, hogy értetlen vagy, nem fogod fel azt, amit Jolán, hogy a férfi az olyan, hogy egyszerre két nőt is tud igazán szeretni. Különösen ha a kettő annyira különbözik egymástól. Ez az én esetem is. Ha csakugyan szeretsz, megérted ezt
és nem rágod a fülemet tovább.
Még hogy énbelőlem hiányzik,
Lenkének elfulladt a hangja és tenyerét a mellére szorította.
Igen. Mert úgy könnyű szeretni, ha minden simán megy. De amikor azt igénylem, hogy velem érezz, hogy könnyítsd meg a helyze-

temet, akkor mindjárt avwal jössz elő, hogy nem bírod tovább. Látod, Jolán tudja, hogy megértés kell nekem és nem szekatúra, most már kimondom kereken.

Tárkány nyugodtan beszélt, harag nélkül, hiszen az, amit a lány tett, hozzásegítette őt a végleges tisztázás kényelméhez és a kényelmes állapot további fenntartásához. Nem lesz többé szükség kibúvókra, az áltató szavak keresgélésére.

Lenke erőszakkal szívta vissza kikívánkozó könnyeit. A rászakadt valóság keserűségét, a lemondás szükségességét a szép álomról csupán az enyhítette, hogy Ferenc, mint azt a jövőre utaló szavai elárulták, nem akart szakítani vele, sőt megértést kért tőle. Mit tehet egyebet nagy szorultságában, ezt meg is adja neki. Csak nem lesz alábbvaló a feleségénél, aki eltűri az ő létezését?

Ez a kényszerű elhatározás a nagy áldozat boldogságával és az önsajnálat zokogásra ingerlő mély bánatával árasztotta el Lenkét. S hogy ezt az utóbbit tompítsa, felidézte a férfi szavait, mert azokban talált valamit, ami vigaszt nyújtott. Mit is mondott? Hogy ő két nőt is tud egyszerre igazán szeretni. Ezek közül ő az egyik, ţaz bizonyos. Az igazán kifejezés súlya egyszeriben reménykeltőn megnőtt.

Igazán szeretsz? kérdezte remegő hangon, s szája sarkán kibújt a gyámoltalan, remegő mosoly.

Tárkány, mint aki megértette, milyen gondolatsoron jutott el a lány idáig, széttárta a két tenyerét:

Hát nem ezt mondtam az imént? Hányszor akarod még hallani?

Nyakon fogta az üveget, töltött a két pohárba, és az egyiket Lenke elé tolta. Azután elfészkelődött a helyén, felemelte a poharát, állával intett Lenkének, hogy ő is ezt tegye, s rákacsintva elégedetten mondta, mielőtt felhajtotta volna a bort:

Mégiscsak okos lány vagy te!

UDVAR KOPORSÓKKAL.

A főtéri ház homlokzatával a katolikus templomra nézett. Udvara, ahová játszani jártam, téglalap alakú volt, a két hosszú oldalán a beüvegezett tornácok díszes doboz belsejéhez tették hasonlóvá. Hetenként kétszer-háromszor jelentem meg itt, telve a nevetés, a játék vágyával és kíváncsisággal is, mert a kisváros külső utcáinak egyikéből jöttem, ahol sok volt a vályogház és ahol habarcsolták a földes padlót, akárcsak nálunk. Kolláréknál már a tornác elfogódottá tett a vödörbe ültetett pálmákkal meg a nádfonatú asztallal és székekkel, ahol uzsonnázni szoktunk. Én anyámtól az éppen nálunk lévő szomszéd gyerekekkel együtt kézbe kaptam a nagy karéj, disznózsírral vagy otthon köpült és a kút leeresztett vödrében fagyasztott, vajjal megkent kenyeret. Itt meg a szolgáló, Julcsa hívott bennünket a nádfonatú, megterített asztalhoz. A hűvös és homályos szobák még erősebb tiszteletet ébresztettek bennem. A zöld ripsszel bevont alacsony karosszékek sötét fával keretezett félkörű támlája kissé hátrahajolt, mintha a székek maguk is ejtőznének, s így kínálnák a hátradőlt fejű, mézesen édes szunyókálást. Ilyen bútorokat és szőnyegeket csak itt láttam, s ezek azt a hiedelmet keltették bennem, hogy amint átlépem a küszöböt, azontúl itt már csak lábujjhegyen lehet járni. A kicsi, kövér

Kollárné is így járt akkori meggyőződésem szerint, szaporán evezve testétől elálló vaskos, rövid karjaival, amelyekkel mintha az asztalon, sublódon, üveges szekrényben szétrakott porcelánfigurákat, kristály csecsebecséket védelmezte volna. Mindig sötét, magas nyakú ruhában láttam, fűzővel felszorított keble mindjárt a kurta nyak alatt domborodott előre. Amint megpillantott, kötelességszerű szívélyességgel mosolyra vonta a száját, ajkai felfedték előreugró fogait. Afölött, hogy miért nem láttam a lakásban férfit, nem sokat töprengtem. Talán özvegy volt, talán másutt élt a férje, ami azért fordult meg a fejemben, mert szabályosan minden hónapban elutazott három napra.

A mosolyt, amellyel fogadott, mindjárt hessentő mozdulatok követték. Két lányával együtt engem, az alacsonyabb társadalmi rétegből érkező osztálytársat és pajtást is kiterelt az udvarra. A terelést a tornácon Julcsa vette át, s így a finomkodó, kedveskedő noszogatás hangosabbá és nyersebbé, de egyben vidámabbá és együttérzőbbé vált.

Julcsa, míg az udvaron futkostunk, gyakran megjelent a ház rövidebb oldalán, a nyitott konyha ajtóban. Öreglány volt, mint mondogatták róla, de hogy hány esztendős lehetett, én, a tízéves, akkor nem tudtam megállapítani. Csak azt láttam pontosan és világosan, hogy őszülő, fekete hajával ellentétben sűrűn ráncolt szoknyája csupán a combját takarja el, s ha a derekánál lejjebb kötött, mindig lecsúszni látszó köténye félrelebbent, láthatóvá vált két vastag térde és rövid lábszára. Alacsony volt ő is, akár az asszonya, az arcbőre pedig sötétbarna, még sötétebb árnyékokkal szeme, szája körül. Kerek fejét, akár az alapszínnél valamivel világosabb zsinór, vékony hajfonat vette körül. Csípőre tett kézzel nézte, hogy a labdázás hevében nem közelítjük-e meg túlságosan a tornácok üvegablakait, s bár a velem egykorú Dódi volt a legfegyelmezetlenebb, mindig csak Ellára, az idősebb testvérre szólt rá úgy, hogy én is értsek belőle. Olykor odajött hozzánk, magához húzta Dódit, és tenyerével megtörölte izzadt homlokát:

Ne vadulj annyira, öreg szoknya!

Nem tudom, miért hívta Dódit öreg szoknyának, de éreztem, hogy ezt a szokatlan, s valamiképpen az ő személyes világával összefüggő becenevet a szeretet váltotta ki belőle. S azt is, hogy túlzásait csupán ţvadulásnak nevezte. Holott a Dódi viselkedése nem vadnak, hanem inkább ijesztően különösnek lett volna minősíthető. Úgy jártak hosszú, vékony végtagjai, akár dróton rángatnák őket és olyan módon, mintha ő nem is kívánna mozogni, csupán engedne a drót gépies és erőszakos mozgásának. Nekem furcsa és mégis vonzó látványosságot jelentett, hogyan kaszál hosszú karjaival a levegőben, elvétve a feléje hajított labdát, s hogy kapkodja fel groteszkül mindig befelé görbített sovány lábszárait. A mosolya is szokatlan volt, szája hirtelen szaladt fülig, mintha ezt is akarata ellenére húzta volna szét sarkainál fogva egy kényszerítő erő. S mint aki uralkodni próbál rajta, sokszor játszani kezdett a szájával, orrával, szemével, egész arcával, amelyet így hol síró, hol vigyorgó álarccá változtatott. Ilyenkor nézni őt szórakoztató volt, de szorongást is ébresztett. Ha az iskolában is megtette ezt, mi többiek mindannyian köréje sereglettünk, mert ez rendhagyó játék volt, csak ő értett hozzá. Mindamellett megéreztük, hogy ez valamilyen oknál fogva mégsem igazán játék. Ha otthon kezdett bele, Ella

mindjárt rángatni kezdte a karját, hogy hagyja abba, Julcsa pedig, ha észrevette, mit művel, odaszaladt hozzá, s mint aki egy ráfestett maszkot akar letörölni róla, úgy simogatta tenyerével a homlokát és jobbról-balról az arcát.

Ne bohóskodj! Csillapodjál, öreg szoknya!

A tilalom ellenére is majdnem minden alkalommal átmentünk a szomszédos házba. Itt az utcai frontot Madas úr üzlethelyisége és lakása foglalta el, mellette volt Gyulai János udvarra nyíló műhelye és a külön bejáratú lakás, amelynek tornácáról hiányoztak az üvegablakok, akárcsak a mienkéről, s így nem idézte fel bennem az úriasság és gazdagság képzetét, mint a Kolláréké odaát. Gyulai koporsókészítő volt, s készítményei ott száradtak a hosszú udvaron. Ezek a szép sorjában kirakott ládák, az oldalukhoz támasztott fedéllel ellenállhatatlanul vonzottak bennünket. Nagyszerűen belekapcsolhattuk őket a játékba akár úgy, hogy egymás kezét fogva hullámzó kígyóvonalban végigtáncoltuk a köztük lévő utacskákat, akár úgy, hogy beléjük bújtunk, kinyújtóztunk, azután tízig számolva egyszerre pattantunk ülő helyzetbe. Ezeket a játékokat valamiféle borzongató kis félelem hatotta át, de éppen ezért voltak érdekesebbek a labdázásnál meg az ugrókötél hajtásánál. A frissen gyalult deszka jó szaga sem nyomta el azt a tudatot, hogy ezekbe a ládákba szárítás és festés után majd halottakat fektetnek. S bár nem voltunk tisztában azzal, mit jelent halottnak lenni, a ládák fölött mégis ott éreztük a titokzatosság sötétjét.

Halott vagyok! Halott vagyok! kiabáltuk egymásnak a koporsók mélyéből, de utána gyorsan belefogtunk a számolásba. Felülve hangos örömmel nevettünk egymásra, hogy legyőzzük a bennünk bujkáló furcsa ijedelmet, amit azért újra meg újra felidéztünk. Ilyenkor Gyulainé rendszerint megjelent a konyhaajtóban, széles csípőjén a ruha derekába gyűrt szőttessel, és rákezdte:

János, János! A gyermekek már megint rongálják a koporsókat!

Erre a figyelmeztetésre Gyulai valamelyik szerszámával a kezében kilépett az udvarra. A bajuszát még mindig felfelé pödörte, mint a tíz éve levitézlett Vilmos császár a régi újságokban lévő fényképek és a minden háztartásban fellelhető, képmását viselő porcelánbögrék tanúsága szerint. A nyakába akasztott kantáros köténnyel, izmos karjain feltűrt ingujjal szélesen és erősen állt szétvetett lábain, s piros arcán a deresedő haj alatt jóindulatú mosoly tűnt fel.

Csak hadd játszanak! Ami koporsót én megcsináltam, azt egy tucat gyermek se rúghatja széjjel! Aki meg véglegesen belefekszik, az úgyis nyugton marad. De olykor hozzátette annak bizonyságául, hogy minden foglalkozás alakító hatással van a művelőjére: Hadd szokják. Egyszer úgyis mindnyájan meghalunk.

Az ilyen és ehhez hasonló válaszok, az élők és holtak viselkedésének éles megkülönböztetése, s annak a lehetőségnek a felemlegetése is, hogy mi hárman sem vagyunk kivételek és véghetetlen idő után, amelynek hosszát nem tudjuk felmérni, mi is belekerülhetünk a ládákba, még ingerlőbbé tette a játékot.

Egy ízben a számolás után Ellával együtt csak mi ketten ültünk fel. Szívdobogva néztük a harmadik koporsót, amelyikben Dódi feküdt, aki, mint láttuk, magára húzta a fedelet. Ehhez, mintha megbénultunk volna, nem mertünk hozzányúlni. Halkan és remegő hangon

ismételgettük:

Dódi, ne bolondozz! Gyere ki! Haza kell mennünk, gyere ki!

A kissé ferdén álló tető nem mozdult. Tudtam, Ella is arra gondol, amire én. Hátha Dódi meghalt, és most egy csontváz fekszik alatta. Alig elviselhető csend után Dódi hirtelen lerúgta a tetőt. Lapos mellén összekulcsolt kezekkel feküdt, de száját elhúzta a már jól ismert vigyor, a vonásai gyors rángatásával hol síró, hol nevető bohóc álarccá torzította az arcát.

Rémülten kiabáltuk:

Ne hülyéskedj, hagyd abba! Gyere ki! Nem hallod, gyere ki!

Dódi hirtelen kiugrott a ládából, a karjait és lábait görbén befelé kapkodva, ugrálni kezdett, mintha ő is félne önmagától, s ezt a félelmet akarná magából kitáncolni. A lármára Gyulaiék kiálltak az ajtóba, s én elkaptam az asszony félhangos megjegyzését:

Meglásd, ez a szegény gyerek is odakerül majd, ahová az apja.

Így tudtam meg, hogy Dódi apukája valahol messze él, s nem értettem, amit a sajnálkozó hang sejtetett, miért lenne az rossz, ha ő elmenne hozzá.

A második ok, ami miatt átjártunk ebbe a házba, Madas úr volt, a fűszeres. Akár a koporsókat, őt is megnevezhetetlen titokzatosság vette körül. Krajcárral a markomban kétszer-háromszor őhozzá mentem be, hogy megvegyem a savanyú- vagy a színes, csavartcukrot. Többször nem, mert magam sem tudom miért, de féltem tőle. Azért sokszor bekukucskáltam a poros kirakaton, mert a kíváncsiság odahajtott. A nyurga, görbe hátú öreg segéd a pult mögött tett-vett, Madas úr pedig kis üvegkalitkában ült, s csak nagy ritkán állt ki az ajtóba. Mindig ugyanazt a feketés szürke ruhát hordta, gyűrött gallérú, de nyakkendős inggel, télen-nyáron begombolt mellénnyel. Az öltöny szövetébe be evődött ráncok azt a meggyőződést keltették bennem, hogy minden ruhadarabját együtt és egyszerre, a fején keresztül erőlteti rá vállban keskeny, lefelé szélesedő alacsony növésű testére. Állandóan lapos sapkát viselt, annak nagy ellenzője, meg a fülére akasztott szemüveg szinte elbújtatta kicsiny, csontos arcát, amelyen a ritkás szürkülő szőrzet soha nem tudott rendes szakállá sűrűsödni. Ez a rejtőzködő arc csak növelte a körülötte sötétlő titokzatosságot, amelyet az otthon, meg másutt ellesett suttogások is tápláltak. Nem lesz annak soha felesége a csúnya szokása miatt. Azt mondják, a bolton keresztül ereszti be a lakásába azokat a jöttmenteket. Idevalósival nem mer kezdeni, fél az emberek szájától. Rossz vége lesz ennek, az már bizonyos. Egyszer meg Gyulainétól hallottam, aki az egyik gyászoló megrendelővel beszélgetett, s én ott ácsorogtam a közelükben:

Avwal takarózik, hogy a háború meg a tizenkilences idők óta sok a munkanélküli, ezek ajánlkoznak neki. De ez nem igaz. Nem munkakeresők, hanem mindenféle csavargók járnak hozzá. Csakis a fiúkhoz van hajlandósága.

Ez sokáig motoszkált bennem. Ha Madas úr annyira szereti a fiúkat, miért nem nősült meg, hogy neki is születhessenek fiai? Vagy most öregen miért nem vesz el egy többgyermekes özvegyet? Hiszen láttam nem egy ilyen házasságot magam körül. De ez a megoldás, amire én gondoltam, sehogysem egyezett azzal, hogy a fűszeresre vonatkozó megjegyzések mindig suttogva hangzottak el, s mögöttük

egy kibogozhatatlan, ködös rejtély lappangott.

Madas úr néha kijött a nyitott tornácra, kezében kerek fémdobozzal, és megkínált bennünket. Bármilyen csábító is volt az összeragadt, színes savanyúcukor, vonakodva nyúltunk hozzá. A biztató szavak és sárga arcán az erőltetett mosoly, amely megmutatta sápadt ajkai között az ugyancsak sárga, meglepően nagy fogakat, taszító hatást tett ránk. Mégis vettünk a cukorból, mert a kínálást nem illett visszautasítani, és mert a cukornak sem tudtunk ellenállni. Madas úr ilyenkor elnézte ugrálásunkat, kergetőzésünket, s láthatóan elszomorodott, nem értettük, miért. Ő bennünket nézett, őt meg Gyulai a műhely ajtajából és felesége a konyhaküszöbről, de amint Madas úr megfordult, nesztelenül visszahúzódtak.

Egy ízben, amikor alkonyatig fogócskáztunk a koporsók körül, egy fiú lépett be az udvarra. A lábán nem volt cipő, a lötyögő, nem rászabott kiskabát alól pedig a meztelen melle látszott ki. Leplezetlenül bámultunk rá. Kitaláltuk, azért került erre, mert a fűszeres redőnyét már lehúzva találta. És csakugyan, még oda sem ért az ajtóhoz, az már résre nyílt, mintha Madas úr várakozón leselkedett volna mögötte. Ella meg én, nem tudva, miért, zavartan és elfogódottan nevettünk, s megállapítottuk, hogy a fűszeres mégsem lehet rossz ember, ha az ilyen rendetlen és piszkos fiúkat is szereti. Dódi azonban lerúgta a cipőit, szétrántotta a blúzát, s vékony lábszárait befelé kapkodva, ugrándozni kezdett. Száját, mintha gumiszalagon járt volna, váltakozva fülig húzta és összecsücsörítette.

Én is meztelen vagyok! Én is meztelen vagyok!

Julcsa, aki éppen akkor jött át értünk, odafutott hozzá és lefogta kaszáló karjait:

Elég legyen! Csillapodj, öreg szoknya!

Úgy két héttel később egy vasárnap délutánon, amikor a játék vágyától szaladásra hajtva Kollárék házához értem, a két testvér Julcsával együtt a nyitott ajtóban állt. Kollárné már az előző napon elutazott szokott háromnapos útjára. A másik házból nagy lárma, jajveszékelés zúdult ki, s a szomszédok, futtukban egymást kérdezve nyomultak be az udvarra. A lehúzott redőnyű üzlet előtt egy eddig csak messziről látott kocsi várakozott. A zárt fa alkotmány hasonlított a benti ládákhoz, csak amazoknál nagyobbra méretezték. Előtte az öreg, roggyant térdű ló a türelem tartásával várakozott, mint aki már sokat tud az elmúlásról, s arról a sorsról, amely sorjában a kocsi utasaivá teszi az embereket.

Megölték Madas urat! A nyakát vágták el! súgta Ella, a félelemtől szaggatottan, mégis mosolyogva attól a fontoskodó örömtől, hogy tőle tudom meg a nagy hírt. S attól a furcsa, felszabadító érzéstől, ami ilyenkor mindenkit elfog, hogy nem ő, hanem más valaki került veszélybe.

Hallgass! Erről nektek nem szabad beszélni! kiáltott rá Julcsa, és erősen magához húzta a fiatalabb lányt. De mégsem vitte be, mert a borzongató újság kinn tartotta az utcán.

Dódi a szokottnál is sápadtabb volt, szeme alá fekete árnyékok gyűltek, s a szája úgy rángott, mintha erővel tartaná vissza azt a kényszert, hogy a füléig húzza. Egyszerre csak, amikor a rokonok és szomszédokjajgatása a legmagasabbra csapott, eltépte magát Julcsától és befutott a másik ház ajtaján. Julcsa lélekszakadva rohant utána,

kettőnkkel a sarkában. Amikor az udvarra értünk, én megálltam. Kíváncsiságomat névtelen, borzongató szorongás béklyózta le. Megjelent előttem a mezítlábas csavargó képe, a vedlett kabátból kivirító meztelen mellével, ami különösen félelmetes hatást tett rám. Képzeletem nagy kést adott a kezébe, amit addig nadrágja övében, a bőréhez szorítva tartott. Ella is megtorpant, csak Julcsa igyekezett Dódi után, aki vékony, kaszáló karjaival befurakodott az emberek sűrűjébe. A vézna lány olyan ellenállhatatlan erővel tört utat a lakás belsejébe, hogy az ajtó előtt tolongók nem tudták visszatartani.

Gyere vissza, öreg szoknya, gyere vissza! Ami odabenn van, az nem a te szemednek való! kiabálta Julcsa. Kétségbeesett hangja összekeveredett a fűszeres általuk is ismert egyik nőrokonának szavaival, aki hol azt kérdezgette a mellette szorongóktól, hogy hallottak-e már ilyen szörnyűséget, hol meg azt ugyanazzal a panaszos sírással, hogy vajon mit rabolt el a gyilkos.

Nemsokára mozgás támadt. Meglazult és kitágult a várakozók csomója. Rendőrök hoztak ki egy hordágyat, a rávetett pokróc egy emberi testet rajzolt körül. Utána, táskával a kezében az orvos bukkant elő, s őt néhány férfi követte, hivatalos komolysággal. Csak azután jelent meg Dódi viaszos fehérséggel az arcán. Szemének pillantása ijesztően merev volt, s lábait befelé kapkodva, mégis gépiesen jött előre, mintha kötéllel lenne a hordágyhoz kötve. Úgy látszott, nem vette észre, hogy Julcsa magához húzta. Amint a rendőrök úgy igazodtak, hogy a rudakkal a nyitott ajtónak forduljanak, Dódi a hordágyra mutatva kinyújtotta a karját, s azzal a borzalommal, mint aki látta azt, amit a pokróc takar, vonítani kezdett. Az arca úgy változott el, hogy nem lehetett tudni, vonásai a féktelen félelem, vagy a bohócosan túlzott jókedv vigyorába torzultak-e. A vonítás végeérhetetlenül nyúlt el az elnémult emberek és az üres koporsók fölött.

Így ismerkedtem meg ugyanazon a délutánon kettővel a sokféle emberi végzet közül.

NEM LEHET.

Pásztor egy idő óta télen-nyáron a szabadban dolgozott a nagy sajtolóműhely előtt, egy gerendalábakon álló tető alatt. A hatalmas, meghúzódott és raktárban töltött idő alatt rozsdássá vált, meghajlott vaslemezek felületét egyengette simára. A gyakorlott, szabályos ütések csikorgatták, zengették-zúgatták a fémlemezeket, aszerint, hogy a különböző súlyú kalapácsok milyen erővel csaptak le. Pásztor megszerette ezt a falakon kívül végzett munkát. A folytonos, nagy erőt kívánó mozdulatok nem engedték, hogy fázzon, nyáron meg a Duna vizéről idáig szálló hűsítő szellők lengtek körülötte, hiszen ő is a part közelét ben kalapált. Nem messze tőle szöktek magasba a súlyt emelő-forgató roppant daruormányok és a már vízen épülő hajók kéményei.

A világ is kitárult előtte. A hatalmas térségen elhelyezett műhelyek felől futó és a távolabbi épületek felé elkanyarodó utak a közelében keresztezték egymást. Teherautók, társzekerek, villanytargoncák vonultak el előtte, a hozzájuk tartozó dübörgéssel, zörgéssel, zakatolással, s a szitkozódó indulatszavakkal, kiabálással meg a jókedvű tréfálkozás szavaival, pukkanásaival, nevetésével.

De a megnőtt tér, a kinyílt udvar egy másféle, örökös felvonulás színhelye is volt, s Pásztorra ez az újdonság lenyűgöző erejével hatott.

Jó néhány műhelyből, s a hozzájuk tartozó irodákból erre vitt az út az ebédlőbe, s így rajokban közlekedtek itt a férfiak, a nők. A férfiakat csak annyira vette észre, amennyire illett, hogy az ismerősök köszönését, odakiáltott barátságos szavát viszonozza, s másokat meg ő üdvözöljön. De a másik nem elhúzó sora igazi meglepetés volt, lassú, de biztos felfedezése annak, hogy a feleségén kívül is léteznek nők. Eddig is tudta ezt, de nem ennyire érzékletesen, nem ilyen nyugtalanító bizonyossággal. Az ő műhelyében a nehéz munkát csak férfiak végezték. Az elkerített kalitkában a munkalapokat lajstromozó sovány, öregedő, rövidlátó Karikásnéra meg nemigen lehetett másképpen, mint a dolgozótárs szemével nézni. Hanem itt az udvaron az utak szűk kanyaraiból, mint valami kinyíló varázsdobozból egymás után bukkantak elő a legkülönbözőbb típusok. Eleinte csak bámult utánuk, nem tudta megkülönböztetni őket, a csúnyák összeolvadtak a tetszetősökkel, s csak az együttesen támadó szépségüket fogta fel. De később megszűnt az összefolyt fényt mutató káprázat, s megkezdődött a kellemes, de egyben vészjósló időszak, amikor már különváltak egymástól a nők, s a nap mint nap ismétlődő találkozás egyenként is ismerőssé tette őket. Később pedig már nehezülő lelkiismerettel és növekvő nyugtalansággal megjegyezte egyéni sajátosságaikat is, amelyek mint veszélyes kincsek rakódtak le az emlékezetében. Az is pontosan belerögződött, hogy melyik mikor és milyen irányból tűnik fel s válik láthatóvá.

Legelőször rendszerint az a két tizenhat-tizenhét éves lány jelent meg, akiknek a viháncoló, pukkadozó nevetése már pillanatokkal megelőzte jöttüket. Szüntelenül sugdolóztak, mint akik tele vannak titkokkal, s közben kihívóan néztek Pásztorra, a harminckilenc éves férfira, de így néztek mindenre, mindenkire, s közben ugrándoztak, mint a fiatal kecskék. Pásztor csak félszemmel sandított rájuk, mert az ő lánya mindössze három évvel volt náluk fiatalabb, és ez szigorú gátat emelt az elé, hogy nőnek tekintse őket. Még harag is támadt benne arra a gondolatra, hogy a sugdosott titkok talán nem is olyan éretlen szamárságok, amilyeneknek az iskolás viselkedésük feltünteti. Ők ketten hagyták abba leghamarább a munkát, s talán nemcsak hanyagságból, hanem mint nagyon fiatalok, ők voltak a legéhesebbek. Utánuk majdnem mindig három fiatalasszony következett, összekarolva, valamilyen átérzett sorsközösség kapcsával egybefogottan. Elmerült társalgás közben haladtak el előtte, láthatóan egy soha be nem fejezhető beszélgetést folytattak. Az ő közömbösségük adta tudtára Pásztornak a legkíméletlenebbül, hogy ki van rekesztve abból a bűvös világból, ami után tizenhat, jó házasságban eltöltött esztendővel a háta mögött annyira kezdett vágyakozni. Nem azért, mintha már nem szerette volna az ő Annusát, hanem mert amióta a szabadban dolgozott, különös álmok, szomjúságok lepték meg. Ezek mind arra ösztökélték, hogy dacoljon azzal a már minden egyéb indulatot megszűntnek tekintő szülői szereppel, amibe a felesége az évek során beleszorította. Tedd ezt, apa, tedd azt, apa, utasítgatta szokása szerint. Meg kell adni, ő is mindig a gyermekek érdeke szerint cselekedett, s amit kívánt, akart, az a lány, a fiú, s végső soron az egész család javát szolgálta. De szenvedélyes anyasága női vonzásával már nem

sokat törődő asszonnyá formálta.

Igaz, nem tiltakozott, még csak nem is próbált elhúzódni, ha őt éjszaka átölelte. De fellobbanó örömöt sem mutatott, s már régen nem hízelkedett, hogy maga felé fordítsa az ura kedvét, mint aki úgy tartja, hogy erre a hosszú gyakorlat és a törvényes biztonság folytán már semmi szükség nincsen. Meg számított is a házastársi közeledésre, mert mint az étkezésnek, nagytakarításnak, ennek is szabályos rendben kellett újra és újra megismétlődnie. De azt, hogy együttlétük ütemes visszatérésekkel benne van az életük rendjében, csupán az engedő készséggel fejezte ki, s a hála, az elégedettség kedveskedései nélkül fordult el a végén, hogy nyomban magára húzza a takarót és elaludjon. Így azután Pásztorban is megrekedtek a lázadó, új ifjúsággal ismét felszínre kívánkozó szerelmes szavak, amelyek házasságuk elején olyan természetes hangon szólaltak meg. Arra már nem is mert gondolni, hogy ezekkel ébressze fel és újítsa meg Annusban a nőt. Félt az értetlen csodálkozásától, s még a megszégyenítéstől is, hátha visszakergetik abba a szűk kuckóba, ahol már csak a korosodó, férji, szülői méltóságát őrizni köteles apa fér el.

A három fiatalasszony figyelmét hiába próbálta felhívni azzal, hogy közeledésükre a leállított kalapács nyelére könyökölt. A mindenfelől támadó lármában hirtelen megszűnt az ütemes, fémes zengés-zúgás, aminek üres helyére feltűnően mutatott rá a körben örvénylő recsegés, dudálás, zakatolás, dörömbölés, kiabálás, de eredményt nem hozott. Pásztor keserves bánattal nézte a kanyarban feltűnt három barátnőt, az egyszerre lépő lábakat, amelyeknek léptei azonos ritmusban rezgették a blúzt, pulóvert feszítő kis kebleket. Már jól tudta, hogy a középsőnek a legkevésbé szép az arca, a melle, leglaposabb a tompora, de együtt mégis az egyformán igéző és el nem érhető ifjúságot és szépséget jelentették. Hosszan nézett utánuk, a ringó, lázító mozgásuk számkivetettjeként, mégis azzal a kívánsággal, hogy abban, amiben lehet, részesüljön. Egy ízben összeszedte a bátorságát és odakiáltott nekik:

Hová, hová?

Ebédelni, kiáltották vissza teljes közömbösséggel, pusztán illendőségből, és máris egymás felé fordultak, hogy folytassák a soha be nem fejezhető társalgást.

Ehhez a köznapi kérdéshez azért kellett bátorság, mert minél inkább foglalkoztatták az idegen nők, csodálatosképpen annál közelibbnek érezte a feleségét. Mintha a család életének minden pillanatára ügyelő gondosságával ilyenkor ott állana a háta mögött. De nemcsak testi mivoltában érezte a közelségét, hanem másképpen is. Ugyan mi kifogása lehet ellene? Valójában semmi. Szép, nagy, derék, vele egykorú asszony, csaknem olyan magas és izmos, mint ő. Éjszaka is jó vele, ha eltekint attól, ami mostanában hiányzik neki. Dolgos, szorgalmas, amint hazaérkezik a textilgyári műszakból, szinte éhesen veti rá magát a munkára. Ragyog a lakás, a gyerekek ápoltak, gondozottak, s ez az örökös gondviselés őrá is kiterjed. Így hát nem volt mentes a belső nyomástól az a tisztán elméleti, a valóság talaján tetté nem változtatható töprengés, hogy a fiatalasszonyok közül melyiket választaná. És miután hosszas, mindhármójuk külsejét visszaidéző latolgatás után eldöntötte, hogy a szőkét, szomorúan gondolt arra, ha ő is befizetne az üzemi ebédre, olykor ki tudná ügyeskedni, hogy az

asztalukhoz kerüljön. De itt megint Annus lépett előtérbe, aki mélységesen lenézi a gyári kosztot. Ezért magának és neki is uzsonnát csomagol, este azután feltálalja a zsíros, gazdag ételt, ami, ezt meg kell adni, mindenkor remek. Semmiféle okot sem találhat arra, hogy miért kell neki a hitványabb ebéd. Azután meg, ha végiggondolja a dolgokat, győzelem esetén melyik napszakban látogathatna el a kiszemelt hölgyike lakására, ha az csodaképpen, hajlamos lenne a kapcsolatra? Mert lakásának lennie kell, ez elengedhetetlen. De mikor menne el oda? Ő eddig még soha nem maradt el hazulról. Azaz régebben, néhányszor, amikor az új üzemi óvoda épült, és ő is vállalta az építkezésen a társadalmi munkát.

Hol voltál apa? Annus mindig így fogadta, ha a közlekedés hibájából késéssel jutott haza Kispestre. Pásztornak volt ideje kalapálás közben kiszámítani, hogy egy-egy látogatásra nettó két óra rátartás kell. Különösen, ha azt a sok elő- meg utókedveskedést is beszámítja, amire vágyakozik, s ami oly követelőn felgyűlt benne. Hogy tehetne ennyi időre szert? Arra nem lenne képes, hogy a felesége faggatózását gorombasággal hallgattassa el. Ezt Annus különben sem tűrné, arra meg, hogy csak úgy magától elhallgasson, nem lehet számítani. De ő nem is akar neki az elmaradással fájdalmat okozni. Sem avwal az ijedtséggel, hogy valami baja történt a gyárban, sem úgy, hogy az igazolatlan távolmaradásból kitalálja a csalást. Azt Annus nem érdemli meg. Hát akkor hogy s mint oldódna meg az idő gondja, ha a szőke asszonyka hajlamosnak mutatkozna? Ezt a csomót Pásztor sehogyan sem tudta megoldani.

A három barátnő után szinte minden esetben Hajnalka tűnt fel az úton, akinek a nevét olyan sokatmondó mellékzöngékkel ejtették ki a férfiak, letörölve róla azt a tavaszias üdeséget, amit ez a név felidézett. Már a járása feléje fordította a figyelmet. Olyan erősen csapkodta széles lábfejét a földhöz, hogy az egész testét mozgásba hozta. Válla, csípője szilárd és széles volt, de a rájuk rakódott hús puha, s rengése-ringása a kihívás szándékát, a szégyenletes gyakorlottságot mutatta. Ilyen volt a mindenkire egyforma ígérettel rácsillanó fekete szeme, a piros szája, de még a kissé megviselt, mégis eleven arcán nyíló-csukódó gödröcske is. A munkához használt, hátrakötött fejkendő alól kicsüngő haja is az ágyból éppen kibúvó asszony vonzó rendetlenségét idézte. Hajnalka annak a brigádnak volt a tagja, amelyik az elkészült hajókat takarította. A műhelyekben az a hír járta, hogy ő szokta felavatni a hajókat, s hogy milyen módon, arról a kacsintások és a nagy nevetések nyíltan árulkodtak. Pásztor is tanúja volt annak, amikor a műhelybeliek jókedvűen, de észrevehető izgalommal faggattak egy segédmunkást, igaz-e, hogy ő volt az egyik hálófülkében történt felavatás előző napi részese. Pásztor látszólag elmerült a munkájában, mert restellt volna az effajta, családapai mivoltához nem illő játékban részt venni. Ugyan mit szólt volna ehhez az erkölcs dolgában oly szigorúan ítélő Annus? Mégis nagyon odafigyelt a mind több egyértelmű szót ejtő férfiakra, s ő lett a legizgatottabb közülük.

Ahányszor Hajnalka kibukkant az útfordulónál, a vékony ruháját hullámoztató puha formák láttára mindig megindult Pásztor szomjazó, de nehézkes képzelete. Ez a feleségénél meg őnála néhány évvel fiatalabb asszony kétségtelenül mindenre hajlandó, mindenre kapha-

tó, nem kell előtte a kora meg az újonnan feltámadt kíváncsisága miatt restelkedni. Pásztor nagy erőfeszítéssel kihúzódott a mögötte érzett Annus megrovó tekintete alól, és kis időre átadta magát az elengedettség, a sodródás, a forró pillanatok szülte találékonyság mámorának. Igazában az asszony feltételezett találékonyságának, amiben jólesett hinni, s aminek a felajzó képzete hozzátapadt Hajnalka híréhez és testi valóságához. Amikor utánanézett, mindig a lábszárán tartotta legtovább a tekintetét. Ez a térdhajlás alatt feltűnően húsos, bokában hirtelen elvékonyodó, gusztusosra esztergált két szár, nem tudta, miért, de újra megerősítette a Hajnalka asszonyi gyakorlottságára és gátlástalan tudására vonatkozó hitét.

Hajnalkának csak intenie kellett volna, hogy részesüljön az általa kapható örömökben. Még az idő és a hely sem okozott volna túl nagy fejtörést. A szállongó hírek szerint az asszony mindig megtalálta azt a csendes zugot, kamrát, lebontásra váró kis raktárt, ahol ketten együtt elfeledkezhettek a világról. Harminc-negyven percet mindig le lehetett csípni a műszak nyolc órájából, anyagigénylés vagy a munkalapon felfedezett hiba kijavíttatásának ürügyén. Az új hajók felavatásának Pásztor még a gondolatát is elutasította magától, mert nem viselte volna el, hogy körülötte is felbugyborékoljanak az izgatott kérdések és röhintések. A vágya és képzeletének játékai ellenére sem közeledett Hajnalkához, mert azt is tudta, hogy ellenértékül elvár néhány fröccsöt és öt-hat csomag cigarettát. Már pedig ő sem a közeli vendéglőben nem tölthetett időt, sem költeni nem szándékozott.
A közös iddogálás igénye felidézte azt a félelmét, hogy az elvált asszony ráakaszkodik, egyre több idejét próbálja lekötni, és pénzt meg értékesebb ajándékokat próbál kicsikarni belőle. Márpedig a pénz szent dolog volt Pásztor előtt, egyrészt, mert Annus minden fillért számontartott, és az ő apai lelkiismerete sem viselte volna el a gyermekei megkárosítását. Még az időnként adódó túlóra díja is ilyen feloldhatatlan tilalom alá esett. Ezért hát Pásztor szomorúan és végleges lemondással nézett Hajnalka izgalmat keltő lábszárai után.

Így vonultak el Pásztor előtt naponta a legkülönbözőbb korú és külsejű nők, a másik nem végtelen változatosságának újból felfedezett örömét és a szédítő lehetőségek nagyszerű látomását keltve benne. Ezzel párhuzamosan nőtt a kíváncsisága, s leküzdhetetlen érdeklődése az iránt, hogy s mint intézik kis ügyeiket a férfiak. Hiszen a mögötte dübörgő műhelyben nem egy munkatársa kedvére élte világát, s egyik-másik valami törvényszerű összetartásra számítva, ezzel még el is dicsekedett. A nőiket is a gyárban szerezték, meg is mutogatták egymásnak dicsekvőn azt, akivel dolguk volt, mint a vadászok a trófeákat.

Hát a feleséged mit szól hozzá? tette fel az őt foglalkoztató kérdést többeknek Pásztor.

Neki semmi köze nincs ehhez!

Nem kötöm én az asszony orrára!

Okos asszony az én feleségem!

Ha haragszik, majd megbékül!

Az ilyen válaszok nem nyugtatták meg. Közönyt fejeztek ki a feleség érzelmei iránt, s a kíméletlenül keresztülvitt akaratról és gyakori veszekedésekről árulkodtak. Márpedig ő sem megalázni, sem megsebezni nem tudta volna Annust. Olyan nőre vágyott új szomjá-

nak oltására, aki házasságban él, tehát nem keres egy véglegesen megszerzendő férfit, s akinek az ura vagy nagyon ostoba, vagy nagyon belenyugvó, tehát mindenképpen veszélytelen. Elég pénze legyen ahhoz, hogy ne várja el az ajándékot, s neki ne kelljen félnie attól, hogy bosszúból, amiért nem válik, vagy mert nem ad pénzt, leleplezi őt a felesége, gyermekei előtt. Ennek még a gondolata is mélységesen elcsüggesztette. S hiába tűzött rá Hajnalka ígérgető-csalogató pillantása, keserves sóhajjal, de félre nem érthető visszautasítással fordította el tőle a fejét.Az ebédlőbe ráérősen sétálók, a sietve igyekvők között vagy két hete
új nő jelent meg, aki azért tűnt fel mindjárt az első napon Pásztornak, mert annyira emlékeztette a feleségére. Nem is az arca, hajszíne vagy a mozgása, hanem úgy egészen, nem is tudta volna pontosan meghatározni, miben hasonlít hozzá. Azontúl, hogy egyforma lehetett az életkoruk meg a testsúlyuk, a magasságuk, megmagyarázhatatlan, titkos jegyek hordozták a hasonlóságot. A meghökkentő észrevétel után Pásztor azt kezdte megfigyelni, miben különbözik Annustól. Másféleképpen öltözött, mindegyik ruhája jócskán megfeszült erős alakján, s ez a kihívás szándékos volt, nem lehetett félreérteni. A nagy mellét is magasabbra pócolta, mint illendő lett volna. De ezt hiába írta Pásztor a felesége javára, a feszülő ruha alatt hintázó két gömb rendkívüli módon lekötötte az érdeklődését, s még azután is sokáig látta lelki szemei előtt ütemes mozgását, hogy a valóságban már régen eltűnt előle. A járása is olyan volt, hogy nagyon meg kellett nézni. Mindig magas sarkú cipőt viselt, s ezért kissé előrehajolt, hogy lássa hová lép az udvar egyenetlen, botlató kövein. Ez a tartás még fokozta a teste ringását, és Pásztorban állandó volt a kívánság, milyen jó lenne a karját elébe tartani, ha netán egyszer csakugyan félrebicsaklana a szinte araszos, vékony sarok, hogy ő foghassa fel. Ámbár kérdéses, hogy erre szükség lett volna, mert az asszony naponta ugyanazzal a hórihorgas, száraz emberrel közeledett az irodaház messzeségéből, s mindig elmerült beszélgetés közben. Előrehajlása figyelmének a mutatása is volt, mert az udvar kövezetéről minduntalan a férfi felé fordította a fejét, és készséggel, szaporán biccentgetett. Ez a nő reménytelenül távolinak látszott, bár ott haladt el néhány méternyire Pásztortól. Nemcsak az öltözködése, vörösesbarnára festett dús haja, ápoltsága mutatta más légkörből valónak, hanem az a komolynak és fontosnak tetsző tárgyalás is, amit a kísérőjével folytatott. Ez két tanult, magas állású ember halaszthatatlan eszmecseréjének tűnt fel, amit még az udvaron sem szakíthattak meg. Ezt csak megerősítette az a tény, hogy az asszony divatosan nagyméretű zöldes árnyalatú szemüveget hordott. A szemüveg, különösen ha nem volt fehér színű, Pásztorban mindig a magasabb iskola és a tekintélyes pozíció képzetét idézte fel. Az asszony olykor kifelé tekintett az udvar irányába, de az üveg csillogása miatt nem lehetett látni, hogy valamire, valakire néz-e, vagy csak öntudatlan gépiességgel pillant egyszer-egyszer másfelé. A beszélgetés komolyságában Pásztor csak olyankor kezdett kételkedni, amikor az elhaladó pár után tekintve, azt látta, hogy az asszony, vékony sarkain imbolyogva olykor közelebb nyomul a férfihez és csípőjével a csípőjéhez verődik. Ilyenkor a férfi térde alig észrevehetően ugyan, de megroggyant, mintha a külső lökés belső erejében is megingatta volna. Pásztor jól tudta, hogy az ilyen érintke-

zés, ha nem a járókelőktől zsúfolt utcán történik, jobbára csak szándékos lehet. Annus sose ért bizalmasan őhozzá, bármilyen közel is haladtak egymás mellett, amikor sétára, rokonlátogatásra indultak. S ha ő ütődött neki egy kis szándékossággal, hát rosszallón rászólt a korukhoz, házastársi mivoltukhoz nem illő viselkedés miatt:

Nem tudsz jobban vigyázni?

Ez a megfigyelés bátorította fel arra, hogy az egyik irodai takarítónőt, amikor az az ebédlőbe tartott, kikérdezze. Így tudta meg, hogy a szép, kívánatos asszonynak fontos beosztása van, szinte nélkülözhetetlen, mert a több nyelvű levelezést végzi. Mégsincs jó híre, máris pletykáznak róla, mert két férjtől már elvált, s azt rebesgetik, hogy a harmadik is elköltözött tőle. Amilyen szívesen hallott a többrendbeli válásról, annyira nem volt kedvére Pásztornak a fontos beosztás, ami a fényévnyi távolságban lévő, főiskolákon megszerezhető idegen nyelvek tudásával volt összekötve. Búsan és irigységgel nézte a magas, sovány férfit, a tervező osztály főmérnökét, akit diplomája abban az örömben részesített, hogy szándékosan ér hozzá a szép, szemüveges asszony.

Vajon mentek-e már valamire? gondolta az egyengető kalapács gyors, gyakorlott ütései közben. De megállította a képzeletét, ami mindenáron arra akarta rábírni, hogy bontsa ki szűk, simuló ruháiból a szép, magas asszonyt. Restellt a más gyönyörűségében orvul részt venni, önérzete, anélkül, hogy Annus erre figyelmeztette volna, ezt nem engedte meg.

A bronzhajú, szemüveges nő nemsokára ezután egyedül jelent meg a kanyarban. Szokása szerint előrehajolva kereste meg a követ, ahová lépni fog, tetőtől talpig megringatva magát. Pásztor legnagyobb meglepetésére egyenesen feléje tartott, és megállt a hosszú asztal előtt.

Maga miért hagyja abba a munkát, amikor meglát engem? kérdezte. Hosszú körmű ujja a lemezre mutatott, de szemével a zöldes üveg mögül a férfira nézett. Mosolya a festett, telt ajkain kihívó volt, és nyugodt, magabiztos, mint aki nagyon jól tudja a választ, de éppen ezért hallani is akarja.

Mert olyan szép, felelt Pásztor elfulladva. Effajta nővel még sohasem beszélt így. Leginkább az keltett benne izgalmat, hogy ez az asszony, bár látszólag soha nem pillantott rá, pontosan megfigyelte azt az öntudatlan mozdulatát, amivel ő leengedte a szerszámot. Most így közelről észrevette azt az igéző rózsaszínű puhaságot is, ami kerek álla alatt úgy gömbölyödött és beszéd közben úgy remegett, mint a csipegetés közben biccentgető galambok begye. Meg azt az árnyékos bemélyedést, ami a magasra húzott keblei között kezdődött, s ennek a lefelé vezető útja is felkáprázott előtte.

Milyen súlyú ez a maga kalapácsa? kérdezte az asszony minden átmenet nélkül, mégis úgy, olyan rejtett következetességgel, mintha ezt az érdeklődést a férfi érezhető és látható zavara váltotta volna ki. A hangját félreérthetetlen mellékzönge tette kétértelművé és körme hegyével megérintette a bunkószerű vasfejet.

Úgy hat-hét kiló ha lehet.

Pásztor kicsit megemelte a szerszámot, hogy mutassa, ő mennyire nem érzi a súlyát. Pontosan azt mondta, amit kellett, mégis mintha az ő válasza is burkoltan többértelművé vált volna.

Az asszony hirtelen Pásztor karjához nyúlt, a felgyűrt ingujj alá,

a sima bőrön ide-oda csúsztatta gyengéden tapogató ujjait, és elismeréssel csettintett, miközben a zöldes üveg mögül a férfi szemébe nézett:

Hűha! Itt azután van erő!

Amikor továbbment, Pásztor kábultan bámult utána. Mi volt ez? Nem lehetett kétsége afelől, hogy ez a nő nem véletlenül, hanem nagyon is szándékosan mérte fel őt, tehát valami, nem is nehezen kitalálható célja van vele. A kalapács szapora csapásainak ütemére forogtak agyában a lázas gondolatok, mint az olyan emberében, aki hirtelen közelébe került annak a csodának, aminek elérhetőségében soha nem hitt. Ez a nő férjezett, de mégsem az, mert állítólag külön él az urától. A harmadiktól. Ez pedig sokféle tapasztalatot jelent mindenben. Búsulni cseppet sem búsul a helyzetén, akkor másképpen viselkedne. De új házasságra se gondolhat még, egyelőre a válással lehet elfoglalva. Különben sem munkás férjet keresne magának, ez bizonyosra vehető. Férfi kell ennek, de úgy látszik, a sovány főmérnök nem felel meg neki. Az asszonyi éhség feltételezése, amit talán ő váltott ki, gyönyörűséggel töltötte el Pásztort, s még nagyobb csapásokkal zengette a vaslemezt, mintha a zöld szemüveg mögött csillogó szemek figyelnék a parádés erőpróbát. Jó fizetése lehet ennek a nőnek, hiszen azt hallotta róla, hogy a nyelvtudása miatt nélkülözhetetlen, és ez nagyon fontos, mert akkor nem ácsingózik az ajándék után. Lakása is van, hiszen a férje költözött el tőle, nem ő a férjétől, így minden a legszebben összevág.

S attól a vágytól, hogy egyszer neki is legyen kalandja, hogy átléphessen azokon a határokon, amelyek mögé az Annus szigorúsága szorította, Pásztor még találékonnyá is lett Felkészülve arra, hogy a bronzhajú, merészen kezdeményező nő hamarosan dűlőre viszi a dolgot, arra a hazugságra határozta el magát, hogy megint társadalmi munkát vállalt. Így nem lesz számonkérhető többletkereset, s az idővel is szabadabban gazdálkodhat. Pásztor szívesen eldicsekedett volna odabenn a műhelyben néhány megbízható embernek a sikerével. Elképzelte, milyen sokszor elismételtetnék vele a nő szavait, újra meg újra ízlelve az ízüket, latba vetve a jelentőségüket és a bennük lévő ígéretet. De megint csak felmerült Annus, mint aki hallana minden szót, s neki elég volt a lelkifurdalásból annyi, amennyi az örömét, büszkeségét és reményeit eddig is szorongatta.

Másnap többedmagával ment ebédelni az asszony, a főmérnök nélkül, és erősen odanézett hozzá. Harmadnap azonban egyedül tűnt fel, méghozzá sietve, feltehetően azért, hogy megelőzze munkatársait. A hosszú asztal elé lépett, néhány szál zöld levéllel összekötött virágot ejtett a rozsdás lemezre és így szólt:

Az én nevem Virág. És a magáé?

Pásztor János.

Pásztor fojtott hangon ejtette ki a nevét. Zavarba hozta az ajándék, az ilyen jelbeszéd szokatlan volt a számára. Az a gondolat is átfutott rajta, hogy ezt nem mutogathatná, kiröhögnék érte. Hazavihetné a zsebében, ingyen lephetné meg vele a feleségét. De Annus nincsen hozzászokva az ilyesmihez, azt mondaná, van a kiskertben elég rózsa, szegfű, margaréta, mi ütött belé, hogy haszontalanságra adta ki a pénzét. És még a gyanú is felébredne benne, mit akar ezzel eltakarni. Nincs más hátra, a szemétbe kell dobni az apró csokrot.

Jól van János, hallotta közben az asszony hangját. Tudja, én

olyanfajta nőstény vagyok, aki nem játsza meg magát. Az élet rövid, minek alakoskodjunk, nem igaz? A Szabadság-hegyen lakom, a Fenyőliget utca hetes szám alatt. Földszinten, a kapuval szemben, az ajtón az utolsó férjem neve áll. Nagy Ervin. Ő már nem lakik velem, nincs kitől tartania. Ma délután öt órakor várom. Meglátja, kettesben csoda jól fogjuk érezni magunkat.

A Pásztort váratlanul mellbevágó nőstény szó, meg az utolsó mondat nyíltsága a súlyos kalapácsra vetett pillantással együtt arról a nagyszerű gátlástalanságról adott hírt, ami a saját homályos, de erős nyugtalanságainak biztos feloldását ígérte. Mégis az a körülmény, ami most ötlött az eszébe, hogy ő két órakor végez, Virág meg, aki jóval később kezd dolgozni őnála, négykor, mindjárt előhívta a rejtőzködő aggodalmat.

De, de hiszen az én műszakom kettőig tart. És ha csak ötre mehetek.

Ugyan már, ne hülyéskedj, nevetett az asszony. Ez is gond? Addig beülsz valahová egy-két pohár sörre. Az nem fog megártani. Sőt!

Az utolsó egytagú, félre nem érthetően megnyomott szótól Pásztort eléntötte a forróság. Micsoda asszony ez, hogy érti a módját! De hát nem muszáj őneki inni ahhoz, hogy felkészüljön a találkozóra. Majd elüldögél egy rejtett padon, hogy a hazatérő Virág véletlenül se vegye észre. Csak az a kár, hogy majd sietnie kell egy kicsit, túl későn nem mehet haza, így se tudja még, mit fog hazudni otthon.

Jól van, ötkor ott leszek, mondta és most először nézett ő is jelentőségteljesen a rácsillanó szempárba.

Az asszony szétterpesztett, hosszú körmű uţjait cirógatón végighúzta a férfi alsókarján, de úgy, hogy észrevehető szándékossággal kicsit meg is karmolta a bőrét. Ettől Pásztort kiverte a verejték, és úgy kezdett lélegezni, mint egy régimódi kovácsfújtató. Virág elindult, de néhány lépés után hirtelen visszafordult és mosolygó könnyedséggel odaszólt a férfinak:

Igaz is, hozzál vagy két üveg konyakot meg néhány csomag külföldi cigarettát. Tudod, a hangulat miatt. Én sajnos még a hónap elején elszórtam a pénzemet, most nem telik semmire. Ne felejtsd, öt órakor várlak.

Pásztor testére ráhűlt az izzadtság nedve. Letaglózottan bámult az asszony után. Ugyan mi köze neki ahhoz, hogy elszórta a pénzét! Még hogy két üveg konyakot! Egy is többe kerül, mint amennyi az ő költőpénzéből kitelik. De ha még többje lenne is. Hogy pazarolhatná ő el azokat a forintokat, amik a családot illetik! És hátha ez csak a kezdet és később még többet követelne tőle ez a nő! Megtörténhet, hogy nemcsak ingyen alkoholt, cigarettát és férfit, de negyedik férjet is akar szerezni. Ha nem akad más, lehet, egy munkással is beéri.

Pásztor búsan nézett Virág után. A ringások, a szavak annyi mindent ígértek, de az álmok gyönyörű megvalósulásáról, tudta, le kell mondania. Nem megy el délután, nehogy bajt hozzon magára meg a családjára ezzel a szép bestiával.

Milyen is az élet! Minden ami jó, egyúttal veszélyt is jelent. Időt, ajándékot, pénzt, válást próbálhat kierőszakolni még egy ilyen tanult nő is, akár a többi. Eleinte csak az asszonyi mohóságát igyekszik csillapítani. De ha nagyon meg lesz vele elégedve, lerázhatatlanul

rátapadhat, nem hagyja nyugton, akár egy pióca. Ezerféle kellemetlenség, baj, botrány, szégyen származhat ebből, most még teljesen fel se lehet azt mérni.

Pásztor a kitárt udvar választékának bőségére gondolva felmérte, hogy a pompás lehetőségek mögött miféle kivédhetetlen csapdák várnak egy olyan férfira, aki sem otthagyni, sem megrövidíteni nem akarja a feleségét meg a családot. És a lemondás sötét komorságával ugyan, de belátta, hogy meg kell elégednie a nézelődéssel, vagyis annyival, amit a szeme által megszerezhet magának. Annus ezt is méltatlannak tartaná a korához meg a kamaszkorú gyermekeihez képest. De akárhogy is tekinti a dolgot, bárki közeledjék is az úton, a kalapácsát már soha többé nem fogja letenni.

RENDŐRI FELÜGYELET.

Szőllősy rendőr alezredes intett Gedőnek.

Ülj le, fiam. Mondd el nyugodtan, mi járatban vagy. Ugye, Gedőnek hívnak? Gedő Lacinak?

A fiú meghökkenve nézett az ültében is magas, testes férfira.

A nevemre is tetszik, hiszen régen voltam itt és.

Nagyjából négy hónapja. Várj csak, előveszem az irataidat.

Alezredes elvtárs, én rendőri felügyelet alatt állok és azért.

Tudom, fiam. Azt hiszed, gépiesen végzem a dolgomat? Látod, bele se nézek a papirosaidba, és azt is tudom fejből, hogy anyád nincs, apád garázdaság miatt börtönben ül.

Az nem az én bűnöm, mondta a fiú. Lekapta tekintetét az alezredes arcáról, és szégyenlősen, de dacosan valahová a cipője mellé, a szőnyegre nézett.

Persze hogy nem! De mielőtt egy esztendőre rendőri felügyelet alá helyeztelek, már jó úton voltál ahhoz, hogy az apád mellé ültessünk le.

Én? mondta a fiú. Elvörösödött, és emeltebb hangon megismételte: Én?

Szőllősy merő pillantására lehorgasztotta a fejét és zavartan, iskolás engedelmességgel morogta:

Nem mondom, néhányszor ricsajoztam, de csak azért, mert.

Elhallgatott, látszott rajta, hogy összeszedi az erejét, S nekikészülődik, hogy kimondjon valamit. Az alezredes várt. A hallgatásában ţjóindulat volt, s a fejével bátorítón intett.

Azért jöttem el, kezdte végül hadaró gyorsasággal a fiú, hogy minél előbb túl legyen a nehezén, tessék engem feloldani. Negyedikţ hónapja semmi panasz nincs ellenem, egyik rendőr se kapott rajta, hogy késő este az utcán lennék vagy italboltban szórakoznék.

Ez igaz, felelt Szőllősy. De nem gondolod, hogy ez a három és fél hónap nagyon rövid idő az egy esztendőhöz képest?

Igen, igen, de azért mégis nagyon hosszú. Mindig csak otthon.

Hiszen a munkás szálláson mindig akad társaság. Nem lehet ott unatkozni. Vagy nem jól mondom?

De igen. Csakhogy már nem munkás szálláson lakok, motyogta a fiú.

Hát hol?

Albérletben.

Úgy! Kinél?
Egy korosabb asszonynál.
Nagyon szigorú? Felemlegeti, hogy a munkaidőd után mindig otthon vagy?
Azt, azt nem mondhatnám. Inkább, inkább nagyon is engedékeny.
Egyszóval, kicsit olyan, mintha az anyád lenne. Így van.
Azt, azt se mondhatnám. Nem akar az anya lenni.
Szöllősy hosszan vizsgálgatta a fiú kivörösödött arcát.
Hát mennyi idős az a nő, akinél a szobát bérled?
Negyvennyolc, alezredes elvtárs, válaszolta hadarva a fiú. És tessék engem feloldani. Mindig csak otthon ülök, nehezen lehet azt bírni. Félek, hogy rossz vége lesz.
Szőllősy felkapta a fejét: Hogy érted ezt?
Úgy, hogy még meg találok nősülni. Mert nagyon nehezen lehet elviselni azt, hogy mindig társaság nélkül, mindig otthon.
ţNem hívhatsz meg soha senkit?
Isten őrizzen attól engem, alezredes elvtárs! Méghogy én abba a lakásba valakit. Nőt meg különösen nem.
Hát akkor hogy képzeled azt, hogy megnősülsz és odaviszed az albérletbe a feleségedet?
Azt nagyon könnyen elképzelem, hogy megnősülök.
Nagyon könnyen?
Az alezredes gyanakvón nézett a fiú szemébe, aki végül is elfordította a fejét.
Ne tessék kérdezni. Úgyse, úgyse mondhatok többet. A hangja puha lett és rimánkodó. Csak tessék engem minél elébb feloldani. A magaviseletem jó, nincs ellenem kifogás.
Jól van, fiam, megfontolom a kérésedet. De nem most, mindjárt. Felelősségteljes dolog ez. Holnapután keress fel újra.
Néhány órával később az előszobában várakozók közül dús keblű, testes asszony került sorra. Erős parfümillatot hozott be magával.
Szőrmés szövetkabát volt rajta, de a fején nem viselt se kendőt, se sapkát, mintha dacolna a hideggel. Szőke haját kissé megtépázta a szél, arcát a levegő és az izgalom pirosra csípte.
Ujjai hol összekapaszkodtak az ölében, hol meg a hajszálaival babráltak, hogy visszasimogassák valamennyit a frizura formáiba.
A kezén látszott, hogy sokat dolgozik.
Milyen ügy hozta a rendőrségre? kérdezte az alezredes, hogy feloldja látható elfogódottságát.
Tessék engem meghallgatni, tört ki az asszonyból. De nem folytatta. Hangosan lélegzett, s fészkelődése megreccsentette a székét.
Panasszal jött? kérdezte Szőllőssy.
Igen, panasszal, vagyis. Hirtelen az alezredes felé fordult:
Nagyon kérem, ne tessék őtet feloldani. Világos, kék szeme, amelyben zavar és könyörgés bujkált, hirtelen félig elrejtőzött a szemhéja alá.
Nem értem. Kit ne oldjak fel? És mi alól?
Hát Gedő Lacit. Az asszony mellét megemelte az erős sóhaj. Őtet ne tessék feloldani.
ţ- Aha! Gedő Lacit. Nagyon jól emlékszem rá. Huszonkét éves, tette hozzá erős nyomatékkal.

Annyi. Huszonkét éves. Az asszony tekintete megint elrejtőzött félig leengedett szemhéja alá. Olyan, olyan szépen meg, megszokta a rendet, mondta hebegve, mégis céltudatosan, mint aki otthon már határozott szándékkal és sokszor elismételte magában azokat a mondatokat, amelyeket elő akar adni. Mindennap, mindennap hazajön a munkából, nem megy sehová, szépen, szépen megül otthon.

Magának mi a haszna ebből? Mint rendes teremtés, örül annak, hogy az albérlője nem csavarog, nem lépi át az engedélyezett időt? Vagy más oka van erre? kérdezte szándékos nyerseséggel Szőllősy, és elfogta az előtte ülő nő eltűnni kész pillantását.

Ugyan már, méghogy mint rendes teremtés, robbant ki az asszonyból. Nem. A vőlegényem nekem Gedő Laci. Nagyon szépen összeszoktunk, amióta rendőri felügyelet alatt áll. Hát ez a helyzet. Jövő hónapban lenne az esküvőnk.

Az indulat, ami az asszony mellét feszítette, hosszú, megkönnyebbült sóhajtásokban ülepedett le. Testének tartása is megváltozott. Kihúzta a gerincét, mintha harcra készen akarná fogadni azt, ami következik.

Ha megenged egy kérdést, hány éves, asszonyom?

Negyvennyolc, felelt a nő, most már érezhető konok ellenállással. De ez a mi kettőnk dolga. A Lacié meg az enyém.

Nem jutott eszébe soha, mi lesz ennek a vége?

Mi közöm a végéhez? Az asszony megvonta széles, vaskos vállát. Van még nekem néhány jó évem. A szája sarkában apró, sokat eláruló mosoly jelent meg. Jól megvagyunk együtt. A vége az lesz, ami a legtöbb házasságnak, ráérek még arra gondolni. Rendesen keresek, tizenhat éve vagyok ugyanannál a vállalatnál takarítónő.

A fiatalember is keres, szólt közbe figyelmeztetőn az alezredes.

Az hát. Keres. Én gyűjtöm a pénzét, hogy megmaradjon. Szép esküvőt akarunk. Kissé előrehajolt ültében. Csak ne tessék, legalább az esküvőig ne tessék a felügyeletét feloldani.

Félti?

Tudja, hogy van az. Az asszony az íróasztal szélén babrált a kezével. Ha már nincs megkötve, elviszi ide-oda a kíváncsiság meg az a sok italos, mulatós barátja a gyárban. Lehunyta a szemét, a hangja ellágyult. Így meg olyan szépen elszórakozunk otthon együtt. Hazajön rendesen mindennap. Jobbat el se lehet képzelni, mint ezt a felügyeletet.

Egyszóval azt akarja, hogy a fiú albérlőből az ura legyen.

Albérlő! Az asszony két széttárt kezét felemelte a levegőbe. Mikor volt ő albérlő? Egyszobás lakásom van nekem!

Vagy úgy! mondta az alezredes. Mégis mivel magyarázza, hogy a fiú feloldási kérelemmel fordult hozzám? Hiszen maga az ellenkérelmével van itt.

Az asszony egy pillanatig meghökkenve nézett Szőllősyre, arcán mélyebb lett a pirosság.

Nagyon bizalmas ő velem, felelt azután, s szemébe, homlokára ismét kiült az elszántság. A büszkeségét nagyon bántja, hogy a rendőrség nem bízik benne. Igaza is van, amikor olyan szófogadó és rendes, én is tanúsíthatom! De azért legalább az esküvőig ne tessék feloldani. tette hozzá észbe kapva és nyílt könyörgéssel.

Pedig magának is előnyösebb lenne, ha a fiú nem kényszerhelyzetben, hanem a saját akaratából döntene.

A saját akaratából. az asszony sokatmondó mozdulattal legyintett, s az arckifejezésén látszott, hogy többszörös rétegben lerakódott, nehéz tapasztalatról beszélhetne.

De hiszen mérje fel józanul. A házasság után nemsokára csak az következik be, amitől most fél. Jön a szórakozás, jönnek a régi és új ismerősök, a férje korához illő fiúk és lányok.

Az asszony megrándította a vállát, mint aki mindenképpen félre akarja vetni ezeket a jövőre vonatkozó gondokat, és újra, most már makacsabbul megismételte:

Legalább az esküvőig ne!

Amikor egyedül maradt, az alezredes járkálni kezdett a hivatali helyiségben, s többször egymásután megcsóválta a fejét, mintha sorjában felötlő gondolataira intene nemet.

Ördög vigye, morogta félhangosan, hogy az ördög vinné el az egészet!

Megdörzsölte a homlokát, kinyitotta az ajtót és kiszólt az első szobában ülő tisztviselőnőnek:

Ilonka, tegyen a gépébe egy tizenhetes számú nyomtatványt. Gedő Lászlót feloldjuk a rendőri felügyelet alól.

NE JÖJJÖN EL.

A válóper kezdetétől Zitában minden megváltozott. Az apja már nem volt az neki, aki tizenhét éves koráig. Addig is tudta, persze, hogy férfi, de ezt csak egyszerű és természetes biológiai tényként vette tudomásul. Az apja volt, és ez magába sűrített mindent, ami jó volt, a megfelelő arányban. De egy napon minden a visszájára fordult. A háta mögött nehéz jelenetek sora játszódhatott le. Anyja szeme duzzadt volt a sok sírástól, az apja arca meg kivörösödött a visszafojtott ingerültségtől. Úgy viselkedett, mint akit erőszakkal kötnek egy cövekhez, s nem engedik, hogy eltépje magát onnan. Pedig semmi egyebet nem akar vak elszántsággal és vak dühhel, mint elszabadulni.

Az élet, az otthon, a mindennapok rendje megbillent, akár egy hajó, amelynek a mélyén minden súly féloldalra zuhan, s a borulás pillanatokon belül bekövetkezhet.

Hol az anyja, hol az apja ölelte őt görcsösen magához. Az anyja kétségbeesetten, az apja féltékenyen és hízelegve.

Zita már régen tudta, miről van szó. De várta, hogy nyíltan megmondják neki. Várt, és közben ijesztő dolog ment végbe benne. Az az érzés, amellyel ezt a szót, szüleim kiejtette vagy gondolatban felidézte, elváltozott, meghasadt. Valami csúnya, természetellenes, idegen anyag vegyült belé, amitől már nem lehetett megtisztítani.

A szüleim már nem azt a jó, erőt adó biztonságot jelentette, mint eddig. Nem az őt hordozó, simán sikló, hanem a boruló hajót, aminek az egyensúlyát, mint eddig öntudatlanul hitte, nem az ő léte tartotta fenn.

Mondd meg neki, szólalt meg egyik este az anyja. Állával először az ura, azután a lánya felé intett. Elvégre is a te ügyedről van szó.

Ölében összekulcsolt kézzel ült. Csinos volt, ápolt, mint mindig, a

haja, frizurája kifogástalan, vonásain a fegyelmezett nyugalom álarca, mégis látszott: megadta magát. Hogy feladta a küzdelmet, a bánattal együtt a megalázottság is emészti. S hogy az ura és a lánya, meg önmaga előtt is égeti a szégyen.

Nézd, kislányom, nem hinném, hogy hosszú magyarázatra van szükség. Biztos vagyok benne, hogy mindent tudtál, anélkül, hogy. Az apa köhintett, azután elvörösödő arccal folytatta:

A lényeg az, hogy anyáddal együtt, közös megegyezéssel elhatároztuk a válást. Én, én új ból megnősülök. Azt hiszem, erről felesleges többet. Okos vagy, inteligens, megérted, hogy minden emberi együttélés: próba. Méghozzá a legnehezebb próba. Ha egy érzés nem elég teherbíró, le kell vonni a végkövetkeztetést. És mi levontuk. Remélem, ez a mi kettőnk viszonyán semmit nem változtat. Ezután is sokszor leszünk együtt mi ketten, sőt mind a hárman.

Zita az anyjára nézett, aki éppen úgy ült, mint az előbb, csak a szemhéja ereszkedett le és remegett. Mintha a szégyenérzés súlya nyomta volna le, ami most még erősebben áradt belőle, s úgy beburkolta, mintha köddé sűrűsödött volna körülötte.

Igazad van, inteligens vagyok. De azért azt mégsem fogom fel, hogy huszonegy éves próba kellett neked. Ha egy emberi együttélés nem viselhető el, úgy gondolom, az ennél jóval hamarabb kiderül.

Zita valójában most először nézett úgy az apjára, mint egy férfira. Ez olyan fonák, felemás érzés volt, olyan lelki fájdalom, ami a vehemenciától, amivel átvillámlott rajta, szinte testi fájdalommá vált. Alig lehetett elviselni. És megbocsátani sem lehetett. Egy negyvenkilenc éves, jó külsejű, de mégiscsak korosodó férfi ült előtte, akiről a zavar, amin keresztül felsejlett egy, az érzékeit állandó feszültségben tartó fiatal nő képe, letörölte a megszokott apai vonásokat.

Ha okosnak is tartalak, annyi tapasztalatot mégsem várhatok el tőled, mint amennyivel én, az orvos rendelkezem. S mint amennyi anyádnál is lerakódott, aki szintén orvos. Gyors oldalpillantással a feleségére vágott. Tanúnak hívta, mert sarokba szorították. S ebben a látszólagos nyíltság ellenére is volt egy, a másik fél kínjával és tehetetlenségével visszaélő alattomosság. Mi ketten jól tudjuk, te ezt csak később érted meg, hogy az ember a haladó idővel egy kemény és kivédhetetlen törvény nyomása alatt menthetetlenül és folytonosan változik. Testében, lelkében, idegzetében, reakcióiban. Nemcsak a sejtek cserélődnek ki, hanem a tudat is átalakul. Úgy képzeld ezt el, mint egy fogaskerék-rendszert, ahol a fogak bevágásának távolsága egyszer csak megváltozik, és az egymásba forgó kerekek illeszkedés helyett törik-zúzzák egymást.

Igen, ez nagyon világos, felelt Zita éles hangon, hogy ne érződjék a fájdalma. Ezek után, hogy ezt így megértetted velem, még csak azt áruld el, hány éves a jövendőbeli feleséged.

Huszonnyolc, válaszolt az apja és megint elvörösödött. De ne hidd, hogy a korkülönbség miatt.

Ugyan, hogy is képzelnék ilyen szamárságot! Ennél ugyebár, én sokkal inteligensebb vagyok, mondta Zita epésen.

A fájdalma csak nőtt attól, hogy elhangzott a második feleség jelölt életkora. Nemcsak negyvenhat éves anyja, hanem önmaga miatt is. Kimozdult gyermeki helyzetéből, valaki melléje tolakodott, aki szintén gyermeke lehetett volna kora szerint az apjának. Olyan összehan-

goltságokat, viszonylatokat, véglegesnek hitt elrendezettséget zavart meg ez a nő, ami élete első napjától mélyült, erősödött, súlyt, jelentőséget, fontosságot adott létének, s minden megnyilvánulásának. Megváltoztatta az apa szó hangzását, jelentését, a tiszteletérzés megszűnt, kiapadt a betűkből. Üresen mozogtak a szeme előtt, a szívében, mint levetett ruhadarabok, amelyek a használattól csalárdul úgy mutatják, hogy még bennük van a test.

Gyűlölte ezt a nőt, akinek nyilván az a hely is kell majd, amit ő az apja lelkében elfoglal. És gyűlölte azért is, mert könnyedén elvette és birtokolja azt a teret, ami az anyjáé volt, s ott igyekszik úgy elterpeszkedni, hogy minden milimétert betöltsön.

A válás alatt és az új házasság megtörténte után átérezte az anyja néma szenvedését és még fájdalmasabb néma reményét, amit csak a házasságkötés híre tört meg. Ezt is olyan nehéz volt elviselni. Míg együtt éltek hárman, jól tudta, hogy az anyja asszony is, aki szerelemmel szereti az urát. De ez soha nem bántotta, mert előtte csupán az öröm visszafogott jeleiben nyilvánult meg. Az arányok, amelyek a légkört kialakították, nem torzultak el, a szerelem észrevétlenül beleolvadt az összhangba, ami a család mindennapjainak alapját kialakította. Most azonban az anyja nemcsak mint megcsalt, becsapott ember szenvedett, hanem mint asszony is, ragaszkodásában, érzéseinek véglegességében változatlanul, és éppen ezért megalázva, s egy váratlan-hirtelen támadástól kifosztottan. De soha nem sírt, legalábbis Zita előtt nem, és ízlésének, tapintatos szeretetének tiltására nem is panaszkodott. De Zita látta rajta a szomorú változást. Az erőltetett nyugalmat, addigi könnyed mozgásának alig észrevehető sutaságát, mintha a lelkét ért ütés testi biztonságának sérülését is előidézte volna.

Zita, míg leckéje fölött ült, elkalandozó gondolataival azt a rejtélyt próbálta megoldani, hogy két összetartozó ember hogyan kezdi egymást nem szeretni. Vagyis egyik a másikat. Mi lazul meg, mi oldozódik ki, mi színeződik át? Az ember az évekkel együtt változik, mondta az apja. De hiszen ez ürügy csupán. Kényelmes kibúvó a biológiai törvényekre hivatkozni. Hiszen a szeretet őszerinte éppen az ilyen törvények legyőzésében áll. Ebben rejlene az emberek, bizonyos emberek felsőbbrendűsége, akikben ő eddig hitt. És ez a változás, amellyel az apja, mint egy pajzssal, védte a magatartását, láthatóan a gyerekre is vonatkozik, vagyis őrá, mert az apja tőle is meg tud válni. Ez, akárhogy tagadta és szégyellte is, még jobban fájt, mint az anyja megcsalattatása. Léte a szülei szerelmének eredménye volt, s az összetartozás elmúltával apja mérlegén ő is az otthagyandó, nélkülözhető dolgok közé került, a feleségével együtt vetette el. Az ő vonzása sem volt elég mágneses ahhoz, hogy az, ami egész volt, vagy legalábbis annak látszott, ne essen szét csonkult és fájó darabokra.

Amikor apja telefonon meghívta új otthonába, mindjárt szólt az anyjának, amikor az a kórházból hazajött.

Menj el, mondta mindjárt az anyja, és gyöngén meg is taszította a karját, mintha készséges beleegyezését ezzel az unszoló mozdulattal is bizonyítani akarná. Szükséged van és mindig is szükséged lesz apádra. Én soha nem fogom megakadályozni, hogy.

Igen, Zita ebben bizonyos volt, hogy soha semmilyen ürüggyel nem fosztja meg az apjával fenntartandó kapcsolattól. Ennél sokkal felelősségteljesebb és becsületesebb. És egy pillanatig nagyon haragudott rá.

Miért nem enged a gyötrelem, az anyai féltékenység önzésének, a veszteség rémületének, miért nem kiabálja, sikítja, ordítja, hogy nem, nem, nem engedlek el? Neki is mennyivel könnyebb lenne! Leemelné róla a viszontlátás félelmének súlyát, az új feleség megismerésének, s a látogatás nehéz órájának nehéz nyűgét.

Mielőtt elment, átölelte az anyját, mert olyan furcsán, dühítően és mégis torkot szorítóan megindította a mosolya. Meg az, hogy megint úgy ült, kifogástalan csinosságával, frizurájával, ölbe ejtett összekulcsolt kezekkel, kiszolgáltatottan, mint akkor, amikor már megadta magát az ura akaratának.

Ne félj, ne félj anyuka, súgta a fülébe, és gyorsan otthagyta, mert nem akarta még egyszer az arcát látni és a saját arcát ebben a pillanatban megmutatni neki.

Haragudott magára, mert amikor megnyomta a csengőt, erősebben kezdett verni a szíve. Az előszobában szapora léptek vertek közös ütemet, mint amikor hosszú ideje várakozó futók jelt kapnak az indulásra. És csakugyan, mindketten ott álltak az ajtó mögött.

Az új doktor Hajdúné megfogta a kezét és behúzta a hallon keresztül a szobába.

Gyere, gyere, hadd nézzelek meg, mondta nagyon kedvesen, s mégis úgy, mintha legalábbis képzeletben, begyakorolta volna ezt a hangot. Szép vagy, szebb, mint a fényképeiden, pedig azokon is. Tudod, a női bóknak, ha őszinte, sokkal nagyobb az értéke, mint a férfiénak. Én Annamária vagyok, vagyis Anni, de hiszen ezt biztosan tudod már. No, puszi, puszi!

Jobbról-balról megcsókolta Zita arcát. A puszi, puszi felkiáltást nyilván diákos kedvességnek szánta, de a lány fülében nyálas hízelkedésnek és mesterkélt ostobaságnak hangzott. Mozdulatlanul tűrte, a viszonzás szándékának látszata nélkül. S míg a telt, fehér karok átfogták, kemény gömbölyűség ért hozzá. Az Anni melle. A két meleg, rugalmas húsdarab, amit büszkén hordott, s aminek szabad ringását nem korlátozta semmi, undort keltett benne, s a szemérmetlen önmutogatás kínos érzését. Önkéntelenül elhúzódott. Ezzel a mozdulattal egyidejűleg megpillantotta a magas, erőteljes fiatal nő széles válla fölött az apja zavart mosolyba fintorult arcát, mintha megértette volna, mi zajlik őbenne.

Akkor hát üljünk le, ajánlotta, és gyorsan félregördítette a foteleket az alacsony asztal mellől. Tegyünk úgy, mintha már nagyon sokszor jártál volna nálunk. A kezdet mindig nehéz. Nem kezdeni, hanem folytatni kell a dolgokat. Igaz, kislányom?

Te mondád, felelt nyomatékosan Zita. A bibliai idézet tele volt gúnnyal, hiszen éppen az apja hagyta abba egy életbevágóan fontos ügy folytatását. Hajdú elvörösödött.

A hídverés, az út kiépítésének értelmében használtam az előbbi megállapítást, válaszolt erőltetett higgadtsággal, és gyors pillantása a feleségére vágott, odafigyelt-e az elhangzott szavakra.

Anni a konyha és a bárszekrény között röpködött, a fiatal feleség, a kezdő háziasszony buzgóságával. Hogy ez művi röpködés, s hogy túljátszotta a kedvesség szándékának izgalmát, ezt Zita mindjárt megállapította. Túl készséges volt, túlságosan lelkendező, hogy eltakarja a nem éppen kellemes feladat kötelesség jellegét.

Röpködött hát nagy, erőteljes, karcsú testével, s mozgásban volt

rajta minden, a vállát verő, fehérszőke haj, a magyaros, hímzett blúza ráncait játszató két rugalmas melle, a kerek csípő, a jó formájú, szilárd combjait csapkodó bő szoknya, a nagyszerű izmok húrozata.

Látod, ilyen fiatal vagyok, mutatta neki, a most rendkívüli feszültséggel idegondoló első Hajdú főorvosnénak és az urának. Ilyen fiatal és kívánatos vagyok. A buzgó készülődés közben oda-oda futott az asztalhoz.

Jaj, nem is kérdeztem, cigarettázol, drágám? Miklós, miért nem kínálod? Iszol valamit? Vagy úgy, töményet nem. Akkor egy kis likőrt. Tessék, itt a készlet, válassz, drágám.

Apuka talán még emlékszik rá, hogy nem iszom semmi ilyesmit, mondta Zita érdesen.

Akkor kólát vagy narancslevet. Behűtöttem, hozom is már.

Ne félj, hamarosan megtanulom a szokásaidat.

Már szaladt ismét a konyhába, megkönnyebbülten, hogy oka van kimenni.

Hogy vagy? Ez a kérdés, ami otthon természetesen hangzott, hol komolyan, hol játékosan, aszerint, milyen kifejezést látott az arcán az apja, s amire hosszú ön- és helyzetelemző gondolatokkal vagy további kérdéseket provokáló rövidséggel felelt, most üresnek és ostobának tetszett.

Köszönöm jól vagyok, mondta Zita gúnyosan, de a hangja kicsit megremegett. S hogy ezt ellensúlyozza, állával a konyha felé bökött:

Mondd, miért ugrándozik annyit?

Hajdúnak megrándult az arca. Karjával ő is abba az irányba intett. A mozdulatban, ami nyilallást idézett elő Zita mellében, mentegetőzés volt és résen álló védelem.

Zavarban van kissé, ezt meg kell értened. Akaratán kívül olyan helyzetbe került, amit nehéz kiegyensúlyozni. Még nem ismer téged, azt a hangot, amivel. Kérlek ülj le, szakította félbe önmagát, amikor Anni ismét bejött és feleslegesen megmozdította az egyik üres fotelt. Beszélgessünk. Ismerkedjetek.

Hogyne, hogyne. Már nincs kinn több dolgom, felelt eddigi, lelkendező hangján az asszony. A két kézzel fogott tálcát letette az asztalra, kiosztogatta az apró tányérokat, a poharakat és közben sem hallgatott:

Vegyél drágám, ez az édes, ez a sós. Kicsit izgatott vagyok, mert nincs nagy gyakorlatom a sütésben. De a te kedvedért, gondoltam, megpróbálom. Miklós elárulta, hogy csak a házi sütésű tésztát szereted. Biztosan megbocsátod, ha az alkotásom nem kifogástalan.

Nevetett, s vele nevetett a könnyedség látszatával az ura is, de szeme a lányán függött, akinek a csendje mindkettőjüket elhallgattatta.

Zita az apja pillantásának súlya alatt kivett a tálból egy süteményt, és rágni kezdte.

Jó, egészen jó, jegyezte meg szárazan.

A feszültség kissé megenyhült.

Jaj, nagy örömet szereztél nekem a dicséreteddel, mondta a fiatal nő túlzott élénkséggel. Tudod, a siker önbizalmat ad egy ilyen műkedvelő háziasszonynak, mint amilyen én vagyok.

Anni nagyon szerény, szólt közbe Hajdú, hogy a beszéd ne

apadjon el, bizonyíthatom, hogy igen jól főz és a süteményei is.
Ó, te nagyon is elnéző vagy velem szemben, kacagott fel Hajdúné. Tenyerébe fogta az ura kezét, s jobbjával többször megveregette és egy pillanatra a vállához hajolt. Nem ment túl az ízlés határán, mégis kérkedés és győzelmes biztonság látszott rajta. Zita szíve minden mozdulatára megugrott. Apja gyorsan kiszabadította a kezét, s hogy lefoglalja és elzárkózzon a bizalmasság elől, ujjaival átkulcsolta keresztbe vetett térdét.

Hogy állsz a tanulással? Közeledik az érettségi, veled izgulok.

Ó, ez szép tőled, Zita felhúzta a szemöldökét. Ez megint olyan kérdés volt, amit otthon, a széke mögé állva számtalanszor feltett az apja. A mindennapok sodra hozta elő, mint ahogy egyik hullám követi a másikat megállás nélkül. S a soronlévő hullám, ha ugyanolyan volt is, mint az előző, mégsem volt ugyanaz. És jönnie kellett, ez törvény volt, elmaradása rendellenesség lett volna. De ebben az először látott idegen lakásban feltett kérdés természetellenesen hangzott. Úgy ült itt, mint egy ritkán látogatott nagybácsinál, aki szokványos módon érdeklődik, a teljes értékű együttlét hiányának megfelelően. S amíg ebben az idegenné vált férfiban, az idegenné hűlt kérdésekben kereste az eltűnt apát, vad harag és vad fájdalom fogta el.

Amennyire fonákjára fordult a következő félórában az apja igyekvő érdeklődése, olyan fonákul felelt ő is az egymást váltó, s a régi, megszokott közvetlenség látszatát megjátszó kérdésekre, mintha egy prés szorítaná ki belőle a gépiesen sorjázó szavakat.

Ugyan, hagyd már békén a tanulással, az olvasmányaival meg a színházi élményeivel. Elvégre felnőtt lány, unja ezeket a kötelező apai nyaggatásokat, szólt közbe játékos duzzogással Anni. Hát nincs igazam? fordult Zita felé. Inkább arról beszélj, hogy kivel jársz, van-e fiúd, átmeneti vagy végleges, és egyáltalán.

De kérlek! Ez talán, mormolta Hajdú zavartan.

Hagyj engem! Anni az előbbi tréfás duzzogással felelt. Ti apák valamennyien maradiak vagytok. Miért ne kérdezhetném meg erről?

Mi nők sokkal modernebbek és szabadabbak vagyunk és jobban megértjük egymást. Igaz, Zita drágám?

Zita érezte, hogy az asszony őszinte kíváncsisággal és a tárgyat illető otthonossággal tudna vele fiúkról, a divatról meg a szórakozásairól fecsegni. Az életkorához is közeláll mindez, amellett ezeken a bizalmasságokon keresztül sokféle ellenállást felolvaszthatna. És megmutathatná, hogy az apa után a lányt is meg tudja nyerni.

Nincs fiúm, végleges meg éppenséggel nincs, mondta elutasítón. És nyersen hozzátette: Egyelőre nem áll szándékomban férjhez menni. Továbbtanulok. Az apám még öt évig fogja fizetni értem a gyermektartási összeget.

Minek ezt hangsúlyozni? Ez több, mint természetes! vágott közbe felindultan az apja.

Hagyd. Ezt a lányod miattam mondta. A fiatal nő arca kedvetlenné vált, mint aki nagyon unja már az egészet. De csak néhány pillanatra. Az összetartozás mozdulatával megFogta az ura karját, s a kellő mértéknél kedvesebben és a sebezhetetlenség biztonságával mosolygott rá Zitára:

Mi teljesen tisztában vagyunk a kötelezettségünkkel. Biztosíthatlak, nem fogunk semmilyen ürüggyel kibújni alóla. Mindkettőnk

vágya, hogy diplomát szerezz.
Ez a többes szám a bunkó kíméletlenségével vágta fejbe Zitát. Ránézett az órájára:
Már későre jár, haza kell mennem.
Mereven tűrte el ismét Anni két pusziját, közben nagyon vigyázott, nehogy a testük összeérjen. A búcsúnál, éppen úgy, mint az ott töltött idő alatt, sikerült elkerülnie a tegezés viszonzását.
Elkísérlek, mondta az előszobában gyorsan az apja.
Némán mentek le a lépcsőn, s egy ideig némán haladtak egymás mellett az utcán. Mégis, a levegő megenyhült körülöttük, mint akik eddig művi úton jutottak oxigénhez, s most természetesen szívják be a levegőt.
Mikor lépéseik a szokott módon egymáshoz igazodtak, Hajdú karon fogta a lányát.
Nem állíthatom, hogy barátságos voltál, mondta egy kis tréfás színezettel a hangjában, de a szeme aggódó várakozást csillantott.
Tart attól a nőtől, aki könnyű, puszilkodó barátságot akart velem, és nem fogja elviselni ezt a felemás, kényelmetlen kapcsolatot, gondolta, és fájdalmas szúrást érzett a szívében.
Nem, nem voltam barátságos, felelt hangosan, de ez nejelentsen gondot neked. Ez volt az első és utolsó látogatásom. Hazudnék, ha azt állítanám, hogy csak anyuka miatt. Egyszerűen.
Úgy akarta folytatni, hogy képtelen vagyok veled ott együtt lenni, de nem fejezte be, mert a hangja megbicsaklott volna.
De miért? Ennek nem látom értelmét. Miért? kérdezte Hajdú és a karja megrándult. De a hangjában mégis megkönnyebbülés volt, mert feloldódott egy eddig görcsöt okozó szorítás. És most már természetesebben folytatta, mint aki egy ki nem mondott, de az ő számára mégis hallható ellenvetésre válaszol. Ő igazán nem értéktelen nő. Tudod, könyvelő volt a kórházban, de mielőtt összeházasodtunk, átment a zuglói intézetünkhöz. És nem elégíti ki az eddigi képzettsége. Most esti iskolába jár, számítástechnikát tanul.
Úgy? Számítástechnikát? csapott le Zita hangja élesen. Pedig, amint az eredmény mutatja, ehhez eddig is nagyon jól értett.
Elfogult vagy, mondta az apja. Ő ártatlan abban, ami történt. Én vagyok a hibás, amennyiben vétek az, ha az ember olyan átalakuláson megy keresztül, ami.
ţ Hagyd ezt, szakította félbe a lány szárazon. Ne felejtsd el, én még mindig inteligens vagyok. Ő gátlástalanul vadászott rád, te pedig vakon beleestél a csapdába. Ne mentegetőzz és ne csinálj angyalt a nődből, nagyon kérlek.
Rendben van, megértelek, mondta Hajdú. Végeredményben hozzád méltó dolog, hogy az anyád miatt neheztelsz, akit változatlanul nagyra becsülök. De azért, tette hozzá elszántan, annyit el kell ismerned, hogy Anni szép és kedves. Nem volt neki könnyű veled. És mégis nagyon becsületesen.
Hát persze hogy kedves volt. El akart kápráztatni mindkettőnket, szakította félbe gyorsan Zita. És szép is, most még szép, de öt év múlva nézd meg, milyen kövér tehén lesz belőle!
Őt magát is meghökkentette az utolsó mondat, de nem tudta visszafogni. Mindaz, ami összegyűlt benne, ebben tört ki, mint egy már jó ideje készülődő robbanás.

Durva vagy, mondta az apja. Lásd be, ezt egyikünk sem érdemli meg.

Megrázta, de mégsem engedte el a lánya karját. S megint ott bujkált a hangjában az előbbi furcsa megkönnyebbülés, ami egy nehéz helyzet végleges tisztázottságát, s a vele kapcsolatos gond megszűnését jelezte.

Megint szótlanul lépkedtek egymás mellett, mindennek ellenére összehangolt léptekkel, s összehangolt csenddel, ami természetes áramlással folyt ide-oda kettőjük közt. Csak éppen nem néztek egymásra, ezt az új, különös, feszélyező szégyenérzet nem engedte meg.

Én nem akarok és nem tudok lemondani rólad, szólalt meg Hajdú régi otthona kapujában. Ezután én látogatlak meg téged és anyádat, elvégre csendben, közös megegyezéssel váltunk el. Úgy vélem, ez ellen ő sem emel kifogást. Talán minden szerdán délután. Akkor ő is szabad.

Jól van apu, felelt kis szünet után vontatottan Zita, hogy izgalmát legyűrje. Így jobbnak látom magam is.

Amikor benyitott a lakásba, az anyja kétségbeesetten, de ezt a kétségbeesést fegyelmezetten leplező, nehezen elviselhető pillantással nézett rá. S azt kérdezte, indokolatlanul remegő hangon:

Nem, nem vagy éhes?

De igen. Gondolhatod. Nem ettem dél óta semmit, felelt Zita érdesen. ţs ugyanilyen érdesen folytatta:

Nem megyek oda többet. Az a helyzet, meg az a nő nem hozzám való. Majd apu jön el, minden szerdán, ebben állapodtunk meg.

Igen, igen, felelt az asszony lesütött szemmel, tárgyilagos hangon. Ez helyesebb. Sokkal helyesebb.

Zita csak akkor húzta magához az anyját, amikor az, szokása ellenére, bejött hozzá a már sötét szobába és ráhajolt. A csókjában annyi hála és ki nem mondható szó volt, hogy Zita rekedten a fülébe súgta:

Te sokkal csinosabb és szebb vagy.

Az első szerdán a várakozás ideje kínosan telt, mert mindketten felindultak voltak, és ezt rejtegetni akarták egymás előtt. A legegyszerűbb megjegyzések, szavak most mereven és mesterkélten hangzottak a szájukból, még az előkészített kávéscsészék is idegenül zörögtek nyugtalan ujjaik között.

Zita nyitott ajtót az apjának, aki két-két szál virággal és süteményes csomaggal érkezett. Gyorsan odasúgta neki, Anni a csókjait küldi, és csak azután köszöntötte hangosan. Hogy már az első percben tágítson a mindhármójukat szorító izgalmon, ösztönösen egy bókkal kezdte, miközben kezet csókolt volt feleségének:

Örülök, hogy látlak. Mint mindig, most is nagyon csinos vagy, Márta.

Ó, hagyjuk ezt, mormolta az asszony. Félrefordította a fejét, legyintett, de mégis egész lényében kivilágosodott.

Hajdú a régi helyére ült. Pontosan azzal a mozdulattal, ahogyan éveken keresztül, hazaérkezése után, a fáradtság súlyát ledobva, a pihenés jóleső kis nyújtózásával. Ettől a szoba egyensúlya megszilárdult, a természetes központ köré csoportosulva, minden a helyére került.

Hajdú felnézett a mellette álló Zitára és derűsen megkérdezte:
Hogy vagy?
Jól, apu, felelt Zita szintén derűsen. Pedig még nem is végeztem a holnapi anyaggal.
Jó ürügy, hogy itt vagyok, igaz?
Igaz, apu, felelt Zita és nevetett. Már előre elhatározta, hogy az anyja miatt derűs lesz, nem teremt kényelmetlen helyzetet. De a könnyedséget nem kellett megjátszania, magától jött, nem is értette, miért. Talán mert a megszokott módon ültek le az asztal köré kávézni, uzsonnázni. Háromszöget alkottak, s a mértani idom épsége a tökéletessé vált rend érzetét adta, mintha a forma egy volna a lényeggel.
Hajdú egy érdekes és őt még mindig foglalkoztató műtétről számolt be. Mint azelőtt, most is belemerült a részletekbe. Újra átélte az izgalmas pillanatokat és a biztos megoldások győzelmes örömét. Mint ennél az asztalnál esztendők hosszú során keresztül. Zita érezte, hogy mondanivalója nem ismételt, hanem friss, hogy eddig az érdeklődés hiányában belészorult, és most szabadul ki nagy lendülettel, az asszony, a kolléga kérdéseire szinte bőbeszédűen.
Egy ideig hallgatta őket, azután eszébe jutott, mit kellene még hozzáírni az irodalmi dolgozatához és bement a szobájába, hogy lejegyezze.
Egyszer csak ott érezte apja két tenyerét a vállán.
Tanulsz?
Bizony, felelt Zita, gyúrom az ipart. Most azután igazán nem lazíthatok.
A kérdés szokványos volt, elhagyható, éppen úgy, mint a válasz. De Zita most nem érezte annak. Annyira nem, hogy ennek a megállapításáig sem jutott el.
Csupán akkor keletkezett furcsa, mindkettőjüket, őt és anyját zavarttá és elfogódottá tévő üresség, mikor az apja mögött becsukódott az ajtó.
A szerdákat már a hét elején fellépő, titkolt izgalom előzte meg. Zitának nem kerülte el a figyelmét az a rejtegetett gondosság-többlet, amellyel anyja öltözködött. Karcsú, arányos kis alakját többször megnézte a tükörben, hajának minden szála kifogástalanul simult a frizura egészébe.
Apja minden alkalommal elsuttogta, hogy Anni csókjait küldi, azután fokozódó közvetlenséggel és természetességgel kezdődött meg az asztal körüli társalgás az összeilleszkedő háromszögben. Újra felhangzottak a kollégákat illető, elismerő vagy gúnyos bírálatok, szó került azokról az időnként fellépő feszültségekről, amelyek az igazgatóval való viszonyát kellemetlenné tették. Hajdú hiú volt, féltékenyen őrizte a tekintélyét, amelyet szerinte a kórházat vezető igazgató nem méltányol megfelelően. Volt felesége figyelmesen végighallgatta, mint mindig, együttélésük során. Kifejtette az idézett sérelmekről a véleményét, más szempontok előtérbe állításával a tényeknek, szavaknak új megvilágítást adott, és lecsillapította ingerültségét. A védekezésre és visszavágásra, ha ennek szükségét látta, különböző megoldásokat javasolt. Hajdú láthatóan megkönnyebbült ezektől a beszélgetésektől. Az érdeklődés egyre közlékenyebbé tette, mint aki bizonyosfajta belső terheitől szabadul meg, amelyekről sehol nem beszélhet, vagy ha igen, nem az igazi és őszinte érdeklődés közegében.

Az első hetek megkönnyebbülése után Zita nyugtalansága újra feléledt, s ezzel együtt valami rossz íz, mint akinek orvul keserű nedvet öntenek az italába. Idegesítette és sértette az előszobában elsuttogott üzenet Anni csókjairól. A makacsság, amellyel apja a néhány szót elismételte, a védelem elszántságára vallott, meg arra a reményre, hogy helyreállíthatja köztük az összeköttetést. De mindenekelőtt zavart és kínt keltve Zitában, férfi-leigázottságát és megigézettségét árulta el. Bizonyos volt abban, hogy Anni makacs tervszerűséggel kérte a puszik átadására. S még inkább, hogy hazatértekor az ő hazudott üdvözletét nyújtja át feleségének engesztelésül, hogy azt a bizonyos összeköttetést jelentő hidat, bármilyen roskatag is, a lehetőség szerint fenntartsa.

De mégsem ez érlelte meg benne az új elhatározást, hiszen a régi otthonban apja néhány órára mégis visszaváltozott azzá, aki volt, és éppé tette a kicsorbult teljességet. Hanem mert lehetetlen volt nem észrevennie anyja önfegyelme mögött a feltámadt, el nem nyomható reménységet. Zita többször hagyta egyedül a szüleit. A megszokott, természetes mozgás diktálta ezt. Apja, amint leült közéjük, elveszítette vendég jellegét, nem volt kötelező a folyamatos társalgás. Hol a tanulás, hol egy könyv félbehagyott fejezetének izgalma vitte át a másik szobába. A nyitott ajtón át azonban mellékesen érzékelte a meg nem szűnő véleménycserét.

Az éledő reménység átütött anyja önérzetén és tartózkodásán, nem tudta teljesen láthatatlanná tenni. Úgy bomlott ki az élénk és mind szerteágazóbb tárgyú beszélgetések hatására, olyan érzékletesen, mint ahogyan a hónapokon át szüntelenül fényképezett virág növekedését mutatják gyorsított ütemben a levetített filmkockák. Az egész hetet megtöltő izgatott várakozása, apró jelekkel elárult készülődése fordította Zita figyelmét ismét az apja felé. Látta, milyen készséggel, sőt élvezettel számol be munkájáról, sikereiről, sérelmeiről és bosszúságairól. S ugyanígy véleményeiről, könyvekkel, zenével, színdarabokkal kapcsolatban. S hogy az elismerő vagy ellentmondó okos érvelést egyrészt kielégíti, másrészt leleményessé teszi győzni kívánó hiúságát és felszítja vitázókedvét. De ezt csupán a sok esztendős megszokás, s a hiányérzet táplálja. Az életkor, a hivatás hasonlósága, amit, anélkül, hogy tudná vagy bevallaná, nélkülöz. Az új légkör ezt nem adja meg neki, mert másfajta asszony mellett él, aki a maga módján, a maga másfajta tehetségével köti le. És hiányzik az együtt eltöltött évek fundamentuma. Felépítmény van csupán, de alépítmény nincs, ezt csak itthon találja meg az apja. Azért jön ilyen szorgalmasan, legalább annyira volt élettársához, mint egyetlen gyermekéhez. De ennél többről nincs szó. Soha a férfi szemével nem nézett első feleségére, csupán azzal a jó érzéssel és otthonossággal, hogy itt mindent elmondhat, ami kikívánkozik belőle. Anya nem tudott az előszobában átadott csók-üzenetről, amely, mint az új lakásból idáig nyúló kötél szoros csomója, ott volt az apján, és nem lazult meg egy percre sem. Zita egyre tisztábban látta rajta, mint egy rövid időre szabadságolt rabon, akit ennél fogva húznak vissza a cellába.

Egyik napon betelefonált a kórházba az apjának, hogy félóra múlva ott lesz nála.

Hajdú a kopogásra izgatottan nyitotta ki külön orvosi szobája ajtaját.

Csak nincs valami bajod? kérdezte aggódva, miközben karjánál fogva leültette Zitát az íróasztala mellé.

Veled van bajom, mondta a lány ridegen.

Velem? Hajdú felkapta a fejét. Hiszen most minden a legnagyobb.

Ne gyere többet hozzánk! vágta el a szavát Zita.

De hiszen te akartad így! És semmi nem indokolja, hogy változtassunk a találkozásnak ezen a módján.

Nem tudtam, mi lesz belőle.

Hogyhogy? Mi lett belőle? Hajdú csodálkozása őszintén hangzott, mégis volt benne valami rajtakapottság.

Tetteted magad, vagy csakugyan nem veszed észre. Zita elhallgatott, nehezére esett kiszolgáltatnia az anyját.

Nem veszed észre, hogy fölösleges és veszélyes reménykedést ébresztesz?

Én?

Hajdú mutatóujjával megkopogtatta a mellét.

Én a legnagyobb tisztelettel beszélek az édesanyáddal. Félreérthetetlenül azzal a baráti érzéssel, ami.

Ami nagyon is félreérthető, mondta haragosan Zita. Eléje tálalod minden bajodat, sikeredet. Tanácsot kérsz tőle, erősítést vársz tőle a megoldásaidra nézve. Úgy látszik, az új nőd erre alkalmatlan. Önző vagy! Hallgass! kiáltott rá az apjára indulatosan, aki közbe akart szólni. Igazad van, én igenis inteligens vagyok és jó megfigyelő, ha ez most már kényelmetlen is. Neked az is kell, amit Annitól kapsz, meg az is, amit anyukától. Önző vagy, vedd tudomásul! Csúnyán és kegyetlenül önző!

Mindennek van határa, Zita, te meg ezt vedd tudomásul! mondta fojtott hangon Hajdú, s közben elvörösödött. Én félreérthetetlenül viselkedtem Mártával, anyáddal szemben.

Mint ember és mint orvos elhiszed ezt? kérdezte kihívón a lány. Igazán nem veszed észre, mit teszel vele? Kihasználod, megkötöd.

De hiszen én nem gátolom őt semmiben! kiáltott fel Hajdú. Sem a társas életben, sem abban, hogy ha esetleg ő is változtatni akarna.

Pfuj, szégyelld magad! Zita öklével először az asztalra csapott, azután a mellére, ahol erős, szúró fájdalmat érzett. Ez az érvelés, s a benne megnyilatkozó közöny és elidegenedés reménykedő anyja iránt, ez ölte meg az ő rejtőző, bolond reménységét is, s hogy ez élt benne, az ebben a pillanatban derült ki. Felugrott és az ajtóhoz lépett, onnan fordult vissza, lenyelve a felháborodással együtt nehéz, felfelé törő zokogást.

Nem jöhetsz többé hozzánk.

Az apja utánaugrott és megragadta a karját.

Mit kívánsz tulajdonképpen? Mi nem szakadhatunk el egymástól. Ezt nem viselném el.

Ha megígéred, hogy többet nem jössz el hozzánk, akkor ezután is találkozunk. De csakis akkor.

Rendben van, megígérem, ha így látod jónak. Nem akarok a kettőtök életében fölösleges zavart előidézni. De hogy tervezed a további. Talán mégis nálunk? kérdezte Hajdú. Szemében megcsillant a reménység. Talán mégis lehetséges lenne, hogy baráti

kapcsolat alakuljon ki közted és.

Nem, nálatok semmi esetre sem, vágott közbe Zita keményen. Én nem leszek áldozati állat a te istennőd oltárán. Itt is lehet, a kórházban, meg cukrászdában, utcán, eszpresszóban. Majd felhívlak telefonon.

Kiszabadította a karját és kilépett a folyosóra. A csonkaság érzése, a hiány, most vált igazán véglegessé. Soha ezután nem lesz igazán apja az apja. Az csak ott lehetne, abban a lakásban, ahol együtt éltek. Már az anyjára sem gondolt, csak egyedül önmagára. A könnyei, hiába küzdött ellenük, kibuggyantak. Saját gyöngesége miatt érzett haraggal mégis kétségbeesetten sírt, és keze háta gyermeki mozdulatával dörzsölte szét arcán az egymást sűrűn követő cseppeket.

A KIS KALAND.

Pirkó a villamoson látta meg Gyurit, egy májusi napon. Éppen az járt az eszében, amit a héten tudott meg, hogy már két hónapja állapotos. Valami fertőző betegség terjedt el a konzervgyárban, ahol ő az üvegmosó gépnél dolgozott, emiatt mindenkit orvosi vizsgálatra utasítottak, így derült ki a dolog. Ő addig csak gyanakodott, mert a barátnői felvilágosították, de semmi pénzért nem ment volna el önszántából az üzemi rendelőbe. Az orvosnak azt füllentette, hogy már készül az esküvőre, így szabadult meg a kényelmetlen kérdésektől. Hogy mi lesz ezután, nem tudta, mert arra a gondolatra, hogy elvetesse a gyerekét, beléállott a félelem. Még egy foghúzástól, töméstől is annyira félt, hogy inkább dagadt arccal járt, meg szenvedett hetekig, csak hogy elkerülje azt a borzasztó széket, amibe bele kellett volna ülnie. A nyilallás, szaggatás azután elmúlt, csak evés közben fájt a két romló foga, de azt már ki lehetett bírni.

A hazugság után megkönnyebbült, hiszen még majdnem hét hónapja van hátra, s ezt irdatlanul nagy időnek érezte. Addig, amíg ez eltelik, majd csak történik valami. Mégis eltűnődött afölött, ki ejthette teherbe. Sok fiút ismert, egyiknek-másiknak már az első napon odaadta magát. Kiderült, hogy az, amitől otthon a falujukban a szülei meg bátyái olyan szigorúan tiltották, nem nagy dolog, a fiúk meg elkívánják, ez az ára annak, hogy szórakozni, táncolni vigyék. Némelyiknek a nevét sem tudta, amellett olyan gyorsan változtak, hogy nem is lett volna érdemes a nevüket észben tartani.

Azt az ipari tanulót, Karcsit, akivel az utóbbi időben járt, lehetetlen lenne megtalálni, hiszen sem a teljes nevét, sem az iskolája címét nem tudja. De hát jóformán mindegy is az, hogy ki az apa. Mert azt hódításai ellenére is, amelyekkel a munkás szálláson a többi lánynak eldicsekedett, pontosan megérezte, hogy az eddigi fiúk közül, akik néhány hétig tartották vele a barátságot, egyik sem vállalná a gyereket. Ez egy kis szorongást keltett benne, mert félt az apjától, anyjától meg a fivéreitől, akik vas szorgalommal gyűjtötték a pénzt, s a fölösleges kolonc és kiadás miatt, amit egy kéretlen családtagjelent, még a belét is kitaposnák. Az iskola befejezése után szórakozni is alig hagyták, a táncból, akármilyen jól érezte ott magát, este kilenc órára már haza kellett mennie. Sétálni meg csak nyolc óráig lehetett a fiúkkal, és mindig szem előtt, csakis az utcájuk hosszán, azzal az indokolással,

hogy még csak tizenhat éves, várja ki az idejét. Mint a megyét is bejáró ácsok, sok rosszat tudtak az építkezéseken dolgozó nőkről, ezért nem vitték magukkal. A termelőszövetkezetben meg nem kellett több munkaerő, így azután egy idősebb, komoly lánnyal elengedték a fővárosi konzervgyárba azzal, hogy most már keresse meg a kenyerét.

Földije csakúgy megszédült a fővárosban, mint ő, ezért hát hamarosan elmaradt a vállalt ellenőrzés. Pirkó szédülten lubickolt a korlátlan szabadságban. Külsőleg rövid idő alatt utolérte a szállásbeli, már pestinek számító lányokat, s a fiúk tekintetében sem maradt el mögöttük. Amikor szobatársnőinek elmondta a vizsgálat eredményét, néhányan sajnálkoztak rajta és méhkaparást ajánlottak. Pirkó nemcsak a hivatalos úttól riadt el, ami meg járhatatlanul szövevényesnek tetszett, meg gondja kiteregetésének szégyenétől, de valósággal elborzadt attól a művelettől, amit az ijesztő szó jelentett. Rosszabbul hangzott és több szörnyűséget sejtetett még a foghúzásnál is. Így azután ezt a lehetőséget hátrább tolta azzal, hogy még bőven van ideje, és különben is hátha magától elmegy a gyerek, ahogyan az egyik lányismerősével történt, akivel a diszkóban jött össze. mint neki elmondotta, kitáncolta magából a terhességet. Ez az ajánlott megoldás nagyon tetszett Pirkónak, már csak azért is, mert hatékonyságában nemigen lehetett kételkedni. Éppen ezért elhatározta, hogy mielőtt mást tenne, ezt próbálja ki.

Egyik-másik lány a szálláson azt hajtogatta, hogy hordja ki a gyereket, mert így könnyű az apát férjnek megszerezni. Ez sem volt rossz tanács, csak éppen azzal nem volt tisztában, kinek jelentse be, hogy anya lesz, meg hogy ezt későn vette észre, és főképpen, hogyan s honnan kerítse elő a vélt apajelöltet.

Amikor a dülöngélő járművön szemközt észrevette Gyurit, egyszeriben elvetette a gondját és ránevetett a fiúra.

Te hová mész? kérdezte barátságosan. A megszólításhoz az teremtette meg az alapot, hogy a döccenőknél a lábuk összeért. A fiú nem tudott erről, az egyetemen elhangzott tanári előadásra gondolt, s örömében vált mosolygóssá az arca, mert úgy érezte, mindent megértett. A hangra felrezzent.

Én? Hogy hová? Hát haza, válaszolt meglepetten.

Most már ő is megnézte a tömzsi lányt, akinek vaskos, de jó formájú lábszárai előtte himbálóztak, és ebben a pillanatban fogta fel cipőik érintkezését is.

Te még iskolás vagy? Pirkó tömpe ujjával a könyvekkel, füzetekkel teli hálóra mutatott.

Igen. Elsőéves hallgató vagyok a műegyetemen.

Jaj, én semmi kincsért nem tanulnék ilyen sokáig! Pirkó fölnevetett, s piros, kemény arca még kerekebbé vált.

Gyuri érdeklődését fölkeltette a ráragyogó kék szem, a két rezgő kis mell, s az a kihívás, ami a lányból mindenestül feléje csapott. Eszébe jutott csendes, tűrő apja, aki a gyárban majdnem mindennap két műszakot teljesített. Egyedül tartotta el a családot, mert betegeskedő felesége éppen csak a házimunkát tudta elvégezni, többre nem telt az erejéből. Két lányt férjhez adott, és egymásra rakta a forintokat, hogy a kiházasításokból származó rokoni adósságát törlessze, s hogy ő, az egyetlen fiú, ne kényszerüljön érettségi után munkába állni, és megszerezhesse a vágyott mérnöki diplomát. Ezért cserébe csupán annyit

kívánt tőle, hogy legyen szorgalmas és a nősülésnek várja ki az idejét, nehogy a feleség és a netán útnak induló gyerek miatt ott kelljen hagynia az egyetemet. Egy könnyelmű lépéssel ne tegye tönkre a jövőjét. Gyuri mindkét feltételt teljesíteni akarta. Lelkiismeretesen tanult, s csak rövid lejáratú kis kalandokat vállalt, nehogy mint némelyik fiút a karon, őt is legyűrje a szerelem. Miközben felmérte Pirkót, tüstént megállapította, hogy ez a lány nem hozzá való. Buta kis liba lehet, akinek arasznyi a látóköre. De éppen ez a jó. Arra a bizonyos célra nagyszerűen megfelel, s napnál világosabb, hogy ő is erre a célra tör.

Hogy hívnak? kérdezte. Már a ki nem mondott, közös megegyezés jegyében csúsztatta térdét a lányéhoz közelebb, s rámosolygott.

Engem Pirkónak. Halasi Pirkónak. Hát tégedet?

Pirkó. Milyen név ez?

Hát Piroska, ennyit se tudsz?

Én meg Gyuri vagyok.

Milyen Gyuri? Másik neved nincs? Én megmondtam az enyémet.

Pirkó először tett fel fiúnak ilyen kérdést. Valami mélyen rejtőző figyelmeztetés késztette erre, anélkül hogy felmérte volna, milyen gondolat húzódik meg mögötte.

Sömjén Gyuri vagyok, ha tudni akarod.

Együtt szálltak le a villamosról, s nevetgélő beszélgetéssel, kézen fogva indultak el, azzal a jóleső, gondtalan ődöngéssel, amiben ott rejlett a mindkettőjüket felajzó ígéret.

Én munkás szálláson lakom, mondta Pirkó a séta alatt. A nagy házak elmaradtak, földszintes családi házak vonultak el sorjában mellettük. Ott nagyon jó társaság van együtt. Hát te hol laksz?

Melyik utcában?

Én az Orgona utcában, a szüleimnél.

Jaj, az rossz lehet. Azok mindenbe belebeszélnek.

Az enyéim nem olyanok.

Az nagy csuda. Messze laktok innen?

Nem, hiszen azért nem mentem a villamoson tovább. Kis kertes házunk van, jó csendes utcában, a tanuláshoz ez a legjobb.

Van menyasszonyod?

Hogy lenne? Messze vagyok én még attól, hogy megházasodjak.

Ugyan mire? De kutyám az van, tette hozzá gyerekes dicsekvéssel, s maga is mulatott a képzettársításon.

Jaj, annyira szeretem a kutyákat. Megmutatnádţ Talán még nincsenek otthon a szüleid.

Nincsenek. Ma sokáig elmaradnak. Gyuri arra gondolt, hogy anyja most a kis unokát őrzi, mert idősebbik lánya az urával valamilyen fontos ügy miatt csak vacsoraidőben megy haza. Az apja ma is túlórázik, másik nővére meg a sógora, akik velük élnek, ezen a héten délutáni műszakban dolgoznak. Gyere Pirkó! kiáltott fel jókedvűen, majd meglátod, milyen kedves kis állat az én Bucim!

Gyorsabban kezdtek lépkedni és még erősebben hintáztatták a kezüket, mintha ezek a szavak nem is a kutyára, hanem annak a bizonyos ígéretnek a megerősítésére vonatkoztak volna.

Estefelé Pirkó elment, miután a női szállás közelében újabb találkozót beszéltek meg. De mert az aznapra kitűzött érdekes tanulóköri vita hosszan elhúzódott, Gyuri elfeledkezett Pirkóról, s egy héttel

később már nem is gondolt arra a butuska lányra, akivel a villamoson megismerkedett.

Három hónappal később, amikor az otthonuk felé igyekezett, a kerítés közelében néhány férfit látott, akik összehajolva tanakodtak valamin, de amint őt megpillantották, elhallgattak. S mintha azt figyelték volna, hogy ő melyik ajtón nyit be. Anyját a konyhában találta, éppen a levest kóstolta a merőkanálból, és nyújtott hangján odaszólt neki:

Mindjárt tálalom az ebédet, fiam.

Benn a szobában Gyuri az apja készítette polcra tette a könyveit, de egyet visszavett, mert eszébe jutott valami, s hogy ellenőrizze az emlékezetét, fellapozta a megfelelő oldalt. Éppen a lap aljára ért, amikor az anyja rémült kiáltozása közben három férfi nyomult a szobába. Egy olyan ötvenöt-hatvan év körüli és két fiatal. A tekintetük sötét volt és elszánt, s mit sem törődött az asszonyi ijedelemmel.

Te vagy az a Sömjén Gyuri, igaz? szólalt meg az idős ember.

A hangsúly kérdező volt, mégis azt fejezte ki, hogy aki a kérdést föltette, bizonyos abban, ki áll előtte, s éppen ezt akarja kemény figyelmeztetéssel a tudomására hozni.

Én vagyok, válaszolt Gyuri, s a hangja megrebbent. És maguk?

Én Halasi Ferenc vagyok Piliskőről. Ez meg itt a két fiam. A Pirkó dolgában jöttünk.

A Pirkó. Gyurinak megszakadt a hangja. Hirtelen feltűnt előtte a zömök, kék szemű lány, aki nevetve kergetőzött udvarukon a felingerelt kutyával. Ez a név most baljós hangzású volt.

Sömjénné a férfiak után valahogyan befurakodott a szobába. A két fiatal férfi karja között csupán a fél arca meg az egyik szeme látszott.

Fiam. Ezek mit akarnak tőled? kérdezte zihálva.

Maga hallgasson! mordult rá egy pillanatra feléje fordulva Halasi. Nekünk a jópipa fiával van dolgunk. Mit tettél a tizenhét éves lányommal, hallod? Nem sül le a képedről a bőr?

Én, én semmit, dadogta Gyuri.

Semmit? Hát májusban ki csalta el ide avwal, hogy megmutatja neki az aranyos kutyáját? Persze, az lett a vége, hogy leterítetted, és most már javában útban van a gyerek. Hát az egyetemre járó úrfi is csak olyan, mint akármelyik tanulatlan segédmunkás? Megcsinálja a bajt, azután meg a találkozóra se megy el, hanem elszelel?

Én nem csináltam semmi bajt, hebegte Gyuri, és a mögötte lévő széket odébb tolva hátrálni próbált, mert a három férfi fenyegetően közelebb lépett hozzá. Nem, nem ismertem Pirkót, ő a villamoson szólított meg, és csak egyszer, egyetlenegyszer jött be hozzánk.

Egy etyepetyézés is bőven elég a gyerekhez, te ne tudnád, öcsi? mondta Halasi nyersen és lenézéssel. Dörzsölt fiú vagy te, jól kitanítottak azon az egyetemen.

De hiszen a lánya már nem volt, nem volt, kezdte kétségbeesett védekezéssel a rossz előérzet nyomására Gyuri. Mégsem fejezte be a mondatot, mert félt, hogy még jobban felbőszíti a három férfit.

Fogd be a szád! ordított rá az idősebb fivér. Most már, hogy elláttad a baját, könnyű ilyen orcátlanul vádaskodni. Vigyáztunk mink őrá, mint későn érkezett kicsire, még a pesti szálláson is őriztettük egy falunkbeli komoly lánnyal. Te hoztad szégyenbe, te sze-

mét, te!

Mit akarnak a fiamtól? jajdult fel Sömjénné. Előbbre akart lépni, de az eleven fal továbbra is az ajtóhoz lapította.

Csak azt akarom, mondta lassan, súlyosan Halasi, és most már nem nézett hátra, mert mozdulatlan, fenyegető tekintetét Gyurira szögezte-, hogy írásban is ismerje el az apaságot, nehogy letagadhassa. A fiú orra alá dugta a papírost. Írd alá!

De én nem tudok. Nekem még nem lehet nősülni. Se lakásom, se keresetem. Én akkor, azon a májusi napon, mert május volt, nem március, mondtam is.

Gyuri homlokán, arcán érezte a három férfi leheletét, mellük szinte már a melléhez ért. A szoros gyűrű áttörhetetlen és megbonthatatlan volt, akár az a helyzet, amelyikbe érthetetlenül belekerült.

Mit hazudozol itt ilyen szemtelenül! Márciusban csaltad el ide, a lányom kivallotta! Ismerd el a gyereket, amíg szépen mondom! rivallt rá Halasi. Ha nem, akkor laposra verünk, utána megnézheted magadat! Még egyszer kérdem, aláírod vagy se? Kidomborodó mellével és hasával nagyot lökött Gyurin.

Jaj, írd alá, fiam, írd alá! Hiszen még agyonvernek ezek a vadállatok! sírt fel Sömjénné.

Gyuri a három izmos férfira nézett, akiknek arca, tekintete, felemelt ökle kizárta a kegyelmet. S míg reszkető kézzel rákaparta nevét az eléje tolt papírosra, szegény, gyanútlan apjára kellett gondolnia.

A két brigádtársam is mindjárt aláírja, mint tanú, kinn várnak az udvaron, mondta Pirkó apja. Gondosan összehajtotta a papírlapot és a belső zsebébe tette.

Ugyan mit érnek vele, hiszen nincs semmim, szólalt meg Gyuri nekibátorodva. Úgy érezte, hogy ezekkel a szavakkal nemcsak magát, hanem az apját is megvédi.

Most még nincs, de majd lesz. Hallod, nagyon tudatlan vagy te öcsi, felelt Halasi nyugodtan, s még fölényesebb lenézéssel, mint az imént. Amíg a fiúnak nincs keresete, az apja felel érte. Neki kell fizetni a gyermektartást addig, amíg a fián nem lehet behajtani. Ha netán megtagadná, keservesen megbánnátok mind a ketten, mert mink a kisemmizésünkbe nem nyugszunk bele. Ezt jól jegyezd meg, mert én nem szoktam a levegőbe beszélni.

Gyurit mintha lebunkózták volna. Milyen csapás lesz ez az apjának, aki ereje megfeszítésével folytonosan többletmunkát vállal, hogy felesége mellett a még évekig iskolázó fiát is eltarthassa. S aki az ő ostoba kis kalandja miatt idegeneknek kényszerül oda adni a nehezen megkeresett forintokat. Jól ismerte szegény apját. A hercehurca helyett, és hogy őt megóvja az állandó zaklatástól, s az ígért ütlegektől, inkább a fizetést fogja választani. S talán még el sem hiszi, hogy nem ő a gyerek apja. És ő hozta ilyen helyzetbe, aki ígéretet tett neki, hogy nem lesz könnyelmű, nem kockáztatja a jövőjét.

Az álla remegni kezdett, szája legörbült, s kiszakadt belőle a bűntudat és a tehetetlenség gyermeki zokogása.

ÉLETEM LEGSZEBB IDEJE.

Amikor a harmadik egyest hozta haza az értesítő könyvben, az

anyja komolyan megharagudott.

Szégyelld magad. Az első gimnáziumban a legjobbak közé számítottál. Most meg. Fejlődnöd kellene, ez a dolgok rendje. De te nem törődsz ezzel. Meglásd, ha így folytatod, meg fogsz bukni.

Dehogyis, anyukám, felelt Dolli vigasztalón, mégis valahogyan erőtlenül. Nem a meggyőzés buzgalma hiányzott a hangjából, hanem valami egyéb. Mintha az, hogy másodikos létére egyeseket hoz haza, valamihez képest, amiről egyedül csak ő tud, mellékes, említésre sem méltó körülmény lenne.

Radnainé ettől a hangtól még ingerültebb lett.

Ha tavaly történik ez veled, megértem. Első év a középiskolában. Kiléptél az elemista korból és sok olyan új dologgal ismerkedtél meg, ami. De most, amikor már igazán okos, tudatosan gondolkodó nagylánynak nevezhetlek. Ez, lásd be, csalódás. Nekem is, apádnak is.

Várt egy kicsit. Tulajdon szavaitól felindult, de ez jól is esett, úgy érezte, helyesen érvel.

Azt a baráti hangot ütötte meg, ami jó hatást tesz az eszüket és önérzetüket nagyra tartó kamaszokra. Nézte a lányát, aki a falhoz támaszkodott, jobb karja lelógott, a balt meg suta tartással keresztbe tette a melle alatt a derekán. A keze csuklóban megtört, mint egy virág hosszú, erőtlen szára.

Én tanulok, anyuka, légy nyugodt, tanulok, mondta Dolli.

A válasz súlytalan volt, s csak a szavak szerint vonatkozott a tanulásra, lényege szerint nem, mintha közben másra, ismét arra a csak általa ismert dologra gondolt volna.

Ez így nagyon is általános ígéret, mondta az anyja most már mérgesen. Mi nem csak azt kérjük tőled, hogy tanulj, mert amint magad is lemérheted a siralmas eredményen, rosszul is lehet tanulni, hanem hogy jól tanulj. Hogy teljesítsd a kötelességed magaddal és velünk szemben.

És másokkal szemben is, mondta halkan, nyomatékosan Dolli, és elmosolyodott.

Radnainé nem értette ezt, és rábámult. Dolli már csak fél vállal támaszkodott, s ez vékony alakját álltában is mozgóvá, szinte repülővé tette. Anyja ezt nem vette észre. Csak azt, hogy Dolli megint nem a lényegre felel. Le akarta torkolni, de szemének sugárzóan meleg, neki szóló, s rajta valahogyan mégţáthatoló tekintete megzavarta.

Légy szíves, szedd össze magad, és igyekezz, nagyon kérlek, mondta nyomatékosan és átment a másik szobába.

Dolli elvált a faltól és leült az asztalhoz. Könyvei, füzetei kiterítve feküdtek előtte. Minden világos volt, a lecke, a dolgozat tárgya, az ő kötelessége. Maga elé húzta a számtanfüzetet és felírta az első példát. Tele volt igyekezettel, fékezte az ujjait és szépen kirajzolta a számjegyeket. De azon a belső izgalmon, ami elfogta, mint hetek óta mindennap, nem tudott uralkodni. A számok elhalványultak, a megoldás madara, hiába tartotta volna vissza, kiszabadulva fellendült a magasba, nekifeszült a messzeségnek és eltűnt előle. Nem is a megolţdás, hanem az egésznek a fontossága, úgy, hogy nem volt érdemes utána vetnie magát. Az izgalom, mint a víz, eláradt, rezgett és remegett benne, s az a tudat, hogy neki most egyetlen kötelessége a tanulás, elmosódottan, jelentés nélkül tűnt át rajta.

Ki is vagyok én? Ki vagyok? ez a kérdés zümmögött, zúgott a testét-lelkét s az egész szobát betöltő nyugtalanságban. Követelőn, sőt ijesztően tolult fel, és eltakart minden egyebet. Roppantul nehéz, szinte megoldhatatlan gond volt megtalálni a választ. Pedig még akkor is ez foglalkoztatta, amikor nem is gondolt kényszerítő erővel rá. Azelőtt nem törődött azzal az énnel, amelyiknek a lényegét most kínzóan sürgősnek látszott meghatározni. Helyesebben, sohasem jutott eszébe, hogy neki énje van, csak élte, cselekedte, amit az diktált. MoSt azonban már tudja, egy rejtélyes és nemrég kipattant tudással, hogy ezt az ént megfogni, feltárni, meztelenre vetkőztetni mindennél fontosabb.

Ez az érzése voltaképpen akkor jelentkezett, amikor az emberekről alkotott képe, mintha valami szorító rámából szabadult volna ki, egyszerre és minden átmenet nélkül átalakult. Mikor is kezdődött?

Egy irodalomórán, amikor a tanárt hallgatta. Ez az ötven év körüli férfi mindig Balla tanár úr volt számára, a szürke öltönyében, szürkülő hajával, ismert gesztusaival, s azzal a hatalommal, hogy jó vagy rossz jegyeţt írhat be az osztálykönyvbe az ő neve mellé. De ezen az órán valami megváltozott. A hang és a szavak eltávolodtak, hiába kapott utánuk. Puhán elolvadtak, mint viasz a meleg leheletére. Az arcra kellett figyelnie megfeszített erővel, amelyen eddig soha észre nem vett vonások és árnyékok ütköztek ki, s valami új és meghökkentő dologról beszéltek. Bánatról és furcsa bizonytalanságról. A sötét karikával körülvett szemek pedig félelemről és gyermeki árvaságról. Dollinak elszorult a szíve. Ismeretlen, nehéz, mégis édes bánat lepte el. Szeretett volna valamit odasúgni a tanárnak, úgy, hogy csak ketten tudjanak róla, valami feloldozó, megkönnyítő vigasztalást. De az érzéséhez méltó szó nem jutott eszébe.

Olyan furcsa most a tanár úr, mondta halkan Vég Jutkának, amikor Balla az osztály mélyére sétált a padsorok közt nyíló ösvényen.

Mindig ilyen mostanában, súgta vissza Jutka. Azt hallottam, hogy a felesége nagyon beteg, csak néhány hónapja van hátra. Nem tudtad? Pedig azt mondják, rosszul éltek egymással, és ő most mégis.

Dolli is hallotta mindezt, ám a hír az első percek túlzó, megjátszott sajnálkozása után elveszítette jelentőségét. De azon az irodalomórán egyszerre beléhatolt az a fájdalom, ami a tanárból az ismert tartás, hangsúlyok, mozdulatok mögül előtört. Annyira, hogy alig tudta visszafojtani a könnyeit. Mintha egy áttetszővé vált burokban új, eddig ismeretlen lényt vett volna észre. Akkor értette meg, hogy Balla tanár úr nemcsak előadásra és feleltetésre készülő, s pusztán csak a tanári szoba és az osztály falai között létező személy. Élete máshol, az épületen kívül is folytatódik, s ez az élet láthatatlanul, de érzékelhetően jelen van az osztályban is.

Amikor a tanár kiment az ajtón, Dolli még a cipősarka koppanásában is ott érezte ezt a többletet, ami iránt eddig közömbös és érzéketlen volt. Ezt, mint egy szomorú uszályt húzta maga után. A léptei pedig most már nemcsak a tanáriba vezettek. Hanem tovább, elvitték az iskolán túli, Dolli előtt most megnyílt életébe.

Szomorú, mert a felesége gyógyíthatatlan beteg, pedig rosszul éltek egymással. Ez a két össze nem illő, mégis összekapcsolt adat hirtelen, minden előzmény nélkül megsejtette Dollival az emberi lét

súlyát és bonyolultságát. S éppen az hatott rá eddig ismeretlen erővel, hogy két ilyen, egymásnak ellentmondó tényből is mély, minden percet ólomsúllyal lehúzó bánat fakadhat.

Egy héttel később, amikor Balla felszólította, hiába várt a feleletre.

Ejnye, ejnye, Radnai Dorottya, ingatta fejét a tanár sajnálkozva, kár az ötösök rendjét megtörni. Hiszen eddig a legelsők közé tartozott. Mi van magával mostanában? Látom, más tantárgyból is.

Dolli nem szólt. Nem azért, mintha restelkedett volna a lecsúszás miatt. Ezt fel sem fogta, mert annyival fontosabb volt mindaz, ami lekötötte és elfordította a tanulástól. Szédítő mélység nyílt meg előtte, de nem üresen, hanem megrendítő zsúfoltsággal. A kimeríthetetlen gazdagság, ami legkisebb parányában is új meg új világ létezését villantotta fel, nem tűrte, hogy mással foglalkozzék. Ha mégis megkísérelte ezt, akkor az izgalom felforrt benne, mintha életbevágóan sürgős teendőt hanyagolna el. De hogyan lehet ezt kifejezni és megmagyarázni? Sehogyan sem.

Mi van magával? hallotta újra a tanárt.

Most sem szólt, csak rezzenéstelenül, tágra nyílt szemmel nézett Ballára. Melegen sugárzott rá a pillantása, de mégis áthatolt rajta. Őt nézte és mégsem őt.

Hiszen én vagyok az egyetlen, aki megértelek, és te ezt nem tudod. De nem baj, azért én mégis veled érzek, olyan nagyon, mint senki más, gondolta. Ettől olyan szomorú és olyan boldog lett, hogy alig tudta a sírását visszatartani. A tanár szemhéja megrebbent és zavartan félrefordult.

No majd legközelebb. Remélem, akkor a régi, mormolta.

Nemcsak Balla s a többi felnőtt került közelebb hozzá. Most vált világossá előtte, hogy a felnőttség nem tökéletesedést jelent, nem megállapodottságot a fejlődés ilyen vagy amolyan fokán. Sokkal inkább bizonytalanságot, küszködést, gyengeséget és megalázkodást. Szédült ettől a felismeréstől, az élmények, ráocsúdások szinte erőszakos támadásától és a folytonos, nem csillapuló izgalomtól. De leginkább attól, hogy egyszerre a szüleit is másként látta, mint eddig. Ezt kívánta pedig legkevésbé. Mégsem tudta megakadályozni, hogy ne irányuljon rájuk az az új, belső érzékenység, ami ezernyi csáppal tapogatta körül az életet. Csak az volt a furcsa, hogy ugyanaz a váratlanul feltáruló emberi bonyolultság, amit a többi emberben megértő és elnéző szeretettel nézett, az apját, anyját lefokozta. Kínos volt, hogy ráeszmélt férfi és nő voltukra. Ezt el akarta tagadni maga előtt, de nem lehetett. Olyan pőrén árulkodott erről a szemük, suttogásuk, olykor még a csendjük is, hogy a szenvedésig szégyenkezett miatta. Pedig hát valójában nem történt változás. A magatartásuk, önfegyelmük is olyan volt, mint régen. Csak ő látta őket másképpen azzal az új látásával, akárhogyan küzdött is ellene.

Mindketten törtetők! eszmélt rá mély megdöbbenéssel. Csak a maguk dolga fontos nekik, semmi mással nem törődnek. Vagyis csak annyiban foglalkoztatja őket ez a más, amennyiben zavarja köreiket. És türelmetlenek velem is, egymással is. Hogy fér össze ez a szerelemmel?

Mindezek a kérdések fájó élességgel karcolták a lelkét. S anélkül, hogy ezt felfogta volna, ő vált tulajdonképpen türelmetlenné a szüleivel szemben.

Hagyjatok. Ne nyúljatok hozzám, mondta ingerülten, ha haját, ruháját meg akarták igazítani.

Mi van veled? Bolond vagy? kérdezte ijedten és sértődötten az anyja.

Nem akarta és nem is tudta volna megmagyarázni, hogy most nem tudja elviselni az érintésüket. Mert hazugnak érzi, valamiféle kötelező alakoskodásnak, hogy ezekkel a szülői mozdulatokkal elleplezzék a sok szégyenteljes, kicsinyes és megkicsinyítő emberi gyöngeséget, amit felfedezett bennük. Pedig vágyott a gyöngédségre, hogy elcsitítsa a benne zakatoló nyugtalanságot.

Hagyjuk most, úgy látszik, a változás időszakát éli, hallotta az ajtó mögül apja hangját. Furcsa módon ez is rosszul esett neki. Ebben is a kényelmes kitérés szokását érte tetten, s csak nőtt az ingerültsége irántuk. De miközben elhatározták, hogy nem lesznek terhére, folytonosan megrótták a szaporodó rossz jegyekért. Nem tudták elnyomni nyugtalanságukat a bukás fenyegető lehetősége miatt.

Dolli azonban, akárhogyan erőlködött is, nem érzett bűntudatot. Szórakozottan mosolygott, míg a tanárok, tanárnők intő szavait hallgatta.

Hiszen nektek sem ez az igazi gondotok, gondolta magában. De míg ti a magatok életével küszködtök, nekem a teljes életet, az egész emberiséget kell megértenem. Ez a nagy és szédítő kérdés együtthangzott benne a másikkal, és túl is nőtt rajta: ki vagyok én? Erre annál nehezebb volt felelnie, mert léte rejtélyesen összenőtt valamennyi ember létével. Miért élünk? Hiszen úgyis meg kell halni.

Az elmúlást, akárhogy akarta is, nem tudta felfogni. Egyszerűen csak mint sorompó jelent meg előtte, ahonnan már be nem járható, messzeségbe futó szép tájakra lehetett látni. Ez édes meghatottságot és csodálkozást keltett benne. És szorongást is, mert amint végigfutott az előtte álló úton, érettségi, egyetem, munka, férjhezmenetel, gyereknevelés, öregség, ez roppant rövidnek tűnt fel. Nemcsak azért, mert mindig a futó gyorsaságával járta be ezt a pályát. Hanem, és főképpen amiatt, hogy az emberi lét fontos csomópontjai annyira kis számúak voltak. Ez újra és újra megdöbbentette.

De hát akkor miért élünk? Míg efölött töprengett, semmi jelentősége, súlya nem maradt a tanulásnak. Szédülő fejjel, elmerülten baktatott az utcán könyvekkel teli, nehéz aktatáskájával a kezében. A szembejövők arcát figyelte, hogy eltalálja, ki miért él és hogyan viseli el az életet. Ki miért rohan; mert mindenki sietett, lökdösődött körülötte. Vajon azért-e, mert tudott arról a bizonyos sorompóról, s ez a tudás hajszolta ziháló lélegzettel a legközelebbi csomópont felé, hogy ki ne hagyja, le ne késse? Vagy pedig egyszerűen csak a pillanat sürgette őket, az ebéd, a munka, egy találkozó, esetleg még ezeknél is kisebb, jelentéktelenebb ok?

Mi van veled? Álomkóros vagy? Ellustultál? kérdezte kutató tekintettel, hol aggódón, hol ingerülten az anyja.

Dolli egyszer, óvatos és kémlelő hallgatás után, mintegy mellékesen kiszólt az olvasott könyvből:

Apuka, ez az író azt írja, hogy az élet formátlan és kaotikus valami. Hogy az emberek próbálják rendszerezni, de ő maga merő rendetlenség.

Az apja elmosolyodott:

Én már régen nem gondolkodom az élet értelmén. Nem elég, hogy élek?

Az anyja, aki az angol leckéjét tanulta, felütötte a fejét.

Az élet, hogy úgy mondjam, legombolyodik, mint a fonál. Mindenki akkor summázhatja igazán, ha a végére ér. Addig hol ilyennek látszik, hol olyannak. És persze, ilyen is, meg olyan is! Nevetett, kíváncsian nézett a lányára és hozzátette:

De miért kérdezed ezt? Talán ilyesmiken töröd a fejedet? A legnagyobb elméknek sem sikerült még az élet lényegét meghatározni. Hidd el, jobban teszed, ha tanulsz.

Nem, igazán nem érdekel. Csak mert ez az író, felelte Dolli. Zavarba jött, mert úgy érezte, méltatlan válaszokat kapott a feltett kérdésre. Ez sértette őt, és azzal, hogy letagadták a kérdés égő fontosságát, gyorsan elhatárolta magát tőlük. Milyen cinikus és kényelmesen kitérő válaszokat adtak! Hát igazán csak a kis dolgaikkal, a kis céljaikkal törődnek? A harccal a munkahelyen, meg a nyelvvizsgákkal? A lényeg nem érdekli őket?

Bebújt ismét a könyvbe, és úgy tett, mintha roppantul érdekelné az, amit olvas. Pedig a nyomtatott sorok homályos vonalakká olvadtak meredten lefelé néző tekintete előtt. Az életet, akár valami végeérhetetlen mozgást érzékelte önmagában. Majd szétfeszítette a mellkasát. S bár benne volt minden gazdagságával, véglegesen megérteni mégsem lehetett.

Ebben a legnehezebb időszakban, amikor az élet és az elmúlás okával, értelmével vívódva feküdt és ébredt, akkor lépett közbe Dosztojevszkij. Tekintete sokszor átfutott apja könyvszekrényének üvege mögött az orosz klasszikusok sorozatán, közömbösen és érdeklődés nélkül. Maga sem tudta, hogy egy napon milyen ösztönzésre nyúlt a Karamazov testvérek két vaskos kötete után. És attól a pillanattól, hogy belekezdett az első fejezetbe, mintha sebesen forgó roppant örvény szívta volna be. A regényt olvasta asztalnál, ágyban, fürdőszobában, a füzeteibe takarva tanulás, dolgozatírás helyett. Amikor szülei már lefeküdtek, ő felgyújtotta a villanyt és folytatta az olvasást. Reggelenként szédülőn, árnyékos arccal, karikás szemmel ébredt. Belül azonban egyre inkább nőtt benne a biztonság. Az a feszülő nyugtalanság, amit a zakatoló kérdések folytonosan ébren tartottak benne, most felfakadt. Azaz inkább kinyílt, gyulladt seb módjára, amit a regény vágott fel, mint valami tündöklő penge. Széthasadt és kitisztult, mederszerűen elmélyült, hogy beléömöljön az új, biztos tudás. Végre felhangzott a válasz hatalmasan, mégis egyszerűen, megrázó erővel, mégis oly halkan és csöndesen, mint egy sugallat. Dolli odatartotta a fülét és lelkét, egész önmagát, akár egy szomjas tartályt, amelyik csordulásig meg akar telni a csodával. Megértette, hogy egyedül a jóság, a mindent megértő együttérzés és irgalom teremt rendet a kaotikus zűrzavarban. Az ember, az élet legszörnyűbb terhe: a szenvedés. Ezt megszüntetni nem lehet. Egyedüli feloldása ennek a mindenkit átfogó jóság. Ebben a megvilágításban a halál sem látszott többé annak a végleges lezáró sorompónak, ami feleslegesnek mutatott minden törekvést és vágyat. Egyszerűen csak nagyon emberi és természetes befejezése volt a létnek és fénylő kapuja egy másiknak, ami titokzatos ígéreteivel még vonzotta is az élőket.

A megtalált válasz birtokában Dolli még erősebben figyelte az

embereket. Most nemcsak hogy látta és érezte a szenvedéseiket, de teljesen fel is akarta szívni mindet, hogy megszabaduljanak a terhétől. Lelke hátterében kiterjesztett karokkal, belső fénytől megvilágított arccal ott állt, őt figyelve az együgyű és szent Aljosa, a legifjabb Karamazov, és rábólintott az ő forrón feltörő szándékára. Ez a nagyszerű azonosulás másokkal, ami azért legnagyobb igyekezete ellenére sem vált tökéletessé, mert ha le is tagadta, azért mégis külön lénynek érezte önmagát, soha nem sejtett boldogsággal ajándékozta meg. Amikor egyik tanárnője a második vagy harmadik egyest írta be az értesítőjébe, Dolli figyelmesen nézte a harmincöt éves nő megviselt arcát. Tudta, hogy négy gyermeke van, hogy az ura nehéz természetű különc, aki nem sokat törődik a családdal. Tudta, mennyi gondja, hányféle halaszthatatlan teendője lehet ennek az asszonynak. S ehhez most csatlakozott az a rossz érzés is, hogy őt, a hajdan kitűnő tanulót a legrosszabb osztályzattal kénytelen büntetni.

Én leveszem rólad a terhet és megbocsátok, mondta magában. Ebben a pillanatban eggyé vált Aljosával. Majd megfúlt a feltörő jóságtól, a meleg irgalomtól.

A tanárnő megcsóválta a fejét és rosszallón rászólt:

Bármi legyen is a te privát véleményed, bőven kiérdemelted ezt az egyest. Nagyon ellustultál, Dorottya. Ezt be kell látnod neked is.

Belátom, suttogta, és lehajtotta a fejét, hogy a tanárnő ne lássa meg benne a boldog részvét fényét.

Az emberek megfigyelését még akkor sem tudta abbahagyni, ha odahaza volt a szobájában. Ilyenkor az ablakból nézett le az utcára. A szenvedélyes és leküzdhetetlen érdeklődést még fokozta az, hogy most már birtokában volt a válasz. A tanulást, bár ebből a célból húzódott vissza a szobájába, néhány perc múlva abbahagyta. Egyszerűen nem maradt benne hely a lecke számára. Azelőtt a nyugtalanság szorított ki minden egyebet. Most pedig az a magasztos érzés, hogy megoldott minden talányt, s hogy azzal a jósággal, ami összegyűlt benne, képes lesz segíteni az emberi szenvedésen.

Egy ízben két szemközt álló, hadonászó asszonyt vett észre az ablakon keresztül, a második emelet magasságából. Láthatóanțveszekedtek. Lassacskán közönségük is támadt. A nézők sopánkodó fejcsóválása, gúnyos derűje szomorúan nevetségessé tette a két középkorú nő civakodását. Eltorzult arcuk, kiabálásuk világosan megmutatta azt a dühödt kívánságot, hogy minél jobban megbántsák egymást.

Szegények, gondolta Dolli az ablak mögött, milyen teher lehet a szándékos rosszaság. Hiszen az fáj. Aljosa szeretettől sugárzó mosollyal bólintott a lelke mélyén, s ettől az ő gondolata még elmélyültebben folytatódott:

Ezek az asszonyok is ettől szenvednek leginkább, még ha nem is tudnak róla.

Megpróbálta elképzelni, miféle sérelem kényszerítette őket arra, hogy kiszolgáltassák magukat a károrvendő, vagy egyszerűen csak szívesen derülő nézőknek. Nagy fájdalmak tolultak fel, nagy szerencsétlenségek, hosszú évek lappangó gyötrelmei. S bár egyik elképzelt bántalom sem vált teljesen világossá, Dolli mégis sírni kezdett. Nagyon kicsit, egészen finoman erőltette csak a meghatottságot. De a könnyek könnyen és bőven folytak, s azzal a boldogsággal fakadtak fel, hogy ő most a sírással, s a teljes azonosulással megváltotta a

veszekedőket a szenvedéstől. Sőt a bámészkodókat is, akik nem sejtették, hogy a tulajdon gondjaik felejtése miatt váltak durva és durvaságra biztató cirkuszi közönséggé. Amikor a könnyek függönye mögül remegő reménykedéssel lenézett az utcára, a két asszony egymás ruháját cibálta, s a hangerejük is megnőtt, annyira, hogy a szavak is áttörtek az üvegen. De akkor kinn becsapódott valamelyik ajtó. Dolli visszaugrott az asztalhoz. Hosszú, előrehulló hajának sátra alatt a nyitott történelemkönyvbe merült. Az anyja csakugyan belépett, és értelmetlen jövés-menés, rakosgatás ürügyén vagy negyedóráig benn maradt.

Dolli nem haragudott ezért az alig leplezett ellenőrzésért. Mostanában másképpen látta a szüleit is. Megértette miatta érzett aggodalmukat, nem tehettek másként az előítéletek szorításában. És sajnálta őket, hogy kicsinyes gond miatt gyötrődnek. Nem értik meg, hogy az ő rossz jegyeinek jelentősége nyomtalanul elvész az emberiség mérhetetlen szenvedésének árnyékában.

Mire az anyja kiment, a szemközti járdáról már letörlődött, nyomtalanul eltűnt a két veszekedő asszony és a bámészkodók csoportja. Lehet, rádöbbentek arra, hogy nem bántaniuk, hanem szeretniük kell egymást. Ha így történt, ebben neki is része van, olyan erővel kívánta, szugerálta a megbékélésüket. A sarkon éppen befordult egy rendőr. De úgy tett, mintha nem venné észre. Inkább afölött tűnődött, milyen végtelenül gazdag az élet. Az a kép örökre eltűnt a szemközti járda vásznáról, hogy szédítő változatossággal új és új jelenetek vetüljenek fel rá.

Milyen szép vagy! Te vagy a gimiben a legszebb lány! mondta neki Szűcs Tibor, az a negyedikes, aki néhányszor már megvárta az iskola kapujában és hazáig kísérte. Dolli elmosolyodott örömében. A házuk előtt álltak és eszükbe sem jutott, hogy elbúcsúzzanak. Dolli aktatáskáját két karral a mellére szorította, mint valami vértet és fölötte nézett a fiúra.

Szeretlek, mondta a fiú és a szeme elködösült. Jó lenne, ha te is szeretnél engem, tudod?

És csak engem szeretsz egyedül? kérdezte Dolli hangjának és szemének meleg, zavarba hozó sugárzásával.

Természetesen, felelt a fiú, én monogám természet vagyok. Kicsit köhécselt, mert nem volt könnyű ezeket a szavakat tárgyilagosan és könnyedén kiejteni.

Jogunk van a boldogsághoz, válaszolt Dolli ünnepélyesen. Hangja remegett, mert meghatotta és elragadta az a gondolat, amit ki akart fejezni. De ahhoz már nincs, hogy egyedül legyünk boldogok. Nem feledkezhetünk meg másokról. Értesz engem?

Nem értelek, mondta a fiú, és felráncolta a homlokát. És azt hiszem, ez butaság. Mi az, hogy másokkal együtt?

Hát nem érted? Nem lehet önzőn boldognak lenni. Nincs jogunk ezt az érzést egyetlen lényre összpontosítani. Ez, azt hiszem, érthető.

Én szociális érzésű embernek tudom magam, mondta Tibor, és hangjában megbántottság rezgett. Senki sem foghatja rám, hogy egocentrikus vagyok. De szerelem dolgában a teljes szubjektivitás elvet vallom. Még erősebben felráncolta a homlokát:

Szóval, te engem, nem?

Az erőltetetten könnyed hang elárulta megbántottságát. Azt a

gyanúját, hogy a furcsa feltétel csak bonyolult és tapintatos visszautasításnak tekinthető. De mindenekelőtt azt fedte fel a kérdés, hogy makacsul és vakon egy bizonyos, személyes természetű dologra vonatkozik, s ezen semmiképpen sem tud túllépni. Kizár mindent és mindenkit kettőjükön kívül.

Így nem,ŤÍgy semmiképpen nem, suttogta Dolli.

Még jobban melléhez szorította a táskát. Lassan, de határozottan ingatta a fejét, befordult a kapu alá és felszaladt a lépcsőn.

A szíve dobogott, a szeme elhomályosult. Fájt, hogy elveszítette Tibort, aki nem értette meg őt. Igaz, ő sem tudta világosan megfogalmazni, miképpen gondolja, hogy önző kettesben nem, csakis az emberiséggel együttesen valósítható meg a boldogság.

Tibor ezután már nem várt rá a kapuban, és ha találkoztak, kurtán, megbántottan köszönt neki. Dolli legyűrte a bánatát és mosolygott. Úgy érezte, hogy Dosztojevszkij és az angyali jóságú Aljosa, a legifjabb Karamazov, a lelke fölé hajol. Nekik köszönheti, hogy a boldogságot nem akarja megtartani önzőn magának, hanem kiterjeszti mindazokra, akik sóvárgón szomjaznak erre.

Dolli eddig félt a kocsmák, talponállók utcára is kitüremlő vendégeitől. Inkább átment a másik oldalra, hogy ne kelljen előttük, köztük elhaladnia. Különösen a nőktől irtózott. Iszákosságuk természetellenes volt, és még ijesztőbbnek látszott, mint a férfiaké. Most azonban, annak a jóságnak az ösztönzésére, ami mindenáron tetté akart válni, mindig útba ejtette ezeket a helyeket. Az egyik talponálló előtt már messziről észrevette, berúgott nő támaszkodott a falnak. Azt, hogy italos, nem annyira a tartása árulta el neki, mint a rosszul összegombolt kabát, aminek egyik szárnya mélyebbre lógott le, mint a másik.

Amikor a közelébe ért, zavar fogta el. Hiába nógatta a szinte fájó tettvágy, nem tudta, mit tegyen. Hosszan nézte az asszonyt, aki nem törődött vele, makacsul a járdát nézte keserű s egyben üres arccal, mereven, mint aki nem tudja, miért áll itt, mit keres, s mi az, ami kihullt belőle. Végre sikerült a tekintetét egy pillanatra elfognia. A szeme nedves volt, s a nedvesség mögött tört csillámok úsztak zavarosan és zavaróan, s éppen ezek a csillámok mutatták vaknak, mintha semmit sem látna.

Maga ugye nagyon szenved? kérdezte Dolli. Hangja remegett a félelemtől és a részvéttől.

Az asszony rábámult. Keze felemelkedett, hogy félre sodorja a homlokába, halántékára hulló hajszálakat, de nem fejezte be a mozdulatot, mintha elfelejtette volna a célt.

Már mért szenvednék? kérdezte ellenségesen. Mit nézel, nem vagyok én részeg. Ellökte magát a faltól és bekiáltott a testektől, párától, cigarettafüsttől sűrű levegőjű ivóba:

Miska! Meddig várjak! Gyere már!

Dolli továbbment. Úgy érezte, hogy ő nagyon is rátalált az asszony lelkének sebére. Azért nem válaszolt őszintén, mert elszégyellte magát. De az ő hangja, részvéte tovább gyűrűzik benne, és talán nem is olyan sokára az a nedvesség könnyé változik a szemében, hogy a felszakadó sírásban megtisztuljon.

Más alkalommal őt állította meg valamelyik italbolt előtt egy nála alig két-három évvel idősebb fiú. Munkaruha volt rajta, talán a közeli, állványokkal körülvett háztól jött ide, hogy leigya magát.

Hirtelen megfogta az ő karját, de szavait, amelyeket mintha darabokra zúzott volna tökéletes fogaival, sehogy sem lehetett megérteni.

Dolli ösztönös mozdulattal kiszabadította a karját, hogy elszaladjon. De azután elrestellte magát. Odébb húzódott, de farkas szemet nézett a fiúval, és érezte, hogy egyetlen tömör pontba gyűlik minden ereje.

Nem találsz örömet az italban, hiába is akarod magaddal elhitetni. A részegség nem ad semmi örömet, ismerd csak el. Ha az egészségeddel, a művelődéssel törődnél, ha a jót keresnéd magadban.

Dolli észre sem vette, hogy történt, egyszerre csak szoros embergyűrű vette körül. A felcsapó bor- és pálinkaszag szinte levette a lábáról, mint egy váratlan, súlyos ütés. Nedves szemek meredtek rá kíváncsian, s különös, szenvedő várakozással. Dolli szaggatottan ugyan, de tovább beszélt, maga sem tudta, mit. A szavak mégis nagyszerű megkönnyebbülést okoztak, mintha pontosan azt a többletet adta volna oda, amit a többiek vártak tőle, s amivel ő meg akarta ajándékozni az embereket. Egyszerre csak a gyűrű behorpadt, sovány, középtermetű férfi furakodott előre. Izzadt homloka fölött már erősen megritkult a haj. Elöl fent hiányzott két metszőfoga. Dolli világosan látta nyelve küszködő forgását a csorba csontsövény mögött. De érezhetően nemcsak a hiányzó fogak tették beszédét szaggatottá, hanem az a kín is, hogy kifejezzen egy homályos, e pillanatban felbuggyant sóvárgást:

Maga, maga nem vet meg engem?

Dolli már éppen felelni akart neki, amikor egy vállas, árnyékos arcú férfi egészen közel nyomult hozzá és ráemelte véreres szemét. Láthatóan nem fogott fel semmit, s a foghíjas, sovány ember szavai pusztán azt jelentették számára, hogy az ápolt, szép, finoman öltözött lány önként állt közéjük. Valami nagyon csúnyát mondott, szégyentelen és fenyegető brutalitással. Dolli felkiáltott. Kitört a gyűrűből és szaladni kezdett. Addig futott, míg az ereje bírta, szíve vadul verdesett. De még így is felfogta a háta mögött kelt zúgást. A haragot, ami az ő támadója ellen irányult. Abban a mértékben, ahogyan a félelme csillapodott, úgy nőtt benne a megindultság és a győzelem boldogsága. Ujra hallotta a nehézkesen és reménykedőn felszakadó kérdést, maga, maga nem vet meg engem? és látta a sóvárgó pillantást. A könnyek végigfolytak tüzelő arcán. Megértette, mennyi elnyomott reménység, mennyi vágy él a lelkek mélyén, hányan kapaszkodnak a másik reménység, a másik lélek után.

Ezentúl séta közben még több emberrel ismerkedett meg, öregekkel, fiatalokkal, gyerekekkel, s a sokféle élménytől szédülten ment haza. Alig várta, hogy tanulás ürügyén behúzódhasson a szobájába, elrendezni a belső, szorongató zsúfoltságot.

Az év végén három tantárgyból buktatták meg. A nyár a pótvizsgára való készüléssel telt el, s nagy nehezen átjutott a harmadik osztályba. A szenvedésig kellett erőlködnie, hogy összeszedje magát a tanuláshoz és elszakadjon a világtól, a hívó, neki szóló hangok sokaságától. A harmadik osztályban is gyengén tanult, csak az év végén került ismét a jó tanulók közé. A negyedikben már egy sorban volt a legelsőkkel.

Amikor a színötös érettségi bizonyítványt a kezébe adták, megrázta annak tudata, hogy végképpen lezárul életének egy nagyon fontos

korszaka. Tudta, mi következik ezután. Ezt a szüleivel együtt már régen kitervelte, s azok gondosan előkészítették a célhoz vezető utat. Abban a külkereskedelmi hivatalban lesz gyakornok, ahol az anyja dolgozik. Meglehetősen beszél két nyelven, most tanulja a harmadikat. Ha szorgalmas lesz és ügyeskedik, a hivatal főiskolára küldi, és akkor már az érvényesülése bizonyosra vehető. Izgalommal készült eddig erre a világosan felrajzolódó jövőre, de most, hogy a kitűnő bizonyítvánnyal a küszöbéhez érkezett, nem érzett sem örömet, sem lelkesedést. Még a győzelem jó érzését is valami tompa sajgás homályosította el. Hirtelen eszébe jutott Dosztojevszkij és a Karamazov testvérek, akik lassan szakadtak el tőle, lebegő, ringó, észrevétlen mozgással. Aljosa szárnyként föléje hajló alakja, alázattól és szeretettől fénylő arca meghalványodott, s végül még az árnyéka is beleveszett a semmibe. Dosztojevszkij és hőseinek helyét Faulkner és Tomasz Mann foglalta el, anélkül, hogy a hajdani eksztázist kigyújtották volna benne. Olvasmányélményeket nyújtottak csupán, izgatták az értelmét, a képzeletét és vitákra ingerelték.

Dollinak most eszébe jutott, mit mondott neki az utolsó gimnáziumi év derekán az anyja:

Tudod, második meg harmadikos korodban apukáddal együtt nagyon megijedtünk. Emlékszel? Sehogy sem ment neked akkor a tanulás. Annyira elengedted magad, mint akinek semmi sem fontos, semmi becsvágya nincs.

Nem volt becsvágya? Soha olyan igazán nem volt, mint akkor, hiszen a mindenséget, az emberi létet akarta megismerni a maga teljességében. Abban a felfokozottságban, amiben akkor élt, kinyíltak előtte az emberi sorsok, titkok, úgy tetszett, mindenki odahordja őeléje az örömét, szenvedését, még az utcán loholó, villamoson tülekedő, látszólag bezárt és közönyös emberek is. Mindenki sugarakat bocsátott ki a lelkéből, s ő felfogta ezeket, felelt nekik a maga sugárzásával, s a könnyeivel. Eszébe jutottak kalandjai a részegekkel, beszélgetései a padokon üldögélő magányos öregekkel és fiatalokkal. Hogy is tudott volna akkor tanulni, mikor az emberi természet gazdagságának gyönyörűségével, s a megváltás gondjával viaskodott!

Dollit egy pillanatra áthatotta akkori lelkiállapotának érzése és megremegett. Hová tűnt ez? És miért tűnt el? Igen, most már megérti az apját, aki kicsit humorosan, kicsit keserűen így felelt az ő félénk érdeklődésére:

Már régen nem tűnődöm az élet értelmén. Nem elég, hogy élek?

És az anyját sem tartja már cinikusnak, mert azt mondta, hogy az életet csak a végén lehet summázni. Meg hogy az élet ilyen is, meg olyan is.

Mégis most, hogy elindult egy meghatározott pályán, s hogy az élet jelenségei bizonyos rendszert mutatnak és egyensúlyi érzést biztosító arányosságot, Dollit megmagyarázhatatlan szomorúság fogta el. Nem a Karamazov testvérek késztették sírásra, hanem éppen az a tudat, hogy elveszítette őket, hogy már képtelen azt a bolond és csodálatos érzékenységet felidézni, ami a Szent Aljosa alakját kiterjesztett karokkal és fénylő arccal ott tartotta a lelkében. Az élet akkor határtalanná tágult az emberi lét gazdagságától és mellékes semmiségnek mutatta a tanulást. Ám azóta szűkebb lett, szürkébb, s akár egy öv, csupán a hozzátartozóit s a közös érdekek terét keríti be. És

ezzel együtt az emberek sokasága is eltávolodott. Nem sugározzák már feléje titkaikat. s nem esengenek némán a szenvedéstől való megváltásért.

Eszébe jutott, hogy abban az időben milyen együgyű, szinte nevetséges választ adott a szerelmét megvalló Tibornak. De ez az együgyű válasz abból az érzésből sarjadt, hogy nincs joga a személyes boldogsághoz, csak úgy, ha azt a boldogtalanokkal is meg tudja osztani. Hogy ezt miképpen valósította volna meg? Azt akkor sem tudta megmondani. De a sóvárgás erre, az volt az igazi boldogság.

A kitűnő érettségi bizonyítvánnyal a kezében és jövője elrendezettségének biztonságában megértette, hogy nem csak gimnazista évei fejeződtek be. Örökre és visszavonhatatlanul megszűnt a felfokozott, nevetséges és csodálatos érzékenység, a teljes belső szabadság ideje is. Soha többé nem gyötri magát az emberiség gondjával, és nem tágul ki lelke a szenvedésnek, hogy megváltsa az embereket. Hiába is erőlködik, már nem járja át ez a vágy. Érzi, tudja, hogy ez úgyis céltalan.

És mert ezt érezte, tudta, s mert az a régi maga elenyészett, eltűnt, most ezért folytak a könnyei. Elbúcsúzott ettől a többé fel nem támasztható éntől, aki bolond volt, nevetséges, s talán egzaltált is, és mégis annyira fájt, hogy felnőttsége határán örökre el kellett tőle válnia. Soha többé nem lesz annyira gazdag, tiszta és becsvágyó, mint amikor három tantárgyból megbukott.

Életem legszebb ideje, mondta magában. Bármi jön is ezután, boldogság, szerelem, érvényesülés, ez a másfél év marad életem legszebb ideje.

A LECKÉK.

Kusztálné sokáig műhelyben, gép mellett dolgozott, mint az ura, de később kiemelték onnan. Először írnok lett, azután a központi bérelszámolóba került, s ez már nagyon megduzzasztotta az önérzetét. Az új környezet új körülményeket, s tudatosan felvett új szokásokat is jelentett. Helyileg közel az üzem fontos osztályaihoz és embereihez, Kusztálné azzal a könnyedséggel emlegette a főmérnököket és főosztályvezetőket, mintha munkája révén állandó kapcsolatban lenne velük, s a földrajzi elhelyezkedés egyben ugrás szerű rangemelkedést is jelentene. A délelőtti kávézásból soha nem maradt ki. Az álldogálás a presszógép körül, a közös, lassú kortyolgatás kellemes szokássá vált, egy összetartó, azonos érdekű kis csoport elmaradhatatlan szertartásává, ami alatt megbeszélték a hivatali és magángondokat, eseményeket, kiértékelték a legújabb híreket és pletykákat. Lenke egyszerű, gépies munkát végzett itt, s ezt néhányan az iskolázott, jobb beosztású és fizetésű kolléganői közül, akiket bosszantott elszánt magabiztossága, éreztették is vele. De a védekező-támadó magatartás, amit az asszony a sima felszín alatt folyó küzdelmekben felvett, szintén hozzátartozott az osztályon eltöltött mindennapjaihoz, akár csak a többiekéhez is. A kialakult kis szövetségek a személyes ellen és rokonszenvek talaján képződtek, éppen úgy, mint hajdan a műhelyben.
A megnyert apró csaták pedig izmossá erősítették az asszony önérzetét, hiszen ezek jelentősége már azáltal is megnőtt, hogy nem a gépek

lármájában, hanem a különálló igazgatósági épületben következtek be.

Kusztálné otthon, vacsorázás közben a bennfentes fölényes könnyedségével adta tovább az urának és tizenkét éves fiának a vezetőkről és a felsőbb műszaki törzskar tagjairól hozzá eljutott, s a legtöbb esetben a hírszerzés vonalain már többszörösen színt váltó értesüléseket. Láthatóan ingerelte, hogy az ura általában belenyugvó bólogatással, vagy alig érthető dünnyögéssel felelt, s ezzel mintha alábecsülte volna a hallottak és az ő fontosságát.

Látom, hiába beszélek én neked, semmit nem fogsz fel. Mintha csak süket lennél.

Hát mit akarsz, mit mondjak? Nem újdonságok ezek. Így van ez mindenütt, tülekednek meg okoskodnak nálunk is, csak hát én nem figyelek oda, válaszolt olykor Kusztál.

A negyvenkét éves, széles vállú, már deresedő-kopaszodó férfi arra gondolt, hogy a műhelyben irodásoknak nevezett alkalmazottakat, akik közül sokan a gépek mellől kerültek az íróasztalokhoz,jó néhányszor milyen gúnyos sértődöttséggel emlegették, és gyakran ragasztották a nevük után a léhűtő meg semmittevő jelzőt. S most Lenke is ezek közé tartozik, s ezt az ő régi munkatársai szótlan bólogatással vették tudomásul. Ezért hallgatott, vagy válaszolt szűkszavúan, hogy a felesége minél elébb hagyja abba a kérkedő tudósításokat.

Így van ez nálunk is! Az asszony bosszúsan ismételte meg azokat a szavakat, amelyeken az önérzete fennakadt. Mintha az ura közömbösen elmosta volna azt a tényt, hogy ő már jóval magasabb szinten dolgozik, mint azelőtt. S mert a közöny ez iránt csakugyan valódi volt, annál is inkább bosszantotta, minthogy az nem tartalmazott egy parányi szándékosságot és harcra ingerlő kihívást sem, s így küzdeni sem lehetett ellene. Emiatt fokozatosan a lenézéshez hasonló érzés fejlődött ki benne a nála nehézkesebb felfogású és az ő helyzetét, érdekesebb munkakörülményeit tompa értetlenséggel szemlélő férje iránt. Ezért később felvette azt a szokást, hogy már semmit sem mondott el, s csak az utolsó pillanatokban vetette oda Kusztálnak azt, hogy túlórázás miatt tovább kellett bent maradnia. A hallgatásból, a hírek közvetítésének elmaradásából azonban Kusztál megsejtette a dacot és ezért, hogy megbékítse Lenkét, többször megjegyezte:

Már régen nem mondtál semmit, mi újság nálatok.

Lenke felrántotta a vállát:

Ugyan már, érdekel is az téged.

Hát annyira azért igen, mint téged az én műhelyem.

Nagyon is jól tudom, milyen élet van a műhelyben. De te nem ismerheted közelről az én osztályomat meg a többit az irodaépületben.

Az már igaz, mondta megfontoltan Kusztál. De ha elment a kedved, ne beszélj róla.

Minek is beszélnék, válaszolt erre a felesége, olyan hangsúllyal, mint aki egy nála tompább felfogó képességű lénynek felel.

Az asszony már hosszú évek óta ruhákat varrt a szomszédasszonyoknak, ismerősöknek. Amióta a bérelszámolóba került, ezzel a különmunkával együtt jóval többet keresett, mint az ura, s így gyorsabban gyűlt a pénz arra a kis faházra, amit örökölt telkükön fel akartak állítani. Lenkének azonban az kezdett motoszkálni a fejében,

hogy ő a nagyobb kereső, s ha utánaszámol, ő tette a takarékba a nagyobb összeget, ami általa fog ezután is gyorsuló iramban növekedni. Ezzel az önérzetét növelő tudattal az a lekicsinylő fölény is duzzadt benne az utóbbi időben, amellyel az urára gondolt. A közös érdek érzésén, ami eddig a takarékoskodás mozgatóereje volt, nagy repedések keletkeztek. A női egyenjogúság sokszor hallott és hangoztatott elve furcsa logikával azt a szilárd véleményt alakította ki benne, hogy éppen az egyenlőség miatt neki több joga van a pénzhez, mint az urának. Ezért arról kezdett beszélni, hogy ő inkább autót venne a faház előtt, mert a gyár meg a telek is messze van, egyikhez is, másikhoz is fárasztóan hosszú út vezet. Képzeletben sokszor látta önmagát, amint lefékez az üzem előtt, mint a főkönyvelőnő vagy az osztályán az egyik asszony, aki az urával felváltva használja a kocsit azzal, hogy mindkettőjüket egyformán megilleti a vezetés öröme.

Kusztálnak nem tetszett ez a terv, annál kevésbé sem, mert ösztöneivel felfogta az övétől elhajló szándék veszélyét. Igaz, Lenke mindig erős akaratúnak bizonyult, de ez az akarat eddig még sohasem szakította át a csendes egyetértést mutató felszínt. Kusztál békés ember volt, s nem a tunyaság, hanem a másik fél hajlandóságainak megértése vezette akkor, amikor engedett. Hogy szerették-e egymást Igazán, efölött sohasem töprengett. A házasság azt jelentette, hogy elvesz egy derék, szorgalmas lányt, aki ráadásul mint nő is megfelel neki, s azontúl együtt élik azt a közös érdekekkel át- meg átjárt életet, ami biztosítja a mindennapok nyugalmát, az utódok nevelését, a gyarapodást, s nem utolsósorban a jó ételeket. Az első év heve gyorsan alábbhagyott, s azzá az egyöntetű megszokottsággá vált, amit mindketten természetesnek tartottak. Ebben csak az iparkodás, a fontos célok elérésének becsvágya vert nagyobb hullámokat. Vagyis a hétvégi ház felállításának és a gyerek magasabb iskoláztatásának óhaja. Az asszony a maga külön tervével most ebből a sokak vágyával közös, és ezért nagyon is helyesnek ítélhető irányból tört ki. Azzal az utóbbi időben megváltozott új szokásokban is megnyilvánuló magatartásával, amit Kusztál zavartan és kedvetlenül észlelt ugyan, de békességre törő csendességgel viselt el.

Az új szokások egyike az volt, hogy magának és a gyereknek anélkül vett új holmikat, hogy ezt az urával megbeszélte volna. Amikor

harmadízben látott eddig még nem ismert pulóvert, cipőt rajtuk, csodálkozás helyett a férfi felfortyant:

Mi a csuda? Ez már így lesz ezután? Úgy vásárolod el a pénzt, hogy nekem nem is szólsz róla?

Nem tőled vettem el. Megkeresem én azt, amit magamra költök, vágott vissza az asszony felemelt fejjel, sértődötten.

Ezt senki sem tagadja. De azért az a módja, hogy megtárgyaljuk, mire van szükség. A pénz közös.

Hát éppen azért nem szükséges nyűglődni rajta, mert közös, felelt a felesége, s ezzel a válasszal és hanggal elutasította azt a szokásos kis huzakodást, amivel a kisebb-nagyobb összegek kiadása járt. S még inkább a kötelezettséget a megbeszélésekre.

Ezeket a szavakat Kusztál addig forgatta magában, míg végül is elveszítették bántó élüket. Talán mégis igaza van Lenkének. Töri magát, nappal is, este is dolgozik, néha éjfélig hajtja a gépet, jól keres, és úgy érzi, nem kell megindokolnia, ha pénzt ad ki. Feljebb isjutott

az üzemi létrán, ez is az ügyességét meg az igyekezetét bizonyítja. Az meg, hogy lépést akar tartani új helyén a nőkkel, érthető. A műhelyekben mindenki igyekszik leplezni, ha bármiben többje van, mint a társainak. Az irodákban, úgy lehet, más szokás járja. Túl akar tenni mindenki a másikon. Mégis az önérzetében, akár egy nem látható, rendkívül vékony szálka, benne maradt a bántalom, a lenézésnek az a paránya, amit megfogni és bizonyítani nehéz lett volna, de ami mégis betokosodott. Az ésszerű és megértő magyarázat sem lökte ki, nem távolította el.

Azt a jó karban lévő, használt autót azonban, amit Lenke annyiszor emlegetett, mégsem lehetett önállóan megvásárolni. Az asszony meglehetősen nehéz ellenállásra talált, s ez olyan haragot gyújtott ki benne, hogy mint akit súlyos méltatlanság ért, alig szólt az urához. Ráadásul a kamaszfiú sem hagyta békén Kusztált. Az a kilátás, hogy autójuk lehet, s ez csak az apján múlik, egészen megszédítette.

Tudod mit, egyezzünk meg, ajánlotta Kusztál a feleségének. Mielőtt döntünk, iratkozz be az autósiskolába. Elvégre elmúltál harmincnyolc éves. Ilyen korban már nem biztos az alkalmasság. Ráérünk a vizsga után dönteni.

Az asszony ráhagyta, hogy így legyen, mert tetszett neki a kilátás, hogy mire rátalálnak az árban, minőségben legalkalmasab kocsira, már érteni is fog hozzá, s ezzel a férjét is megelőzi. Mégis, hogy az önérzete ne szenvedjen csorbát, s hogy engedékenysége ne még hátrálásnak tűnjön fel, így válaszolt:

Igazában így akartam én is.

Roppant igyekezettel látott hozzá a tanuláshoz, mert meg akarta mutatni, hogy ebben is, mint irodai munkájában és a varrásban, amit egy tanfolyamon tanult meg, a legügyesebbek közé fog tartozni. Otthon hosszan elmagyarázta leckéit, és kérdéseket tett fel a férjének, aki sok mindent tudott ugyan az autó működéséről, de a legtöbbször nem felelt szabatosan. Lenke ezt, elfeledkezve arról, hogy ő az, aki minden szükségest a szakkönyvekből tanul, a felülkerekedő fölény diadalával mindjárt a fejére olvasta.

Majd akkor vizsgáztass, ha én is benne leszek a tanulásban, mondta az ura vállat vonva, harag nélkül.

Könyveit és füzeteit Lenke a munkahelyére is bevitte. Nagy örömet jelentett, amikor az ebédlőbe induló kolléganők, akik látták, hogy egy nyitott könyv fölé könyököl, sürgetni kezdték:

Akármilyen jó is az a regény, a betűvel nem laksz jól.

Ugyan már, regény. Evwel az átkozott KRESZ-szel nyűvöm magamat. Ha tudnátok, milyen nehéz!

Így terjedt el a híre annak, hogy Kusztálék kocsit vesznek. Jóindulatú meg írigy suttogás támadt az asszony körül. Tréfás meg előlegezett, epés megjegyzések röppentek fel a szokásos évődések álarcában:

Visszaköszönsz majd a volán mellől? Beültetsz a kocsidba? Tegezhetünk ezután is?

A legnagyszerűbb pillanat mégis az volt, amikor a szakszervezet csúcstitkára áthaladt a szobán, és elmenőben odaszólt neki:

Hallom, autót vesznek. Csak azután szégyent ne hozzon ránk azzal, hogy osztályismétlésre utasítják.

Ettől nem kell félni! Megtanulom én jól a leckét! válaszolt hasonlóan derűs, de tiszteletet érzékeltető hangon az asszony, miköz-

ben figyelő csend támadt körülöttük.
A szakszervezeti titkár is helyesli azt a véleményemet, hogy Ladát vegyünk, mondta otthon az urának. Kissé kibővítve idézte a titkár szavait. Azt mondja, az övé is Lada és nem fogyaszt sokat.
Ha rendes áron találunk egy megfelelőt. A kínálaton múlik.
Kusztál a válasszal elárulta, hogy beletörődik az autóvételbe, sőt talán még kedvet is kapott hozzá.
A titkár azt mondta, nagyon bízik bennem, hogy simán fog menni a vizsga. Szerinte, aki az egyik dologban ügyes, az ügyes a másikban is.
Nagyjából így is van, felelt Kusztál higgadtan.
Nem sokkal ezután, amikor a gyakorlati tanítás elkezdődött, az asszony minden alkalommal ezzel ment haza:
Az oktatóm azt mondja, hogy kitűnőek a reflexeim. Nem győz dicsérni, milyen kevés hibát csinálok.
Az oktatóról, Rába Tiborról otthon egyre több szó esett. Kusztálné szinte pihegő izgalommal, felajzottan beszélt róla:
Ő még a többi oktatónál is többet tud, mert mérnök, csak a jobb kereset miatt tért át erre a szakmára.
A mérnöki képzettség is vonzó volt, de az még inkább, hogy a vele egyidős férfi mindig kézcsókkal kezdte a tanítást. A két első ülésnek ez a kézcsók és a mély, jelentőségteljes pillantás teremtette meg puha fészek jellegét. Lábuk is egymás mellett volt a kettős fék talpán.
Maga miért csókolja meg mindig a kezemet? kérdezte egy napon kicsit negédes, mégis őszinte zavarral az asszony, aki a házasságát megelőző, rövid udvarló-időszakot már régen elfelejtette, s a kezére különben akkor sem kapott csókot.
Mert nekem ez nagyon jólesik, mondta gyakorlott simasággal az oktató. A sorsnak is hálaadás ez, amiért magát taníthatom, tette hozzá még simábban és jelentőségteljesebben.
Ez adta meg az együtt töltött órák alaphangját, s ezért történt, hogy minden szükséges érintésnek, s lágyan kérő figyelmeztetésnek, hogy idetegye a kis kezét, odahelyezze a szép kis lábát, megvolt az ingerlő mellékzöngéje. Kusztálnénak nemcsak az amúgy is nagyra fejlődött hiú önbizalma kapott kellemesen jóleső táplálékot, hanem hirtelen felébredt női éhsége is. Ha nem is érezte még öregnek vagy öregedőnek magát, az érzékei elnyugodtak, s a házasság azzá a lecsökkent járású, egyforma kötelességeket őrlő malommá lett, aminek kialakításában az örökölt hagyományos élettársi és anyai magatartásával ő is részt vett. Ha az ura egyik-másik éjszakán feléje fordult, némán engedte át magát. S ha jól is esett az, ami történt, másnap már soha nem esett szó róla. Elvégre az ilyen negyedórák is egy vállalt, közös kötelesség teljesítését jelentették. De most a kézcsókok, a cirógatások, szokatlan szavak az ifjúságát ébresztették fel és hozták vissza. Helyesebben azt az új, nagyszerű érzést, hogy még mindig fiatal, s olyan eddig ismeretlen csapásra térhet, ami merőben elüt a mindennapok megszokottságától. Azóta, hogy Rába megjegyezte, nehéz neki csak a tanításra öszpontosítani, mikor egy ilyen jó testű nő ül mellette, több gondot fordított magára. Mintha az autó és a férfi is az övé lenne, olyan elengedettséggel dőlt hátra, hogy élvezze, amint Rába szakbemutatót tart neki. Könnyű, szép mozdulatokkal irányította a kocsit, elegáns, gyors kanyarokkal fordult, s úgy cikázott a járművek

között, mintha sérthetetlen lenne, s egyedül csak az ő kerekei alá siklana lélegzetelállító, nagyszerű sebességgel, engedelmesen az út.

A gyakorlatra kijelölt helyeken, a pihenések perceiben úgy folytak a beszélgetések, hogy Rába tenyere elfedte Lenke volánon babráló kezét. Ezekből következett azután, hogy az asszony hol egy üveg wiszkyt, hol néhány doboz drága külföldi cigarettát ajándékozott az oktatónak. Rába mindezt a meglepetés jele nélkül, lágy hangú szavakkal és mélyen a Kusztálné szemébe merülő pillantással köszönte meg.

Így eltalálni, hogy mit szeretek, ez valóságos csoda, ismételgette a tenyérre, csuklóra nyomott sűrű csókok között.

Az asszony ezt már vallomásként fogadta, s nem is kételkedett abban, hogy ő az egyetlen, aki ezt hallja az oktatótól.

A sok dicséret és példálózás után egy napon Kusztálné otthon kijelentette:

Vasárnapra meghívtam Rábát, ebédeljen nálunk. Ez így illik, mert nagyon lelkiismeretesen foglalkozik velem.

Hiszen eddig úgy volt, hogy kimegyünk a telekre, mondta Kusztál. Még nem ástuk fel egészen a földet.

Így volt, úgy volt. Nem szentírás az, amit te elhatároztál. Nem árt, ha összeismerkedtek, meglehet, ő lesz a te oktatód is. Különben te reggel kimehetsz a gyerekkel. Hogy ebédre hazajöttök-e, az már a te dolgod.

A vasárnap délelőtt izgatott sütés-főzéssel telt el. Lenke kétféle húst, tésztát sütött, s olyan zavart kacarászásokkal fogadta az elragadtatott dicséreteket, akár egy menyasszony. Szeme rá-rávillant a karcsú, jóképű, szüntelenül mosolygó férfira, mintha a dicséret más egyébre is vonatkozna. Egyébként kézcsókot ezúttal nem kapott, s a vendég túlnyomórészt a házigazdával beszélgetett. De ez is mintha egy íratlan szabály és megállapodás jegyében történt volna.Bár Kusztál jól érezte magát, s tetszett neki, hogy Rába az ő
sportról, a politikai helyzetről kifejtett nézeteivel teljesen egyetértett, és szinte már előre bólogatni készült a szavaira, később mégis szóvá tette:

Mért kellett ekkora felhajtást csinálni? Ilyen nagy ebédet, kétféle hússal, süteménnyel. És hogy jutott eszedbe, hogy francia konyakot vegyél? Olcsóbb nem is lett volna jó neki?

Egy mérnök a jóhoz van szokva. Meg azután, tudod te is, hiszen többször említettem, hogy külön él a feleségétől, jólesik neki, ha egyszer-egyszer a szíve szerint ehet. És fontos is az ő jóakarata. Az oktatón fordul meg az, hogy s mint fog menni a vizsga. Mindenki hívogatja és kedveskedik neki, ebből én se maradhattam ki.

Fene a jó dolgát, engem senki nem hívogat, amiért jó marós vagyok. Jól van, nem sajnálom tőle azt a pár falatot. De az mégis nyomja a begyemet, hogy tudtom nélkül vetted meg azt a méregdrága konyakot. Két pár cipő is kitelt volna az árából.

Mért, talán nincs jogom hozzá? kapta föl a fejét az asszony. Megkerestem én annak az árát sokszorosan.

Nem tagadom. De azért mégse kellett volna annyit költeni rá.

Kellett vagy nem kellett, most már így történt, csattant fel Lenke. Ha nem tetszik, többet ne igyál belőle.

Nem is. Idd meg magad, nekem megteszi az olcsóbb ital is,

mondta indulatosan Kusztál, és mérgesen megrúgta a szoba ajtaját, amit Lenke bevágott az orra előtt.

Kusztálné kissé megkönnyebbült, mert úgy érezte, megvédte fölényét és megoldotta a megmaradt fél üveg konyak eltűnésének gondját. Ezt ugyanis a búcsúnál az új adakozási vágytól hajtva a férfi kezébe nyomta, amiért egy forró kéz szorítást és arcába, nyakára forró pirosságot felhajtó pillantást kapott.

Te, ez a Rába odavan értem, azt mondja, bárcsak velem élhetne örökkön-örökké, mondta egy este Kusztálné az urának. Mit szólsz hozzá? Csuklóját az asztal szélének támasztotta, s lakkozott körmű ujjait kényeskedve mozgatta a levegőben. Látszott rajta, hogy nem bírja leküzdeni a szédült dicsekvési vágyat.

Nagy marha lehet, hogy még el se vált és máris új asszony kellene neki. Méghozzá egy már nem fiatal, családos asszony.

A szívnek nem lehet parancsolni, mondta az asszony, és felemelt ujjai megmerevedtek. Ezt abban a szédületben, amiben hetek óta élt, ki kellett mondania. A célzás a korára még erősebb lenézést ébresztett benne az ura iránt, aki a maga ósdi és nehézkes előítéleteivel semmit sem tud az érett asszony szerelmi értékéről, amiről Rába olyan nagyszerű szavakat sugdosott a fülébe.

A szerencsésen letett vizsga után Kusztálné meghívta oktatóját egy feketére és egy pohár konyakra. Így illett megünnepelni a sikert. A meghívás módja azt jelentette, hogy ő lesz a vendéglátó. Egyrészt mert a körülmények így diktálták, másrészt mert ösztönei mélyén pontosan tudta, hogy az oktató nem hajlandó pénzt költeni, elvárja, hogy őt lássák vendégül.

Hová megyünk? kérdezte a férfi.

Ahová akarja, felelt az asszony.

Autóba ültek. Lenke nem kérdezte meg oktatóját, hogy jogosan áll-e rendelkezésére most is a tanulókocsi vagy sem. A minden járművet türelmetlen és biztos ügyességgel lerázó, merész cikcakkokat leíró autó elegáns ívben fordult az egyik luxus szálloda elé. Ugyanilyen elegánsan, ujjhegyeit fogva segítette le Rába az asszonyt az ülésről, és kísérte könyökét fogva az első emeleti eszpresszóba. Itt a hangulatos világításban, a lépteket elnyelő szőnyegek és a kiszolgálás soha nem tapasztalt udvarias puhaságai között Kusztálné úgy érezte, hogy egy rendkívüli esemény, s egyben egy álombeli film főszereplője. Bal kezüket egybe kapcsolva, térdüket egymáshoz szorítva, s a szenvedély új meg új lendületével egymáshoz ütköztetve itták a megrendelt italokat. Rebbenés nélkül néztek farkas szemet, s az asztal alatti mozgás ott tükröződött merev és éhes pillantásukban.

Most is odaviszlek, ahová nekem tetszik, mondta Rába, amikor már ismét benn ültek a kocsiban. Csak az a baj, hogy nem kínálhatlak meg semmivel, mert hiszen tudod, megint legényember vagyok.

Majd én gondoskodok ennivalóról, te csak állj meg egy csemegeüzlet előtt, mondta az asszony izgatott nevetéssel. Meglásd, nem halunk éhen. Amit magamnak veszek, az a tiéd is, tette hozzá olyan felajzott, cinkosan huncut élénkséggel, mintha egy társas kirándulásról lenne szó. Pedig tisztában volt azzal, hogy a férfi hová viszi.

Az, ami az eléggé rendetlen legénytanyává átalakult lakásban történt, Lenke számára annak bizonyítéka volt, hogy az oktató szerel-

mes belé. Most először adta oda magát szeretői minőségben, s először találkozott azzal az eddig ismeretlen gátlástalansággal, amihez a leckék alatt tanúsított buzgósággal igyekezett alkalmazkodni, s ami fokról fokra őt is oldottabbá tette. Abban a szédületben, ami megforgatta és még magasabb szintre emelte önérzetét, most már mint férfit is lenézte az urát, akinek sejtelme sincs arról, milyen nagyszerű nőnek tartja feleségét egy nagyszerű férfi.

Ezután egyik éjszaka, amikor az ura mellől visszagördült a helyére, nem állta meg, hogy néhány elmormolt szóval ne fejezze ki új fölényét.

Csak annyit tudsz most is, mint régen.

Örülj neki, hogy nem változtam semmit, mondta Kusztál félig bosszús, félig tréfás hangon.

Érezte, hogy a feleségével történt valami, s hosszabb töprengés után, megforgatva szokatlan szavait, arra a meggyőződésre jutott, hogy Lenke már nagyon közel került a szeszélyes és veszélyes női életszakaszhoz. Azért követelőbb, mert fél az öregedéstől. Bizonyítani akarja maga és a férje előtt, hogy még mindig milyen fiatal. Mégis a felajzottságát és új, kényeskedő magatartásának megnyilvánulásait pontos és józan számítás útján Rábával kötötte össze. Lenke hetekig ott ült óraszámra a jóképű férfi mellett, aki okosságból, a borravaló növelése érdekében bizonyára mindegyik tanítványával kedveskedik.

Jólesik hallania a szép szavakat meg az ügyességét illető dicséreteket. Rába nem bolond szemébe mondani bárkinek is, hogy gyenge a vezetői képessége. Akárki ülne a helyén, ugyanúgy nem kockáztatná a jó mellékkeresetét. A tanfolyamnak vége, s rövidesen vége lesz annak a néhány különórának, közös vezetésnek, amit az oktató még ajánlatosnak tartott. Utána minden visszatér a megszokott kerékvágásba, Lenke vérnyomása is alászáll majd a régi szintre. Most hadd tombolja ki magát, lazábbra kell időnként engedni a gyeplőt. Talán neki magának is lesz majd olyan időszaka, amikor jó lesz a mostani megértésére hivatkozni. Mégis ezután az emlékezetes éjszaka után jobban figyelt, mint eddig, mert a szemrehányó szavak elmélyítették az addig csupán bosszúságot okozó karcolásokat.

Kusztálné, mint az a nő, aki mindenestül birtokolni akarja a szeretőjét, nagy kedwel járt el az oktatóhoz, hogy kitakarítsa az újra meg újra rendetlenné váló lakást. Ilyenkor kombinéra vetkőzött, lehúzta harisnyáját, cipőjét, s teljes erővel és odaadással nekilátott a munkának. Nagy testével könnyedén hajladozott, s verejtékes arcán felfénylett az öröm, amikor a hazatérő férfi megdicsérte:

Úgy éljek, a feleségem soha nem tudott ilyen rendet, tisztaságot teremteni. De meg is lesz érte a jutalmad.

Ugyan miféle jutalom? kacarászott az asszony. Nekidőlt a férfinak, és oldalba is bökte, mint aki nagyon is jól tudja, miféle díj vár rá.

Amikor kikeltek az ágyból, Kusztálné előhúzta az általa vásárolt italt meg a harapnivalót, gondos feleség módjára, aki tudja, mikor mire van szükség.

Nahát, hogy te milyen kis aranyos vagy, lelkendezett mindannyiszor Rába a naív meglepetés hangján. Én olyan trehány vagyok, soha nem jut eszembe, mi hiányzik otthon.

Hát csak nem hagylak éhen-szomjan veszni, nevetgélt a kedves-

kedő elismerés boldogságában az asszony.

Egy biztos, ha megegyezünk Olgával a válásban, hozzád hasonló új feleséget keresek. Rába ravaszkásan és cinkosan Lenkére vágott a szemével, mintha mindketten jól tudnák, ki lesz az az új feleség.

Húsvét első napján Kusztálék mind a hárman kimentek a telekre. A második napon azonban az asszony otthon maradt azzal, hogy neki mosni, takarítani kell, induljanak a telekre ketten, nem törvény az, hogy ő a szabad idejét ásással, kapálással töltse. Este, amikor az ura a gyerekkel hazajött, azzal fogadta:

Itt volt az oktatóm.

A közlés nem természetesen, hanem tagadhatatlan kihívással hangzott.

Kusztál felkapta a fejét:

Mi az isten. Mit látogat az ide, hiszen már vége a pótleckéknek is.

Mindjárt ezután körülnézett a konyhában. Nem volt nehéz megállapítania, hogy egy többfogásos ebéd maradványai vannak a tűzhely letakart lábasaiban. Az asztal terítéke is ezt mutatta.

Látom, ebédet is adtál neki.

Nem is tagadom, felelt az asszony fölvetett fejjel.

Ez előre ki volt csinálva! kiáltotta az ura.

És ha igen? vágott vissza kihívón Lenke. Szerelmes ő belém és feleségül akar venni, mondta, mert testében-lelkében még ott őrizte a délutáni mámort, ami teljes biztonságot adott neki.

Kusztált egy pillanatra elnémította az ámulat. Lenke ezt látható szédültségében úgy közölte vele, olyan büszke dicsekvéssel, mintha ő az apja lenne, aki nem hitt abban, hogy ez a lánykérés bekövetkezik.

Megháborodtál? Nekem mondod, hogy megkérték a kezedet? ordította. Hát tudod mit? Nem akadályozlak. Szedd össze a holmidat és takarodj innen, még ebben az órában! A tűzhelyhez ugrott és leverte róla az edényeket. Az ételt meg, amit meghagytatok, mosd fel a kőről és dobd a szemétvödörbe, mert én senki maradékát meg nem eszem!

Megyek is! Várnak énrám, ne félj! A küszöbön nyitott szájjal hallgatózó, ijedt arcú fiúra mutatott: Ne hidd, hogy megtarthatod magadnak! A törvény nekem fogja ítélni!

Kusztálné még aznap az oktatóhoz költözött. De az a biztos hite, hogy a férfinak is ez volt a leghőbb vágya, nem igazolódott maradéktalanul.

A te dolgod, hogy otthagytad az uradat, ebbe nekem nincs beleszólásom, mondta Rába minden felelősséget elhárító vállrándítással.

De hiszen, Tibor, te ismételgetted, hogy velem szeretnél élni napjaink fogytáig.

Sok mindent kíván az ember csak úgy, hogy meg se gondolja, mi csúszik ki a száján. Hát csak maradjál, majd meglátjuk, hogy s mint alakulnak a dolgok.

Ez az utolsó mondat megint reményt adott Lenkének, mintha a hirtelen meglepetés után Rába is véglegesnek fogadta volna el az új helyzetet. Mégis a bizonytalanság érzésével kelt és feküdt nap mint nap, mintha a föld ferdére billent volna a talpa alatt. Hogy ezt megszüntesse, nélkülözhetetlenné akarta tenni magát. Takarított,

mosott, s arra, hogy finom legyen a főztje, még sohasem ügyelt akkora gonddal, mint most. Még a saját, magával hozott pénzéből is megtoldotta azt a szűken mért összeget, amit Rába egyre hosszabb és ingerültebb viták után nyomott a markába.

Nem szoktam én mindennap itthon enni, minek kényszerítesz erre, vágta Lenke arcába mérgesen. Most eszébe sem jutott, hogy hízelgő kedveskedéssel örüljön a rendnek, az alázatos kiszolgálásnak és a remek ételeknek.

Ugyan hová mennél munka után, amikor itthon vár a jó vacsora? kérdezte az asszony azzal a csalogató-ígérgető pillantással, s negédesedő mosollyal, aminek az oktatási órák alatt mindig meg volt a kívánt hatása. Rába azonban most csak sajnálkozó, kicsit lenéző mosollyal és néhány kurta szóval felelt.

Azt csak bízd rám. Neked semmi közöd hozzá.

Kusztálné így eszmélt rá arra, hogy az oktató most is tanít, s nemcsak férfiakat, de nőket is, és hogy ezek is, azok is hívogatják eszpresszóba, vendéglőbe, s meglehet, egyik-másik szédült tyúkkal, magában gyűlölettel így nevezte a könnyűvérű asszonyokat, talán még hentereg is. Ezt a hazahordott finom italok, cigaretták, pulóverek, nyakkendők napnál világosabban bizonyítják.

A kétoldalú válás megbeszélése helyett csúnya veszekedések következtek, amelyek során a férfi nemegyszer kijelentette, hogy a felesége, aki a szüleihez költözött, megelégelte a duzzogást, és vissza fog jönni hozzá. Kusztálné kijózanodva egyre keservesebben mérte fel, mekkorať könnyelműség és ostobaság volt otthagyni a derék, türelmes férjét, ezért a megbízhatatlan, egyre közömbösebb és durvább férfiért, akit semmi sem fog visszatartani attól, hogy amikor érdekei úgy kívánják, neki kiadja az útját. És még igaza is van abban, hogy soha nem biztatta válásra, és világos, félre nem érthető szavakkal egyszer sem ígért neki házasságot. Milyen ostoba volt még abban is, egy-két munkatársnőjének, nem tudva magában tartani a nagyszerű titkot, elárulta az új szerelmet, életének új, izgató titkát. Ezek most folytonosan faggatják, s megjátszott, lelkendező együttérzésük mögött jól lehet látni a sajnálkozást, vagy éppen az akaratlan kárörömet.

Végre is az asszony attól a szorongástól hajtva, hogy a magával hozott takarékkönyvek összege túl gyorsan apad, s ösztönös félelemmel, hogy nem lesz ajánlatos megvárni, míg Rába kizárja a lakásból, nagy lépésre határozta el magát.

Egy délután szívdobogva csöngetett az elhagyott otthon ajtaján. Kínos feszültségben várta, hogy az ismerős csoszogó lépések a klaffogó papucsban felhangozzanak.

Na, eddig tartott a nagy szerelem? mondta az ura meglepetés nélkül, amint végignézett a feleségén, akinek csüggedt tartása és árnyékos arca mindent elárult neki. Nagy testével szinte eltorlaszolta a bejáratot. Nem úgy nézel ki, mint aki a válást jött sürgetni.

Lenkét meglepetésként érte, hogy az ura mindent leolvasott a vonásairól, s ezért mint a hőmérő higanya a hirtelen jött hidegben, az ő kezdeti önbizalma is mindjárt alább szállott.

A gyerekhez jöttem, hiszen nem láttam azóta, hogy.

Kerülj beljebb, mondta Kusztál és előreindult. Nem a konyha, a bizalmas családi együttlétek színtere, hanem a szoba felé. E pillanatban nincsen itthon, de ha kedved van hozzá, megvárhatod.

Az asszony keserű csalódással látta, hogy a lakásban rend van, semmi nem mutat a női gondosság hiányára. A férje követte a tekintetét, s megint csak magától értetődőn jegyezte meg:

Az ember mindent meg tud csinálni, amire rákészteti a helyzet. Se a takarítás, se a főzés nem boszorkányság.

Néhány kérdés után, ami a kisfiút illette, Lenke szinte szédülve a nehéz és sorsát eldöntő merészségtől, váratlanul nekivágott a legfontosabbnak, annak, amire elhatározta magát:

Azt gondoltam ki, hogy otthagyom Rábát. Nem nekem való élet az őmellette. Most látom, te mennyivel különb vagy nála. Ezért nem szorgalmaztam a válást. Visszajönnék.

Kusztál hosszan, sajnálkozva nézett rá, de mégis úgy, ezt Lenke tisztán látta, mint akármelyik panaszkodó, idegen nőre, akihez ezen az emberi sajnálaton túl semmi köze nincsen.

Ne gyere vissza. Nincsen ennek értelme. Te kerestél magadnak asszony létedre vőlegényt. Én tűrtem, vártam annak idején, talán megértőbb is voltam a kelleténél. De hogy egy ilyen mindenféle hájjal megkent, színészkedő ember miatt el tudtál menni a fiad meg a férjed mellől, azt már nem tudja megemészteni a gyomrom. Hogy idehívtad, míg mi a telken voltunk. Szóval kettőnk közt vége mindennek, én erre az elhatározásra jutottam. Eredj vissza a barátodhoz, ha visszafogad, jó, ha nem, az már nem az én gondom. Én már megindí tottam a válást.

Fontold meg, ne hamarkodd el, nyögte az asszony. Mintha a szék lesüllyedt volna alatta.

Én már megfontoltam, elég időm volt hozzá.

De hát velem mi lesz? Az asszony elveszetten nézett körül a szobában, aminek a rendjéhez már nem volt köze. Az önvédelem ösztöne arra késztette, hogy megpróbáljon felülkerekedni. Amink van, minden közös. A lakás, a pénz, a bútor. Nem semmizhetsz ki. Nem csukhatsz ki, csakúgy jogom van itt lakni, akár neked.

Nem hinném. A pénz felét elvitted. A többi meg. Menj vissza a sofőrödhöz, vagy kérezkedj be valamelyik testvéred lakásába. Nem félek attól, hogy fedél nélkül maradsz. Minden egyebet majd a bíróság dönt el.

Kusztálné később nem emlékezett rá, hogy került kívül az ajtón. Nehéz, kábult fejében csak egy gondolat volt bizonyos: hogy elrontotta az életét. A ház kapujában megállt, azzal az ostoba reménnyel, hogy visszahívják. Azután elindult. Tudta, hogy az egyik nővéréhez fog hurcolkodni, ahol megint felháborodott szidalmak várnak rá, s ezeket most nem lehet fölényesen visszautasítani, mint amikor elköltözött hazulról. Ez a nehéz nap így folytatódik. De hogy az élete hogyan megy tovább, mi lesz vele, azt teljes sötétség borította.

A BŰNVALLÓ.

Bondortelkiről a rendeletek nyomán sorjában a szomszédos, nagyobb községbe költözött a tanács, a rendőrőrs, az iskola. Az öreg pap, akinek hangját már a szobányi kápolnában is alig lehetett hallani, meghalt, a rozoga kis építményre pedig, mint életveszélyes helyiségre, rákerült a lakat. Kövesdre gyalogosan húsz percig tartott az út,

szekéren vagy kerékpáron feleannyi ideig. Azelőtt a bondortelkiek jó része napjában többször is megjárta, misét hallgatni vagy letudni a fontosabb bevásárlásokat. De most, mintha valamilyen láthatatlan, gúzsba kötő kényszernek kellene megadni magukat, napokig ellenálltak a szükségnek, és végül is kelletlenül indultak el. Minden cselekvésük, még a mozgásuk is lelassult, mintha egy alkatrészeiben meglazult motor dolgozna bennük. Széteső és ideiglenes lett minden az elárvultság nyomása alatt, s ugyanakkor érezhetően kemény pántok tekerőztek a falu köré sötét és baljós erővel, hogy arról a kis helyről is kiszorítsák, ahol eddig meghúzódott.

A fiúk, lányok meg a fiatal házasok szinte egyszerre tűntek el, akár a bajt érző gólyák, s ez furcsán félrebillentette azt a rejtélyes, de biztos egyensúlyt, ami addig észre nem vetten működött egyenként mindenkiben és a közösségben. Meglepő gyorsasággal alakította ki azt a lappangó félelmet, hogy ebben az ellenőrzést nélkülöző árvaságban minden megtörténhet földi büntetés nélkül, mert nincs számon tartó és számon kérő erő.

Az a bizonyos dolog Kósánétól indult el, és mint gyors, több ágra szakadó erecske bebújt jó néhány ház kerítésének alján. Istennek tetsző gondolatnak látszott, ha volt is benne valami elriasztó, de egyben ellenállhatatlanul vonzó hatást is gyakorolt, mint ami lehetővé teszi a meggyűlt terhektől való szabadulást.

Eleinte csak nők, öten-hatan surrantak be Kósáné házába, körülnézve, mintha rajtaütéstől tartanának. Kósáné is gyorsan nyitotta-csukta a szoba ajtaját, és halk szóval, de szokássá tett nyomatékos kéz szorítással fogadta az érkezőket. A titokzatosság sűrűsödő hálója borult mindannyiukra, de végül is az azonos időben ismétlődő találkozók, suttogó köszöntések, feszítő várakozások, az éneklést megindító intés a szertartás jellegével ruházták fel összejöveteleiket.

Kósáné hatvan év körüli asszony volt, huszonnégy év óta élt özvegységben, sötétre és soványra száradva. Sasorra fölött, amit fokozódó szikkadtsága és a múló idő mind nagyobbnak mutatott, két árnyékos, merev pillantású szem dülledt előre a duzzadt nyak szorításától egyre jobban, azt a hatást keltve, hogy mindjárt kinyomulnak a visszatartó igyekezetükben is tehetetlenné vált szemhéjak alól. A nála idősebb, régi fajtájú öregasszonyok maguk között boszorkánynak tartották, és dugdosták előle unokáikat, nehogy megigézze őket. Kósánénak, akit érezhetően mindig belső izgalom fűtött, ezzel a gyors szavaiból, merev, csillogó szemeiből kisütő izgalommal és másoktól elütő különösségével nem volt nehéz a többiekre hatnia. A kis csoport hamarosan összeverődött, s mert Kósáné meghagyta, hogy a megtisztulásra érdemeseket ki-ki elhívhatja, rövid idő alatt megnőtt, s harmadrészében már férfiakból állott. Egyre nehezebb volt annyira összehúzódniuk, hogy középen hely maradjon a bűnvalló számára.

Zsoltárral kezdték az összejövetelt. Odaadással, de nyugtalan szívvel, leplezett türelmetlenséggel énekeltek, mert alig várták, hogy elérkezzenek a kitárulkozás idejéhez. Ezt mindig Kósáné nyitotta meg. Ő minden esetben vallott. Úgy mondta, nem azon a jogon ragaszkodik bűnének gyakori megvallásához, mert ő kezdeményezte a heti összejöveteleket, hanem mert még nem adatott meg neki a feloldozó könnyülés.

Mindenkor úgy állt oda a többiek elé, mintha felmagasító dobogó-

ra lépne, ahol nemcsak a szobában összeszoruló ismerősei látják, hallják, hanem a lesüllyedt falakon túl még sokan mások is. Dülledt szemét lassan körülhordozva, keresztbe tett kezeit egy-egy szónál lapos mellére nyomva, mély hangon kezdett beszélni. De az első, lassan tagolt mondatok után szavai felgyorsultak, a hangja rekedt rikoltásokra tört, s egyszer-egyszer, most már ököllel ütve a mellére, hátborzongatóan felnyüszített.

Bűnös vagyok, testvéreim, nagy bűnös. Huszonnégy éve éget a vétkem, amióta a drága jó uramat kikísértem a temetőbe. Megvallom itt előttetek, nem szégyenlek pőrén megmutatkozni, hogy alig egy hónappal azután, hogy a földbe tették, rám jött a görcs. Embert kívántam, pedig már eladó sorban volt a lányom, kerülgették a legények. Én ezeket, kimondom itt, vessetek meg, köpjetek le érte, megkívántam, és a korban hozzám illő férfiak közül is nem egyet, aki elébem akadt. Hiába sírtam, imádkoztam, nem múlt el rólam ez a vétek, pedig még messze volt a gyászév vége, még igaz szívből sirattam, gyászoltam az én kedvesemet. De még jajongásom közben is úgy éreztem, hogy meztelenül lennejó feküdni valamelyik ember mellett. Meztelenül! Eltikkadva kívántam fejemre az Isten sujtoló kezét nagy bűnömért. Meg is vert, mert az egész gyászév alatt kitartott a tüzesen égető vágy, mintha csak a pokolbeli ördög kísértett volna meg. Ítéljetek el testvérek, megérdemlem, látjátok, a könnyülés óhajtása erősebb bennem a szégyennél, régi, lelkemet mardosó bűnöm miatt. Ítéljetek el, vagy bocsássátok meg nehéz, özvegyi vétkemet, szívetek hajlandósága szerint.

Már a megvallás közepe táján hangok szakadtak ki az egymáshoz préselődött hallgatóságból. Férficsuklások, visszanyelt hördülések, asszonyi, lihegő sóhajok, jajok törtek fel úgy, mintha ledöngölt, nehéz rétegeken hatolnának keresztül. A rejtett gondolataikban, emlékeikben tettenértek vinnyogása gyík módjára bújt elő a csukott ajkak közül, mintha az ellenőrizhetetlen és vissza nem fogható hangok által egyszerre többen is vallanának. A szemek mind Kósánéra meredtek, akinek arca mellét verő öklei fölött olyan különösen fénylett, mintha kitárulkozása nem az őszinteség, hanem egészen másféle érzés örömét lobbantotta volna fel benne.

Drahosnét egyik nőismerőse vitte el az összejövetelre. Azóta, hogy ennek célját megtudta, Krisztina lebírhatatlan izgalomban élt, mint aki előtt a sötét és mindenfelől szorosan rázáródott börtön falán megnyílt a szabadulást és könnyebb légzést igérő rés. Hogy került ebbe a börtönbe, amiből eddig hiába próbált kijutni, maga sem értette. Szenvedett, mert bűnösnek érezte magát, de nem tudta előre, hogy menekülési próbája a sivár, fülleszto levegőtlenségből bűnné válik, s légszomja nem fog csillapodni, hanem még erősebben kínozza. A rémület, hogy nincs kiút, s hogy az a zsarnoki szeszély, ami eddig egyedüli volt, most kétfelől gyötri, elvette maradék kis nyugalmát is.

Így vetődött ide-oda az önvád, a szégyen, a bűnhődés vágyának torlódó földhányásain, mint hajtó nélkül maradt szekér az ugrató, hepehupás lejtőn. Sem lassítani nem tudta a céltalan iramot, sem megtorpanni, megállani nem volt képes. A hívás a gyülekezetbe jelentőségében felnövekedve a vallási oktatás emlékét hozta vissza, amikor bámészan figyelte a papot, s kislány-értelmét titokzatos, érthetetlen, mégis vonzó és felemelő szavak, történetek ostromolták. Mint-

ha a hajdani, tanult lecke válna valósággá azáltal, hogy egy biztosan feltalálható helyen mély együttérzéssel bűnvallók gyülekezete vár rá, hogy életéről, botlásáról őszintén számot adjon, s azután irgalmas felmentésben részesíti.

Amikor Kósáné szobájába lépett, tüstént megragadta az összezsúfolódott csoport várakozástól feszült némasága, lélegzetét még nehezebbé tette a megszorult, sűrű levegő. A két ablak apró négyszögére akasztott takarók nemcsak a világosságot zárták ki, hanem az utcát, a falut, és mindent, ami a falun túl létezett, mintha csupán ez a helyiség lenne az egyedüli valóság.

Mikor Kósáné középre állva hozzákezdett a mindig egyforma szövegű, azonos hőfokú vallomásához, Drahosné szívére rásújtott a felismerés rémületes és mégis boldogító ökölcsapása. Hát így ki lehet mondani, így ki lehet kiáltani a gyötrelmet, hát meg lehet szabadulni tőle, meg lehet tisztulni az ordítani kívánó, de eddig visszanyomott őszinteséggel! Míg a dülledt szemű, árnyékos arcú asszonyt hallgatta, nehéz, zokogó lélegzete együtt szakadt ki a bűnvallóéval, s amikor az feljajdult, belőle is hasonló jajgatás tört ki, de ezt nem érzékelte, mert többen sírtak körülötte ugyanazzal a nyögő, hosszú nyüszítéssel, mintha egyetlen, közös lélek adott volna hangot.

Kósáné után, aki úgy hagyta ott a csupasz kis helyet, mintha emelvényről lépne le, az öreg Kele Mihály fúrta magát előre. Roggyantan állt meg középen, s úgy pislogott, mintha a takarókkal fukarul megszűrt tompa fény is bántaná kicsiny, homályos szemét. Rekedt torokköszörüléssel többször is megnyitotta a száját olyanformán, mint aki már régen elszokott a beszédtől, s maga sem tudja, sikerül-e megszólalnia.

Nagy bűnös vagyok én testvérek, kezdte töredezetten, s mintha láthatatlan kalapot gyűrögetett volna kezével a melle előtt. Csak itt köztetek ocsúdtam rá, milyen nagy az én bűnöm. Eddig csupán úgy hordtam, mint a ruhámat. De most már nagyon súlyos, olyan, akár a malomkő. Merthogy vertem én az én elhalt, szegény jó feleségemet, ok nélkül vertem, ha megmérgesedtem, ez az igazság, csak azért, mert megtehettem. De amióta közétek elegyedtem testvérek, azóta visszajár. Kikél a sírból és visszajár hozzám. Nem szól semmit, csak néz rám, és rajta van a bőrén a kezem nyoma.

Kele eltakarta kezével az arcát. Válla rázkódni kezdett, s a reszketés lassan végigterjedt rajta, roggyant lábszárain remegni kezdett a bő, vásott csizmaszár. Tenyere alól híg, ritkás könny és nőiesen vékony sírás csurgott ki, az alig érthető szavakkal együtt.

Ez az én nagy bűnöm, testvérek. Ha Istentől és tőletek megbocsátást nyerek, nyugodtabban halok meg.

A kísérő sírás még erősebbé tette remegését, de egyben mintha le is csillapította volna a lelkét, keze fejével a befejezés, a könnyítő kimerültség mozdulatával törölte jobbra-balra a szeme sarkába gyűlt nedvességet. Már mozdult, hogy a kinyúló, védelmet és felmentést jelző karok segítségével visszatérjen a befogadásra kész, meleg bolyba, amikor minden egyéb hangot elnyomva, felhördült valaki. Gyulai József tört ki a többiek közül, akit ötvenéves létére, a lenézést érzékeltetve, mindenki csak Jocónak hívott. Türelmetlenségében meglódította az öregembert, s a helyére állt. Nagy termetű, széles vállú férfi volt, de az iszákosság lemarta róla a húst, s félreérthetetlen bélyeget nyo-

mott az arc csontokra száradt bőrre. Megduzzadt, lilásvörös orra most még nagyobbnak látszott, mint máskor. Melle ziháló fújtatással járt, szájából kirobbant a zokogás. Hosszú, sovány karjait először szétvetette, azután ökleivel, mint két párnázatlan dobverővel, döngetni kezdte csontos mellét. A könnyek gyorsan és bőven siklottak le orra tövébe és szája sarkának zugaiba.

Testvérek, most értettem meg, mit cselekedtem, amikor ez az öregember elétek tárta az életét. Mi az ő csekély bűne az enyémhez képest! A semminél is kevesebb! Mert én nemcsak mérgemben vertem, hanem folytonosan kínoztam, gyötörtem az én gyenge kis feleségemet meg a gyermekeimet! Kegyetlenül tettem ezt én nagy esztelenségemben! Először azért, mert az ital dolgozott bennem, azután meg azért, mert tudtam, hogy el akarnak hagyni! El is hagytak már régen, el is költöztek messzire, de most itt kimondom, mert az Isten kegyelméből megvilágosodtam, hogy igazuk volt, száz szor is igazuk! Ezt most fogtam fel, és a vétekért, amit ellenük elkövettem, bűnhődni akarok! Nagy lélegzetet vett, és utána elbődült olyan vastagon és hatalmasan, hogy a csoport meglódult, mintha ez a hang a túlságig, a szemérmetlenség határáig sok lett volna. Verjetek, üssetek, köpjetek szembe, vezekelni akarok! Nyomorult, rongy személy lett belőlem, de a mai naptól bűnhődni akarok! Könyörögve, esdeklő hangon tette hozzá: Bocsássatok meg, testvérek!

Hosszú karjait ismét szétlökte, kifordult szemeivel a mennyezetre nézett, s könnyektől vizes arcán örömhöz hasonló megindultság tűnt fel, kiálló ádámcsutkáját le-fel rángatta a csukló zokogás.

Szegény. Isten adja, hogy a javulás útjára térjen, suttogták az asszonyok.

Ezekre a szavakra Gyulai hirtelen átváltozással könnyeitől pislogva körülnézett, duzzadt orrával visszaszívta a kikívánkozó nedvességet, s mielőtt otthagyta a kis tisztást, meglengette karjait, s mintha öntudatlanul is érezné, mivel idézte elő az együttérzést, a sikert, emelten, de a hang rezgése ellenére is szinte kihívón megismételte:

Testvéreim köpjetek le, vezekelni akarok!

Drahosnét, aki eddig rángó ajkai mozgásával kísérte a vallomásokat, akár együtt mondaná a bűnvallókkal a nehéz igéket, olyan testet-lelket rázó reszketés fogta el, mintha valamennyi jelenlévő megrendülése rajta hatolna át. Nem fogta fel, hogy a középre állók vallomása kivétel nélkül a múltra vonatkozott, hogy ismert és az utcaajtókban, sarki ácsorgások idején már sokszor megbeszélt hibáikat adják elő a feszültség állapotában, az erre a feszültségre áhítozó közösség előtt. Ismeretlen és ellenállhatatlan erő lódította ki a többiek közül, úgy nyomult előre, hogy nem lehetett volna feltartóztatni. De ez nem is állt senkinek sem szándékában, mert a felsőbb indíttatást, a szólítást a beszédre elvárták és természetesnek tartották. Mégis a lendület, amely Drahosnét kilökte közülük, névtelen izgalmat és várakozást keltett, a lélegzetekből, átizzadt ruhákból felszálló pára, s az elszorult mellekből kifújt levegő sűrűbb és nehezebb lett.

Nem akarom az uramat vádolni előttetek testvérek, nem tehet a természetéről, lihegte szaggatottan Krisztina, de énhozzám rossz, kegyetlenül rossz, már régen, nagyon régen. Én szerettem, igen, szerettem őtet az első esztendőkben, ezt igaz szívwel mondom ki, testvérek.

A testvérek szót Drahosné belső szükségletből ismételte meg, mert ez megadta neki azt az érzést, hogy nem az utcabeliek, Orosziné, Sántáné, Kiss Péter, Kele Mihály meg más ismerősök hallgatják, hanem egy név és arc nélküli, áhítattól összeforrt, tiszta gyülekezet. Két öklét a mellére nyomta, mintha a szavak kiszakadásának fájdalmát próbálná csillapítani.

De a szeretet elmúlt az ok nélkül való, huszonegy éve tartó kínzás miatt. Egy óra nem múlik el csúfoskodó gáncsolás, durva szidalom nélkül. És az ember a maga életének pusztaságában kárpótlásra vágyik, mert nem lehet jó szó, biztatás nélkül létezni. Engem már régóta kerülgetett Sasadi Ferenc. Azt hangoztatta, eleped nélkülem. Én testvérek, öt hónapja megadtam magamat neki. De csak addig tartott a kedves beszéde, amíg meg nem kapott. Ezért nem akartam engedni tovább, de ő nem tűrte, hogy ne menjek hozzá oda, ahol találkozni szoktunk, amikor hív. Rongynak, cafatnak nevez, és fenyeget, hogy kiád az uramnak, ha nem teszek kedvére. Ilyen az én sorsom testvérek, ez az én titkom, amit most rátok bíztam. Kétfelől sanyargatnak, aláznak meg. Félek mind a két embertől, és nincs rá mód, hogy szabaduljak! Bocsássatok meg bűnös testemnek, lelkemnek és imádkozzatok értem, testvérek!

Nagy csend támadt, amit csak a felindultság hallható szusszanásai szakítottak meg. Azután egy asszonyi hang félénken felnyúlt a levegőbe, mint egy kis léggömb, amellyel a széljárást tapogatják ki. Szegény. De mindjárt vissza is rándult, mert a némaság nem olvadt fel. Akkor sem enyhült meg, amikor Drahosné fejét lesunyva vissza akart bújni oda, ahonnan előtört, de a többiek mozgása leghátulra, a szoba sarkába sodorta.

Másnap este, amikor Krisztina az udvaron vizet húzott fel a kútból, megrázták a bezárt utcai ajtó kilincsét, azután rávágtak a kerítésre, amely mögül két égő szem nézett rá:

Te cafat! Te utolsó! vijjogta Sasadiné, és megint rácsapott a deszkákra. Az én uram kellett neked, te világ rongya! Ahol találllak, ott téplek meg, ott kiáltom a pofádba a szégyenedet, te falu rimája, te!

Harmadnap, amikor Drahosné az üzletbe ment vásárolni, a kiszolgálásra várakozó asszonyok olyan pillantással mérték végig, mintha szemérmetlen pőreségben állana mellettük. Volt, aki visszaköszönt, de többen felháborodva elfordultak, s kettőnek az arca mintha a gyülekezetből lett volna ismerős. Az utcán még jól látta a kerítés mögül rábámulókat, akik, mire a házuk elé ért, már beljebb húzódtak előle. A tárva maradt kocsmaajtón keresztül kicsapódott a Gyulai Jocó ordítva éneklő hangja, s a söntés előtt iddogálók között az ura hátát is megpillantotta. Többen vették körül, s mintha mindenki hozzá beszélt volna.

Olyan szívdobogás fogta el, hogy a következő utca elején le kellett ülnie az árokpartra döntött fatörzsre. Nem bírt összefüggően gondolkozni, a feje zúgott, s a zúgás mögött baljós sejtés kelt és erősödött fokozatosan. Nem tudta, mennyi idő telt így el, de végül el kellett indulnia. A lába bizonytalanul vitte előre, s azt kívánta, bárcsak az örökkévalóságig tartana az útja. Amikor a házuk elé ért, az ajtót nyitva találta. Odabenn az udvaron, csizmás lábait szétvetve, fenyegető tekintetével rámeredve, ott állt az ura.

Ő AZ.

A távolság nesztelenül, de makacs folytonossággal nőtt köztük. Miért? Az asszony nem tudta. De nem próbálta letagadni maga előtt. Csak nézte, figyelte azt a lényt, akihez annyira hozzánőtt, a lányát, s belül a lelkében mély ijedtséget érzett. Valahonnan, meg nem határozható irányból támadás indult ellene, s nem is sejtette, hogyan védekezzék. Az ijedelem, ami elfogta, hasonlított ahhoz, amit több mint tíz éve érzett, csak erősebb volt annál.

Az én apukám hol van? kérdezte akkor a kisiskolás Enikő. Engem is várjon apukám az iskola előtt!

Apukád meghalt, válaszolt Ilona. Nehéz szívwel ejtette ki ezeket a szavakat, amelyekre már régen felkészült, mégis kínosan és rossz lelkiismerettel szakadtak ki belőle. Megölt velük egy minden valószínűség szerint még élő embert, s megölte a kislány reménységét, hogy egyszer az ő apja is ott fog állni az iskolai védőrácsnál, s hozzáfuthat, ţhogy a kezébe kapaszkodjon.

A két szó, úgy látszik, nyugtalanságot keltett a nyolcéves kislányban, mert néhány nappal később, a vacsoránál letette a kávéscsészét, és minden bevezetés nélkül megszólalt:

Miért halt meg az én apukám? Hiszen még nem lehetett öreg.

Nemcsak az öregek halnak meg. A fiatalok is, ha nem egészségesek, felelt az asszony nehéz szívwel. Azzal együtt, hogy az apát megölte, az élet egyik nyomorúságát is felfedte a kislány előtt, sokkal hamarabb, mint kora szerint szabad lett volna.

Az én apukám beteg volt?ţ

Igen.

Elvitték fekete kocsiban, mint a szomszéd néni mamáját?

Ne foglalkozz még ezzel, mondta Ilona. Tudta, hogy ennek a kérdezősködésnek eljön az ideje, várta is, mikor veszi észre Enikő, hogy neki nincs apja, most mégis készületlennek érezte magát. Eddig könnyű volt elterelnie a kislány figyelmét, de most már konokul megragadta a felébredt gondolatot, és nem engedte el. Nemcsak bűntudatot ébresztett ezzel az anyjában, hanem a lelkiismeretét is felrázta. Az előre elkészített, sokszor megforgatott válaszokat hazugnak érezte. Nemcsak azért, mert valójában semmit sem tudott arról a férfiról, akinek a gyermekét megszülte, hanem mert védekező mondatai feleslegesen megterhelték a kislány értelmét és érzéseit.

Azután úgy látszott, Enikő elfeledkezett az apjáról. De egy héttel később, amikor lefektette, a kislány sírni kezdett.

Mi bajod? kérdezte Ilona.

Apukámat siratom, felelt a kislány.

Ezentúl az apa fel-felbukkant, s egyre élőbbé vált a kislány képzeletében.

Ápoltad, amikor beteg volt? érdeklődött később.

Igen.

Az asszony egyre mélyebben kényszerült bele a hazugságba. Nem tehetett mást. Úgy érezte, inkább egy halott, mint egy lelkiismeretlen apát kell adnia a gyereknek. De tudta, hogy ez nem lehet végleges megoldás, s a lelkiismerete egyre zaklatottabb lett.

Mi nem megyünk ki apukám sírjához a temetőbe? kérdezte Enikő. Boros Julika azt mondta, hogy ők minden vasárnap virágot visznek az apukája sírjára.

Majd később, ha nagyobb leszel, mondta az asszony. Ilyen kicsiknek, mint te vagy, nem kell még olyan szomorú helyre járni.

De én oda akarok menni! kiáltotta Enikő. Kis hallgatás után félrehajtott fejjel gyorsan, rajtaütésszerűen szólalt meg:

Vagy talán nem is halt meg apukám?

Az asszonyţmegértette, hogy a kislánynak bizonyosság kell, s amellett bárhogyan is, de közel akar kerülni az apjához. A halál és a sír nem jelentette neki a véglegességet, mert jó néhányszor megkérdezte:

Amiért meghalt, azért még visszajöhet, igaz?

A szomszéd néni sem jött vissza, felelt elszoruló szívvel az asszony.

Mindaz, aminek a rendezését néhány évwel korábban megoldhatónak vélte, most félelmetesen nehézzé vált. A kérdések ingoványos sötétségbe húzták, s bár nem adhatott a nyolcéves gyereknek más magyarázatot, mint amire a tények kényszerítették, a lelkiismeretét nem tudta megnyugtatni.

A kislány nagyon megszerette az iskolában az egyik osztálytársát. Mindig vele játszott, és őt választotta párjának, amikor tanítás után levonultak a lépcsőn az iskola elé.

Enikőt az első két évben egy házbeli öregasszony kísérte el az iskolába, s ő várt rá a szülők között a vasrácsnál. Márta elé a nagyanyja jött el, egy fekete fejkendős, sötét ruhás, faluról nemrégen felkerült idősebb nő. Ez ellenségesen nézett Enikőre, elrántotta mellőle az unokáját és rászólt:

Te ne játszál Mártikával! Nem vagy hozzávaló.

Enikő ezután többször várta otthon sírva az anyját:

ţ Márti nem akar velem játszani.

Ilona megértette, miről van szó. A nagyanya nyilván az iskola előtti pletykákból megtudta, hogy ő lányfővel szülte meg a gyermekét. S erkölcsi érzéke nem tűrte, hogy unokája egy törvénytelen kislánnyal pajtáskodjon. Ilona nem gondolt arra, hogy panaszt tegyen az osztály főnöknőnél. Keményen elhatározta, hogy nem nevel Enikőből megsajnáltatott, érzékeny kis fekete bárányt.

Ne fuss senki után, aki nem törődik veled! Légy büszke és ne érezd soha magad másoknál alábbvalónak! ismételgette a kislány előtt erős hangon. Végre úgy beszélhetett, ahogy a lelkiismerete diktálta. De azért nem volt teljesen nyugodt. Ez már a második dolog volt, amellyel ő nehezítette meg a lánya életét.

A Márta-ügy sem múlt el izgalom nélkül. Enikő napokon keresztül zokogott.

Mártival akarok játszani! Mártit akarom!

Nemcsak a megbántottság késztette sírásra, hanem ezt az anyja tisztán felfogta, a gúzsba kötött akarat görcse is.

Mondj le róla, keress másik barátnőt! Aki téged nem szeret, azt te se szeresd, ne alázd meg magad előtte!

Nyugodtan beszélt, de talán keményebben a kelleténél, mert védekezett az elérzékenyülés ellen, nehogy elgyöngítse Enikőt. Míg végigszenvedte vele együtt ezt a válságot, arra gondolt, vajon milyen hajlamokat örökölt lánya az általa sem ismert apától? Hogy vegyül-

nek össze Enikőben az ő tulajdonságaival? Ez az akaratos, cseppet sem megalázott gyermeki sírás sokféle lehetőséget sejtetett meg vele. S mint a futó, aki indulás előtt mély lélegzetet vesz, s testét-lelkét felkészíti a vállalt erőfeszítésre, úgy akart elszántan még több erőt ő is mindahhoz, ami rá várt. Tudta, hogy nem lehet gyönge, mert azzal elgyöngíti a hozzá tartozó lényt is, aki az életéhez kötődött. De ennek nem szabad az ő sorsában való osztozást jelentenie.

Míg Enikő kis barátnője miatt zokogott, arra kellett gondolnia, hogy a lányát örökbe is adhatta volna. Gyönge volt vagy erős, amikor ellenállt ennek? Nyilván inkább önmagával törődött akkor, mint a még meg sem született gyerekkel, aki pedig jobban járt volna, ha születése pillanatában apát is kap, nemcsak anyát. Mégis, akkor régen, tizenkilenc évwel ezelőtt, amikor mardosta az önvád a szülei miatt, s nem mert a szemükbe nézni, hogy ne lássa a keserű szégyent, az érthetetlenül rájuk szakadt csalódást és az égető vádat, azt mondta az örökbe adásra: nem! Erős volt ő akkor? Ki tudja? Annak a sejtése lappangott benne, hogy a gyerek az ő életének központja, értelme lesz, s ha átengedné másoknak, olyan alacsonyra süllyedne, hogy soha többé nem tudna az önbecsülésig felvergődni. S hogy hiába érzi bűnösnek magát a szüleivel szemben, nem tehet kívánságuk szerint.

Elmész Batára, mondta az apja, a Molnárné szüleihez. Ott bevárod az idődet, azután a gyereket Molnárék magukhoz fogadják. Ha így teszel, megbocsátunk. Senki nem tud meg semmit. Molnárral húsz esztendeje vagyok egy műhelyben. Azért is mondhattam el neki, részedről milyen csapás ért bennünket, mert csakúgy megbízok benne, mint magamban.

Ilona tudta, micsoda önmegtagadást jelent az a szó, megbocsátunk. Az is világos volt előtte, hogy valóban nagy csapást mért a szüleire. Lehajtotta a fejét, reszketett a bűntudattól és félelemtől, hogy az apja megint rosszul lesz, mint amikor a terhességét megtudta, s kétségbeesett dühében nekiesett és ütötte, mégis úgy érezte, hogy valami elválasztja tőlük.

Meg vagy te zavarodva, szólalt meg kibicsakló hangon az anyja. Nem tudod, mit beszélsz! Azt akarod, hogy a kölyködet is Mádainak hívják, mint téged? Nem éred fel ésszel, micsoda szégyen az? Molnárék meg nevet adnának neki. Odavannak egy gyerekért, az asszony háromszor vetélt el, szeretné a végtelenségig, gondozná, féltené.

Ne haragudjanak, bocsássanak meg, de nem adom, nem adhatom oda, nem tehetem meg.

Ilona nem mondta, hogy kit nem adhat oda. A gyerek még nagyon távoli volt, neki is felfoghatatlan, inkább csak ígéret mint valóság, mégsem tudott lemondani róla. Ez az ígéret nemcsak betöltötte, de fel is emelte, s mintha általa értette volna meg, hogy mire várt eddig, s miért él. S valami tudomásul nem vett harag is feltámadt benne, hogy a szülei így rendelkeznek a testében csírázó magzattal, akit nem vállalnak, nem akarnak, akire irtózattal gondolnak, de mégis elismerik, hogy egy másik nőnek kincse lenne.

Hallod-e, ha már így elragadott a véred, ha idős lány létedre arra vetemedtél, hogy odadobtad magad egy jöttmentnek, legalább annyi tisztesség legyen benned, hogy kimásszál a szégyenből. Segítséget adunk hozzá, ezt még megtesszük érted.

Apám, nem tehetem, bocsásson meg érte.

Ilonának reszketett a hangja. Apja szemében, amint ráemelte a pillantását, látta a szenvedést, de a dühöt is, s félt, hogy megint elszédül, mint három nappal korábban. Mégis, újra meg újra makacsul elismételte:

Nem tehetem.

Igazat mondott az apja, a dunaharaszti közfelfogás szerint már idős lány volt, betöltötte a huszonhetedik esztendejét. De nem érezte ennek a huszonhét évnek a terhét, nem is érezte igazán felnőttnek magát, talán azért sem, mert olyan szigorúan s gyerekként fogták otthon. Nemcsak azért, mert a szülei erősen vallásosak voltak, hanem azért is, mert az új társadalmi rendben a réginek a szokásait, felfogását őrizték. Amennyire lehetett, távol tartották magukat az új világtól. Alkalmazkodtak a szükséges mértékig, s amennyire jónak látták, de befelé éltek, s megszűnt minden kapcsolatuk a kerítésen túli zajlással. Mádai nem lépett be a pártba, a vele foglalkozó népnevelőket végighallgatta, de az érveléseikre mindig azt felelte, hogy ő az Isten pártján van. Kitűnően dolgozott, a műhely első munkásai között tartották számon, azzal a hozzáragadt véleménnyel, hogy még meg kell nevelni. Az ötvenhatos eseményeket csendben, óvatos körültekintéssel élte át. Nem csatlakozott sehová; nem fogott fegyvert, s amíg a munkások sztrájkja tartott, ő sem ment be a gyárba, de amikor a többség megjelent a műhelyekben, ő is folytatta a munkát. A feleségét nem küldte üzembe pénzt keresni. Az volt a véleménye, hogy az asszonynak otthon a helye, főzzön, mosson, gondozza a dunaharaszti ház kertjét, nevelje az állatokat, ügyeljen a lányára.

Abban a csendes, de kemény és következetes kitartásban, amellyel ítéleteit, véleményeit, vele nőtt szokásait és nézetét védte, volt valami tiszteletet parancsoló méltóság.

Ilona, amióta az eszét tudta, együtt járt a szüleivel templomba, s velük együtt ment látogatóba a keresztszüleihez, rokonokhoz. Gyerekek, akikkel játszani lehetett, mindenütt voltak. Megszokta, hogy süldőlány korában is a szülei választották meg a barátnőit. Számuk azokra szűkült le, akik nem léptek be az úttörők, s később a KISZ-tagok közé.

Hagyjanak minket békén! mondogatta Mádai, ha ezekről a szervezetekről esett szó otthon. Megvagyunk mi nélkülük is.

Ilonával semmi baj nem volt. Nem kívánkozott oda, ahová nem engedték. Így is voltak lány és fiúismerősei. A táncmulatságokról, bálokról, műsoros estekről, s az ezeket megelőző vidám, izgatott próbákról, ahol sokféle kapcsolat, szerelem szövődött, egy kis fájdalommal, de engedelmesen lemondott, s ugyanilyen engedelmesen és örömmel vett részt a vallásos nevelésű, egymáshoz húzódó fiatalok házi összejövetelein, ahol nem volt ital, énekeltek, beszélgettek, s néha táncoltak is.

Itt ismerkedett meg Turi Ágosttal, aki mindig hazakísérte. Alig alig ejtettek szót, míg lassan haladtak egymás mellett. A tizennyolc éves Ilona meg volt illetődve, hogy neki is udvarolnak már. Az arca kipirult, míg ünnepélyes lassúsággal haladt a fiú oldalán. De beszélni nem tudott vele, s rendszerint hallgatott, vagy halkan felelgetett a kérdéseire. Csak az udvarlás ténye szerzett örömet neki, de maga a fiú nem. Az elfogódottsága abból a különös érzésből származott, hogy

el kell rejtőznie a fiú elől, mert van benne valami belül, amit nem akar neki sem megmutatni, sem odaadni. Ez homályos érzés volt csupán, de nem sokkal az ismerkedésük után, amikor a fiú a búcsúnál meg akarta fogni a kezét és hozzáhajolt, hogy megcsókolja, Ilona ujjai nem nyíltak ki, hogy fogadják és visszaadják a szorítást, s a teste hátrarándult.

Ezek a Turiék rendes emberek, mondta egy este vacsoránál az apja. Négy éve, ötvennégyben ők is őrizték a papunkat, mikor híre jött, hogy el akarják vinni. Ha a fiú eljön hozzánk, szívesen fogadjuk.

Én nem, szólalt meg váratlanul Ilona.

Nem? kérdezte csodálkozva az anyja. Pedig mindenki azt mondja, nagyon jóravaló fiú.

Az. De azért én nem bátorítom.

Lányom, tudd meg, nem azt kell nézni, hogy szépen fésülködik-e, meg hogy tud-e hízelegni, hanem azt, hogy komoly, becsületes, jó magaviseletű a sok rendetlenkedő léhűtő közt, mondta Mádai szigorú komolysággal. Ez, úgy hallom, illedelmes, rendes fiú, mindenben hozzánk való. Ha udvarolni akar, elfogadhatod.

Ő akar, de én.

Nem nyomorék, nem csúnya. Nincs rajta semmi kivetnivaló. Mért nincs kedvedre? kérdezte Mádainé.

Ilona megvonta a vállát.

Nem tudom. Én nem.

Csakugyan nem tudta. Valami ellenállt benne, anélkül, hogy Turit más fiúkhoz hasonlította volna. Mintha egy ajtót tartana, aminek egy belső parancsra nem volna szabad kinyílnia.

Ha nem, hát nem. Én nem erőltetlek, mondta Mádai. Van még idő, ráérsz.

Ez volt az első alkalom, hogy ha nem is nyíltan, de a férjhezmenetelről mégis szó esett. A fiú lassan elmaradt. Ilona sajnálta, hogy nem kísérgetik már, mint a többi lányt, mégis megkönnyebbült, mintha egy tehertől szabadult volna meg.

A házasságot az elkövetkező években a szülők csak így emlegették:

Majd ha férjhez mész. Majd ha kerül egy rendes fiú, aki hozzád való.

Nem faggatták, miért nem akad vőlegény jelölt, miért maradnak el mellőle a fel-feltünedező fiúk. Pedig a beidegzett előítélet szerint huszonkét-huszonnégy éves lányukat már ők sem tartották fiatalnak. Mégsem lazítottak a szigoron. Akár a barátnőinél időzött, akár moziban volt vagy rokonainál járt, Ilonának este kilenckor otthon kellett lennie. Vasárnap délelőtt, mint hosszú évek óta mindig, hármasban mentek el a templomba. Kezdetben a fejlődő és fiatal lányra vigyáztak Mádaiék, hogy jó híre legyen, egyik szomszéd se mondhasson rá semmit, később mint otthon rekedt, idősödő lányra terjesztették ki a maguk szokásait, aki a jelek szerint ezután már mindig úgy fog élni, mint ők.

Az ismerős lányok sorra férjhez mentek. Ez Ilonában nem támasztott keserűséget. A menyasszonyokkal örült, olyan őszintén, tisztán és mellékgondolat nélkül, mintha ő kívül állana ezeknek a lányoknak a körén, egy másfajta, még nem ismert sorsra szánva. Ő maga nem sejtette, mit tartogat számára a jövő, de érezte, hogy szoros zártságban érlelődik benne valami. Ez az érzés csendes, kitartó várakozással

párosult, aminek létére és szilárdságára csak néha eszmélt rá, s ez derűs, tartalommal teli nyugalmat árasztott szét benne. Éppen ezért keserűség nélkül ment el egymás után lányismerősei esküvőjére. Örült a szép szertartásnak, a fehér menyasszonyi ruha, fátyol, csokor, az ünnepélyes menet látványának, s őszinte szívvel kívánt sok boldogságot a fiatal párnak. Ellentétben az anyjával, aki egyre fösvényebben és savanyúbban mosolygott, amikor szerencsekívánatait a szülőknek kifejezte. Bántotta, s fájt neki, hogy az ő lányát nem kérték, nem vitték, s megérteni, felfogni sem tudta, miért.

Néhányszor, hogy a lánya ne hallja, s különösen az esküvők után vádló hangon mindazzal szemben, ami körülfogta őket, megjegyezte az ura előtt:

Nagyot változott a világ, nincsenek már rendes fiatalemberek.

Nincsenek, hagyta helyben Mádai. S közben a műhelybeli néhány komoly, igyekvő fiatal munkásra gondolt, akik közül bármelyiknek odaadta volna Ilonát. De míg afölött töprengett, hogyan lehetne az ismeretséget nyélbe ütni, anélkül, hogy ráfognák, vőt hajkurász, a fiatalemberek ujján sorra felcsillant a jegygyűrű.

Ilona jól tudta, miért maradoznak el mellőle a fiúk. A szigor, amelyben őt tartották, s amellyel bizonyítani akarták az ő rendességét a lányok többségének magaviseletével szemben, ahelyett, hogy vonzotta volna, elriasztotta őket. Nem tudott jól táncolni, mert táncos helyre nem eresztették. Nem szokott hozzá, hogy csoportba verődött fiúkkal, lányokkal céltalanul csavarogjon, vagy italt is kiszolgáló eszpresszókba üljön be. Pestre sem mehetett velük, mert apja, aki naponta a pesti gyárba járt, az ottani szórakozóhelyeket a züllés fészkeinek tartotta. A műhelyben is eleget hallott az ilyesféle tanyákról, s még többet arról, hogy csapják be, itatják le, szoktatják csúnya életmódra a lányokat.

Ilonát eleinte hívogatták a fiúk ösztáncra, eszpresszóba, vendéglőbe, pesti beruccanásokra, de ő ilyenkor, a hazai tanítás szerint, így válaszolt:

Édesapám megtiltotta.

A fiúk eleinte kérlelték, lázadásra biztatták, de azután elunták a rábeszélést, s inkább a könnyedebb viselkedésű lányokkal tartottak. Később már nem akadt, aki a szüleivel való szembeállásra uszította volna. Nem azért, mert elmúlt húsz vagy huszonkét esztendős, hanem a korát meghaladó komoly, csendes, s valahogyan keményen elhárító magatartása miatt.

Vénlánynak született, suttogták róla a szomszédok.

Ilonában nem élt keserűség az elmaradt szórakozások miatt, mert nem vonzódott a mellette felbukkant fiúkhoz. Tudta, hogy a viselkedése miatt hagyják ott, nem azért, mintha csúnya lenne és érdektelen. Azt is tudta, hogy elszaggathatná a tartó pórázokat, megszabadulhatna az örökös felügyelettől, legfeljebb zaklatott lenne közte s a szülők között a viszony. De nem vágyott erre, egyik fiú sem szólaltatta meg benne az ilyenféle vágyat. Még hálát is érzett a szülei iránt, hogy könnyűvé teszik számára az elutasítást. Ami belül érlelődött benne, ez húzta vissza anélkül, hogy tudott volna róla. Nem állított maga elé regényes ideált, nem képzelgett, s nem álmodozott regénybeli vagy filmből ismert alakról. De néha mélyen elgondolkozott, s ilyenkor messze, nagyon messze, mint a szűk és sötét alagút végén a világosság,

felderengett valamiféle ígéret. Nem tudta, mit rejtett, de mégis ez az ígéret, a nem ismert jövő pecsételte le, kötötte meg a szülők szigoránál is erősebben. A pányvák, amelyeket viselt, nem vágtak a húsába, s olykor, az elmerült tűnődések idején csodálkozva sejtette meg, milyen könnyen s egyetlen rándítással képes lenne levetni valamennyit magáról. S a sejtelem egy-egy villanásra felismeréssé vált, hogy addig nem is szakítja el a kötelékeit, míg szorosabbat, csontjáig hatót nem vehet magára. Ez, amíg el nem mosódott benne, ijesztő volt, védtelenné és nagyon magányossá vált általa, de arra is ösztönözte, hogy a lelke mélyébe gyűjtse erőit, mintha fel kellene készülnie egy váratlan és kikerülhetetlen teherpróbára. Az elemi iskola elvégzése után, az apját, anyját megzavaró időkben,
amikor naponta változott a megbolydult élet, annyira, hogy nem tudták nyomon követni, felfogni, mi történik körülöttük, Ilona otthon maradt, a családi házban, mint valami oltalmazó szigeten. Ezerkilenc százötvenhétben, tizenhét éves korában egy varrónőhöz adták, hogy szabás-varrást tanuljon. Apja így látta helyesnek. Mindenképpen meg akarta őrizni attól, hogy gyári környezetbe kerüljön, ezt nem tartotta lányhoz valónak. Különben is már régen élt benne a feltörekvés vágya. Sokszor megbeszélte már a feleségével, hogy Ilonából kisiparos lesz, önálló varrónő. Ez a foglalkozás a munkás és az úri lét közt helyezkedik el, mindkettőtől egyforma távolságra. Mádai szerény, szigorúan meghatározott, de büszkeségből táplálkozó igényének ez felelt meg a legpontosabban.

A lánynak tetszett a varrodai élet. Örömmel vette kezébe a selymeket, szöveteket, belső elégedettsége mindannyiszor megújult, ahányszor ujjai alatt kialakult a ruha egy-egy része. Irigység nélkül nézte a boldog izgalommal fazont választó, próbáló, s az új holmiban gyönyörködő nőket, még akkor is, ha nem voltak nála idősebbek. A négytagú kis női közösségben otthonosan érezte magát. A kertes ház, amelynek legnagyobb szobájában rendezték be a varrodát, hasonlított az övékhez. Lujza, a varroda tulajdonosa idős, jó kedélyű lány volt, s nem rosszindulatból, csak a szórakozás kedvéért szólta meg a nála dolgoztató nőket. Kórodiné, aki egyidős lehetett Lujzával, már epésebb volt, az agyonhajszolt nők irigy keserűsége dolgozott benne. Otthon a kertet, a rossz urát, két fiát kellett gondoznia. De a varrodában is végtelen szorgalommal végezte a munkáját. Újra meg újra hallani akarta Lujza dicséretét, ami sok házi keserűségéért nyújtott neki elégtételt. Munka közben úgyszólván soha nem nézett fel. A pletykákban, megszólásokban is úgy vett részt, hogy szünet nélkül kapkodta a tűt, s hajtotta erre-arra billenő felsőtesttel a gépet. Takácsnéra már többször rá kellett szólni, ha tréfásan is:

Hé! Amért jár a szád, járhat a kezed is!

Takácsné boldog fiatalasszony volt, naponta kétszer hazaszaladt a kisfiához, hogy megnézze és megszoptassa az anyjánál lévő gyermekét. Ő inkább azokat a fiatal nőket szólta meg, akik szerinte nem voltak elég gondos anyák és az utcaajtóban ácsorogtak a szomszédokkal, ahelyett, hogy a gyerekkel törődtek volna. Lujza kíváncsi kérdéseire szégyenkező nevetéssel ugyan, de sok mindent elmondott az uráról meg a házaséletéről.

Jaj, nagyon kedveskedik, meg úgy szereti, ha csókolgatom, mondta egyszer szégyenkező nevetéssel.

Az elején mindig így van ez, szólt rá rosszalló hangsúllyal Kórodiné. Csak ne kapasd el nagyon!

Így lesz ez a végén is, vágott vissza megbántottan Takácsné.

Hát aztán hány csókot adsz neki egy nap? Százat? Ezret? Odahallgass! Okulj! mondta Lujzi, s oldalba bökte a mellette fércelő Ilonát. Mindhárman nevettek, csak Kórodiné tett úgy, mintha semmit sem hallana.

Takácsné többször elhívta magával a lányt, hogy megmutassa neki a gyereket. Ilona először látta ennyire közelről az anyai boldogságot. Takácsné folyton a kicsi körül forgott, róla beszélt, s a szeme még akkor is rajta volt, amíg Ilonát kínálgatta. Kitartóan unszolta, hogy nevessen, mert a varrodában sokat beszélt arról, milyen édes a kisfia, mikor göcögve felnevet, s restellte, hogy a vendég előtt nem húzódik el a szája.

Hagyd, meg van ijedve, hogy idegen arcot lát, mondta Ilona. Elmerülten nézte a kisfiút. Vajon neki is lesz gyermeke? Remélte, hogy igen, s érezte az eljövendő boldogság melegét. Nem tudta, mikor jön el, de ez nem is volt fontos, jólesett az a hit, hogy ott van valahol a jövőben, s egyszer megérkezik. Kis zavarral nézte a fiatalasszonyt, aki szinte dicsekvőn szoptatta a fiát, s úgy biztattaůnoszogatta a táplálkozásra, hogy látszott, minden elmerül körülötte. Egyedül az a fontos, hogy sok tej van duzzadt mellében, s hogy a gyerek elegendőt szívjon belőle. Ilonát nem a fedetlen mell, inkább a kitárulkozó mámoros anyaság ejtette zavarba. Úgy érezte, ez a boldogság nagyobb lenne, ha csendesebb, rejtőzködőbb maradna. S csak bólogatott Takácsné folytonos kérdéseire:

Látod, milyen erősen szopik? Milyen nagy az étvágya? Akár egy kis pióca! Nézd csak, két kézzel fogja a mellemet!

Amíg a gyereket pólyázta, Takácsné mint megőrzendő titkot árulta el, hogy csak addig marad Lujzinál, amíg a kisfiú óvodás korú nem lesz.

Kiváltod te is az ipart? kérdezte a lány.

Takácsné nevetett.

Dehogyis! Nem jó szemmel nézik most a magániparosokat. Meg az adó is nagyon magas. Dehogyis veszek én ilyen gondot a nyakamba! Ha nem tudnád, Lujza néni is sokszor volt már ott, hogy visszaadja az ipart. Lehet, hogy meg is teszi, pedig neki a varroda a mindene.

De hát akkor.

Beállok valamelyik ruhagyárba. Ott nem szekíroz senki, hogy ez nem tetszik, az nem tetszik a ruhán Mert Lujza néni is szekíroz engem, ha a nők elégedetlenkednek. Ő persze soha nem hibázik, ami rossz, azt mi rontottuk el. A gyárban csinálom azt, amit rám bíznak, nem személyekre megy a munka, hanem konfekcióra. És talán többet is keresek. De a varrodában nem beszélek erről. Te se árulj el!

Ilona elmondta otthon, milyen tervei vannak Takácsnénak. Az apja összehúzta a szemöldökét.

Te csak ne utánozz másokat! Amíg a varroda meglesz, odajársz.

Lujza nem adta vissza az ipart, és Ilona ott maradt nála akkor is, amikor mint szabász és varrónő már felszabadult. Napjait ebben a szűk női közösségben töltötte, ahol azonkívül, hogy a rendelők milyennek találták az új ruhát, nem akadt egyéb izgalom. Lujza ragaszű kodott hozzá, mert ő is a jövendőbeli vénlányt látta benne, emiatt

különösen közel érezte magához. Kórodiné is megszerette, mert nem szaladt a fiúk után. A Takácsné boldog elégedettsége izgatta és ingerelte, s még inkább az, hogy a fiatalasszony alig tudott egyébről beszélni, mint a kisfiúról meg a férjéről.

Majd, majd csak várjál, eleinte minden szép, minden jó. De majd meglesz ennek a nagy boldogságnak a böjtje is, ne félj. ismételgette makacsul a maga keserű tapasztalataira gondolva, figyelmeztetőn, s a biztos tudás birtokában sajnálkozva és öntudatlan káröröммel. Néha össze is szólalkoztak, mert Takácsné feldúltan és méltatlankodva irigynek, károgó varjúnak nevezte a sovány asszonyt. Lujzának kellett őket megbékíteni. Kórodiné ilyenkor sem hagyta abba a munkát, gyorsan, az ölébe vett kelmére görnyedve öltögetett tovább, s megbántottan, elnyomott sírásba fúlt hangon mondogatta:

Jól van, nem szóltam semmit. Tudom, azért vagyok rossz, amért kimondom az igazat. Jól van, legyen másnak igaza, egy szót se szóltam.

Ilona tudta, hogy az ő kis ügyeit, amennyiben lettek volna, éppen olyan élvezettel és a legapróbb részletességgel tárgyalnák meg, mint azokét a nőkét, akik náluk varratták a ruhát. Ezek közül néhányan eldicsekedtek a jó házasságukkal, a gyermekeikkel, de még többen akadtak olyanok, akik az olyan kérdésre, hogy miért látszanak kedvetlennek, mindjárt elpanaszolták a gondjukat, régi és friss sérelmeiket.

Mégis csak én vagyok a legokosabb, hogy nem mentem férjhez, nincs, aki nyúzzon! mondta ilyenkor Lujza részvéttel, s valami titkos, derűs elégtétellel a hangjában.

Bizony, bizony, Lujzikám, jól tette, hogy nem kötötte magát senkihez, hagyták helyben az asszonyok. De a szemük, Ilona látta jól, arról beszélt, hogy mégis ragaszkodnak a gondjaikhoz. Így tudott meg egyet-mást idegen családok életéről. Hogy a művezető feleségét csalja az ura, hogy a férfifodrász nagy pénzekben kártyázik, s a szobafestő italra költi a keresetét.

Látod, Ilonám, bennünket nem fenyeget ilyen veszedelem, nevetett rá Lujza.

Lujza tréfált, amikor a huszonkét éves lányt magával együtt emlegette, de hogy az tartózkodó komolyságával kirekeszti magát a férjhezmenetelért folyó harcból, és az ő sorsa felé halad, mégis elégtételt jelentett neki.

Hosszú ideig ő is, meg Kórodiné is körülszimatolta, s váratlan kérdésekkel támadta Ilonát. Tudni akarták, csakugyan nincs-e senkije, vagy alamuszi módon félrevezeti őket. Nagy élvezet lett volna tanítani, megróni, gyámolítani, tanácsokkal ellátni, s a háta mögött sajnálgatni. De a közös ismerősök híradása, s még inkább a lány viselkedése meggyőzte őket arról, hogy nincs sem állandó, sem alkalmi udvarlója. Lassan megszilárdult, véglegessé vált a róla alkotott vélemény, hogy szolid, rendes, nehezen találhatni párját a mai, vallástól elrugaszkodott világban.

Ilonát ezzel a sokat hangoztatott véleménnyel hozzákötötték egy kivételes magatartáshoz, amiből már nehéz lett volna kimozdulnia. Egy udvarló megjelenése most már furcsa meglepetést, szinte sértődött megütközést keltett volna bennük, mindenesetre nagyobbat, mintha kezdettől fogva tudtak volna sorjában egymást felváltó fiúis-

merőseiről.
Pedig Ilonának is megvolt a maga kis titka. Csak éppen hallgatott arról, hogy két fiúval is csókolózott. De hol voltak már ezek! Az egyik ráunt arra, hogy ahányszor Ilona elhívta, mindig otthon találta a szülőket is, s az ő felügyeletük alatt folyt a lassú, akadozó, tárgyat alig találó beszélgetés. A másik meg azért maradt el, mert a lány a csókoknál nem biztatta többre. S amikor merészebben próbálkozott, Ilona ellenállt. Nemcsak azért, mert úgy nevelték, hogy bizonyos gorlátokat lehetetlen volt áthágnia, hanem mert a teste is néma maradt, nem adta meg a kérdésre a várt és kívánt választ. Hallgatott ezekről a gyorsan eltűnő fiúkról, akik akkor kellemes kis izgalmat okoztak neki, de mégis idegenek maradtak, nem sajnálta elmaradásukat. És éppen annyira restellt róluk beszélni, mintha mély nyomot hagytak volna benne.
Amikor másodízben nézte meg a kisfiút, Takácsné, a fiatalasszony bizalmasságával, megkérdezte, hogy van-e vagy volt-e valakije. Ilona elpirult:
Nincs senkim, és ezelőtt sem volt állandó ismerősöm.
Hogy lehet az? csodálkozott Takácsné.
Úgy adódott. Sose futottam senki után.
De hogy teutánad se. Pedig olyan helyes vagy! mondta Takácsné őszintén.
Ilona ettől a dicsérettől zavart mosollyal megvonta a vállát:
Nem tudom, hogy lesz ezután. De én jól érzem magam otthon, a szüleimmel.
Igazat mondott, de míg beszélt, mint egy akaratlanul érintett húr, megrezzent benne annak a tudata, hogy egy megnevezhetetlen dologra vár, s ez a várakozás teszi nyugodtá.
Enikő kezdetben látszólag elfogadta azt a választ, hogy az apja meghalt. Később, mint aki nem fogja fel az elmúlás lényegét, s erre az elmúlásra nem is talál bizonyítékot, újra várni kezdte az apját. Többször megtörtént, hogy a játszótéren, ahová elment vele, amikor valamelyik játszótársa észrevette a felbukkanó apát és eléje futott, Enikő is szaladni kezdett, s csak amikor közel került a férfihoz, aki a másik gyereket várva hajolt előre és tárta szét a karját, akkor lassult le, torpant meg és elmerült figyelemmel nézte, azok ketten hogy nevetnek egymásra, és hogy kapaszkodnak össze.
Az a bácsi nem lehet az én apukám is? kérdezte, amikor visszament az anyjához.
Nem. Ne gondolj ilyesmire! A te apád nem jöhet el hozzád, felelt nehéz szívvel Ilona. Nem volt ereje kimondani újra meg újra a halál szót. S mintha a kislány megérezte volna bizonytalanságát, s a leplezett titkot, hosszan bámult a gyermekével futkosó idegen férfira, és újra megkérdezte:
Ő miért nem lehet az én apukám? Kertészék is hárman vannak testvérek.
Ilona megértette, milyen gondolattal vesződik. Azzal, hogy egy apának több gyermeke is lehet. Megdöbbenve látta, hogy amíg ő igyekszik elfelejteni a gyermeke apját, Enikő képzelete mindenáron ki akarja formálni, élővé akarja tenni.
Harmadikos korában egy iskolai ünnepély alkalmával a szülők is jelen voltak a nagy, letaposott udvaron. Enikő ezen az estén nagy

csendben ette meg a vacsorát.
Miért hallgatsz, kincsem? kérdezte Ilona.
Csak. válaszolt a kislány ellenségesen. Az arca kipirult, szemébe haragos könnyek gyűltek. Egyszerre odaugrott az anyjához, és összeszorított kis öklével ütni kezdte a karját:
Az apukámat akarom! Add ide! Az apukámat akarom!
Ilona megrettent. A szenvedélyes követelés nemcsak a kislány olthatatlan vágyáról beszélt, hanem arról az öntudatlan vádról is, hogy őt tartja bűnösnek abban, hogy neki nincs apja. Csakis ő foszthatta meg tőle, ő rejthette el előle. És mert valójában így is volt, hallgatott, míg a kis öklök szaporán jártak keresztbe tett karjain. Tudta, hogy a gyerek, tapasztalatai alapján, újra meg újra felépíti a családot, s megbántottan és sértetten érzékeli a magáé csonkaságát.
Kezével összefogta Enikő két csuklóját, és odahajolt hozzá:
Láthatod, nincs minden gyereknek apukája. A te kis padszomszédodnak sincsen.
Enikő morcosan nézett rá szemöldökig vágott barna haja alól.
Az övé elment, de sokszor visszajön, a születésnapjára is visszajött, még ajándékot is hozott.
Boros Júliának sincsen.
Az övé meghalt. Kint van a temetőben.
A temető valamiféle bizonyosság volt, s Enikő ezt a bizonyosságot sem tudta megkapni. Erre gondolhatott, amikor ki akarta rángatni kezét az anyja ujjainak szorításából.
Pedig a te apád is meghalt. mondta fojtottan és rossz lelkiismerettel Ilona.
Akkor miért nem viszünk neki virágot?
Mert nem tudom, hol nyugszik. Majd később, ha nagyobb leszel, megkeressük.
Rossz válasz volt, a kislány is gyanakodva nézett rá, mint akit folytonosan áltatnak, s nem tudja pontosan, mikor csapják be és mikor mondanak neki igazat. Mégis nyugodtabb lett, de még megkérdezte:
Ha megnövök, igazán megkeressük?
Ilona érezte, hogy ez a kérdés már odébb mozdította a kislány képzeletét, s az élő, mégiscsak élőnek hitt apára vonatkozott.
Igen, ismételte meg nehéz szívvel, megkeressük.
Szinte hallotta az iskolai vetélkedést, az éneklős, dicsekvő hangokat:
Nekem anyukám is van, meg apukám is, neked csak anyukád van.
Van apukám is, csak külön él, de minden héten eljön hozzám.
Az én apukám meghalt, eltemették, de minden vasárnap kimegyünk a sírjához.
Ebben a kis kórusban az ő lánya hallgat, nem tudja, kihez csatlakozzon. A többiek őt nézik, sejtik, de meglehet, már hallották is a lappangó titkot, és emberi kíváncsisággal, vagy talán kárörömmel és kegyetlen türelemmel várják, mit fog mondani. Ezért követeli a sír bizonyosságát, hogy megszólalhasson, amikor az apákról folyik a vita.
Ilona ebben az időben tudta meg, hogy amikor egész életét a gyerekre szánta, még nem nyújtott eleget neki. Az apa helye, hiába adott meg minden lehetőt, üresen maradt.

Abban az időben, amikor már gyűjtötte az elszánást arra, hogy születésének körülményeiről nyíltan beszéljen a lányával, Enikő váratlanul és támadón megkérdezte:
Te lányanya vagy?
Ilona egy pillanatig meredten nézett a tizenegy éves Enikő szemébe. Eszébe sem jutott, hogy rákiáltson vagy összeszidja. A csendben, amíg az ellentmondásra és harcra kész kislányra nézett, lemondott arról az álmáról, hogy lassan, fokozatosan világítja meg előtte születésének körülményeit, nehogy gyűlölet támadjon benne ismeretlen és az időben örökre elmerült apja iránt. Mindabból azonban, ahogy Enikő nyomozott, ahogyan az apját kereste, s a felelősségre vonó kérdésből az derült ki, hogy nem az apjára, hanem őrá haragszik, s őt okolja a fájó hiányért.
Igen, lányanya vagyok, ha már tudod, hogy mi az, felelte, s abban, ahogyan ezt ilyen pőrén s hangosan kimondta, volt valami a vádlott beismeréséből. Hol hallottad ezt?
Az iskolában, válaszolt morcosan a kislány. Lesütötte a szemét, de nem azért, mintha az anyja előtt restellkedne. Az elsötétült, dacos arc inkább azt a szégyent idézte vissza, amit osztálytársai előtt érzett, amikor ráolvasták, miben különbözik tőlük.
Az iskolában, de kitől?
Többektől. Enikő felrántotta a vállát, látszott rajta, nem akarja magát még az anyjának sem kiszolgáltatni, kik olvasták rá rendellenes származását.
Nem barátkoznak veled?
De igen. Csak ha összeveszünk vagy titkokat beszélünk, akkor mondják a szemembe, hogy nekem mért nincs apám. Meg még onnan tudom, hogy az ajtónkra azt írtad ki, Mádai Ilona. A többi ajtón mindenütt az apuka neve áll.
Ilona két esztendővel korábban cserélte ki a névtáblát, egy évwel azután, hogy az az idős asszony, akinél lakott, s akinek a lakását örökölte, meghalt. Akkor sokáig habozott, és éppen a gyermeke miatt, hogy mit tegyen. De végül is mindenki tudta a házban, hogy esküvő nélkül szült, s erről a lányával is beszélni akart, amikor szerinte már megérett arra, hogy megértse az anyját. Hogy erre ilyen korán rákényszerül, az zavarba hozta. De végül is úgy döntött, nem hárítja el a kérdést, nem teremt a kislányban még nagyobb zavart, nem engedi kínlódni.
Lányanya az, ugye, akinek nincs férje? Enikő kissé félrehajtotta a fejét, s szigorúan nézett az anyjára, készen arra, hogy lecsapjon rá, ha félre akarná vezetni.
Igen, az. Annak nincs férje. Ilona elpirult, de a hangja nyugodt volt és erős. Nekem sem volt, de azért te ne szégyenkezz az osztálytársaid előtt. Nincs rá okod. Nem a te hibád. Én sem szégyenkezem. Mindent megkapsz, amit a barátnőid, anyád sokat dolgozik érted, s azt már te is láthatod, elég nagy vagy hozzá, hogy a munkahelyén meg a házban is mindenki megbecsüli. A többiről, ígérem neked, majd beszélünk, ha idősebb leszel. De még valamit szeretnék neked mondani. Magához húzta a kislányt és két tenyere közé fogta a fejét. Én örökbe adhattalak volna, nem egy alkalom kínálkozott erre. Olyan házaspárok, akiknek nem születik gyermekük, boldogan befogadják az árva vagy apátlan gyerekeket. Ezt én is megtehettem

volna.
Miért nem tetted meg? Enikő feje hátrább feszült, hogy az anyja arcába nézhessen.
Mert nem tudtam megválni tőled. Nélküled semmit sem ért volna az életem. Lehet, neked jobb lett volna úgy, de nem voltam képes megválni tőled.
Ha örökbe adsz, akkor is találkozhattunk volna, ugye?
Nem, soha. Az úgy történik, hogy az anya nem tudhatja, kik íratják nevükre a gyerekét.
Enikő hosszan hallgatott. Látszott rajta, hogy öszpontosítottan, teljes erejével felméri, amit hallott.
Az nagyon jó lenne, ha lenne apukám. De azt nem akarom, hogy ne te legyél az anyám.
Látod, mégis helyesen cselekedtem. Ilona hosszan felsóhajtott. Kezei közé szorította a kislány két kezét. Elmosolyodott, de a hangja még fojtottan szólt a belső izgalomtól: Nálam senki a világon nem szerethetne jobban. A kislány, mint akit még furdal valami mondanivaló, a szeme sarkából nézett rá.
Nemcsak a lányok mondták azt rólad nekem, tudod már, mit, hanem a házban is. És azt is mondták, szegény kis szerencsétlen, te nem tehetsz róla.
Ilona elpirult, de ezúttal haragjában és felháborodással. Ki lehet az, aki ilyen durván megsértette a gyermekét? Lehet, sőt bizonyosan nem rosszindulatból tette, aki tette, hanem álsajnálkozással és áljóindulattal, abbeli kíváncsiságában, mit tud anyjáról a gyerek. Mindenkivel jó viszonyban van, akit személyesen ismer. Persze, olyan is lehet a lakók közül, akivel még csak nem is köszönnek egymásnak, de akik mégis mindent tudnak róla, és a gyerek iránta való érzéseit szeretnék irányítani.
Ki volt az? kérdezte és a vállánál fogva megrázta a kislányt. Ki volt az a.
Nem mondom meg.
Nem? És miért nem?
Csak.
Ilona a kislány ellenkezése mögött olyanféle okot sejtett, hogy a hírek, vélemények forrásait meg akarja őrizni magának. De akár ezért, akár a faggatás miatt felébredő dacból hallgatott, Ilona belátta, jobb, ha csakugyan nem tudja ennek a lakótársának a nevét. Nem állná meg felelősségre vonás nélkül, s ebből veszekedés támadna, ami megosztaná a házbelieket. Igaz ugyan, hogy szerették és becsülték, annak ellenére, hogy átlépett az előítéletek határán, de ezt nem felejtették el. S ezt a legtöbbjüknél pontosan érzékelte.
Alig egy évwel később észrevette, hogy Enikő másképpen néz rá, mint addig. A szeme hideg, ellenségesen fürkésző, az arcát elsötétíti a morcosság.
Mi bajod? kérdezte. Megbántott valaki?
Nincs énnékem semmi bajom, felelt nyersen a kislány. De a vizsgáló-felmérő pillantások nem szűntek meg.
Ilona a kamaszkornak, a testi-lelki érlelődésnek tulajdonította a gyors hangulatváltozásokat és az elzárkózást. De mint mindig, Enikőből ezúttal is minden bevezetés nélkül, váratlanul robbant ki mindaz,

ami foglalkoztatta.

Rábai Irén az iskolában beszélt nekünk egy másik olyanról, mint amilyen te vagy.

Kiről? kérdezte, nyugalmat erőltetve magára, Ilona.

Egy másik lányanyáról.

Igen? Nagylány vagy már, tudhatnád, nem én vagyok az egyedüli.

Nemrégen költözött a házukba. És már mindenki tudja, hogy férfiak járnak hozzá. Az Irén anyja szerint ezek mind ilyenek.

Milyenek? kérdezte nehéz szívvel Ilona.

Hát, erkölcstelenek. Az Irén anyja szerint.

Te tudod a legjobban, hogy ez nem igaz.

Igen. De a lányok nem ismernek mind téged. Csak annyit tudnak, hogy nincs apám. És hogy Irén arról a másikról nekem mondja el, leginkább nekem, hogy.

Hirtelen hevesen, görcsösen felsírt.

De meg is kapta a magáét. Úgy a pofájába vágtam, de úgy. Akkor meg azt nyávogta, hogy ő arról a nőről csak azért beszélt, mert bennünket akart szórakoztatni.

Ilona magához húzta, de a kislány két tenyerét nekifeszítette domború mellének, és kemény, vizsgáztató pillantással nézett rá.

Tehozzád nem jár senki, ugye?

Senki. Hiszen érezned kell, hogy rajtad kívül más nem kell nekem, válaszolt Ilona elmélyült, megrezzenő hangon. Jól tudod, hogy érted dolgozom és érted élek. De nem azért, mert te, amióta nagyocska lány vagy, figyelsz engem. Én határoztam már kezdettől fogva afelől, hogy ez így legyen. Megértettél?

Meg, mondta Enikő. De a távolságot a kifeszített karjával még mindig fenntartotta kettejük között. És soha nem is jártak hozzád férfiak?

Soha, felelt Ilona.

Igazán?

Igazán.

A kislány arca még sötétebb lett, előretolt ajkai megrándultak.

Látod, látod, most nem mondtad meg nekem az igazat. Mert egyszer régen volt itt nálunk egy bácsi, és meg akarta fogni a kezedet.

Ilona meghökkent. Hatéves história volt ez, ő tökéletesen elfeledkezett róla, s lám, a lánya emlékszik. Pedig akkor talán még iskolába sem járt. Olyan mély benyomást és félelmet váltott ki belőle ez az esemény, hogy máig nem felejtette el.

Akkortájban az egyik ruhagyári lakatos kezdett járkálni körülötte. Amikor a szalagmunka valami miatt szünetelt, ha csak tehette, odament hozzá, megkérdezte, rendben van-e a gépe, nincs-e rajta javítanivaló. Nemrégen özvegyült meg, s úgy látszik, nem bírta az egyedüllétet. Amikor nyilvánvalóvá lett, hogy őt szemelte ki magának, az asszonyok fellelkesedtek, s pártolni kezdték Kosaras kezdődő érzelmeit.

Derék ember, ha sokkal idősebb is nálad. Jó férjed lesz bizonyosan. És néhányan nyíltan hozzátették: A te helyzetedben az időset is meg kell becsülni. Legalább nevére veszi a gyerekedet.

Ilona tudta, hogy ebben a közösségben is számon tartják a lányanyaságát, hogy figyelik, vagy legalábbis kezdetben figyelték, s a

közbecsülést annak köszönheti, hogy nagyon csendesen, csakis a gyermekének él. Ha olyan életmódot folytatna, ami miatt meg lehetne szólni, szigorúbbak lennének hozzá, mint egy jó útról letért férjes asszonyhoz.

Egyedül van, hát éli világát, mondogatnák kemény ítélettel, már csak azért is, mert visszaélt a bizalmukkal és részvétükkel.

Ilona nem vágyott sem szeretőre, sem férjre, de a megnőtt, átmelegedett jóakarat minden oldalról támadó nyomásának nehezen tudott ellenállni. Megengedte, hogy Kosaras kétszer-háromszor hazakísérje. Egyszer hosszú, alázatos unszolásra a lakásába is beengedte. Vajnáné, akinek a gondozását a lakásért elvállaltaţ akkor még élt, de ami nagyon ritkán történt meg, elmaradt valahol. A kislány egyedül játszott a konyhában. Ilona visszaemlékezett gyanakvó és megbántott pillantására, amikor az idegen férfit meglátta. Sehogy sem tudta az illedelmes köszönésre rávenni. Kosaras hallgatta az ismétlődő és eredménytelen biztatást, megcsóválta a fejét is, és nem rosszallón, inkább a tényt megállapítva jegyezte meg:

Akaratos.

Amikor a vendéget betessékelte a szobába, a kislány is utánuk ment. Hátát a falnak vetve, mint aki szilárd támaszt keres, leguggolt a sarokba és onnan figyelte őket, zavarba hozó csendben és csökönyösséggel. Némasága olyan célzatos és sűrű volt, hogy a lakatos, mintha folytonos, sebző szúrás érné, minduntalan ránézett. Ilona nagy szünetekkel kérdezett egyet-mást a férfitól, s felelni meg úgy felelt a kérdéseire, hogy nem nézett az arcába, ruhája hajtásait babrálva, tekintetét az ujjaira szögezte. Elég volt rápillantani a gyermekére, hogy bizonytalansága, amit a lelkes segítőkészség, házasságszerző jóakarat erőltetett rá, végérvényesen elmúljék, és újra elhatározza, amit már régen eldöntött. Azt, hogy senki sem kell neki, nincs élettársra szüksége. Nemcsak a gyerek, hanem az az emlék sem engedte ezt, ami a gyermeke apjáról megmaradt neki, s amit lesüllyesztett ugyan a lelke legmélyére, de azért elevenen élt benne, ha az eszével szándékosan nem is gondolt rá.

Másnap Enikő már a folyosón várta, a rácsba fogózva. Pedig hűvössé vált az idő, ritkás esőcseppek folytak végig kapaszkodó kezén.

Nem tudtam benntartani, annyira várt téged, panaszkodott az öregasszony.

Enikő megfogta az anyja kezét, behúzta a kis előszobába, és gyorsan becsapta az ajtót, mintha valakit ki akarna rekeszteni.

Ilona megszorította a kezét, és könyökével önkéntelenül megnyomta az ajtót, mintha még erősebben el akarná zárni az útját annak, aki netán utánuk akarna jönni.

Ez az eset nemcsak kettőjük viszonyát zavarta meg, de mozgás és suttogás támadt körülötte a házbeli ismerősök között is. Némelyek helyeselték, hogy párt keres, hiszen nem könnyű egyedül élni.

Akár elveszi magát feleségül az az ember, akár nem, mondta Szegediné, az egyik szomszédasszonya, én csak helyeselni tudom, ha lesz valakije. Hiszen még nem öreg, ráunhatott a nagy magányosságra.

Az ilyen jóakaratú biztatások mögött Ilona ott érezte a feszült várakozást, vajon megtöri-e a férfi miatt élete szikár rendjét, azt a bizalmat és becsülést, amelyet eddigi magatartásával kiérdemelt. Egyetlen és végleges lesz e a felbukkant férfi, vagy most már sorban

jönnek a többiek is? Nagy eseményt és nagy csalódást jelentett volna, ha letér annak a rendnek az útjáról, amit megszoktak nála, és hallgatólagosan elő is írtak neki.

A szemközt lakó asszony, Dávidné azt bizonygatta, hogy Ilonának nem is egyszer, hanem kétszer vagy háromszor jött látogatója, s mindegyik más volt, mint az előbbi.

Ilyenek ezek a megtévedt nők, mondta Rigónénak, az egyik földszinti lakónak. Egy ideig tartják magukat, de azután gondolnak egyet és abbahagyják, előjön a régi természetük. Isten látja lelkemet, én szeretem Ilonát, de azt tudni kellene neki, hogy az ő helyzetében még jobban kell vigyázni, mint másnak, már csak azért is, hogy jót lásson a gyereke.

Ki tudja, kinek mi a jó, felelt Rigóné nyomatékos hangsúllyal, és kövér arcán sokatmondó arckifejezéssel. Ő ugyan bent a házban nem vett észre látogatót, de az ablak mögül úgy látta, hogy Ilonát minden alkalommal más férfi kísérte haza.

Hogy felmentek-e a lépcsőn, azt nem tudom, mert a kapu odébb van, nem láttam odáig, mondta jelentőségteljesen.

A másik szomszédasszony, Szegediné szintén belátta azt, hogy nem ártana egy derék férj, aki jó apja lenne a gyereknek. Csak azt helytelenítette, hogy Ilona az öregasszonyt meg a kislányt elküldte hazulról.

Ha mindjárt egyedül találja, még a legtisztességesebb szándékú ember is vérszemet kap, és azt gondolja, ha másnak lehetett balkézről, akkor nekem is lehet. Vigyázni kell a maga helyzetében, gondolom, nincs szüksége még egy apátlan gyerekre, mondta goromba nyíltsággal.

Ilona hiába hangoztatta, hogy az öregasszony a tudta nélkül ment el hazulról, amikor a látogatóját bevitte a lakásba, a gyerek meg ott játszott a konyhában, ki elhitte, ki nem. Ennek csak annyiban tulajdonított jelentőséget, hogy a kislányt féltette a mindenféle suttogásoktól. Nemcsak a rosszindulat zavarhatta volna meg, hanem az a fajta szánakozó, sóhajtozó féltés is, aminek szövege alig különbözött a megszólás, a szándékos szúrás szavaitól.

Végül is elcsitult a védő és vádoló hang, mert többé senki nem kísérte haza Ilonát és a küszöbét sem lépte át férfi. A kétemeletes, nyolcadik kerületi házban elült a suttogás, a pletyka, s Ilona helyzete ismét megszilárdult. Annyira, hogy amikor bizonyossá vált Kosaras végleges elmaradása, a házbeli ismerős asszonyok ismét teljes jóakarattal sopánkodni kezdtek afölött, hogy egy ilyen rendes, szorgalmas nő, mint Ilona, miért küszködik egyedül.

Ha kedve támad másképpen élni, keresni valakit, akár férjnek, akár szeretőnek, Ilona nem törődött volna mások vélekedésével. De éppen ez a kis közjáték mutatta meg, hogy nemcsak hogy nem vágyik férfi után, de apát sem kíván a gyerekének, mert az ösztönös gyűlölettel fordul mindenki felé, akinek a részéről veszélybe kerülhet az ő kizárólagos joga az anyjára.

Ez a hatéves ügy támadt fel Enikőben, minden részletében világosan, amikor a rossz lányanya kérdése foglalkoztatta. Ilonában is ekkor merültek fel teljes keménységükben azok a lelkiismereti kérdések, amelyeket a gyerek apa utáni vágya támasztott fel benne. Tudta, hogy ez a vágy nem akárkire, valamilyen pótapára, hanem az igazira irányul. Az a láthatatlan, titokzatos apa foglalkoztatja, aki soha nem

jött el hozzájuk, s akinek az elmúlását nem hitte el. Váratlan támadásokkal, kíméletlenül rohamozta meg az anyját, hogy több tápot kapjon a sötétségbe merült apa képének kialakításához.

Egyszer lefekvés után szólalt meg, amikor az anyja azt hitte, már régen alszik.

Milyen színű volt a haja?

Kinek? kérdezte Ilona, pedig jól tudta, kiről van szó.

Az apukámnak.

Szőke, mondta Ilona. De most már próbálj elaludni.

Szőke, ismételte meg Enikő csodálkozva, de hiszen én barna vagyok.

Rám hasonlítasz.

Mindenben? kérdezte a kislány támadón.

Nem, mondta Ilona, mert érezte, hogy valamit adnia kell a lányának, aki önmagában az apját nyomozza. Az arcod az övére hasonlít.

Szép volt?

Igen, szép.

Magas volt?

Magas.

Hát a szeme?

Barna volt, mint a tiéd.

A te szemed is barna. Az enyém mégis olyan, mint az övé?

Igen, felelt rövid habozás után Ilona. Enikő pillantása erre a válaszra kényszerítette.

A faggatás még sokáig folyt. Ilona érezte a határozott, szívós vágyat, amellyel a tízéves Enikő azért harcolt, hogy az ismeretlen apa legalább annyira az övé legyen, mint az anyjáé. Végül Enikő izgatottan és vádolón így kiáltott fel, nem is tudva, hogy vak tapogatózása közben rálelt anyja lelkének legsajgóbb pontjára:

Miért tudsz róla olyan keveset? Miért?

Ez a tettenérő kérdés lesújtotta és megdöbbentette az asszonyt. De semmiképpen nem akart gyöngének és rajtakapottnak mutatkozni a gyermeke előtt. Az ő érdekében őrizte a szeretet, az őszinteség, a tiszteletet követelő tekintély egészséges egyensúlyát. Semmiképpen nem akart bűnbánó és megalázott anyaként élni mellette.

Majd ha nagyobb és érettebb leszel, mindenről beszélünk, felelt dobogó szívvel, de higgadtan. Mindenről, amiről csak tudni akarsz.

Még maga sem tudta, milyen lesz ez a többször megígért beszélgetés. De erre nem akart gondolni, efölött töprengeni, erőszakkal visszanyomta az erre vonatkozó gondolatokat, abban bízva, hogy a hátralévő évek majd megérlelik a választ.

Az őszinte múltját feltáró beszélgetés, amit Ilona belső kötelességnek érzett, végül is nehéz, kapcsolatukat próbára tévő lelki teherré vált. Az a követelés, ami lánya magatartásában egyre inkább megnyilvánult, szintén az előre nem látott, nem sejtett dolgok közé tartozott. Számolt minden kötelességgel, de nem gondolt arra, miféle várakozás, kíváncsiság nyílik meg a mellette felnövekvő lényben. Úgy hitte, ők ketten annyira összenőnek, hogy a lányának nem fog hiányozni a harmadik. De látnia kellett, hogy a szeretet mohó igénye és az adakozás szilaj vágya Enikőben szüntelenül ébren tartotta az apa iránti eleven érdeklődést.

Egy ízben azzal lepte meg Enikő, hogy megkérdezte:
Hány éves voltál, amikor én születtem?
Huszonnyolc. De miért kérdezed?
Hiszen akkor már nem voltál fiatal.
A kislány úgy nézett végig az anyján, olyan erős vizsgálódó tekintettel, mintha először látná.
Igen, nem voltam már egészen fiatal, válaszolt az asszony szándékosan szilárd hangon, mint aki vállal egy hangosan ki nem mondott vádat. Tudta, hogy ezen az újonnan felbukkant nézőponton keresztül lánya ismét felméri őt. Tizenkét éves, de már nem mindegy neki az, hogy az anyja tizenhat vagy huszonnyolc éves korában jutott a lányanyák sorsára. Már lát, figyel, tűnődik, latolgat és ítél.
Miért nem vártál?
Mire?
Arra, hogy megkérjen valaki. Ha már olyan sokáig volt türelmed, miért nem vártál tovább? Akkor most hárman élnénk együtt.
Hogy jutott ez az eszedbe?
Jobban szeretnéd, ha nem kérdeztem volna meg? mondta a kislány gyorsan és támadón.
Igen, jobban szerettem volna, felelt nyíltan és nyomatékosan Ilona. Akármilyen érett is vagy már, sok mindent nem foghatsz fel. Nem tudom, ki volt az, aki szót ejtett előtted az én koromról, jó vagy rosszindulatból tette e, de megzavart téged. Méghozzá feleslegesen. Mert én soha nem tagadtam előtted az éveimet. Igaz?
Igaz, válaszolt lesütött szemmel a kislány. Ismét hallgatott arról, hogy magától jutott eszébe az anyja életkora, vagy felhívta-e rá a figyelmét valaki.
Ilona, ki tudja hányadszor, keserűen ébredt rá arra, hogy azzal a hitével, hogy ha a lányának mindent megad és megkíméli minden rossztól, akkor teljesíti anyai kötelességét, mennyire becsapta és félrevezette önmagát. Még milyen kicsi és mennyi kínt áll ki az anyja miatt. Meglehet, örök készenlétben él a magakorú gyerekek között, és érveket gyűjt a védekezéshez. De az is lehetséges, hogy önmaga számára keresi az okokat és mentségeket, mert a lelkében soha nem szűnik meg birkózása az anyjával.
A két térde elé húzta Enikőt és átfogta a derekát.
Ide hallgass. Akármikor is szültelek, nagyon fiatalon, amikor még nem tudtam gondolkozni, vagy érett fővel, amikor már volt eszem felfogni a cselekedetemet, az most már mindegy. Így alakult a sorsom. Bárhogy is néz rám némelyik ember, az nem hat ki rád. Láthatod, hogy a legtöbben megbecsülik anyádat, és semmi különbséget nem tesznek közted meg a többi gyerek között. Érted?
Igen, mondta Enikő lassan, vontatottan. A hangjából, tekintetéből kiderült az a nehéz igazság, hogy elsősorban ő maga tesz különbséget, erre ösztönzi a hiányérzete, s az az állandó belső feszültség és harag, hogy ezen, hiába kívánja, hiába akarja, nem tud változtatni.
Mégis, a faggatózás, gyanakvó tapogatózás ellenére, hogy világosan lásson a számára zavaros sötétségben és anyja titkai között, Ilona tudta, érezte, hogy a kislány nagyon hozzánőtt, egészen akarja, és nem tűrne társat maga mellett. De a szenvedélyes ragaszkodás kitörései visszahúzódó, szinte ellenséges különállással váltakoztak.
Csak téged akarlak anyámnak, senki mást, mondta jó néhány-

szor erős, szinte goromba csókok és ölelések közben.
Sokat gondolkoztál azon, hogy odaadj másoknak? Terhedre voltam? Szégyelltél, nem tudtál miattam szórakozni? kérdezte máskor, szokása szerint lecsapva, gyanakvón és bevezetés nélkül.
Ezt csak egyszer gondoltam végig, válaszolta neki Ilona. Megszorította a kezében tartott erős kis kezet. Akkor is a te érdekedben. Egyszer gondoltam végig, mert megértettem, hogy nem tudnálak odaadni senkinek, még ha neked jobb lenne is úgy.
Miért lett volna jobb? Mostoha anyával és mostoha apával.
De hát nem adtalak oda! kiáltott fel Ilona. Megrázta a kislányt. Miért gondolsz te ennyit olyasmire, ami nem következett be?
Csak, mondta a kislány és a tekintetét elfordította az anyjáról, hogy ne kelljen a szemébe néznie.
Ilona ezúttal világosan megértette ezt a csakot. Nem tudta elfelejteni és megbocsátani, hogy az anyjában valaha is felötlött az ő örökbeadásának a terve. Ez, ha hajszálnyira is, de mégis repedésként mutatkozott a kívánt, akart, kizárólagos és tökéletes szereteten.
Tizenötödik évébe lépett Enikő, amikor sor került a régen megígért beszélgetésre. Ahogyan közeledett ennek az ideje, Ilona egyre jobban félt tőle. Hiszen Enikő még mindig éretlen volt ahhoz, hogy mindent elmondjon neki. Ez a minden egyrészt túl sok volt, másrészt túl kevés. Félt az újabb megmérettetéstől, attól, hogy veszít a szeretetéből és becsüléséből. Hogy az az oldottabb viszony, amellyé szoros és feszültséggel teli kapcsolatuk lassan átalakult, ismét megkeményedik.
Anyu, most már igazán nem húzhatod tovább az időt, nagylány vagyok már, talán többet is tudok, mint te, mondta Enikő. Szemében a gyerek és a kamaszlány szomja fénylett.
Ha jól meggondolom, mindent tudsz, amit tudni vágyol. Ilona tenyerével megsimogatta lánya arcát, hogy letörölje róla a furcsa és őt kényelmetlenül érintő kíváncsiságot. Enikő nemcsak az anyját faggatta, hanem a nőt is, aki áthágta a megszokott határokat. Ezt, ha másokról volt szó, könnyedén elfogadta, csak éppen az anyjánál ítélte meg másképpen. Nem akarta, mégis muszáj volt kilépnie az anyai magatartásból, amit élete egyetlen lehetséges formájának tartott.
Úgy gondolod, hogy már mindent tudok rólad? Ne szédíts! mondta félig tréfásan, félig komolyan Enikő. Ha így beszélsz, azt fogom hinni, hogy eddig csak bolondítottál. Igazán, bolondítottál? tette hozzá, és merőn nézett az anyjára. Az asszony ölbe tett kézzel ült előtte, moccanatlanul azon a széken,
amelyikre lánya leszorította. Kontyos feje előrebiccent.
Rosszul tettem, hogy annyiszor megígértem neked azt, hogy. Csak azért, hogy szabaduljak, mondta szinte ridegen. Most már, hogy nagylány vagy, beláthatod, egy kisgyerekkel nem lehetett úgy beszélni, mint egy. De azért én őszinte voltam hozzád, amennyire csak lehetett. Nem takargattam el azt, ami volt.
Azt mondod, őszinte voltál, amennyire csak lehetett. És mi az, amiben nem lehetett? kérdezte a lány vallató szigorúsággal.
Abban a hitben tartottalak, hogy meghalt az apád, mondta rekedten Ilona. Ebben félrevezettelek, mert nem tudom, él-e vagy sem. Ezt, nagyon kérlek, nézd el nekem. Mit mondhattam volna egyebet. Nem értetted volna meg, hogy semmit, de igazán semmit nem tudok felőle. Bizonyos voltam benne, hogy erről egyszer szó esik

köztünk. Ha már nem lehet húzni az időt, legyen meg, mondta hosszú, nehéz sóhajjal. De ölben tartott kezei továbbra is összekapcsolódva maradtak, mint aki még vallva és önmagát kitárva is szoros fegyelemben akar maradni.

Úgy, szóval él az apám, és te azt mondtad, hogy meghalt. ţ A kislány arca eltorzult a felcsapó gyűlölettől. Azért nem akartál engem a temetőbe vinni. Él és te azt mondtad nekem, hogy meghalt, csak nem tudod, hol temették el!

Nem figyeltél rám. Azt mondtam az elébb, nem tudtam, és most sem tudom, hogy fordult a sorsa, él-e vagy meghalt. Ha azt mondom, hogy él, akkor nem nyugszol, folytonosan csak gyötrődtél volna, miért nem jön el hozzád. Gondold csak el. Így, hogy holtnak tudtad, mégiscsak nyugodtabb voltál.

Szóval él, szólalt meg a kislány már pillanatnyi tűnődés után vádolón, és te abban a hitben tartottál, hogy meghalt. Ez, ez borzasztó. Megrázta vállig érő sima barna haját, s felvetette a fejét, mint aki új támadásra indul. De miért nem tudsz róla semmit? Miért? Az ilyen apák, tudom jól, mert megérdeklődtem, visszajárnak a gyerekükhöz meg ahhoz a nőhöz, akit, akinek. Megszakította a mondatot és merőn nézett az anyjára. De ő nem jött és pénzt se küldött az én tartásomra. Ugye, nem küldött? kérdezte ugyanazzal a merő pillantással.

Nem. Soha.

Miért? Annyira nem szeretett engem? Csak a törvényes gyermekeit? Mert biztosan olyanok is vannak neki és azokhoz jobban húz. Csak azért, mert hogy én szerelemgyerek voltam?

Honnan tudsz te ilyet? Hogy te szerelemgyerek vagy. Hiszen ezt ma már. Honnan? kérdezte Ilona. Megdöbbent arra az újra és újra felmerült gondolatra, hogy nemcsak ő neveli a lányát, hanem ismeretlen vagy ismerős, a háta mögött ellenőrizetlen véleményeiknek, különféle indulatokból felfakadt megjegyzéseiknek hangot adó emberek is.

Mondták, felelt makacsul és kitérőn Enikő, mint már annyiszor, amikor rejtélyes eredetű értesüléseiről esett szó.

Ilona összeszedte minden erejét ahhoz, hogy kimondja a legnehezebbet.

Apád nem tudott a te születésedről.

Enikőnek nagyra nyílt a szeme, tekintete úgy járta be az anyja arcát, mintha először látná.

Nem tudott? Hogy lehet az? Letagadtál? Belekapaszkodott az anyja karjába és megrázta. Letagadtál? Hogy tehettél ilyet! Mért nem akartad, hogy apám legyen? Miért?

Ilona megint átfogta a karját szorító erős kezet. Tudta, ez az a pillanat, amikor teljesen elveszítheti a lánya bizalmát, vagy pedig meggyűlöltetheti vele az ismeretlen apát, akit annyira keres és akar.

Ide hallgass, drága kincsem, kezdte felindultan, s erős melle megemelkedett-, én nem vettem el tőled az apádat és nem tagadtalak le előtte. Ő eltűnt, mielőtt én ráocsúdtam volna, hogy te meg fogsz születni.

Hogyhogy eltűnt? Elutazott és nem jött többet vissza?

A nevén kívül nem tudtam róla semmit, mondta Ilona el-elakadó hangon. Megállt, mert döntenie kellett, hogy bevallja-e, amit

még tud róla, s azt, hogy most már abban sem biztos, hogy a hajdani fiatalember, aki apja lett a gyermekének, a valódi nevén mutatkozott-e be. Nem tudtam róla semmit, mondta végül, nyugalmat erőltetve.

Hogy lettél az övé, hogy semmit nem tudtál róla?

Nehéz kérdés volt, Ilona fejébe hajtotta a vért. Az anyaság vértje megint elmozdult, a támadás a védtelenül maradt nőt érte, aki nehezen tudta magát menteni.

Igen, úgy lettem az övé, mondta végül, hogy a nevén kívül semmit sem tudtam róla.

Nagyon szeretted?

Ennél a kérdésnél, ami a regényesség és a romantikus képzelet világába csalta be Enikőt, a kislányban lévő feszültség mintha feloldódott volna. Elérzékenyülten nézett az anyjára és ujjaival visszaadta kezének szorítását.

Itt volt az alkalom, hogy könnyen megnyerje a lányát, és az elhagyott, becsapott szerelmes lány szerepébe bújjon. De az asszony ezen a ponton nem akart és nem tudott hazudni.

Nem tudom, mennyire szerettem, mondta és a lánya szemébe nézett. Ezt máig nem tisztáztam magamban. De ez nem is fontos a te szempontodból.

Akkor hát csak úgy odadobtad magad?

Az asszonynak kigyulladt az arca.

Először és utoljára felelek egy ilyen kérdésre, mondta most ő is szigorúan. Az övé lettem, mert így hozta a sorsom, nem tehettem másképp. Olyan rövid ideig ismertem, hogy magam sem voltam tisztában magammal. Csak azt éreztem, hogy nem térhetek ki előle. És amikor nem jött, nem keresett fel többet, én nem kerestem, hová lett, nem kutattam utána.

Büszkeségből?

Meglehet.

Úgy. Enikő összehúzott szemöldöke alól hosszan nézett az anyjára. Szóval a büszkeség fontosabb volt neked, mint én. Azért nincs apám, mert te megjátszottad a flegmát, a gőgöset. Ki tudja, ő hogy örült volna nekem és milyen nagyon szeretett volna.

Ilona megindultsággal s egy kis keserűséggel látta, hogy Enikő az ellentétes érzések hánykolódása közben ismét megtalálta az útját annak, hogy az apját szerethesse és ne veszítse el.

Lehet, lehet, hogy így lett volna, mondta és mellére húzta a lánya fejét. De azért ne ítélj meg engem, hogy, hogy én nem akartam magam rákötni valakire, aki, akinek nem jutott eszébe, hogy, hogy érdeklődjön afelől, mi van velem. Hogy nincs-e valami nagyon fontos mondanivalóm. Megértesz?

A kislány nemet intett, de azért nagy erővel szorította fejét az anyja melléhez. Nem akarta elárulni, hogy visszafojtja a sírást, de anyja a háta rázkódásán érezte, hogy sír.

Én végtelenül szeretlek, súgta a hajába, s ha ez nem is nyújt kárpótlást az apai szeretetért, mégis sokat jelent, gondold csak meg. És egyedül csak téged szerettelek, soha nem fordult meg a fejemben az, hogy férjet keressek magamnak. Nem lemondásból, hanem mert rajtad kívül nem éreztem szükségét senkinek.

Két karral fogta át a kislány vállát és még halkabban folytatta:

Most még nem tudsz és nem is akarsz megérteni. Lehet, könnyel-

műnek tartasz, hiszen nem éretlen kamaszlány koromban történt meg velem az, ami történt, hanem sokkal később. Lehet, hogy elítélsz magadban, ez ellen semmit sem tehetek. Csak azt ígérd meg nekem, hogy okulsz az én sorsomból, és te, te jobban vigyázol magadra meg a jövendőbeli gyermekedre. Nem teszed ki annak, hogy ugyanazt a fájdalmat érezze, mint te most. Hiszen ha én ezt előre tudom. Megígéred? Érezte, hogy ezt nem kellett volna mondania. Felemásan hangzott a félelme, az aggodalma éppen akkor, amikor leleplezte magát a lánya előtt. De annyira szerette volna megkímélni minden megrázkódtatástól, válságtól és bánattól, hogy nem tudott hallgatni.

Enikő felkapta a fejét, hátrahajolt és az anyjára nézett. A tekintete homályos volt, de a homály mögött talányos tűz égett. Harag, meghökkenés és makacsság is szikrázott benne.

Most pedig zárjuk le ezt a beszélgetést. Látom, feldúlt téged is, nemcsak engem. Többet úgysem tudok neked mondani. Egyet ne felejts el. Bármit hozzon is a sors, énrám mindig számíthatsz, én soha nem hagylak el. Csak te ne hagyj el engem.

Az asszonyt hirtelen rohanta meg az elérzékenyülés, azért kellett kimondania az utolsó mondatot.

Enikő teste meglódult, mintha át akarná karolni az anyját. De végül nem mozdult. Merőn néztek egymásra, azután mindketten feszélyezetten elfordították a fejüket.

Jó maguknak. Ilyen jó, szülőtisztelő lányuk van, aki inkább apja-anyja mellett ül, mint hogy haszontalansággal töltse az időt. Igaz, ki is nőtt már az ilyesmiből, mondogatták a szomszédok. A huszonhét éves Ilona zavartan és kényelmetlenül mosolygott a jóakaratú, mégis kétes értékű szavakra.

Mádainé, akit szintén kényelmetlenül érintett az ilyenfajta dicséret, mert felfogta az élét is, tartózkodón bólintott:

Nem olyan nagy kor még az a huszonhét esztendő. Mi csakis rendes fiút fogadunk el vőnek, abból meg kevés van manapság.

Úgy is van. Látjuk, mire megy az, hogyha a fiatalok nyakló nélkül házasodnak. Várt lány várat nyer, bólogattak a szomszédok, de azért a megjátszott meg az őszinte sajnálkozás nem maradt abba. Nem értették, miért nem akad Ilona számára vőlegény. A lakás nem jelentett gondot, két tágas szoba volt Mádaiéknál. S maga a ház meg a kert a jövőre nézve szép örökség biztos reménységét jelentette. Az alacsony, erős mellű, keskeny csípőjű, kellemesen gömbölyded lány kontyos fejével, kedves arcával inkább szépnek, mint csúnyának volt nevezhető. Huszonöt éves korán túl érdekes módon éppen ő, akinek a szolidságában senki sem kételkedett, már inkább asszonynak látszott, mint lánynak. Olyan asszonynak, aki anélkül takaros, hogy sokat törődne a divattal, s akiből sugárzik a háziasság, megbízhatóság és csendes komolyság.

Mádaiék, míg egyenes tartással templomba vagy rokonok látogatására mentek, oldalukon ezzel az asszonyos külsejű, csendes, komoly lánnyal,jobbra-balra vágó pillantással mégiscsak megnézték az utcán a férjes sorba került lányokat, akik közül nemegy, az ő Ilonájukkal egyidős, már két-három gyereket is sétáltatott. Mádainak is, a lelke legmélyén, el kellett ismernie, hogy jó néhány rendes fiatalember akad Dunaharasztin csakúgy, mint körülötte a műhelyben, azok között is, akik párt vagy KISZ-tagok. A sértődöttségét, hogy az ő

lányán senkinek sem akad meg a szeme, büszkeségével meg azzal a konok, magát meg nem adó, belső ellenzékiséggel takarta, ami kialakított világához, a múlthoz és rideg vallásosságához kötötte.

Ilona érezte a szülei csalódását, és azt a növekvő és sürgető várakozást, amellyel feléje fordultak. Tudta, hogy nincs terhükre, de éppen a gőgjük szenvedett, életfelfogásuk kapott sebet. Az elégtételnél, hogy íme, a megváltozott világban nem becsülik meg értéke szerint a tisztességet, erősebbnek bizonyult a csalódás, hogy az ő lányuk iránt senki sem érdeklődik. Ilona sajnálta őket nyíltan soha el nem árult megbántottságuk miatt, de a magatartásán, azon a bezártságon, lesütött szemű elrejtőzésen, ami elriasztotta, közömbössé tette iránta a fiúkat, nem tudott változtatni. Később pedig már nem is igen akadt, akit elriasszon, mert az ismerős fiúk sorjában megnősültek, férjek és apák lettek. Vele egykorú vagy nála egy-két évvel idősebb szabad fiatalemberekről alig tudott a környezetében. Elválthoz nehezen, a kudarc keserű szájízével engedték volna a szülei, a gyorsan nősülőváló fiatalokról, különbséget nem téve, lesújtó volt a véleményük. Egy özvegy vőt még inkább vállaltak volna, akár gyerekkel is, de ilyen sem adódott. Erre a nemlétező özvegyemberre nemcsak egyik-másik szomszédasszony, de olykor Mádainé is célzást tett a lánya előtt. Ilona nem vette észre, hogy ezek a célzások az ő értékének önkéntes leszállítását takarják, mert szerénységében természetesnek tartotta, hogy ő már nem állítható egy tizennyolc-húsz éves lány mellé. Szótlan hallgatása, kissé zavart mosolya azonban, amíg a szomszédasszonyok kíméletlen, jóakaratú vigasztalását hallgatta, nem szégyenkezésből, inkább a lappangó, a felületen meg sem villanó konokságból fakadt. Mintha valami várakozást, s ennek a teljesülését sejtető ígéretet őrizne magában anélkül, hogy az értelmével tudna erről. Valami készülődő, önmagát méregető erőt, ami több próbát követel annál, hogy hozzátörjön egy özvegyemberhez és dicséretes módon szerető anyja legyen az árváinak.

Amióta az eszét tudta, Ilona mindig együtt volt a szüleivel. Csak apja utazott el olykor vidéken lakó testvéreihez. Anyja ritkán tartott vele, nehezen hagyta el a Pest környéki házat, úgy érezte, felfordul a világ rendje, ha nem ő eteti a hátsó udvaron a disznót meg az apró jószágot. Azon a nyárutón, ami Ilona sorsát megváltoztatta, Mádai elment betegeskedő bátyjához Bajára, s ott a hirtelen jelentkező vakbélbántalmakkal kórházba szállították. Mádainé férje után utazott, s így Ilona egészen magára maradt.

A hét végén, szombaton ebédet készített magának, s mosogatás után elővette készülő ruháját, hogy dolgozzon rajta. Nem azért, mert sürgős volt, hanem hogy gyorsabban múljék az idő. Estefelé megérkezett a várt távirat, hogy apja szerencsésen túlesett a műtéten, s ezért megnyugodva és felvidámodva hozzákezdett a nagy kert locsolásához. Először a gyümölcsfák tövére meg a zöldségfélével beültetett ágyásokra hordta a vizet, legutoljára hagyta a ház elején virító virágokat. A lemenő nap keresztülszikrázott a virágok közt emelkedő fenyő és hársfa ágain, de már lecsillapodott a forróság, a puha meleg levegőt áthatotta a víztől felfrissült rózsák, floxok, violák lélegzetként szétterjedő, üde, erős illata. Talán a várva-várt jó hír, talán az újra meg újra bőréhez csapódó enyhe szél érintése, az ágak szédítő hintázása, s a köztük fel-felkáprázó napfény volt az oka, hogy Ilonát enyhe

szédülés fogta el. Máskor nem tette ezt, de most belenézett a napba, azután behunyta sárga és fekete foltoktól elvakult szemét.

Elfáradt, fiatalasszony? Segítsek locsolni? Jól értek hozzá, hallatszott az utca felől egy vidám, nevetős férfihang.

Ilona hunyorogva fordult a zöldre festett léckerítés felé. Lassan, mintha kötélen húznák, odament, és a kerítésbokrok meg a lécek között a kinn álló, nála jóval magasabb férfira nézett. Látása lassan kitisztult, s a mellében szokatlanul erős ütést érzett. Szőke, vállas, csinos arcú fiatalember állt az utcán, haja, kis bajusza aranyosan, szeme kéken csillogott. De Ilonát nemcsak a szépsége ragadta meg, hanem az a nyugodt, rendületlen biztonság is, ami ott fénylett az arcán, és szemtelenül bizalmas hangjában, mintha régi ismerősök lennének, és már jó ideje megszokta volna, hogy kedvesen, de fölényét éreztetve beszéljen vele.

Köszönöm, nincs segítségre szükségem, bírom egyedül is, válaszolt elfogódottan. De nem tért vissza az üres kannához, ottmaradt továbbra is a bokrok között, mintha oda lenne nőve.

Látom, jó a szíve, nem sajnálja a virágoktól a vizet. Akkor ne sajnálja tőlem se! Ad egy pohárral?

A fiatalember szünet nélkül mosolygott, és odalépett az ajtóhoz, mint aki természetesnek találja, hogy nemcsak teljesítik a kérését, hanem be is engedik.

Mádaiékban állandó gyanakvás élt minden idegennel szemben. Mindig zárva tartották az ajtót, nemcsak jogos óvatosságból, hanem mert az ellenséges, megváltozott világot is ki akarták zárni, és vele együtt mindazokat, akiket nem ismertek és nem akartak ismerni. Ilonát kicsi kora óta arra tanították, hogy a szomszédokon kívül senkit ne engedjen be. Most mégis, mint akiben ismeretlen parancs kezd működni, elhúzta az alsó és felső reteszt.

Tessék, jöjjön be a konyhába.

Előrement, a fiatalemberrel a nyomában, aki, hogy jelenlétét nyomatékosabbá tegye, fütyülni kezdett, szépen, gondosan kidolgozott trillákkal, akár egy madár. Személyre szóló, félreérthetetlen üzenet bújt meg ebben a csábító fütyörészésben, annyira, hogy a lánynak önkéntelenül hátrarándult a feje, és kis füle égni kezdett, mint aki megérti a szavakra nem tagolt hangot.

A fiatalember körülnézett a csinos, nagyon tiszta, kék csempés helyiségben, s bár már kezében fogta a teli poharat, még nem vitte a szájához. Merőn és mosolyogva nézett Ilonára, domború mellére, lágyan gömbölyded nyakára, karjaira, és megkérdezte:

Hát az ura, egyedül hagyta itthon?

A lánynak már száján volt a szó, hogy ő nem asszony, nincs férje, mégsem mondta ki. Csak megvonta a vállát, bizonytalanul mosolygott, s nem szólt. Csendben állt a falikút mellett. Egyszerű, galléros ruhájában kedves volt és igénytelen, és mégis volt benne valami figyelemre méltó, mintha hirtelen támadt indulat és elszánás tartaná mozdulatlanul, nem a tanácstalan, ügyetlen esetlenség.

Véletlenül vetődtem erre, szólalt meg újra a fiatalember. Csak járkáltam, csellengtem, egészen addig, míg meg nem láttam magát. Vagyis inkább megsejtettem, hogy ott áll az udvaron. Felemelte szép fejét és nevetett. Jó szimatom van nekem. És azt is tudtam mindjárt, hogy jó a szíve, nem hagy szomjan veszni. Igaz?

Nagyot húzott a pohárból, visszaadta, s hirtelen átfogta a lány pohárért nyúló ujjait.

De nemcsak a szíve jó, hanem az illata is. Merthogy a virágok közt forgolódott. Szemében kis szikrák kezdtek tüzelni, de a mosolygást nem hagyta abba. Közelebbről még azt is megmondanám, milyen virágnak a szagát érzem a bőrén. S mert Ilona elpirult és szeme nagyra tágulva, megigézetten és mozdulatlanul nézett az övébe, a győzelem szokott, jó biztonságával jöttek nyelvére a már annyiszor bevált szavak. Tudja, én azt szeretem, ha ilyen hirtelen jön a szerelem. Jobb az íze, tövise meg nincsen. Nem az a fontos, honnan, miért kerültem ide, hanem hogy itt vagyok. Maga is itt van. Kell ennél több? Aki nem fél, annak sok az öröme. Én nem félek, maga se féljen. Így szép az élet.

Ilonával még senki nem beszélt így. Ilyen lényegre törőn, könnyedén és természetesen, elvetve minden sallangot, s a másik embert is arra késztetve, hogy ő is csak a lényeggel törődjön. Érezte, hogy ennek így kellett lennie. Ennek a napnak el kellett hoznia ezt a fiatalembert, akinél szebbet ő még soha nem látott, s aki úgy szólt hozzá, mint még senki, sohasem. Nem azért, mintha ezek a szavak elvették volna az erejét. Ellenkezőleg. Gyakorlott merészségük szükségtelenné, sőt lehetetlenné tette a köznapi védekezést. Lehámlasztották róla a rátekeredett, merev pólyát, és abban a percben, amikor kellett, kibontakoztatták a benne csendben megérlelődött akaratot.

Nincs itthon senki? kérdezte a fiatalember. Körülnézett, mint aki szakszerűen, s egy bizonyos célra gondolva felméri a terepet.

Ilona most másodszor kapott alkalmat arra, hogy elriassza, lerázza a váratlan betolakodót. Hazudhatta volna, hogy a belső szobában ott az apja, a férje, vagy hogy egyikük mindjárt itthon lesz, s ez nagyon ködösen és távolian meg is fordult a fejében, de a szavakat mégsem mondta ki. Az a biztos tudat, a nagy és ritka pillanatoknak az igézete tartotta lekötve, amikor egy ember egész lelkével, egész testével érzi, hogy az élete, ami eddig egy bizonyos irányba tartott, nesztelen tengelyén hirtelen másfelé fordul, mint vitorla a nagy lélegzettel rárontó, újonnan felszálló szélben.

Egyedül vagyok, mondta halkan. A fiú egy pillanatra elbizonytalanodott. Ez a kis termetű, szép szemű fiatalasszony a maga vidékies igénytelenségében nagyon különbözött azoktól a kihívóan ránevető, magukat kellető lányoktól, akikkel olyan sűrűn akadt dolga. Az egyedül vagyok egészen másképpen hangzott, mintha azok valamelyike szólt volna így hozzá. Komolyságot s valamilyen titkos elszánást hordozott a két szó, úgy tetszett, most már nem ő ennek a kis kalandnak az intézője, hanem a vele szemben álló nő.

De ez csak homályos sejtés volt, amit önérzete büszkén és könnyedén vetett félre. A hódító szerep, amiben olyan jól érezte magát, s ami mindig bevált, a hasonló hangnemű folytatásra késztette.

Megmutatná a szobát? Az is ilyen szép, mint a konyha? kérdezte és közelebb lépett Ilonához és megfogta a kezét. Megbabonázott a két szép szemével, most már akkor se mennék el, ha el akarna küldeni.

Kézen fogva lépték át a szobaajtó küszöbét. Ilonában ez a pillanat maradt meg, mintha akkor mindketten egy ellenállhatatlan akarat-

nak engedelmeskedtek volna.
A mindenségit, káromkodta el magát később a fiatalember, így még soha nem csaptak be. Hiszen te ártatlan voltál! Szűzen feküdtél le mellém.
Beletúrt sűrű, aranyszőke hajába és fejét csóválva nevetett:
Szűzlányt kaptam. Ez életemben másodszor esett meg velem. Hát milyen urad van neked?
Nem vagyok férjnél. Lány vagyok.
Na hallod. A fiatalember figyelmesen nézett a mellette fekvő Ilonára. Jól becsaptál. Ha én ezt tudom.
Hirtelen felnevetett.
Használd csak a múlt időt! Mert már igazán nem vagy lány. Tettem róla, hogy ne legyél az. Köszönd meg, hogy erre vállalkoztam! Nem mindenkinek lett volna kedve hozzá.
Ilona mellére húzta a fiú kezét, a száján kis mosoly tűnt fel.
Köszönöm. De mondjad csak.
A fiatalember vidáman, de határozottan megcsóválta a fejét.
Tudom, most jönnek a szokott kérdések. De hiába, mert én nem mondok meg neked semmit. Se a foglalkozásomat, se a nevemet nem árulom el. Csak annyit, hogy nem házasodok. Veszélyes nő vagy te. Alaposan kibabráltál velem. Hány éves vagy tulajdonképpen?
Huszonhét múltam.
Még ez is. Csak egy évwel vagy nálam fiatalabb. No nem baj, az ilyesmi is megesik.
Nem azt akartam kérdezni, hogy ki mi vagy. Ez nem fontos nekem.
Nem?
A fiatalember csodálkozva és gyanakvással nézett Ilonára.
Még nem akadtam össze olyan nővel, akit ez ne érdekelt volna. Ha lefekvés előtt nem, hát utána. Nem tetteted te magadat? Neked mért nem fontos ez?
Hiszen úgyse veszel engem feleségül. Igaz?
Se téged, se mást. Ha mindenkit elvennék.
Ránevetett a lányra, de az komolyan nézett vissza rá, mint az idősebb, a többet tudó. S olyan megilletődött, belső elégedettséggel, mint aki olyasvalamit kapott, amiről a másiknak sejtelme sincs.
Én csak annyit szeretnék kérdezni, eljössz-e még. Már csak ezen a héten lehet.
A fiú tágra nyitotta kék szemét:
Csak ezen a héten? Hogy érted?
Azután már nem leszek egyedül. Hazajönnek a szüleim.
Vagy úgy!
Tenyerével megdörzsölte szép, erős nyakát, tarkóját, és ránézett Ilonára.
Csakugyan nem firtatod, ki vagyok? Mert azt nem állom.
Nem. Így jó ez. Nem szeretném, ha a szüleim üldöznének. Ha nem veszel el, minek az a sok felesleges méreg, keserűség? Nem akarom, hogy utálattal gondolj rám. Meg hogy én is utálattal gondoljak terád. Így olyan az egész, mintha nem is lenne igaz. Pedig mégis az.
Na hallod.
A fiatalember csodálkozva, s egy kis nyugtalansággal nézett a

lányra, mintha a ritka, őszinte komolyság mögött valamilyen ravaszságot gyanítana. De az egész, úgy, ahogy volt, tetszett és hízelgett neki.

Akkor én olyan vagyok most, mint aki az égből pottyant ide neked. Volt nincs. Igaz?

Igaz.

Nemcsak a lányságodtól akartál te megszabadulni? Mert hogy szégyellted, hogy még mindig nem nyúltak hozzád.

Nem. Ezt nem szégyelltem soha. Nincs azon semmi szégyellnivaló.

Tudod, mit? Elárulom neked a nevemet. Csakis a nevemet.

A fiú elbízottan, de jóízűen és őszintén felnevetett. Többet nem. Nehogy a nagy fogadkozás mellett mégis kedvet kapj arra, hogy utánam járjál. Járnak énutánam nélküled is elegen. Vidám szemével ráhunyorított Ilonára. Gyuri vagyok. Legyen ennyi elég neked.

Eljössz még? kérdezte Ilona.

Mért ne jönnék? Gyuri nevetett. Ezen a héten még nincs veszély, te mondtad. Igaz? Hanem hallod, furcsa lány vagy te. A többi mind annyira kapaszkodik.

Ilona a hátán feküdt és maga elé nézett.

Akibe kapaszkodni kell, azért, úgy gondolom, nem érdemes küszködni. Vagy marad magától, vagy elmegy. Én nem kötöm rá magam senkire.

Mondom, furcsa lány vagy. Becsapós meg őszinte is. Nem ismerem ki magam rajtad.

Ilona nem felelt, csak mosolygott, félig-meddig úgy, mint aki bocsánatot kér. Érezte, hogy megváltozott, nem egészen az, aki volt, vagy talán most vált egészen önmagává. Valami biztonság sarjadt ki benne, s annak a szándéka, hogy azt a megnevezhetetlen valamit, ami ebben az órában megszületett, védje és megőrizze.

Gyuri még háromszor jött el. Ilona, bár világos volt, nem óvatoskodott, a kertben várta, és anélkül ment be vele a házba, hogy körültekingetett volna. Nem gondolt a szomszédokra, leselkednek-e vagy sem.

A fiatalember az utolsó napon meghatódottság nélkül búcsúzott el.

Hát, isten áldjon! Nem tudom, mért mondtad, hogy csak ezen a héten vagy szabad. Lehet, csak úgy, mert a lányok, hogy felcukkolják a fiúkat, sok mindent kitalálnak. De lehet, csakugyan a szüleid miatt. Nekem mindegy, én úgyse jönnék többet. Fölényesen mosolygott, mint aki sikerrel védte meg a tekintélyét. Nekem elég volt ennyi, nem szoktam egy helyen sokáig megülni.

Ilona a fiatalember szép, mosolygó arcába nézett. Egyenes szemöldöke összerándult.

Azt én kitaláltam, mondta halkan.

Nem tanácsolom, hogy nyomozz utánam. Mert a szó nem sokat ér, tudom jól, ma így beszél egy lány, holnap meg amúgy. Lehet, hogy holnap eszedbe jut, hogy mégis csak szívesen találkoznál velem. De ennek nincs értelme. Meg azután abban a hitben tartottál, hogy asszony vagy és kedved támadt egy kis kalandra. Ha tudom, hogy még senkivel nem volt dolgod, dehogy is nyúltam volna hozzád. Mellét kifeszítette, hangját megkeményítette a sikerhez szokott ember magabiztossága, szemében táncoltak a tüzes kis szikrák. Szóval, ne

járj utánam! Nem szoktam ugyanavval a nővel kétszer kezdeni, jegyezd meg magadnak! Meg azután hasztalan erőlködnél. Sportinge zsebébe nyúlt, jegygyűrűt húzott elő, és hangjában egy kis csúfondárossággal tette hozzá: Nős, családos ember vagyok.

Tudom, mondta Ilona.

Tudod? Honnan? kérdezte Gyuri csodálkozva.

Észrevettem én már a világosabb csíkot a gyűrűs ujjadon.

Annál jobb, mondta a fiatalember és nevetett. Tudod, le szoktam húzni, ez megkönnyíti a dolgokat. A saját csalásának a felelősségét, úgy látszik, nem érezte át, nem fogta fel, természetesnek tartotta, hogy így viselkedik.

Csak, csak a nevedet áruld el búcsúzóul. Azt már tudom, hogy Gyurinak hívnak, de szeretném ismerni a másik nevedet is.

A fiatalember felrántotta a vállát, s szeme sarkából nézett a lányra.

Kopácsi. Kopácsinak hívnak, ha éppen akarod tudni, mondta lassan, és kacsintott. Mégiscsak fúrja az oldaladat a kíváncsiság. Ebben olyan vagy te is, mint a többiek.

Hirtelen erős szorítással átfogta Ilona vállát, azután derűs integetéssel ment el a virágágyások közt pirosló téglaösvényen, mintha csak a szomszédba szaladna át azzal, hogy mindjárt visszajön. De válla hetyke tartásán, s a hátán is látszott, hogy már maga mögött tudja a dunaharaszti kalandot, nem vállal belőle semmit, s már nem érdekli az utánatekintő lány.

Ilona elérzékenyülés nélkül vált el tőle, mint aki már megkapta azt, amire szüksége volt, s annyira egésszé és teljessé vált, hogy ninţs több kérnivalója. Még látta néhány pillanatig, még hallotta a cipője kopogását, s távolabbról mintha egy autó begyújtott motorjának zakatolását is hallotta volna, de már úgy tetszett, hogy a fiatalember, akit egyszer sem nevezett a nevén, nem is volt eleven valóság.

A szülei visszaérkezése után látszólag úgy folyt tovább az életük, mintha semmi nem történt volna. Ilona eljárt a varrodába és szorgalmasan dolgozott. Otthon egyre gyakrabban juttatták eszébe, hogy ki kellene váltania az ipart, hogy önállósítsa magát, de a lány a maga csöndes módján egyre több gyakorlati érvet hozott fel ez ellen. A sok gondot, amivel az önállóság jár, meg a magas adózást. Tudta, hogy a sürgetést az a csalódás teszi gyakoribbá, hogy hiába várják az elképzelt, s az ő módjukon gondolkozó vőt. A varroda által szeretnék biztosítani a jövőjét.

Két hónap múltán kétségtelenné vált, hogy állapotos. Amikor ezt az orvosi vizsgálat is igazolta, olyan kemény nyugalom fogta el, amilyet még soha nem érzett. Megértette, hogy teste-lelke erre vágyott, ezért történt az, ami történt, s egyszerre olyan erő futott össze benne, mint aki előtt véglegessé, rendíthetetlenné vált a cél, s kitérés, habozás és halogatás nélkül szánja el magát a szolgálatára.

Egyszerre ravasz lett és megátalkodott. Úgy élt a szülei mellett, hogy csendes alkalmazkodása és engedelmessége ellenére is elkülönült tőlük, mint aki a végleges elválásra készülődik. Az anyja megérzett valamit, de nem tudta volna megmagyarázni, hogy az eddig megszokott világos csend miben, hogyan változott meg a lánya körül, miért más a hallgatása, mint eddig, s miért siklik el titokzatos csillogású szemének tekintete az ő pillantása elől.

Mi van veled? kérdezte olykor a lányát.

Miért kérdi, anyus?

Csak úgy, mintha más lennél, mint eddig. Mádainé általánosságban felelt, mert csak sejtette, de felfogni nem tudta a változást.

Ilona a negyedik hónapban szólt a szüleinek, amikor művi be-ű avatkozással már nem lehetett a terhességét megszakítani.

Este történt, vacsora után. Már le kellett volna szedni az edényeket, de Ilona nem mozdult. Az asztal keskenyebb végén ült, fél kezét, rajta a másikkal, az abroszon nyugtatta.

No, mi az? kérdezte Mádai, a szokatlanul hosszúra nyúlt csendet megtörve. Állával a lánya felé intett. Mádainé nyugtalan lett, maga sem tudta, miért.

Nagyon nehéz bevallani, de nem húzhatom tovább az időt, kezdte nehéz lélegzettel Ilona, és arra kérem magukat, ha lehet, ne induljanak fel túlságosan. Nekem gyerekem lesz. A negyedik hónapban vagyok.

Micsoda? kérdezte Mádai, oldalra fordított fejét előrenyújtva, mint a nagyothalló, aki rosszul értette a másikat. Mit mondtál?

A negyedik hónapban vagyok.

Te nem vagy eszeden! kiáltott fel az asszony. A szó még kételkedést fejezett ki, de a kétségbeesése már arra mutatott, hogy elhitte, eszével igaznak tudta az elhangzott szavakat.

Te, állapotos vagy?

Mádai arca, homloka bíborvörös lett, sovány nyakán a vastag ér láthatóan lüktetni kezdett. Megbomlottál, elment az eszed? Szégyenbe hoztad magadat meg a szüleidet? Volt lelked hozzá, hogy megcsúfolj bennünket!

Huszonnyolcadik évemben vagyok apus, mondta reszkető, de mégis szilárd hangon Ilona. Nekem is jogom van ahhoz, hogy gyermeket szüljek.

De nem szégyenre! Nem gyalázatra! ordította az apja.

Jaj Istenem! Mért versz így bennünket! Mit tettél, mit tettél, te lány! jajdult fel Mádainé. A fejét ingatta, mint aki nem képes felfogni ezt a forgószél-változást.

Mit tett! Tönkretette magát meg a szüleit. Mi mindent megadtunk neki erkölcsben, vallásban neveltük, de ez a mai világ, amelyikben dicsőség a lányoknak szülni, megrontotta. Nem volt elég szabadsága, hát vett magának. Eldobta magát, mint egy, mint egy utolsó. Hirtelen mint akinek minden indulata egy csomóba, s egyetlen ütés erejébe rohant, megint felordított, s öklével Ilona fejére vágott.

Te!

Ilona nem kapta félre fejét az ökölcsapás elől. Ültében megingott, a hangja elfulladt, de azért az apja szemébe nézett.

Igaza van apusnak, hogy megütött, tudom jól, megérdemlem.

De, de nekem is igazam van. Ő maga is csodálkozott, hogy ezt így ki tudta mondani, de nagyon mélyen átérezte ezt az igazságot, s ezért természetesen, szinte maguktól fakadtak fel a szavak.

Még hogy neked igazad van! Te aljas, te mocskos! Rosszabb vagy azoknál a tizennyolc éveseknél, akik eldobják magukat. Azokról legalább mindenki tudja, milyenek, mire valók. De te, akit tisztességben neveltünk, aki már kinőtt a könnyelmű korból, te, aki becsaptál, félrevezettél bennünket, mindegyiknél alávalóbb vagy! Nem tudtad kivárni, míg akad egy derék ember, egy jóravaló özvegy. Hát mi

vagy te? Egy szuka, egy utolsó lotyó, aki nem tudja kivárni az idejét?
Mindig velünk voltál, a munkából a legtöbbször hazajöttél, nem mentél sehova, mondta szinte az urával egyszerre Mádainé, s ebben a jajongó felsorolásban már nemcsak a hitetlenkedés szólalt meg, nem csupán az elképedés, hogy igaz-e vajon a szörnyű újság, hanem a kérdés is, hogyan történhetett s mikor, amit a lánya szájából hallott.

Hol henteregtél, hová szökdöstél, amikor azt hazudtad, hogy a barátnőidet látogatod? rivallt a lányára Mádai.

Várjál, csak várjál! Mádainé felugrott, odament az urához és vállára tette a kezét, hogy lefogja és lecsendesítse. Az arcát, ahogy lánya felé fordult, megvilágította a reménység. Mért ne venne el téged feleségül az, aki. Hiszen rendes, szorgalmas lány vagy, jól keresel, a ház, a kert is rád néz, mint örökség, nem járna veled rosszul.

Ki az az ember, majd én beszélek vele! mondta Mádai indulatosan, de mégis higgadtabban, s készen arra, hogy ebbe a megoldásba kapaszkodjék.

Ilona lehajtotta az ütéstől még mindig zúgó fejét, s a két, abroszon nyugvó kezére nézett. Tudta, hogy amit most válaszol, azzal még erősebben megsebzi a szüleit, mint a terhesség bevallásával.

Nem tudom, mondta halkan.

Nem tudod? Mit hazudozol? Hogyhogy nem tudod? kiáltott rá Mádai. Az asszony némán csapta össze a kezét, mint akinek végső reménysége pusztulását kellett pillanatok alatt megérnie.

Vártam volna én még hosszú esztendőkig, mondta Ilona reszkető hangon. Nem voltam én nyugtalan. Miért is lettem volna. jól éreztem én magamat maguk mellett. Csak a gyerek. Igen a gyerek, folytatta megszilárdult hangon, mert előtte is most vált teljesen világossá, hogy anya akart lenni, s ezért nem gondolt semmire és senkire, csak arra, hogy ez a benne mélyen fészkelő vágy megvalósuljon. A gyerek miatt tettem, mondta egyszerűen, mintha ez az érthető ok megszüntetné minden további magyarázat szükségét.

De kivel, az istenedet, kivel? Mádai az asztalra csapott, arcát, homlokát megint elfutotta a vörösség.

Már feleltem, mondta Ilona. A hangját lehalkította, hogy minél kevésbé izgassa vele az apját. Nem tudom, kivel.

De hiszen ez égre kiáltó! Ez nem lehetséges, hazudsz, hazudsz nekünk! Mádainé ütemesen tördelte összekulcsolt, felemelt ujjait. Ebben a pillanatban eszébe jutottak az egyik szomszédasszony homályos példálózásai a rendes magaviseletű lányokról, akik egyszerre csak elveszítik a fejüket, és akkor már nem törődnek se Istennel, se emberrel. Soha nem gondolt arra, hogy ezek neki szólhatnak. Kétségbeesetten kiáltotta: Még ha tizenhat éves lennél, de így.

Ne takargasd azt az alávalót, te gyalázatos! hördült fel Mádai. Úgyis megtudom a nevét, és a hajánál fogva húzom ide, hogy megtegye a kötelességét. Lánya arcába nézett. A telt arc most olyan zárt volt, annyira mozdulatlan, hogy Mádai minden bizonygatásnál erősebben megértette, Ilona csakugyan nem tudja, ki a gyermeke apja. Beszélj! kiáltott rá ugyanakkor dühhel és kétségbeesetten.

Ha, ha tudnám se mondanám meg, mert, mert nem kötöm rá magam senkire. Az én korombeli lánnyal már nemigen szoktak

felelősséget érezni.
De hát, hol és mikor ismerkedtél meg vele? kiáltott fel Mádainé. Hiszen tudtunkkal ismertük minden lépésedet.
Amikor augusztusban anyusék elutaztak. És apust meg kellett operálni. Akkor ismertem meg. Itt ment el a ház előtt, és arra kért, adjak neki egy pohár vizet.
És te, te szégyentelen, te hát ilyen vagy, így dobtad el a tisztességedet. A te korodban, sírt fel Mádainé.
Ki hitte volna, hogy ilyen a természeted. Hogy ennyire nem bírsz magaddal. Bárki szemen köphet ezért, te gyalázatos! mondta az előbbi dühhel és kétségbeeséssel Mádai.
Lehet, lehet, apuséknak igazuk van. Sőt bizonyosan. Magukkal szemben a legcsúnyábban jártam el. De ha nem így teszek, akkor nekem talán soha. Így kellett tennem, mást, ha órákig szidnak is, nem mondhatok. Én nem vallattam azt az embert a címe, neve felől, hiába is tettem volnaţs nem is akartam vallatni, mondta felindultan, de méltósággal Ilona.
Az az új erő, ami a lányát áthatotta, visszafogta Mádait. A megtörténtté nem tehető, végleges dolgok szorítását érezte magán. De a keserűség ettől csak nagyobb lett.
Bűnt követtél el és bűnösen gondolkozol. A te korodban már kell lenni annyi számításnak egy nőben, hogy ne hagyja futni azt, aki szerencsétlenné tette.
Ilona most gondolt először arra, hogy ő nehezen, ügyetlenül, de még inkább sehogyan sem tudott volna a kezdeményező fél lenni. Neki éppen olyan férfira volt szüksége, mint az állítólagos Kopácsi Gyuri. Aki hozzászokott a hódításhoz, s kertelés nélkül mindjárt a célja felé tört. Aki nem gondolkozott, s eszébe sem jutott, hogy felelősséget vállaljon, sőt ezt egészen a nőre hárította át. Aki a házasságát védő és minden bajtól mentő fedezéknek tekintette.
Nem volt bennem számítás, apus. Ha csak az nem, hogy. Elhallgatott és más hangon folytatta. Mindent megmondtam, apusék cselekedjenek tetszésük szerint.
Könnyű neked. Henteregtél egy idegennel, egy csavargóval, eltitkoltad, nehogy helyrehozható legyen a vétked, és most ideálltál elénk avwal, hogy tegyünk úgy, ahogy tetszik! kiáltott fel új dühhel Mádai. Két kézzel odébb lökte az asztalt, úgy, hogy szemközt ülő felesége majdnem elvágódott a székkel együtt, és felugrott. Nemsokára úgy járkálnál itt, mint egy hasas tehén, ha megtűrnélek a fedelem alatt. Nincs eszed felfogni, micsoda szégyenbe hoztad magadat meg a szüleidet? De én el nem viselem, hogy rám a te szégyened miatt ujjal mutogassanak a szomszédok. Hogy a szemembe röhögjenek, mert a vénülő lányom elvesztette a fejét, az erkölcsét, és nem volt türelme kivárni, mit határoz felőle az Isten. Az én házamban meg nem maradhatsz, megértetted!
Én ezt az első pillanattól tudtam. Nem leszek apámék terhére, tessék efelől nyugodtan lenni. Elmegyek.
El is mész, a kutyaúristenit! ordította Mádai. De mintha most értette volna meg igazán, hogy nem csupán a csalódásán keresztül, de a szó szoros értelmében is elveszíti a lányát, mert erkölcsi felfogásának és külső kényszernek engedve el kell küldenie, hirtelen megingott, s az edényes szekrénybe kellett kapaszkodnia, hogy ne essen el.

Jaj Istenem, jaj! Mi van veled, kiáltotta az asszony, és odaugrott hozzá, hogy megtámassza.

Apus, az Istenért, apus, csak nem lett rosszul. Szaladok, orvost.

Ilona az apja felé mozdult. Mádai elkapta a kezét.

Itt maradsz, nem kürtölöd szét, hogy. Itt maradsz. Nincs semmi bajom, csak megszédültem. Leült, az arca most fakó volt, a szeme alatt sötét karikák ütköztek ki. Ilona még egy hétig maradt otthon. Az apja rosszulléte miatt gyötrő nyugtalanság furdalta. Meg akart győződni arról, hogy csakugyan nincs folytatása a szédülésének. De Mádai már másnap munkába ment, s a mindennapok, a külső látszat szerint, úgy teltek, mint addig. A levegő azonban megfagyott a szép kis házban. Csak a legszükségesebb szavakat váltották és feszélyezetten elfordultak egymástól. Ilona tudta, hogy szüleinek kínt jelent őhozzá szólni, de ha nem nézett rájuk, mindig magán érezte vádló, szemrehányó pillantásukat.

Az apja legyőzve méltóságát és merev büszkeségét, a régóta vele dolgozó Molnár Józsefnek elárulta szerencsétlenségüket, és mint mindnyájukat segítő, mentő ajánlatot, közvetítette lányának Molnár javaslatát. Ha ennek elfogadása nem is mosta volna előtte tisztára a lányát, de segített volna abban, hogy önérzetének sérelme nélkül továbbra is együtt éljenek.

Ne haragudjon, apus, de ebbe nem egyezhetek bele. Nem tehetem meg, hogy.

Te bolond megátalkodott. Nem fogod fel, hogy így megmenekedel a szégyentől? Emígy meg ujjal mutogatnak rád az emberek.

Azt, ha így lesz is netán, elviselem. De azt a szégyent nem, hogy elváljak a gyermekemtől.

Ilona nem gondolt arra, honnan vette a határozottságot és nyugalmat. De határozottan és nyugodtan felelgetett, mint aki rálelt az útra, amin haladnia kell, s arról most már nem térhet le. Ha az eszével nem is gondolt mindig a gyermekére, mégis teljesen áthatotta annak tudata, hogy anya lesz.

Mádai megérezte, hogy külső, látható feszélyezettsége és bocsánatkérő alázatossága ellenére a lánya belül valahogyan megkeményedett és rendületlen lett. Annál haragosabban nézett rá, mert legyőzöttnek kellett éreznie magát vele szemben, amit sehogy sem tudott nemzedékek sora által igaznak elismert erkölcsi elveivel összeegyeztetni. Azonkívül a szakadás közeledése is megkínozta. De ezt önérzete és egész életmódja, magatartása védelmében elkerülhetetlennek tartotta.

Ilona egy pesti konfekcióüzemben helyezkedett el, s átmenetileg annak a leányszállására költözhetett. Később a nagy szalagműhelyben dolgozó nők egyike ismertette meg az egyik nyugdíjas, özveggyé vált munkásnővel, Vajnánéval, aki gyengülő szíve, s váratlan rosszullétei miatt félt egyedül élni, odavette magához, mint társbérlőt, és nyolc év múltán, amikor meghalt, ráörökítette a lakást.

Az utolsó napok alatt, amelyeket otthon töltött, Ilona hiába szólt az apjához, nem kapott választ. Mádai úgy tett, mintha nem is látná, csak szeme mutatta kemény és keserű megbántottságát. Férjétől tartva, Mádainé is merevvé vált, úgy beszélt vele, hogy közben máshová nézett, s a hangja is megváltozott, elveszítette minden természetessé-

gét. Ilona arra várt, hogy mégis visszatartják, s ugyanakkor tudta, hogy ez oktalan reménység, szülei nem tudják elviselni környezetük rosszallását és ítéletét. A kéréssel, könyörgéssel, amire különben is nehezen szánta volna el magát, nem akarta helyzetüket megnehezíteni. Az apjától nem búcsúzhatott el, ezt Mádai visszautasító magatartása lehetetlenné tette. Anyjához lesütött szemmel szólt néhány szót, a közéjük nőtt fonák idegenséget nem akarta erőszakkal áthágni. Bocsánatot kért tőle és megnyugtatta, hogy keresete, lakása biztosítva van.

Ó, te, te mit tettél, mit cselekedtél, sírt fel hirtelen Mádainé. Tönkretetted a szép életedet. Átölelte és magához szorította a lányát, mind a ketten sírtak. Ne gondold, hogy nem tudtál volna férjhez menni. Lehet, már csak rövid ideig kellett volna várnod.

Ha már így történt, ahogy történt, ne hánytorgassuk. És fogadjuk el. Nem voltam én soha oda a férjhezmenetelért. Bocsássanak meg nekem, ha tudnak. Én nem leszek terhükre, de ha, ha.

Azt akarta mondani, ha látni akarják, csak szólaniuk kell neki. De ez a megkezdett mondat éreztette meg vele igazán, milyen mély a szakadás köztük, s nem tudta befejezni. Felzokogott, és fejét egy pillanatra az anyja vállára fektette. De amikor lehajolt, hogy összeszedje a szoba padlóján sorba rakott csomagjait, újra kihűlt körülöttük a levegő. Mádainé úgy nézett a kis bőröndökkel, dobozokkal, csomagokkal megrakott lányára, mint aki a helyzetét mutató, teher alatt meghajlott, megalázott tartásával egy nehéz és neki idegen sors felé indul.

Ha tudta volna, hogy szülei milyen hamar meghalnak, Ilona nem tartotta volna magát olyan erősen. De éppen őmiattuk tette ezt, nem akart terhükre lenni, nem akarta őket a gyerek mutogatásával újabb, nehéz válságba sodorni. Anyja titokban néhányszor megnézte az unokáját, s felváltva hol sírt mellette, hol olyan idegenkedéssel nézte, mint egy árvaházi kis szerencsétlent, akit éppen abban hibáztatnak sajnálkozó lenézéssel, amiben ártatlan. Abban, hogy nincsen apja.

Mádai soha nem látta a kicsit és soha nem üzent a lányáért. Magas vérnyomás okozta szélhűdés idézte elő a halálát. Ilona tudta, hogy az akkor már kórházban fekvő, gyógyíthatatlanul beteg feleségének állapota okozta a nagyfokú izgalmat, s a hirtelen és végzetes rohamot. Mégis a lelkiismerete nyomásától, hogy része volt a hirtelen elmúlásban, soha nem szabadult meg. Anyjához, aki már nem foghatta fel, hogy az ura meghalt, mindennap bement a kórházba, és órákig ült a mereven, gyógyszeres kábultságban fekvő asszony mellett. Már nem számított a négyéves harag, a megbántottság, csak kétszer-háromszor adta jelét annak, hogy felismeri a lányát, s látszott az arca rezdülésén, hogy örül neki, de beszélni már nem tudott erről. Ilona egyikük temetésére sem vitte el Enikőt. Érzékenységüket még holtukban is kímélni akarta. Semmi szükség nem volt arra, hogy a gyászoló menetben a szomszédok összesúgjanak a gyerek láttán, hogy sopánkodjanak, s megszólják a nem kívánt, nem szeretett unoka jelenléte miatt. Éppen ezért nem tért vissza az örökölt házba. Úgy gondolta, ha eljön az ideje, ha férhez megy, Enikő majd az urával együtt költözik be a családi otthonba.

A következő években látszólag csökkent Enikőben az apa utáni vágy. A szomjúság, hogy megláthassa, megismerje, alábbhagyott.

Fodrásztanuló lett, s az új iskola és a többi lánnyal való ismeretség, akikkel együtt már felnőttnek érezte magát, új izgalmakkal és eseményekkel töltötte meg az életét. Mégis, Ilona sokszor érezte magán hosszú, talányos tekintetét, ami egyképpen jelentette azt, hogy változatlanul figyeli őt, de jelenthette annak győzelmes tudatát is, hogy ő is sok mindent elhallgat előle.

Kit szeretsz legjobban a lányok közül? Melyikkel barátkozol?

Többet szeretek. Vannak utálatosak, de vannak nagyon rendesek is köztük.

Időnként Enikő elhívta hozzájuk a barátnőit. Miután megismerte őket, Ilona megnyugodott. Élénkek voltak, alig fértek a bőrükben, de Ilona úgy látta, hogy romlatlanok, frissek és kedvesek. Illedelmesen feleltek a kérdéseire, csak a válasz után nevettek össze, mert a szokott, család és szórakozás utáni érdeklődésből az derült ki, hogy gyerekeknek nézi őket, s ezen a már tapasztalt felnőttek módjára mulattak. Csak akkor viháncoltak gátlástalan neveletlenséggel, egymásra borulva, amikor Ilona megkérdezte:

Kinek van már udvarlója közületek?

Jaj, néni kérem, nem úgy kell ezt. Hanem úgy, hogy jártok-e már valakivel, vagy van-e fiútok, nevetett rá Ilonára a Panni nevű vékony kislány.

Az én iskolás koromban még udvarlónak hívták a fiút, aki a lány után járt, válaszolt Ilona. Zavartan és elszoruló szívwel mosolygott, mert érezte, hogy a megkülönböztetés felfogásbeli különbséget is jelent.

Úgy látom, a barátnőid rendesek, mondta Enikőnek, hogy a kislány lássa, tetszik neki a társasága.

Mit értesz az alatt, hogy rendesek? kérdezte kihívóan Enikő.

Az asszony nem akarta tudomásul venni az éles hangot.

Azt, amit te. Élénkek, de azért helyesek és kedvesek. Úgy látom, tudják, hol a határ, ameddig elmehetnek. Minden rajtuk van, ami divat, de azért.

Nekik biztosan máshol van az a határ, mint neked, nem gondolod?

Én nem tagadom meg a fiatalságtól a szórakozás jogát, válaszolt Ilona szándékos tartózkodással.

És ha megtagadnák a szülők a jogot, azt hiszed, nem szórakoznának?

Ha a gyerek megérdemli, egyik szülő se vonja meg a bizalmát.

Egymásra néztek, kutatón és gyanakodva. Ilona meghökkenve gondolt arra, hogy azok a barátnők, akiket ő kedvesnek és megnyugtatónak talált, tudtán kívül ijesztő irányba sodorhatják a lányát. Mert bizonyára másképpen viselkednek egymás között, s még inkább a fiúkkal, mint családi környezetben.

Máskülönben, ha éppen tudni akarod, ők is rendesnek találtak téged.

Ők? Engem? Miért ne találtak volna rendesnek? Szívesen fogadtam őket.

Nem azért. Másért, felelt Enikő, és nem vette le szemét az anyjáról.

Az asszony hirtelen megértette. Elpirult, s a szemöldöke összerándult. Hát a lánya még mindig gyötrődik a helyzete miatt? És azokban

a lányokban, akik kékre festik a szemhéjukat, feketére a szempillájukat, a szőke hajukat barnára, a fekete hajukat ezüstszőkére, még mindig ilyen erős ez a feltehetően otthon megismert előítélet? ţkis mérlegre állítják, s a sok nevetés és bolondozás közben minden oldalról megvizsgálják a leányanyát?

Megdöbbent, de nem akarta mutatni. Szerette volna ezt a súlyt végleg levenni Enikőről.

Természetes, hogy rendesnek találtak, hiszen olyan asszony a te anyád, mint akármelyiküké. Remélem, ők is így gondolkoznak.

Enikő nem szólt, csak röviden biccentett. Ez beleegyezést jelentett, de valami olyasmit is, hogy a lánya ezt a belső gondját mégjó ideig nem zárja le.

Bántanak téged? tört ki belőle akaratlanul.

Dehogy is. Csak vitatkoznak. A többség azon a véleményen van, hogy egy lánynak, ha nem tud férjhez menni, joga van ahhoz, hogy. De akad olyan is, aki azt állítja, hogy a gyereknek mind a két szülőre szüksége van. És hogy aki igazán szereti a gyerekeket, az nem teszi ki annak, hogy nélkülöznie kelljen az apját.

És ez a beszédtárgy újra meg újra előkerül?

Nem. Csak egyszer esett szó róla.

Enikő megint hosszan nézett az anyjára.

Akadtak olyanok, akik azt erősítették, hogy ha húszéves korukig nem tudnak férjhez menni, ők is szülnek, mert a gyerek kell nekik. És ezek még inkább igazat adnak neked.

Az asszony egy pillanatra behunyta a szemét.

Ne adjanak igazat, mondta nehéz lélegzettel, s nem vette észre, mi csúszott ki a száján. Legyen türelmük várni. Nemcsak a gyerekkel, hanem, hanem a többivel is. Kár megterhelni a fiatal életüket.

Enikő váratlanul egy táncdal hangos éneklésébe kezdett, mint aki kétséget kizáróan értésére akarja adni, hogy elhárítja az általánosságba burkolt, de neki szóló intelmet.

Benn a műhelyben is furcsa érzése támadt Ilonának. Az anyák hol dicsekedve, hol aggodalommal beszéltek hasonló korú lányaikról. Meg a mások lányairól, akikről sok mindent tudtak, vagy tudni véltek.

Amit otthon látnak, azt adják tovább. A nevelésen múlik minden. Erősen kell fogni a gyereket, akkor nem történik baj, ismételgették a szigorúak, az elfogultak, amikor a helytelenül viselkedő lányokról pletykáztak.

Mások azon a nézeten voltak, hogy hiába a jó nevelés, ha a barátnők rossz példát nyújtanak. Ilona az összecsapó vélemények találkozási pontján állva úgy érezte, egyesek figyelik őt, merrefelé hajlik. S amikor megjegyezte, hogy a szigor nem mindig és nem mindenben eredményes, meg kell érteni a szélsőségek közt csapongó kamaszt, néhány asszony szeme összevillant. Lám, a lányanya a maga hibájára gondol, azért ilyen engedékeny.

Ne törődj az ilyenekkel! mondta neki Márkusné, az egyetlen nő, akivel Ilona szinte akarata ellenére közelebbi barátságba került. Egyik mindig szidja a jó urát, a másik folyton válni akar, mert hol ebbe, hol abba szerelmes, de azért ilyenkor csupa elbizakodottság mindegyik, hogy ők milyen jól tudják nevelni a gyermekeiket.

Nem veszem én a szívemre az ő véleményüket. Csak arra gondo-

lok, hogy, hogy hányféle ember létezik a földön.
Magában másképpen fejezte be a mondatot, mert nem akarta Enikőt senkinek kiszolgáltatni. Arra gondolt, hogy még neki is nehéz elviselni, ha egyesek mérlegre állítják, s mennyivel nehezebb lehet ez a lányának, akivel kicsi kora óta mindig érezteti valaki, hogy valamiben más, mint a többi gyerek, vagy úgy, hogy barátságtalanul őszinte, vagy pedig úgy, hogy túlságosan is kedveskedik vele, akár egy beteggel, mint Szegediné, a szomszédasszonya.
Márkusnénál volt azon a vasárnap délutánon is, amikor Enikő kiharcolta, hogy egyedül várja a meghívott fiúkat, lányokat. Ezt nehéz vita előzte meg.
Tudod jól, hogy én is voltam már olyan bulin, ahol a szülők nem voltak otthon, mondta Enikő konokul.
Azt nem jelentetted be nekem előre, válaszolt Ilona szemrehányón. Ha tudtam volna.
Ha tudtad volna, akkor is elmentem volna. Mért kell engem jobban félteni, mint mást? csattant fel Enikő. Szikrázó szemmel nézett az anyjára. Miért?
Nem féltelek jobban, felelt Ilona csillapítón, csak annyira, mint amennyire bármelyik lelkiismeretes anya félti a lányát.
Nem tudtam előre, hogy az Ica szülei elmennek hazulról. És mindössze másfél órára maradtak el. Arról sem volt fogalmam a múlt héten, hogy a Rozi szülei csak késő estejönnek haza. Ha tudom, hogy így lesz, megmondom neked. Ne hidd, hogy valaha valamit is elhallgatok.
Ebben az ígéretben, mint mindig, ahányszor elhangzott, fenyegetés is rejlett. Ilona szenvedett tőle, de ezt nem árulta el.
Azt el is várom tőled, mint nyílt eszű, modern lánytól, válaszolt higgadtan.
Mint nyílt eszű, modern lányt, nyugodtan egyedül hagyhatsz a vendégeimmel, vágott vissza Enikő. Mit gondolsz, mindjárt egymásnak esünk, hogy közösüljünk?
A szakszerű kifejezés meghökkentette az asszonyt. Nemcsak azért, mert valóban ettől félt, hanem hogy a tizennyolc éves lány milyen pőrén és restelkedés nélkül mutat rá erre a félelmére.
Igenis, tartok attól, hogy szamárságot csináltok. Hogy valakinek közületek eszébe jut valami játék, ami oda vezet, hogy.
Hová vezet? szakította félbe a lány élesen, és merőn nézett az anyjára. Vagy bízol bennem, vagy nem. Az, amire gondolsz, már Rozieknál és Icáéknál is megtörténhetett volna.
Megbízom benned, mondta kis szünet után, mély lélegzettel Ilona. Érezte, hogy nem felelhet mást. De én sem maradok el tovább másfél óránál, ezt már most kijelentem.
Nagyon jó, hogy kijelented, legalább pontosan tudjuk, mikor ütsz rajtunk.
Enikő ezt tréfának szánta. Nevetett, de szemében csúfondáros tűz égett.
Ha így fogod fel, akkor nem, kezdte Ilona, de a kislány mindjárt lecsapott rá:
Hát ez a bizalom? Icában meg Rozikában megbíztak, de te. Hát én nem érek annyit, mint ők?
Mint annyiszor, Ilona ezúttal is arra gondolt, mennyi mindent nem

vett számításba, mi mindent nem sejtett meg előre, amikor úgy érezte, hogy ő meg a gyermeke egy lénnyé forrnak. Valóban, össze voltak nőve. De úgy, hogy Enikő szünet nélkül, a kínig megfeszítette és rángatta az összetartó szálakat. Ahhoz, hogy Enikő egyenlőnek érezze magát kis barátnőivel, fej-fej mellett kellett haladnia velük. S emögött nemcsak a kamaszlány lemaradástól való félelme rejtőzött, hanem az egyenrangúság aggodalmas számbavétele is.

A vendégség vasárnapján Ilona már korán délután kivillamosozott Újpestre, hogy minél elébb leteljen a másfél óra. Márkusné, mint mindig, ezúttal is szinte mohó türelmetlenséggel várt rá. Sok felesleges mozdulattal sürgölődött a már megterített asztal körül, s amint behozta a frissen sült tésztát meg a feketét, s megitták az első kortyot, máris rákezdte az örök sirámot, magára maradottságának panaszát.

Hát így vagyok én itt ebben a nagy házban, mint az ujjam. Amióta az Isten elszólította Andoromat, nem volt egy jó órám.

Bele kell nyugodni. mormolta kötelességszerűen, de részvevőn Ilona.

Nem lehet ebbe belenyugodni, folytatta a sovány, koránál idősebbet mutató asszony. Árnyékos szemével kérdőn és szemrehányón nézett Ilonára. Mért büntetett így az Isten éppen engem, aki a vallásban nőttem fel és sose tántorodtam meg. mért?

A visszatérő lázadó kérdés arra mutatott, hogy Márkusné hisz ugyan Istenben, de ugyanakkor, anélkül, hogy ezt felmérné, nem tud belenyugodni az akaratába.

Mindenem megvan, ez a szép ház, teljes berendezéssel, a szép nagy kert, csak éppen ő hiányzik. És hogy mennyire, ezt csak én tudom. Még csak negyvennyolc éves lenne, még élhetne vagy negyven esztendeig. Én nem akarlak téged terhelni, de kikívánkozik belőlem a panasz. Milyen szépen élhetnénk, semmi bajunk nem lenne. Legyen az a vigaszod, hogy majdnem húsz évig nagy szeretetben éltetek együtt. Ezt se mondhatja el mindenki.

Igen, igen. De miért kellett elmennie olyan korán? Nincs énnékem azóta az életből semmi örömem.

Ugyan már. Ha egyéb nem, hát ez a szép kert. Ilona kimutatott az ablakon. Meg ez a ragyogó szép lakás. Itt a rádió meg a televízió. Ezek is adnak egy kis örömet.

Más ez, más. sóhajtotta Márkusné. A szavak nem mondtak sokat, de a szeme annál árulóbban beszélt. Mint már annyiszor, Ilonának ezúttal is meg kellett értenie, hogy a másik asszonynak a férfi hiányzik, csak restelli szóval kifejezni. Azt hiszi, hogy őt, aki, ha más módon is, de ugyancsak örökre elveszített egy férfit, ugyanaz a szomjúság gyötri, s ezért nem szégyell előtte erről a hiányról példálózni. Annak a nőnek, aki szüleivel nem törődve, odaadta magát egy Férfinak, és felnőttkorban, házasság nélkül szült, mindenki másnál jobban meg kell az ő veszteségét értenie. De Ilonának éppen a férfi nem hiányzott, s ezért igyekezett a folytonosan kifelé készülődő vallomást visszaszorítani. Tudta, hogy ezt a barátságot a Márkusné makacs, le nem rázható, tapadós akarata hozta létre, mert ösztöneit, védhetetlenül közölték vele, hogy a férjes, családos asszonyoknak nem lenne hozzá türelme. Ilona általános vigaszokat ismételgetett hát, bár igazi sajnálatot érzett az önmagát emésztő asszony iránt. Hogy elterelje a figyelmét, a jóízű tészta receptje iránt érdeklődött. Már-

kusné ugyanazon a panaszos hangon, amelyen bánatát írta le, rá-
kezdte:

Hatvan deka liszthez harminc deka vajat veszek.

Ilona lassan bólogatott, de közben változatlanul arra gondolt, hogy a lakásában talán már össze is gyűltek a fiatalok. És az a gyanú, hogy ez a sovány, árnyékos szemű asszony miféle fájdalmáról ad hírt, hirtelen felgyújtotta a másik, sokkal elevenebb, meghökkentőbb kínt is adó gyanút, hátha Enikő másféle, sokkal asszonyibb, sokkal mohóbb természettel született, mint az anyja? Hiszen nemcsak őrá haů sonlíthat, hanem ismeretlen apjára is. Hátha a harc, hogy ellenőrzés nélküli házibulikon vehessen részt, nemcsak a fiatalok divatját szolgálja, hanem temperamentumának parancsát is. Ki tudja, míg itt ül, mi történik otthon! Ebben a félelmébe az a riadalom is belejátszott, vajon mit szólnak a mulatsághoz a szomszédok, akik látták őt elmenni hazulról. Mély szomorúsággal gondolt a szüleire, most értette meg, milyen szenvedést okozott nekik. Hiszen ő, aki semmivel és senkivel nem törődve, használta ki tíznapos távollétük idejét, éppen úgy aggodalmaskodik a szomszédok miatt, mint ők. A különbség talán csak annyi, hogy ő csupán a lányát félti a csúnya gyanúsításoktól, önmagával semmit sem törődig. A tervbe vett időpontnál jóval korábban indult útnak, a nyugtalan-
sága hajtotta.

A folyosón kinn találta a szemközt lakó Dávidnét és Szegedinét.

Dávidné mindjárt, ahogy meglátta, a lakás felé intett a karjával, ahonnan vad ütemű zeneszó hangzott ki.

Nagyon vígan vannak! kiáltotta Ilona felé megrovó, s egyben győzelmes hangon, mint aki bizonyos abban, hogy az ő ki nem mondott, csak sejtetett rosszalló véleménye a helyes.

Ugyan már, mikor szórakozzanak, ha nem most! válaszolt neki Ilona felé bólintva Szegediné.

Az asszony a hangok színéből, hangsúlyából kitalálta, hogy már jó ideje vitatkozhatnak.

Hadd szórakozzon szegény, nem igaz? kérdezte halkan és bizalmasan, a helyzet ismeretében pártfogó jóakarattal Szegediné, amikor Ilona a közelébe ért.

Az asszonyt megütötte a szegény szó, az önkéntelen elszólás, ami arra mutatott, hogy ez a rendes asszony is számon tartja Enikő törvénytelen származását, s ezért ösztönösen külön sorsot szán neki. Legalábbis, rosszindulat nélkül ugyan, de anélkül, hogy észrevenné, elválasztja magában a többi lánytól.

Miért szegény? Miért kell sajnálni az én lányomat? kérdezte felindultan, de fojtottan, hogy a vaskorlátra könyöklő és fülelő Dávidné ne értse, miről beszélnek.

Szegediné megzavarodott.

Csak úgy véletlenül, merthogy Dávidné megrótta Enikőt, amért az anyja háta mögött idecsődíti a.

Bűntudatosan, de kíváncsian nézett Ilonára, hogy mit válaszol. Nyilván afölött folyt a vita Dávidnéval, hogy Ilona tud-e a mulatságról vagy sem, s ő amellett erősködött, hogy Ilona nem ment volna el hazulról, ha tudja, hogy a lánya vendégeket hívott.

Én engedélyeztem ezt a kis összejövetelt, mondta Ilona kemény hangon. Egy kis időre elmentem, mert el kellett mennem, de én

megbízom a lányomban és a pajtásaiban is.

Hát persze, persze, miért is ne, rendes kislány Enikő, helyeselt zavartan Szegediné, nem kételkedtem én egy percig sem őbenne.

Ilonát alig vették észre a fiatalok, amikor belépett a szobába. Elmerültek a tánc gyönyörűségében. Úgy hajladoztak, úgy játszatták a zúgó zene átható, tompa, ütemesen kitartó dobütéseire a testüket, hogy hozzá sem értek egymáshoz. Ilona egyszeriben megnyugodott.

Gyönyörködött a lányában, aki kigyulladt arccal hajlongott, a boldogság vakító fényével az arcán. De a nyugalom lassan szorongássá vált. Észre kellett vennie, hogy egyik lány sem adja át magát annyira az ütemes mozgásnak, mint Enikő. Minden porcikáján látszott a szenvedélyes öröm, mintha szertelenül megsűrűsödött, most még tárgytalan indulatokat táncolna ki magából. Amikor a gramofon elhallgatott, odaszaladt az anyjához és átölelte. Szeme, teste, egész lénye tündökölt és nevetett:

Jaj, anyu, olyan jól érzem magam!

Később, amikor már kettesben ültek a vacsoránál, ránézett az anyjára:

Azért kicsit nyugtalan voltál, nem igaz? Korábban jöttél haza, mint ahogy megállapodtunk. Észrevettem!

A szomszédok miatt. Nem akartam, hogy ők téged.

Ugyan, mit törődöm én a szomszédokkal. Enikő felrántotta a vállát, alsó ajkát megvetően előrebiggyesztette. Hadd pletykázzanak, hatjólesik nekik. Majd kiesik a szemük, úgy bámulnak rám, ha kint vannak a folyosón.

Karcsú derekának, vállának, hátának önkéntelen mozdulata megmutatta, hogy fiatalságának mekkora kihívásával megy el az őt figyelő középkorú nők szeme előtt. Ilonába belenyilallott az emlék, hogy ő sem törődött annak idején a szomszédokkal. Pedig mennyivel idősebb volt nála. Igaz, nem a dac, a csakazértis dolgozott benne. Egyszerűen elfeledkezett róluk, mint akinek teljesen szüksége van önmagára, s nem képes a végtelen messzeségbe távolodott külvilágra figyelni. Most meg pontosan úgy viselkedik, mintha a saját anyja lenne. De akkor, akkor egy csapásra megszűnt benne a másoktól való félelem, pedig ki tudja, mi mindent suttogtak róla, hiszen nem maradhatott az rejtve, hogy ő a szülei távollétében beenged a házba egy fiatalembert. Persze ez most már nem számít. De a lányát, akinek apanélküliségét nem felejtik el, s ezért nem is neki, a törvénytelen gyereket szülő nőnek, hanem lelkük mélyén az abban ártatlan kislánynak tulajdonítanak rossz hajlamokat, ne bántsák, ne maszatolják be.

Melyik fiú tetszett neked a mai vendégek közül? A kérdés az iménti félelemből sarjadt.

Az, amelyiknek legszebb volt a szeme.

Így nehéz kitalálni, melyikre gondolsz. Azt mondtad, nem titkolsz el semmit előlem.

De nem úgy, hogy faggatsz! kiáltott fel megbántottan Enikő.

Jól van, felejtsd el, hogy kérdeztelek, Ilona megsimogatta lánya fejét. A mozdulat a szeretet heves érzését lobbantotta fel benne. Hogy védje meg a kíváncsiságtól, a heves életvágy könnyelműségétől, a sebeket vágó vak meggondolatlanságtól? Akarata ellenére kitört

belőle:
Örülj az életnek, a fiatalságodnak, de vigyázz magadra! Nagyon vigyázz magadra!
Miért mondod ezt nekem annyiszor? Miért? csattant fel Enikő.
A szemük összevillant. Mind a ketten tudták, mi marad kimondatlanul.
Az anyának kötelessége a veszélyekre figyelmeztetni a gyermeket. Úgy vélem, nem esne neked jól, ha közömbös lennék veled szemben, mondta fojtottan Ilona.
De te többször teszed ezt, mint más anyák. Én érdeklődtem efelől, és tudom. Nekem nem bírja el az önérzetem, hogy folyton intesz meg oktatsz. Miért szorulok én erre jobban rá, mint mások? kérdezte Enikő kihívón.
A körön belül, amelyben egymáshoz tartozva és egymásra utalva mozogtak, ezen a ponton mindig összeütköztek. S ahogy telt az idő, Enikő mind érzékenyebbé vált és mind hevesebben utasította vissza a figyelmeztetéseket az élet buktatóira. A fiúkat, akik feltűntek mellette, Ilona készséggel látta vendégül, nézte, vizsgálgatta őket, vajon illenek-e a lányához, hogy tartós lesz e az érzelmi kapcsolat, s hogy mit jelent, milyen határt számukra az, amit ők szerelemnek hívnak. Különösen attól az időtől, hogy Enikő kenyérkeresővé, s ezáltal visszavonhatatlanul felnőtté vált. A munkatársai között vele egykorú asszonyok és anyák is akadtak, és családi környezetükből kiszakadt, albérletben, s mint Ilona feltételezte, szabadon élő lányok is. A vetélkedés nemcsak az öltözködést, hanem a fiúkat illetően is folyt, ezt Ilonának nem volt nehéz a hazahordott hírekből kitalálnia. Aggodalmasan állapította meg, hogy minél inkább telt az idő, Enikő annál rövidebb ideig tartott ki egy-egy fiú mellett.
Miért adtad ki az útját ilyen hamar? kérdezte egy ízben, mert sajnálta az éppen soros udvarlót. Rendesnek, megbízhatónak találta, és szívesen fogadta volna el vejének.
Mert nem tetszik, felelt Enikő kurtán. Szép szeme sötét csillogással telt meg. Szeretnéd, ha férjhez mennék, ugye? Nyugodtabb lennél, ha már elmentem volna az anyakönyvvezetőhöz, tudom.
Ugyan mit beszélsz, mondta Ilona rajtakapottan. vilá
gért sem erőltetlek.
Csak éppen megállapítod helyettem, hogy melyik fiú lenne hozzám való. Dönteni nekem kell, beláthatod.
Pedig milyen megkönnyebbülés lenne, ha én választhatnék vőt, gondolta Ilona. Hangosan így felelt:
Ezt sohase felejtettem el. Megsimogatta a lánya fejét. Azt fogadod el élettársnak, aki a te érzésed szerint megfelel neked.
És ahhoz megyek, akihez akarok, mondta figyelmeztetőn Enikő. Érdekes, tudok olyan anyákról, akik lebeszélik a lányukat arról, hogy nagyon fiatalon menjen férjhez. Te meg nem bánnád, ha most, tizenkilenc éves koromban. Nekem miért kellene most, ilyen hamar?
Félreértesz, vágott közbe Ilona. Megdöbbentette, hogy Enikő szavak nélkül is kitalálta, megérezte az ő szorongását, ami abból a forró kívánságból táplálkozott, hogy lánya elkerülje az ő sorsát. Hogy szabályosan érkezzen el az élet fontos, alapvető állomásaihoz, szenvedés, meghasonlás, lemondás és az emberi örömökből való kirekesztett-

ség nélkül. A házasság egy derék, jóravaló fiúval ennek a vágynak a teljesedését jelentette volna, és annak a lappangó félelemnek a megszűnését, amit mindig magában hordozott. Mintha fenyegető, magas fal emelkedne valahol, ami leomlással fenyeget, és ettől az omlástól kellene megmentenie a lányát. Nem tudta, hogy ez a félelem bűntudatból származik-e vagy rossz előérzet okozza, de szerette volna egy jó házasság menedékében látni Enikőt. Időnként arra gondolt, kár volt nem vallásos szellemben nevelni a lányát. Egyszer megpróbálta erre az útra terelni, de a kislány ellenállt, gyanakvón, mint mindennel szemben tette, amit jó ösztöne szerint nagyon akart az anyja. Ilona lemondott erről, egyrészt, mert óvakodott attól, hogy erőszakkal legyőzze a kislányt. Másrészt megfontolta, hogy az iskola szelleme, és így Enikő ellen vétene, ha a kettős nevelés terhét hárítaná rá.

Nem tehetett mást, türelemmel viselte el az egymást váltó fiúkat. Igyekezett a tekintetében is kioltani a kíváncsiságot, mert tudta, hogy a lánya figyeli.

Nem vagy szerelmes? kérdezte olykor, amikor jólesőn meleg volt körülöttük a levegő.

Dehogynem. Voltam is, vagyok is, anyu.

Ennek örülök.

Dehogyis örülsz te, anyu. Annak örülnél, ha ketten kézenfogva elébed járulnánk, hogy add ránk áldásodat. Régen így volt, igaz?

Ne bolondozz. Tudom én is, megértem, hogy ma már más világ van.

Bizony más. Sok fiúval csókolózik egy lány addig, míg megtalálja az igazit.

Tudom. Nem is kell mindjárt odalenni az elsőért.

A vallomást, hogy Enikő is sok fiúval csókolózott már, az asszony szó nélkül tudomásul vette, abban a reményben, hogy valóban nem történt még ennél több.

Sokszor vallatta magát a gép mellett a műhelyben, meg este, amikor Enikő lélegzetét hallgatta, miért lenne számára kétségbeejtő, ha Enikő odaadná magát valakinek. Hiszen majdnem mindegyik lány megteszi, s ez a legtöbb esetben semmi hátrányt nem jelent. Nem akadálya annak, hogy jó feleség, jó gyermekeket nevelő anya váljék belőlük. Azért fél ettől, ezzel szembe kellett néznie, mert ez talán az ő sorsának megismétlődését jelentené a lányában, s ezt a sorsot Enikő nem lenne képes olyan megadással elviselni, mint ő. Ha meg arra gondol, hogy Enikő, a lányanya gyermeke, szintén férj nélkül esne teherbe, azt hátborzongató büntetésnek, nehezen kibírható csapásnak érezné. Enikő életének szabályosnak kell lennie. Házasság kell neki, férj, akit szeret, s aki szereti, és olyan gyerek, akit két oldalról véd a szülői felelősség.

Egy évvel később történt. Enikő, aki ott állt az anyjával a gáztűzhely mellett, és időnként ő is belekavart a lábasba, váratlanul megszólalt:

Anyu, tudd meg, hogy megtettem.

Mit, mit tettél meg? kérdezte az asszony. Nem akarta tudomásul venni, mit mond az előérzete, de a feje zúgni kezdett.

Hát azt. Amiről annyira le akartál beszélni. Nem nagy ügy. Nem tudom, miért fújtad fel annyira.

Ilona szembefordította magával a lányát és megragadta a két

karját:
Nem értem, miért siettél. Miért kellett hebehurgyán és meggondolatlanul.
Enikő kihívón felnevetett.
Siettem? Azt mondod, siettem? Húszéves vagyok. Tudd meg, hogy sok lány már fodrásztanuló korában túlesett rajta. Csak én voltam az, akit az anyja visszafogott. Ha nem tudnád, sokszor szégyelltem magam, mert nem tudtam a többiekkel lépést tartani.
Ne mondd azt nekem, mondta Ilona tompán, hogy minden lány túlesett már azon a bizonyos dolgon, csak te nem. Ezt nem hihetem.
Mit törődöm én a többiekkel! Én miért vagyok másféle, mint ők, nekem miért tilos azt megtenni, amit azoknak? Enikő sötét csillogású szemével merőn nézett az anyjára. Most már, akárhogy is fogod fel, megtörtént a dolog. Elküldhetsz, kitagadhatsz, ahogy neked tetszik.
Az asszonynak hirtelen elgyöngültek a lábai, leült a konyhaasztal mellé.
Tudod jól, hogy nem küldelek el és nem tagadlak ki. És, és nem vagy más, mint a többi lány, soha nem is voltál más, csak. Ránézett a mozdulatlan lányra, a hangja megrezdült. Melyik fiú volt az? Ismerem?
Nem fontos, hogy melyik, mondta gyorsan, keményen a lány. Ha összeházasodunk, úgyis megtudod. Ha meg nem akkor egyáltalán nem érdekes.
Te nem tudod, mennyi baj származhat ebből. Ha rendes fiú, kitart melletted, megbecsül azért, hogy előtte te senkivel. De megtörténhet, hogy csak meg akart kapni és nemsokára odébbáll.
Hát azután? A lány konokul megrántotta a vállát. Ahány fiatalasszony dolgozik mellettem a fodrászatban, egyik sem az első fiújához ment férjhez.
Szóval, nem fájna neked az, ha ez a fiú elhagyna.
Enikő ismét megrántotta a vállát.
Nem. Ha menni akar, menjen. A többiek se kapaszkodtak annyira az elsőbe. Én se kapaszkodok. Ezért te se ragaszkodj hozzá mindenáron.
Tudom, hogy most másképpen élnek a fiatalok, mint az én időmben. De azért, csak azért, egyedül csak azért, mert féltettelek, azt szerettem volna, ha több a türelmed. Hiszen betegséget is kaphatsz, teherbe eshetsz. Szerelmes lehetsz viszonzás nélkül. Szenvedhetsz.
Elhallgatott és hirtelen elhomályosuló szemével, hosszan nézett a lányára. Hát mégis megtörtént az, amitől tartott. A dolgok, ha más körülmények között is, de megismétlődnek, nincs olyan szeretet, aminek visszatartó ereje lenne. Ezzel a reményével kudarcot vallott.
Ne félj anyu, velem nem történhet semmi baj, mondta fölényesen Enikő. Te, ha énrólam van szó, mindjárt a legrosszabbra gondolsz. Váratlanul lágy lett a hangja és az anyjához hajolt. Ugyan már, hagyd az örökös félelmet, nincs rá semmi ok.
Amit elmondtál nekem, azt tudomásul vettem, szólalt meg az asszony. Megfogta a lánya kezét, és közelebb húzta magához. Nem vagyok én olyan elmaradott, mint te hiszed, sok mindent felfogok és

megértek. Csak éppen. Elhallgatott, mert azt, hogy csak éppen az én sorsomtól akartalak megóvni, nem ejthette ki a száján. Nem szidlak össze, nem pofozlak meg, csak arra kérlek, bármilyen bajod, gondod lenne, énhozzám fordulj. Enikő kezének önkéntelen szorítását érezte az ujjain, s ez a bánat és szeretet nagy hullámát indította el benne. Csak azt az egyet ígérd meg.

Mit? vágott közbe gyanakodva a lány, és elhúzta a kezét.

Azt ígérd meg, hogy, hogy ezután, arra gondolva, hogy most már úgyis mindegy, nem fogsz meggondolatlanul egyik kalandból a másikba. Hogy ügyelsz magadra, és nem leszel könnyű prédája ennek is, annak is.

Most jelentetted ki, hogy nem veszekedsz, és máris rákezdtél a szentbeszédre! kiáltotta Enikő ingerülten. Én őszinte voltam, elmondtam neked, mi történt velem, te meg.

Odaállt a tűzhelyhez, megkavarta az ételt. A hátán is látszott a konok megbántottság.

Jól van, csillapodjál, Ilona a tenyerét Enikő hátára tette. Csak annyit kértem, hogy ezután is légy őszinte hozzám.

Most pedig zárjuk le ezt a témát, jó? Elég volt belőle, de nemcsak mára, hanem egyszer és mindenkorra.

Enikő megfordult, s elővette a szűrőt, hogy kimerje a pörkölthöz való, megfőtt galuskát. Ilona, elnémítva és elnémulva, az asztal mellől nézte a nála fél fejjel magasabb lányt, aki már nem volt egészen ugyanaz, mint negyedórával korábban. Azonos volt azzal a gyerekkel, akit annyira féltett, és mégis megváltozott, áttört azon a korláton, amihez hozzá akarta kötni, azzal az előérzettel, hogy ez nem fog sikerülni. A szeretete nem csökkent, inkább megnőtt, és megtelt azzal a fájdalommal, amit saját sorsa és az az önvád adott hozzá, hogy voltaképpen ő mutatta az utat a lányának, akinek sejtelme sincs róla, hogy miközben mindenáron függetleníteni akarja magát, voltaképpen az anyját utánozza. Tudta, hogy az élete ettől a naptól fogva állandó nyugtalanság lesz, mert Enikő a védettségből a nyílt és szabadon hánykolódó vizekre tört, s amilyen szenvedélyes, vakon és önfejűen fog előre rohanni. Mikor és hol áll meg, és eközben hány sebet kap, hány titkolt kudarc éri, s hogy fogja mindezt elviselni és mi lesz a sorsa, ezt csupán a jövő mutatja meg.

Ahány fiút megismert ezután Ilona, mint lánya udvarlóját, ő nem tudta magában másképpen nevezni őket, talán azért sem, mert a szóban volt valami megnyugtató, mindegyiket megmérte, felbecsülte. Némelyik megijesztette: csak nem erre esik a lánya választása? Némelyik reményt ébresztett benne: talán ennél állapodik meg. De kivétel nélkül mindegyik megemlítette amiatt, hogy vajon ezekkel is megteszi-e lánya azt, amit egyszer már megtett. S ugyan mi tartaná vissza, hiszen szerinte az egész nem nagy ügy. S lehet, neki van igaza, nem nagy ügy az csakugyan, amiből az ő szülei drámát csináltak mindhármójuk számára. De a fiúk sokasága elrémítette. Mi marad Enikő érzéseiből, frissességéből, ha hét-nyolc fiúnak adja oda magát egymás után? És miért nem marad meg az ő szép, élénk lánya mellett senki, miért nem kérik feleségül? A húsz-huszonegyţéves Enikő mellett még gyorsabban változtak a fiúk, mint régebben.

Olykor megkísérelte a puhatolózást. Mint évekkel korábban, újra kérdezgetni kezdte:

Miért engeded el egymás után a fiúkat? Nem voltál szerelmes egyikbe sem?

Terhedre vagyok? Szeretnél már túladni rajtam? kérdezte Enikő ugratva és kihívón.

Ugyan már, ne beszélj bolondságot! Csak szeretném tudni, nem bánt-e téged, hogy.

Hogy itthagynak? Enikő tekintete talányossá vált. Ha szerelmes lennék valamelyikbe úgy igazán, az nem hagyna itt.

Úgy igazán?

Igen, igen, mert egy kicsit, csak egy kicsit többször voltam szerelmes.

Egy kicsit? Azt is lehet?

Hát persze! kacagott fel a többet tudó, tapasztaltabb nő meggyőződésével Enikő. De miért akarsz mindenáron a nyakába kötni valakinek?

Mert félek, hogy testileg-lelkileg megsínyled azt a szabadságot, amit megkövetelsz magadnak, gondolta Ilona, de lemondott arról, hogy ezt hangosan is kimondja, bármennyire is kikívánkozott belőle.

Mert ez az élet rendje. Én sem élek örökké, és szeretném, ha lenne melletted valaki, aki.

Te is egyedül vagy, vágott közbe a lány és merőn nézte az anyját. Ma már az egyedül élő nőt sem nézik le, annak is meglehet az értéke. Attól függ, milyen a felfogása. Te mindig bűnösnek ítélted magadat, érzem én azt, azért vagy nyugtalan, hogy még nem mentem férjhez. Mert hogy kell valaki, meg hogy mit szólnak az emberek, ez a lány csak tölti az idejét a fiúkkal, de egyiknek se kell. Hát tudd meg, hogy senki véleménye nem érdekel, fütyülök arra, mások mit mondanak. Én azt teszem, ami jólesik nekem. Lehet, ebben is az apámra hasonlítok. És ezt te is vedd tudomásul. Ilona megint csak belül gondolta azt, hogy milyen jelentőséget tulajdonított Enikő a szomszédok véletlenül elejtett vagy szándékosan nekiszegzett szavának, ezeket az emlékeket jónak látta nem feleleveníteni. Az apára való utalás megdöbbentette. Enikő, meglehet, olyan jellemű apát képzel magának, amelyik megközelíti az igazit. Csak nem ez határozza meg a magatartását?

Ha, ha jóba lennél valamelyik fiúval, akkor is könnyen válnál el tőle? kérdezte szívdobogva. Akkor is ilyen magabiztos lennél?

Hű de ravasz vagy! kiáltott fel Enikő. A szeme szeretettel és gúnyosan csillogott. De én is ravasz vagyok ám. Nem hagyom magam kivallatni. Akkor beszélek, amikor akarok, de akkor azután nem fogsz visszatartani.

Rendben van, én csak arra kérlek, vigyázz magadra.

Ez a kérés mindig arra az egyetlen dologra vonatkozik, anyu? kérdezte élesen a lány.

Nem. Mindenre vonatkozik, ami téged illet, mondta erős nyomatékkal Ilona.

Az ilyen beszélgetések után úgy vonult vissza, hogy éppen olyan keveset tudott a lányáról, mint addig. Csak az az érzése lett erősebb, hogy Enikő őriz magában valamit, amivel ő maga sincs tisztában. S hogy ösztönösen ellenáll annak az óvatos, de elszánt késztetésnek, ami arra irányul, hogy sorsa szabályosan, az ezer és ezer előfordulás-

ban látható minták szerint igazodjék. Mit is mondott meghökkentő ráhibázással? Te mindig bűnösnek ítélted magadat. Igen, ez így igaz, a szüleivel szemben csakugyan hibásnak érezte magát. S miattuk, meg az affajta megbélyegzés miatt, ami Enikőt érhetné, hogy lám, az alma nem esik messze a fájától, ez is az anyja útján halad, szeretné, kívánná a megnyugtató szabályosságot. Bár sok család lánya él szabadosan, azért az ítélet súlyosabb egy apa nélkül felnőtt, csak a törvény irgalmából törvényesített lány esetében. S ha Enikő most még dacosan nem is törődik a rosszindulatú kíváncsisággal és suttogással, később ez sokféle izgalom és fájdalom forrása lehet.

Önmagát illetően Ilona mindig nyugodtan s bizonyos belső büszkeséggel állta a figyelmet és suttogást, de ha azt látta, hogy a függönyök megmozdulnak az előszobaajtók ablakain, akkor nyugtalanság fogta el. Tudta, hogy az utcai ablakokból is lesik, a lányát ki kíséri haza, meddig áll a kapuban, csókolózik-e vagy sem. A többi házban lakó fiatalt is lesték, tisztában volt ezzel is, de a különbséget is felfogta, bármilyen parányi és ösztönösen megnyilatkozó volt is.

Dávidné már többször átszólt neki a túloldalról:

Láttam Enikőt a fiújával. Szép párt mutatnak együtt.

Ebben a többnyire dicsérő megjegyzésben az volt a fájó és bántó, hogy mindketten tudták: más-más fiúról van szó.

Ezt Szegediné, a jóindulatú szomszédasszony is szóvá tette a maga módján:

Nagyon szeretheti Enikő a változatosságot.

Ilona arra is sokszor gondolt égő nyugtalansággal, hol, milyen körülmények között lehet együtt a lánya azzal a fiúval, akinek odaadja magát. Rendetlen szobákat, feldúlt ágyakat látott, s ezeket nagy erőfeszítéssel zárta ki a képzeletéből. S azt is, hogy bármelyik fiú, akivel közelebbi kapcsolatba kerül, megkaphatja a lányát. Hiszen, ezt a műhelybeli asszonyok személyes panaszaiból, meg a mások lányára szórt megszólásokból is tudta, hogy a mai fiatalok a legtöbbször a végén kezdik a barátságot. S ez, ahányszor hallotta, annyiszor szúrta meg és égette, mert mindjárt Enikő jutott eszébe, akinek a teste még most is olyan módon volt drága neki, mint csecsemő és óvodás korában. Ilyenkor gondolt arra, különösen a délutános műszakokon, amelyeket nem mindig sikerült ugyanarra a hétre időzítenie a lánya műszakjával, hátha Enikő az otthonába viszi fel a soron lévő fiút. Mindig félt attól, hogy valamelyik házbeli asszony rossz- vagy jóindulatú megjegyzéssel figyelmezteti erre.

Használsz te valamilyen fogamzásgátló szert? kérdezte egy alkalommal, amikor éppen ruhát próbált Enikőnek.

Te mindig csak erre gondolsz? kérdezte Enikő és felnevetett. Bízd rám, ez az én dolgom, tudom jól, mit kell tennem.

De hátha nem tudod. Ilona hirtelen megindultságában, a lánya háta mögött állva, lábujjhegyre állt és átölelte a vállát. Mért nem kérsz tőlem tanácsot, mért nem beszéled meg velem, hogy.

Ugyan, anyuka. Enikő lerázta magáról az anyja karját. Minek firtatod az én dolgaimat! Bízz meg bennem és ne vallass, ha nincs kedvem, úgyse beszélek, és különben is túl vagyok már azon a koron.

Ilona összeszedte magát, komolyan és szigorúan felelte:

Nem vagy túl azon a koron, tudd meg és még jó ideig nem leszel

túl rajta.
Talán még tíz év múlva is faggatni és nyaggatni fogsz? kérdezte fölényesen és bosszúsan Enikő. Akkor se éred be ennyivel és a vesémbe próbálsz látni?
A kérdéssel ismét megkerülte a nyílt választ, de a szavaiban benne volt annak bizonyossága is, hogy az évek múlásával is együtt lesznek. Mert a válás, az, hogy elkerülhetnek egymás mellől, egyiküknek sem jutott eszébe.
Nem sokkal ezután csend támadt Enikő körül. A fiúk elmaradtak. A lány elmerült, szinte álmodozó lett, és csendes, belülről kisugárzó boldogság fénylett rajta, aminek forrását az asszony, hiába próbálta kitapogatni, nem találta meg. Úgy gondolta, s ez jólesett, hogy a beszélgetési kísérletek, amelyek során hatni próbált a lányára, talán mégis befolyásolták őt, és megérlelték benne azt a komolyságot, ami a kalandoktól és csalódásoktól megóvja. Magának is nehezen vallotta be, hogy ez a hosszúra nyúló csend is nyugtalanító, mert nem lehet pontosan tudni, miből származik és mi fejlődik ki belőle.
Ráuntál a fiúkra, kicsim? kérdezte, amikor már nem állta tovább a hallgatást. Nincs kedved szórakozni? Hónapok óta egy sem forog körülötted.
Hiányoznak neked, anyu?
Enikő sötét szemében most nem látszott sem bosszúság, sem gúny.
Dehogyis. Csak annyira megváltoztál.
Igen? Megváltoztam?
Enikő elmosolyodott, s meghatározhatatlan távolságba nézett, egy csakis általa látható pontra. De az arca egyszerre váratlanul komollyá és konokká lett, ahogy pillantása visszatért az anyjához.
Hagyj békén! kiáltott fel hevesen, csaknem durván. Mit figyelsz folyton? Nincs más dolgod?
Ez a legfontosabb dolgom, válaszolt az asszony szilárdan. Alig érintve ujjaival, a lánya vállához nyúlt:
Olyan régen nem mondtál nekem semmit.
Most sem mondok, nincs mit! Légy szíves, hagyj békén!
A szemében Ilona egy pillanatra mintha sötét tanácstalanságot és kétségbeesést látott volna. De mindjárt elfordult, s egy táncdalt kezdett énekelni, ezzel adta tudtára, hogy lezárta a beszélgetést.
A csend folytatódott. Enikő mindig azzal indult el hazulról, hogy a barátnőihez megy, velük szórakozik. Ilonának még az is megfordult a fejében, hogy a lánya lehiggadt, s a nagy szomjúság és kíváncsiság ideje után valamilyen rejtélyes erő hirtelen megnyilvánulása útján hasonlítani kezd őrá. Ettől lelke legmélyén még nyugtalanabbá vált, mint azelőtt az egymást váltó fiúktól. Nem, azt semmiképpen nem kívánta, hogy Enikő egyedül élje le az életét. Mi lesz vele az ő halála után, ki fog vigyázni rá? És szorongással gondolt a már nem fiatal Enikőre, aki senkinek nem lesz drágája és egyetlenje.
Azon az estén, amikor vacsora után hozzá akart látni ahhoz a ruhához, amit egy házbeli asszonynak varrt, Enikő megfogta a karját és visszahúzta az asztalhoz.
Maradj, anyuka!
A hangjában volt valami mélység, valami, aminek az érezhető, hosszú megfontolás adott nyomatékot, s amitől, mint egy vészharang nyelve, megkondult Ilonában a félelem.

Visszaült az asztalhoz, két összekulcsolt kezét maga elé tette az abroszra. Enikő arcába nézett, s megértette, hogy most valami váratlan szakad rá, aminek az eljövetelére nem gondolt. Hirtelen felszívta azt a pillanatot, ami még üres volt a vallomástól, ami még a biztonság szilárdságával vette körül, azután mély lélegzettel elbocsátotta, s már a felkészültség elszánásával fordult Enikő felé.

Itt vagyok. Hallgatlak.

Anyuka, nekem gyerekem lesz. Három hónapos terhes vagyok, mondta gyorsan a lány. Az arca sötét volt, de nem a bűntudattól, és inkább konokság látszott rajta, mint félelem. Már túlestem azon az időn, amikor még be lehet avatkozni.

Az asszonnyal megmozdult a konyha. Mennyezete a feje tetejére súlyosodott, és az egész oldalt dőlt, mintha víz hullámai emelnék, lökdösnék alulról. Behunyta a szemét, várt néhány pillanatig, míg a szédülése elmúlik, s a falak szilárdan a helyükre állnak.

Könnyelműségből vagy szándékosan hagytad elmúlni az időt? kérdezte tompán.

Szándékosan, felelt mindjárt Enikő.

De hiszen több mint fél éve nincs senkid. kezdte Ilona megremegő hangon. Vagy éppen, vagy éppen a csend jelezte, csak ő nem vette észre, hogy mögötte megjelent valaki, s azért maradt láthatatlan, mert ő volt az igazi, komoly fenyegetés? Igen, így kellett lennie. Az asszony máris elfogadta azt a helyzetet, amit a rendíthetetlen tény jelentett, s mint egy zsákoló, meghajolt gerinccel, de erejét öszpontosítva állt alá a tehernek.

De igen. Volt valakim. Csak te nem tudtad, mondta Enikő, ugyanazzal a sötét pillantással, mint ahogyan a terhességét bevallotta.

Ki volt az? Melyik fiú? Vagy talán az a gyermeked apja, akiről egyszer.

Az asszonyon átfutott az a remény, hogy egy állandó és erősödő viszonyban vált Enikő anyává, s talán éppen az állapota oldja meg szokásos módon a helyzetet.

Nem, nem, hallotta a lánya hangját. Nem beszéltem róla neked soha. Ő az, akinek.

De hiszen bevallottad, hogy. Azóta van vele kapcsolatod? Akkor, remélem, tudja, mi a kötelessége veled szemben. Ha te nem használtál semmiféle szert, remélem, azért történt, mert megegyeztetek a jövőre nézve.

Ezt ne reméld, mondta Enikő élesen. És én akkor egy esztendeje, amikor azt mondtam neked, hogy akkor én hazudtam.

Mit, mit hazudtál nekem? kérdezte Ilona reszkető hangon. A lelke legmélyén már megmoccant a sejtés, ami a reményt ködbe, felhőbe borította.

Azt, hogy, hogy odaadtam magamat. A lány hátravetette a fejét és merőn nézett az anyjára. Ez nem volt igaz. Senki nem nyúlt hozzám. Lány maradtam egészen, egészen mostanig.

De miért vezettél félre? Miért hazudtál nekem? kérdezte Ilona kétségbeesetten.

Mert, mert annyira óvtál ettől. Mintha én más lennék, mintha nekem kötelességem lenne megőrizni a. De én nem akartam különbözni, nem akartam más lenni, mint a többiek. Ezért neked és a lányoknak is hazudtam. Neked azért, hogy ne félts, ne vigyázz rám

annyira! tette hozzá konokul és sötéten.

Igen, ez a sejtés bontakozott ki belül, a homályból. Enikő így küzdött az egyenlőségért, így, a hazugság árán szerzett magának elégtételt. Szinte látta maga előtt, amint a munkahelyén a lányokkal sugdolózik és bizalmas közléseiket bizalmas közlésekkel viszonozza. És a szíve, ki tudja, hányadszorra, megsajdult a részvéttől, a bűntudattól, hiszen ő az oka annak, hogy Enikő ennyi letagadott, sebző kínnal és ilyen fonákul próbálta megteremteni a többiekkel való egyenlőséget. Ilona most nem örült annak, hogy annak idején lánya becsapta. Azt kívánta, bár lett volna igaz az akkori füllentés. Mert az eltökélt félrevezetés és a mostani vallomás, ami az eltelt, csendes hónapokat a titkolózás, a veszély zűrzavaros, kiismerhetetlen időszakává tette, ismét csak arra mutatott, milyen szenvedélyes indulatok lappanganak a lányában. S ezeket ő nem ismeri, nem tudja, merre hajtják Enikőt.

És most nem hazudsz megint nekem, hogy megtudd, miképpen viselkedek? kérdezte lassan.

Ne áltasd magad, anyu. Többször figyelmeztettelek már, hogy nem menekülhetsz el az őszinteségem elől. A táskámban hordom az orvosi leleteket.

Remélem, nem bosszúvágyból akarsz te is lányanya lenni, mondta az asszony szándékos keménységgel. A magad példájából tudhatod, hogy ezt a sorsot még ma sem könnyű elviselni. Ezért a gyermekedet meg kell óvni tőle.

Én csak azt tudom, felelt Enikő, hogy egyedül azé a fiúé akartam lenni, és gyereket is csak tőle akartam, mert, mert én mást nem tudok szeretni. Most már mindent tudsz.

Farkas szemet néztek. Ilona megrettenve és felindultan nézte a lányát, akinek a konokságán áthatolt a szerelem sugárzása, valami első boldog mosolygás, s egyben az az elvakultság, ami olyan volt, mint az alvajáróké, akik nem fogják fel a veszélyt.

Ha szereted, annál jobb. Annál szívesebben leszel a felesége. Mert össze kell házasodnotok, azt remélem, tudod.

Nem tudom, hogy ezt lehet-e, anyuka. Enikő hangja halk lett és bizonytalan.

Csak nem nős az? kiáltott fel Ilona, s belényilallott az Enikő apjának emléke.

Nem, nem, dehogyis! Csak nem olyan fiú, aki mindjárt a házasságra gondol.

Három hónapja terhes vagy tőle és nem gondol arra, mivel tartozik neked? mondta Ilona feldúltan.

Azt tanácsolta, hogy vetessem el a gyereket, merthogy ő még nem ţházasodhat.

És te? Nem gondoltál a következményekre? Te, te hát miért nem fordultál hozzám tanácsért? Kid van neked rajtam kívül?

Nem fordultam, mert. Enikő körmei az abrosz töréseit babrálták. Leůengedte a szempilláit, és beszéd közben hirtelen elsápadt. Nem szóltam, mert én másnak úgyse szülök gyereket, csak neki. És nekem senki más nem kell rajta kívül.

Vagyis a terhességeddel akarod arra késztetni, hogy.

A lányţ még lejjebb hajtotta a fejét. Nem tudta kiejteni a száján a választ, de tartása, teste kimondta helyette az igent.

Ilona az alig elviselhető féltés, sajnálat, segíteni vágyás felindultsá-

gával hirtelen átkarolta és magához szorította. Milyen asszonyi, s egyben gyermekes és önveszélyes ravaszsággal próbálta zsarolni a sorsot és kikényszeríteni azt, amire vágyott! S ezzel elárulta, s Ilona ezt fájdalommal meg is értette, hogy az ő szép, temperamentumos, konok lánya gyengébb az ismeretlen fiúnál, s hogy gyengesége ellen küzdve ravaszkodik. Elengedte Enikőt, és az ablakhoz állt, háttal a lányának. Nem akarta nyíltan tudomásul venni, hogy Enikő voltaképpen segítséget várva fordult hozzá, s hogy az összeforrottság ereje végül is legyőzött, mint máskor is, mindenféle büszkeséget és ellenállást.

Most már mondd meg végre, ki mi az a fiú. És hozd el, hogy beszélhessek vele.

Műszerész és most végzi az esti iskolát, mert technikus akar lenni. Vagyis az anyja akarja inkább, hogy magasabb képzettséget szerezzen. Kovács Istvánnak hívják.

Kovácsnak? kérdezte önkéntelenül megrezzenve Ilona. S hirteţ len maga előtt látta a hajdani fiatalember talányos mosolyát, amikor a nevét megmondta. Kopácsi György. Akár így hívták, akár nem, a név hasonlósága szíven ütötte. Mindössze két betű a különbség. Vagy inkább csak egy, az utolsó i, a pé úgy hangzik, mint egy lágyan vagy pöszén ejtett vé. Talán ez a fiú, a lánya csábítója is csak hazudja ezt a nevet? Nem, nem, ő Kovács, ez nem lehet kitalált név. Két pontosan egyforma eset nem lehetséges. És milyen ostobaság, hogy a lánya csábítója. Őt sem csábították el a huszonhét évével. A lányát még kevésbé, ma már két egyformának ítélt akarat áll egymással szemben. Csak anyai féltése juttatta eszébe ezt a szót, hogy a fiút tehesse felelőssé. Talán éppen Enikő volt a felhívó fél, aki minden féket és meggondolást félrevetve, engedett a benne felgyulladt érzésnek.

Hol ismerted meg? kérdezte Ilona, mintha ennek a körülménynek még lehetne valamilyen fontossága.

Dóri meg a férje mutatta be. Ott álltak mind a ketten a fodrászat előtt, Dórit várták. Géza meg ő. Ugyanabban a műhelyben dolgoznak. Én mindjárt tudtam, hogy ő.

Enikő nem mondta végig a mondatot, de Ilona így is nagyon jól megértette. Nézte a lányát, aki beszívta a felső ajkát, érzékenyen remegő alsó ajkát fel-le csúsztatva rajta, és meg-megrebbenő szempillájával eltakarta a szemét. A konok hallgatás mögül ugyanaz a sugárzás áradt szét, ami az imént, a szerelemnek ugyanaz a vak elszánása és kívánása. Az asszony megértette, hogy a lánya nem tud ugyan róla, de szavak nélkül is tőle várja a megoldást, azt a közbelépést és cselekedetet, ami megszünteti az akadályokat és lehetővé teszi, hogy a fiú végleg mellette maradjon. Mint ahogy együttes életük során mindig ő teremtette elő műhelybeli és otthon vállalt különmunkájával Enikő számára nemcsak a szükségest, hanem az azt meghaladó kívánságokat is.

Hány éves az az Isti? kérdezte.

Nemrégen múlt huszonöt.

Már elmúlt huszonöt? Az asszony kerek, telt arca még árnyékosabb lett. Tapasztalata szerint a fiúk nagyon korán nősültek abban a korszakban, amikor még nem volt szerepe a fontolgatásnak, úgyszólván csak a hirtelen támadt vonzalom számított, semmi más. Ha

Isti még mindig nőtlen, ez, ha nem az a kivételes eset, mint a lányáé, aki ösztönösen és minden egyéb kísértést konokul elhárítva, az igazinak őrizte meg magát, akkor csakis tervszerű és okos számítás eredménye lehet.

Sohase beszélt neked arról, hogy elvenne?

De igen. Csak két év múlva, amikor vége lesz az iskolának.

Két év. sóhajtott fel önkéntelenül Ilona. Tudta, hogy ezt a lánya olyan hosszú időnek tartja, aminek, a mában állva, lehetetlen meglátni a végét. És ezért ragaszkodott görcsösen az állapotához, mint egyedülihez, ami siettetheti vágya teljesülését. Pedig talán éppen emiatt próbál majd menekülni a fiú.

Gyötrő, elviselhetetlen érzés volt arra gondolni, s még inkább tudomásul venni, hogy az ő drága kincse, a lánya, nem kell valakinek. De mert az ő állandó, forró szeretete nevelte úgy Enikőt, hogy a legtöbbet tartsa természetesnek, keményen lobbant fel benne az akarat, hogy megőrizze a csalódástól, a lányanya-sorstól és hozzásegítse ahhoz, amit, okkal vagy ok nélkül, a végleges beteljesülésnek érez.

Azt mondtad, az anyja akarja, hogy Isti iskolázzon. És az apja?

Nincs apja. Az anyja özvegy. Isti az egyetlen gyereke.

Özvegy. Ez aztjelenti, hogy egy magához hasonló asszonnyal fog szembekerülni, villant Ilona agyába, akinek ez az egyetlen gyerek a mindene. Ezt Enikő is érzi, azért is tartotta szükségesnek, hogy beszéljen róla.

Kegyetlen nő. mondta Enikő remegő szájjal. Ő akadályozza a mi boldogságunkat.

Vajon kegyetlen csakugyan, mert harcol a fia elvesztése, a felbukkanó lányok ellen? gondolta Ilona. Nyilván nem makacsabb, mint amilyen ő lesz abban a küzdelemben, hogy ugyanezt a fiút megszerezze a lányának.

Tud rólad Kovácsné?

Igen. Ő tanácsolta, hogy várjunk még két esztendőt. De akkorra én.

Igen, akkorra Enikő már régen anya lesz, akit talán már ott is hagyott a gyerek apja. Kovácsné is arra számít, hol lesz már két év múltán ez a szerelem.

Az állapotodról tud az Isti anyja?

Enikő felemelte a vállát:

Abban nem vagyok biztos. Erről ő, Isti semmit sem mondott nekem.

Megint egymásra néztek, de a lány gyorsan elfordította a fejét. Ilonába megint beleharapott a fájdalom. A rövid pillantásból is látta lánya bizonytalanságát, azt a be nem vallható félelmet, hogy a fiú gyengébb, mint kívánná, de éppen a gyengeségében erősebb nála, s hogy az állapotával nem szilárdult meg a helyzete, sőt még kiszolgáltatottabbá vált.

Ilona a lánya kezéért nyúlt, és megszorította, azzal az ígérettel, aminek az egész élete adott nyomatékot.

Hozd el ide azt a fiút. Minél elébb.

Igen, anyuka, válaszolt Enikő. A hangja száraz volt, mint aki most sem adja meg magát, s nem akarja elismerni, hogy élete legfontosabb dolgában segítségre van szüksége. De a szája megrándult, s ujjai visszaadták anyja kezének szorítását. Szombaton, a nehezen várt látogatás kora

délutánján Ilona tésztát
sütött. Azzal az ürüggyel, hogy ez a vendéglátás szokásos kelléke, de még inkább azzal a belső reménységgel, hogy eljegyzésre készül. Közben a lányát figyelte, aki nagy csendességbe merült, s úgy járt-kelt és segített neki, mint aki furcsa vontatottsággal az álom vizében mozog. Ő is szótlanul végezte a munkáját. Arra gondolt, hogy ez a fiatal lény, akivel oly szoros közelségben él, akinek, úgy hitte, ismeri minden arcrezdülését, hangja minden színét, milyen elszántan, kitervelten vezette őt félre, megjátszva, hogy lelkében-testében minden rendben van. Botor daccal úgy tört a vágyott cél felé, hogy nem törődött sem vele, sem önmagával.
Mélységesen kívánta, hogy Enikőnek legyen igaza, hogy nemhiába vállalta a veszélyes kockázatot.

Amikor a csengő megszólalt, maga sem tudta, hogy fájdalommal vagy örömmel nézi-e az Enikőn végbement változást. Megtorpant, de a rohanás mozdulatával csapta szét a két karját, s felgyulladt, mint akin végigfutott az elektromosság szikrája.

Menj hát, nyisd ki az ajtót, szólt rá az asszony.

A szobai asztal mellett állt, nehezen fékezte le nyugtalanságát. Hallgatta a kis előszobából betörő mozgást, a friss öröm hangjait.

Gyere, mutatkozz be anyunak, mondta Enikő.

Úgy jöttek be, játékosan, mintha vonatoznának. A fiú elöl, derékban kissé hátrahajolva, a lány meg előredőlt, a derekánál fogva tolta befelé a fiút, s csak a küszöbön túl engedte el.

Ez Isti, lihegte, nem annyira a játéktól, mint az izgalomtól vált nehézzé a lélegzete.

A néni már biztosan hallotta a híremet, szólalt meg Isti.

Ez az első mondat, amit mosolyogva ejtett ki, hogy megkönnyítse és feloldja az asszony, s még inkább önmaga számára az ismerkedés feszélyezettségét, már megriasztotta Ilonát. Mindig szép férfit képzelt az ő szép lánya mellé. Ilyenfajta reményének teljesülése most mégis megijesztette. Pedig a fiú, figyelmesen megnézve, talán nem is volt annyira szép, de valami vonzó kedvesség áradt belőle, s ami mindennél erősebben hatott, ennek ő is tudatában volt, s mint biztos, és mindig ható fegyvert, irányította tekintetét, mosolyát. Látszott rajta, megszokta, hogy tessék, szeressék, s ezt a célt ösztönösen el akarta érni. Most is ránevetett az asszonyra és megingatta szőke fejét.

Képzelem, miket tetszik gondolni rólam.

Ezt eltalálta. De hiszen ez természetes. Elnyomta mosolyát, amivel önkéntelenül válaszolt a fiú mosolyának, pedig abban nem volt sem bűntudat, sem bocsánatkérés.

Üljön le, fiam. Életbevágó dolgokat kell megbeszélnünk.

Tudom, felelt komolyan a fiú. De fényes szeme Enikőre vágott, mintha csak az asszony kedvéért vette volna fel az illő komolyság álarcát, s ők ketten cinkosan egyetértenének abban, hogy semmiféle életbevágó ügyről nincs szó. Az asszony fájdalommal látta, hogy ragyog fel Enikő, mintha valóban nem gondolna e pillanatban arra, hogy sorsa fog ebben az órában eldőlni.

Szereti maga az én lányomat? kérdezte a számonkérés súlyával.

Szeretem. Őt nem lehet nem szeretni, felelt Isti. S bár a kettejüket szoros gyűrűvel összefogó és megindító szerelem szavait mondta, Ilonának nem tetszett a válasz, a könnyű, s éppen ezt a szoros gyűrűt

tágító, kijátszó hang.
Szeretni felelősséggel kell, mondta nyomatékosan. Enikő terhes, s magának, aki már nem tizennyolc éves, tudni kell a kötelességét. Huszonöt esztendősen már nem lehet gyáván megfutni a kötelességek elől.
Szándékosan használt erős kifejezést, hogy kizökkentse a fiút abból a mosolygó, nyugodt biztonságból, ami már az első pillanatban megijesztette.
Én nem akarok megfutni, mondta a fiú. Kezét odanyújtotta a lánynak, aki szinte mohó gyorsasággal tette ujjait a tenyerébe. De mondtam Enikőnek, hogy ne siessen annyira. Mondtam vagy nem mondtam? Bizalommal mosolygott rá a lányra, mint aki így adja tudtára, hogy milyen feleletet kíván, és csakugyan, Enikő, szavait hitelesítve, bólintott. Ráért volna két évet várni, míg befejezem a technikumot.
Maga úgy beszél, mintha az útban lévő gyerek egyedül a lányom gondja lenne, szólalt meg az asszony szigorúan. Annak, hogy korán jött, maga az oka, mert maga akarta, hogy. Ha ember, ha férfi, vállalni kell a következményeket. Hiszem, hogy így lesz. Az én lányom nem választhatott olyan apát, aki nem ismeri a kötelességét.
Enikő most gyorsan, hevesen bólogatott és megrántotta a fiú kezét. Isti feléje fordult, ismét összemosolyogtak.
Én ismerem a kötelességemet, mondta a fiú. Csak az a baj, hogy az anyám tudni sem akar arról, hogy az iskola vége előtt megnősüljek. Hiszen tetszik tudni, milyenek az anyák. Gyereknek veszik a felnőtt fiúkat is. Megint teljes bizalommal rámosolygott Ilonára, mint aki biztos abban, hogy igazat adnak neki.
Az anyjának meg kell a helyzetet érteni. Végtére is az unokájáról van szó. De hát tud az édesanyja Enikőről?
Csak célozgattam rá, de, de nem ismeri személy szerint, Istin most látszott első ízben zavar.
Ezt nem tette jól! csattant fel az asszony. Ha elébb nem, legalább akkor kellett volna neki Enikőről beszélni, amikor, amikor kiderült, hogy apa lesz.
Igen ám, de ezt csak egy hete tudom! kiáltott fel a fiú. Még el se rendeztem magamban az egészet. A lány felé fordult, s félrehajtotta a fejét, hogy félig lehunyt szemébe nézhessen. Miért hallgattál?
Ilona látta lánya remegő pilláin és száján a bűntudatot. Milyen erős és kíméletlen volt ővele, mert öntudatlanul is tudta, mennyire csorbíthatatlan erő az ő anyai szeretete. S milyen fájdalmasan gyengének látszott a fiúval szemben, mert ezt a szeretetet süppedékenynek és bizonytalannak érezhette.
Azért hallgatott, vágott eléje Enikőnek, mert a gyermekét meg akarta tartani. Aki jó anyának született, az nem számítgat, nem fontolgat, mikor lesz célszerűbb szülni. Az mindent vállal inkább, de nem engedi elpusztítani az induló életet.
Igen, igen, ezért hallgattam! kiáltott fel szenvedélyes helyeslésssel és könyörgéssel Enikő. Én a mi, a te gyerekedhez, én attól soha. Érted?
Értem, felelt a fiú. Ilona most először látott olyan pillantást mosolygó szemében és az arcán, ami megnyugtatta. Csak hát az anyám, aki azt hiszi. Tetszik tudni, mindig azt magyarázta, hogy

most van a legjobb dolgom, megvan mindenem, az ellátás, a kiszolgálás, semmi gondom nincs. felnevetett. És hát ez, ha úgy vesszük, igaz.

Ugyanezt elmondhatja Enikő is. De most már azzal, hogy egymást választották és gyermekük lesz, mind a ketten kinőttek a gyermekkorból. A házasság nemcsak szükséges, hanem sürgős is.

Én soha nem mondtam azt neki, hogy nem veszem el, csak azt, hogy várjon. Csak két évig. tette hozzá lebilincselő kedvességgel. Az után, hogy elvégeztem az iskolát, semmi akadálya nem lesz a házasságunknak.

Két év! Rettenetesen hosszú idő. Az alatt Enikő megszüli a gyermekét, megismerkedik fonák helyzete minden terhével, s azzal a szorongással, vajon kitart-e mellette ez a tetszeni vágyó, s a figyelmet már a külsejével maga felé fordító fiú.

Szó sem lehet haladékról. Az anyja kívánságának nem engedhet a végsőkig. Most már csakis Enikőre és a gyermekére szabad gondolnia. Ehhez ragaszkodom. És ragaszkodom a gyors házassághoz is.

Ilona a másik anya ellen beszélt, aki a kettejüket összekötő, láthatatlan huzal végén bizonyosan éppen olyan erővel küzdött a fia megtartásáért, mint ő azért, hogy a lánya életét rendbe hozza.

Gyors házasság! a fiú kék szeme felcsillant, s megint a lány keze után nyúlt. Hallod? Hallod?

Jólesik hallani, hogy örül neki, szólalt meg az asszony, de ennyi nem elég. Holnap vasárnap, lesz elég idő, hogy beszéljen az anyjával. Nem szeretném, hogy az ő háta mögött, az ő tudta nélkül kényszerüljenek elmenni az anyakönywezetőhöz.

A fiú felkapta a fejét. Ez a lehetőség most először villant fel előtte.

Talán úgy lenne a legjobb, mondta sebesen.

De ez a gyors megadás, a kitérés a nehéz ségek elől nem tetszett Ilonának. Nem akarta, hogy jövendőbeli anyósa örökös haragot érezzen félrevezetése miatt Enikő ellen.

Nem, nem, rázta meg a fejét, ne okozzunk felesleges fájdalmat az édesanyjának. Ragaszkodom ahhoz, hogy előbb beszéljen vele.

Beszélek, okvetlenül beszélek, mondta a fiú. Ha nem holnap, hát. Amikor alkalmas kedvében lesz. És ne tessék rólam rosszat gondolni, mosolyogva nézett az asszonyra, én máris nagyon szeretem a kiskölyköt.

Jó, legkésőbb szerdán várom a híradást, válaszolt Ilona, önmagára bosszúsan, mert engedett a hízelgő hangnak és mosolynak, de egy nappal sem tovább. Érezte, hogy Isti gyönge az anyjával szemben, s olyan a viszony köztük, hogy az erély hangján nem tud szólni hozzá.

Enikő a fiú felé fordult, azzal az előbbi, rohanni kész, repülő mozdulattal, az meg őfelé, és megölelték egymást.

Anyu, miért nem tegezed Istit? kérdezte boldogságtól kigyulladt arccal Enikő.

Majd elérkezik annak is az ideje, válaszolt az asszony. Nem tudta, miért, de nem jött ki a száján a te szó. Talán babonából, mert még távolról sem volt megnyugodva, talán azért, mert a fiú még túlságosan is az anyjához tartozott.

Amikor kettesben maradtak, Enikő váratlanul átkarolta az anyját és állát a vállának támasztotta.

Anyu, ő hogy tetszik neked? Ugye szép?
Szép, persze hogy szép, de most nem ez.
És nagyon fiatalnak látszik, ugye?
Igen. Nem gondoltam volna, ha nem tudom, hogy idősebb nálad. De most az a legfontosabb, hogy erős is tudjon lenni. Hogy kitartson melletted.
Én bízom benne, most már nagyon bízom benne.
A most már a hála szava volt, és a hála felbuggyanó érzése késztette az ölelésre is. De az arcát elrejtette, mert semmiképpen nem ismerte volna el, hogy anyja segítségére volt szüksége, s nem akarta, hogy lássa remegő szemhéját s meg-megránduló szája szélét. Ez a dac, ez a belső ellenkezés, hogy elkülönüljön az anyjától, hogy ne adja meg magát egészen, ez az erőt, s ha kellett, kegyetlenséget mutató védekezés nehézzé tette az asszony lelkét.
Remélem, minden rendben lesz, felelt szárazon, hogy ne éreztesse, az ő közbelépése fokozta fel a reménységet, s az csakis a fiúhoz kötődhet.
Mondd, anyu. szólalt meg jóval később Enikő, míg háttal az anyjának, a csészéket és tányérokat tálcára rakta az asztalról, az apám is ilyen csinos volt, mint Isti?
Ilona megdöbbent. Hogy jut ez eszébe a lányának! Hát még mindig ennyire foglalkoztatja az ismeretlen apa? Vagy talán azért a belső ellenállás és ellenkezés, mert nem tudja elfelejteni neki, hogy engedte eltűnni az apját? De a váratlan kérdés mást is felkavart benne, azt, hogy Isti iránt nemcsak azért nem tudott felolvadni, mert nem látta elég felelősségteljesnek. Azért sem jött ki a száján a te szó, mert ugyanazt a könnyelmű, de céltudatos kedvességet, elsodró önbizalmat sugározta, mint Enikő apja. Valójában ez tette a kelleténél is tartózkodóbbá, ez csapta meg, mint egy rátámadó szag, amitől viszolygott, s amitől legszívesebben örökké megőrizte volna a lányát.
Ha neked ezt jólesik hallani, válaszolt, s elnyomta hangja remegését, az apád is ilyen jó külsejű volt, mint a te Istid.
A fiú szerdánţjött el újra. Az arca árnyékos volt, de inkább durcás, mint haragos. Úgy ült le, hogy átölelte Enikő vállát, s szemrehányó pillantással nézett az asszonyra.
Mit tetszik hozzá szólni, milyen makacs az anyám. Hallani sem akar a nősülésről.
Ez a bevezető mondat, amellyel Ilona védőszárnyai alá helyezte magát, ez a hozzá folyamodó panasz néhány pillanatra elnémította az asszonyt.
Mindent elmondott neki? kérdezte. A gyereket, a negyedik hónapot?
Mindent, de mindent, felelt készségesen a fiú. Azt is, hogy mi nem tudunk egymás nélkül élni. Enikőre nézett, aki boldogan sugározta vissza a mosolyát.
Most már nemcsak szavakkal kell bizonyítani, hanem cselekedettel is, mondta szigorúan az asszony. Szeretném hallani, mit felelt az anyja.
Hát azt, hogy voltál te már máskor is szerelmes, felelt bocsánatkérő mosollyal Isti. Ez igaz is, hiszen egy fiatalembernél ez természetes. De én tudom, hogy ez az érzésem az igazi, ő meg éppen ezt nem akarta elhinni. Az eddigi lányok nem tetszettek neki, és úgy gondolja,

hogy.
Nagy mulasztása volt, hogy Enikőt nem mutatta be neki, vágott közbe Ilona. Ha ismerné, más lenne a véleménye. Miért nem ismertette össze őket?
Mert az anyám biztosan megharagudott volna rá. Éppen azért, mert. válaszolt mindjárt és ösztönösen a fiú.
Ilona megértette a csonka mondatot. Isti ugyanazt tette, ha más oknál fogva is, mint az ő lánya. Enikő éppen a nagy, igaz érzést nem akarta megosztani vele, teljesen magának tartotta meg ezt és a titkát is, hogy ő ne szólhasson ellene. A fiú meg pontosan tudta, hogy éppen azt a lányt kell az anyai féltés elől elrejtenie, akit nagyon szeret.
Akkor hát, hogy gondolja? Megmondtam, és remélem, maga is megérti, hogy nem várhatnak tovább.
Úgy vélem, az lenne a legelőnyösebb, ha mi anyám háta mögött esküdnénk meg, felelt a fiú. Igaz, Enikő? Ő ez ellen nem tehetne semmit, és lassanként belenyugodna, elismerné.
És szidná, átkozná a lányomat. Ehhez csak végső esetben szabad folyamodni. Az anyja sem érdemli meg, hogy a tudta nélkül házasodjon.
Persze hogy nem. Egyedül nevelt fel, mindent megadott, de annyira makacs, köti magát ahhoz, hogy a legkisebb dolog is úgy történjen, ahogy ő akarja.
Hát ha maga nem tud elég erős lenni, nincs más hátra, mint hogy én beszéljek vele.
Az nagyon jó lesz! kiáltott fel a fiú örvendezve és hálásan, mint akinek a hátáról leemelték a nyomasztó terhet. Ez lesz a legjobb, ugye, Enikő? Ránevetett a lányra, aki boldogan visszanevetett rá. Egymás felé fordultak és összeölelkeztek.
Ilona tudta, hogy Kovácsné trolibuszsofőr, amikor rákerül a sor, szombaton és vasárnap is teljesít szolgálatot, s ezért megkérdezte:
Mikor találom otthon az édesanyját?
Szombaton, vasárnap meg a jövő hét első felében. De ezek a napok nem jók, tette hozzá habozva. Hétfőtől festeni fogják a lakást, és anyám már szombaton rámolni kezd.
Azzal én nem törődhetek, mondta Ilona. Mondia meg neki, hogy vasárnap felkeresem.
Igaza van, helyeselt felragyogó szemmel Isti. A lányra nézett és átfogta a vállát. Így lesz a legjobb.
Vasárnap délután Ilona elindult Újpestre, a Honvéd utcába. Tudta, hogy Isti már szólt az anyjának, bár ezt az utolsó órára, a déli ebéd idejére halasztotta. A fiú most nála volt, az ő lakásában, a lányánál. Úgy maradtak együtt, mint akik most már szabad utat kaptak az együttlétre, s a végleges elintézés már nem az ő dolguk, s hogy az a legbiztosabb kezekben van.
Az egyemeletes, város széli bérház előtt meglassult a lépte. Vagy két percig mozdulatlanul állt a kapu előtt, csak akkor moccant meg, amikor két kis gyerek nagy lendülettel kibiciklizett a hosszúkás udvarról, s kis híján elütötte. Odabenn felnézett az emeletre, látta a kirakott edényes szekrényt, a hármas tükröt, az élére állított rekamiét, és tudta, hogy oda kell mennie.
Nekiindult a lépcsőnek. A kiürített lakásban harc, egy másik, az ő célját elgáncsolni akaró anyai erő várta. De Enikőért vállalta ezt, s

egyszerre nagy, kemény nyugalom terjedt szét benne.
Az üres konyhában, amelynek falain sötéttel szegett világos foltok mutatták, hogy honnan tolták el a bútort, a középre húzott asztal mellett széles testű asszony ült. Sima, füle mögé fésült, alig őszülő barna haja szabadon hagyta nagy, fehér arcát. Sötét szoknyát viselt, rózsaszín pulóvert, aminek magas nyaka még nagyobbnak mutatta tokás állát. A pulóver megfeszült vastag karján és széles, vaskos vállán. A húsos arc, amihez annyira nem illett a rózsaszín, kedvetlen volt, az apró szemek barátságtalan, vékony vonallá húzódtak össze.
Mielőtt Ilona köszönhetett volna, a másik asszony már rászólt ellenségesen és hangosan:
Kár volt idejönni. Az én fiam még tanul. Nem házasodhat.
Ezt elébb kellett volna a fiának meggondolni. Most már nincs út visszafelé. Amit tett, azt vállalni kell neki. Útban van a gyerek, mondta Ilona.
Hiszen ha a fiam mindenkit elvett volna, akivel lefeküdt, már hússzor is megházasodhatott volna, felelt nyersen Kovácsné.
A gyermeke anyját el kell vennie, mondta Ilona nyomatékkal. Tanul vagy nem tanul, az most nem számít.
Magának nem, azt elhiszem! zihálta felindultan a másik asszony. Mit törődik maga avval, hogy én özvegy létemre mennyi gond közt neveltem fel a fiamat, milyen áldozatot hoztam érte! Lemondtam mindenről, az új házasságról, hogy neki ne legyen mostohája, és most csak úgy rám tör, hogy az én fiam vegye el a maga lányát.
Én is azt tettem, amit maga, én sem mentem férjhez, ugyanabból az okból!
Maga, hogy maga nem ment férjhez másodszor, hiszen maga először is csak úgy balkézről szerzett apát a gyerekének! Tudom. Titkolni akarta a fiam, de hát ahol a lány az anyja nevét viseli, ott hiába a titkolózás! kiáltotta Kovácsné, és a szemében megvetés és gyűlölet villant. Látszott rajta, hogy ez az érv már készen volt benne, s alig várta, hogy kimondhassa.
Ilona hallotta háta mögött, a folyosón, a mozgás neszeit, a cipőtalpak csosszanását. Megfordult és becsukta a konyhaajtót.
Mit rendezkedik itt az én lakásomban? csattant fel Kovácsné. Felugrott az asztal mellől, és nagy testének teljes lendületével az ajtó felé vetette magát.
Nem rendezkedek. Az én dolgomat kikürtölheti az egész ház füle hallatára, de a gyermekekről nem tárgyalok a lakók előtt. Az én életemért pedig ne a lányomat tegye felelőssé, ezt később maga is megbánná, mondta Ilona keményen. A másik asszony megtorpant a kisebb, s a tiszteletet parancsoló méltóság pajzsával védett nő előtt.
Mit akar? kérdezte önkéntelenül.
Azt, hogy egyezzen bele a házasságba. Ne kényszerítse a fiatalokat arra, hogy a maga beleegyezése nélkül menjenek el az anyakönyvvezetőhöz.
Mert azt a jó fiút erre is rá lehet venni, mondta Kovácsné keserűen. Ha én nem vagyok mellette, nincs elég akarata.
Éppen elég akarata volt, amikor megszerezte magának a lányomat és anyává tette, nem gondolja?
Ugyan már, kell is ahhoz akarat! Úgy gyűlnek most a lányok a fiúkra, mint legyek a mézre. Inkább az elkergetésükhöz kell igyekezet.

Tudja, hány lány hentergett már itt?

Kovácsné vaskos karjait a szoba felé csapta, amelynek közepén összetolt, s tetejükön letakart szekrények mutatták hátsó léceiket és fapántjaikat.

Ilona felmérte tekintetével a foltos falakat, a folyosón látott rekamiék helyét, s elhessentette maga elől a képet, amit a másik asszony erőszakkal felidézett.

Hiába próbálja lealjasítani Enikőt, én ezt nem engedem meg. Ő, őnéki első férfi az életében a maga fia. Anyja a gyermekének. Joga van ahhoz ragaszkodni, hogy. De hiszen nem is az elsőségen múlik. Hanem azon, hogy szeretik egymást. És Isti tudja a kötelességét.

Jól behálózták a fiamat. Méghogy az első volt neki! Kovácsné felcsapta erős kezét a levegőbe. Könnyű ilyet hazudni. Mit tudják azt a mai fiúk, milyen egy szűz lány. Amelyik szelídebb, mint az én fiam is, annak még ezt is be lehet maszlagolni.

Azért ma is csak van első fiú mindegyik lánynál, mondta Ilona higgadtan. De ne efelett versengjünk, ennek semmi értelme nincs. Mit akar? Ha elválasztja a fiatalokat egymástól, ami nem hiszem, hogy sikerülne, Ilona ezt hangsúlyozta legkeményebben, amiben a lelke mélyén kételkedett, mi lehet abból? Apasági kereset, fél életre szóló gyermektartási díj fizetése, amellett az a lelkifurdalás, hogy elválasztotta a szülőket egymástól, a gyereket az apjától. Egy kézmozdulattal elvágta a másik nő induló szavát. A tartásdíjat az orvosi vizsgálat után biztosan megítélik, ne reménykedjen az ellenkezőjében. Az én unokám a magáé is, mert a fiának a gyereke. Ez olyan biztos, mint ahogy itt állok, és nem megyek el addig, míg a házasságba bele nem egyezik.

Volt kitől tanulni a lányának! kiáltott fel vörös arccal Kovácsné tehetetlenül és a megtorlás vágyával. Az anyja jól kitanította, hogy szerezzen férfit. Ha a fiam akaratban is az apjához hasonlítana, tudom, nem sikerült volna elszédíteni. Mert azt nem, azt nem.

A hangja megszakadt, mintha az jutott volna eszébe, hogy egyszer mégiscsak sikerült a férje akaratát legyőzni. Hirtelen megfordult, bement a szobába, lekapta az asztalról az egyik ráborított, lábbal felfelé meredező széket, leült rá, és két könyökét az asztalnak támasztva, elkezdett sírni. ţSzéles, vaskos háta ütemesen rázkódott a csukló zokogástól.

A dühöt, ami a sértés nyomán felcsapott, egyszerre lecsillapította Ilonában ez a váratlan és heves indulatkitörés. Megsejtette benne a megadást. Ő is beljebb lépett a szobába, amelybe Kovácsné ösztönösen azért húzódott vissza, hogy ne szolgáltassa ki magát sem neki, sem a kinn fülelő lakóknak.

Húsz évig, húsz évig gürcöltem egyedül, hogy felneveljem. hogy embert csináljak belőle. És most abba kell neki hagyni a tanulást, elrontani a szép jövőjét, pedig én mindent elkövettem, azt akartam, hogy azután mérnöknek tanuljon ki. Ilona egyszerre megértette a másik asszonyt. Azért ragaszkodott foggal-körömmel a fiú továbbtanulásához, hogy minél tovább érezze, az anyjára szorul. S minél tovább megtarthassa maga mellett.

Nehéz már egy huszonöt éves fiú dolgába beleszólni, mondta csöndesen. Vagy az én lányom, vagy más, de előbb-utóbb jött volna

valaki.
Megadtam én neki minden szabadságot, tört ki az asszonyból indulatos sírással, nem akadályoztam semmiben. Ha nem voltam itthon, a lakásban is szórakozhatott kedvére. Mért nem tudja kivárni az idejét, mért? ha már nős meg családos, nem viszi semmire. Kárba vész minden áldozatom. Megvert engem az Isten.
Ugyan már, ne vétkezzen, dehogyis verte meg. Lesz egy rendes, szép kis menye, szép kis unokája. Ez az élet sora, ebbe bele kell nyugodni.
Belenyugodni! kiáltotta Kovácsné. Könnyű ezt hangoztatni annak, akinek lánya van. De én, én.
Felemelte a fejét. Megbántott arca, könnytől homályos szeme nagy és kifejezhetetlen csalódásról beszélt. Domború mellét hevesen emelgette a ziháló sóhaj. Látszott, hogy a kényszerű veszteség más csalódások eleven emlékét is visszahozta.
De hát mit gondolt tulajdonképpen? Hogy harmincéves koráig legénysorban tartja a fiát? Tudhatta, hogy ez nem sikerülhet. Ilona csendesen, de szigorúan beszélt. Nekem is egyetlen kincsem a lányom, mégis odaadom, nem tehetek másképpen.
Nem gondoltam én semmit, mit gondolhattam volna, mondta Kovácsné indulatosan, és nagy, világos arca megint kipirult, mintha egy bántó, s mégis találó feltételezés ellen védekezne. Csak azt hittem, akkor házasodik, amikor már elvégezte az iskolákat, és nem titokban választ, hanem úgy, hogy abban én is.
Ránézett az alacsony asszonyra, aki csendesen és komolyan állt az ajtónál, majd indulattal kiáltott fel:
De maguk mit gondoltak, mit ravaszkodtak, hogy annyira rejtekeztek. Minden lányról tudtam én, csak éppen a maga lányáról nem. Ennek pedig meglehetett az oka. Talán arra vártak, hogy a lány teherbe essen és. és azért kötötték a fiam lelkére, hogy hallgasson arról.
Ilona közbevágott, mielőtt a másik nő még jobban megbántaná a lányát.
Ha tudni akarja, mind a ketten egy cipőben járunk. Én sem tudtam a maga fiáról. Hogy az én lányom miért nem beszélt arról a fiúról, akinek, akinek odaadta magát, azt én jól tudom. De most már azt is értem, hogy a maga fia miért húzta az időt, miért hallgatott az anyja előtt éppen arról a lányról, akit igazán szeret.
Mért, hát mi vagyok én az ő szemében, valami boszorkány vagy mostoha? Kovácsné felállt és szétcsapta súlyos karjait. Harag és féltékenység rítt le az arcáról, mint aki nem tudja elviselni azt, hogy bárki is jobban megérthetné a fiát nála. Azután az asztalról egymás után lekapta a három felfordított széket és mindegyiket a lábára állította. Így kínált helyet a vendégnek, mert szóval nem tudta kimondani, hogy üljön le végre.
Ilona közelebb jött, annyira, hogy végül is szemben álltak egymással a félig kiürített, csupasz falú szobában, az összetolt, háttal fordult szekrények mellett. Ezek a bútorok, fényképek helyét mutogató foltos, pőre falak most nagyon illettek mindkettőjükhöz, mintha életük leplezetlen csupaszságáról árulkodnának.
Ilona, hogy lágyabbá tegye a kemény levegőt, leült az egyik sötétzöld szövettel kárpitozott székre.

Dehogyis mostohája maga neki, ilyen még álmában se jusson eszébe. Csak mert tudta, hogy maga még egy ideig ellenezni fogja a nősülését, azért húzta az időt. Addig-addig, míg elkésett vele.

Hát azután, közvetítő kell neki ehhez? Nem tud elém állni? Ha valakinek, hát neki nem kell éntőlem félni.

Hiszen megtette, maga elé állt és elmondta a szándékát. Csak hát elutasításban részesült. De most már nem ez a fontos, hanem az, hogy minél gyorsabban összeházasodjanak. Mert az idő nagyon múlik. És ne higgye, hogy azért Istinek abba kell hagyni a tanulást. Megértetem én a lányommal, hogy ez neki meg a gyereknek is fontos, ne vegye el tőle a szabad időt. Engedi tanulni, erről biztosíthatom.

Persze, maguknak sürgős a házasság, mondta Kovácsné sötéten. A szeme valahová messzire, talán elhervadt reményeinek mélyébe nézett, a megadási kényszer megbántottságával. Magának különösen, mert hogy a lánya is éppen úgy járt, mint az anyja. Azért ragaszkodik annyira a gyors házassághoz.

Ruhagyári munkásnő vagyok, már több mint huszonegy esztendeje. Otthon is varrtam mindig az ismerősöknek, szomszédoknak, kevesen dolgoztak életükben annyit, mint én. Férjhez is mehettem volna, de a gyermekem miatt nem tettem, felelt Ilona higgadtan. Senki nem mondhat rám egy rossz szót sem, ehhez magának sincs joga.

Kovácsné kissé lehajtotta a fejét, hogy ne mutassa zavarát, amit az Ilonából sugárzó méltóság keltett benne.

Hát én? Hát én? kérdezte felelősségre vonó és panaszos hangon. Húsz éve vezetem azokat a dög nagy trolibuszokat. És azelőtt is mi volt. Hogy éltem mint fiatalasszony. Dolgoztam, kínlódtam én eleget attól a naptól, hogy megesküdtem.

Most először tett célzást a házasságára.

Ilona előrehajolt ésţa kezére tette a kezét.

Panaszkodhatnánk, úgy látszik, mindkettőnknek lenne miért. De most inkább a gyerekek dolgát hozzuk rendbe. Ez a kötelességünk.

Én albérletbe nem engedem a fiamat! Nincs ahhoz szokva! Ott tanulni sem lehet! kiáltotta új ellenállással Kovácsné. A lakásomat meg nem adom oda, azt ne is kívánják, annyi csak jár nekem, hogy benne öregedjek meg!

Senki sem akarja elüldözni. A lányomnak, mint nagyszülői öröksége, szép kertes háza van Dunaharasztin. A kertet az egyik szomszéd műveli felesben. Odaköltözhetnek. Az egyik szoba üres, azt be kell bútorozni. De hát az az én gondom.

Háza van? Kovácsné felkapta a fejét. Isti egy szót se szólott erről.

Lehet, Enikő is hallgatott róla, vagy csak úgy mellékesen említette. Tudja, hogy van ez ilyenkor a fiataloknál. Éppen a legfontosabb kérdéseket hanyagolják el.

Látni akarom a lányát, mondta Kovácsné. Meglehet, azért bujtatta előlem a fiam, mert nem is terhes. Merev, vizsgálódó tekintettel nézett Ilonára. Már ha a maga lányáról is van szó, kimondom, sok mindenre képesek a mai lányok. Nemcsak a fiút, de a tulajdon anyjukat is félrevezetik.

Az én lányomat nem olyan fából faragták, válaszolt Ilona, elfojtva felindulását. A táskájába nyúlt. Itt az orvosi igazolás,

elkértem tőle. Tessék, nézze meg. Már a negyedik hónapba lépett. Ha orvosi vizsgálatot akar a szülés után, az eredmény csak az lehet, hogy a fiát ismerik el apának.

Kovácsné átvette a papírlapot, és mintha parazsat tartana, úgy forgatta erős kezei közt.

Látni akarom a lányát, a szeme közé akarok nézni. Annyi csak megillet engem, hogy megismerjem.

Akkor jön el ide, amikor maga akarja, felelt Ilona. A hangja hirtelen megrezdült. Én csak annyit kérek, ne haragudjon rá jobban, mint a fiára. Nem érdemli meg. És szeretethez van szokva.

Azt hiszi, az én fiam nem? csattant fel Kovácsné.

Megint szemben álltak a kopasz falak között és elhomályosult szemmel néztek egymásra. Valami hirtelen támadt megértéssel, de azzal a sötét, haragos bánattal is, hogy kénytelenek egymásért a legbecsesebb értékükről lemondani.

Remélem, nem a háborúságot, a huzavonát választja. Jobb lesz nekünk is, ha segítjük a gyermekeket, mintha akadályozzuk őket. Most már ők egymásért élnek, nem miértünk. Ebbe bele kell nyugodni.

Nem kell oktatni engem, tudom én jól miről van szó, felelt Kovácsné.

A mondata kétértelmű volt. Egyrészt kényszerű beleegyezését jelentette egy számára most már elháríthatatlan helyzetbe, másrészt konokul fenntartani igyekezett a becsapottság, a másik fél ravaszkodásának tényét.

Semmi szükség a kölcsönös kioktatásra, mondta Ilona, mint anyák, tisztában vagyunk a helyzettel. A fiad elhozza ide a lányomat. Hiszem, hogy megszeretitek egymást és a keserűségből megnyugvás és boldogság lesz.

Az ajtóhoz ment, de visszafordult, mert eltökélte, hogy ebből a lakásból mint rokon távozik.

Illik, hogy tegeződjünk. Én kezdtem, mert én vagyok az idősebb. Ha megmondanád a keresztnevedet.

Margit, szólalt meg kis hallgatás után Kovácsné. Nagy arca árnyékos maradt. Az ellenállása most sem szűnt meg, s azt még növelte a kényszerű megadás, amit a másik asszony akarata és méltósága kényszerített rá.

Békülj meg Margit, neked is nyugalom kell. Nyugodj bele abba, amit ki nem lehet kerülni, mondta Ilona, s ez mintha mindkettőjüket ugyanabba a körbe foglalta volna.

Három nappal később Enikő izgatott élénkséggel jött haza a bemutatkozó látogatásról.

Jaj anyu, végre megismertem az Isti anyját. Nem mertem anyukának szólítani, csak Margit néninek.

Bántott? kérdezte felfigyelve, megmerevült tartással Ilona.

Dehogyis, miért bántott volna? Enikő felnevetett. Különben is, te már kihúztad a méregfogát, anyu. Csak nagyon megnézett. Nemcsak az arcomat, hanem, tudod, úgy egészen, biztosan azt, hogy látszik-e már rajtam. Lehet, hogy még most sem hiszi, hogy igazán terhes vagyok?

Ha jó a szeme, már észreveheti.

Éppen azért kicsit szégyelltem magam. Azután kikérdezett, mi-

óta ismerem Istit, volt-e előtte sok fiúm, mondtam, hogy igen, de egyik se volt komoly. Azt hiszem, éppen ez volt az, aminek nem örült. Azután arról faggatott, hogy értek-e a házimunkához meg a főzéshez, mert a legtöbb lány úgy megy férjhez, hogy nem is konyít hozzá. Mondtam, hogy én konyítok, mert te erre is, arra is tanítottál. Azt felelte, hogy ez nem elég, nagyon alaposan kell mindenhez érteni, de leginkább ahhoz, hogy Isti mihez van szokva, melyik ételt hogy szereti. Azt mondta, ő majd megtanít erre, mert azt akarja, hogy a fia semmiben ne szenvedjen hiányt.

Hát csak tanítson meg, legyen ebben igaza, te meg tanulj szorgalmasan, válaszolt helyeslően bólogatva Ilona, de szemében feltámadt a szorító féltés.

Rendben van már a lakás? kérdezte, hogy elterelje a szót.

A festés már igen, de még semmi sincs a helyén. Holnap kezdődik a takarítás. Felajánlottam, hogy holnap odamegyek és felsúrolom a padlót. Úgyis kell a mozgás, azt hagyta meg az orvos és ez jó torna lesz.

Igazad van, segíts, úgy illik, hagyta helyben Ilona. Belül erősödött a sajgás. Itthon mindig ő súrolt, ha kellett, helyette nem végezte el a lánya. De elhessentette a féltékenységét és megsimogatta a lánya fejét. Jól van, helyesen teszed, hogy segítesz neki. Remélem, meg fog szeretni.

De nem ment ám simán ez a dolog, hiába tettél ki magadért anyu, nevetett fel Enikő. Isti elmondta, hogy aznap este, amikor te ott voltál nála, az anyja nagy jelenetet rendezett. Hangosan kiabált meg sírt, hogy ez a hála, mert ő egész életét feláldozta. És hogy nem érdemelte, hogy minden az ő háta mögött, a tudta nélkül történjen. Meg kikérdezte, hogy én nem csaptam-e be, csakugyan az övé lettem először, hogy egyezik-e az idő, az ismeretség meg a terhesség.

Isti nem hátrált meg?

Hogy gondolod, anyu? Enikő örvendezve felnevetett, látszott rajta, hogy az ő megkönnyebbülése is utólagos. Azt ismételgette magában folyton, azzal erősítette magát, mint nekem megvallotta, hogy az anyja előtted már beleegyezett a házasságunkba, akkor most már nem vonhatja vissza az engedélyét. Szegény Isti szorult helyzetben volt, mert az anyja nagyon kiabált és nagyon sírt. Enikő elmerülten nézett maga elé. Tudod, anyu, én megértem és sajnálom őt. Istitől elszakadni nem lehet könnyű.

És nekem tőled? Engem nem sajnálsz?

Ilona tréfásan tette fel a kérdést, hogy ne támasszon lelkiismeretfurdalást a lányában. Enikő azonban nagyra nyílt szemmel, csodálkozva nézett rá:

Téged sajnálni, anyu? Miért? Hiszen nem veszítesz el. Ez, ez eszembe sem jutott.

Ilona tudta, hogy csakugyan nem jutott eszébe. Már csak azért sem, mert megszokta, hogy erősnek érezze az anyját, s olyasvalakinek, akire teljes bizalommal támaszkodhat, akit teljes bizalommal bánthat, mert az az erő, amit benne érez, sebezhetetlen, mindent kibír. Biztosan nem próbálta elképzelni, és eszébe semjutott eltűnődni azon, vajon miféle sértéseket vágott Kovácsné az anyja arcába, míg a megadásig eljutott.

Tudod-e, hogy holnapután megvesszük Istivel a gyűrűket?

mondta Enikő ragyogó arccal. Isti megbeszélte előttem az anyjával, hogy szombat estére meghív bennünket vacsorára. Nem mondta ki Margit néni előtt, de ez lesz az eljegyzési ünnepségünk. Akkor húzza fel az ujjamra a gyűrűt.

És legkésőbb egy hét múlva meg kell esküdnötök, mondta Ilona. a lányához hajolt és megcsókolta az arcát. Akkor azután nyugodtan berendezhetjük a lakásotokat.

A lány hirtelen szembefordult az anyjával és erős kezével átszorította a két csuklóját. Az arca feszült volt, mégis remegett rajta a fény. A hangja is rezgett, amikor megszólalt:

Anyu, nagyon boldog vagyok.

Ilona tudta, hogy a lánya nyakba borulás, csók és megadás nélkül így köszöni meg azt, amit a házasság érdekében tett.

Jól van, mondta erős hangon, mint egy fogadalmat, amennyire énrajtam múlik, mindig boldog is leszel.

Enikő másnap este fáradtan, de ragyogva jött haza a takarításból. Amíg az anyja körülötte jött-ment, s készítette a vacsoráját, elégedetten, dicsekvő hangsúllyal újságolta:

Isti a konyhabútort festette, én meg a padlót tisztogattam a sok ráragadt festéktől. Háromszor is fel kellett mosni, de azután olyan szép lett. Ma keni be krémmel Margit néni, azt ő akarja csinálni.

Meg volt a munkáddal elégedve? Hiszen itthon soha nem.

Itthon az más, Enikő felkapta a vállát és az anyjára nevetett. De hát Margit néni régimódi asszony, nem modern, és biztosan ki akar próbálni, hogy tudom-e, megţbírom-e a nehéz munkát. Nagyon megnézte ám a padlót utánam. Ugy láttam, tetszett neki. Megint nevetett, önérzetesen és boldogan. Azért sem fog csalódni bennem, még ha jól is esne neki. Azt nem éri meg.

Már mért esne jól neki?

Ugyan, anyu, hiszen te is tudod. Akkor bebizonyíthatná, hogy Isti rosszul választott. De ahogy én nézem, szerinte Istinek senki nem lenne elég jó. Amiben igaza is van, ha jól meggondolom. Már úgy értem, rajtam kívül senki nem lenne neki elégjó csakugyan. Ezt majd belátja az anyja is.

Fáradt, meghajlott tartásából felugrott és megfordult a sarka körül. Frissen, kislányosan, de Ilona mégis most látta meg rajta valóságosan az állapotát. A megindultság elszorította a torkát.

Ülj le, ne ugrálj, elég volt mára a mozgásból.

Megfogta a karját és visszaültette a székre.

Te is vagy annyi nekem, mint Isti az anyjának, ezt soha ne felejtsd el. Csak hát a fiúkat az anyák többre tartják és nehezebben szakadnak el tőlük. Ez így van, ennek ez a sorja.

Hát ő vajon mit szólt volna ahhoz, ha az ő férjét sem adják oda neki? mondta váratlanul Enikő. Áthajolt az asztalon az anyjához, aki leült vele szemközt a tányérja elé. Suttogva folytatta, mintha rajtuk kívül még lenne valaki a konyhában.

Tizenkilenc éves volt az Isti apja, amikor el kellett neki venni Margit nénit. Margit néni három évvel volt nála idősebb. Mi lett volna, ha nem engedik az Isti apját házasodni?

Honnan tudod ezt?

Istitől. Most először beszélt nekem hosszasabban az apjáról. Sofőr volt, azt mondja, nagyon jó kiállású férfi, és hogy nem éltek valami

jól.
Ilona nesztelenül a tányér szélének támasztotta a villát.
Mit jelent az, hogy el kellett neki venni Margitot?
Enikő még jobban előrehajolt, az arca kigyulladt:
Hát azt, hogy megtörtént köztük az a dolog, tudod. Margit néniről, ugye, ki gondolta volna! A házuk egymás mellett állt Vecsésen, és a Margit néni apja fenyegetéssel kierőszakolta a házasságot. A gyerek, az első fiú, aki meghalt, az esküvő után pontosan kilenc hónapra érkezett. Isti legalább úgy mondja. Nagyon is pontosan kilenc hónapra.
Honnan tudja ezt ilyen jól a vőlegényed? kérdezte Ilona, és az ő arca is kigyulladt. Nem hinném, hogy az anyja mondta el neki.
Nem is. Az apai nagynénje árulta el, akihez Isti sokszor eljárt, amíg élt.
Ne sejtse, hogy te mindezt tudod, az rossz vért szülne. Már csak azért se, mert talán éppen ennek köszönhető, hogy nem kötözködött sokáig.
Magában pedig döbbenten gondolt arra, mennyire el tudják az emberek a múltjukat felejteni. Kovácsné, ha talán nem is került másállapotba, de szintén átlépte a szülői tilalmakat. És mégis, elvakult féltésében milyen sértéseket vágott az ő arcába. Nem baj, elviselte, s nem is akar erre emlékezni. Csak a menyét ne bántsa, neki ne hánytorgassa fel, hogy házasság előtt esett teherbe. Azt sem bánja, hogy csak négyen lesznek a szombati gyűrűváltáson, a vacsorán. Ezt is a fiútól tudja, Enikőn keresztül. Kovácsné restelli a rokonai előtt, hogy terhes a menye, nem akarja mutogatni, s talán még abban is reménykedik, hogy a helyzet nem végleges. Ő meg azért örül ennek, mert nem bántják, nem szólják meg a lányát, nem suttognak a háta mögött, s nem táplálják a jövendőbeli anyós ellenérzését.
Az esti vacsorára való készülődés már szombat délután elkezdődött. Enikő délelőtt megmosta, s az egyik kolléganőjével megfésültette hosszú haját, de otthon is minduntalan leült a tükör elé, s elmerülten, befelé forduló mosollyal, tágra nyílt, a tükörbe néző, mégis egy belső képre irányult pillantással húzogatta rajta a kefét. Azután felélénkült, énekelt, kétszer-háromszor derékon kapta az anyját, meg egyedül táncolt, keringett a rádió zenéjére.
Ilona minden mozdulatát követte a szemével. Boldognak érezte magát, s mégis nehéz volt a szíve egy ismeretlen eredetű súlytól. A régi szorongó nyugtalanság volt ez, aminek soha nem tudott nevet adni, vagy a még be nem teljesült várakozás tartotta ébren benne a veszélyérzetet? Vagy a veszteség tudata? Nem tudta. Az Enikő hangjára rezzent fel.
Jaj, anyu neked, most látom, nincs egy olyan ruhád, ami ma estére megfelelne. Én olyan leszek, mint egy karácsonyfa, te meg.
Jókor jut eszedbe. Ilona félig tréfás, félig komolyů szemrehányással csóválta meg a fejét. Ezt most hallom tőled először. Eddig mindig csak azt: anyu, ilyen ruhát szeretnék, olyan ruhát szeretnék.
Igazán? Enikő őszinte csodálkozással nyitotta nagyra a szemét. Hát ez nem volt szép tőlem. Nem inkább te voltál az, aki ilyen meg amolyan ruhát akartál nekem? De hát végül is mit veszel fel? tette hozzá gyorsan.

A sötétkék kosztümömet a fehér blúzzal. Jó az nekem. Nem én vagyok a menyasszony.

A menyasszony!

Enikő elragadtatással kiáltott fel, mint aki most érzi először igazi ízét ennek a szónak. De mondd csak, nem nálunk kellett volna megrendezni a vacsorát? A lányok azt mondják, a lányos háznál szokás.

Ilona ingatni kezdte a fejét.

Sok minden történik a szokás ellen. Hirtelen a lánya már észrevehetően domborodó testére nézett. Margit így akarta, hogy ő adja a vacsorát, hát legyen így. Talán azért, mert még nem láttam rendben a lakását, azt szeretné megmutatni. Ilona biztosan érezte, hogy nem csupán ezért. Kovácsné engedett ugyan, hogy megmentse fiát a házasságon kívül született gyerek nyűgétől, az öröklendő ház léte is hatott rá, de ellensúlyozásul csendben, makacsul igyekezett a maga hatáskörébe húzni Enikőt. Ez volt az egyetlen módja annak, bár a harag ott égett ellene a lelkében, hogy a fiát, amennyire csak lehet, továbbra is magához köthesse. Az elmúlt napokban Enikő minden szabad idejét nála töltötte, boldogan, hogy jövendőbeli anyósa nemcsak eltűri, hanem igényli is ezt. A vacsoráról, amiről soha nem mondta ki, hogy az egyben eljegyzési ünnepség is lesz, úgy rendelkezett, mintha ehhez egyedül csak neki lenne joga.

Szombaton estefelé hosszú, izgatott készülődés után indultak el borosüvegekkel, s egy nagy tortával Újpestre.

A lakás ragyogóan tiszta volt, a halványzöld mintás falak világítottak, a függönyök fehéren tündököltek a két udvari ablakon. A bútorok, rekamiék, képek a helyükre kerültek, a székek merev háttal, szabályos elrendezésben álltak az asztal körül.

Isti tüstént Enikőhöz szaladt, s mintha most találkoznának először, a meglepetés és kifejezhetetlen jóérzés gyönyörűségével egymásra nevettek. A lány kitért az ölelés elől, odaszaladt Kovácsnéhoz, feléje nyújtotta az üvegekkel teli szatyrot és az anyjától az ajtó előtt elvett tortát.

Tessék, ezt hoztuk. mondta zavartan.

Ó, minek vertétek magatokat költségbe. Van itt minden szükséges. felelt az ilyenkor szokásos szöveggel az asszony. De a mosolya erőltetett volt, hiányzott belőle a kedvesség és az öröm. Félretette az ajándékot és ünnepélyesen megölelte Enikőt. Azután a nászasszonyát karolta át, szájával alig érzékelhetően érintette meg arcbőrét. Ilona látta a tekintetét kerülő szemén a magára erőszakolt kedvességen és mesterkélt szívélyeskedésen keresztül, hogy még most sem engedett fel, nem adta meg magát. A beszélgetés elől is kitért a konyhai teendők és sürgés-forgás ürügyével.

Foglaljatok helyet. Tegyétek kényelembe magatokat. mondta, és megbántott arccal kifelé nézett a konyhába, én előkészítettem mindent, de a csirkéket csak most fogom kirántani, hogy frissen egyétek. Mert úgy jó a rántott hús, ha meleg.

Csak csináld, ne zavartasd magad, felelt Ilona.

Segíthetek? Segíthetek anyuka? kérdezte Enikő. A hangja törleszkedően hízelgő volt, csaknem alázatos. Ilona szívébe beleszúrt a fájdalom, mikor ezt a hangot meghallotta. Őhozzá nagyon ritkán szólt így a lánya, akkor is a biztos győzelem tudatában. Őt nem kellett meghódítani, neki nem kellett a kedvében járni.

Segíthetsz, kell is hogy segíts, csakis tőlem tanulhatod el, mit hogy szeret a fiam.

Én azt a húst kérem majd, amit te panírozol, Enikő szólt közbe Isti. A szárnyakat szeretem legjobban, ne felejtsd el.

Jól van, a szárnyakat te mártsd meg a lisztben, tojásban, morzsában, mondta Kovácsné a lánynak, s az arca elsötétült. Ilona hirtelen, belső sértettsége ellenére is megsajnálta. Voltaképpen hasonló helyzetben vannak mind a ketten. Az apró hűtlenségeken, elszakadó mozgásokon keresztül kezdik megérteni a lemondás, a válás kényszerét. Csakhogy Kovácsné még mindig lázadozik ez ellen, s konok akarattal igyekszik ezt ellenhúzásokkal megakadályozni, s a lehetőségig elodázni. Azzal is, hogy nem adta meg magát Enikő kedveskedésének, s így még jobban magához fogja kötni.

Már szétnéztem az üzletekben a berendezés miatt. Nem lesz könnyű dolog kiválasztani azt a bútort, ami anyagilag is megfelel és Enikőéknek is tetszik, szólalt meg Ilona. Melle alatt összefont karokkal a konyhai ajtófélfának támaszkodott, onnan nézte Kovácsnét meg a körülötte sürgölődő lányát. Úgy beszélt, mintha egy megkezdett, rokonian barátságos beszélgetést folytatna.

Meg a fiamnak is! vágott közbe a másik asszony.

Úgy mondtam, ami Enikőéknek is tetszik, csak elkerülte a figyelmedet. Természetes, hogy ők választanak, nélkülük egy széket sem veszek meg.

Anyuka, jól csinálom? Tetszik? kérdezte az előbbi hízelkedéssel Enikő, és a sorjába rakott szárnyakra mutatott. Félénken és kedveskedőn felhajtott fejjel nézett az árnyékos arcú, nagy, erős asszonyra.

Na hiszen szép is lenne, ha ennyit se értenél a főzéshez.

Én nagyszerűnek találom, mondta a fiú. Kétszer akkora lett mindegyik szárny, mint amilyen volt.

Értesz is te hozzá, mormolta az asszony. Eredj odébb, mit lábatlankodsz a tűzhely körül.

Ma nekem mindent szabad. Hát kinek az eljegyzési vacsorája van ma, ha nem az enyém?

Az asszony motollaként mozgó karjai megmerevedtek.

Eljegyzés? Erről nem esett szó. Vagyis csak úgy.

Már hogyne esett volna, anyus. Még a gyűrűket is megmutattam.

Nincs mód az időt húzni, szólalt meg csendesen Ilona. Holnap be kell hogy adják a papírjaikat az anyakönyvi hivatalba. Négy hét múlva hazautaznak azok a külföldi egyetemi hallgatók, akik már ötödik éve bérlik a házat, jöhet a festés és berendezkedés.

És addig? Addig hogy lesz? Éljenek, akár a cigányok, egyik itt, a másik ott? emelte fel a hangját most már nyílt indulattal Kovácsné.

Nem baj az, anyus. Még úgy érdekesebb is. Házasok leszünk, de csak később költözünk egy fedél alá. Nincs ebben semmi különös.

Ilona az anyára meg a fiára nézett, de a lányát is látta a háttérben, amint riadt pillantását a felmerülő veszély miatt jövendőbeli anyósára függeszti.

Jól mondja Isti, anyus, szólalt meg elvékonyult, halk hangon, nincsen ebben semmi különös.

Ne tettessük magunkat Margit, mondta Ilona szilárdan, ne

hunyjuk be szemünket, vegyük úgy a valóságot, amint van, hiszen meglett emberek vagyunk. A gyerekeink már jó ideje házasok, anélkül, hogy közös fedél alatt laknának. És már a gyerekük is útban van. Ők már családot képeznek, itt nincs helye semmiféle mellébeszélésnek.

Ki hogy látja a maga helyzetéből, mit jelent a család, válaszolt a másik asszony élesen, félreérthetetlen célzatossággal. Az arca égett, de a rajta átfutó kis rángások mégis a legyőzetését mutatták. Ezt érezte ő is, amint gyors és mindjárt odébbfuttatott pillantását a kis termetű, gömbölyded asszonyra vetette.

Bizony, mi már család vagyunk, nevetett fel a fiú és átölelte Enikőt. Hozzáhajolt és a fülébe duruzsolta: A gyerekünket is visszük az esküvőre.

Ugyan, ne bolondozz. Enikő boldog zavarral nevetett rá vissza. Tekintete Kovácsné tekintetét kereste, abban a reményben, hogy ő is elmosolyodik. De az asszony úgy tett, mint akit lefoglal a tűzhely. Zsírt öntött a nyeles serpenyőbe és valósággal belebújt a felcsapó gőzbe és sercegésbe.

Fél órával később a szobai asztal körül ültek. A hangulat egyszerre ünnepélyes lett, mintha mindannyiukra hatással lenne az az erő, ami összehozta őket és egyformán átéreznék egy valamennyiükre kiható sorsfordulat bekövetkezését.

Isti kitöltötte az első pohár bort, de nem nyúlt hozzá. Felállt és kezébe fogta a tányérja mellé dugott kis dobozt. Könyökénél fogva felállította Enikőt is. Ugy néztek egymásra, olyan elmerülten, mintha egyedül lennének egy napos mezőn, s a meleg szélben a jövő ígéretét éreznék.

Most én téged ezzel a gyűrűvel eljegyezlek, szólalt meg Isti mosolyogva, de ünnepélyesen. Megköszörülte a torkát, hogy szabaduljon a zavartól. Ugye, így kell mondani? Hadd húzzam az ujjadra. Enikő előző napon már többször felpróbálta a kis aranykarikát, most mégis áhítatosan nézte, amint a fiú az ujjára csúsztatja, mintha először látná.

Hadd húzzam fel én is a tiédet, suttogta. Izgalmában eltévesztette Isti ujját, s ezért gyerekmódra, bugyborékoló, de lefojtott vidámsággal kinevettek a rájuk ereszkedett meghatottság alól.

A két asszony, engedve a megilletődöttségnek, szintén felkelt a helyéről. A felemelt poharak összekoccantak.

Legyetek egészségesek, elégedettek és boldogok, mondta Ilona remegő hangon.

Isten áldjon és segítsen meg benneteket, mormolta Kovácsné reszkető szájjal.

Ilona lelke teljes erejével élte át ezeket a pillanatokat. Az ünnepélyes és emelkedett szertartásnak ez a boldogsága hiányzott az életéből, s most forró hála és csendes, de erős diadalérzet öntötte el, hogy Enikő eljutott idáig és élete a hagyományoknak megfelelően a szokott útra tér. Elvezethette hát a lányát addig a révig, ahová egy nőnek, ha némi biztonságot és nyugalmat kíván, el kell érkeznie. Hogy milyen lesz a folytatás, az már jórészt kettőjükön múlik. De Enikőből nem lesz leányanya, mint őbelőle, nem kell ennek a sorsnak a nehéz ségeivel is megküzdenie. A másik nőre pillantott, akit szintén megmarkolt a gyűrűváltás pillanatának ünnepélyessége. Nagy arcán világosan látható színváltással remegett a kín és a meghatottság. És mert Ilona

megértette, hogy szokott formákhoz ragaszkodó természetének milyen ellenkezést kellett legyűrnie ahhoz, hogy beletörjön a vele való rokonságba, a terhes menyasszony elfogadásába, hát abba az emelkedett szeretetbe, ami úrrá lett rajta, belefoglalta a magát nehezen megadó asszonyt is.

Az üres poharakkal kezükben még álltak egy kicsit, nehéz volt átlépni tulajdon elfogódottságukat.

Kinek sütötted a csirkét, anyus? Másoknak vagy nekünk? kérdezte Isti. A gyomrára tette a kezét, s fintorral jelezte, mennyire éhes.

Jaj, adom már! kiáltott fel Enikő. A keze felrebbent, de azután gyorsan visszaereszkedett az ölébe. Az a kedves és örömteli mozdulat, hogy ő tálal a hozzá tartozó férfinak, mint otthon már többször megtette, itt a jövendőbeli anyós előtt tilos volt, mert sok mindent eszébe juttathatott, amire ösztönösen nem akarta most emlékeztetni.

Mielőtt a zsíros húsra ismét ittak volna, Isti felkelt és a falhoz lépett.

Hadd emlékezzünk meg az apámról is, mondta és leakasztott a falról két fényképet. Az egyik a fejjel összehajló új házasokat ábrázolta, az esküvői csokor virágaival az arcuk előtt, a másik a fiatal szülőket a közéjük ültetett hároméves Istivel. Nézd meg Enikő, és gondolj arra, milyen boldog lenne most köztünk. Nagyon szerette a vidámságot maga körül. Az egyik az esküvői kép, a másikon, mint a legfontosabb személy, már én is rajta trónolok.

Enikő kezébe vette a fényképet, s mert a boldogságából erre is tellett, mély átérzéssel mondta:

Milyen szép pár! Nagyon szép volt az apád, Isti. Az a furcsa, hogy te egy cseppet sem hasonlítasz hozzá.

Rajta kívül is volt még kihez hasonlítani, Isti az anyja felé vágott nevető és hízelgő tekintetével. Ő is szép volt ám a maga idejében.

Hiszen mondtam! Ezt mondtam legelőször, hogy mind a ketten. vágott közbe Enikő, és alázatos, hízelgő mosolyát ő is Kovácsnéra ragyogtatta.

Isti tűnődve nézte a képeket Enikő vállán keresztül.

Ha elgondolom, az apám alig volt idősebb nálam, amikor karambolozott és meghalt. Nem furcsa? Nemsokára én leszek kettőnk közül az idősebb.

De remélem, a te fejed lágya be fog nőni, nem úgy, mint az övé, szólalt meg Kovácsné olyan hangon, mint aki elhárítja magától az elérzékenyítő szavakat. Szabályos, sarló alakú szemöldöke összehúzódott, s ez szenvedővé tette nagy, húsos arcát.

Már másodszorra lett Ilona előtt nyilvánvalóvá, hogy Kovácsné nem élt jól az urával, s annyira mély a sértődöttsége, hogy még előtte sem tud uralkodni teljesen magán. Nem tudta, miért, de nem nyúlt a fényképekért. Talán azért nem, mert felnyilallott benne a félelem, hátha Isti arca, külseje, ha Enikő nem is látja, mégiscsak egyezik az apjáéval, s ebből az következik, hogy a természetét is örökölte tőle. S talán Enikőből is az anyósához hasonlóan nem is olyan sokára megbántott, keserű asszony lesz.

Tessék anyuka, nézd meg te is, milyen szépek voltak, mondta Enikő. Arcán még mindig ott fénylett a gyönyörködő mosoly. Odaad ta Ilonának a fényképeket, s a vállára támaszkodva, várakozón nézett rá.

Az asszony kezébe fogta a két fényképet, készen arra, hogy elmond-

ja az ilyenkor szokásos dicsérő szavakat. Hirtelen mégjobban előrehajolt, káprázó szeme duplán mutatta az arcokat, s a szoba padlója, mint egy láncra függesztett kalitkáé, egyszerre felemelkedett és félrebillent vele.

A két összehajló fej közül az egyik a Kopácsi Gyurié volt, azé a fiatalemberé, aki annak idején megállt a dunaharaszti ház kerítése mellett, hogy egy pohár vizet kérjen. A hasonlóság az első pillanatban szembeszökő volt, az arca csak utána mosódott bizonytalanabbá, mintha az idő még nem munkálta volna ki határozottan a vonásokat, s azok még benne rejteznének a fiatalság lágy masszájában. Reszkető kézzel tette felülre a másik fotográfiát, s a változás kemény kegyetlenséggel tüstént végbement. A huszonnyolc éves Kopácsi Gyuri ölelte magához hároméves kisfiát. Mintha homályosító függönyöket húztak volna félre előle, az arca, magába olvasztva a lágyabb arcot, már az ismert, hetyke és magabízó vonásokat mutatta. A hajdani gépbe néző mosoly egyenesen a szívébe szúrt azzal a győzelmében biztos könnyedséggel, ahogyan huszonkét évwel ezelőtt átlépte a házuk küszöbét.

Ilona elgyengült kezéből a szőnyegre estek a képek. Feje kiürült, s mindjárt utána szédítő zsongással telt meg, a szoba teréből eltűnt minden szín, minden hang, a mennyezetről puha feketeség ereszkedett le, körülfogta, s ő lágyan dőlt bele ebbe a feketeségbe.

Anyu! Anyuka! hallotta Enikő rémült kiáltását, s az övével együtt az egybemosódott, tagolt szavakra szét nem váló hangokat.

A sötétség fokozatosan lejjebb csúszott, bár az asszony öntudatlanságában is igyekezett feljebb húzni, mint egy ködös meleget nyújtó takarót, hogy újra alája merüljön. Mégis kibukkant belőle reszketve, fázva, s azzal a szorító félelemmel, hogy mindjárt eszébe jut az a gyötrő gondolat, amit a pillanatnyi ájulás elmosott. A szoba fokozatosan világosodni, tágulni kezdett, a tárgyak idegen, fenyegető élességgel foglalták el a helyüket, s kitisztultan, mégis mintha kísértetek lennének, jelentek meg előtte az ijedtségtől elváltozott arcok.

Egy korty pálinkát, anyus, az jót fog tenni, hallotta Istit.

Erre a hangra fogat vacogtató remegés futott rajta keresztül. Látta Kovácsnét, amint megfordul, nesztelenül kiúszik a szoba teréből. A fekete, apró virágos selyemruha rövid volt neki, megfeszült széles testén, s Ilona görcsösen arra igyekezett öszpontosítani a gondolatát, hogy lám, ez a nő is régen vehetett magának új holmit, kihízta a régi, ünnepélyes alkalmakra használt ruháját. De emögül győzelmes vigyorral előtört a másik, legyűrni, tudomásul nem venni próbált gondolat:

Enikő és Isti féltestvérek. Enikő a testvérétől esett teherbe.

Megértette, hogy nincs menekvés, ettől a bizonyosságtól már nem lehet szabadulni. Talán ezt a bekövetkezett szörnyűséget jelezte benne az a nyugtalanság, ami mindig is ott lappangott a lelke legmélyén? S mint mindig, ha a baj, az ijesztő valóság határozottá, elűzhetetlenné vált, azt az erőt érezte magába visszaszivárogni, amit a rémület, a menekülni próbáló eszmélet gátja visszatartott. Felnyögött és megmozdult a széken.

Anyu, mi van veled, olyan fehér vagy, mint a fal. hallotta ismét Enikő remegő hangját.

Mindjárt jobban lesz, ha ezt megissza. mondta Isti, és az

asszony szájához emelte a poharat.
Ilona hiába igyekezett atfiú kezének érintését elkerülni. Csuklások között, de mégis lenyelte a pálinkát, ami melegen terjedt szét benne.
Orvost hívok, mondta Kovácsné, ki tudja, mi a baja, mi azt nem.
Nem kell orvos, nincs semmi bajom, suttogta Ilona. Tenyerét hideg, nyirkos homlokához emelte. Pár perc és jobban. Nem.
A szíveddel van bajod? kérdezte Kovácsné. A hangja részvevő volt, a kérdés mégis keményen és felelősségre vonó hangsúllyal kondult meg benne, vajon nem örökölte a lány is az anyja betegségét.
Nem, nem, semmi baja a szívemnek, suttogta Ilona.
A meghatódás, attól van az egész. Ilyenek a nők, anyus, mindent mellre szívnak, mondta békítő mosollyal a fiú.
Meg, megvolt az eljegyzés? kérdezte váratlanul Ilona. Zúgó fejében egy pillanatra, mint egy örvényben, eltűntek a legutóbbi események.
Mit mondtam! kiáltott fel vidáman Isti és átölelte Enikő vállát. Az eljegyzés izgatta fel Ilona nénit. Az, hogy elveszít egy drága, kedves lányt, és mit nyer helyette? Egy rossz, semmirevaló fiút.
Ne beszélj már annyi bolondságot! szólt rá ridegen Kovácsné.
Ilona egyenesebbre támaszkodott a széken. Enikő a kezét fogta, a fiú mosolygott, Kovácsné szigorú komolysággal nézte, mint akinek nehéz az árulón jelentkezett rendellenességet elfogadni.
Ilona keze megmozdult lánya kezében.
Menjünk haza Enikő, suttogta.
Máris, anyu? Miért. Hiszen jobban vagy. Látni rajtad, már a színed is kezd visszatérni! Ne rövidítsük meg ezt a szép estét!
Ez a kis felindultság is hozzá tartozik a családi eseményekhez, mondta rábeszélőn a fiú. Igaza van Enikőnek, ne rövidítsük meg ezt az estét. Ilyen csak egy van az ember életében. Ugye, Enikő? Tessék egy kicsit leheverni a rekamiéra. Az jót fog tenni.
Igaza van a fiamnak, feküdj le, pihenj egy kicsit. Kovácsné hangja helyeslő, sőt készséges volt, de nagy arca mozdulatlan maradt.
Nem, nem, nem kell az már nekem, tiltakozott hangos, szaggatott lélegzettel Ilona. Rémülten nézett a két rekamiéra. Azok egyikén adta oda magát lánya a féltestvérének. Elfordult a szoba másik része felé.
Menjünk haza! mondta, és kezénél fogva magához húzta Enikőt, arra késztetve a fiút, hogy elengedje a menyasszonya vállát.
A lány ebben a másodszorra felhangzó kérésben valami olyasmit sejtett meg, mintha a hazamenetel a végleges válást jelentené.
Ne menjünk, felelt kérő arccal, de konokul. Miért kell az eljegyzésemet elrontani? Már jobban vagy, látom.
Menjünk haza! mondta reszkető hangon Ilona. És hirtelen soha nem hallott, sikoltó hangon rákiáltott a fiúra, aki megint átölelte Enikő vállát:
Engedd el! Engedd el!
Anyu, mi van veled?
Enikő arca megbántott lett és sötét. Én már menyasszonya vagyok Istinek! Mit akarsz? Még sohase láttalak ilyennek!
Én nem engedem a fiamat olyan családba, ahol nem látják szívesen! Ahol csak azért kell, hogy a lányt kirántsa a szégyenből!

kiáltotta Kovácsné. Szorosan a fia mellé lépett, és mint a féltékeny birtokos, akinek teljesedik titkos vágya, mert nem kell odaadnia becses tulajdonát, megragadta Isti karját.

De anyuka, anyu is nagyon örül, hogy Isti lesz a veje, csak most, most valami baja lett az izgalomtól, nem tudja mit beszél, mondta Enikő. Az arca megváltozott, könyörgő lett és alázatos. Én nem tudnék őnélküle élni, tessék elhinni, nem élném túl.

Isti keze után kapott, a fiú magához húzta és az anyjához fordult:

Mi változott, anyus? Semmi, de semmi, bólintott az anyja felé rábeszélőn és mosolyogva. Megtartottuk az eljegyzést, gyűrűt cseréltünk, nincs semmi baj. Vagyis csak annyi, hogy anyu, gyorsan visszanyelte az anyus szót, hogy ne szítsa feljebb az anyjasértődöttségét, hogy Ilona néni felizgatta magát. Ilyenkor nem tudják az emberek, mit beszélnek.

Most, most nem tudok semmit, tördelte Ilona. Ne haragudjatok, de, de. Menjünk haza, Enikő.

Vigyük haza az édesanyádat, mondta megadással Isti. Bemegyek a szomszédba, ott van telefon, hívok egy taxit. Amikor kiszaladt, mintha kiürült volna a szoba. Enikő aggodalommal, de megbántottan nézte az anyját. Kovácsné lehajolt, felemelte a két bekeretezett fényképet, elöl-hátul megnézte, hogy nem esett-e kár bennük, és mindegyiket visszaakasztotta a helyére.

Jobban vagy?

Jobban, suttogta Ilona, de a szemét nem nyitotta ki.

Isti futva tért vissza.

Mehetünk. Mire leérünk a kapu elé, ott lesz a taxi.

Te ne gyere. Elég, ha Enikő.

Hogy tetszik azt gondolni? A világért se engedném Enikővel egyedül. Hízelgően megsimogatta Ilona kezét. Hiszen kedvel engem Ilona néni, tudom.

Bocsáss meg, nem tehetek róla. Ne haragudj, mondta Ilona elmenőben, de nem nézett Kovácsnéra. Az sem őrá, míg kötelességszerűen mormolta:

Nem haragszok, ha már így történt, nyugodjunk bele.

Ilona nem tudta megakadályozni, hogy a fiú karjánál fogva támogassa. A feje még szédült, de már biztosan tette egyik lábát a másik elé, és rémülten érezte, hogy lassanként visszaáramlik fejébe a vér, kiszorítja a ködöt, s nemsokára világosan, el nem űzhetően ott lesznek benne azok az ijesztő gondolatok és gondok, amelyekkel szembe kell néznie. A taxiban menekülőn lehunyta a szemét, hogy minél tovább visszatarthassa a sötétséget. De ebbe mint villámok cikáztak bele azok a forró áramok, amelyek Enikő és Isti felől szüntelenül sugároztak egymás felé. Ilona ösztönösen szétcsapott a kezével, hogy megszakítsa az összeköttetést, de sikertelenül. Egyszerre fogták meg a kezét kétoldalt, hogy megnyugtassák, s most megreszkető testén keresztül érezte átfolyni az egymást vonzó vágyat, amit az eljegyzés biztonsága és ünnepélyessége még erősebbé tett.

Feküdj le, anyus, mondta megérkezésük után a lakásban Enikő. Az egyik rekamiéhoz lépett és lehajolt, hogy felemelje a tetejét.

Nem, nem, még nem fekszem le, nem vagyok beteg, felelt Ilona gyenge hangon.

Enikő gondoskodó hangjába egy kis ingerültség vegyült, s észreve-

hető figyelmeztetés is, hogy a helyzet megmentése miatt vállalnia kell a betegséget.

Dehogyisnem. Csak makacs vagy, nem akarod elismerni, mert eddig soha semmi bajod nem volt.

Hagyd, Enikő, ha nem kíván lefeküdni, ne erőltesd. Nem kellene mégis orvost hívni? kérdezte a fiú lágy hangon, mintha gyerekhez beszélne.

Ilona egy pillanatig habozott. Feltámadt benne a kísértés, hogy belesüppedjen a felkínált betegségbe, ködbe, sötétségbe, de tüstént megértette, hogy ez már nem sikerülne. Az agya egyre világosabban működik, s mintha egy láthatatlan véső munkálkodna benne, úgy rajzolódott ki lelkében kegyetlenül éles vonalakkal az el nem homályosítható, le nem tagadható valóság.

Hát akkor szervusz, mondta Enikőnek a fiú. A kezük összekapcsolódott, ragyogva néztek egymásra. Úgy volt, hogy holnap nálatok ebédelünk, de jobb lesz, ha ti jöttök el hozzánk. Anyukád most ne fáradozzon a sütés- főzéssel.

Hát én? Azt hiszed, én nem tudok főzni? Meg akarom mutatni anyukádnak, hogy főzni is tudok, nemcsak frizurát csinálni.

Nem, nem, igaza van Istinek, hagyjuk el a holnapi vendégséget.

Majd, majd legközelebb, mondta erőtlen intéssel Ilona. A szájáról nehezen szakadtak le a szavak.

Anyu most mindent ellenemre tesz. Nem tudom, mi van vele. Enikő nem tudta elnyomni a bosszúságát és panaszosan nézett a fiúra.

Isti mosolyogva rázta meg a fejét:

Nem fogsz az anyósommal összeveszíteni. Ahhoz még nagyon korán van. Igaz, ţanyus?

Mint erős, szándékos szúrás, úgy érte az asszonyt a fiú kedvessége. Mosolygott, de a szája széle reszketett.

Igaz, mondta alig hallhatóan.

Anyádnak pihenni kell. Én most elmegyek. Isti az ajtó felé húzta Enikőt.

Gyere, kísérj ki.

Megyek, válaszolt a lány felragyogva.

Mintha fény villant volna, amikor megkönnyebbülten, hogy ismét a saját világába léphet át, szoknyája lobbanásával a fiú nyomában kiszaladt az ajtón.

Ilona gyötrötten ült a karosszékben. Tudta, hogy csókolóznak, vadul és szomjasan. Az a boldog tudat, hogy nemsokára férj és feleség lesznek, új kezdetet adott a szerelemnek, mintha most találtak volna egymásra. Enikő az elkövetkező héten minden szabad délutánját a bútorválogatással, meg az anyósánál tölti el, legalább is így beszélték meg, aki műszakot cserélt, hogy délutánonként otthon maradhasson. Nincs tehát mód arra, hogy teljesen együtt lehessenek, s ebbe azzal az örömmel nyugodtak bele, amit az az új helyzet teremtett, hogy néhány nap múlva házasok lesznek. Hogy ezelőtt a titkolózásból fakadt számukra öröm, most meg abból, hogy mindenki tudni fog az összetartozásukról.

Amikor Enikő újból belépett a szobába, látta arcán a csókok nyomát, s szemében azt a vak fényt, ami nem a körülötte lévő levegőt és tárgyakat, hanem az elmúlt perceket világítja be.

Mintha harang szólalt volna meg az asszonyban, mély, minden ízét megreszkettető kondulással. Egy pillanatra ismét sötétség burkolta be. De ez már nem az öntudatlanság, hanem a rá váró feladattól való félelem sötétsége volt.

Megragadta a lánya csuklóját és magához húzta.

Jobban vagy? Ugye jobban vagy? kérdezte Enikő, mosolyában azzal a reménységgel és akarattal, hogy most ne halljon semmiféle szomorúságra kényszerítő panaszt.

Ilona megrázta a fejét, hogy elhárítsa a feleslegessé váló kérdést, és olyan hangon szólalt meg, ami idegenül visszhangzott benne, mintha egy harmadik ember beszélne, zsibbadt nyelvével nehezen formálva a szót:

Drágaságom, nem mehetsz férjhez Istihez.

Micsoda, mit beszélsz, hogy én nem mehetek férjhez Istihez? Nem értem.

Enikő csodálkozástól meredt szemével az anyja szenvedő, árnyékos arcába nézett.

Anyu, te nem vagy magadnál.

El akarta rántani a kezét, de Ilona görcsös erővel fogta, nem nyíltak ki szorító ujjai.

De, de eszemnél vagyok, és arra kérlek, mondj le erről a fiúról, mondj le róla!

Ezt te most komolyan kéred? Vagy csak valami rossz tréfa, vagy próba, vagy nem is tudom mi. Anyu, hiába mondod, nem vagy eszednél.

Ilonának kigyulladt az arca, a szája remegett.

Hidd el, tudom, mit beszélek. Nem lehetsz ennek a fiúnak a felesége. Mindenkinek, csak ennek az egynek nem.

És lennél olyan szíves megokolni végre, miért nem?

Enikőnek végre sikerült kiszabadítania a kezét. A falhoz húzódva, derékban előrehajolt, mint aki ugrani, vagy a szemközti falat áttörve szabadulni készül a képtelen helyzet préséből.

Nem mondhatom meg, azt nem mondhatom meg, zihálta Ilona. De bízz bennem, higgy nekem. Ki kell menekülnöd ebből.

Menekülnöd kell, drága egyetlenem!

Anyu, te megőrültél! Más magyarázat nincs. Megőrültél! Vagy tönkre akarsz tenni! Tudva és akarva tönkre akarsz tenni!

Mit beszélsz? Hogy én. Menteni akarlak, érted, menteni!

Enikő nagyon elsápadt, a szeme alja elsötétült és orra tövében két kis zöldes folt jelent meg. S mintha hirtelen egy elkötött nyílás meghúzott zsinegje pattant volna el, a sietségtől dadogva, szünetekkel s azután egymásra toluló szavakkal ömleni kezdett belőle az évek óta öntudatlanul meggyűlt, egymásra rétegződött bántalom és szemrehányás.

Igenis, igenis tönkre akarsz tenni. Először, először elvetted az apámat. Nem mentél utána, nem tudattad vele hogy, hogy én leszek. Engedted, hogy eltűnjön, hogy elmosódjon még a nyoma is. Pedig ha tudja, hogy én vagyok, akkor, akkor biztosan. Az én apám nem lehetett olyan szívtelen hogy, hogy elhagyjon engem. De te engedted eltűnni. Ezért csúfoltak engem az iskolában, ezért mondhatták, amit otthon hallottak, hogy zabigyerek vagyok, törvénytelen. Még a lányok is sugdolóznak a fodrászatban, tudom én azt.

Ha valamelyik hölgyük kérdezősködik felőlem, mert a legtöbben mindenkiről mindent akarnak tudni, pletykával töltik el a székben az időt, akkor a lányok még most is ezt mondják el rólam először, mert ez a legérdekesebb, látom a szemükön, ahogy rám néznek. Tudd meg, tudd meg, ezért is hallgattam az állapotomról, mert férjhez akartam menni, és tudtam, ha gyerekem lesz, Isti biztosan nem hagy el. De te, te most tönkre akarsz tenni, fel akarod rúgni a boldogságomat, és még okát sem tudod adni, miért. Talán azért, mert irigyelsz. Irigyled, hogy nekem sikerül az, ami neked nem sikerült, hogy engem elvesz az, aki szeret és a gyereknek, a gyereknek lesz apja, nem úgy, mint nekem!

Enikő az utolsó szavakat már ordította, s a teste rázkódott a zokogástól.

Ilonának annyira zakatolt a szíve, hogy azt hitte, megfullad. Csak nehezen bírta érthetővé formálni a szavakat.

Most én mondom neked, hogy megőrültél. Méghogy én, én akinek mindennél drágább vagy, én irigyellek, én akarlak tönkretenni. Ránézett lánya elváltozott arcára, belenézett gyűlölettől és vad fájdalomtól égő szemébe, és őbenne is ugyanolyan vad fájdalom lobbant fel. Igaza van Enikőnek, igaza van. Úgy teszi tönkre az életét, a boldogságát, a reményeit azzal, hogy meg akarja menteni. Nem tudom neked megmondani, hogy miért változott meg a helyzet, tördelte. De, de az lesz a legjobb ha, ha lemondasz erről a házasságról. Egyszer talán, talán megérted és megértesz engem is.

Anyu, mondok én neked valamit. Enikő most csendesen beszélt, s kiegyenesedve a falnak vetette a hátát. Én soha nem szerettem más fiút így, mint Istit. A gyermekemnek az apját. De nem is ezért, hanem mert én őnélküle nem tudok élni. És ha őtőle meg kellene válnom, akkor, akkor nem tudnék tovább élni. A gyerekkel együtt meghalnék. Beleugornék a Dunába, vagy a vonat elé feküdnék. Megértetted? Nélküle nem akarok élni.

De hiszen a féltestvéred. A szó feltolult, mint a hányinger görcse, de a torkán fullasztóan elakadt, Ilona nem tudta kimondani. Attól rettegett, hogy az igazság, mint egy hirtelen kioldott bomba, mindent elpusztít maga körül.

Megértettem, válaszolt a lányának halkan. De te is értsd meg, a hangja felerősödött, hogy én nem tönkretenni, hanem megmenteni akarlak valami nagy bajtól és veszélytől. Nem tudom neked elárulni, mi az. De azt tudod, érezned kell, hogy én, aki az életemet sem szánnám érted odaadni, nem akarhatok neked rosszat.

Nem úgy néz ki a dolog. Enikő keményen, hideg pillantással nézett az anyjára. Kicsi koromban sokáig nem mondtad meg, miért, miért nincs apám. És most megint titkolózol. Elébb mindent megtettél, hogy Isti elvegyen, most meg. Ezt nem lehet megérteni. Ebbe bele lehet bolondulni, hát nem érted? Enikő két öklével a homlokára ütött. A legboldogabb napomat akarod mindenáron tönkretenni.

Ilona felnyögött, s ujjait egy pillanatra a szemére szorította.

Jól van, hagyjuk abba. Majd holnap. Nem akarom, hogy. Nyugodj meg, drágaságom, nyugodj meg.

Könnyű most már azt kérni, hogy nyugodjak meg, és hogy holnap. Holnap sem mondhatok

neked mást, mint amit az elébb mondtam. Isti nélkül nem tudok és nem akarok élni.

Szótlanul vetettek ágyat. A szoba kihűlt levegőjében hang nélkül jöttek-mentek egymás körül, s tették meg a szokásos ismétléstől gépiessé vált, minden felesleges kitérőtől lecsupaszított mozdulatokat. Enikő úgy mozgott, mintha anyja felől számtalan inda kúszna feléje, s arra kellene vigyáznia, hogy valamelyiknek a hurkába bele ne akadjon.

Ilona heves szívdobogása kissé csillapult, de még nem szűnt meg egészen. Igyekezett lefojtani dúltságát, s csendben maradni, hogy Enikő megnyugodhasson. Hasogató fájdalom volt látni sápadt, konok arcát, amelyre először ült ki teljes leplezetlenségében a még mindig benne lappangó, gyermekkori szenvedés. Azt, hogy erről most gátlás nélkül kellett beszélnie, soha nem fogja sem neki, sem önmagának elfelejteni.

Csak a kis lámpát gyújtotta meg, s az árnyékba húzódva vetkezett le. Ezelőtt sem mutatkozott a lánya előtt meztelenül, elfordulva úgy bújt bele a hálóingébe, hogy Enikő legfeljebb a hátát láthatta csupaszon. De most úgy érezte, hogy a lány ellenségesen és ellenszenwel nézi hálóinges alakját, félig fedetlen karjait, s a hálóingen keresztül sötétlő, erős mellét.

Aludj, sóhajtotta villanyoltás után, már a takaró alatt a minden eSte megismételt szót. Önkéntelenül átnyúlt a másik takaróra, a búcsúzás beidegződött gesztusával, hogy megszorítsa vagy megsimogassa lánya kezét. Enikő nem hárította el, de karja merev volt, akár a bot és merevségében visszautasítóbb a legridegebb mozdulatnál is.

Ilona tudta, hogy nem fog aludni. S hogy olyan órák várnak rá, amelyek a kínlódó útkeresésben át fogják gyúrni egészen. Az a súly, aminek a létezését sejtette, aminek az elviselésére éveken keresztül készült, most itt volt, lezuhant rá. Valóban megérezte a létezését? Vagy csak az a sejtés munkálkodott benne, hogy a gyermeke apjával csak látszólag fejeződött be, egyszer, amikor védtelenebb lesz, mint ifjúságában volt, fenyegetőn jelt ad magáról? A bűntudat nem hagyta nyugodni, hogy vétkezett a szülei és gyermeke ellen, és várta a büntetést? Vagy mindez együtt? Most már mindegy.

Belenézett a sötétségbe, s hosszú sóhaj után, teste-lelke erejét megfeszítve, szembefordult az elviselhetetlennel, amit most a csendben, a láz és a rosszullét jótékony köde és szédülése nélkül, zokogás, ordítás és a menekülés kísérlete nélkül mégis el kellett viselnie. Enikő tízmillió ember közül éppen ezzel a fiúval, Kovács György törvényes házasságból való gyermekével találkozott. Ez a fiú dolgozik az Enikő kolléganője férjével közös műhelyben, s éppen velük kellett lennie, amikor Enikővel összetalálkoztak. Megmoccant a párnán és halántékához emelte a kezét. Lehetséges ez? Ilyen iszonyú és kegyetlen játék? Hogy engedhette ezt az Isten, a sors, és hogy szabadítja ki őket ebből a szörnyűségből?

S most eszmélt rá arra, hogy bár vallásosan nevelték, ez soha semmitől nem tartotta vissza. Amikor Kovács György felbukkant, minden elsüllyedt körülötte, elfeledkezett a szüleiről, Istenről, egyedül arra a tompán zúgó és zúgásával mindent elhallgattató hangra hallgatott, ami lénye legbensejéből tört fel. S éppen olyan konokul és rendíthetetlenül figyelt rá, és csakis rá, akkor is, amikor apja felajánlotta a születendő gyermektől való szabadulás lehetőségét. Ugyanazt

tette, éppen olyan vak elszánással, mint a lánya: későn szólt arról, hogy anya lesz, nehogy mód és idő legyen elpusztítani a testében kisarjadt életet. Mert ezzel együtt csírázott ki élete igazi célja és értelme, az anyaság. A férfira nem volt szüksége, neki egyedül a gyerek kellett. Ha gyönge lett volna, keresi, kutatja a férfit, hogy rá támaszkodhasson. De nem kereste azért sem, mert igazságérzete azt mondta, hogy nemcsak a szüleit csapta be, hanem a férfit is, amikor meghagyta abban a hitében, hogy ő férjes asszony. Amellett céltalan lett volna a kutatás, hiszen szó sem volt szerelemről, és Kovácsné körömszakadtáig küzdött volna ellene azért, hogy az urát megtarthassa. Ő azonban nem volt gyönge. Elszánta magát az egyedüllétre, a magányos és küzdelmes anyaságra, s arra is, hogy soha meg nem szűnő, be nem gyógyuló sebet vágjon a szülein.

Istenbe kapaszkodik most, hogy lányával a fojtogató sötétségből kivergődjön? Behunyta a szemét, hogy a belső sötétség csendjében minél mélyebbről hozza fel az ima igéit, de a könyörgő szavak elakadtak a száján. Éppen ezek a szavak értették meg vele, hogy semmiféle hatalom nem segíthet rajta, hogy a könyörgésre rendíthetetlen csend lesz a válasz, nem jelenik meg a mentőkötél, amibe belefogózhatna, nem rajzolódik fel az út, amin mohó gyorsasággal el lehetne indulni. Csakis önmagára számíthat, neki magának kell rendet teremtenie a fulladással fenyegető, egyensúlyát, józan eszét támadó zűrzavarban.

Enikő felé tekintett, aki háttal fordulva feküdt, hogy alszik-e, azt nem lehetett megállapítani. Forró megbánás öntötte el, fülében visszhangzott a hangja:

Tönkre akarsz tenni, megint titkolózol, mint régen.

Igen, felizgatta, testét-lelkét felkavarta, látszólag szeszélyből, szándékosan ki nem mondott ok miatt, meggyötörte élete eddigi, legnagyobb napján, magyarázat nélkül. De hát kimondhatta volna azt, amit elhallgatott, ami mint egy kő, elakadt a torkán?

Borzongató hideg ömlött szét a bőre alatt, az ujjai elzsibbadtak.

Hiszen ha most elodázta is, holnap ki kell mondania. Mert nem lehetséges az, nem történhet meg az, hogy.

Gondolatban, minden erejét összeszedve, hang nélkül, de ajkaival megformálta a szavakat:

A féltestvéreddel jegyezted el magad.

Megint hallotta azt a robajt, amit ezeknek a szavaknak a nyomán már korábban. Mimtha bomba omlasztaná le a falakat és semmisítené meg a rámeredő Enikő arcát. Szája kinyílt a borzadálytól, s felnyögött. Nem, nem, ezt nem lehet.

Mit mondott a lánya? Hogy a fiú nélkül nem tud, nem akar élni.

De hát hogyan lehetett ő annyira süket és vak, hogy a Kovács és Kopácsi név hasonlóságára nem figyelt fel? Vagyis felfigyelt rá, szíven is ütötte, átfutott rajta a hajdani emlék, s egy pillanatra felidézte a szőke, magabiztos Fiatalember mosolyát. S talán a pillanat tört részéig a félelmet is, de az azonosság feltételezése túl különös lett volna ahhoz, hogy elfogadja. Hiszen ha hazudott is Gyuri akkor, amikor az ő kérésére a vezetéknevét megmondta, már pedig az csupán gyanakvó sejtés volt, hogy hazudott, akkor sem képzelhető el ép ésszel, hogy száz- és százezer Kovács közül éppen az az ember István apja, aki. És még ha be is csapta. A nevek hasonlósága ellenére egészen más is lehetett Kopácsi igazi neve, mert feltételezhető, hogy szándékosan

nagyon is elütő álnevet tartogatott készenlétben. Ebben meglehetett a gyakorlata. Másrészről talán mulattatta, hogy játszik a leleplezés veszélyével és csupán két betűvel takarta el kilétét. Talán jót nevetett magában, hogy ehhez két betű is elegendő, no meg a nyomtalanul eltűnő, láthatatlanná tévő taxija.

Mégis, mindent összetéve, a Kopácsi és Kovács név hasonlósága nem olyan erős, hogy az igazsághoz vezető gyanú felébredhetett volna benne. Ez csak utólag tetszik úgy, a lelkiismeret-furdalás gyötrelmében, meg attól a bizonyosságtól, amit a fényképek adtak. Most látszik csak úgy: vaknak kellett lennie, hogy ne vegye észre a nevek hasonlóságát.

De azért süket és vak volt akkor is, amikor önként vállalta, hogy megoldja a fiatalok gondját. Ösztöne nem tartotta, nem rántotta vissza. De hát lehetett itt az ösztönre számítani? Hiszen az eltelt évek során meg sem fordult a fejében, hogy lányát a féltestvér vagy féltestvérek közelébe sodorhatja a sors. Sokféle veszélytől próbálta megóvni, de ennek a lehetőségére, talán éppen ép érzéke tiltására soha nem gondolt. Azért szedte össze minden emberi és anyai erejét, mert nem bírta volna elviselni, hogy Enikő az ő sorsára jusson. Nemcsak amiatt, mert a törvények védelme ellenére ez a sors egyfelől éppen elég fájdalommal, gonddal, sokfelől érkező, sebző nyíl elviselésével, másfelől meg a túlzó, kihangsúlyozott megbecsülés jeleivel jár együtt, hanem mert Enikőnek nemcsak a gyerek, hanem a gyerek apja is kellett. Azért titkolta el hónapokig a terhességét szerelme ravaszságával, hogy a fiút annál biztosabban megtarthassa.

Őbenne meg Enikő védelmének természetes ösztöne dolgozott, ezért szánta el magát arra, hogy szembeszáll Kovácsnéval. S úgy indult el hozzá, azzal az anyai kérlelhetetlenséggel, hogy győznie kell mindenáron a másik nő anyai akaratával szemben. Ebben a gondban eszébe sem jutott a már nem létező férjjel és apával és egy hajánál fogva előrángatott rémképpel törődni. Csak annyit tudott meg erről a férjről, hogy sofőr volt, nagyon fiatalon pusztult el, s feleségének néhány keserű szava elárulta, hogy rossz élete volt mellette.

És ha mégsem azonos a régi Kopácsi Györggyel, csupán hasonlít hozzá? Ilona előtt vakítóan megvilágosodott a fényképről rátűző könnyelmű, kedves és szemtelenül magabiztos mosoly. Tudta, hogy ezzel a sorshoz irgalomért könyörgő feltevéssel abba a bizonyos utolsó szalmaszálba fogódzik, ami puhán szétmállik a rémülten kapaszkodó kézben. Akár az elmerüléssel viaskodó ember, aki kétségbeesett vergődéssel a felszínre dobja magát, és ezt a pillanatot, ami levegőt ad pattanásig feszülő tüdejének, megpróbálja kitágítani, hogy meghosszabbíthassa a reménykedés idejét. Hiába, a gyermekét átkaroló fiatal férfi kétségtelenül Kovács György volt, Enikő apja és az ő egyhetes szeretője.

Mégis, nem tehetne úgy, önmaga elől elrejtőzve, mintha ebben nem lenne bizonyos? Mintha az idő eltakarná előle a csak néhány napig ismert arcot? Ilona a reménység új áramában is érezte, hogy ez nem lehetséges. Ez a hazugság talán még nagyobb kínt jelentene, mint szembefordulva belenézni az igazság moccanatlan, világos és rettenetes arcába.

S míg egyik menekítő ürügytől a másikhoz kapott, a sejtjeivel és idegeivel érezte, hogy valahonnan, nagy messzeségből, mint roppant

hullám, felemelkedik, lezuhan és lassú gördüléssel elindul feléje a megoldás, a végső és számára egyedül lehetséges kibontakozás, amely nem kevésbé lesz félelmetes, mint maga az igazság.

Mi lenne abból, ha reggel könyörtelenül elmondana mindent a lányának? Boldogtalanság, kétségbeesés és talán ennél is több. Nem mindenki képes elviselni egy ilyen igazságot, ebbe bele is lehet zavarodni. A boldogság magasságából ennek az igazságnak a vermébe esni, vajon ezt kibírná Enikő? Ujra visszatért megreszkettetőn a hangja:

Én Isti nélkül nem tudok és nem akarok élni. Inkább a gyerekkel együtt a Dunába ugrok, vagy a vonat elé vetem magamat.

Ez nem üres fenyegetés. Enikő mindig is szenvedélyes volt, szenvedélyesen akaratos, makacs és konok. A rázúduló érthetetlen szörnyűség arra késztetné, hogy meg is tegye azt, amivel fenyegetőzik, hogy szabaduljon a megoldhatatlan helyzetből, s hogy megbüntesse az anyját, aki a maga titkaival ismét eléje állt, hogy elgáncsolja és végképpen tönkretegye az életét. Ez egyedül is elég ok lenne neki arra, hogy belerohanjon a pusztulásba.

A megoldás, az egyedül lehetséges megoldás messzeségből elindult hengere közelebb nyomult. A sejtése még nem alakult az agy számára felfogható szavakká, de Ilona riadt félelemmel már megpróbálta kitapintani. Az idegeiben, lelkében már ott érezte, mint olyan fenyegető parancsot, amihez hozzá kell törnie magát.

És ezzel egyidejűleg vissza nem tarthatón felemelkedett az az egész idő alatt benne lévő, félénken elrejtőző gondolat, hogy ami eddig történt, az jóvá nem tehető. Enikő találkozott Istivel. Fél éve már legalább, hogy házasok módjára élnek. A gyerek negyedik hónapja fejlődik az anyja testében. Azt Enikőtől elvenni nem lehet, s nem lehetett volna korábban sem, amíg mód volt az orvosi beavatkozásra. Az esküvőjük napját az elkövetkező hét szombatjára már kitűzte az anyakönywezető. Nem szabad szólni, hadd fussák be az események a saját útjukat, történjék meg mindaz, aminek meg kell lennie.

Történjék meg csakugyan? Ilonát újra végigborzongatta az elviselhetetlen rettenet hidege. A szüleire gondolt, akiknek nem engedő haragjában már talán ott volt a figyelmeztetés, lehetősége mindannak, ami megcsúfolva valamennyi szabályt és törvényt, csakugyan bekövetkezett.

De el lehet azt viselni, hogy ez a házasság az ő tudtával és beleegyezésével létrejöjjön? Lehet így tanúja Enikő asszonyi, anyai életének, örülhet-e az unokájának, mint más nagyanya? És örülhet-e tiszta szívből annak, hogy Kovácsné az unokáján keresztül lassan közelebb jut majd a menyéhez is?

Nem, ez lehetetlen. Éppen az ő folytonos jelenléte tenné szörnyűvé ennek az összetartozásnak minden óráját, minden napját. Rájuk vetné az ő tudásának súlyos, fekete árnyékát.

Hallgatnia kell, ha nem akar bomlást, pusztulást, halált. Vissza kell adnia Enikőnek a nyugalmat, a lelki egyensúlyát. És el kell tőle szakadnia. Most már nincs joga hozzá.

Hallgatnia kell, nem tehet mást. Felmérte az éjszaka hátralévő óráinak távolságát reggel kezdődő élete első percéig. Addig bele kell helyezkednie új életébe, ami mint egy prés szorítja mindenfelől, és ez a szorítás soha nem fog megszűnni. Felmentheti-e önmagát valaha? Bűnösebb-e, mint a természet, a sors, ami teljes közömbösséggel irá-

nyította egymás felé a két testvért, pusztán a nőstényt és a hímet nézve bennük?

Tudta, hogy ez a gondolat is a mentséget kereső erőfeszítés szülötte. Nem mentheti fel magát soha, de a súlyt, ami nagyobb minden elképzelhetőnél, el kell viselnie. És el is fogja viselni.

Enikő felé fordult, aki már régen aludt, egyenletes lélegzettel. A takarójára tette a kezét, és amikor megérezte alatta a fiatal test melegét, fojtott zihálással elkezdett sírni. A gyanútlanság és ártatlanság indította el a heves zokogást, ami nem oldotta fel lelkének görcsét, ellenkezőleg, még szorosabbra és kínosabbra húzta.

Hajnaltájban, elgyengülve és kimerülten, zavaros és nyugtalan álomba merült. Reggel már világosan hallotta, amikor Enikő felkelt, kiment a fürdőszobába, s később motozását a tűzhely körül. Erőlködve tartotta csukva a szemét, hogy elodázza a találkozást.

Ne kelj fel, feküdj még egy ideig. Én ragaszkodom ehhez a mai ebédhez, és ahhoz is, hogy én készítsem el.

Enikő nem jött be a konyhából a szobába. Onnan szólt át. Felemelt hangja színtelen volt és üres, mögötte a tegnapi feszültség húrja pendült meg.

Mindjárt beszélünk erről az ebédről, válaszolt Ilona, szintén emelt hangon, így könnyebb volt egyenesre húzni benne a remegést.

Kényszerítette magát, hogy felkeljen. Minden tagját a testi-lelki fáradtság ólma húzta vissza, de nem engedett. Amikor kiment a fürdőszobába, és a kis előtérből bepillantott a konyha nyitott ajtaján, Enikő ránézett. Mind a ketten önkéntelenül félrekapták a fejüket.

Ne haragudj rám a tegnap este miatt, szólalt meg mindjárt azután, hogy felöltözötten a konyhába lépett és teavizet tett a gázra. Rosszul éreztem magam, és szinte nem is tudtam, mit beszélek.

Nem tudtad? Igazán nem tudtad? Enikő gyanakvón nézett az anyjára. Látszott rajta, hogy nem enyhült meg, pedig meghökkentette árnyékos, sápadt arca. Magadnál voltál, nem is vitás, és mégis.

Nagyon kábult voltam, felelt Ilona halkan. A szívem, a fejem annyira.

No és mert kábult voltál, mindjárt olyasmit kellett mondanod nekem, aminél fájóbbat már nem is találhattál ki! Ezt soha nem hittem volna. És nem is értem. Mindent elkövettél, hogy Isti anyja beleegyezzen a házasságunkba, azután meg le akartál beszélni róla. Miért? Talán mert a Margit néni viselkedése sértette a büszkeségedet? Ezért? Vagy más ok miatt? Ki érti, ki értheti ezt? Meg tudod ezt magyarázni nekem?

Ilona a lánya szenvedő és sértődött arcába nézett. Megdöbbentette az érvelés, amivel Enikő önkéntelenül az összenőttségükről, s az azon támadt repedésről adott számot. Legszívesebben megölelte volna, de ehhez már, úgy érezte, nincsen joga.

Igazad van. Nem tudnám megmagyarázni, mondta lesütött szemmel. Talán a válás félelme, annyi év után, talán ez. Még egyszer kérlek, bocsáss meg. Tudom, szenvedést okoztam neked, de, de ismétlem, magam sem tudom, mit hordtam össze.

Mindenesetre olyasmit, amiből kiderül, hogy nem szereted Istit. És talán engem sem szeretsz eléggé, különben hogy jutott volna eszedbe az, amit olyan erőszakosan emlegettél. Még ha a válás félelme támadt is fel benned.

Jól van, igazad van, ha nem felejted el, szólalt meg Ilona. Lehajtotta a fejét, a kiskanállal, s a csészével babrált az asztalnál.

Hangja szokatlanul és nyugtalanságot keltve kongott a lány fülében. Összehúzta a szemöldökét, nem nézett rá, s úgy kérdezte:

Még mindig nem vagy egészen jól?

Nem. És érzem, hogy hamarosan nem is leszek jobban. Éppen ezért helyesebb lesz, ha Istiék ma nem jönnek el ebédre. Gondolj arra, Isti is azt mondta, hogy inkább náluk.

Anyu, már megint kezded! kiáltott fel Enikő. Az arca feszült lett, s egyszerre szenvedő és dacos. Miért kell a mai ebédet lemondani? Hiszen nem vagy annyira beteg, hogy. Csak azért, hogy nekem semmi ne menjen simán meg szépen, mint a többi menyasszonynak, csak azért? Nem tudom, mi van veled, anyu!

Az asszonyt megreszkettette a szemrehányás, az ingerült és szenvedő hang. Lehajtotta a fejét.

Ne haragudj, nem tehetek róla. Igazán nem vagyok jól. És nem akarok az ebédnél nyomasztó hangulatot teremteni. Ez, úgy hiszem, érthető. Hiszen az új anyád jól tudja, hogy ez nem kifogás. Nála lettem rosszul.

Nagy erőfeszítéssel mondta ki a két szót, az új anyád. De ki akarta mondani, hogy ott álljon, mint valami irány jelző Enikő életének fordulópontján.

A süteményt majd megsütöm, mondta rekedten, vidd el nekik a két pár csirkével együtt ajándékba.

Szóval a tészta elkészítéséhez lenne erőd. Nem kell, ne csináld, majd megcsinálom én. Te csak menj be, feküdj le, pihenj.

Ilona ránézett lánya remegő, feszült arcára és lehajtotta a fejét.

Jól van, nagyon jól van. Legalább bizonyíthatod, hogy a tésztasütéshez is értesz.

Ilona bement a szobába, rendet rakott, azután ledőlt az egyik rekamiéra. Idegeivel felfogott minden neszt, zörejt, ami kintről, a konyhából érkezett. Enikő annyira ismert mozdulataiból érzékenysége kiszűrte a megbántottságot, az ingerültséget, s később a lassú megnyugváson keresztül a készülődés örömét. Úgy félóra múlva belépett a szobába. Ilona, mintha csak az ő szívén járna, úgy érezte meg a közeledését.

Jobban vagy? kérdezte halkan.

Ilona lehunyt szemmel feküdt. Nem felelt. Enikő várt egy kicsit, azután visszatért a munkájához.

Még később is tettette az alvást, amikor Enikő becsomagolta a felvagdalt süteményt és hozzákezdett az öltözködéshez. Csak akkor ült fel, amikor már önmagára és a közeledő boldog órákra mosolyogva Enikő fésülni kezdte vállig érő haját a tükör előtt.

Enikő, szólalt meg, válaszolj nekem, de őszintén, hol laknál szívesebben, Pesten-e vagy Dunaharasztin?

A lány leengedte fésűt tartó kezét és visszafordult.

Hogy jutott ez most eszedbe? Hogy hol laknánk szívesebben. Félreérthetetlen hangsúlyozással többes számot mondott. Nagyon örültünk, hogy van lakásunk, és egy ideig nem is gondolkoztunk azon, hol lenne a jobb. De azután eszünkbe jutott, hogy mind a ketten Pesten dolgozunk és mindennap sok időt töltünk el azzal, hogy a helyiérdekű vasúton hazautazzunk Dunaharasztira. Pesten jobb

lenne.
Miért nem szóltál?
Szóltam volna, nyugodt lehetsz, ha te tegnap és ma. Meg arra is gondoltam, hogy talán nagyon fogsz ragaszkodni ehhez a lakáshoz.
Hiszen soha nem akartál Dunaharasztira költözni, pedig megtehetted volna.
Nem, nem akartam. De most más a helyzet. Ha te szívesebben maradnál itt. Jobb lesz ezután nekem Dunaharasztin.
De furcsa vagy, anyu, hogy ilyen hirtelen.
Enikő csodálkozva nézett az anyjára, mint egy idegenre, akit nem ismer.
Miért? Ilona ültében felemelte és leejtette a karját. Az éjszaka végiggondoltam az egészet. Öt év múlva nyugdíjas leszek. Jobb lesz nekem a kertes házban. Lesz mivel eltölteni az időt. Hátha már nem lesz kedvem varrni. Eleget görnyedtem a műhelyben, meg itthon is. Igaz, így kisebb lesz a lakásod, Ilona most sem tudta kimondani a többes számot, de kényelmesebb lesz, könnyen elérheted a munkahelyedet.
Köszönöm, ez szép tőled, mondta Enikő, de nem mosolygott és hangjából hiányzott a hála melege. Kár annyira kimutatnod, hogy egyedül csak miattam döntöttél így, anélkül is tudom, hogy meggyűlölted Istit.
Úgy hiszed? Ilona halványan elmosolyodott. Ismét felemelte és leejtette a kezét. Jól van.
Én is gondolkoztam az éjszaka, és most már tudom is, honnan van benned ez a gyűlölet. Haragszol rá, mert elvisz engem mellőled, és ezt ott, az eljegyzésen fogtad fel igazán, ne is tagadd. mondta a lány fojtottan. Két összerándult szemöldöke között ráncok keletkeztek sima homlokán. Tudtam, hogy nagyon szeretsz, de nem hittem soha, hogy ennyi önzést takar. Igenis, önzést! kiáltott fel, mintha anyja ellentmondott volna, s a hangja mélyén érezni lehetett a visszanyomott sírást. Pedig ha Isti nem jön, jön más, nem maradtam volna nélküle sem örökké melletted, mert ilyen az élet rendje, ezt neked is tudnod kell. De te, te rosszul leszel, itthon jelenetet rendezel, lemondod az ebédet, megkeseríted a legszebb napjaimat. Enikő feljebb emelte reszkető hangját. Tudod, mit jelentett nekem tegnap, mikor Isti büszkén mutogatta az apja fényképét, hogy én egyetlen szót sem tudtam mondani a saját apámról. Pedig úgy kellett volna, hogy én is beszéljek róla, hogy dicsérjem, mutogassam, de nem lehetett. Te talán nem is sejted, hogy ez mennyire fájt nekem. Hallgatni akartam róla, nem akartam neked bánatot okozni, de most, hogy te ennyire kimutatod, mennyire haragszol Istire, kimondom. És most, az apám után az anyám is.
Ilona nagyon jól megértette, mi kavarog a lányában. Hogy az apja után az anyját is elvesztette. Egy pillanatra behunyta a szemét, sápadt arca még fakóbb lett.
Jól van, Enikő, legyen úgy, ahogy gondolod. Ne törődj velem. És a lakás ügyét beszéld meg.
Igen, megbeszélem Istivel meg anyukával.
Enikő úgy nézett utána az utolsó szónak, mint egy elhajított bombának, amit tudatosan egy bizonyos célpontra irányított. Az Isti anyjával, tette hozzá remegő hangon, mert nem értette, miért tört

rá a megindultság és a bűntudat érzése.

Letette a fésűt, karjára fűzte kézitáskáját, s felemelte a szépen átkötött csomagokat. Odament az ajtóhoz, de még nem lépett ki rajta. Csak állt és nézte a félrebillent fejjel falhoz támaszkodó anyját, aki nem pillantott rá.

Jól van anyu, mondta sötét megbántottsággal, konokul, te vagy az oka annak, hogy. Én úgy képzeltem, hogy mindannyian együtt szeretetben és boldogan.

A hangja elakadt, nem tudta befejezni a mondatot és kiszaladt a folyosóra. Ilona hallgatta gyors és gyorsan elhalkuló lépteit, amellyelţ elindították azon az úton, ami tőle távolodva, a másik asszony felé vezet. Ettől a naptól kezdve még erősebben akarja majd hízelgéssel, kedveskedéssel, hasznosságát mutató igyekezettel meghódítani a kemény és keserű asszonyt, aki férjét kétszeresen is elveszítve, valóban megpróbálta a lehetséges határig megtartani a fiát. S aki, hogy továbbra is a magáénak érezhesse Istit, Enikő fölött is uralkodni akar.

Nem tudta, meddig ült a párnáján feltámaszkodva kihűlt, elzsibbadt végtagokkal, fejében üresen kavargó szédüléssel. Enikő távolban járó léptei mintha egy olyan huzalt húztak volna mind pattanóbbra, ami a szíve fölött feszült, s egyre mélyebbre vágódott belé, ahogy nőtt a távolság köztük.

Másnap a műhelyben az asszonyok munka közben egyre sűrűbben fordultak feléje, mintha csendje keményen áttört volna a gépek tömör zakatolásán. Ilona nem nézett fel, mégis tudott a ráirányzott pillantásokról, az összenézésekről, amelyekből kérdések és feleletek szálltak egymás felé. Azzal az érzékenységgel próbálták kikutatni, mi a baja, amellyel mindig pontosan megérezték, ha valamelyiküket nem a munka gyors menete, a beszédhangot elnyelő lárma, hanem belsőţ gondja némította el.

Mi van veled? kérdezgették ebédszünetben. Nem érzed jól magad? Vagy a lányoddal történt valami?

Sok asszony lányával volt baj a műhelyekben, és sokan várták, hogy ő is rákezdje a vigaszt, együttérzést kérő panaszkodást, ez az ő sorsához nagyon is illett volna. S egyszerre megrohanta a vágy, hogyha nem is a kíváncsian vagy vigasztaló szavakra készen rátekintő asszonyok füle hallatára, de a gépek lármájában fejéhez kapva kikiabálja a gyötrelmét, kiordítsa a megvallhatatlant. Ehelyett lassan és tagoltan kimondta, mint sziklakemény tényt, amit többé nem lehet megmásítani.

Tegnap óta menyasszony a lányom. Szombaton esküszik.

Igen? Hát a te lányodnak is bekötik a fejét! Mért hallgattál róla? Ilyen ripsz-ropsz történik a dolog? Miért kell annyira sietni? Ezért vagy szomorú? Örülni kell az ilyennek!

A mindenfelől felhangzó kérdésekből Ilona kihallotta az őszinte örömöt, a megbántottságot a titkolózás miatt, a gyanakvást ésţa részvétet.

Vajon miért ilyen sürgős az esküvő?

Nem ritkaság az mostanában.

Nem nagyon örül neki. Rá van írva a bánat.

Ugyan, nincs azon mit csodálkozni. Nagyon egyedül marad szegény. Hiába, annak, aki házasság nélkül szült, ez a sorsa, hallotta Ilona maga körül a suttogást, s minden erejét összeszedve várta, hogy

elüljön az újság keltette zsibongás.
Márkusné, a barátnője csak az ebédidő végén ment oda hozzá.
Azt hittem, elébb nekem szólsz, ha Enikő menyasszony lesz, mondta sértődötten. Ezt nem gondoltam volna rólad.
Ne haragudj, olyan gyorsan ment az egész, még időm se volt hozzá, hogy felfogjam. Enikő hirtelen határozott, és hát így történt, felelt Ilona, de nem nézett a másik nőre. Újra kísértést érzett, hogy gyorsan elmondjon neki mindent, hogy könnyítsen az agyára, mellére nehezedő nyomáson. De tudta, hogy ez lehetetlen, a szavak kimondhatatlanok, a sötét rettegés semmivel sem oszlatható el.
Akkor hát ő boldog lesz, szólalt meg Márkusné érzelmesen remegő hangon. Kissé meghúzta az Ilona nyakában lógó centiméter végét, hogy a figyelmét maga felé fordítsa:
Istenem, de szép is az az idő, mikor két ember egymásra talál. Hogy mért kell annak megszakadni. Mindent kibír az ember.
Az urát örökösen sirató Márkusné utolsó szavai, elszakadva az asszonytól hosszan és sötéten visszhangoztak Ilonában. Éppen azért, mert agyában felütötte fejét az a gondolat, hogy miért kellene azt is elviselni, ami nem viselhető el? Míg a gépe fölé hajolva vigyázott arra, hogy a hajtások a blúz elején pontosan kerüljenek egymás mellé, felemelkedett benne a halál gondolata. Átömlött rajta hatalmas, sodró erővel elmosva mindent, ami tűrhetetlenül éget, ami tépi, marcangolja, s amitől nem lehet szabadulni. De míg átérezte a megsemmisülés, a megszűnés pillanatnyi boldogságát, addig is tudta, nem fog meghalni. Éppen Enikő miatt nem szökhet meg. Nem zúdíthatja rá a számára érthetetlen csapás terhét, ami beborítaná, sötétségbe burkolná nemcsak a jelenét, hanem a jövőjét is. Itt kell maradnia, és magára kell vennie lánya minden napjának a súlyát, azt, amiről Enikő nem tud, de ezt a nem ismert, nem sejtett súlyt, hogy végbemenjen valamilyen kiegyenlítődés, valakinek hordania kell. Ő fogja hordani, ott, azon a helyen, ahol megszületett, azoknak a szomszédságában, akik között felnőtt, hiszen a legtöbbjük még él. Ezek ma is mint a Mádaiék megesett lányára néznek rá, s leplezetlen kíváncsisággal fürkészik majd a szüleit megszomorító lány lányának arcát, ha Enikő kilátogat hozzá. Ezt is el kell bírni, s ezt nem is lesz már nehéz. Minden csoda, így az ő visszakerülésének újdonsága sem tart majd három napnál tovább a dunaharaszti Gyöngyvirág utcában. Egy bizonyos: Enikő az urával nem lakhat a nagyszülők házában, ez, úgy érzi, durván megbántaná az emléküket. Ebben lenne valami, ami elviselhetetlen.
A napok vánszorogtak, s egyben félelmetesen siettek, ez a kettős érzés nem szűnt meg Ilonában. De vánszorogva és sietve is kongón üresek voltak, mint egy hatalmas üst belseje. Légüres térben élt, szédülő testtel-lélekkel, mégis szilárdan odacövekelve ahhoz a gondolathoz, hogy azt, amit elvállalt, amit magára vett, azt végig kell csinálnia. Enikővel csupán a legszükségesebb szavakat váltotta, gyönge hangon, akár egy beteg, akinek nem telik többre az erejéből.
És Enikő is úgy beszélt vele, mint egy beteggel, lefojtott hangon, csak a szeme nézett rá kutatón és gyanakvással. Érezte, amint fokonként távolodik tőle abban a csalódásban, hogy az anyja nem tud belenyugodni a változásba, abba, hogy ő már máshoz tartozik, hogy csodálatos hirtelenséggel és érthetetlenül átalakulva nem képes részt

venni az ő boldogságában. Érezte szinte, amint kiszakadnak belőle a hozzákötődő szálak, véres sebeket hagyva maguk után. A lányának Kovácsnéhoz való tartozása egyre erősödött, minden szabad idejét, szinte menekülve hazulról, nála töltötte.

Ilona tudta, hogy a másik nő, miközben azon munkálkodik, hogy szítsa Enikőben az el nem titkolható megbántottságot, örül az ő semmivel, legfeljebb anyai féltékenységgel magyarázható visszahúzódásának, hogy az ő féltékenységének fájdalma, magához kötve a fiát, a menyét és a születendő unokát, csillapuljon. És hogy megszabaduljon egy olyan nászasszonytól, akinek nincs és soha nem is volt férje.

A hét közepén, nagy belső ellenkezéssel, Ilona felkereste az üzemi rendelőt. Szédülésre és étvágytalanságra panaszkodott.

Szabad idejét töltse pihenéssel, tanácsolta az orvos. Kimerült és vérszegény, vigyázzon magára.

Kiírhat néhány napra, doktor úr? Csak három-négy napra, kérte Ilona.

Akár egy hétre is, felelt az orvos.

Ilona otthon megmutatta a kiváltott orvosságokat Enikőnek.

Beteg vagyok, azt mondta az orvos. Szigorúan meghagyta, hogy legalább egy hétig ne keljek fel az ágyból.

Mi a bajod? Mit állapított meg? kérdezte a lány olyan hangon, mint aki a kis gyógyszeres dobozok ellenére is hazugságra gyanakszik.

Rendetlenkedik a szívem. Ezért kell legalább egy hétig pihennem. Már csak azért is szót fogadok az orvosnak, hogy erőt gyűjtsek a költözködéshez. Hiszen tudod, hogy négy hét múlva már. Meg hogy a tanácsa szerint megkíméljem a szívemet minden izgalomtól.

Enikő összerántotta a homlokát, szeme sötét megbántottsággal meredt az anyjára.

Ez azt jelenti, hogy nem jössz el az esküvőre sem?

Azt, mondta Ilona rekedten.

Enikő arcára csapta a két tenyerét. Hiába próbálta elnyomni, zihálva, szaggatottan tört fel belőle a sírás.

Ilona érezte a fájdalmát, s hogy most zúzódik össze ebben az érthetetlen csalódásban az az öntudatlan, de erős szeretet, amivel hozzá volt forrva. Félrefordult, nem akarta látni meghajolt hátát, az ujjaira folyó könnyeit, hogy elviselhesse, amit el kellett viselnie.

Más anya még a betegágyból is felkel, hogy ott lehessen a lánya esküvőjén. Te meg egy nappal sem halasztod el a fekvőkúrát. Mi történt veled? Én ezt nem tudom megérteni, és soha, soha nem bocsátom meg! Ne is reméld, hogy megbocsátom!

Ne tulajdoníts neki ekkora fontosságot, válaszolt erőtlen hangon Ilona. Olyan vagyok, amilyen vagyok.

Anyuka mit szól majd hozzá, hogy engem csak úgy egyedül, mint egy árvát, akinek még.

Megérti, hogy beteg vagyok, azért mész nélkülem, vágott közbe Ilona, hogy Enikő ne fejezhesse be a mondatot. Nem fog bánkódni miatta. S azt is megmondod neki, az a kívánságom, ne halasszátok el az esküvőt, a te helyzetedben jobb minél hamarább túlesni rajta. Ezt már nemcsak neki üzenem, erre a te figyelmedet is felhívom.

Hozzálátott, hogy megvesse az ágyat. Kifutott belőle az erő, alig várta, hogy egyedül legyen, elnyújtózzon és behunyhassa a szemét.

Jól van, tegyél úgy, ahogy akarod, én már nem törődöm veled. De mondhatom, úgy megváltoztál, mintha nem is lennél az anyám.ţ Az, aki.

Enikőnek elfulladt a hangja. Keze hátával erős mozdulattal letörölte arcáról a könnyek nyomait.

Megyek Istiékhez, jobb nekem most már ott, mondta mély sértettségtől és gyermeki bosszúvágytól remegő hangon.

Jól van, menj csak. Ilona az ágy szélére ült és az ölében tartott kispárnát nézte. Oda menj, ahol jobban érzed magad.

Nem én vagyok az oka, hogy ott jobb nekem, nem én! kiáltott fel a lány, s Ilona a hangja mélyén megérezte a szemrehányást és a fájdalmat.

Amikor magára maradt, a szoba kihűlt és üres lett. Tudta, hogy ez a kemény hideg és ez a félelmetes üresség ezután már mindig ott lesz körülötte.

* * *

Vége.

#